

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОСТАНДА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.581

ДИСЕРТАЦІЯ

**СИСТЕМИ КОДИФІКАЦІЇ НОРМ КИТАЙСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ МОВ
ВЕНЬЯНЬ ТА БАЙХУА НА МАТЕРІАЛІ ТРАДИЦІЙНИХ ТЕКСТІВ**

10.02.13 – Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І. О. Костанда

Науковий консультант

Валігура Ольга Романівна
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Костанда І.О. Системи кодифікації норм китайських літературних мов веньянь та байхуа на матеріалі традиційних текстів. – кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.13 – Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії. – Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2023 р.

Дисертація є поглибленим дослідженням давньокитайської мови, зокрема її двох форм – веньянь та байхуа. Основна мета роботи полягає в аналізі та порівнянні стилістичних, граматичних, лексичних та фонетичних аспектів цих мов, а також у дослідженні їхньої історичної еволюції. Робота має на меті допомогти у зрозумінні важливості давньокитайської мови як ключового елемента культурного спадку стародавнього Китаю.

Кодифікація мови – це процес стандартизації граматики, правопису та інших аспектів мови з метою забезпечення її однакового використання в різних контекстах. Кодифікація давньокитайської мови, також відомої як класична або літературна китайська, проводилася на основі літературних творів та офіційних документів протягом багатьох століть. Це дослідження допомагає розкрити еволюцію мовних форм та їх взаємодію в історичних контекстах.

Джерела кодифікації можуть бути представлені граматичними правилами, літературними текстами, зразками промов та словниками. У стародавньому Китаї класичні тексти, такі як «Шицзю» та «Лунь юй», відіграли важливу роль у формуванні стандартної китайської мови та правил її використання. Словники, зокрема «Ер Я», також зробили значний внесок у кодифікацію давньокитайської мови.

Носії кодифікації мають важливе значення для лінгвістів, оскільки представляють мовну норму та допомагають усвідомити культурну та історичну

значущість мови у різних контекстах. Кодифікація давньокитайської мови стала основою для сучасної стандартної китайської мови, яка використовується у КНР.

Дана робота використовує сучасні лінгвістичні теорії та методи аналізу для створення нових підходів до опису мовних одиниць на різних рівнях веньянь та байхуа. Автором докладно розглянуто процес кодифікації давньокитайської мови на різних історичних етапах та визначено вплив ключових факторів на нього, досліджено історію китайської традиції мовознавства, а також зроблено акцент на історії нормування та кодифікації мови. Аналіз взаємодії різних аспектів розвитку, таких як історичні, ідеологічні, культурологічні та лінгвістичні, у контексті формування мовної норми та підходів до її кодифікації виявився ключовим для розуміння та формування лінгвістичних явищ китайської мови.

Зокрема, проведено детальний аналіз процесів фонетичної кодифікації, у результаті чого виділено провідні словники-кодифікатори стандартів вимови гуаньхуа (мови чиновників), такі як «Книга Пісень» («诗经»); словники рим, наприклад, «Шен Лей» («声类») авторства Лі Дена (李登), «Юнь цзі» («韵集») авторства Лю Цзіна (吕静), «Це юнь» («切韵») авторства Лу Фаяна (陆法言), «Виправлений та доповнений Це юнь» («刊谬补缺切韵») авторства Вана Женьшана (王仁眀) та інші, зокрема, «Виправлений в (часи правління Великої (династії) Сун (словник) Гуан юнь» («大宋重修广韵»), «Цзі Юнь» («集韵»), «Лі бу юнь люе» («礼部韵略»), «Скорочений виклад вживання рим Піншуя у новому виданні» («平水新刊韵略»), «Це юнь» («切韵») авторства Лу Фаяна (陆法言), «Ключові аспекти зібрання стародавніх та сучасних рим» («古今韵会举要»), «Хун у Чжен юнь» («洪武正韵») авторства Ле Шаофена, Суна Ляня та інших (乐韶凤, 宋濂); словник офіційних рим «У фан юань їнь» («五方元音») Фаня Тенфена (樊腾凤).

Також виявлено головні фонетичні кодифікатори мови байхуа, такі як словник рим «Ці цзінь ці юнь» («碎金词韵») Ше Юаньхуая (谢元淮), словник рим «Ци лін чжен юнь» («词林正韵») Ге Цая (戈载), словник рим «Чжун юань їнь юнь»

(«中原音韵»), словник рим «Лі вен дуй юнь» («笠翁对韵») Лі Ю (李渔). Наголошено, що словники рим суттєво впливали на формування мовних норм у веньянь та байхуа в різні історичні періоди.

У дослідженні проаналізовані підходи до кодифікації, методологічні концепції її носіїв, структура та побудова кодифікаторів, а також враховані впливи на формування мовної норми. Отримані результати надають цінний матеріал для подальших досліджень в галузі китайської історичної лексикології та лексикографії.

Одним з вагомих досягнень роботи є уточнення структури й організації мовних одиниць на рівнях лексики, граматики та фонетики мов веньянь і байхуа. Автором проаналізовані різні варіації цих мов та розкриті їхні особливості із використанням методологічного апарату сучасної лінгвістики. Мовні особливості давньокитайської художньої літератури, розкриті в роботах видатних синологів та дослідників, уже давно викликали інтерес. До числа вчених, які досліджували ці аспекти, належать Ян Дайвендак (Jan Duyvendak) з його особливим поглядом на цю тему; Бернхард Карлгрєн (Bernhard Karlgren), який зосередився на історичній фонології китайської мови; Ангус Грем (Angus Graham), який вивчав філософські тексти, та інші, такі як Дерк Бодде (Derk Bodde) та Джон Кінг Фербенк (John King Fairbank), котрі досліджували традиційну філософію. У свою чергу, українські дослідники, зокрема Н. С. Ісаєва, К. Г. Мурашевич та Я. В. Шекєра, також зробили вагомий внесок у це поле.

Дані дослідження підтверджують, що наразі вже існують спроби теоретичного осмислення та накопичення практичного досвіду у вивченні різних аспектів мов веньянь та байхуа. Проте ще не було створено загальних порівняльних лінгвістичних досліджень, спрямованих на процеси кодифікації давньокитайської мови. Однією з головних причин цього є розсіяність знань та недостатня систематизація наявної інформації через різні синологічні підходи. Серед основних проблем у цій галузі можна виокремити питання щодо походження, еволюції та традиційної структури давньокитайських мов. Все це свідчить про необхідність подальших глибоких досліджень у цьому напрямку.

У роботі порушено питання важливості порівняльного аналізу між веньянь та байхуа з метою виявлення розбіжностей між цими формами мови. Результати аналізу вказують на те, яким чином ці мови відіграли важливу роль у формуванні культурних, соціальних та історичних аспектів стародавнього Китаю.

Об'єктом дослідження є особливості стилістичних, граматичних, лексичних та фонетичних аспектів цих мов, а також їхній історичний розвиток. Веньянь, відома як класична китайська мова, функціонувала з V століття до н.е. до закінчення періоду династії Цін. З іншого боку, байхуа, або розмовна китайська мова, почала формуватися в XI столітті та була популярною в епоху династії Мін.

Предметом дослідження є структурні, семантичні та стилістичні аспекти літературних мов веньянь та байхуа, а також їхнє походження та еволюція. При цьому використано такі методи, як історико-порівняльний, концептуальний, соціолінгвістичний аналіз та метод контент-аналізу. Комплексний підхід дозволяє виявити зміни в мовній системі протягом різних історичних епох та зрозуміти соціальний контекст використання даних мов.

Застосування методів дослідження когнітивної лінгвістики дозволяє аналізувати когнітивні процеси розуміння та вимови, виокремлюючи закономірності у вживанні мовних засобів на основі великих корпусів текстів. Зокрема, текстологічний аналіз підкреслює стилістичні, лексичні, фонетичні та граматичні особливості давньокитайських текстів, а дослідження корпусів допомагає виявити тенденції у вживанні слів та виразів.

Дисертаційна робота спрямована на впровадження новаторських підходів до дослідження лексики, граматики та фонетики давньокитайської мови, що базуються на останніх досягненнях лінгвістичних теорій та аналітичних методів. Основна наукова новизна полягає в досягненні таких результатів:

1. Вперше здійснено науково обґрунтовану та систематичну організацію мовних одиниць на всіх рівнях мов веньянь та байхуа: лексичному, граматичному, фонетичному тощо. Проведено аналіз процесу кодифікації давньокитайської мови у різні історичні періоди.

2. Вдосконалено систематизацію ключових факторів, що впливають на процес кодифікації давньокитайської мови, а також методологію та підходи до опису лексики, граматики та фонетики.

3. Уточнено й упорядковано знання про походження та формування лексичних одиниць мов веньянь і байхуа, а також виявлено граматичні та стилістичні відмінності між цими мовами. Проаналізовано чинники, що впливають на фонетичні відмінності між різними формами давньокитайської мови.

4. Розроблено підходи до аналізу мовних засобів членування тексту загалом та речення (фрази) зокрема, ураховуючи відсутність розділових знаків у мовах веньянь та байхуа.

5. Заплановано подальший розвиток понятійно-категорійного апарату мовних явищ, притаманних цим двом мовам.

Теоретичне значення дослідження полягає в систематизації та конкретизації теоретичних визначень і характеристик мов веньянь та байхуа. Результати даної роботи є цінним внеском у вивчення стародавніх та сучасних діалектів Китаю, а також історії китайської мови певних історичних періодів. Вони можуть послужити основою для розробки нових стратегій перекладу з давньокитайської мови, покращення методів навчання та дослідження в галузі лінгвістики й культурології.

Ці результати відкривають можливості для вирішення наукових питань, таких як:

- розробка концепції кодифікації стародавніх мов, включаючи нові підходи до реконструкції мовних систем, що застосовні до різних давніх мов;
- встановлення відмінностей між мовами веньянь і байхуа, що є надзвичайно важливим для вивчення історії та культури Китаю;
- виявлення зв'язків між стародавніми та сучасними формами китайської мови, що допоможе уточнити еволюцію мовної системи.

У розробленому новому науковому напрямі лінгвістичних досліджень «Культурна семантика мови» увага зосереджена на аналізі взаємозв'язків між мовними структурами, культурним контекстом та семантикою мовлення. Основним завданням даного підходу є розкриття того, як мова відображає та

передає культурні цінності й уявлення. Дослідження в цьому напрямі базуються на вивченні фонетичної та лексичної кодифікації, стилістики й паралелізму в давньокитайській мові.

В основі культурної семантики мови знаходиться ідея про те, що мова впливає на формування ментальних уявлень та способу мислення в конкретній культурі. Вона досліджує, яким чином стилістичні елементи взаємодіють з культурним контекстом та як паралелізм використовується для вираження культурних уявлень.

У рамках цього дослідження була висунута гіпотеза про те, що механізми кодифікації давньокитайської мови мають взаємозв'язок з типами мислення та культурологічними особливостями розвитку цивілізації. Аналіз результатів підтверджує, що процес кодифікації давньокитайської мови був великою мірою визначений ідеологічними та ментальними аспектами, які впливали на суспільство протягом різних історичних періодів.

Отримані результати мають значний практичний потенціал для впровадження у навчальний процес та культурний контекст. Особлива цінність полягає у можливості їх застосування для викладання як лінгвістичних, так і літературознавчих спецкурсів, що стосуються історії китайської літератури, лексикології, граматики, фонетики та історії китайської мови.

Виходячи з отриманих результатів, докторська робота може бути використана для розробки нових навчальних програм та методичних посібників для вивчення давньокитайських мов. Ці програми можуть бути впроваджені як на синологічних кафедрах, так і на кафедрах загального мовознавства, перекладознавства та зарубіжної літератури. Розроблені методи кодифікації давньокитайських мов здатні стати підґрунтям для їхньої реконструкції та перекладу, сприяючи більш глибокому розумінню текстів стародавньої китайської літератури.

Значущість дослідження полягає у доповненні та розширенні понять і теорій, пов'язаних із вивченням давньокитайської мови. Автор пропонує поглиблене розуміння еволюції лексичних одиниць, граматичних структур та фонетичних

характеристик цих мов, що розкриває нові можливості для розвитку майбутніх досліджень давньокитайської мови та історії Китаю. Результати роботи можуть бути застосовані при створенні нових навчальних програм, підручників, словників та граматики для вивчення давньокитайської мови, а також при розробці міжкультурних програм та проєктів. Зроблені висновки підкреслюють важливість давньокитайської мови як невід'ємної частини культурної спадщини Китаю та її вплив на сучасні форми мовної комунікації.

Ключові слова: кодифікація, процеси кодифікації, веньянь, байхуа, китайська мова, лексичні норми, стилістичні норми, механізми мислення, давньокитайські словники, графічна система, графема, значення та зміст знака, структура, динамічна та статична система мови, знакова система, східна філологія, буддизм, конфуціанство, поезія, конотація, концепт, ідіома, метафора, лінгвістичний дискурс.

ABSTRACT

Kostanda I.O. Systems of codification of the norms of the Chinese literary languages Wenyang and Baihua based on the material of traditional texts. – qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.13 – Languages of the peoples of Asia, Africa, aboriginal peoples of America and Australia. Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2023.

The doctoral dissertation presents an in-depth exploration of Ancient Chinese language, focusing specifically on its two forms - Vènyán and Báihuà. The primary objective of this study is to analyze and compare the stylistic, grammatical, lexical, and phonetic aspects of these languages, along with investigating their historical evolution. The research aims to shed light on the significance of Ancient Chinese language as a pivotal element in the cultural heritage of ancient China.

Language codification is the process of standardizing grammar, spelling, and other linguistic elements to ensure uniform usage in various contexts. The codification of Ancient Chinese language, also known as Classical or Literary Chinese, was carried out based on literary works and official documents spanning many centuries. This research helps unveil the evolution of linguistic forms and their interaction within historical contexts.

Sources of codification encompass grammatical rules, literary texts, speech samples, and dictionaries. In ancient China, classical texts such as «Shījīng» («诗经», «Book of Songs») and «Lúnyǔ» («论语», «Confucian Analects») played a significant role in shaping the standard Chinese language and its usage rules. Dictionaries like «Éryǎ» («尔雅») also made substantial contributions to the codification of Ancient Chinese language.

Codification agents hold vital importance for linguists as they represent linguistic norms and aid in understanding the cultural and historical significance of language in

different contexts. The codification of Ancient Chinese language formed the basis for modern Standard Chinese, used in the People's Republic of China.

This work employs contemporary linguistic theories and analysis methods to develop novel approaches for describing linguistic units across various levels of *Vènyán* and *Báihuà*. The author thoroughly examines the process of codification of Ancient Chinese language across different historical stages and identifies the influence of key factors on this process.

The study delves into the history of the Chinese linguistic tradition and highlights the history of language standardization and codification. Analyzing the interaction among various developmental aspects, including historical, ideological, cultural, and linguistic factors, in the context of language norm formation and codification, emerges as pivotal for comprehending and shaping linguistic phenomena in the Chinese language.

In particular, a detailed analysis of phonetic codification processes has led to several conclusions. Firstly, prominent phonetic dictionaries that codified pronunciation standards of «*Guānhuà*» («官话”, Mandarin) such as «*Shījīng*» and «*Lúnjùyǔ*» played a significant role. Secondly, key phonetic codifiers of *Báihuà*, such as the rhyme dictionary «*Suījīncíyùn*» («碎金词韵») by *Xiè Yuánhuái* (谢元淮) and «*Cílínzhèngyùn*» («词林正韵») by *Gē Zài* (戈载), were identified. Lastly, it is underscored that rhyme dictionaries have a substantial impact on shaping language norms in *Vènyán* and *Báihuà* across different historical periods.

Various approaches to codification have been analyzed, along with the influences shaping language norms, methodological concepts of codification agents, and the structure and construction of codifiers. The obtained results provide valuable material for further research in the field of Chinese historical lexicology and lexicography.

One of the significant achievements of this work is the refinement of the structure and organization of linguistic units at the levels of vocabulary, grammar, and phonetics in *Vènyán* and *Báihuà*. Utilizing the methodological framework of contemporary linguistics, the author analyzes various variations of these languages and highlights their peculiarities. The linguistic features of Ancient Chinese literary works, as noted by eminent sinologists and researchers, have long sparked interest. Among the scholars who

investigated these aspects are Jan Duyvendak, who offered a unique perspective on this subject, Bernhard Karlgren, who focused on the historical phonology of the Chinese language, Angus Graham, who studied philosophical texts, and others such as Derk Bodde and John King Fairbank, who explored traditional philosophy. Ukrainian researchers, including N. S. Isaieva, K. G. Murashevych, and Ya. V. Shekera, have also made significant contributions to this field.

These investigations affirm that there are already attempts at theoretical understanding and practical accumulation of experience in studying various aspects of *Vènyán* and *Báihuà*. However, despite this, comprehensive comparative linguistic studies focusing on the processes of codification of Ancient Chinese language have not yet been undertaken. One of the main reasons for this is the scattered nature of knowledge and insufficient systematization of available information due to different sinological approaches. Among the primary challenges in this field, questions regarding the origin, evolution, and traditional structure of Ancient Chinese languages stand out. All of this underscores the necessity for further in-depth research in this direction.

The research also addresses the importance of comparative analysis between *Vènyán* and *Báihuà* to uncover discrepancies between these language forms. The results of the analysis indicate how these languages played a crucial role in shaping the cultural, social, and historical aspects of ancient China.

The object of the research is the peculiarities of the stylistic, grammatical, lexical, and phonetic aspects of these languages, as well as their historical development. *Vènyán*, known as Classical Chinese, was in use from the 5th century BCE until the end of the Qin dynasty. On the other hand, *Báihuà*, or Spoken Chinese, began to take shape in the 11th century and gained popularity during the Ming dynasty.

The subject of the research is the structural, semantic, and stylistic aspects of literary languages *Vènyán* and *Báihuà*, as well as their origin and evolution. The research employs methods such as historical-comparative, conceptual, content analysis, and sociolinguistic analysis. This comprehensive approach allows for the identification of changes in the language system across different historical epochs and an understanding of the social context of language use.

The application of cognitive linguistics research methods allows for the analysis of cognitive processes of understanding and pronunciation, identifying patterns in the usage of linguistic elements based on extensive text corpora. Textual analysis, in particular, underscores the stylistic, lexical, phonetic, and grammatical characteristics of Ancient Chinese texts, while corpus analysis helps identify trends in word and expression usage.

The doctoral dissertation aims to introduce innovative approaches to the study of vocabulary, grammar, and phonetics of Ancient Chinese language, grounded in the latest achievements of linguistic theories and analytical methods. The primary scientific novelty lies in achieving the following results:

1. A scientifically substantiated and systematic organization of linguistic units at all levels of *Vènyán* and *Báihuà* - lexical, grammatical, phonetic, and more. An analysis of the process of codification of Ancient Chinese language across different historical periods has been conducted.

2. Refinement of the systematization of key factors influencing the process of codification of Ancient Chinese language, as well as the methodology and approaches to describing vocabulary, grammar, and phonetics.

3. Clarification and systematization of knowledge about the origin and formation of lexical units in *Vènyán* and *Báihuà*, as well as the identification of grammatical and stylistic differences between these languages. Factors influencing phonetic differences between different forms of Ancient Chinese language have been analyzed.

4. Approaches to the analysis of linguistic means of text organization in general and sentences (phrases) in particular, taking into account the absence of punctuation marks in *Vènyán* and *Báihuà*.

5. Further development of the conceptual-categorical apparatus of linguistic phenomena characteristic of these two languages is planned.

The theoretical significance of the research lies in the systematic organization and specification of theoretical definitions and characteristics of *Vènyán* and *Báihuà* languages. The results of this work constitute a valuable contribution to the study of ancient and modern dialects of China, as well as the history of the Chinese language during specific historical periods. They can serve as a foundation for developing new

translation strategies from Ancient Chinese, improving teaching methods, and conducting research in the fields of linguistics and cultural studies.

These findings open up possibilities for addressing scholarly questions such as:

- Developing a concept of codification for ancient languages, including new approaches to reconstructing linguistic systems applicable to various ancient languages.
- Identifying distinctions between *Vènyán* and *Báihuà*, which is crucial for studying China's history and culture.
- Uncovering connections between ancient and contemporary forms of the Chinese language to refine the evolution of the language system.

In the newly established linguistic research direction of «Cultural Semantics of Language» the focus is on analyzing the interrelationships between language structures, cultural context, and semantic expression. The primary goal of this approach is to reveal how language reflects and conveys cultural values and concepts. Research in this direction is based on the study of phonetic and lexical codification, stylistics, and parallelism in Ancient Chinese.

Cultural semantics of language is rooted in the idea that language influences the formation of mental concepts and thought processes within a specific culture. It explores how stylistic elements interact with cultural context and how parallelism is utilized to express cultural concepts.

Within this research, a hypothesis was proposed that the mechanisms of codification in Ancient Chinese have a correlation with types of thinking and cultural features in the development of civilization. Analysis of the results confirms that the process of codifying Ancient Chinese was significantly influenced by ideological and mental aspects that impacted society throughout historical periods.

The obtained research results have significant practical potential for integration into educational processes and cultural contexts. The research's particular value lies in its potential application for teaching both linguistic and literary courses related to the history of Chinese literature, lexicology, grammar, phonetics, and the history of the Chinese language.

Based on the obtained results, the doctoral dissertation can be utilized to develop new educational programs and methodological guides for the study of Ancient Chinese languages. These programs can be implemented within sinology departments as well as in departments of general linguistics, translation studies, and foreign literature. The developed methods of Ancient Chinese language codification are anticipated to lay the foundation for their reconstruction and translation, contributing to a deeper understanding of ancient Chinese literary texts.

The research significantly contributes to supplementing and expanding concepts and theories related to the study of Ancient Chinese languages. The author offers an in-depth understanding of the evolution of lexical units, grammatical structures, and phonetic characteristics of these languages. This research unveils new avenues for the future study of Ancient Chinese language and the history of China. The results of the work can be applied to create new educational programs, textbooks, dictionaries, and grammars for the study of Ancient Chinese language, as well as for the development of intercultural programs and projects. The conclusions of the research underscore the importance of Ancient Chinese language as an integral part of China's cultural heritage and its influence on contemporary forms of language communication.

Key words: codification, codification processes, wenyang, baihua, Chinese language, lexical- norms, stylistic norms, thinking mechanisms, ancient Chinese dictionaries, graphic system, grapheme, sign meaning and content, structure, dynamic and static language system, sign system, oriental philology, Buddhism, Confucianism, poetry, connotation, concept, idiom, metaphor, linguistic discourse.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях,
включених до переліку наукових фахових видань України

1. Костанда, І. (2020). Становлення тлумачної традиції: генеза та розвиток давньокитайської екзегези традиційних текстів. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 14, 91–97. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223450>

2. Костанда, І., Валігура, О. (2020). Лінгвальні засоби реалізації функції впливу в давньокитайському філософському тексті (на матеріалі релігійно-філософського трактату «Дао де цзін»). *Мова. Література. Фольклор*, 1(1), 35–42. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-5> (Особистий внесок здобувача: ідентифікація мовних структур, семантичних конструкцій та стилістичних прийомів, використаних у тексті "Дао де цзін", з метою висвітлення їхньої ролі у передачі філософських концепцій та впливу на читача; опис лінгвістичної стратегії в давньокитайській філософії, що сприяє вивченню мовленнєвих технік у контексті релігійно-філософського висловлення).

3. Костанда, І. (2020). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі наукової праці Яо Ная (姚鼐) «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»)). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: філологія. Соціальні комунікації*, 31 (70) 4, 208–212. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-1/37>

4. Костанда, І. (2020). Традиційна класифікація форм тексту в контексті процесів кодифікації мов веньянь та байхуа. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*, 23(2), 84–91. <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223254>

5. Костанда, І. (2020). Словники рим як носії фонетичної кодифікації давньокитайської мови. *Нова філологія*, 1(80), 284–289. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-1-42>

6. Костанда, І. (2020) Стилістична кодифікація: поява та розвиток традиційних форм тексту в мовах веньянь і байхуа. *Мова. Література. Фольклор*, (2), 91–95. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-2-13>

7. Костанда, І. (2021). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі давньокитайського філологічного есе «Вень фу» («文賦», досл. «Проза та вірші») авторства Лу Цзі) (陆机). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 15, 72–75. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.13>

8. Костанда, І. (2021). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі антології Чжао Міна (昭明) «Вибрані твори Чжао Міна» («昭明文选»)). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 45, 202–208. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.18>

9. Костанда, І. (2021). Стилістична кодифікація традиційних форм віршованого тексту (на матеріалі першої теоретичної праці з віршування «Мао ши сюй» («毛诗序»)). *Китаєзнавчі дослідження*, (3), 168–178. <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.03.168>

10. Костанда, І., Валігура, О. (2021). Фонетична кодифікація: кодифікатори в контексті стандартизації давньокитайської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 50 (1), 37–42. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.50-1.8> (Особистий внесок здобувача: аналіз фонетичних кодифікаторів та їхньої ролі у процесі стандартизації давньокитайської мови; дослідження сучасних підходів до використання кодифікаторів у фонетичній системі).

11. Костанда, І., Валігура, О. (2021). Становлення мовних норм: процеси кодифікації лексичної норми в Європі та стародавньому Китаї. *Закарпатські філологічні студії*. 18, 173–179. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.31> (Особистий внесок здобувача: проведення аналізу етапів кодифікації лексичної норми в обох культурних контекстах, спрямованого на ідентифікацію та

порівняння ключових аспектів становлення мовної норми в історії Європи та стародавнього Китаю, із розкриттям суттєвих взаємозв'язків між мовою, культурою та соціальним контекстом).

12. Костанда, І. (2021). Позалінгвальні та лінгвальні фактори формування граматики, як галузі давньокитайської лінгвістичної традиції. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 42 (1), 209–214. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-1-28>

13. Костанда, І. (2021). Стилiстична кодифікація традиційних форм тексту для мов веньянь та байхуа за періоду правління династії Мін. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: Філологія. Журналістика*, 32 (71) 4, 137–141. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-3/23>

14. Костанда, І. (2022). Кодифікація стилістичних прийомів у давньокитайських мовах веньянь і байхуа. *Нова філологія*, (85), 138–143. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-85-19>

15. Костанда, І. (2022). Кодифікація стилю «веньті» (文体) у китайській лінгвістичній ідеології. *Актуальні питання іноземної філології*, (16), 91–98. <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-16-14>

16. Костанда, І. (2022). Позалінгвальні та лінгвальні фактори формування лексики, як галузі давньокитайської лінгвістичної традиції. *Закарпатські філологічні студії*, (24), 1, 139–143. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.2>

17. Костанда, І. (2023). Принцип контрасту як композиційно-стилістична основа «Передмови до “Записів на камені”» («戚蓼生序本») авторства Ці Лушена (戚蓼生). *Китаєзнавчі дослідження*, (4), 69–78. <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.04.069>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

18. Костанда, І., Валігура О. (2020). Компаративний аналіз двох форм китайської літературної мови: веньянь і байхуа. *Studia Methodologica*, 50, 65–74. <https://doi.org/10.25128/2304-1222.20.50.06> (Особистий внесок здобувача:

проведення комплексного аналізу порівняння двох варіантів китайської літературної мови: ідентифікація унікальних лінгвістичних рис веньянь і байхуа, аналіз структури, лексики та синтаксичних особливостей обох форм мови з метою висвітлення їхньої ролі та впливу на літературний доробок Китаю).

Наукові періодичні видання, проіндексовані у базах даних

Web of Science Core Collection та/або Scopus

19. Костанда, І., Валігура, О. (2022). Дескриптивізм і прескриптивізм у китайській традиції кодифікації мов веньян і байхуа. *Сходознавство*, (89), 243–268. <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2022.89.243> (Особистий внесок здобувача: докладний аналіз концепцій дескриптивізму та прескриптивізму в контексті кодифікації китайських мовних варіантів; дослідження різниці між підходами дескриптивізму та прескриптивізму до вивчення мови, розгляд впливу цих концепцій на процеси кодифікації та нормативного регулювання мови в китайській традиції).

20. Kostanda, I., Kravchenko, O., Shuliakov, I., Kuzmenko, Y., Dolynskiy, I. (2022). Business game as an effective method of managing the development of communicative and professional competencies of philologists. *Apuntes Universitarios*, 13(1), 2, 209–223. <https://doi.org/10.17162/au.v13i1.1324> (Особистий внесок здобувача: адаптація сучасних підходів до бізнес-ігор для впровадження їх у навчальний процес із спрямуванням на конкретні потреби філологічної освіти; дослідження механізмів мислення, задіяних у бізнес-іграх).

21. Костанда, І. (2023). Кодифікація композиційних структур у працях Цзіня Шентаня: зв'язок «Історичних записів» Сима Цяня і роману «Річкове прибережжя» Ши Най аня. *Східний світ*, (1), 55–68. <https://doi.org/10.15407/orientw2023.01.055>

22. Kostanda, I. (2023). Influence of Linguistic Ideology on the Concept of Codification of the First Ancient Chinese Dictionaries. *Transfer*, 18(1), 206–233. <https://doi.org/10.1344/transfer.2023.18.40508>

23. Костанда, І. (2023). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі трактату «Дянь Лунь. Лунь Вень» («典论. 论文») авторства Цао Пі (曹

丕)). *Сходознавство*, (91), 107–124. <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2023.91.107>

Публікації, які засвідчують апробацію результатів дисертації

24. Костанда, І. (2020). Традиційний текст як носій стилістичної кодифікації (на матеріалі наукової праці Яо Ная (姚鼐) «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»)). В *III-IV Конгрес сходознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського): Збірник матеріалів*, м. Київ, 23–24 грудня 2020 р. (с. 80–81). Видавничий дім «Гельветика».

25. Костанда, І. (2020). Структурні особливості китайської літературознавчої термінології. В «Ad orbem per linguas. До світу через мови». В *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Світ як інтертекст»*, м. Київ, 17–18 червня 2020 р. (с. 138–139). Видавничий центр КНЛУ.

26. Костанда, І. (2020). Словники рим як носії фонетичної кодифікації давньокитайської мови. В *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції*, м. Київ, 5 листопада 2020 р. (с. 472–475). Видавничий дім «Гельветика».

27. Костанда, І. (2021). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі давньокитайського філологічного есе «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші») авторства Лу Цзі (陆机). В *Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 18–19 червня 2021 р. (с. 40–43). Видавничий дім «Гельветика».

28. Костанда, І. (2021). Становлення тлумачної традиції: генеза та розвиток давньокитайської екзегези традиційних текстів. В *Філологічні науки на перехресті культур і цивілізацій: актуальні питання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 17–18 вересня 2021 р. (с. 49–53). Видавничий дім «Гельветика».

29. Костанда, І. (2021). Стилістична кодифікація: поява та розвиток традиційних форм тексту у мовах веньянь та байхуа. В *Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Одеса, 24–25 вересня 2021 р. (с. 88–91). Видавничий дім «Гельветика».

30. Kostanda, I. (2021). Stylistic codification of the traditional forms of the poetic text (on the material of the first theoretical work on poetry «Mao shi xu» («毛诗序», literally «Mao's preface to the poems»). In *Global and national values along Great silk road: language, education and culture. Proceedings of the international scientific conference*, Samarkand-Shanghai, 11–12 October 2021. (pp. 7–11). «СамДЧТИ» нашриєти.

31. Костанда, І. (2021). Становлення мовних норм: процеси кодифікації лексичної норми в Європі та стародавньому Китаї. В *XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України*, м. Київ, 21 грудня 2021 р. (с. 290–293). Видавничий дім «Гельветика».

32. Костанда, І. (2022). Процеси стилістичної кодифікації давньокитайської мови в контексті формування сучасних мовних феноменів. В *«Ad orbem per linguas. До світу через мови»*. Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції «Україна у транскультурному й мультимодальному світі», м. Київ, 25 травня 2022 р. (с. 128–129). Видавничий центр КНЛУ.

Костанда, І. (2023). Принцип контрасту як композиційно-стилістична основа «Передмови до “Записів на камені”» («戚蓼生序本») авторства Ці Лушена (戚蓼生). В *«Ad orbem per linguas. До світу через мови»*. Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції «Наративи сучасної України у світовій геополітиці», м. Київ, 18–19 травня 2023 р. (с. 168–169). Видавничий центр КНЛУ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	26
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОДИФІКАЦІЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ.....	42
1.1. Фонетичні норми давньокитайської мови та їх кодифікація.....	42
1.1.1. Значення фонетики та орфоєпії для процесів кодифікації літературних мов веньянь та байхуа	42
1.1.2. Поява фонетики у давньокитайській мові	44
1.1.3. Значення «мови чиновників» для формування фонетичної системи сучасної китайської мови	50
1.1.4. Фонетичний критерій як засадничий для створення різних моделей періодизації китайської мови.....	53
1.1.5. Засоби фонетичної кодифікації у словниках стародавнього Китаю	59
1.1.6. Роль кодифікації в реконструкції фонетичної системи давньокитайської мови	67
1.2. Особливості кодифікації лексичної норми в давньокитайській мові.....	70
1.2.1. Принципи кодифікації лексичної норми	70
1.2.2. Становлення лексичних норм	79
1.2.3. Кодифікація лексичних норм у давньокитайській мові.....	88
1.3. Граматика як складник китайської традиції мовознавства.....	92
1.3.1. Становлення граматичних досліджень давньокитайської мови: еволюція лексикографічних праць	92
1.3.2. Традиції кодифікації граматичних норм мов веньянь та байхуа в працях китайських та зарубіжних дослідників: порівняльний аспект	101
1.4. Стилiстичні норми та їх кодифікація	114
1.5. Механізми мислення та світоглядні принципи: лінгвістичний аспект	131

	22
1.6. Методи та методологія дослідження.....	139
Висновки до розділу 1	152
РОЗДІЛ 2. ФОНЕТИЧНА ТА ЛЕКСИЧНА КОДИФІКАЦІЯ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ: КОДИФІКАТОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЗБЕРЕЖЕННЯ МОВНИХ ФЕНОМЕНІВ.....	156
2.1. Історія фонетичної кодифікації давньокитайської мови: офіційні словники рим як кодифікатори стандартів вимови <i>гуаньхуа</i> (мови чиновників)	156
2.1.1. Провідні кодифікатори давньокитайського фонетичного періоду (~X – V ст. до н.е.).....	158
2.1.2. Середньокитайський фонетичний період V – XIII століть як епоха створення конститутивних фонетичних кодифікаторів.....	164
2.1.3. Новокитайський фонетичний період	177
2.2. Історія фонетичної кодифікації мови байхуа: неофіційні словники рим як кодифікатори розмовної мови у синхронічному та діяхронічному аспектах	185
2.3. Синхронічний розвиток лексичної кодифікації: кодифікатори як джерела збереження мовного матеріалу	194
2.3.1. Феномени стандартизації та кодифікації лексики в процесі історичного розвитку Китаю.....	194
2.3.2. Дескрипція та прескрипція як фактори впливу на створення лексичних кодифікаторів у давньокитайських мовах веньянь та байхуа	206
2.3.3. Ідеологія як фактор впливу на формування механізмів лексичної кодифікації	234
Висновки до розділу 2	263

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСИ СТИЛІСТИЧНОЇ КОДИФІКАЦІЇ: ТВОРИ-КОДИФІКАТОРИ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ СТИЛІСТИЧНИХ ФЕНОМЕНІВ У МОВАХ ВЕНЬЯНЬ ТА БАЙХУА	264
3.1. Процеси кодифікації металінгвістичних явищ стилістики: традиційне визначення термінів «стиль» і «стилістика» («风骨», «文体», «修辞» та ін.) у китайській філологічній традиції	264
3.2. Процеси кодифікації форм текстів у контексті напряму «веньті» 文体: ключові твори-кодифікатори як чинники формування стильового феномену «традиційний текст»	290
3.2.1. Перша теоретична праця з віршування «Дасюй» («大序»)	290
3.2.2. Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі трактату «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», досл. «Обговорення класики. Критичні статті») під авторством Цао Пі (曹丕)	300
3.2.3. Трактат Чжаоміна (昭明) «Обрані твори Чжаоміна» («昭明文选»).....	310
3.2.4. Трактат «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші») під авторством Лу Цзі (陆机).....	314
3.2.5. Філологічна монографія «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙» під авторством Лю Се (刘勰))	318
3.2.6. Еволюція традиційних форм текстів у період правління династії Мін: кодифікація та збереження культурної спадщини.....	326
3.2.7. Наукова праця Яо Ная (姚鼐) «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»)	332
3.2.8. Коментаторські традиції та стандартизація давньокитайської мови: зв'язок та взаємовплив.....	340
3.3. Процеси кодифікації стилістичних прийомів у контексті вчення про стилістику тексту 修辞学	346

3.3.1. Вплив ключових праць-кодифікаторів на формування традиційних стилістичних засобів у мовах веньянь і байхуа	346
3.3.2. Процеси кодифікації стилістичних феноменів: формування традиції вживання стилістичних засобів	365
Висновки до розділу 3	410
РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМИ КОДИФІКАЦІЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ МИСЛЕННЯ.....	413
4.1. Механізми мислення та їхній вплив на процеси мовної кодифікації	413
4.2. Вплив типів мислення на фонетичну кодифікацію давньокитайської мови: асоціативне та причинно-наслідкове мислення	419
4.3. Лексична кодифікація давньокитайської мови: принципи, механізми та типи мислення	425
4.4. Стилїстика як альтернатива граматиці: паралелїзм як заміна синтактичним конструкціям у давньокитайській мові	434
Висновки до розділу 4	446
Висновки	449
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	459
ДОДАТКИ.....	481
ДОДАТОК А. СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ.....	481
ДОДАТОК Б ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	485
ДОДАТОК В. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	487
ДОДАТОК Г. «ДАСЮЙ» («毛诗序») ПЕРЕДМОВА ДО «ШИ ЦЗІНУ» «诗经».....	492
ДОДАТОК Г ТРАКТАТ ЦАО ПІ (曹丕) «ДЯНЬ ЛУНЬ. ЛУНЬ ВЕНЬ» («典论. 论文»).....	495

	25
ДОДАТОК Д ТРАКТАТ ЛУ ЦЗІ (陆机) «ВЕНЬ ФУ» («文赋»).....	498
ДОДАТОК Е КОМЕНТАР ЦЗІНЯ ШЕНТАНЯ (金圣叹) ДО РОМАНУ «РІЧКОВЕ ПРИБЕРЕЖЖЯ» («水浒传»).....	504
ДОДАТОК Є «ПЕРЕДМОВА ДО «ЗАПИСІВ НА КАМЕНІ»» («戚蓼生序本») ЦІ ЛУШЕНА (戚蓼生).....	514

ВСТУП

Дисертація присвячена дослідженню систем кодифікації норм китайських літературних мов веньянь та байхуа на матеріалі традиційних текстів.

Процеси кодифікації мовних норм охоплюють проблеми прескриптивного та дескриптивного підходів, співвідношення яких є постійним джерелом дискусій серед лінгвістів всього світу (Й. Вахек, Л. Блумфілд, Х. Клосс, Е. Хауген, Е. Фінеган), та, зокрема, серед китайських лінгвістів (Го Пу, Сін Бін, Чжен Цяо, Чень Чунфен, Чжан Тао, Цзян Жентао). Кодифікація мовних норм мов веньянь та байхуа, яка залежала від соціальних трансформацій, через труднощі інтерпретації давньокитайської мови є складним матеріалом для опису. У нашому дослідженні кодифікація мов веньянь та байхуа позиціонується як сукупність мовних, ментальних, культурологічних та соціальних феноменів, тому кодифікація лексичної норми передбачає й розгляд у системоцентричному та антропоцентричному аспектах. Починаючи з XI ст. і до 20-х рр. XX ст., у Китаї існувало дві письмові мови: веньянь та байхуа. Мова веньянь є архаїчною, сталою (особливо з позицій лексики та граматики) мовою, оскільки в ній не передбачалися будь які прояви спонтанності та був відсутнім вплив розмовної мови. На відміну від мови веньянь, мова байхуа впродовж усього свого розвитку постійно змінювалася завдяки застосуванню у ній лексики та зворотів розмовної мови, особливо цьому сприяло активне використання прислів'їв, приказок та яскравих простонародних висловів. Кожна з цих мов мала свої специфічні граматичні, лексичні, стилістичні та інші характеристики. У той час, як західні вчені займалися описом частин мови і граматики китайської мови (у наш час – давньокитайської) (К Гюцлаф, Дж. Едкінс), для східної традиції мовознавства пріоритетним предметом вивчення були фонетика, лексика та ієрогліфіка (Кун Їнда, Сюй Шень, Чжоу Хуей, Фань Сівень, Хуан Чжень та ін.).

Кодифікація мови – це процес встановлення мовної норми, який передбачає стандартизацію граматики, правопису, лексики та інших її аспектів і має на меті забезпечення однакового використання мови у різних контекстах, що сприяє

полегшенню міжособистісного спілкування та покращує мовну ясність (О. Пономарів, П. Селігей). Основними характеристиками явища кодифікації в мові є процес мовознавчого пізнання норм літературної мови і практики їхньої реалізації, який у конкретні періоди розвитку літературної мови має теоретичний і практичний вияви й експлікується на описовому, регулятивному етапах та етапі реалізації (Т. Коць, А. Лучик, Г. Мацюк). Кодифікація передбачає систематичне фіксування та збереження мовних особливостей певного історичного періоду, а вибір матеріалу для кодифікації залежить від впливу позалінгвальних чинників. Іншими словами, кодифікація як процес передбачає вибір мовних одиниць та встановлення об'єктивних правил їх вживання. Кодифікація також запобігає мовним змінам або сповільнює їх, проте одночасно вона є одним із етапів формування літературної норми. Що стосується нелітературних мовних норм, вони не проходять процесу кодифікації, тому поєднання норми з кодифікацією можливе лише у літературній мові. Системні дослідження мов веньянь та байхуа вперше були здійснені китайським лінгвістом Ваном Лі (王力), який працював над проблемами розвитку китайської мови, адаптації текстів давньокитайською мовою для перекладу сучасною китайською та робив порівняння мови веньянь з різними іноземними мовами, а також видатним китайським мовознавцем Ма Цзяньчжуном (马建忠).

Перші роботи західних дослідників з систематизації літературних норм давньокитайської мови веньянь були написані іспанською мовою та спрямовані на аналіз граматичних аспектів, найбільш ранньою зі збережених до теперішнього часу праць є «Граматика мови Чіо Чиу» Мельхіора де Мансано (1620/1621 pp). Серед видатних європейських дослідників, які з XVII ст. до XXI ст. включно, зробили значний внесок у дослідження питань давньокитайських мов, зазначимо: Мартіно Мартіні, Франциска Варо, Карла Арента, Анрі Поля Гастона Масперо. Мовні особливості давньокитайської художньої літератури були відображені в роботах синологів Яна Дайвендака, Бернхарда Карлгрена, дослідника історичної фонології китайської мови Ангуса Грема, дослідників філософських текстів

Дерка Бодде, Джона Кінга Фербенка, Артура Вейлі та ін. З добробку українських дослідників відзначимо праці Н. С. Ісаєвої, К. Г. Мурашевич, Я. В. Шекери.

Теоретичне обґрунтування поняття кодифікації як процесу відбору та збереження мовних норм ґрунтується на двох моделях. Перша модель лінгвістичного планування, запропонована Ейнаром Гаугеном, розглядається як другий етап, якому передуює процес вибору мовного матеріалу. Друга – теорія Гайнца Клосса, сутність якої полягає у визначенні кодифікації другим кроком у мовному плануванні (частиною корпусного планування мови), проте успішність впровадження кодифікованих явищ залежить від форми їх реалізації, а також від процесу вибору мовного матеріалу.

У методологічному плані для дослідження процесів кодифікації мовних норм рекомендують (А. Лучик, Н. Ходаковська, Ч. Барбер, Дуань Юйцай, П. Серрюйс, Ма Цзяньчжун) залучати джерела-кодифікатори, які закріплюють норми на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання.

Джерела, які зберігають кодифікацію, можуть бути різними й змінюватися залежно від мови і часу, однак у цілому вони представлені:

– граматичними та орфографічними правилами, що часто зберігаються в офіційних довідниках та підручниках, які також містять дані про стандартну форму мови та її норми;

– літературними текстами, які можуть використовуватися для вивчення стандартної граматики, лексики та правопису;

– зразки промов, інтерв'ю та розмов, які також можуть зберігати кодифікацію мови і є надзвичайно важливими для дослідження синтаксису, лексики та інших аспектів мови;

– словниками та енциклопедіями, у котрих зібрано інформацію щодо правопису, вимови, граматики та лексики мови.

Трансфер цієї методики здійснено у дослідження, за результатами застосування якої запропоновано новий напрям – *лінгвокультурна семантика мовної кодифікації*, що передбачає аналіз процесів кодифікації та виявлення

механізмів кодифікації мов веньянь та байхуа на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання) через дослідження впливу культурного середовища на процеси кодифікації та стандартизації мови.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення систем кодифікації мов веньянь та байхуа, які відображають ключові аспекти китайської мовної ідентичності, що дозволяє виявити ключові механізми, які вплинули на їхнє нормування та кодифікацію. Дослідження також спрямоване на встановлення механізмів кодифікації та ідентифікації елементів кодифікації з різних мовних рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) мов веньянь та байхуа. Необхідність дослідження кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа пояснюється важливістю вивчення взаємозв'язків на рівні фонетики, лексики, граматики та стилістики, що визначають особливості та трансформації мовної системи. Аналіз цих процесів сприяє глибокому розумінню динаміки мовної еволюції та виявленню ключових механізмів, що визначають сучасний стан китайської мови.

Зв'язок дисертації із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію у вигляді рукопису виконано самостійно відповідно до тематичного плану науково-дослідницьких робіт кафедри східної філології Київського національного лінгвістичного університету «Взаємодія мов і культур у сучасному глобалізованому світі» (номер державної реєстрації 01118U003025). Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Київського національного лінгвістичного університету (протокол №4 від 29 жовтня 2020 року).

Метою дисертаційної роботи є здійснення аналізу систем кодифікації норм китайських літературних мов веньянь та байхуа на матеріалі традиційних текстів.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

– систематизувати теоретичні здобутки у сфері стандартизації мовних норм і застосувати їхні положення до наукової інтерпретації процесів кодифікації мов веньянь та байхуа;

– визначити головні джерела-кодифікатори мовних норм веньяня та байхуа на різних мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання;

– запропонувати новий напрям дослідження систем кодифікації веньянь та байхуа – лінгвокультурну семантику мовної кодифікації;

– сконструювати наукову модель систем кодифікації мов веньянь та байхуа; застосувати комплексну методику для їх побудови з урахуванням здобутків теорії кодифікації та контент-аналізу;

– ідентифікувати головні принципи кодифікації для мов веньянь та байхуа на всіх мовних рівнях;

– виявити мовні елементи у мовах веньянь та байхуа, котрі підлягають кодифікації в синхронічному та діяхронічному розрізі на всіх мовних рівнях;

– ідентифікувати соціальні та культурні фактори впливу на процеси стандартизації та розкрити їх роль у процесах кодифікації мовних елементів мов веньянь та байхуа.

Об'єктом дисертації є дві форми давньокитайської мови: веньянь і байхуа. Мова веньянь, також відома як класична китайська мова, була поширена з V століття до н.е. до кінця панування династії Цін (清朝, 1636 – 1912 рр.). Мова байхуа, або розмовна китайська мова, почала формуватися в XI ст. та активно використовувалася у творах китайської літератури періоду династії Мін (大明国, 1368 – 1644 рр.).

Предметом дослідження є системи кодифікації норм китайських мов веньянь та байхуа на матеріалі традиційних текстів.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні про те, що мовні елементи різних рівнів у мовах веньянь та байхуа, які можна розглядати як результати кодифікації, є ключовими носіями культурного та історичного кодів, що безпосередньо вплинуло на їх збереження та реалізацію в мові. Ці елементи відображають не лише мовні правила та норми, але й відбивають культурні цінності, ідеологічні переконання та історичні події, що вплинули на формування мови.

Фактичним матеріалом дослідження є **97** кодифікаторів:

1. Фонетичні та лексичні кодифікатори (46 словників): «Шо Венъ Цзе Цзи» («说文解字», «Коментарі простих і пояснення складних ієрогліфів»); «Шимін» («释名» досл. «Пояснення імен»), автор Лю Сі (刘熙); «Тун су венъ» («通俗文», «Проста та зрозуміла мова»), автор Фу Цян (服虔); «Гуан Я» («广雅»), автор Чжан Ї (张揖); «Шен Лей» («声类», «Класи звуків»), автор Лі Ден (李登); «Звук і рима» («声韵»), автор Чжоу Ян (周研); «Юнь цзі» («韵集», досл. «Зібрання рим»), автор Хань Дао (韩道昭); «Юнь цзі» («韵集»), автор Лю Цзін (吕静); «Юнь цзі» («韵集»), автор Дуан Хун (段宏); «Юнь люе» («韵略»), автор Ян Сючжі (阳休之); «Сю суй їнь юнь цзюе ї» («修续音韵决疑»), автор Лі Ге (李概); «Юнь люе» («韵略»), автор Ду Тайцин (杜台卿); «Сишен юньлюе» («四声韵略»), автор Ся Хоуен (夏侯咏); «Це юнь» («切韵», досл. «Розрізання рими»), укладений Лу Фа'янем (陆法言); «Сишен чжигуй» («四声指归»), автор Лю Шаньцзін (刘善经); «Виправлений та доповнений “Це юнь”» («刊谬补缺切韵»), автор Ван Женьшан (王仁晌); «Тан Юнь» («唐韵», досл. «Рими династії Тан»), автор Сунь Мянъ (孙愐); «Скорочений виклад вживання рим Піншуя у новому виданні» («平水新刊韵略»), автор Ван Веньюй (王文郁); «Гуан юнь» («广韵», повна назва «Розширений та виправлений словник рим Великої династії Сун» («大宋重修广韵»), за редакцією Ченя Пенняня (陈彭年); «Лібун юнь люе» («礼部韵略», досл. «Ритуальна частина складання рим»), автори Цю Юн та Ці Лунъ (丘雍, 戚纶); «Цзі Юнь» («集韵», досл. «Зібрання рим»); «Ер Я сінъ ї» («尔雅新义»), автор Лу Дянь (陆佃); «Юнь люе» («韵略») (повна назва «Скорочений виклад традиційного вживання ритуальних рим» («壬子刊礼部韵略»), автор Лю Юань (刘渊); «Гуцзінъ юньхуей» («古今韵会», досл. «Зібрання стародавніх та сучасних рим»), за редакцією Хуан Гуншао (黄公绍); «Чжун юань їнь юнь» («中原音韵»), автор Чжоу Децін (周德清); «Гуцзінъ юньхуей цзюйяо» («古今韵会举要», досл. «Збірка ключових аспектів стародавніх та сучасних рим»), за редакцією Сюна Чжуна (熊忠); «Хуну Чжен-юнь» («洪武正韵», досл. «Правильні

рими Хуну»), автори Ле Шаофен (乐韶凤) і Сун Лян (宋濂); «Лі янь цзе» («俚言解», буквально – «Пояснення сленгу»), автор Чен Шіюан (陈士元); «Пянь Я» («骈雅» досл. «Витончені паралельні строфи»), автор Чжу Моу (朱谋); «Тун Я» («通雅»), автор Фан Ічжи (方以智); «Лі вен дуй юнь» («笠翁对韵»), автор Лі Юй (李渔); «Циюнь цзяньбянь» («词韵简编» досл. «Скорочене зібрання основних рим»); «Ту фен лу» («土风录», «Записи місцевих звичаїв»), автор Гу Чжанси (顾张思); «Ши Я» («拾雅»), автор Ся Вейтан (夏味堂); «У фан юань їнь» («五方元音»), автор Фань Тенфен (樊腾凤); «Пей вень юнь фу» («佩文韵府», досл. «Палата рим, що супроводжує офіційний текст»); «Їньюнь чаньчжен» («音韵阐微», досл. «Фонетичні пояснення рими»); «Тун су бянь» («通俗编», «Компіляція розповсюджених у народі висловів»), автор Ді Хао (翟灏); «Бе Я» (оригінальна назва «Бе Цзи» («别字»), автор У Юй (吴玉); «Бі Я» («比雅»), автор Хун Лянці (洪亮吉); «Ер янь» («迓言», «Прості слова»), автор Цянь Дачжао (钱大昭); «Ци лін чжен юнь» («词林正韵», досл. «Ліс офіційних рим»), автор Ге Цзай (戈载); «Чжи Я» («支雅»), автор Лю Цань (刘灿); «Суй цзінь ци юнь» («碎金词韵»), автор Се Юаньхуай (谢元淮); «Сюань Я» («选雅»), автор Чен Сяньцзя (程先甲).

2. Граматичні кодифікатори (4 словники): «Юй чжу» («语助», досл. «Допоміжні слова»), автор Лу Ївей (卢以纬); «Пояснення службових слів» («虚字说»), автор Юань Женьлін (袁仁林); «Скорочений аналіз службових слів» («助字辨略»), автор Лю Ці (刘淇); «Пояснення службових слів з канонічних» («经传释词»), автор Ван Їнь (王引之).

3. Стилiстичні кодифікатори (24 філологічні праці): «Дасюй» («毛诗序») (передмова до «Ши цзіну» «诗经»); трактат «Дянь Лунь. Лунь Вень» («典论. 论文»), автор Цао Пі (曹丕); трактат «Вень Фу» («文赋»), автор Лу Цзі (陆机); коментар до роману «Річкове прибережжя» («水浒传»), автор Цзінь Шентань (金圣叹); «Передмова до “Записів на камені”» («戚蓼生序本»), автор Ці Лушен (戚蓼生); наукова праця «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту»

(«古文辞类纂»), автор Яо Най (姚鼐); «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体»), автор У Не (吴讷); «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨»), автор Сю Шицен (徐师曾); філологічна монографія «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙»), автор Лю Се (刘勰); трактат «Обрані твори Чжаоміна» («昭明文选»), автор Чжаомін (昭明); філософський трактат «Лунь юй» («论语»); «Історичні записи» («史记»), автор Сіма Цянь (司马迁); офіційні історичні записи «战国策», «史记», «汉书», «后汉书», «晋书», «宋书», «旧唐书», «新唐书», «旧五代史», «新五代史», «周史», «元史», «明史», «清史稿».

4. Первісні кодифікатори мови веньянь (13 канонів): «Тринадцять конфуціанських канонів» («十三经») («Ши Цзін» («诗经»), «Шан шу» («尚书»), «Чжоу лі» («周礼»), «Ї лі» («仪礼»), «Лі цзі» («礼记»), «Чжоу ї» («周易»), «Цзо чуань» («左传»), «Гун ян чуань» («公羊传»), «Гу лян чуань» («谷梁传»), «Лунь юй» («论语»), «Ер Я» («尔雅»), «Сяо цзін» («孝经»), «Мен-цзи» («孟子»).

5. Кодифікатори норм мови байхуа: чотири класичні романи (10 літературних творів): («Трицарство» («三国演义»), «Річкове прибережжя» («水浒传»), «Подорож на Захід» («西遊記»), «Сон у червоному теремі» («紅樓夢»); «司马相如集»; «乐府新歌»; «乐府诗集»; «古诗九十九首»; «全唐诗»; «元曲选外编».

Методи дослідження. Методологічна база дисертації ґрунтується на синергетичному принципі комплексного застосування релевантних емпіричних й експериментальних методів і методик, які були адаптовані для виявлення механізмів кодифікації мов веньянь та байхуа на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання): *метод стратифікації* – для поділу мовних даних з мов веньянь та байхуа на різні соціальні шари (висока і низька література), а також для аналізу особливостей вживання мови серед різних соціальних груп у контексті їх взаємодії на різних рівнях суспільства, що включало аналіз фразеологізмів, діалектних виразів та інших маркерів, характерних для вживання в текстах певних соціальних кіл у обох мовних системах; *метод компонентного аналізу* – для аналізу традиційних текстів з метою виявлення

основних семантичних компонентів та пояснення їх походження; *метод реконструкції* – для відновлення первісних значень мовних одиниць, з метою аналізу архаїчних мовних форм мови веньянь з аналогічними мовними одиницями у мові байхуа; *описовий метод* – для детального опису фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних елементів, які кодифікувалися в кожній з означених вище мов; *структурний метод* – виявлення взаємозв'язків мовних одиниць між різними мовними рівнями (фонетичним, лексичним, граматичним з урахуванням стилістичного варіювання), метою такого аналізу було виявлення загальних закономірностей мовної структури та її використання для опису та пояснення мовних явищ у обох системах; *типологічний метод* – для виявлення загальних закономірностей у системах кодифікації мов веньянь та байхуа; *методика формалізації* – для виділення мовних моделей, упорядкування мовних елементів всіх рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) мови та створення структурованої моделі кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у розробці *нового наукового напрямку – лінгвокультурної семантики мовної кодифікації*, з позицій якого у дисертації виявлено механізми мовної кодифікації мов веньянь та байхуа, а також ідентифіковано ключові елементи кодифікації на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання.

Уперше апробовано нову модель комплексного аналізу процесів кодифікації мов веньянь та байхуа з урахуванням двох механізмів кодифікації: *бінарності* та *ретроспективної спрямованості*.

Новим здобутком у роботі є класифікація ключових мовних елементів, однаково дійсних для мов веньянь та байхуа відповідно до двох механізмів кодифікації – бінарності та ретроспективної спрямованості. Механізм бінарності реалізує кодифікацію елементів: *фонетичних* (паралелізм, чергування тонів, чергування рим), *лексичних* (лексичного паралелізму зіставлення та протиставлення), *граматичних* (синтаксичний паралелізм), *стилістичних*

(паралелізм, антитеза). Механізм ретроспективної спрямованості реалізує кодифікацію елементів: *фонетичних* (реконструкція рим та фіналів-ініціалів), *лексичних* (підкреслену архаїзацію лексики у мові веньянь, помірну архаїзацію лексики для мови байхуа), *граматичних* (збереження архаїчних граматичних конструкцій з текстів IV-V ст. до н.е., збереження синтаксичного паралелізму), *стилістичних* (алюзія).

Новою є запропонована методологія дослідження кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа з позицій етико-філософських принципів: конфуціанського принципу «синівської шанобливості» (визначає ретроспективну динаміку кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа); даоського принципу «інь-ян» (阴阳) (виражений через протиставлення або співставлення мовних елементів за принципом парності).

Продемонстровано динаміку розвитку кодифікаційних процесів мови веньянь (ретроспективна спрямованість, направленість на реконструкцію первісної форми на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання) та мови байхуа (спрямованість на адаптацію архаїчних слів, граматичних конструкцій, стилістичних прийомів, додавання елементів розмовної мови відповідних історичних періодів: династії Сун, династії Юань, династії Мін, династії Цін); а також направленість на бінарний розподіл лексики (лексичний паралелізм, антитеза), бінарну класифікацію частин мови («пусті знаки» (虚字) та «справжні знаки» (实字)), бінарність у структуризації тексту (синтаксичний паралелізм, антитеза).

Визначено та верифіковано провідні кодифікатори кожного історичного періоду, які є однаково дійсними і для мови веньянь, і для мови байхуа. Головними працями, що виконували роль кодифікаторів, були словники рим, серед яких слід виділити ключові, а саме: «Це Юнь» («切韵»), автор Лу Фаян (陆法言); рукопис Вана Женьшана (王仁昉) «Виправлений та доповнений Це Юнь» («刊谬补缺切韵»); рукопис, складений за редакцією Ченя Пенняня (陈彭年) та ін. «Виправлений в (часи правління) Великої (династії) Сун (словник) Гуан Юнь» («大宋重修广韵»);

словник рим «Цзі Юнь» («集韵»). Головними *фонетичними кодифікаторами* мови байхуа також виступають словники рим, серед провідних можна назвати такі: «Чжун Юань Їньюнь» («中原音韵»), словник рим «Суй Цзінь Ци Юнь» («碎金词韵») авторства Ше Юаньхуая (谢元淮), словник рим «Лі вен дуйюнь» («笠翁对韵») авторства Лі Юя (李渔) та ін. Першими *кодифікаторами лексики* є словники «Ер Я» («尔雅»), «Шо вень цзе цзи» («说文解字»), «Фан Янь» («方言»), «Шимін» («释名»). *Кодифікаторами стилістичних феноменів* визначено такі праці: трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文») (досл. «Обговорення класики. Критичні статті»), автор Цао Пі (曹丕); «Вень Фу» («文赋»), досл. «Проза та вірші»), автор Лу Цзі (陆机); «Вень сюн» («文选») («Обрані твори», інша назва «Обрані твори Чжаоміна»), автор Чжаоміна (昭明太子); «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙») («Літературний дух різьбленого дракона»), автор Лю Се (刘勰); «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体»), автор У Не (吴讷); «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨»), автор Сю Шицен (徐师曾); «Гу вень ци лей цзуань» («古文辞类纂»), досл. «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту»), автор Яо Най (姚鼐).

Доведено гіпотезу про те, що у мовах веньянь та байхуа є постійні носії кодифікації (фонетичні, лексичні та граматичні з урахуванням стилістичного варіювання елементи) на всіх мовних рівнях, і саме ці елементи виступають ключовими носіями культурного та історичного кодів, що безпосередньо впливало на їх збереження та реалізацію в мові. Ці елементи відображають не лише мовні правила та норми, але також й культурні цінності, ідеологічні переконання та історичні події, котрі вплинули на формування мови.

Теоретичне значення одержаних результатів дисертації сформульовано у положеннях, які винесено на захист, і полягає в поглибленні теоретичних здобутків кодифікації мовних норм веньяня та байхуа на всіх мовних рівнях. Запропонована історична реконструкція процесів кодифікації мов веньянь та байхуа, а також зіставлення кодифікаційних процесів кожної мови із залученням культурних та соціальних факторів впливу на стандартизацію мов, ідентифікація головних

принципів кодифікації та верифікація мовних елементів, котрі кодифікувалися на різних мовних рівнях, забезпечили доведення сформульованої гіпотези.

Зміст дисертації сформульовано в **положеннях, які винесено на захист**:

1. Онтологічна та гносеологічна природа кодифікаційних процесів мовних норм мов веньянь та байхуа спрямована на збереження архаїчних лінгвальних елементів на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання.

2. Кодифікація мовних норм мови веньянь – це процес, спрямований на реставрацію мовних елементів канонічних текстів (конфуціанського вчення) та на процеси ретенції всіх мовних рівнів: фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання.

3. Кодифікація мовних норм мови байхуа – це процес, спрямований на оновлення та модифікацію архаїчних слів, граматичних конструкцій та стилістичних прийомів, забезпечуючи їхню відповідність реальному мовному середовищу.

4. Для мови веньянь фактори ідентифікації мовних елементів кодифікації представлені статистичним конститuentом, який відповідає за відбір мовних елементів всіх рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання), з акцентом на їх вихідне джерело (канонічні тексти), а також із спрямованістю на їх автентичне значення та функції.

5. Для мови байхуа фактори ідентифікації мовних елементів для кодифікації на всіх мовних рівнях представлені двома конститuentами – статистичним та динамічним. Статистичний конститuent відповідає за аналіз мовних елементів, які походять з канонічних текстів, з фокусом на їхній архаїчності, яка вважається сакральною. Статичний конститuent присутній при відборі мовних елементів на всіх рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання). Динамічний конститuent відповідає за аналіз та відбір елементів розмовної мови кожного історичного періоду: династії Сун, династії Юань, династії Мін, династії Цін. Критерієм ідентифікації елементів розмовної мови для подальшої кодифікації є: по-перше, компресивність мовних елементів на

всіх рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання), особливо на граматичному рівні; по-друге, спрямованість на збереження архаїзованих мовних елементів, найбільше тенденції архаїзації проявляються на лексичному рівні.

6. Незважаючи на різну динаміку розвитку кодифікаційних процесів у мовах веньянь та байхуа, провідні механізми кодифікації на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання) однакові для обох мов (механізм бінарності та механізм ретроспективної спрямованості).

7. Механізм бінарності базується на дихотомічному принципі співставлення або протиставлення (відображає китайський світоглядний принцип розподілу всесвіту на дві категорії «інь-ян»), детермінує структуру мови на всіх її рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання).

8. Механізм ретроспективної спрямованості кодифікаційних процесів базується на збереженні мовної автентичності та архаїчності, основу яких формує канон конфуціанських текстів. Механізм ретроспективної спрямованості кодифікаційних процесів пояснюється одним з головних принципів державної ідеології конфуціанства, такими як «синівська шанобливість» (孝), котрий проявляється не тільки в повазі до старших, але й у збереженні та вшануванні спадщини предків.

9. Попри динаміку розвитку кодифікаційних процесів у мовах веньянь та байхуа, на фонетичному та лексичному рівнях (оскільки фонетичні словники також виступали як кодифікатори лексики, лексичні словники кодифікували вимову), провідними кодифікаторами виступають словники рим і кодифікуються такі мовні елементи, як рима, тони, фінали-ініціали, архаїчні значення слів, різні типи лексичного паралелізму.

10. На граматичному рівні в мовах веньянь і байхуа кодифікується паралелізм: побудова паралельних, граматично симетричних речень стає типовим засобом вираження змісту, що спрощує розуміння тексту без розділових знаків.

11. Незалежно від різних векторів розвитку кодифікаційних процесів у мовах веньянь та байхуа кодифікуються стилістичні прийоми, однаково дійсні для двох мов: паралелізм та алюзія.

Практичне значення одержаних результатів. Виконаний аналіз кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа з метою реконструкції систем стандартизації мовних норм та визначення головних механізмів кодифікації може бути застосований для вивчення сучасної динаміки розвитку кодифікаційних процесів путунхуа на різних мовних рівнях.

Нові результати роботи можуть бути використані в освітньому процесі при викладанні дисциплін: «Лексикологія китайської мови», «Стилістика китайської мови», «Історія китайської мови», «Вступ в китайську філологію», «Теоретична фонетика китайської мови», «Теоретична граматики китайської мови», «Основи художнього перекладу». Практичне застосування здобутих даних убачається доцільним у ході реконструкції давніх текстів, яка має безпосередній стосунок до розкриття особливостей стародавньої китайської літератури, та при розробці методів перекладу класичної китайської літератури.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлено в доповідях на 10 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: III-IV Конгрес сходознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського) (Україна, м. Київ, 23 – 24 грудня 2020 р., Міжнародна науково-практична конференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови. Світ як інтертекст» (Україна, м. Київ, 17 – 18 червня 2020 р.), XIV Міжнародна наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (Україна, м. Київ, 5 листопада 2020 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (Україна, м. Київ, 18 – 19 червня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки на перехресті культур і цивілізацій: актуальні питання» (Україна, м. Київ, 17–18 вересня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії» (Україна, м. Одеса, 24 – 25 вересня 2021 р.), International scientific conference «Global and national

values along Great silk road: language, education and culture» (Samarkand-Shanghai, October 11-12, 2021), Міжнародна наукова конференція, присвячена 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України «XXIV Сходознавчі читання А. Кримського» (Україна, м. Київ, 21 грудня 2021 р.), Міжнародна науково-практична відеоконференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови. Україна у транскультурному й мультимодальному світі» (Україна, м. Київ, 25 травня 2022 р.), Міжнародна науково-практична відеоконференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови. Наративи сучасної України у світовій геополітиці» (м. Київ, 18–19 травня 2023 р.)

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено у *тридцяти трьох* наукових працях, з яких: *п'ять статей* у періодичних наукових виданнях за галуззю знань, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; *одна стаття* в періодичних наукових виданнях інших держав, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку і/або Європейського Союзу; *сімнадцять статей* у наукових виданнях, що включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України та *десяти тезах* доповідей наукових конференцій та інших наукових заходів.

Особистий внесок у публікаціях № 2, 10, 11, 18, 19, 20, виконаних у співавторстві, полягає в: докладному аналізі концепцій дескриптивізму та прескриптивізму в контексті кодифікації китайських мовних варіантів; дослідженні різниці між підходами дескриптивізму та прескриптивізму до вивчення мови, розгляді впливу цих концепцій на процеси кодифікації та нормативного регулювання мови в китайській традиції; адаптації сучасних підходів до бізнес-ігор для впровадження їх у навчальний процес із спрямуванням на конкретні потреби філологічної освіти; дослідженні механізмів мислення, задіяних у бізнес-іграх; ідентифікації мовних структур, семантичних конструкцій та стилістичних прийомів, використаних у тексті «Дао де цзін», з метою висвітлення їхньої ролі у передачі філософських концепцій та впливу на читача; описі лінгвістичної стратегії в давньокитайській філософії, що сприяє вивченню мовленнєвих технік у контексті релігійно-філософського висловлення; проведенні аналізу етапів кодифікації

лексичної норми в обох культурних контекстах, спрямованого на ідентифікацію та порівняння ключових аспектів становлення мовної норми в історії Європи та Стародавнього Китаю, із розкриттям суттєвих взаємозв'язків між мовою, культурою та соціальним контекстом; аналізі фонетичних кодифікаторів та їхньої ролі у процесі стандартизації давньокитайської мови; дослідженні сучасних підходів до використання кодифікаторів у фонетичній системі; проведенні комплексного аналізу порівняння двох варіантів китайської літературної мови: ідентифікація унікальних лінгвістичних рис мов вен'янь і байхуа, аналіз структури, лексики та синтаксичних особливостей обох форм мови з метою висвітлення їхньої ролі та впливу на літературний доробок Китаю.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (394 позиції, з яких 380 – іноземними мовами) та 8 додатків. Положення дисертаційної праці проілюстровані 11 таблицями, 1 схемою. Загальний обсяг роботи – 515 сторінок, обсяг основного тексту – 433 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОДИФІКАЦІЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ

1.1. Фонетичні норми давньокитайської мови та їх кодифікація

1.1.1. Значення фонетики та орфоєпії для процесів кодифікації літературних мов веньянь та байхуа

Фонетика (від. гр. *fonetikos* – звуковий, голосний) – це розділ мовознавства, предметом дослідження якого є фонетична система та звуковий склад мови, об'єктом – звуки людської мови, фізичні властивості звуків людської мови, механізми та процеси створення звуків мови, звукові зміни й закономірності змін в мові, тощо. Розташування звуків у визначеному порядку утворює конкретні лексичні та граматичні значення, тоді як порушення усталеної послідовності спричинює руйнування змістових відношень. Фонетика вивчає такі аспекти людської мови:

- фонетичні одиниці;
- фонетичні засоби;
- фонетичні процеси;
- закони сполучуваності фонетичних одиниць;
- членування мовного потоку [96, с. 39].

Традиційно вважають, що початок дослідження звуків мови та виникнення фонетики припадає на VI ст. до н. е., і пов'язують цей початок з Індією. У Європі механізм утворення звуків привернув увагу дослідників у XVII ст.: посилений інтерес зумовлено необхідністю навчати мови глухонімих (студії Х. П. Бонета, Дж. Уолліса, І. К. Аммана). У кінці XVIII ст. Х. Кратценштейн (Christian Kratzenstein, 1723–1795 pp.) почав розробляти акустичну теорію голосних [76], яку згодом продовжив та розвинув в Г. Л. Ф. Гельмгольц (Hermann von Helmholtz, 1821–1894 pp.) [13]. До середини XIX ст. результати досліджень

присв'ячених визначенню анатомії і фізіології звукоутворення були узагальнені в працях Ернста фон Брюкке (Ernst von Brücke, 1819–1892 pp.) [12]. Значний внесок у дослідження фонетики зробили Паніні, Р. Раск, Я. Грімм, А. Шлейхер, І. А. Бодуен де Куртене, Ж. П. Руссло, П. Пассі, Ж. Жільєрон, Е. Зіверс, М. Граммон, Д. Джоунз, Р. О. Якобсон, Г. Фант, М. Халле та ін. [38].

Фонетика як науку можна розглядати через призму наступних галузей:

- загальна фонетика – досліджує загальні характеристики звуків усіх мов;
- конкретна фонетика – зосереджується на вивченні звуків певної мови або групи мов;
- зіставна фонетика – спостерігає за схожими та відмінними аспектами звукових систем та просодичних засобів двох або більше мов;
- описова фонетика – досліджує звукову систему мови на певному етапі її розвитку та функціонування, звертаючи увагу на синхронічний аспект;
- історична фонетика – вивчає еволюцію звукової системи протягом кількох століть і періодів;
- орфоєпія (вивчає механізми та процеси становлення літературної вимови).

Зазначимо, що орфоєпія (грец. *орθος* – «правильний», грец. *επος* – «мова», «мовлення») є одним з підрозділів фонетики. Орфоєпія вивчає звукові особливості людської мови, але звучання мови досліджується не різнопланові взагалі (як це досліджує фонетика), а тільки в розрізі того, чи відповідає воно літературним нормам (сучасним або тогочасним). Орфоєпія, послуговуючись фундаментальними знаннями фонетики тієї чи іншої мови, спираючись на загальні фонетичні дослідження фонемного й знакового складу цієї мови, вокремлює норми для певних мовних ситуацій, з наявних варіантів вимови обирає такий, що йде в рамках мовних традицій і напрямів розвитку мови [96, с.42]. Комплекс еталонних норм літературної вимови відображає орфоєпічний словник, у якому норми зафіксовано за допомогою спеціальних транскрипційних знаків. У пропонованій роботі аналіз процесів і механізмів фонетичної кодифікації та встановлення фонетичної норми оперті на результати досліджень у межах категорій та наукових методів історичної фонетики, орфоєпії та описової фонетики. Внесок у цю галузь зробили К. Найроп

(К. Nyrop), Г. Малаголі (G. Malagoli), Г. Міхаеліс (H. Michaelis), П. Пассі (P. Passy), В. Вієтор (W. Viëtor), Т. Сієбс (Th. Siebs), Д. Джонс (D. Jones), М. Граммонт (M. Grammont), Ф. Мартінон (Ph. Martinon) [45], К. Джонсон (K. Johnson) [36].

У контексті окресленої мети досліджуємо стандартизацію китайських мов веньянь та байхуа з урахуванням історичної послідовності розвитку фонетичних явищ та процесів їх кодифікації. Тому актуальним є розгляд питань пов'язаних з дослідженнями в діахронічному аспекті:

- становлення орфоепічної норми та критеріїв її добору;
- засобів кодифікації орфоепічної норми;
- транскрибування звуків у мовах веньянь та байхуа;
- традицій римування та віршування як засобів збереження орфоепічних норм у мовах веньянь та байхуа;
- традицій екзегези та її внеску до вивчення історичної фонетики та визначення фонетичних норм.

1.1.2. Поява фонетики у давньокитайській мові

Китайська Наробна Республіка (КНР) вирізняється полікультурним та поліетнічним складом населення – у країні офіційно визначено 56 національностей. Більшість населення (91,6%, або 1, 2 млрд.) належить до національності хань, представники якої розмовляють китайською, або ханською мовою (汉语 – традиційна назва китайської мови). Китайська мова путунхуа (普通话) є засобом міжнаціонального спілкування в КНР. Слід зазначити, що 25 національностей, серед інших й ханці, використовують 33 види національної писемності (народи мяо та дай – чотири види, а лису і цзінпо – два) [58, с. 58]. Дані щодо загальної кількості мов на території сучасної КНР коливаються, за різним джерелами, від 80 до 300 (інформацію наведено з урахуванням перепису населення КНР за 2010 рік). Відповідно до класифікації, представленої в атласі мов Китаю, китайська мова об'єднує 10 основних діалектів: гуаньхуа / північні діалекти (官话), у (吴语), мінь

(闽语), гуандунський / кантонський (粤语), сян (湘语), цзянсійський (赣语), хакка (客家话), аньхойський (徽语), пін (平语) і цзинь (普语) [124, с. 36]. Частіше виділяють лише перші сім груп, а решта відносять до діалектних підгруп. Найбільшою за ступенем охоплення групою є гуаньхуа (охоплює близько 70% усієї території КНР) [114, с. 25]. Різноманіття діалектів змусило уряд КНР, з одного боку, запровадити одну мову для міжнаціонального спілкування (поширення путунхуа серед населення Китаю стало одним з ключових завдань мовної політики КНР), а з іншого боку, шукати компроміс між функціонуванням путунхуа та іншими мовами наявними на території КНР,

Згідно з китайською класифікацією мов усі мови КНР поділять на сино-тибетські (китайська, тибетська, мова ну, бай та ін.), алтайські (монгольська, тюркська, тунгусо-маньчжурська), індонезійські (аміска, мова бунень, пайвань), австроазіатські (мова ва, деан, булан) і індоєвропейські (російська, таджицька) [206, с. 80]. Окреслена класифікації має кілька принципово відмінних моментів від західної (з 1940-х рр.) мовної класифікації. Зокрема:

- у китайській класифікації мов мови мяо-яо і тай-кадайські належать до сино-тибетської сім'ї, тоді як у західній – до окремих мовних сімей;
- гіпотетичною є також алтайська сім'я мов.

У китайській мові найважливішою фонетичною одиницею є склад. Його внутрішню побудову регламентовано певними правилами. Склад ділять на дві основні частини – початкову, або ініціаль, і кінцеву, або фіналь. Фіналь може бути простою та складною. Так, у складі *нуань (nuan)*, звук *-н (n)* – це ініціаль, а *-уань (-uan)* – це складна фіналь [228, с. 99-100]. Однак у традиційній китайській філології через принципи віршескладання існував інший поділ компонентів складів. Окрім ініціалі та фіналі – виділялося ще медіаль. Тому в наведеному прикладі фіналь *нуань (nuan)* з урахуванням принципів класичної китайської філології: *-н* – ініціаль; *-у (u)* – медіаль (韵头); *-а (a)* – фіналь (韵腹) та *-нь (n)* – кінцівка рими [164, с. 128-129]. Для римування також було важливим, чи був склад відкритим (належав до рими відкритого складу 阴声韵), чи закінчувався носовим *-т, -п, -п*

(рима закритого складу 阳 声 韵), чи мав в складі фіналі глухий вибуховий приголосний *-p*, *-t*, *-k* (рима вхідного тону 入 声 韵») [164, с. 131]. У сучасних умовах китайська мова путунхуа, заснована на пекінському діалекті (становить північну групу діалектів), в умовах багатомовності КНР виконує об'єднувальну функцію. Однак упродовж усієї історії існування китайської цивілізації китайська мова багато разів змінювалась, що спричинено багатьма чинниками, зокрема змінами державного устрою, політичної ідеології, міграцією населення тощо. Китайський лінгвіст Чень Пін (陈 平) створив періодизацію китайської мови, у якій відобразив етапи змін китайської мови від другого тисячоліття до н. е. до етапу формування основ сучасної китайської мови, яке закладено з приходом до влади імператорської династії Цін (1644 – 1911 рр.). Чень Пін вважав, що на початку правління династії Цін «основні зміни в граматиці, фонології, базовій лексиці, що характеризують сучасну мову, вже завершилися» [349]. Але китайська мова пройшла довгий шлях нормалізації та стандартизації писемних та усних форм мови, на що, серед іншого, вплинула велика кількість діалектів різного ступеня подібності. З одного боку, наявність діалектів уповільнювала формування єдиної національної мови, а з іншого – через взаємодію та взаємовплив діалектів збагачувалися та розвивалися самі діалекти, що мало важливе значення для формування єдиної державної мови. Діалекти китайської мови розрізняються між собою на всіх рівнях: фонетичному, граматичному, лексичному. Донедавна вважалося, що основні відмінності відображені лише у фонетиці, саме тому фонетичні особливості окремих діалектів та діалектних груп були предметом докладного вивчення китайських й іноземних дослідників. Проте, за даними сучасних досліджень [220] не менш вагомі відмінності існують також у граматиці й лексиці діалектів. Основою лексики китайських діалектів є давньокитайська мова, однак з історичним змінами діалектна лексика поповнювалась одиницями від контактів з мовами сусідніх народів. Південні діалекти зберігають достатній обсяг стародавньої лексики, водночас у приморських діалектах у, юе, мінь, а також у прикордонних діалектах північного сходу трапляються прямі запозичення з іноземних мов. Подібність діалектів традиційно оцінюють за ступенем

взаєморозуміння їхніх носіїв у процесі безпосереднього спілкуванні. Як засіб усного спілкування діалекти китайської мови ще з давніх часів ускладнювали спілкування та процеси формування єдиної державної мови. Одним з вагомих способів подолання труднощів спілкування в загальнодержавному або регіональному масштабі було ієрогліфічне письмо. Запорукою мовної єдності Китаю виступала не усна, а писемна мова. Так, мовну політику середньовічного Китаю здебільшого спрямовано на уніфікацію ієрогліфічної писемності. Разом з уніфікацією мовних знаків відбувалася й фонетична уніфікація: читання класичних ідеологічних текстів уголос сприяло уніфікуванню й стандартизованих ієрогліфів зі складу цих текстів. Отже, для читання класичних текстів (а ці тексти записано уніфікованими знаками) завжди існувало «правильне читання», або «літературна вимова» ієрогліфів. Це читання не було однаковим для всієї країни, проте воно значною мірою відрізнялося від діалектних читань. Уніфікованою літературною вимовою володіли ті, хто отримав класичну традиційну освіту. Літературні читання однакових ієрогліфічних знаків у різних діалектах відмінні не тільки тому, що належать до певної діалектної групи, але ще й тому, що вони відображають стандартні читання різних історичних епох. Сьогодні літературні читання представлені практично в усіх діалектах сучасної китайської мови. Ці читання є історичною формою взаємодії загальнодержавної норми читань ієрогліфічних знаків з їх вимовою різними діалектами. У середньовічному Китаї, поряд із державною мовою писемного спілкування, існувало кілька регіональних усних мов міждіалектного спілкування, які не мали писемної форми. Мова байхуа відтворювала у писемних текстах усну мову конкретного періоду, що призвело до включення та фіксації змін у лексиці, граматиці та структурі текстів. Байхуа мав додатковий фактор впливу на його еволюцію – велику кількість діалектів, які поширені на всій території Китаю протягом різних періодів. Незважаючи на відсутність єдиного граматичного та лексичного стандарту, а також сталих правил для структури тексту, що було актуальним для мови веньянь, в історії китайської мови традиційно виділяють чотири найпоширеніші її варіації:

- 1) юньбай («римова усна мова» (韵白));

- 2) цзінбай («пекінська усна мова» (京白));
- 3) субай («сучжоуська усна мова» (苏白));
- 4) гуаньбай («гуанчжоська усна мова» (广白)) [9, с. 82].

У всіх зазначених варіаціях мови байхуа можна знайти текстові зразки різної тематики, що охоплюють різні періоди часу. Кожен з цих чотирьох видів потребує більш детального розгляду, заснованого на наукових дослідженнях.

Юньбай. Юньбай був сформований на основі фонологічного стандарту римування, який з'явився і почав розвиватися за часів династії Юань. Цей стандарт виник на тлі відомої праці під назвою «Рими центральної рівнини» («中原音韵») [110]. За правління династії Мін (明, 1368-1644) на фонологічні особливості юньбай вплинула ще одна праця – «Правильні рими Хунву» («洪武正韵») у якій фонологічним стандартом послуговувала вимова чиновників цієї династії [144]. Варто зазначити, що під час правління династії Мін найпоширенішими діалектами були хубейський, хуннанський та гуандунський, як серед звичайних людей, так і серед чиновників. Лексичні та фонологічні особливості цих діалектів були відображені в наукових філологічних працях та словниках риму того часу, які сьогодні підтверджуються текстами драм династії Мін, записаними на юньбай. Проте, після того, як керування країною перейшло до династії Цін, головним усним стандартом став пекінський діалект. Тому юньбай почав уступати місце цзінбай, існуючи лише в драматичних творах, створених під час правління династії Цін, зокрема в пекінській опері (京剧) та опері куньцюй (昆曲), де юньбай використовувався для промов та окремих реплік. [376].

1. Цзінбай («усна пекінська мова»), оперта на пекінський діалект. Фонетичну систему римування, яка була створена на основі цзінбай (усної форми китайської мови) під час правління династії Цін, називали «ноюю фонетичною системою» або «新音系» [264]. З часом цзінбай став загальнопоширеним і повністю замінив хубейський, хуннанський та гуандунський діалекти. Крім того, цзінбай почав активно використовуватися для запису текстів пекінської опери.

2. Субай («сучжоуська усна мова»), за основу має діалект міста Сучжоу, але також відображає мовні особливості провінцій Цзянсу та Чжецзян. Історично склалося так, що в провінціях Цзянсу та Чжецзян було поширено багато діалектів, тому субай стала єдиним мовним стандартом для цих провінцій [8, с.289]. Згодом субай включила в себе лінгвістичні особливості інших місцевих діалектів. Оскільки на півдні Китаю війни менш часті, а вплив іноземних князівств і держав практично не відчувався, діалекти Цзянсу та Чжецзяна зберегли свою старовинну фонетичну систему (одним з їхніх фонологічних особливостей є збереження дзвінких приголосних) та граматичну структуру, яка була дуже близька до класичної мови [168, с. 31]. Це відображено у текстах, записаних на мові веньянь. Ця доведена канонічність мови в субаї згодом привернула увагу цінської інтелігенції. Чиновники того часу почали використовувати її, а також у діалогових текстах опери куньцюй.

3. Гуанбай («усна мова міста Гуанчжоу»). Основою гуанбай став діалект міста Гуанчжоу. Фонетичну систему гуанбай називають «класичною фонетичною системою» (旧音系). На відміну від «нової фонетичної системи», базованої на пекінському діалекті за часів цінської династії, особливості притаманні цій фонетичній системі, були відображені ще за правління династії Сун у праці «Рими гуанчжоуської мови» («广韵») [179]. Через географічні особливості гуанбай тривалий час була ізольованою, не зазнавала впливу інших мов та діалектів (серед іншого й пекінського), тож їй вдалося зберегти мовні риси характерні ще для текстів династії Цінь.

Різні варіації усної мови, зокрема чотири розглянуті варіанти, можна знайти в численних літературних творах, зокрема:

- у пекінській опері використовуються цзінбай та юнбай;
- у опері кунцю використовуються юнбай та субай;
- у опері юе використовується субай;
- у кантонській опері використовується гуанбай.

Проте, не варто стверджувати, що художня література використовувала лише ці чотири варіації мови байхуа. Наприклад, у текстах чотирьох відомих романів

китайської літератури провідною мовою була цзінбай, але помітний вплив інших діалектів також спостерігається. Наприклад, автор роману «Сон у червоному теремі» більшу частину тексту створив на цзінхуа, деякі частини на субай, а також містяться елементи гуанбай.

У першій половині XX ст. термін «байхуа» був використовуваний лише для позначення усної мови династії Цін, тоді як для всіх інших варіацій мови вживалось слово «діалект» [23].

На початку XX ст. статус державної національної мови отримала мова байхуа (заснована, в цілому, на діалектах гуаньхуа). Її вимова орієнтується на фонетику пекінського діалекту, але за своїми граматичними й лексичними характеристиками байхуа ніколи повністю не збігалася ані з мовою веньянь, як загальнодержавною писемною мовою, ані з жодним діалектом китайської мови. Сучасна китайська мова путунхуа успадкувала ієрогліфічну писемність традиційної писемної мови веньянь, проте граматичний, лексичний та фонетичний складники значною мірою належать байхуа [22]. Оскільки фонетична кодифікація мови – за обставин мовної ситуації в стародавньому Китаї, передусім оперта на усну стандартизовану вимову, то доречним є розгляд «усної мови чиновників» (官话), яка вплинула на формування фонетичної норми байхуа, а пізніше і путунхуа.

1.1.3. Значення «мови чиновників» для формування фонетичної системи сучасної китайської мови

Централізація Китаю відбулася у III ст. до н. е. за династії Цинь, тому потреба формування уніфікованої усної мови виникає ще відтоді. З моменту першого об'єднання Китаю до початку XX ст. територія держави розширилася в десятки разів, лінгвістичні ж зміни проходили повільніше, ніж зміни географічних кордонів та розміру країни. Тому найбільш лінгвістично інтегрованою була північна частина Китаю, звідки розпочиналося розширення країни. На противагу цьому південь, схід та захід Китаю – набагато менше лінгвістично інтегровані. За часів китайської імперії влада була досить централізованою, тому більшість чиновників виконуючи

свої службові обов'язки, повинні були приїжджати до столиці. Столиця, окрім місця проживання імператора та його двору, а також законодавчого уряду, виконувала функції культурно-просвітницького центру. Усі ці аспекти зумовили престиж столичного усного діалекту, носіями якого, за межами столиці були чиновники. Столицею Китаю – з кінця XIII ст. і майже весь відтинок часу (до сучасності) був Пекін [140, с. 26]. Пекінський діалект формувався під впливом локальних північних діалектів, мови веньянь, як писемної мови, а також запозичених лінгвістичних компонентів (головно монгольської мови та інших мов кочових народів). Після встановлення влади маньчжурської династії Цін, важливість пекінського діалекту зросла, оскільки військові й цивільні чиновники-маньчжури не володіли жодними іншими діалектами китайської мови, крім нього. А отже, усі окреслені екстралінгвальні фактори значно підвищили суспільний престиж пекінського діалекту – гуаньхуа (官话) [85, с. 129]. Проте, слід зауважити, що гуаньхуа – мова чиновників – не збігалася повністю з пекінським просторіччям.

Теорію правильної вимови гуаньхуа викладали для дітей як звичайних шкіл, так і дітей вищих сановників країни чи з сімей, що належать «війську восьми знамен». У школах фонетика гуаньхуа вивчали читання ієрогліфів у фонетичному словнику засобом фаньзе (反切). Загалом читання ієрогліфів на гуаньхуа було близьким до пекінського просторіччя, але все ж мало відмінності, за якими можна було визначити рівень освіченості людини.

Ще один важливий момент у розвитку гуаньхуа полягав у тому, що ані граматики, ані лексики гуаньхуа не були описані спеціально, тобто не були кодифіковані. Тому не існувало стандартного опису ні гуаньхуа, ні просторічного пекінського діалекту. Окрім корінних мешканців Пекіну, гуаньхуа не була рідною мовою для інших жителів Китаю. Це спричинило з'яву різних варіацій вимови гуаньхуа. Такі варіанти гуаньхуа мали назву «ланцінь «блакитні гуаньхуа»» (藍青官话) і за своєю суттю становили суміш гуаньхуа з різними діалектами, наприклад, шаньсійським, сичуаньським, хебейським тощо. Таким чином, гуаньхуа був

соціальним діалектом, який використовували здебільшого чиновники та освічені люди.

Однак часто траплялося, що чиновники з південних провінцій (найчастіше Фуцзянь і Гуандуна) володіли погано або й взагалі не володіли гуаньхуа. Імператор Юнчжи (胤禛, 1723–1735 рр.) розгнівався, коли під час аудієнції чиновник з провінції Фуцзянь, не зрозумів адресованих до нього слів правителя. Для того, щоб уніфікувати вимову державної мови, імператор Юнчжи, наказав відкрити спеціальні школи стандартної вимови у південних провінціях Китаю, зокрема у провінціях Фуцзянь і Гуандун [272]. Імператор Юнчжи і його чиновники помилково вважали, що з появою шкіл у яких би вчили вимови гуаньхуа, усна мова на території всього Китаю стане стандартизованою. Однак цей, так би мовити експеримент, не був вдалим, бо як виявилось, граматична та лексична будова діалектів не схожа на граматичну та лексичну систему гуаньхуа. Тому уніфікованою стандартизованою міжнаціональною писемною мовою в Китаї залишалася мова веньянь, а усним стандартом – гуаньхуа. Школи класичної вимови проіснували до кінця XIX ст. В Епоху реформ (наприкінці XIX ст.) у петиціях до уряду Китаю були пропозиції надати гуаньхуа статусу національної мови Китаю та використовувати його не лише як мовний, але і як писемний стандарт. 1870 року Міністерство освіти цінського Китаю вирішує прийняти перший в історії країни проєкт викладання гуаньхуа в середній школі. Під час обговорення цього законопроєкту член Дорадчої палати Цзянь Цянь запропонував для гуаньхуа нову назву – гоюй «державна мова» (国语). Вирішено розпочати з уніфікації та запровадження стандартизованої вимови по всій країні. 15 лютого 1913 року Міністерство освіти скликало конференцію щодо створення та запровадження китайського алфавіту з метою виробити єдину транскрипцію вимови. На конференції окреслили засади стандартизованої вимови й затвердили перший китайський алфавіт «чжуїнь цзімо» (注音字母) [22, с. 87]. Таким чином, запровадженню норм державної мови передувало запровадження фонетичних норм. Проте спроби визначити фонетичні норми та кодифікувати їх не припинялися протягом усіх етапів розвитку китайської мови. З огляду на це є доречним з'ясувати

ці етапи характеризувати особливості кожного. Інакши кажучи, висвітлити періодизацію китайської мови з метою детального аналізу етапів становлення й формування фонетичної системи китайської мови та засобів її кодифікації.

1.1.4. Фонетичний критерій як засадничий для створення різних моделей періодизації китайської мови

Основним критерієм систематизації та дослідження етапів розвитку та змін китайської мови був фонетичний. Оскільки китайська мова має ідеографічну писемність, яка не відображає звучання слова, то проведення фонетичних досліджень створювало немало проблем. Фонетику, як галузь лінгвістики почали досліджувати в стародавньому Китаї в III ст., а це, якщо порівнювати з іншими галузями лінгвістичного вчення (лексикологією, стилістикою, лексикографією та ін.) досить пізно. Проте вже починаючи від III ст. фонетика стає провідним напрямом лінгвістичних досліджень стародавнього Китаю. Інтерес до фонетики зумовлений появою в Китаї буддизму, завдяки якому відбулося знайомство з індійською алфавітною писемністю, що дало китайським філологам можливість проводити фонетичний аналіз слів, а також досліджувати принципи класифікації звуків [113, с. 85].

Ще одним фактором, який посприяв розвитку фонетичної теорії було надання літературі взагалі і поезії зокрема безпрецедентно високого статусу упродовж періоду Трицарства та династії Хань. Розвиток поезії, поява теоретичних праць з віршування викликали потребу вивчати особливості складового римування та виокремлювати й аналізувати систему тонів. Засади методологічного підходу до висвітлення періодизації китайської мови чи не найвлучніше схарактеризував видатного китаєзнавець Л. Є. Гринін: «Історичні періоди мови слід встановлювати, виходячи з внутрішніх законів її розвитку. Внутрішні закони розвитку конкретно взятої мови якраз і підпорядковуються законам динамічної лінгвістики, законам кількісних та якісних змін у мові. Отже, коли мова у своєму розвитку зазнає лише кількісних змін, не слід вважати, що змінюється один історичний період. Якщо ж

мова у своєму розвитку зазнає якісних змін, то слід вважати, що вона пройшла один історичний період. Мова розвивається послідовно, але не можна говорити, що поступові зміни та стрімкий стрибок виключають одне одного» [28].

Проблема періодизації історії мови – одна з найважливіших при вивченні особливостей тієї чи іншої мови. Періодизація китайської мови передбачає структурування історії мови періодами, які якісно відрізняються між собою. Критерієм систематизування слугують зміни на певному етапі закономірностей і характеристик мови. Запропоновані далі періодизації є штучно створеними системами, які, на думку авторів (лінгвістів) відображають етапи змін та розвитку мови. Тому багато представлених нижче періодизацій не охоплюють всієї історії розвитку мови, а приділяють увагу лише одному певному періоду, характеристики якого стали предметом вивчення та аналізу. Отже, періодизації розвитку мови різняться за рівнями: вирізняють однорівневі, дворівневі, трирівневі, чотирирівневі.

У основі однорівневих періодизацій лежать фонетичні зміни у структурі мови. Однорівневі періодизації розробили Б. Карлгрен (Klas Bernhard Johannes Karlgren, 1889-1978 pp.) [53], А. Масперо (Henri Paul Gaston Maspero, 1883-1945 pp.) [31], В. Бакстер (William H. Baxter) [8], Хуан Дяньчєна (黄典诚, 1914-1993 pp.) [386]. Розглянемо кожну періодизацію.

Періодизація китайської мови, яку запропонував шведський китаєзнавець Бернхард Карлгрен, є найпоширенішою. Дослідник показав, що в давньокитайській мові були можливі морфонологічні чергування і автор подав їх перелік. Сучасні розвідки свідчать, що в китайській мові поширеною була афіксація, у результаті якої утворювалися нові лексичні одиниці, а згодом – нові ієрогліфи. Згідно з різними підходами, афіксація забезпечувала переходи на кшталт ім'я в дієслово і навпаки, або переходи за принципом метонімії, коли утворювалися суміжні поняття, а частиномовна належність похідного слова при цьому не змінювалася. Представлена Б. Карлгреном періодизація виокремлює наступні періоди:

- 1) *протокитайська*: нижня межа не визначена – до XI ст. до н. е.;
- 2) *архаїчна*: XI ст. до н. е. – II ст. н. е.;
- 3) *давньокитайська*: III – X ст.;

- 4) *середньокитайська*: XI – XIV ст.;
- 5) *сучасна*: XIV – початок XX ст. [43].

Французький культуролог, історик та філософ А. Масперо (H. Maspero) запропонував періодизацію китайської мови з виокремленням трьох основних періодів, усередині яких вирізняють ще підперіоди:

- 1) *давньокитайська мова* (上古漢語):
 - а) ранній період: до епохи Хань, тобто до III ст. до н. е.
 - б) пізній період: до закінчення епохи Хань;
- 2) *середньокитайська мова* (漢語):
 - а) ранній період: з IV по VIII-IX ст.
 - б) пізній період: до XII ст.;
- 3) *сучасна мова* (гуаньхуа «мова чиновників»):
 - а) ранній період: XII – XVI ст.
 - б) пізній період: з XVIII ст. по наш час [55, с. 34].

Періодизація американського лінгвіста, знавця історії китайської мови В. Бакстера охоплювала чотири етапи:

- 1) *давньокитайська*: нижня межа не визначена – до III ст. до н. е.;
- 2) *рання середньокитайська*: III ст. до н. е. – VII ст. н. е.;
- 3) *пізня середньокитайська*: VII – XII ст.;
- 4) *рання сучасна*: XIII ст. – теперішній час [9, с. 81].

Модель китайського лінгвіста Хуана Дяньчена (黄典诚) структурує розвиток китайської мови чотирма періодами:

- 1) *давньокитайська*: до XI ст. до н. е. – VI ст. н. е.;
- 2) *середньокитайська*: VI – XII ст.;
- 3) *новокитайська*: XII – XIX ст.;
- 4) *сучасна*: початок XX ст. – теперішній час [386, с. 52].

Засадничими для дворівневої періодизації мови є критерій морфологічних та синтаксичних змін у структурі китайської мови. Такі моделі періодизації розробляли: Пань Юньчжун (潘允中), Люй Шусян (江蓝生). У зазначених

системах морфологічним критерієм виступає префіксальний та суфіксальний способи творення граматичних форм (тобто перехід від префіксального до суфіксального). Синтаксичний критерій передбачає врахування змін у порядку слів у реченні та змін у системі службових слів.

Періодизація Пань Юньчжуна (潘允中) охоплювала період від XVII ст. до н. е.:

- 1) *давня*: ранній період XVII – IX ст. до н. е.;
- 2) *середня*: VIII – II ст. до н. е.;
- 3) *пізня*: II ст. до н. е. – I ст. н. е.;
- 4) *перехідного періоду*: I – III ст.;
- 5) *середньокитайська*: III – XI ст.;
- 6) *новокитайська*: XII – XIX ст.;
- 7) *сучасна*: початок XX ст. – сьогоднішній час [251, с. 46].

Періодизація Люй Шусяна (江藍生) передбачає вирізнення:

- 1) *давньокитайської мови*: II ст. до н. е. – IX ст. н. е.;
- 2) *мови перехідного періоду*: X – XI ст.;
- 3) *новокитайської мови*: XII ст. – сучасність [245, с. 71].

Моделі тривірневої періодизації історії китайської мови засновані на фонетичних, морфологічних та синтаксичних змінах у структурі китайської мови.

Моделі чотирирівневої періодизації китайської мови побудовані на актуалізації фонетичних, морфологічних, синтаксичних та лексичних змін у структурі мови. Свої варіанти запропонували Ван Лі (王力) [282, с. 62] і Чжоу Цзумо [163, с. 35]. Що стосується критеріїв змін на фонетичному, морфологічному та синтаксичному рівнях, то автори загальноодностайні з позицією попередніх дослідників, але аналізуючи лексичний рівень до уваги брали моносилабізм і полісилабізм, а власне перехід від першого до другого.

З наведених класифікацій детально проаналізуємо, по-перше, ті, які побудовано з урахуванням фонетичного критерію і по-друге, ті, які вплинули на дослідження історичної фонетики китайської мови. Такими є моделі періодизації, які запропонували Анрі Масперо, Ван Лі.

Періодизація французького синолога Анрі Масперо (1883 – 1945)

ґрунтувалася на фонетичному факторі. Так, автор був переконаний, що визначальною засадою першого періоду була система голосних звуків. До основних характеристик цього періоду можна віднести такі фонетичні особливості:

- тенденція пересування голосних заднього ряду в більш передню позицію;
- поєднання приголосних на початку складу: kl, gl, pl, bl (зникли в пізній період). [57];

Другому періоду, тобто середньокитайському, дослідник приділяє найбільшу увагу. Базовим джерелом-довідником фонетичних змін був словник рим «Гуан юнь» («广韵»). Цей словник постав на основі словника рим «Це юнь» («切韵»), який кодифікував вимову північних районів Китаю. Усі приголосні цього періоду А. Масперо розбив на дві групи: палаталізовані і непалатизовані. Перші розвинулися з приголосних, яким передував голосний «і», другі – з приголосних, яким він не передував» [57]. Проте головною метою А. Масперо було з'ясувати чи мали дзвінкі приголосні середньокитайської мови компонент придиховості. У процесі складного аналізу перекладу буддиських термінів китайською мовою науковець підтвердив наявність придиху у вимові дзвінких приголосних звуків у період з VIII до X ст. н. е. Ще одним важливим питанням було визначити час, коли утворилися ці звуки: до чи після VIII ст.? А. Масперо дотримувався думки, що це сталося після VIII ст. [56, с. 26]. Деякі вчені стояли на протилежній позиції стосовно цього. Однак це не зменшує значущості відкриття, зробленого Анрі Масперо, який одним з перших використав аналіз словників рим для реконструкції фонетичних особливостей мов з ідеографічною писемністю.

Валивими фонетичними особливостями другого періоду є:

- перетворення монофтонга «е» в дифтонг «іе» (en > ien, em > iem);
- монофтонг «а», який трапляється після медіа «і», переходить у монофтонг «е»;
- виокремлення губно-зубних звуків.

Фонетичну систему третього періоду вирізняє:

- зникнення дзвінких губно-губних приголосних «m», «b» у кінці складу.

Китайські вчені, сприйнявши ідеї західного мовознавства загалом, застосовували постулати А. Мосперо до встановлення періодизації китайської мови зокрема, продовжили розвивати ідею побудови періодизації мови з використанням фонетичного критерію.

Періодизація китайського філолога Вана Лі (1900 – 1986). Ван Лі вважав, що основу мови та мовних особливостей становлять граматична структура та лексика. Проте зміни у граматичній структурі відбуваються повільніше, ніж у лексиці. Окрім того, Ван Лі розглядає граматику та фонетику як цілісну систему, а фонетичні критерії в періодизації мов – як критерії зміни граматики [260, с.38]. На думку Вана Лі історія розвитку граматики китайської мови не є достатньо вивченою, тому реалізувати на практиці принципи граматичної періодизації з отриманням достовірних результатів – поки ще дуже складно. Утім, свою періодизацію китайської мови він все ж таки вибудовує на фонетичних та граматичних критеріях – з урахуванням того, що:

- у давньокитайській мові займенникові доповнення в негативних і питальних реченнях ставилися перед дієсловом;
- у середньокитайській мові виникають речення зі зв'язкою *shì*, результативні конструкції з винесеним доповненням, дієслівні й іменні суфікси (*er, zi, la, zhe*);
- у новокитайській мові зникають фінали, які закінчують на *-t*, і вхідний тон;
- у сучасну мову після Руху 4 травня входять у вжиток як мовна норма багатоскладові лексичні одиниці, число яких зростає [260, с.41].

Отже, доходимо висновку, що:

1. Середньокитайська мова (у західній китаїстиці *Ancient Chinese*). Модель фонетичної реконструкції відрізняється наступними характеристиками: вона включає чотири тони. Зокрема, перший тон (або другий, залежно від того, чи була ініціаль глухою або дзвінкою) відповідає рівному тону в сучасній мові. Третій тон, з деякими обмеженнями, відповідає висхідному тону в сучасній мові. Четвертий тон відповідає спадному тону в сучасній мові. Варто зазначити, що склади з нисхідним тоном, тобто ті, які закінчувалися на *-p, -t, -k* і не мали тонових протиставлень.

2. Давньокитайська мова, також відома як архаїчна китайська, є мовою класичного періоду, що припадає на часи Конфуція (приблизно 550–480 рр. до н.е.). Вона є менш вивченою галуззю в китаїстиці, що призводить до суперечливих думок серед дослідників щодо її особливостей та відомостей. Проте дослідники погоджуються, що:

- у давньокитайській мові глухі та дзвінкі сполучні приголосні звуки співставлялися співвідносно з придиховістю непридиховності: *t, t*», *d, d*»; *k, k*», *g, g*»; тощо.
- було велике різноманіття кінцевих складових приголосних звуків: додано *-p, -t, -k, -m, -n, -ng* ще *-b* (рідко), *-d, -g, -r*;
- усталювалися деякі початкові складові поєднання приголосних: *kl, gl, pl, bl* та ін.;
- відомою була й інша диференціація [201, с.36-37].

Усі перелічені класифікації принципово не суперечать одна одній, головним є те, що в усіх час XII–XIII–XIV ст., окреслений як перехід на усну норму північних діалектів і введення в писемний ужиток мови байхуа замість мови веньянь.

1.1.5. Засоби фонетичної кодифікації у словниках стародавнього Китаю

Першим словником, який на початку I ст. створив Сюй Шень (许慎, прибіл. 30–124 рр.) і у якому порушено питання фонетичної кодифікації ієрогліфів був «Шовень цзеци» («说文解字», «Коментарі простих і пояснення складних ієрогліфів») [305]. Словник налічував близько 10 тис. ієрогліфів, які було зображено стилем *мала печатка* (小篆), витлумачено значення кожного знака та пояснено графічну структуру. Ієрогліфічні знаки поділено на дві групи: прості (піктографічні) знаки (文) і складні знаки (字). Прості знаки – це неподільні графічні елементи, які вживалися як самостійно, так і були елементом складних знаків. Прості знаки виконували у процесі формування складного знака дві функції: семантичну (вказували на значення ієрогліфа) і фонетичну (передавали, інколи

приблизно, читання знака). Але найголовнішим для процесів фонетичної кодифікації було те, що у словнику «Шо вень цзе цзи» уперше вжито засіб передачі читання одного ієрогліфа через інший, тобто омонім.

У кінці правління династії Хань філолог Лю Сі (刘熙, ?-?) створив словник «Ши Мін» («释名», «Роз'яснення імен»), у якому також використовувалося читання ієрогліфа через омонім *дужо* (读若): «А читається як В») як основний спосіб передачі. Спосіб читання ієрогліфів в інших філологічних працях називався *чжи інь* (直音, пряме уподібнення). Його формула більш проста «А має читання В» [298, с. 62]. Як вже зазначалося, у кінці правління династії Східна Хань китайські філологи завдяки розвитку буддиського вчення отримали можливість ознайомитися з індійською алфавітною писемністю [156, с. 38]. Знання фонетичного письма дало поштовх для випрацювання нового методу читання ієрогліфів, який би максимально точно передавав звучання. У працях китайських філологів з кінця III ст. регулярно використовується новий метод читання – *фаньце* (反切, розрізання). Ян Чжитуй (颜之推, 531–597 рр.) у своїй праці «Янши цзясюнь. Їнь ци» («颜氏家训·音辞», досл. «Сімейні трактування родини Ян. Фонологія») написав: «Сунь Шу дійсно створив «Значення звуків Ер Я», він єдина людина (часів) кінця (правління) династії Хань, яка пізнала протиставлення (звучання) мови» [366, с. 52]. Вже у часи династії Вей, цей засіб став широко розповсюдженим («孙叔然创《尔雅音义》，是汉末人独知反语。至于魏世，此事大行») [123, с. 89]. Нащадки використали запроваджену (кінець правління династії Хань – період Трицарства) у праці «Ер Я інь і» («尔雅音义», досл. «Значення звуків Ер Я») систему передачі читання. У низці наукових праць (серед іншого й лексикографічних) з екзегези також використовується система читання *фаньце*. Наприклад: «Цзіндянь шивень» («经典释文», досл. «Класична інтерпретація тексту»), «Цзі Юнь» («集韵», досл. «Збірка рим»), «Чусюе цзі» («初学记», досл. «Нонатки для початку навчання»), «Цзіншу інь і» («晋书音义», досл. «Значення звуків Цзінської писемності»), «Ши цзін чжен і» («诗经正义», досл. «Правильне

значення Ши цзіну)), «Вень сюань» («文选», досл. «Вибрані твори»), «Тайпін Юйлань» («太平御览», досл. «Обширний імператорський огляд Всесвіту») [391, с. 235].

Сам метод *фаньце* виглядав так: читання невідомого ієрогліфа відбувалося за допомогою двох інших, які, як вважалося, були відомими читачеві, тож початковий приголосний складу (ініціаль) позначав перший ієрогліф, а кінець складу (фіналь) – другий ієрогліф [333, с. 62]. Перевага цього новаторського методу полягала в тому, що з'явилася можливість за допомогою невеликої кількості добре відомих ієрогліфів описати читання будь-якого знака китайської писемності.

Наступний період у розвитку засобів фонетичної кодифікації припадає на період Шести династій (六朝, 220–589 pp.): у цей час продовжено роботу, розпочату ханьськими філологами. Однак у коментарях цього періоду увагу приділили не лише змісту ієрогліфів, але і їх читанню, що сприяло випрацюванню першого опису китайської мови й нової системи віршескладання. З'являються словники рим. Спочатку це були посібники з версифікації. На початку VII ст. вийшов фонетичний словник «Цеюнь» («切韵», «Розрізання рим»). Стародавні китайські словники рим, які мали назву «юншу» (韵书, досл. «книга рим»), систематизували ієрогліфи відповідно до співвідношення звука, рими і тону [370, с. 95].

Ідеографічний тип писемності становить перешкоду для передачі фонетичної інформації ієрогліфів. Звучання ієрогліфів може бути або повністю відсутнє в письмовому вигляді, або представлене дуже обмежено за допомогою фонетичних компонентів (графічних елементів, що вказують на вимову ієрогліфів). Проте головна проблема полягає в тому, що більшість ієрогліфів не має таких фонетичних компонентів у своєму графічному складі. Фонетичні дослідження в китайській мовознавстві розпочалися лише за часів династії Хань (206 р. до н.е. – 221 р.), що є досить пізнім періодом порівняно з іншими галузями філології, такими як «веньцзисюе» (文字学) – дослідження етимології та структури ієрогліфічних знаків, та «сюньгусюе» (训诂学) – дослідження та тлумачення слів. Незважаючи на те, що

фонетичні дослідження та засоби фонетичної кодифікації виникли пізніше ніж інші традиційні напрями давньокитайської філології, вони суттєво вплинули на формування та стандартизацію фонетичної системи китайської мови, що підтверджується появою римників. Розглянемо детально історію розвитку та створення ключових словників рим як носіїв фонетичної кодифікації.

За історичними джерелами, найдавнішим словником рим у стародавньому Китаї був словник «Шен Лей» («声类», що перекладається як «Класи звуків»), складений Лі Деном (李登) під час періоду Трицарства (三国, 220–280 рр.) у царстві Вей. Словник «Шен Лей» не зберігся до сьогодення, а наші знання про нього базуються на «Історичних хроніках династії Суй», зокрема на розділі «Канонічна література» («隋书», підрозділ «经籍志»). За цими хроніками, словник «Шен Лей» складався з 10 розділів, ієрогліфи були розподілені залежно від п'яти тональностей «Гун, Шан, Цзяо, Чжен та Ю» («宫, 商, 角, 徵, 羽»), що використовувалися в стародавній китайській музиці, але він не мав розділу за римуванням. Загалом, «Шен Лей» містив 11 520 ієрогліфів [234].

Після появи словника Лі Дена «Шен Лей», за правління династії Цзін (晋朝, 265 – 420 рр.) з'являється словник «Юньцзі» («韵集», досл. «Зібрання рим») автором якого був Хань Дао (韩道昭). Словник «Юньцзі» був створений на основі словника «Шен Лей». У «Юньцзі» було 6 розділів, де ієрогліфи були розподілені відповідно до тональностей стародавньої китайської музики, але він також не мав розділу за римуванням. Його особливістю було розподілення ієрогліфів у кожній тональності на групи з однаковим звучанням. У словнику використовувалось як канонічне, загальноприйняте звучання ієрогліфів, так і діалектне. Словник «Юньцзі» також не зберігся до нашого часу.

Наступним словником рим, який також не зберігся, був «Цє Юнь» («切韵», досл. «Розрізання рими»), складений Лу Фаянем (陆法言, 562–? рр.) за правління династії Суй (隋朝, 581–618 р.). Згідно з передмовою до цього словника, він був створений 601 року і ґрунтувався на попередніх фонетичних дослідженнях та словниках. «Цє Юнь» складався з 5 розділів, рими розділено за тонами. Загалом

нараховано 193 групи рим. У словнику упорядковано відомості про фонетику, наочно представлено фонологічну систему тогочасного Китаю. Словникові статті з поясненнями написані дуже просто, без покликань на джерела походження, деякі фонетичні явища взагалі не пояснено. У «Цє Юнь» представлено 12 158 ієрогліфів [375]. Найбільша цінність «Цє Юнь» окрім його важливого місця у вивченні історії китайської фонетики, полягала в тому, що він став основою для створення наступних словників.

За періоду правління династії Тан (唐朝, 611–907 р.) вийшов словник «Тан Юнь» («唐韵», досл. «Рими династії Тан») авторства Суня Мян (孙愐). Словник складається з 5 розділів загальним обсягом 26 194 знаків об'єднаних 195 групами рим. Відмінною рисою словника було те, що в ньому велику увагу приділено графічній формі ієрогліфів. Словник «Тан Юнь» мав значний вплив на розвиток фонетичних принципів поезії під час династії Тан, яка є класичною періодом в історії китайської літератури [367].

1011 року за період правління династії Сун (宋朝, 960–1279 рр.) на основі словника рим «Цє Юнь» створено словник рим «Гуан юнь» («广韵», повна назва «大宋重修广韵», досл. «Розширений та виправлений словник рим Великої династії Сун»). Його формували 5 розділів, загальна кількість ієрогліфів – 26 194, рим – 206. До того ж рими з однаковими кінцевими елементами об'єднувалися однією групою. Всі рими були класифіковані за допомогою середніх, центральних і кінцевих елементів. Крім того, всередині кожної рими були виділені підгрупи ієрогліфів з урахуванням їх тональності. «Гуан Юнь» був першою офіційною книгою рим у Китаї і на той час вважався найбільш повним словником римів [266].

1039 року виходить словник рим «Цзі Юнь» («集韵», досл. «Зібрання рим»). Головною причиною створення нового словника рим була позиція провідних дослідників мови того часу (Суна Ці (宋祁, 998–1061 рр.), Чжена Цзяня (郑戩, 992–1053 рр.) та ін.) стосовно того, що словник «Гуан Юнь» «多用旧文, 繁略失当» (досл. «забагато використовує застарілих текстів, він заплутаний, складний та не відповідає сьогоденню»). Тому за наказом імператора Сун Ці (宋祁) та інші учені

переписали словникові статті та відредагували наповнення словника [112, с. 38]. У Основою словника «Цзі Юнь» був старіший словник рим «Гуань Юнь»). Словник складався з 10 розділів, загальна кількість ієрогліфів, що становили риму – 53 525. Порівняно зі словником «Гуань Юнь» у «Цзі Юнь» впорядковано словникові статті, випрацювано просту та зрозумілу систему класифікації. Ще однією особливістю цього словника був добір ієрогліфів, який був опертий на принцип «широкого розповсюдження». Окрім того доповнено значення ієрогліфів, додано стародавні та варіативні форми написання. Змінено й порядок викладення матеріалу: спочатку подано фонетичний коментар, а потім – коментар з тлумаченням змісту. Однак незважаючи на колосальний потенціал, словника не набув широкого поширення. Учені наступних династій Юань, Мін та Цін ставилися до нього зневажливо. Однією з причин такого ставлення могло бути те, що словник відображав фонетичну ситуацію того часу та вбирав у себе широко відомі ієрогліфи, тоді як китайська культура цінувала класичну давнину та зверталася до архаїки. Слід також зазначити, що відомо кілька версій словника «Цзі Юнь», що детерміновано різними чинниками. Наприклад, словник «Лібу юнь луе» («礼部韵略», досл. «Ритуальна частина складання рим») (не зберігся до нашого часу) – це скорочена версія «Цзі Юнь»; у цьому словнику також є 206 груп рим, але кількість ієрогліфів суттєво скорочена [269, с. 328].

Під час правління династії Юань 1297 року за редакцією Сюна Чжуна (熊忠) побачив світ словник рим «Гуцзінь юньхуей цзюйяо» («古今韵会举要», досл. «Збірка ключових аспектів стародавніх та сучасних рим»), який був доповненою версією словника 1292 року «Гуцзінь юньхуей» («古今韵会», досл. «Збірка стародавніх та сучасних рим»), що вийшов за редакцією Хуан Гуншао (黄公绍) [223]. У цих двох словниках, окрім груп рим та відображення тогочасної фонетичної системи, вміщено обширну довідкову інформацію про стародавню прозу, фольклор, фонетичні особливості написання класичних віршів та віршів юефу, збірки історичних та класичних конфуціанських канонів, цитати класиків, а також виправлено та прокоментовано неточності інших словників (наприклад,

«Шовень цзеци» «说文解字»), подано цінні докази взаємозв'язку між стародавніми ієрогліфами, їх звучанням та змістом.

1324 роком датована перша версія одного з найвидатніших словників рим у історії китайської філології «Чжун юань їнь юнь» («中原音韵», досл. «Рими Центральної рівнини») за редакцією Чжоу Деціна (周德清, 1277–1365 pp.), у якому окреслено засади римування північних пісень. Основу словника становила лексика юанських п'єс видатних драматургів того часу: Гуаня Ханьціна (关汉卿, 1234–1300 pp.), Ма Чжиюаня (马致远, 1250–1321 pp.), Чжена Гуанцзу (郑光祖, 1264–? pp.), Бай Пу (白朴, 1226–1306 pp.) та ін. [198]. 1333 року виходить остаточний, офіційний варіант цього словника. У кінцевій версії виділено 19 груп рим (без урахування тону). Фонетичну систему словника структуровано таким чином, щоб відповідати вимогам побудови арій юанських драм. Але новаторством з боку редактора, було введення та відображення фонетичних особливостей тогочасної усної мови, тобто північного діалекту середини правління династії Юань (元朝, 1271–1368 pp.). Саме відображення фонетичних аспектів усної мови того часу робить цей словник незрівнянно цінним у наші дні.

1375 року за участю вчених Ле Шаофена (乐韶凤, ?–1380 pp.), Суна Ляня (宋濂, 1310–1381 pp.) та ін. побачив світ словник рим «Хуну Чжен-юнь» («洪武正韵», досл. «Правильні рими Хуну») – основи римування південних пісень. Цей словник перероблявся та доповнювався шість разів, його остаточна версія мала 76 груп рим. Фонетична система словника відображає особливості вимови південних діалектів [145].

Найбільший словник рим у Китаї «Пей вень юнь фу» («佩文韵府», досл. «Палата рим, що супроводжує офіційний текст») з'явився за династії Цін (清朝, 1644–1911 pp.) 1711 року. Для написання цього фундаментального дослідження задіяно понад 70 вчених, а праця над словником тривала вісім років. У словнику, що складається з 18 000 сторінок і включає 106 розділів, ієрогліфи були групувані за чотирма тонами китайської мови. Кожна група поділялась на підгрупи відповідно

до принципу римування ієрогліфів [387]. Кожен ієрогліф у словнику містить відомості про вимову, записані за допомогою фаньце, а також інформацію про його походження та значення. Крім того, для кожного ієрогліфа були додані цитати з давніх книг, які слугували ілюстраціями. Лексичний матеріал словника охоплює період від класичних творів династії Цінь (秦朝, 221–206 р. до н.е.) до творів літераторів династії Мін (明朝, 1368–1644 рр.). Цей словник не тільки надає інформацію про рими та фонологічну систему різних історичних періодів, але також вказує на джерела походження стародавніх алюзій, ідіом та архаїзмів. Окрім проаналізованих вище словників рим, можна назвати ще декілька, менших за обсягом. Наприклад «Їньюнь чаньчжен» («音韵阐微», досл. «Фонетичні пояснення рими»), «Цилінь чженюнь» («词林正韵», досл. «Ліс офіційних рим»), «Цюнь цзяньбянь» («词韵简编» досл. «Скорочене зібрання основних рим»).

Загалом, словники рим можна розподілити на три категорії в залежності від їх типу класифікації.

1. Перша категорія включає словники, де спочатку китайські ієрогліфи систематизуються у групи за тонами. Усередині кожної групи ієрогліфів з однаковим тоном визначаються фонологічні компоненти, що створюють риму, і після цього об'єднуються ієрогліфи з повністю однаковим звучанням. Прикладом такого словника є «Гуань Юнь».

2. Друга категорія включає словники, де спочатку ієрогліфи поділяються на групи з однаковим фонологічним компонентом, що створює риму. Потім усередині цих груп виділяються ієрогліфи з однаковими тонами, і тільки після цього формуються підгрупи ієрогліфів з повністю однаковим звучанням. Прикладом такого словника є «Чжунюань Їньюн».

3. Третя категорія включає словники, де спочатку ієрогліфи поділяються на групи за римуванням. Усередині кожної групи виділяються підгрупи, де ієрогліфи з однаковим початковим приголосним звуком (ініціалю) об'єднуються разом, а потім в кожній підгрупі об'єднуються разом ієрогліфи з однаковим тоном.

Такі класифікації ієрогліфів наглядно демонструють тісний зв'язок між фонологічним компонентом, що утворює риму, загальним звучанням ієрогліфа та його тоном. Крім безпосередньої функції допомоги у складанні віршів, словники рим також виконували важливу роль у стандартизації мови, функціонуючи як кодифікатори вимови.

1.1.6. Роль кодифікації в реконструкції фонетичної системи давньокитайської мови

Сучасні дослідження свідчать про зацікавленість науковців питанням значущості кодифікації та визначенням ролі її носіїв у реконструкції фонологічної системи давньокитайської мови. Давньокитайська мова кодифікована та збережена в писемних пам'ятках з другої половини II тисячоліття до н. е., однак ідеографічна писемність не залишає відомостей про безпосереднє звучання знаку, тому фонетична реконструкція найбільш актуальна для китайської мови. Основну увагу традиційної китайської філології спрямовано на вивчення формального аспекту давньокитайської та середньокитайської фонетики, тобто на аналіз різних складників мови, зокрема ініціалей, медіалей, фіналей (для давньокитайської – здебільшого частини фіналей). Але через практичну спрямованість вивчення фонетики (поетична практика) та ідеографічні особливості письма майже усі використовувані поняття не були репрезентовані в термінології.

Не менш важливим завданням є розглянути й самі джерела, на основі яких відбувалася реконструкція фонетичної системи китайської мови. З урахуванням того, що в цих джерелах кодифіковано різні мовні явища, ми можемо говорити про внесок кодифікації в реконструкцію та збереження мовної традиційності китайської мови. Перед детальним аналізом джерел реконструкції слід зазначити, що для більш ранніх періодів (прибл. до початку I тисячоліття до н. е.) таких джерел не було, тому фонетична реконструкція для пізніх періодів передбачає тільки аналіз гіпотез про фонологічну систему протокитайської мови, заснованих на інформації пізніших етапів її розвитку, або аналіз інформації про спорідненість мови. Однак для більш глибокої фонетичної реконструкції давньокитайської мови

I-го тисячоліття до н. е. основними джерелами є ієрогліфи фонетичної категорії. До ієрогліфів фонетичної категорії *се шен* (形聲), далі за текстом фоноідеограми, відносять більшість знаків китайської писемності. Фоноідеограми трапляються ще в їньських гадальних написах, але формування їх як повноцінного складника китайської писемності припадає на період початку та середини I тисячоліття до н. е. Принцип фоноідеографії полягає в тому, що два або більше склади (слова, оскільки у давньокитайській мові слова були односкладовими), які подібно звучать, могли подібно графічно позначатися. Від обмеженої кількості *непохідних* ієрогліфів (трохи більше 1000) утворено велику кількість *похідних* знаків, у складі яких перші виконували роль фонетичних знаків – так званих фонетиків, що вказують на вимову ієрогліфа і зазвичай не мають стосунку до його значення експлікованого семантичним детермінативом. Фонетики разом з похідними від них ієрогліфами утворюють *фонетичні серії*, яких, у давньокитайській писемності є понад тисячу. Основним джерелом інформації про давньокитайські ієрогліфи фонетичної категорії є словник «Шо вень» («說文») (I ст.), у якому для кожного такого ієрогліфа вказано його фонетик. Аналіз співвідношення відомих більше пізніх читань ієрогліфів у фонетичних серіях дає змогу встановити у цих співвідношеннях певні закономірності, опертя на які сприятиме реконструкції відповідних давньокитайських читань.

Джерела, що уможливають реконструювати фонологічну систему давньокитайської мови, можна структурують кількома видами:

1. **Діалекти китайської мови.** На сьогодні досліджено фонологічні системи численних китайських діалектів, які значно відрізняються за ступенем архаїчності. Лексико-статистичний аналіз сучасних китайських діалектів (крім діалектів групи Мін) показує, що вони розійшлися у VII чи VIII ст. [138, с. 68] Хронологічно це датування в цілому збігається з процесом політичної уніфікації Китаю в VI–VIII ст., за правління династій Суй (581–618 рр.) та Тан (618–907 рр.). Витоки більшості сучасних китайських діалектів сягають саме мов періоду правління династій Суй та Тан. Діалекти у та *сян* найбільш зберегли старі ініціали: *p, p*», *b*»; *t, t*», *d*»; *k, k*», *g*»; *ts, ts*», *dz*», тощо, тоді як кантонський *амой* і *хакка* краще

за інші –старі кінцеві складові приголосні звуки : *-m, -n, -ng, -p, -t, -k* [221]. Тому поезія епохи Танської династії, до прикладу, таких авторів, як Лі Бо і Ду Фу, значно краще римується при читанні кантонським діалектом, ніж північними [288, с. 84]. Серед сучасних китайських діалектів виокремлюють діалекти *мінь*. Відгалуження протомінського від інших китайських діалектів припадає на III–IV ст. (на основі лексичних статистики). Таким чином, порівняльно-історичний метод дає можливість реконструювати протомінську фонетичну систему та порівняти отриману модель з фонетичною реконструкцією системи середньокитайської мови, що, своєю чергою, забезпечує матеріал, якого бракує для відновлення пізньодавньокитайської фонологічної системи.

2. **Словники рим, фонетичні таблиці цього періоду.** У словниках рим усі ієрогліфи розбито за принципом римування їх читань між собою. В одну риму *юнь* (韻) таким чином потрапляли склади з однаковими голосним, кінцевим приголосним та тоном. Фонетичні таблиці (найбільш рання з відомих – «Юнь цзін» («韻鏡»), що належить, мабуть, до другої половини VIII ст.) репрезентують спробу середньокитайських філологів систематизувати інформацію про середньокитайські склади та рими [369]. У таблицях горизонтально розташовані початкові приголосні, вертикально – рими. Схрещення рядків виводить на ієрогліф, читання якого має цей початковий приголосний і стосується наведеної рими. Фонетичні таблиці містять докладну класифікацію всіх елементів середньокитайського складу – ініціалец, медіалей, фіналей та тонів. Аналіз середньокитайських словників рим та фонетичних таблиць дає змогу виокремити набір фонологічних одиниць середньокитайської мови та встановити їхні дистрибутивні відношення. Однак фонетична інтерпретація їх потребує звернення до даних сучасних діалектів, фонологічна система кожного з яких походить із середньокитайської. Розгляд же самих рим уможливує реконструювати голосні та кінцеві приголосні, а також тони відповідних давньокитайських читань. Комплексний аналіз фонетиків у складі фоноідеограм діалектного прочитання, результатів вивчення давньокитайської системи рим забезпечує достовірну реконструкцію фонологічної системи давньокитайської мови початку I тисячоліття до н. е.

3. **Словники із системою читання фаньце (反切).** Вперше фаньце застосував Сунь Янь (孙炎, III ст.).

4. **Фонетичні запозичення.** Особливо цінним для фонетичної інтерпретації середньокитайської фонологічної системи є матеріал зі старими запозиченнями у японській, корейській і в'єтнамській мовах з китайської мови (так звані сино-японська, сино-корейська і сино-в'єтнамська системи).

Існують й допоміжні джерела, серед іншого – іншомовні транскрипції, дані китайської лексикографії, дані запоріднених мов, – які можуть бути використані для верифікації та уточнення реконструкцій як давньокитайського, так і середньокитайської мовної ситуації.

1.2. Особливості кодифікації лексичної норми в давньокитайській мові

1.2.1. Принципи кодифікації лексичної норми

У галузі світової філології розвинута наукова традиція дослідження процесів кодифікації та становлення мовної норми, а також самого визначення понять «кодифікація» та «мовна норма». Мовна норма та мовна кодифікація взаємопов'язані та мають важливе значення. Мовна норма є невід'ємною складовою розвитку мови на різних етапах і рівнях, вона представляє собою поєднання стабільних, фундаментальних та традиційно затверджених проявів функціонування мовної системи, які були вибрані та закріплені через кодифікацію. Основні характеристики мовної норми: стабільність, традиційність та консерватизм. Проте історичні, культурологічні та соціальні фактори впливають на зміни в мові, що може спричинити часткову втрату стабільності мовної норми. Лексична система являє собою найбільш динамічний компонент мовної системи, який відображає культурні та суспільні зміни, сприяє появі нових форм і зміні у ставленні до старих, варіантних форм, а також перегляду концепцій реальності. Одне з найбільш точних визначень поняття мовної норми, на нашу думку, надає О. Пономарів: «Мовна норма – це не рамка для гри, а певною мірою лещата, хоч і

не залізні. Норма – це загально визнана сукупність заходів, що вважаються правильними на певному історичному етапі. Як бачимо, вже у самому визначенні є орієнтація на домовленість, що вважати зразком, а що не вважати. Крім того, вона консервативна, і це добре, бо якби норми змінювалися часто, люди через покоління вже не зрозуміли би одне одного. Та все ж у цій консервативності є і місце для обґрунтованих змін, потреба у яких виникає, коли попередні зразки починають суперечити мовній системі.» [102, с. 83]. У лінгвістиці мовна норма пов'язана з поняттям літературної мови. Однією з основних ознак літературної мови є кодифікованість її різноманітних норм. Кодифікація виникає внаслідок наукового дослідження закономірностей прояву норми на певному етапі розвитку мови. Взаємозалежність між нормою та кодифікацією є характерною тільки для літературної мови.

У сучасній лінгвістиці активно вивчаються процеси стандартизації мови, аналізуються лінгвальні та екстралінгвальні фактори, які впливають на напрямки цих процесів. Поняття «кодифікація» визначається як фіксація мовних явищ з метою формування мовної норми. Кодифікація передбачає систематичне фіксування та збереження мовних особливостей певного історичного періоду, а вибір матеріалу для кодифікації залежить від впливу екстралінгвальних факторів. Процес кодифікації мови, який базується на моделі лінгвістичного планування, запропонованій Ейнаром Гаугеном (Einar Haugen, 1906-1994 pp.), розглядається як другий етап, перед яким передує процес вибору мовного матеріалу. За Гайнцем Клоссом (Heinz Kloss, 1904-1987 pp.), кодифікація є другим кроком у мовному плануванні та частиною корпусного планування мови [43]. Однак, успішність впровадження кодифікованих явищ залежить від форми їх реалізації, а також від процесу вибору мовного матеріалу. Іншими словами, кодифікація як процес передбачає вибір мовних одиниць та встановлення об'єктивних правил їх вживання. Різновиди мови бувають не пов'язані з тим, що активно використовується по всій країні, але вони складаються з того, що пасивно прийнято і зрозуміло по всій країні [3]. У дослідженні розмежування норми розглянуто як феномен внутрішньої мови, а кодифікація – як явище, що стосується зовнішнього відношення до мови [105].

Визначення розрізнення між мовною нормою та кодифікацією мови засвідчене у тезах учасників Празького лінгвістичного гуртка 1929 року і з того часу «здобуло стійке визнання у лінгвістиці» [32]. При цьому виникає необхідність розрізнити два аспекти мовної стандартизації: «нормалізацію як природний мовний процес і саму кодифікацію». Нормалізація охоплює як некеровані комунікативні процеси, так і свідому діяльність мовних користувачів (лінгвістів, складачів словників, письменників), участь яких «призводить до закріплення мовних норм» у авторитетних джерелах, тобто до кодифікації [92, с. 59]. За визначенням Г. Мацюк: «Кодифікація – це процес, сутність якого розкривається внаслідок мовознавчого пізнання норм літературної мови і практики їхньої реалізації, який у конкретні періоди розвитку літературної мови має теоретичний і практичний вияви й експлікується на описовому, регулятивному етапах та етапі реалізації» [100]. Таким чином, становлення літературної мовної норми та її змін відображає процес кодифікації. Кодифікація також запобігає мовним змінам або сповільнює їх, проте одночасно вона є одним із етапів формування літературної норми. Що стосується нелітературних мовних норм, вони не проходять процесу кодифікації, тому поєднання норми з кодифікацією можливе лише у літературній мові. Кодифікація лексичних норм мов вен'ян та байхуа, яка залежала від соціальних трансформацій, через труднощі інтерпретації давньокитайської мови є складним матеріалом для опису. У нашому дослідженні лексична норма та кодифікація мов вен'ян та байхуа позиціонується як сукупність мовних, ментальних, культурологічних та соціальних феноменів, тому кодифікація лексичної норми передбачає й розгляд у системоцентричному та антропоцентричному аспектах.

Т. А. Коць досліджує питання про прескриптивну та дескриптивну норму в граматиці мови. Вона вказує на важливу роль норми та її стійкість у літературній мові упродовж історії її розвитку. Норма виступає як об'єднувальний і зміцнювальний елемент, що упорядковує мовну структуру та консолідує національний простір [97]. Науковиця використовує поняття прескриптивної та дескриптивної лінгвістики для розуміння механізмів створення літературних норм. Прескриптивна норма містить правила та рекомендації щодо використання

лінгвістичних засобів, її стабільність залежить від культурно-історичної ситуації та мовної структури. Дескриптивна норма відображає реальне вживання мовних засобів з урахуванням стилістичного потенціалу та інших факторів. Дослідження Т. А. Коць дозволяють простежити, як саме розвивається літературна мова та які механізми лежать в основі, наприклад, граматичних норм. Вона вказує на постійний рух лінгвістичних явищ, необхідність постійного перегляду та переоцінки норм у мовній практиці та зосереджується на вивченні морфологічних явищ у мові, у тому числі на парадигмах лексико-граматичних розрядів, таких як відмінкові форми, форми числа, роду, ступенів порівняння і виду. В її роботах досліджено динаміку, варіативність і зміну мовної норми у часі.

Дослідниця наголошує на важливості вивчення варіантів мовних форм і ролі лінгвістів у визнанні чи невизнанні цих варіантів. Вона визначає, як зміни в мовній нормі можуть обумовлюватися зовнішніми чинниками, такими як екстралінгвальні фактори. Т. А. Коць обговорює питання варіативності мови як засобу стилістичного збагачення і наголошує на важливості розуміння контексту та специфічних ситуацій вживання варіантів мовних форм, а також вивчає морфологічні явища в українській мові та їхню варіативність. Вона досліджує різні варіанти морфологічних форм, зокрема числа, роду, ступенів порівняння та вказує на те, що обидва варіантні підходи до морфологічних форм співіснують у мові та виконують різні стилістичні функції. Наприклад, деякі з них можуть бути використані для стилістичного збагачення лексики. Т. А. Коць також вивчає динаміку мовної норми та вплив на неї зовнішніх чинників, таких як мовознавча наука.

Наукові здобутки А. А. Лучик стосуються питань, пов'язаних із процесами нормування в мовознавстві, а також переходу від лінгвістики приписової (імперативної) до лінгвістики описової. Дослідниця наголошує на тому, що нормотворчою діяльністю у сфері мовознавства мають займатися не лише лінгвісти, але й фахівці з інших галузей та представники творчої інтелігенції [99]. До сфери її наукових інтересів входить також аналіз зміни уявлень про мовну норму, перехід від приписової норми до описової та визначення ролі системного підходу в

сучасному мовознавстві. Мовні норми розглядаються як динамічні та еволюційні, при цьому зазначається, що поступове розуміння мови як системи сприяє новим підходам до нормування мови. Науковиця також звертає увагу на необхідність урахування динаміки мовної системи та збільшення одиниць мови як ключових аспектів у нормотворчій діяльності. Загальні ключові терміни і поняття, що обговорюються в роботах А. А. Лучик, містять мовну норму, приписову норму, соціальну норму, кодифікацію, динаміку мовної системи та нормотворчу діяльність.

Видатний філолог П. О. Селігей працює у галузі лінгвістики та літературознавства, досліджуючи поняття стильової норми у мові. Він критично оцінює різні визначення та намагається дати точну та доречну дефініцію цього поняття. Ним було проведено дослідження стильової норми в мовознавстві із розглядом її основних ознак у порівнянні з іншими мовними нормами та наголошено, що стильовий рівень мови також повинен бути внормований для її повноцінного функціонування.

Мовознавець запропонував критерії визначення стильової норми та зазначив, що вона може варіюватися залежно від сфери мовлення, відіграючи однак важливу роль у забезпеченні єдності, витриманості й однорідності мовлення в певних стилістичних контекстах. П. О. Селігей розглядає стильові норми як необхідні для забезпечення якості мовного виразу та трансляції потрібного змісту в текстах [104]. Він вказує на те, що вони пов'язані із доцільністю використання лінгвістичних засобів у певному стилі мовлення та залежать від ситуації спілкування. Дослідник обґрунтовує тезу, що стильові норми існують об'єктивно і керують мовленням, а їхня кодифікація надає їм статусу мовного закону, сприяючи єдності та стабільності літературної мови. Йому належить твердження, що стильові норми кодифікуються в лінгвістичних описах функціональних стилів. Наголошуючи на відмінностях між ними та іншими мовними нормами, мовознавець вказує на їхню «ліберальність». На його думку, кодифікація стильових норм не така чітка, як кодифікація граматичних норм, але це не виключає необхідності їх дотримання при створенні текстів. Він зазначає, що стильові норми підтримуються практикою взірцевого мововжитку в різних стилях та мовним смаком, вираженим у текстах.

Він розглядає процес нормування мови та підкреслює, що літературні мовні норми змінюються з плином часу.

До наукових здобутків П. О. Селігея також входить робота в галузі мовознавства та мовної критики. Дослідник порушує питання нормативного підходу до мовних явищ. У своїх працях він підкреслює, що мовознавство має аксіологічний (ціннісний) аспект і не може обмежуватися лише об'єктивним описом мови, та стверджує, що мовна критика повинна бути частиною цього підходу та оперативно реагувати на зміни в мові. Науковець акцентує увагу на різниці між описом мовних фактів та їхньою оцінкою, вказує на різницю між онтологічним (описовим) та аксіологічним (ціннісним) рівнями пізнання та стверджує, що оцінка мовних явищ є важливою частиною наукового дослідження мови.

Питання ролі науки про мову у суспільстві так само входить до кола наукових інтересів П. О. Селігея. На його думку, мовознавство не може обмежуватися суто описовим підходом, оскільки це не відповідає його суспільній ролі. Науковці мають активно впливати на мову та дбати про її стан, а не обмежуватися лише об'єктивним описом мовних явищ. Дослідник зазначає, що мова розвивається під впливом її користувачів і лінгвісти не можуть залишатися байдужими до цих процесів, натомість вони мають бути захисниками мови і активно сприяти її розвитку та збереженню, дбаючи про її цілісність та функціональну повноту. Він також наголошує, що антинормативний підхід у мовознавстві не відповідає сучасному суспільству, де комунікація відбувається за певними мовними стандартами, і закликає лінгвістів активно впливати на мову і захищати її цілісність та якість.

П. О. Селігей активно займається дослідженням мовної критики та стилістики мови. За його твердженням, критика повинна оцінювати не лише граматичну правильність, але й інші комунікативні якості мовлення, такі як ясність, точність, стислість, виразність та чистота. Вона має бути об'єктивною та використовувати лінгвістичні знання й методи стилістичного аналізу. Критика мови не повинна обмежуватися лише виявленням помилок і недоліків, вона має

виділяти стильові риси, за допомогою яких текст стає якісним, виразним та привабливим для читача. Науковець наголошує на важливості сприяння закріпленню мовних норм у сучасному мовленні. Ще одним важливим аспектом досліджень П. О. Селігея є розгляд мовної критики у контексті культуромовної діяльності. Зокрема, він вказує, що мовна критика сприяє підвищенню рівня грамотності, усвідомленню досконалості стильового мовлення та виховує мовний смак, що призводить до якісного розвитку і покращенню мови в цілому [103]. Зазначені аспекти наукової діяльності П. О. Селігея вказують на його вагомий внесок у розвиток мовної критики та стилістики мови, а також важливість цих питань для сучасного суспільства. Дослідження мовознавця стосуються теоретичного та практичного переосмислення понять дескриптивної та прескриптивної норм у лінгвістиці; до їхнього складу також входять аналіз факторів розподілу норми на експліцитну та імпліцитну в німецькій мові та джерела формування цих норм.

Мовознавство як важлива галузь гуманітарних наук надзвичайно різноманітне та широке за спектром досліджень і наукових підходів. Українські науковці Т. А. Коць, А. А. Лучик, П. О. Селігей, Н. Г. Ходаковська присвятили свої наукові розвідки вивченню мови та мовної норми. Так, наукові здобутки П. О. Селігея та Н. Г. Ходаковської охоплюють теоретичне та практичне вивчення понять прескриптивної та дескриптивної норм у лінгвістиці, особливо в контексті німецької мови [107]. Вони встановлюють, що ці норми різняться за властивостями та функціями, взаємодіють одна з одною та залежать від системи мови та мовленнєвого звичаю. Важливу роль відведено аналізу розвитку дескриптивної норми, яка пройшла кілька стадій: від імпліцитної до експліцитної норми, де остання охоплює весь мовний колектив. Експліцитна мовна одиниця, визначена дескриптивною нормою, має максимальну ймовірність стати частиною системи мови завдяки кодифікації. Висновки досліджень розкривають вплив освітнього процесу на створення експліцитних та імпліцитних норм мовлення, а також важливу роль прескриптивних та дескриптивних норм у мовній практиці та кодифікації мовних засобів. Вони наголошують на потребі подальших розвідок,

спрямованих на вивчення співвідношення літературної норми та мовної практики в історично-культурному контексті, а також на визначення та мотивування мовленнєвої діяльності, зокрема кодифікації лексики, граматики та стилістики.

Т. А. Коць відома своїми дослідженнями в галузі лексикології та лексикографії. Вона зосереджується на аналізі лексичних одиниць і вивченні того, як вони вписуються в мовну норму; вивчає етимологію слів, їхню семантику та синтаксичні властивості, щоб розуміти, нормативними або нетиповими вони виступають у мовленні. Її роботи сприяють розумінню процесів, які формують лексичну норму та її зміну в мовному розвитку. Натомість А. А. Лучик спеціалізується на синтаксисі та граматиці, досліджуючи, як граматичні конструкції і правила визначають мовну норму. Мовознавиця досліджує синтаксичні структури, структурні зміни у мові та їхні наслідки для мовної норми. Її підходи допомагають розуміти, як синтаксичні норми визначають та змінюють мовленнєву практику. П. О. Селігей та Н. Г. Ходаковська фокусуються на поняттях дескриптивної та прескриптивної норми. Вони аналізують, як мовні норми виникають і змінюються у мовленні, та розрізняють їхні функції. Дослідники стверджують, що дескриптивна норма базується на мовленні великого колективу та описує, як мова фактично вживається, тоді як прескриптивна норма передбачає правила та рекомендації, які мають регулювати мовленнєву практику. Їхні дослідження розкривають сліди впливу мовної політики та освіти на мовні норми.

Хоча ці вчені й розглядають різні аспекти мовної норми, їхні дослідження доповнюють одне одного. Так, Т. А. Коць і А. А. Лучик у своїх роботах з'ясовують, як виглядають мовні одиниці в мовній нормі, тоді як П. О. Селігей і Н. Г. Ходаковська надають контекст для цих норм, розкриваючи, як вони формуються та впливають на мовленнєву практику. Враховуючи їхні дослідження, можна зробити висновок, що мовна норма є складним і багатоаспектним явищем, яке визначається як мовленнєвою практикою, так і мовними правилами, і її розуміння потребує інтердисциплінарного підходу.

Отже, вітчизняні мовознавці роблять значний внесок у розуміння мовної норми, її формування і функціонування в мовному співтоваристві; їхні підходи до

порушуваних питань та досягнення збагачують науковий дискурс і створюють основу для подальших розвідок, оскільки наукове дослідження поняття мовної норми та її функцій залишається актуальною задачею в галузі лінгвістики. Дослідницька діяльність кожного з них охоплює різні аспекти мовної норми: від окремих одиниць до загальних концепцій та доповнює одна одну, створюючи комплексний погляд на мовну норму. Результати досліджень сприяють більш глибокому розумінню того, як мовна норма формується, функціонує і змінюється.

Незважаючи на велику кількість досліджень мовних норм, автори дуже незначної кількості праць порушують питання лексичної норми, а досліджень, присвячених кодифікації лексичної норми мов вен'янь та байхуа, нами не виявлено взагалі.

Питання лексичної норми належит до дискусійних, оскільки лексичні одиниці є носіями різних критеріїв нормативності: і фонетичного, і граматичного, і стилістичного. Тому специфіка лексичної норми полягає у співвідношенні з іншими типами мовних норм.

Одним із основних завдань лексичної кодифікації є обґрунтування принципів вибору та опису лексики для досягнення оптимальної кодифікації в словнику. Термін «принцип» (від лат. *principium* – основа, початок) розуміється як головне, вихідне правило або важлива настанова для певної діяльності. Ми трактуємо терміни «принцип вибору» та «принцип опису» як обґрунтовану теоретичну настанову, що стосується лексикографічної кодифікації лексичної одиниці. Принципи опису та вибору можуть бути традиційними, тобто загальноприйнятими з урахуванням емпіричного досвіду та вимог мовної традиції, або специфічними, тобто розробленими окремим лексикографом або науковим колективом, що працює над складанням словника. Загальними результатами наукових досліджень у галузі лексикографії ми виділяємо такі принципи кодифікації лексичної норми: універсальні принципи, аксесуарні принципи, паліативні (периферійні) принципи та принципи навчальної лексикографії. Перед розкриттям сутності кожного з цих кодифікаційних принципів зазначимо, що у подальшому тексті терміни «словникова стаття» та «лема» вважаються синонімами. Отже, у кодифікації

лексичних одиниць використовуються важливі принципи, які сприяють їх тлумаченню:

- Описовий принцип кодифікації передбачає опис важливих ознак, особливостей предмету, події або явища.
- Синонімічний принцип кодифікації використовується для пояснення вокабули за допомогою синонімів.
- Посильний принцип означає, що в окремій лемі не надається тлумачення значення слова, але замість цього наводиться спеціальне посилання, яке направляє користувача до словникової статті, де міститься слово, що послугує основою для аналізованого похідного слова, і його значення мотивує значення похідного слова.

Складність лексеми детермінує, які з названих принципів кодифікації є ревалентними в тому чи іншому випадку.

Щодо кодифікації слова з багатьма значеннями, у лексикографії використовуються два протилежні підходи: інтерполювання, коли всі значення слова об'єднуються в одній словниковій статті, або диференціювання, коли значення лексеми виокремлюються в окремих словникових статтях [93].

У мікроструктурі лемі значення слова можуть бути організовані ієрархічно або вільно. Ієрархічне розташування значень в словниковій статті передбачає такі принципи:

- історичний принцип, згідно з яким первісне значення подається на першому місці;
- функціональний принцип, що враховує вживаність, частотність значень та семантичну рухливість лексем;
- логічний принцип, де значення лексем розташовані за принципом «від загального до специфічного» [94, с.102].

1.2.2. Становлення лексичних норм

У сучасній лінгвістиці переважає погляд, що мовна норма є динамічним і змінним явищем [106, с. 35], у той час як кодифікація, навпаки, має статичний

характер. Кодифікація фіксує мовну норму або її варіанти і зберігає їх у незмінній формі протягом певного періоду часу. Таким чином, кодифікація не лише сприяє впровадженню мовної норми, але й стабілізує процес її розвитку. При виборі та фіксації лексичних елементів мовної норми під час кодифікації необхідно враховувати потреби суспільства, зокрема залежати від позамовних факторів. Наприклад, мова венянь має тенденцію до лаконічності, оскільки вона використовується для вираження ідей і не передбачає використання описів чи слів у їхніх непрямих експресивно-образних значеннях.

У сучасній лінгвістиці загалом лексичні норми визначаються основними функційними стилями. Проте, іноді лексичні норми можуть переходити з одного функційного стилю до іншого. Відсутність чіткої межі між ними передусім залежить від соціальних факторів, тому антропоцентричний підхід є одним з основних напрямів в дослідженні лексичних норм.

Розглянемо важливі умови для становлення та розвитку мовної норми:

1. Співвіднесеність з узусом означає, що лексична норма має бути поширеною і відповідати стандартам мовної практики на певний період часу. Проте, поширеність сама по собі не є ознакою правильності, оскільки часто поширеною може бути й помилкова форма.

2. Кодифікація в авторитетних джерелах, таких як художня література, публіцистика, наукові праці, ділова документація тощо. Матеріал для граматик та словників вибирається переважно з цих джерел, а приклади з них використовуються як ілюстрації.

3. Дотримання літературної традиції. Норма визначається не лише тим, що можна сказати, але й тим, що відповідає вже сказаному в контексті мовних традицій певного суспільства [91, с. 68].

4. Кодифікованість як властивість мовних явищ, необхідна для фіксації норм у словниках, граматиках, підручниках та інших джерелах. Норма є малорухливою та консервативною категорією, яка спрямована на збереження мовних традицій, тому варіанти мовної норми, зафіксовані кодифікацією, не завжди відповідають сучасному вживанню мови.

У сучасній лінгвістиці спостерігається тенденція відмови від уніфікованості літературної мови, яка передбачає наявність єдиного правильного варіанту. Замість цього, зростає розмаїття мовних варіантів, а визнання мовної варіативності як явища сприяє досягненню більш об'єктивних та достовірних результатів у дослідженні мовних явищ. Проте, за словами Юрія Шереха (Юрій Шевельов): «з погляду суто наукового не можна говорити, що в мові що-небудь є правильне або неправильне, – бо все, що є в мові, має причини своєї появи, отже, по своєму обґрунтоване. Але практичні потреби порозуміння, спілкування й закріплення національної єдності владно вимагають, щоб норми були і щоб у мові засуджувалося все те, що цим нормам не відповідає» [109]. У випадку китайської мовної реальності, мова веньянь, як літературна мова, мала статус еталону та визначала, що вважається мовною нормою, і кодифікація мови мала прескриптивний характер.

З метою розкриття процесів кодифікації давньокитайських літературних мов, ми проведемо теоретичне порівняння кодифікації у західноєвропейській та китайській традиціях мовозавства.

Початок кодифікації англійської мови відбувався приблизно у XVI-XVIII ст., коли національна мова почала зміцнювати своє становище, а віддалення від латинської мови стало поступовим. У цей період з'явилися граматики та, в меншій мірі, лексикографічні праці, і тривала боротьба між дескриптивним та прескриптивним підходами до кодифікації. Історію кодифікації англійської мови можна розглядати як поєднання трьох основних напрямів розвитку національної мови.

Перший напрям розвитку англійської мови відображає бажання закріпити мову шляхом кодифікації. Слід зазначити, що лише наприкінці XVII ст. виникла ідея підвищити статус національної мови, зробити її мовою науки та освіти. До цього часу цю роль виконувала латина, якою зазвичай користувалися для читання, письма, говоріння та тлумачення класичних творів. Проте в кінці XVI ст. ситуація кардинально змінилася. Р. Джоунс (R. Jones) зазначає важливі зміни в ставленні до англійської мови між 1575 і 1580 роками [39, с. 116]. У XVII ст. зростання

національного самосвідомості та збільшення кількості читачів призвели до підвищення престижу національної мови. З'явилися значні роботи, написані англійською мовою, переклади, наукові праці; словниковий запас розширився (переважно за рахунок запозичень з грецької та латини); англійська мова стала нормативною («fixed» or «ruled»). Поява словників та граматик сприяла розвитку мови та установленню правильного використання мовних одиниць, що в цілому сприяло стабільності мови.

Прагнення до стандартизації мови являє собою характерну рису другого напряму розвитку англійської мови (зокрема, у XVIII ст.), який супроводжувався суперечностями між прихильниками прескриптивного підходу, що вимагали встановлення жорстких правил та відкидання будь-яких мовних змін, і дескриптивістами, які прагнули описати та дослідити неперервний розвиток мови. Є твердження, що англійські граматики XVIII ст. не можна пов'язувати зі спрощеною прескриптивною догматикою, як це було в європейській традиції [48, с. 26]. Е. Фінеган (Edward Finegan) також підкреслював у своїх дослідженнях, що у XVIII ст. висловлювання та думки вчених стосовно англійської мови були дуже різноманітними, представляючи складну комбінацію дескриптивного та прескриптивного підходів [25, с. 205]. Граматики того періоду відображали сучасний стан мови. Наприклад, Р. Лоут (Robert Lowth, 1710–1787 pp.) загалом виступав за прескриптивний підхід, але у своїй праці «A Short Introduction to English Grammar» він намагався усунути варіативність та будь-які прояви лінгвістичних змін з метою досягнення граматичної правильності («grammatical assuarcy»). Він намагався скористатися античною традицією (правилами класичної латини), щоб кодифікувати правила англійської граматики, навіть не зважаючи на те, що такий підхід не відповідає граматичній системі англійської мови [52, с. 51]. З іншого боку, Джозеф Прістлі (Joseph Priestley, 1733–1804 pp.) висловлював протилежну думку і вважав, що граматики занадто поспішають у фіксуванні англійської мови. У передмові до своєї праці «The Rudiments of English Grammar» Прістлі закликав сповільнити цей процес з метою знайти правильні рішення щодо кодифікації [66].

Свідченням третього напряму розвитку кодифікації є поступовий перехід фіксування і кодифікування поточних змін у мові від граматистів до лексикографів. Упродовж XVII–XVIII ст. граматики неухильно втрачали свою роль авторитетних охоронців норми кодифікування, але ставали при цьому необхідним інструментом навчання мови. За словами Чарльза Барбера (Charles Laurence Barber, 1935-2000 pp.) активізація лексикографічної діяльності не тільки була ознакою прагнення регулювати мову, але й зробила великий внесок у сам процес регулювання: коли словники перетворюються на джерела довідкової інформації і їхній авторитет неминуче зростає, тоді вони стають носіями регулятивних функцій [6, с. 109]. На той період безпосередньо словники, які були переважно одномовними і зазнали значного впливу латинської традиції, представляли собою збірники важких англійських слів (застаріла, спеціальна лексика, багатоскладові слова, неасимільовані запозичення). Існувала думка, що словники повинні містити рідковживані слова, невідомі пересічному читачеві, але саме визначення таких слів і становило труднощі для лексикографів [48, с. 37]. Р. Кодрі (Robert Cawdrey (прибл. 1538–після 1604) стає першим, хто укладає подібний словник у 1604 році. Загалом цей словник складався з понад 2500 статей, у яких пояснено значення запозичень і надано правильне написання. До словника Д. Буллокара (John Bullokar, 1574–1627 pp.) виданого у 1616 році, входить 4100 статей зі складними описами та подекуди значним обсягом додаткової інформації. У своєму словнику, виданому в 1623 році, Г. Кокерем (Henry Cockeram, 1623-1658 pp.) проводить класифікацію лексики на основі бажання кращого розуміння природи слів. Він структурує словниковий матеріал на три групи, які містять найбільш вживану лексику, вульгаризми та їхні більш прийнятні еквіваленти [48, с. 46].

У порівнянні із західноєвропейською традицією, процес кодифікації китайської мови протікав за іншими тенденціями та етапами розвитку. Стандартизація класичної китайської мови, відомої як веньянь, пройшла через два етапи: перший – формування основ веньянь під час династії Цінь (秦), а другий – після Ханської династії (汉后). У період до Цінь і на початку Ціньської династії, усна та писемна мова були збіжними, тобто те, що відомо як «класична мова

веньянь», відповідало нормам усного мовлення того часу [189, с. 26]. За часів Конфуція (孔子), коли існувало багато окремих царств, було складно уніфікувати мову, і «витонченою мовою» (雅言) того часу вважалася мова Лояна (洛阳), столиці царства Чжоу (周). Конфуцій належав до царства Лу (鲁国), тому мова, якою він писав і розмовляв, вважалася протонародною, не витонченою, але коли він створював та редагував книги, використовував мову царства Лу [219].

Різке й остаточне відмежування писемної мови від усної відбулося в постханьський період: усна мова під впливом змін зумовлених історичними та геополітичними чинниками, швидко розвивається, а писемна мова веньянь же лишається незмінною і скоро стає суто писемною мовою.

У Китаї до початку ХХ ст. існували дві літературні мови, які співіснували протягом багатьох століть і мали свої власні характеристики, які ми розглянемо детальніше. Перш за все, необхідно визначити загальні особливості кожної мови з урахуванням наступних аспектів:

- походження;
- використання в літературних текстах;
- стилістичний рівень;
- граматичний рівень;
- лексичний рівень.

Тому ми проведемо аналіз мов веньянь (文言) та байхуа (白话), враховуючи зазначені параметри.

Для кращого розуміння походження та формування особливостей двох літературних мов в Китаї, спочатку необхідно коротко розглянути мовну ситуацію, що склалася та продовжувала розвиватися в Китаї протягом періоду з V-III ст. до н.е. до 20-х років ХХ ст.. Взаємозв'язок між писемною та усною мовами був вельми важливою проблемою китайського суспільства вже з того часу, коли писемна мова остаточно відокремилася від усної, що сталося у середині першого тисячоліття.

Згодом розрив між писемною та усною мовами поступово збільшувався, і проблема розуміння писемної мови та її відокремленості від усної ставала все

більш актуальною. До династії Сун (宋, 960–1124 рр.), протягом багатьох століть розвитку китайської літератури та культури, всі писемні твори були написані мовою веньянь, а вплив усної мови був мінімізованим.

За династії Сун (宋) розпочалося формування та розквіт міської культури, що привнесло більший вплив усної мови на писемну. У XI ст. з'явився жанр новел хуабень (话本), написаних на світські теми [190, с. 116]. Ці новели були створені усною мовою, як зазначається в їх назві. Поява новел хуабень спричинила особливий «мовний революційний процес» у писемній мові, в якій почали з'являтися елементи усної мови як на синтаксичному, так і на лексичному рівні. Під час династії Юань (元) писемна мова ще більше наблизилась до усної мови завдяки розквіту драматургії [190, с. 123]. Мова театральних персонажів, що звучала зі сцени, повинна була бути зрозумілою та менш архаїзованою для широкої аудиторії. У цей час усна та писемна мови поєдналися, утворивши нову форму писемної мови – байхуа. З XIII ст. і протягом наступних століть, включно з початком XX ст., байхуа стала мовою таких прозових жанрів літератури, як п'єси, новели, романи. Незважаючи на велику кількість розмовних елементів у мові байхуа, вона все ж містила значну кількість компонентів з мови веньянь [319, с. 172]. Байхуа активно усвоювала та фіксувала зміни, пов'язані з лексикою, граматикою та структурою тексту, оскільки вона відображала усну мову певного періоду. Більш того, на зміни мови байхуа впливала велика кількість діалектів, які були присутні на території Китаю протягом всього періоду. Отже, з цього випливає, що структура мови байхуа, упродовж усього часу її існування ніколи не залишалася сталою, а збагачувалась та змінювалася, відображаючи певні історичні, соціокультурні зміни. Тексти записані цією мовою, можуть прислужитися лінгвістам як цінна інформація про певний історичний період.

Поява двох літературних писемних мов у Китаї на той час призвела до поділу писемних текстів на «високу» та «низьку» літературу [40, с. 1125]. Критеріями для цього поділу була тематика тексту, від якої залежав вибір мови для його запису та віднесення до «високої» чи «низької» літератури. «Високу літературу» записували

мовою веньянь і вона охоплювала широкий спектр тем, зокрема: служіння державі, імператору, почуття відповідальності перед державою, суспільством, героїзм, філософське осмислення буття та інше. Теми, пов'язані з коханням, еротикою, побутовими сімейними стосунками та іншими аспектами життя, були табу для «високої літератури». До початку XX ст. «високу літературу» в Китаї формували такі різновиди текстів, як історичні тексти, релігійно-філософські тексти, політична публіцистика та інше.

«Низька література», яку записували мовою байхуа, складалася з таких жанрів, як романи, драми, новели та вірші, які охоплювали теми кохання, еротизму, сімейних стосунків та конфліктів.

Перших носіїв кодифікації Стародавнього Китаю можна знайти у словниках, таких як «Ер Я», «Фань Ен», «Ши Мін», «Шовень», які свідчать про значну варіативність форм кодифікації.

Становлення мовної норми у мові веньянь можна охарактеризувати як процес, що передбачає:

- вибір прийняттого варіанта для освіченої верхівки;
- водифікацію граматичних правил та лексики у підручниках з конфуціанських канонів, словниках, літературознавчих трактатах, віршах;
- поширення прийнятої норми в текстах різних стилів та напрямків;
- постійне відстеження затвердженої норми через алюзії;
- нерозривний зв'язок кодифікації мови веньянь з прескриптивізмом.

Зміни в кодифікації стали можливими через:

- вплив письменників, зокрема поетів доби Тан;
- зовнішні соціальні фактори, такі як завоювання та заколоти;
- внутрішні соціальні чинники, включаючи зміни філософських концепцій у конфуціанстві та політичний курс тощо.

Загальна характеристика мовної норми та кодифікації

Кодифікація	Мовна норма
усвідомлена і цілеспрямована діяльність лінгвістів щодо фіксування й поширенню мовних норм	стихійно складається завдяки внутрішньолінгвістичним явищам
комплексний звіт про мову, що детально аналізує такі її галузі, як граматику та словниковий запас.	
це завдання часто виконується, коли мова записується вперше, але може також застосовуватись у випадку, коли мова розробляє стандартну форму, або після періоду значних змін, як у випадку з монгольським завоюванням Китаю часів династії Юань.	
Процес під опікою академії або спеціального органу, але дуже часто його виконують окремі дослідники.	

Принципи вибору кодифікації для мови вен'янь

Прескриптивізм	Дескриптивізм	Пуризм
Думка, що один різновид мови має за своєю суттю більш вищу цінність, ніж інші, і що це має бути нав'язано всій мовленнєвій спільноті.		Течія, яка підтримує необхідність захисту мови від зовнішнього впливу, який може призвести до її змін. Пуристи виявляють консервативний підхід у відношенні мови та наголошують на авторитеті словників, граматик та інших довідників..

Таблиця 1.2. (продовження)

основна практика кодифікації	непоширена практика кодифікації	основна практика кодифікації
<p>Веньянь, яка вважається «канонічною мовою» або «мовою освічених людей», з самого початку свого створення має характеристику «правильності», і вона повинна бути шанована як незмінна (присутні елементи пуризму)</p> <p>Оскільки мову веньянь вважали взірцевою та правильною, то усна мова байхуа повинна була відповідати мовним нормам веньянь, а не навпаки.</p>	<p>функціонування мовних одиниць в усній мові, опис функціонування мовних одиниць не досліджував через те, що лише писемна мова варта уваги, тому треба намагатися вберегти її від втручання «низької» (тобто усної) мови. Виняток зроблено для словників діалектизмів та словників рим (після набігів кочівників, особливо після династії Юань південні діалекти зберегли більше національної культури у мові)</p>	<p>У період формування (IV–V ст. до н. е.) мовних канонів веньянь, прийняті норми вважалися стандартними, тому будь-яке відхилення від них сприймалося як негативне.</p> <p>веньянь рафінована писемна мова, яка навмисно запобігала будь-якому впливу усної мови.</p>

1.2.3. Кодифікація лексичних норм у давньокитайській мові

Детальний розгляд носіїв лексичної кодифікації у поєднанні зі з'ясуванням особливостей лексики мови веньянь дає цінний матеріал для подальшого аналізу механізмів та концепцій кодифікації з метою визначення мовної норми та стандартизації мови.

Що стосується лексичних особливостей мови веньянь, то в цій науковій площині слід звернути увагу на такі аспекти:

- більшість слів мови веньянь – це односкладові, однокореневі слова;
- більшість слів мови веньянь були, так би мовити, «багатофункційними», тобто залежно від свого місця в реченні мали різне значення.

У мові веньянь існував традиційний поділ на повнозначні слова, або «справжні слова» (实词), та службові слова, або «пусті слова» (虚词). До повнозначних слів належать:

- ієрогліфи з конкретним предметним значенням;
- ієрогліфи, які передають характеристику людини, предмета, явища та іншого;
- ієрогліфи, що використовуються для позначення дії;
- ієрогліфи, які використовуються для позначення власних назв [135, с. 167].

У мові байхуа спостерігається розподіл лексики на категорії «справжніх слів» та «пустих слів». Проте, зазначається зростання тенденції до використання двоскладових або багатоскладових слів, що значно спрощує розуміння значення слів у контексті речення та загалом усуває надмірну багатозначність слів.

Джерелом розгляду механізмів та концепцій кодифікації, а також дослідження впливу лінгвістичної ідеології на процеси кодифікації та зміну концепцій кодифікації послуговували перші китайські словники.

1. Тлумачний словник «Ер Я» («尔雅»), який є першим китайським тлумачним словником, який зберігся до наших часів. Згадки про цей словник з'явилися за династії Хань [227].

2. Словник «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字»). Початок роботи над «Шо Вень Цзе Цзи» припадає приблизно на 100 рік, а післямова до словника свідчить про те, що його представили імператорові 121 року.

3. Словник «Фан Янь» («方言») («Діалект», повна назва «輶轩使者绝代语释别国方言»), його автором є Ян Сюн (杨雄, 53 р. до н. е. – 18 р. н. е.).

4. Словник «Ши Мін» («释名» досл. «Пояснення імен») створив Лю Сі (刘熙, ?–329 рр.) наприкінці правління династії Хань [254, с. 83].

Розглянемо фактори, які зумовили розгляд нами самих цих словників.

- ці словники були першими (зокрема, словник «Ер Я»), що заснували китайську не лише кодифікаційну традицію, а й традицію китайської філології зокрема:

- кожен із цих словників презентує нову концепцію кодифікації: розгляд кодифікованого матеріалу, який відрізняється варіативністю форм, може послуговувати джерелом достовірної інформації у процесі дослідження;
- ці словники мали велике значення для китайської філологічної традиції, оскільки започаткували форми кодифікації, які існували упродовж століть;
- періоди виникнення словників збігалися з періодами історичних змін як наслідок, змінами в лінгвістичній ідеології, тому зв'язок кодифікації та лінгвістичної ідеології, засвідчений цими словниками, буде виглядати більш наочним.

Розглянемо подальшу традицію лексичної кодифікації мови веньянь. За часів династій Вей (魏, 220–265 pp.) та Цзінь (晋, 265–420 pp.) найвідомішими екзегетиками були Чжан Ї (张揖, 227–232 pp.) та Го Пу (郭璞, 276–324 pp.). Чжан Ї на основі стародавніх книг доханського та ханського періодів розробив тлумачний словник лексики конфуціанських канонів під назвою «Гуан Я» («广雅») [393, с. 153]. Стиль та форма викладення матеріалу в цьому словнику повністю відповідає словнику «Ер Я», а також доповнює та розширює його матеріал, саме через це він і отримав назву «Гуан Я», тобто «Розширений Ер Я». Окрім цього Чжан Ї написав дві філологічні праці (не збереглися до нашого часу) «Гу цзінь цзи гу» («古今字诂», досл. «Різниця у розуміння між старими та новими складними знаками») та «Нань цзи» («难字» досл. «Складні ієрогліфи») [180].

За правління Північних та Південних династій (南北朝, 386–589 pp.) у літописах зафіксовано багато праць, які тлумачили стародавні книги. Переважно йшлося про конфуціанські канони, але жодна із цих праць не дійшла до наших днів у повному обсязі. Фрагментарно можемо побачити егзегетичні роботи цього періоду лише в розвідках філологів наступних династій – Суй (随, 581–611 pp.), Тан (唐, 611–907 pp.) та Сун (宋, 960–1279 p.) [291].

Упродовж володарювання династії Тан виходить праця: Лі Шаня (李善, 630–689 pp.) «Вень сюань чжу» («文选注», досл. «Пояснення до відібраних знаків»),

яка, як і багато інших базується на матеріалах дослідників попередніх династій [199].

Однією з таких династій, яка успадкувала концепції та дослідження попередніх періодів – була династія Сун. У цей же період зібрано (зі стародавніх могил) велику кількість храмових дзвонів, посуду та інших стародавніх сакральних артефактів з надписами, що суттєво розширило коло знань про зміст та трактування стародавніх слів.

Згодом з'являється робота Ван Аньши (王安石, 1021–1086 рр.) «Цзи шо» («字说», досл. «Тлумачення складних знаків»). У ній стверджувалося, що всі поєднання форми (радикалу) та звучання (фонетика) у ієрогліфічному знакові є не випадковими – це навмисна сполука за змістом (会意字). Наприклад, «те, що має стосунок до міста» («与邑交») це слово має значення «околиця» («郊») [200]. Але водночас інший учений, Ван Цзишао (王子韶, XI ст.) висунув концепцію про «Пояснення значення правого складника знаку» («右文说») згідно з якою фонетичний складник ієрогліфа (фонетик) не лише вказує на акустичну характеристику звуку, але й виражає значення. Найого думку, більшість ієрогліфічних знаків з однаковим звучанням і тоном має спільне основне, глибинне значення: «𠄎» означає «мало», «трохи», «мала кількість» [307]. За гіпотезою Ван Цзишао, «коли «води» «замало» – це «мілина», коли «мала частинка» «золота» – це «гроші», а коли «мала» «цінність» – це «дешевизна» («水之小者曰浅, 金之小者曰钱, 贝之小者曰贱») [281].

Сін Бін (邢昺, при бл. 932–1012 рр.) і Чжен Цяо (郑樵, 1104–1162 рр.) досліджували словник «Ер Я». Результатом їхніх наукових розвідок стали відповідно праці «Ер Я Шу» («尔雅疏», досл. «Тонке значення знаків словника Ер Я»), та «Ер Я Чжу» («尔雅注», досл. «Коментарі до словника Ер Я») [359]. Кожна із цих наукових робіт репрезентує свою концепцію та методи.

З початком правління династії Юань (元, 1244–1368 рр.), яку заснували монголи, гальмується розвиток традиційної китайської філології, ідеї

конфуціанства не мають належної підтримки серед владної верхівки. Тому для цього історичного періоду характерна відсутність будь яких значних напрацювань у галузі екзегези.

За період династії Мін (明, 1368–1644 рр.) вийшов у світ словник авторства Чжу Моу (朱谋, 1552–1664 рр.) називалася «Пянь Я» («*駢雅*» досл. «Витончені паралельні строфи»). У ньому розглянуто схожі за змістом двоскладові слова зі стародавніх книг. «Пянь Я» повністю повторює структуру та стиль написання словника «Ер Я», тому в назві цієї наукової праці вжито ієрогліф 雅 («витончений») [384]. Друга робота, автором якої є Фан Їчжи (方以智, 1611–1671 рр.), називається «Тун Я» («*通雅*» досл. «Роз'яснення витонченого»). Вона оперта на лексичний матеріал стародавніх книг. У «Тун Я», окрім безпосередньо роз'яснень семантики архаїчних слів, окреслено взаємозв'язок значення та звучання, досліджено діалектну лексику та особливості простонародних висловів [166].

За роки правління династії Цін (清朝, 1644–1911 рр.) з'явилася велика кількість праць у якій у різний спосіб тлумачено класичні конфуціанські канони. Але основними об'єктами різнопланового дослідження в цій галузі були словники «Ер Я» та «Шо Венъ Цзе Цзи».

1.3. Граматика як складник китайської традиції мовознавства

1.3.1. Становлення граматичних досліджень давньокитайської мови: еволюція лексикографічних праць

У кінці XIX ст., конкретно в 1898 році, в Китаї була опублікована перша граматика, відома як «Ма ши венъ тун» (马氏文通), або «Граматичний компендіум пана Ма», написана Ма Цзяньчжуном (馬建忠, 1845–1900) [368]. Це визначний момент, який відкриває шлях для розвитку китайської граматики як наукової дисципліни. Однак варто зазначити, що самостійна галузь граматики у лінгвістичних дослідженнях виникла під впливом західноєвропейської

мовознавчої науки. Раніше, до початку знайомства з європейськими науковими школами наприкінці XIX ст., китайська традиція мовознавства не відома граматичними дослідженнями, а основним видом опису мови був лексикографічний підхід. Іншими словами, «європеїзація» стала причиною виникнення нового напрямку лінгвістичних досліджень в китайській мові. Внаслідок «європеїзації», структура та основні категорії латинської граматики були використані як основа для досліджень граматики китайської мови. Цей підхід та напрямок досліджень залишаються актуальними й до сьогодні, де сучасні мовні явища та феномени китайської мови адаптуються до граматичних категорій та концепцій європейської традиції. Після появи першої граматики китайської мови і китайські і зарубіжні лінгвісти, протягом всього XX ст. користувалися запропонованим методом: використовуючи основну європейську граматичну термінологію, описували граматичні поняття китайської мови. Так, існує низка наукових праць та підручників з граматики, побудованих за таким принципом, їхніми авторами є вже згадуваний Ма Цзяньчжун (1898), а також Лі Цзіньсі (黎錦熙, 1890–1978 pp.) (1924.), Ж. Мюллі (Jos Mullie, 1886–1976 pp.) (1935), Люй Шусян (吕叔湘, 1904–1998 pp.) (1953) та інші. До появи першої граматики Ма Цзяньчжуна, китайська мова вивчалася через лексикографічні праці, які містили не лише словниковий матеріал, але й пояснення вживання службових слів у писемній мові веньянь [34, с. 208].

Проте цікаво розглянути, чому китайська традиція мовознавства не виділяла граматику як самостійну галузь лінгвістики до початку «європеїзації» і чому розвиток граматики в давньому Китаї не відбувався аналогічно до Європи. Ці питання можуть мати велике значення для пошуку нових підходів до аналізу граматичних явищ китайської мови та для пояснення граматичних феноменів, що притаманні китайській мові.

Зауважимо, що у контексті нашого дослідження, яке зосереджене на процесах нормалізації та кодифікації мов веньянь і байхуа, значну роль відіграють праці китайських та закордонних лінгвістів, які внесли вагомий внесок у ці процеси. Зокрема, великий обсяг досліджень з граматики XX–XXI століть пов'язаний з

сучасною китайською мовою путунхуа та аналізом особливостей її граматичної нормалізації та кодифікації. Щодо вивчення мов веньянь і байхуа закордонними вченими, їхній вплив був обмежений з ряду причин, таких як політика закритості Китаю і відокремленість китайської наукової традиції. Тому ми будемо частково користуватися граматичними концепціями та дослідженнями закордонних лінгвістів-китаєзнавців, з метою отримання більш глибокого розуміння граматичних феноменів давньокитайської мови.

Варто зазначити, що процес формування дослідницьких підходів і методології був визначений світоглядом і сформованою моделлю пізнання світу. Європейський та китайський світогляд є двома варіаціями сприйняття світу з власними початковими моделями.

Можна розрізнити дві моделі пізнання:

1. Логічна модель, яка є типовою для Європи, виокремлюється раціональністю та поступовим процесом пізнання шляхом аналізу, досліджень та формування раціональних припущень. Раціональність західноєвропейського світогляду визначає пізнання як процес побудови теоретичної моделі та її перевірку через експериментальні дослідження, а наукова діяльність спрямована на пізнання законів світу шляхом створення теоретичних моделей.
2. Інтуїтивна модель, характерна для Китаю, передбачає миттєве розуміння сутності речей через цілісне сприйняття світу за допомогою інтуїтивних методів.

Інтуїтивне пізнання також знаходить відображення в релігійних уявленнях. Наприклад, у китайському варіанті буддизму існує поняття «мить розуміння», що означає здатність досягнути всесвіт усвідомленням за дуже короткий проміжок часу. Однак не можна з впевненістю стверджувати, що китайській культурі не властива раціональність. Раціональність китайської думки просто має дещо інші ознаки: окреслення закономірностей природи й дещо співвіднесене зі своєю поведінкою (та взагалі стилем життя) цих закономірностей. Така раціональність характерна для даосизму. Методи, які застосовували для визначення закономірностей світобуття, також відрізнялися від європейських наукових процедур. Серед них:

- скерованість пошуку знань лише на пошук рішень визначених практичних завдань;
- дескриптивний підхід з детально й чітко передбаченими аспектами / елементами;
- метафізичний формалізм.
- спрямованість дослідницької діяльності була а не на нові наукові відкриття, а на збереження поточного стану речей та всесвіту в цілому.

Розвиваючи зазначені принципи, методологію дослідження та наукову парадигму, китайські лінгвісти підходили до граматики та мовознавства на основі інтуїтивної моделі пізнання. У своїх дослідженнях вони зосереджувалися на конкретних аспектах, таких як тлумачення стародавніх текстів, розроблення дескриптивної методики для поліпшення писемного вираження, створення антологій на основі найкращих літературних творів та класифікація мовного матеріалу з фокусом на його описовому характері, не прагнучи відшукати закономірності використання та функціонування мови.

Китайська мовознавча традиція більше схильна до філології, ніж до лінгвістики, і відрізняється від європейської методології досліджень у граматиці китайської мови. Західноєвропейські мови можна охарактеризувати як «гіпотаксис», де зв'язок між словами і реченнями здійснюється за допомогою мовних форм, із лексикою та морфологією включно, а зв'язок між пропозиціями відсутній. У китайській граматиці маємо справу з «паратаксисом» (від грецького *παράταξις*, *parataxis* – «розміщення поруч»), де зв'язок між словами та реченнями здійснюється через логічний зв'язок значень слів і пропозицій, без використання формальних мовних засобів. Категорії числа, відмінка, часу тощо не виражаються за допомогою словозмінних засобів, як у романо-германських мовах, а визначаються у контексті. До кінця XIX ст. в Китаї учні та кандидати на державні іспити писали твори, ґрунтуючись на інтуїтивному розумінні граматичних конструкцій на основі великої кількості прочитаного матеріалу, зокрема класичних текстів, а не засновуючись на формальних граматичних правилах, які були зафіксовані у граматичних посібниках.

Відсутність у Китаї до кінця ХІХ ст. граматики, аналогічної європейській, була компенсована застосуванням відомих граматичних концепцій, що мали вагомий авторитет у цей період. Ці концепції, подібно до європейської мовознавчої традиції, походили з філософських творів. Основні з них представлені в творах доціньського періоду. В «Мо-цзін» («墨经») розглядаються питання взаємозв'язку між ім'ям і реальністю [321, с.49]. У «Сюнь-цзі» («荀子») висвітлюється теорія узагальнювальних (гіперонімів) та уточнювальних назв [188]. В «Гун'ян Чуань» («公羊传») і «Гулян Чуань» («穀梁传») розглядаються значення службових слів та порядок слів у реченні [134]. У хроніках «Весни та Осені», які були записані у ІІ ст. до н.е., містяться такі рядки: «У шістнадцятому році навесні, над країною Сун впали п'ять каменів з неба, це були падаючі зірки. Шість соколів летіли назад, пролітаючи над столицею Сун, це сталося через сильний вітер.» («陨石于宋五,是月,六鷁退飞过宋都») [306, с. 108]. В «Гун'ян Чуань» є коментар до цих рядків, який пояснює послідовність згадування подій та явищ: «Навіщо спочатку говорити про падіння, а потім про камінь? Запис про падіння каменю є наслідком почутого, коли почули грохот від каміння, а потім побачили, що це є камінь, але при ще більш детальному розгляді – побачили, що каменів є п'ять... Навіщо спочатку говорити про шість, а потім про чаплі? Шість чапель відлітають, це було помічено. Спочатку кидається в очі (кількість) – шість, ретельніше розглянувши (розумієте, що це є) чаплі, тож звичайне ретельне спостереження – основний підхід до викладення матеріалу» [曷为先言陨而后言石? 陨石记闻, 闻其礚然, 视之则石, 察之则五.....曷为先言六而后言鷁? 六鷁退飞, 记见也。视之则六, 察之则鷁, 徐而察之则退飞]. Коментар стверджує, що спочатку слухають звук падаючого каменю, а потім спостерігають його кількість; у другому реченні спочатку зазначають кількість птахів – «六» (шість), а потім визначають їхній рух та причину польоту [春, 王正月戊申朔, 陨石于宋五。是月, 六鷁退飞过宋都]]. [111]. Наведений коментар наочно демонструє процес пізнання та сприяє усвідомленню принципів розташування слів у китайському реченні. Порядок слів у китайській мові відображає чітку хронологію та послідовність подій у часі, що стає

фундаментальним для структури речення веньянь. У той же період у творах «Гун'ян Чуань» та «Гулян Чуань» було досліджено використання та значення службових слів, зокрема різницю між сполучниками «而» та «乃», які можуть бути перекладені як «тоді» [325].

Екзегетичні дослідження періоду династій Цінь і Хань містять граматичні коментарі до класичних текстів. Наприклад, у вірші «Сьомий місяць» («七月») з «Ши цзіну» («诗经») ми знаходимо таку строфу: «У липні в полі, у серпні в небі, у вересні біля дверей, у жовтні цвіркун потрапив під моє ліжко». («七月在野, 八月在宇, 九月在户, 十月蟋蟀入我床下») [372]. Екзегет Східної Хань (东汉, 25–220) Чжен Сюань (郑玄, 127–200 pp.) зазначає: «На початку строф, починаючи зі строфи «сьомий місяць» до строфи «у десятому місяці», всі дії робить цвіркун» («自'七月在野'至'十月入我床下'皆为蟋蟀也.»). Таким чином Чжен Сюань висновує, що у трьох реченнях-строфах скорочено підмет «цвіркун» [174, с. 53]. Граматика китайської мови веньянь базована здебільшого на двох аспектах: порядку слів у реченні та використанню службових слів. За часів Східної Хань також опрацьовував службові слова, Сюй Шень (许慎, 58–148 pp.), автор словника «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字») [314]. За матеріалом словника службові слова мають назву:

- 词 – так називають: 只, 矣, 者, 皆, 宁
- 辞 – так називають: 各
- 语 – так називають: 乎 [230, с. 193].

Сюй Шень також вніс свій внесок до теорії службових слів, надавши їм перший теоретичний узагальнювальний опис: «Слова (词) – мають внутрішній зміст у реченні, окрім знаменних слів» («词, 意内而言外也»). Тут термін «意内» вказує на внутрішній зміст, який відображає граматичний зміст, що прикріплений до службових слів. А «言外» означає «окрім знаменних слів», де «言» вказує на повнозначні або знаменні слова («实词») [204]. Згідно з Сюй Шенем, не лише знаменні, але й службові слова мають свій зміст і виконують граматичну функцію.

За часи Західної Хань (西汉, 206 до н. е.–24 р. н. е.) у «Екзегетичних анотаціях віршів» («诗诂训传», йдеться про екзегетичні анотоції до «Шицзіну») авторства Мао Хена (毛亨, ?–?) службові слова називають 辞 (слова: 薄, 且, 载, 思). [136]

У часи правління династії Тан (唐) екзегет та лінгвіст Кун Їнда (孔颖达, 574–648 рр.) у праці «Весна та осінь Цзо Чуань Чженьї» («春秋左传正义») вперше використав слово граматики («语法»), що буквально значило «закон/і мови»: («服虔云‘相从愈于共死’, 则服意‘相从’, 使员从其言也。语法, 两人交互乃得称‘相’, 独使员从己, 语不得为‘相从’也») [147, с. 52]. Кун Їнда вважав, що відповідно до граматичної конструкції, тільки коли мова йде про взаємодію двох людей, можна вживати «相»; а коли ж йдеться про справу стосовно однієї людини, то «相» не вживають [242]. Кун Їнда у праці «Маоши чжен-ї» («毛诗正义», досл. «Достовірне значення віршів Мао») намагався виокремити клас «службових слів» (辞), що засвідчує цитата: «коли використовуєш усі ієрогліфи, то [одні з них] мають сформоване значення, як у вірші «关关雎鸠», або [одні з них] використовуються як допоміжні із запозиченими значеннями, такі слова – це 者, 乎, 而, 只, 且 [та ін.]. Слова 兮, 矣, 也, [та ін.] одразу мали первісне значення службових (辞), хоча при використанні у реченні не мають свого змісту» («然字之所用, 或全取以制义, ”关关雎鸠”之类也。或假辞以为助, 者、乎、而、只、且之类也……、兮、矣、也之类, 本取以为辞, 虽在句中, 不以为义») [283].

За часів панування династії Тан основним джерелом знань про граматику стають тексти, що містять основи буддійського вчення, написані санскритом – мовою з розвинутою структурою морфологічних змін, тому буддійські монахи, перекладаючи ці тексти, мусили звертати увагу на синтаксис та морфологічні зміни, необхідні для побудови речення [148, с. 38]. Цей факт вказує на те, що китайці почали вивчати граматику санскриту майже на 1000 років раніше ніж європейці, які це робили з ХІХ ст.

У період династії Сун (宋朝, 960–1279 рр.) з’являються терміни: «знаменні (повнозначні слова) слова» (实字, досл. «справжні знаки») і «службові слова» (虚

字, досл. «пусті знаки»). У Чжоу Хуея (周辉, 1127–? рр.) читаємо: «Дунь-по коли навчав мудрих писати твори (казав), що коли службових слів забагато, а змісту замало; коли пустих слів багато, а справжніх мало – це все шкодить образності» («东坡教诸子作文, 或辞多而意寡, 或虚字多、实字少, 皆批谕之») [240, с. 33].

У працях вчених династії Південна Сун (南宋, 1127–1279 рр.) терміни *синтаксис* («句法», досл. «закони речення/фрази»), *граматика* («语法», досл. «закони мови») є часто вживаними. Екзегет та філолог Фань Сівень (范晞文, ?–? рр.) у своєму творі «Дуй чуан є юй» («对床夜语») уперше поділяє слова на живі «活字» та мертві «死字» [284], а інший філолог Мін Імін (明佚名) у своїй праці «对类» надає визначення: ««мертві слова» («死字») – це слова, що використовуються для опису явищ, наприклад, великий, високий, яскравий (еквівалент сучасних прикметників); «живі слова» – це ті, які вказують на дію, наприклад, летіти, змінюватися, стрибати (еквівалент сучасних дієслів)» [167, с. 204]. У 1842 році німецький місіонер Карл Фрідріх Август Гюцлаф (Karl Friedrich August Gützlaff, 1803–1851 рр.) у своїй праці «Грамматика китайської мови» («汉语语法») використав теорію про «живі слова» та «мертві слова», яку пізніше в своїх дослідженнях згадував англійський китаєзнавець Джозеф Едкінс (Joseph Edkins, 1823–1905 рр.) та німецький китаєзнавець Георг фон дер Габеленц (Georg von der Gabelentz, 1840–1893 рр.). [2].

За часів правління династії Південна Сун, Хуан Чжень (黄震, 1213–1281 рр.) вперше диференціює слова: на «слова руху» (动字) та «слова спокою» (静字): «Зі стандартною вимовою слово статичне, зі зміненою вимовою слово рухоме» («正音为静字, 转音为动字» [313]. «Слова руху» відповідають дієсловам, а «слова спокою» – іменникам та прикметникам. Згодом, за династії Юань (元朝, 1280–1367 рр.), прикметники виокремлюють у самостійну групу слів, які «надають опис» [117]; для них слів з'являються назви 形容之词 або 形容之辞 (дослівно «слова про стан та форму»);

状物之词 (дослівно «слова про стан речі»);

状事之词 (дослівно «слова про стан події»);

词助 (дослівно «слова-допоміжники»);

句助 (дослівно «речення-допоміжники»);

辞助 (дослівно «словосполучення-допоміжники»);

助词 (дослівно «допоміжні слова»);

助句 (дослівно «допоміжні речення»);

助辞 (дослівно «допоміжні слова»);

助句辞 (дослівно «допоміжні для слів та речень»);

助语辞 (дослівно «допоміжні для мови та слів»);

语助辞 (дослівно «слова-допоміжники мови»);

语助声 (дослівно «звуки-допоміжники мови») і так далі [240, с. 37].

У період Юанської династії були опубліковані спеціальні лексикографічні посібники, присвячені вивченню службових слів. Ці словники є першими самостійними працями, що стосуються граматики китайської мови. Хоча поки що їх називати граматичними працями було дещо передчасно, оскільки за формою організації вони все ж таки були словниками. Перша дослідницька робота з граматики, опублікована у 1324 році, мала назву «Юй Чжу» («语助», дослівно «Допоміжні слова») і була написана Лу Ївєєм (卢以纬, ?–? рр.) [254, с. 125]

У часи династії Цін (清) замість терміну *закони речення* («句法») більш розповсюдженим стає термін *граматика* («文法», досл. «закони писемного тексту»). Цей новий термін розуміється як: «Первісно виражав закони побудови тексту, метод формування композиції» («原表示”法令条文、作文方法») [331]. Для позначення службових слів використовуються терміни «助字» (дослівно «допоміжні знаки») і «虚字» (дослівно «пусті знаки»), проте з часом тільки «虚字» залишається в загальному вжитку. Крім того, публікуються граматичні праці, які можуть також називатися лексикографічними класифікаціями службових слів:

- «Пояснення службових слів» («虚字说») авторства Юаня Женьліня (袁仁林) у 1710 році;

- «Скорочений аналіз службових слів» («助字辨略») авторства Лю Ці (刘淇) у 1711 році;
- «Пояснення службових слів з канонічних» («经传释词») Вана Їня (王引之) у 1798 році. [235] [129] [309]

Основним напрямком розвитку граматичних досліджень у епоху Цін став аналіз і тлумачення значень службових слів. Цей розвиток граматики як науки тривав до виходу першої комплексної граматики під назвою «Ма ши вень тун» («马氏文通»).

Можемо зробити такі висновки:

1. Навіть якщо у давньому Китаї не існувало окремих праць або посібників з граматики, велика кількість екзегетичних коментарів та анотацій містили ідеї граматичних концепцій, які можна розглядати як перші граматичні кодифікатори.
2. Значним досягненням традиційної китайської філології у галузі граматики було розмежування слів на «знаменні слова» (实词) і «службові слова» (虚词).
3. Було створено термінологічний апарат, але терміни ще не були чітко визначені, і не були вироблені чіткі критерії для їх систематизації (здебільшого це терміни, що позначають службові слова).

Таким чином, граматична термінологія, запропонована вченими на класичному етапі китайського мовознавства, надає інформацію про сприйняття граматики мови веньянь.

1.3.2. Традиції кодифікації граматичних норм мов веньянь та байхуа в працях китайських та зарубіжних дослідників: порівняльний аспект

Кодифікація граматичних форм відображається в лексикографічних працях, які в переважній більшості присвячені класифікації службових слів, наприклад:

1. «语助» (досл. «Допоміжні слова», 1324 р.) Лу Івея (卢以纬);
2. «虚字说» (досл. «Пояснення службових слів», 1710 р.) Юаня Женьліня (袁仁林);

3. «助字辨略» (досл. «Скорочений аналіз службових слів», 1711 р.) Лю Ці (刘淇);

4. «经传释词» (досл. «Пояснення службових слів з канонічних книг», 1798 р.) Ван Інчжи (王引之).

1. «语助» (досл. «Допоміжні слова», 1324 р.) Лу Івея (卢以纬)

Як було зазначено в попередньому розділі, праць, присвячених кодифікації давньокитайських мов веньянь та байхуа було мало і за своєю формою ці праці були більше схожими на словники, ніж на комплексне дослідження або опис граматичних феноменів китайської мови. Першою роботою присвяченою дослідженню граматики, традиційно вважають словник службових слів «Юй чжу» («语助», досл. «Допоміжні слова»), який вийшов 1324 року авторства Лу Івея (卢以纬) [33, с. 106]. Поява цієї праці започаткувала традицію укладати словники службових слів.

Обсяг словника «Юй чжу» становить 66 словникових статей, які репрезентують 126 слів. Щодо використання сучасної граматичної термінології, то можна сказати, що це головню різні частинки (початкові, кінцеві), сполучення, прислівники, прийменники, вигуки. У більшості словникових статей описано одне слова (42 статті), максимальна кількість слів в одній статті – 9. За обсягом статті досить різні: є лаконічні, з однією пропозицією і розлогі з докладними поясненнями та прикладами. Словник не вирізняється строго організацією словникових статей, проте помітна тенденція не відокремлювати одне від одного слова з однаковими компонентами [142, с. 97].

«Юй чжу» Лу Івея – інноваційна для свого часу праця. До її появи китайські мовознавці виділяли лише деякі особливості вживання службових слів у межах складання коментарів до канонічних текстів. У «Юй чжу» службові слова стали вже об'єктом безпосереднього вивчення. Автор показав, що існує поділ слів на *службові* (詞) і *знаменні* (字), наголосив на залежності значення знаменних слів від службових та окреслив специфіку вживання кожних [256]. Належну увагу приділено функціонуванню службових слів, що справило величезний вплив на

подальший розвиток лінгвістичної думки в Китаї: філологи оцінили важливість розробки цього питання та продовжили дослідження заданого Лу Івеєм напрому. Недоопрацювання структурової організації мовного матеріалу словника свідчать про початковий етап формування цього виду лексикографічного опису мови. Безперечною цінністю цієї роботи є те, що вона містить (нехай і в невеликій кількості) усний мовний матеріал епохи Юань

2. 虚字说» (досл. «Пояснення службових слів», 1710 р.) Юаня Женьліня (袁仁林)

«Сюй Цзі Шо» («虚字说», досл. «Пояснення вживання службових слів») – це монографія, яку використовували у викладанні писемної мови веньянь. Роботу присвячено з'ясуванню особливостей використання службових слів, дібраних з давньої канонічної, історичної та філософської літератури. Загалом у праці проаналізовано 143 службових слова (і односкладових, і двоскладових). Окрім того, на початку та наприкінці монографії, подано дві статті: «Передмова до пояснення вживання службових слів» («虚字说序») та «Узагальнене пояснення до вживання службових слів» («虚字总说»). У цих статтях окреслено причини та сформульовано мету написання монографії, а також розглянуто концепції вживання та функціонування службових слів. Автор наукової праці пропонує не лише достатній обсяг прикладів використання службових слів у класичній китайській мові, а й демонструє чітке уявлення про об'єкт дослідження [235]. Вибрати для категорії службових слів назву 虚字 – це ініціатива автора. Ця назва еквівалентна іншим, погодженим у попередні часи, назвам службових слів: «词», «语词», «语助», «助语», «助字», «发语», «语合声». Аналізуючи службові слова вчений приділяє особливу увагу настрою та інтонації, які кожне слово може створювати в тексті, на основі чого автором подано характеристики емоцій та інтонацій, які передають службові слова: «інтонацій існує кілька видів: і така, що передає сумніви та нерішучість; і така, що виражає занепокоєння; рішучість без сумнівів; вмирання від сорому; суворість... у них є і радість, і гнів, і печаль, і страх... Сто поворотів в почуттях – і інтонація повинна відповідати [бути відповідною]» (作者并据之作出如此的分类: «

其口气不过数种,或是疑而未定,尚在虚活,信而不疑,归于死煞,指上指下, ...中有喜怒哀惧、宛转百折之情,而声适如之。”) [215]. Така характеристика не лише дала поштовх висунути гіпотезу про співвіднесення звука та емоції й інтонації, але й актуалізувала модальну функцію службових слів у текстах записаних мовою веньянь. Пояснення службових слів у порівняльному аспекті засвідчено прикладами цитат з канонічних книг, наприклад розглянемо цитати: «Це є об'єднаний звук, (з 'Ши-цзіну': 'О, мій пане!') '也' звук піднімається з гачком, '哉' звук розпускається вільно та плинно» («‘也哉’合声, (《诗》:‘其君也哉!’) ‘也’之气钩勒扬起, ‘哉’之气撒开畅落。») та «це є тривале злиття звуків '也乎哉', (з Цзо Чуань: 'Тільки мій пан!') '也' звучання зігнуте і підняте, '乎' затримане і повне, '哉' спокійне і плавне» («‘也乎哉’三合声, (《左传》:‘独吾君也乎哉!’) ‘也’字钩勒扬起, ‘乎’字凝停充足, ‘哉’字沈著畅落。») [310, с. 362].

Недоліком цієї класифікації службових слів вважали недостатньо широкий набір слів, який не дав змоги охопити всі службові слова мови веньянь.

3. «助字辨略» (досл. «Скорочений аналіз службових слів», 1711 р.) Лю Ці (刘淇)

«Чжу цзи бянь люе» («助字辨略», досл. «Скорочений критичний аналіз службових слів») – це монографія, присвячена аналізу службових слів, дібраних з класичних канонічних та філософських книг династій Цін, Хань, Тан, Сун та Юань, а також віршів *ши*, *ці*, оповідань та романів. Ілюстрації охоплюють такий самий широкий часовий відтинок, що й у попередній праці. Загалом у монографії розглянуто 476 службових слів. Структурною особливістю монографії є те, що слова об'єднано чотирма групами з урахуванням тону відповідно до тогочасних назв: «рівний» (平), «висхідний» (上), «спадний» (去), «вхідний» (入). Важливою також є систематизація службових слів з огляду на виконувани ними граматичні та інтонаційні функції у реченні – вирізнено 30 видів: дублювання/подвоєння (重言), скорочення тексту (省文, 助词, 断语) стверджувальні слова, питальні слова (疑辞, 咏叹),急辞 слова, що виражають терміновість, слова, що експлікують

повільність (缓辞), слова, що експлікують звук (发语辞), слова виправдання (语已辞, 设辞), слова, що використовують при розставанні (别异之辞), слова послідовності (继事之辞), слова протиставлення та зіставлення (或然之辞), слова початку (原起之辞), слова завершення (终竟之辞), слова, що вказують на скорботу (顿挫之辞), слова, що поєднують сказане попередньо (承上), слова, що ведуть до подальшого вислову (转下), слова інтонаційні (语辞), слова універсальні (通用), слова що передають значення «всі» (专辞), обмежувальні слова (仅辞), вигуки (叹辞), слова кількості (几辞), слова, що вказують на вищий ступінь (极辞), узагальнювальні слова (总括之辞), діалектні (方言), «вивернуті слова для узгодження синтаксичних змін або рими» (倒文), знаменне слово у функції службового (实字虚用). Цитата: «其类凡三十: 日重言, 日省文, 日助词, 日断语, 日疑辞, 日咏叹, 日急辞, 日缓辞, 日发语辞, 日语已辞, 日设辞, 日别异之辞, 日继事之辞, 日或然之辞, 日原起之辞, 日终竟之辞, 日顿挫之辞, 日承上, 日转下, 日语辞, 日通用, 日专辞, 日仅辞, 日叹辞, 日几辞, 日极辞, 日总括之辞, 日方言, 日倒文, 日实字虚用。」其具体训释方法有: 正训、反训、通训、借训、互训、转训 6 种。) [128]. Використано 6 традиційних методів інтерпретації (пояснення) значення службових слів: 正训, 反训, 通训, 借训, 互训, 转训. Автор обґрунтував свою позицію щодо функцій службових слів у реченні, що засвідчує така цитата: «Так званий «спосіб композиції» – це лише два кінці реальних персонажів і уявних персонажів, реальні персонажі мають своє тіло й кістки, а уявні – свій темперамент.» («所谓”构文之道, 不过实字虚字两端, 实字其体骨, 而虚字其性情也。») [151].

4. «经传释词» (досл. «Пояснення службових слів з канонічних книг», 1798 р.)

Ван Іньчжи (王引之)

«Цзінь чуань ши ци» («经传释词», досл. «Пояснення службових слів з канонічних книг») – це монографія, присвячена аналізу службових слів, дібраних з канонічних книг. У роботі використовується 6 варіантів наведення прикладів для

вживання службових слів. Так: (цитата: «一日”常语 протонародне”, 如”与, 及也; 以, 用也”之类。二日”语助”функціональне/модальне, 如《左传》”其与不然乎”, 《国语》”何辞之亦有”, ”与”、”亦”两字皆无意义之类。三官”叹词 вигук”, 如《书》”己! 予惟小子”、《诗》”猗嗟昌兮”, ”己”“猗”皆叹声之类。四日”发声”створення звукового ефекту, 如《易》”于稽其类”, 《书》”于予击石拊石”, 此两于”字亦无意义之类。五日”通用 заміна одного іншим”, 如”粤”之通”越”、”员”之通”云”之类。六日”别义 відмінне від первісного значення”。如”与”为”及”、又为”以”、为”为”、为”为（去声 Wei）、为”谓”、为”如”; ”以”为”用”、为”由”、又为”谓”、为”与”、为”及”、为”而”之类。»).

Науковий переклад та обґрунтування цього тексту на китайській мові з поясненнями будуть наступними:

«一日» (yī rì) – це загальною мовою використовувана лексема, така як «与» (yǔ), «及也» (jí yě), «以也» (yǐ yě) та інші. Це свідчить про те, що ці слова часто використовуються в різних контекстах і мають широкий діапазон значень.

«二日» (èr rì) – це функціональна або модальна допоміжна лексема. Приклади цього використання знаходяться в текстах, таких як «其与不然乎» (qí yǔ bù rán hū) з «Цзо Чуань» та «何辞之亦有» (hé cí zhī yì yǒu) з «Го ю». Слова «与» (yǔ) та «亦» (yì) в цьому контексті не мають конкретного значення.

«三官» (sān guān) – це вигук або вираз відчуття. Приклади цього виразу можна знайти у текстах, наприклад, «己! 予惟小子» (jǐ! yú wéi xiǎo zǐ) з «Книги документів» та «猗嗟昌兮» (yī jiē chāng xī) з «Книги пісень». Слова «己» (jǐ) та «猗» (yī) використовуються для вираження звукових ефектів або вигуків.

«四日» (sì rì) – це використання слів для створення звукових ефектів. Приклади такого використання знаходяться у текстах, наприклад, «于稽其类» (yú jī qí lèi) з «Книги змін» та «于予击石拊石» (yú yú jī shí fǔ shí) з «Книги документів». У цьому випадку слова «于» (yú) не мають конкретного значення.

«五目» (wǔ mù) – це використання одного слова для заміни іншого. Наприклад, «粵» (yuè) може бути замінене на «越» (yuè), а «员» (yuán) – на «云» (yún) та інші слова.

«六日» (liù rì) – це використання слів зі значенням, відмінним від їхнього первісного значення. Наприклад, «与» (yǔ) може використовуватися як «及» (jí), «以» (yǐ), «为» (wéi), «为 (去声 Wei)» (wéi), «谓» (wèi), «如» (rú). «以» (yǐ) може бути використане як «用» (yòng), «由» (yóu), «谓» (wèi), «与» (yǔ), «及» (jí), «而» (ér) та інші.

Цей науковий переклад та обґрунтування надають пояснення стосовно функцій та різних варіантів використання слів у китайській мові, вказуючи на їхні семантичні значення та контекстуальне використання.

А також використовується 6 видів екзегетичних тлумачень службових слів, зокрема:

1. 同文互证 – використання одного того самого тексту для доказу однаковості значень різних за написанням знаків. Наприклад однаковість змісту речень з тексту «Цзо чуань» («左传»): «Цзінь, Чжень є тими, на яких спираються» («晋、郑焉依»). А також у тексті «Чжоу юй» («周语») є речення: «Цзінь, Чжень є тими, на яких спираються» («晋、郑是依»). Текст має однаковий зміст, що дає підстави висновувати, що і слова «焉» та «是» мають однаковий зміст [155].

2. 两文比例 – використання двох знаків для порівняння в прикладах, щоб довести однаковість значень різних слів. Так використання речень подібної граматичної конструкції та подібного змісту «Якщо віддати столицю Цін то що буде? Якщо не віддавати, то що буде?» («与秦城何如不与») у тексті «Чжао це» («赵策») і речення: «Якщо врятувати Чжао, то що буде? Якщо не рятувати Чжао, то що буде?» («救赵孰与不救») у тексті «Чі це» («齐策») засвідчуюють, що два службових слова «孰与» та «何如» мають однакове значення «як», «що буде» [309].

3. 互文同训 – взаємозамінність знака передбачає однакове трактування. Наприклад, у тексті «Мен-цзи» («孟子»): «Немає такого, хто не знає і не любить

своїх батьків, немає такого, хто не поважає своїх старших братів» («无不知爱其亲者，无不敬其兄也»), тобто це означає, що службові слова «也» та «者» можуть замінювати одне одного, тому їх вважають однаковими за змістом [309].

4. 别本见义 – через різні джерела розглядати зміст (знаку). Так, службові слова «为» та «有» у висловах: «несподівано з'являється простір» («莫然有间») з тексту «Чжуан-цзи» («庄子») [246, с. 105] і «також може бути використано як проміжок» («本亦作为间») з тексту «Ши вень» («释文») мають однакове значення «існує певний проміжок/інтервал...» [309].

5. 古注互推 – підтверджене значення за рахунок стародавніх пояснень. Наприклад у «Гун ян·сюань гун лю нянь чуань» («公羊·宣公六年传») є пояснення: «焉 – це 于» («焉者，于也») [392, с. 231. Якщо розглядати вислів «Немає нічого важливішого для людей, ніж родина, відносини між паном і слугою, вищими і нижчими» («人莫大焉无亲戚、君臣、上下») з «Мен-цзи» («孟子»), то можна, спираючись на попереднє трактування, зробити припущення, що і в цьому тексті знак «焉» має значення знаку «于» [309].

6. 旁证引经 – використання непрямих доказів та цитат з канонічної літератури. Так значення знака «与» і «以» у вислові «кожен чоловік може служити володарю» («都夫可与事君») у Янь Ши (颜师) на основі подібностей функцій зі знаком «以» у вислові Лі Шаня (李善) слугує засадою для пояснення значення знаку «与» у вислові «я, звичайний чоловік, готовий служити володарю» («鄙夫可与事君») з «Лунь юя» («论语»): знак «与» трактують як знак «以», спираючись на попередні приклади з інших старовиних текстів [309].

Стосовно дослідження граматики мов веньянь і байхуа іноземними дослідниками, то, хоча, як було зазначено вище, вони й не впливали на процеси кодифікації китайської мови (і навіть не були відомі китайському читачеві), але для цього дослідження вони є важливими, оскільки уможлиблюють пізнання світу і їх прояви на тому ж мовному матеріалі однакової сфери лінгвістики – граматики.

Серед робіт з питань граматики мов веньянь і байхуа традиційно виділяють роботи, які мали популярність у процесі викладання граматики китайської мови іноземцям.

Отже, наведемо перелік іноземних праць з вивчення граматики китайської мови з короткими характеристиками кожної з них:

1. «ГраMATика мови Чіо Чіу / Мистецтво мови Чіо Чіу» («Arte de la lengua Chiō Chiu» видана у 1620/1621 рр. – перша праця з китайської граматики іспанською мовою, автора Мельхіора де Мансано (Melchior de Manzano, 1579?–1630? рр). У праці описано один з діалектів групи мінь (а саме міста Чжанчжоу(漳州), пров. Фуцзянь). Структура роботи оперта на закладено принцип побудови латинської граматики: поділ (а радше йдеться про спробу) на частини мови, з'ясування особливостей функціонування частин мови, опис часів дієслова, числа й роду іменників та ін [26]

2. «ГраMATика мандаринської мови / Мистецтво мандаринської мови» («Arte de la lengua mandarina»), видана у 1641 р. – праця з китайської граматики іспанською мовою, автора Хуана Батиста Моралеса (Juan Bautista Morales, 1597–1664 рр.). У роботі описано граматику діалектів групи мінь. В основі структури – принцип побудови латинської граматики [69].

3. «ГраMATика китайської мови» («Grammatica Sinica») написана у 1653 році (виходить друком 1696 року) – праця з китайської граматики італійською мовою, автора Мартіно Мартіні (Martino Martini, 1614–1661 рр). Роботу побудовано за принципом латинської граматики (визначено сім частин мови: іменник, займенник, прийменник, дієслово, прикметник, вигук і сполучник) [69].

4. «ГраMATика мандаринської мови» («Arte de la lengua mandarina») 1703 року (вперше вийшла друком у 1682 році) – праця з китайської граматики іспанською мовою, автор – Франциско Варо (Francisco Varo, 1627–1687 рр). Автор опирався на теорію «Граматики латинської мови» («Gramática de la lengua castellana», 1492 р.) Антоніо де Небріха (Antonio de Nebrija, 1444–1522 рр.) [18]. Серед особливостей цієї праці можна віднести:

- структура роботи відповідає традиціям латинських граматик, у перших двох глава – схарактеризовано фонетичну систему, наступні шість глав присвячено

аналізові знаменних слів (іменників, дієслів, прикметників та ін.), у сьомій главі описано службові слова (частки, вигуки, сполучники та ін.), у десятій главі висвітлено природу функціонування прийменників і прислівників, в одинадцятій, дванадцятій і тринадцятій главах розглянуто особливості синтаксису китайської мови;

- досліджено значну кількість частин мови з докладним описом;
- приклади дібрано з нанкінського діалекту та інших південних варіантів мандаринського діалекту;
- замість ієрогліфів використано запис їх читання латинкою;
- об'єктом вивчення є тільки усна (простонародна) мова (俗话).

5. «Розуміння мов Китаю» («Notitiae Linguae Sinicae») 1831 року (вперше вийшла друком у 1728 році) – праця з китайської граматики латинською мовою, автора – Йосифа Генріха Марі де Премара (Joseph Henri Marie de Prémare, 1666–1736 pp.). як і у двох попередніх працях, засадничим для структури є принцип побудови латинської граматики. До характерних рис наукової студії можна віднести такі:

- надано велику кількість прикладів мови веньянь (文言);
- надано велику кількість прикладів усної мови [59].

6. «Китайський музей» («Museum sinicum») 1730 року – праця з китайської граматики латинською мовою Томаса (Феофіла) Зігфріда Байера (Thomas (Theophilus) Siegfried Bayer, 1694–1738 pp.). Вона складається з двох томів: «Grammatica Sinica» і «Lexicon Sinarum latine explicatum». Структура оперта на принцип побудови латинської граматики. Специфіка роботи полягає у тому, що в ній:

- розглянуто лексику та граматику усної мови;
- запропоновано таблицю ієрогліфів з поясненнями латиною;
- описано життя Конфуція («Confucii vita»);
- зроблено пояснення до класичних філософських текстів [24].

7. «Грамматика китайської мови (мандаринської мови) / Китайська розмовна мова вищого стану» («Linguae Sinarum Mandarinicae hieroglyphicae

grammatica duplex Latine et cum characteribus Sinensium (中國官話)) 1742 року – праця з китайської граматики латинською мовою, автора – Етьєна Фурмона (Etienne Fourmont, 1683–1745 pp.). В основі структури роботи – все той самий принцип побудови латинської граматики. Окрім того:

- описано граматику усної китайської мови;
- матеріал розбито на дві частини: у першій – проаналізовано окремі граматичні закономірності китайської мови; у другій – представлено мовні кліше [79].

8. «Елементи китайської граматики» («Clavis Sinica, or Elements of Chinese Grammar, with an Appendix containing the Ta-Hyoh of Confucius, with a Translation» 1814 року – праця з китайської граматики латинською мовою, автор – Джошуа Маршмана (Joshua Marshman, 1768–1837 pp.). У роботі структура якої відповідає принципу, наведено переклад висловів Конфуція з «Лунь юй» («论语», досл. «Бесіди та судження») [77].

9. «Грамматика (загальноживаної) китайської мови» («A Grammar of the Chinese Language (通用言之法)») 1815 року – праця мови з китайської граматики латинською мовою, автор – Роберт Морісон (Robert Morrison, 1782–1834 pp.). Засадничим для роботи є принцип побудови латинської граматики. Характерним є те, що:

- подано список кліше для використання;
- з урахуванням того, що автор поставив собі за мету відобразити всі граматичні особливості англійської мови в прикладах уживання китайської мови, знайти відповідники всіх граматичних змін англійської мови, наведено широкий спектр ілюстрацій, які здебільшого є маловживаними в китайській мові [7].

10. «Елементи граматики китайської мови» («The Elémens de la grammaire chinoise (汉文启蒙)») 1822 року, праця з китайської граматики французькою мовою, автор – Жан-П'єр Абель Ремюз (Jean-Pierre Abel Rémusat, 1788–1832 pp.). Структура роботи зберігає принцип побудови латинської граматики. Серед особливостей роботи:

- схарактеризовано писемну класичну мову веньянь, і усну гуаньхуа (官话);
- більшу увагу приділено усній мові гуаньхуа (官话);
- зазначено, що іменники в китайській мові не виражають граматичної ролі роду й відмінка, а дієслова не дієвовідмінюються тощо;
- службовим словам (сполучникам, прийменникам, прислівникам та ін.) було виділено лише кілька абзаців;
- залучено приклади – ілюстрації з літератури XVII ст. (наприклад цитати з роману «金瓶梅» («Квіти сливи в золотій вазі»), проте не наведено прикладів із сучасного усного мовлення [47].

11. Граматика китайської мови («Arte china constante de alpnabeto e grammatica comprehendendo modelas las diferentes composiciones (汉字文法)») 1829 року, автор – Афонсо Гонзальво (Afonso Gonçalves, 1781–1841 pp.) – праця з китайської граматики португальською мовою. В основі структури роботи – принцип побудови латинської граматики. До особливостей цієї праці можна віднести таке:

- надано опис різних граматичних моделей;
- запропоновано велику кількість прикладів [26].

12. «Граматика мандаринської мови, принципи організації китайської розмовної мови» («Grammaire mandarine ou principes généraux de la langue Chinoise parlée» 1856 року, автор – Антуан Базін (Antoine Bazin, 1799–1863 pp.), праця з китайської граматики французькою мовою. Основою структури праці слугує принцип побудови латинської граматики. Специфічним є те, що:

- проаналізовано вісім частин мови;
- надано достатній за обсягом опис кожної частини мови в реченні;
- зіставлено вживання слів в писемній та усній мовах [26].

13. «Граматика китайської розмовної мови, яку переважно називають мандаринським діалектом» («A Grammar of the Chinese Colloquial Language Commonly Called the Mandarin Dialect») 1864 року, автор – Джозеф Едкінс (Joseph Edkins, 1823–1905 pp) – праця з китайської граматики англійською мовою.

Засадничими для структури роботи є принцип побудови латинської граматики.

Специфічним є те, що:

- подано докладніший опис китайської мови з елементами аналізу;
- граматику розділено на три частини: фонетику, частини мови та синтаксис;
- превалюють приклади вживання з усної китайської мови південного та північного варіантів;
- використано ілюстрації з літературних творів XVIII ст., таких як роман «Сон у червоному теремі» («红楼梦»);
- для опису основних частин мови виділено спеціальний розділ – «Частини мови»;
- з'являється нова категорія – «лічильні слова» [20].

14. «Розповіді про синтаксис китайської мови» («*Syntaxe nouvelle de la langue chinoise*» 1869/1870 років, автор – Станіслав Жюльєн (Stanislas Julien, 1797–1853 pp), праця з китайської граматики французькою мовою. В основі структури закладено принцип побудови латинської граматики. Працю вирізняє те, що в ній:

- представлено різні видозміни слів у різних ситуаціях;
- подано відносно короткий опис давньокитайської мови (古文);
- схарактеризовано основні службові слова: 所, 以 і 者 [87].

15. «Грамматика китайської мови без опису низького стилю і сучасної розмовної мови» («*Chinesische Grammatik mit Ausschluß des niederen Stiles und der heutigen Umgangssprache*») 1881 року, автор – Георг фон дер Габелентц (Georg von der Gabelentz, 1840–0893 pp.), праця з китайської граматики німецькою мовою. Структуру базовано на принципі побудови латинської граматики. Характерним є те, що:

- у дослідженні – три розділи: перший присвячений загальному опису китайської мови, аналізу її фонетичних та писемних (ієрогліфічних) особливостей; другий і третій розділи висвітлюють питання граматики китайської мови;
- удосконалено риси граматики стародавньої китайської мови;

- у праці не тільки перелічено й описано основні частини мови, але й з'асовано їх синтаксичні функції (суб'єкт, предикат тощо);
- окреслено принципи побудови речення (увагу зосереджено на інверсію, підрядні речення та ін.);
- розглянуто засоби вираження модальності [27].

Аналіз згаданих праць засвідчує, що всі вони побудовані за принципами латинської граматики (з виокремленням частин мови та ін.). Дослідники здебільшого ставили за мету знайти релевантні відповідності у власних мовах для кращої комунікації, а не виявити глибоке розуміння особливостей китайської мови. Тому підхід «пошуку відповідностей» стає за цих умов найбільш ефективним. Проте автори названих праць оминають розгляд типологічних особливостей китайської мови.

Погляд на китайську граматику змінив виступ німецького професора Карла Арента (Carl Arendt, 1838–1902 рр.) на XII конгресі сходознавців у 1899 році у Римі. Провідною темою його виступу було питання: «Чи є граматика в китайській мові. І якщо вона є, то чи варто її вивчати?» [80]. Обговорення цього питання тривало усе ХХ ст. і продовжується в наші часи.

1.4. Стилiстичнi норми та їх кодифікація

Термін *стилістика* має таке визначення: «наука, що вивчає виражальні засоби мови і умови їх функціонування». Літературний стиль мовлення є однією з функціональних варіацій мови, що представляє собою особливу характерологічну властивість мови в процесі мовлення. Він обумовлений комунікативними завданнями та спрямований на найповніше втілення цих завдань. Кожному функціональному стилю, у тому числі літературному, притаманні певні стилістичні особливості..

Інакше кажучи стилістика як галузь лінгвістики досліджує використання, принципи формування мовних засобів різних рівнів мови (лексичних, граматичних, фонетичних та ін.) для створення потрібного емоційного ефекту та визразної

передачі змісту, а також аналізує принципи організації дискурсу для правильної стилістичної побудови мови та мовлення залежно від комунікаційних завдань та цілей [108, с. 352]. Розрізняють кілька видів стилістики: нормативну (вивчає нормативне вживання функційно стильових мовних засобів), літературну (вивчає нестандартне вживання функційно стильових мовних засобів), історичну (вивчає вживання функційно стильових мовних засобів у синхронному та діяхронному ракурсах), функційну (вивчає походження, нормування та розвиток функційних стилів мови). Стилiстика як наука походить від риторики («красномовство», досліджує мовні засоби з метою їх використання для впливу та переконання аудиторії). Розвиток стилістики як окремої галузі мовознавства починається на ранніх етапах ХХ ст. із серії праць Шарля Балі (Charles Bally, 1865–1947 рр.) присвячених стилістиці: «Основи стилістики» («Précis de stylistique», 1905 р.), «Основи французької стилістики» («Traité de stylistique française», 1909 р.), «Стилiстика та середня школа» («La stylistique et l'enseignement secondaire», 1911 р.) [16]. Передумови для появи та розвитку української стилістики були закладені греко-римською риторикою. Так у ХVІІ ст. в Київській академії з'явилися підручники з риторики, тобто своєрідні поетики, написані латиною. Початком ХVІІІ ст. датовані: поетика Ф. Прокоповича (1681–1736 рр.) (рукопис лекцій з 1705–1706 рр. «De arte rhetorica»); «Сад поетичний» (1736–1737 рр.) М. Довгалевського (?-? рр.), «Поетика» (1744–1745) Г. Сломинського (1715–1772 рр.); «Поетика» (1746–1747 рр.) Ю. Кониського (1717–1795 рр.) та ін. [101]. Вживання терміну *стилістика* у філології починається з ХVІІ ст.

Як вже зазначено виокремлення стилістики в самостійну галузь мовознавства проходить в 20-30-х рр. ХХ ст., а поява та розвиток функційної стилістики припадає на середину 50-х рр. Проблеми стилістики висвітлено в працях таких дослідників як Я. Бодуена де Куртене (Jan Baudouin de Courtenay, 1845-1929 рр.) [86], Л. П. Якубинського (1892-1945) [19], В. Матезіуса (Vilem Mathesius, 1882 – 1945 рр.) [61], Б. Гавранека (Bohuslav Havranek, 1893–1978 рр.) [39], Е. Косеріу (Eugeniu Coseriu, 1921–2002) [21] та ін.

Що стосується сучасних вітчизняних досліджень стилістики, то в 50-хх рр. ХХ ст. виходять підручники зі стилістики авторства В. С. Ващенка, А. П. Коваль, І. Г. Чередниченка. Також за редакцією І. К. Білодіда виходить праця «Стилiстика» як частина курсу «Сучасна українська літературна мова». Загалом об'єктом зацікавлення лінгвістів поставали різні проблеми стилістики, зокрема: публіцистичний стиль та стиль масмедіа досліджували М. А. Жовтобрюх, П. С. Дудик, Л. І. Шевченко та ін.; серед праць, присвячених науковому стилю, можна зазначити роботи А. П. Коваль; серед праць з фоностилістики значним внеском у лінгвістику є праці П. Д. Тимошенка, В. С. Ващенка, О. М. Масюкевич, В. С. Перебийноса та ін.; дослідження граматичного паралелізму проводилися В. С. Ващенком; стилістичні аспекти лексики досліджував Д. Х. Баранник; стилістичні аспекти лексики, синтаксису й фразеології розглянуто М. М. Пилинським, В. Я. Мельничайко, Б. Д. Антоненко-Давидовичем, В. С. Ващенком, І. Г. Чередниченком, В. Чернецьким; дослідженню авторських стилів давнини присвятили свої праці О. Н. Синявський, І. С. Свенціцький, А. І. Генсьорський, А. М. Ніженець, Л. І. Батюк, Є. М. Марковський, В. І. Кречотень, В. Л. Микитась, П. К. Яременко.

У вітчизняній науковій практиці, на жаль, немає наукових робіт з аналізу форм традиційного китайського тексту та історії кодифікаційних процесів узвичаєних текстових форм.

Не знайдено також праць, присвячених дослідженню традиційної китайської класифікації категорій літератури та форм текстів, і в закордонних лінгвістів Лаконічну інформацію про класифікацію літератури за чотирма категоріями надibuємо лише у Сабіни Найт (Sabina Knight) у праці «Китайська література: дуже короткий вступ» («Chinese Literature: A Very Short Introduction», 2012) [42, с. 65].

Якщо розглядати розвиток та становлення стилістики як науки в китайському мовознавстві, то тут відразу необхідно зазначити, що до китайсько-японської війни 1894–1895 рр. китайські вчені не були знайомі з досягненнями європейської науки загалом та лінгвістики зокрема. Знайомство з принципами та методами європейської науки, ануляція традиційної системи освіти та перехід на

американську модель 1905 року, поява «Руху 4 травня» у 1917 році – усі ці фактори спричинили перехід з писемної мови веньянь на мову байхуа та започаткували нові галузі й методи дослідження у філології. Початок досліджень присвячених питанням стилістики у Китаї пов'язують з працею Ченя Вандао (陳望道, 1891 – 1977 рр.) «Вступ до стилістики» («修辞学发凡»), яка вийшла у світ 1932 року [352]. У ній проаналізовано стилістичні засоби як сучасної, так і давньокитайської мови. Зауважимо, що серед термінів сучасної китайської філології існує чотири, які безпосередньо мають стосунок до стилістики, тому розглянемо їх докладніше:

1. 词章学 – стилістика як наука про створення художніх текстів; це перший термін, на позначення поняття сучасна стилістика китайської мови, яке охоплює дуже широкий спектр питань – зі сфери лінгвостилістики, риторики, стилів художньої літератури та ін.
2. 修辞学 – стилістика як наука про функціонування та розвиток художніх засобів мови; синонім – риторика;
3. 文体学 – стилістика як галузь мовознавства про функційні стилі мови;
4. 风格学 – стилістика як галузь мовознавства, що вивчає стилі літературних творів: 艺术风格 – художній стиль, 作家风格 – стиль письменника [202].

Поява кожного терміна зумовлена тим, що в дослідженнях, присвячених стилістиці сучасної китайської мови, не існує чіткого розмежування між окресленими галузями розвитку мовознавства. Проте процес розвитку стилістики, формування стилістичних норм та їх кодифікація у Стародавньому Китаї суттєво відрізнялися від сучасних лінгвістичних досліджень стилістики китайської мови. У Стародавньому Китаї стилістика була тісно пов'язана з літературознавством та конфуціанською ідеологією. Уперше інформація про зображувальні засоби мови – тропи – з'являється в філософській праці «Чжуан-цзи» («莊子», IV ст. до н. е.), де наголошена значущість алегорії для літературного тексту. Хуей Ши (惠施, 380 до н. е./370 до н. е. – 310 до н. е./305 до н. е.) філософ періоду Воюючих Царств (战国时代, 475 – 221 рр. до н. е.) та один із засновників Школи Імен (名家),

вважав оксюморон та метафору головними засобами увиразнення в літературному тексті [63]. За часів династії Хань (206 р. до н. е. – 221 р. н.е) у «Дасюй» – «Великій передмові» до «Ши цзіну» однієї з найдавніших пам'яток китайської літератури (від XI ст. до н. е. – VI ст. до н. е.) –розглянуто специфічні для китайської стилістики мовні засоби, зокрема: фу (賦), бі (比), сін (兴) [378]. Трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文»), написаний Цао Пі (曹丕, 187–226 рр.) в період розпаду династії Хан та становлення династії Вей (曹魏, 220–266 рр.), є збіркою есе на політичну, соціальну, культурологічну та інші теми. Ця праця складається з двадцяти спеціальних статей. Одна з цих статей, «Лунь вень», є першою теоретичною працею з історії китайської стилістики та літературної критики. Нажаль, більшість з цих двадцяти статей не збереглася до наших днів, і ми можемо ознайомитися лише з деякими фрагментами.

Один з ключових творів у галузі стилістики та формування стилістичних норм – «Вень Фу» («文赋»), автором якого є Лу Цзі (陆机, 261–303 рр.), присвячений аналізу процесів стилістичної кодифікації та формування стилістичних норм [346].

Становлення стилістичних норм засвідчують матеріали антології з головних творів цієї галузі філології «Вибрані твори Чжаоміна» («昭明文选») авторства Чжаоміна (昭明) Сяо Туна (萧统, 501–531 рр.)

Для китайської філологічної традиції термін *стилістика*, передусім позначає «форму тексту», а саме 文体. У філологічній праці описані Лю Се (刘勰, 465–520 рр.) у «Вень Сінь Дяо Лун» («文心雕龙», досл. «Різблений дракон у серці письмен») цей термін теоретично обґрунтовано й актуалізовано його зв'язок з початком розвитку нової галузі традиційної китайської філології «вчення про стилі» [290]. «Ши пін» («诗品», досл. «Категорії віршів») Чжун Жуна (鍾嵘, 468–518 рр.). – це перша теоретична монографія в Китаї, у якій проаналізовано п'ятистопні класичні вірші [337, с. 74]. Ця монографія продовжує справу стилістичного нормування кодифікації китайської мови.

Кодифікація стилістичних норм традиційних форм тексту китайської драми починається з праці «Сянь цін оу цзі» («闲情偶寄», досл. «Вільний час») – це перша давньокитайська праця, авторства Лі Ю (李渔 1611-1680 рр.), присвячена розгляду різних аспектів драми: арій, віршів, діалогів, танцю, костюмів тощо [232]. Текст драми як одна з форм традиційного тексту давнього Китаю має свою оригінальну систему стилістичних засобів, фіксованих, закріплених на практиці й кодифікованих.

Процеси кодифікації стилістичних норм та формування головних функційних стилів мов веньянь та байхуа у період правління династії Мін (明朝, 1368–1644 рр.) відображено у відомих працях того часу: праця «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体») авторства У Не (吴讷, 1372–1457 рр.), у якій розглянуто 59 форм тексту [334]; «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨») авторства Сю Шицена (徐师曾, 1517–1580 рр.), у якій розглянуто 127 форм тексту [273].

Китайський філолог періоду Південної Сун (北宋, 960–1127 рр.) Чень Куї (陳騏, 1128–1203 рр.) стає автором першої монографії з риторики (вона пізніше стала фундаментом для розвитку стилістики) – «Вень цзе» («文则») [336]. Повний перелік праць з їх докладним аналізом, у яких визначено й кодифіковано стилістичні норми, запропоновано у практичній частині роботи. У цьому підрозділі важливо окреслити визначальні риси китайської стилістики, які впливали на подальший розвиток філологічної традиції Китаю.

Поняття кодифікації відіграє важливу роль у вивченні історії формування та нормування мови, оскільки самі процеси кодифікації сприяють збереженню конкретних мовних форм, які потім стають стандартними для літературної мови. Повноцінне функціонування мовної системи призводить до появи різних видів літератури, що реалізуються у відповідних текстових формах. З історичним розвитком мови форми тексту та їхні трансформації потребують класифікації й фіксації. «Цзін Ши Цзи Цзі» («经史子集») – це чотири основні категорії літератури, кожна з яких представлено специфічними формами тексту [249]. Подібна система класифікації літератури традиційна для давнього Китаю, тож названі категорії

літератури – це породження китайської культури. Вони також є своєрідним ключем до розуміння головних культурних засад китайської цивілізації, формування світоглядних принципів та менталітету китайського народу. Позаяк літературній мові кожного народу, кожної епохи властива своя систематизація текстових форм, то, відповідно до окресленої проблематики нашого дослідження, у центрі уваги є значення традиційної класифікації літературних текстів для процесів кодифікації мов веньянь та байхуа.

Кожна з чотирьох категорій літератури була відома в Китаї ще з періоду Воюючих царств (战国时代, 475–221 рр. до н. е.). Усі назви літературних форм згадано у класифікації, поданій у першій в історії Китаю праці із систематизації літератури «Сім стратегій» («七略»), яка була створена за періоду Західної Хань (西汉, 西汉 206 р. до н. е. – 8 р. н. е.) приблизно у 26 р. до н. е., авторами цієї масштабної роботи були Лю Сян (刘向, 77–6 рр. до н. е.) та Лю Сінь (刘歆, при бл. 50 р. до н. е. – 23 р. н. е.) [380]. Офіційний поділ літератури за такою системою класифікації відбувся за часів династії Західна Цзінь (西晋, 265–420 рр.). Тоді виходить праця Сюнь Сюня (荀勖, ?–289 рр.) під назвою «Цзінь чжун цзін бу» («晋中经簿», досл. «Класичні книги династії Цзінь») у якій запропоновано класифікацію літератури [385]. Затвердження кінцевого варіанта класифікації літератури за чотирма формами припадає на період правління династії Суй (隋, 581–618 рр.) про що свідчать записи «Офіційної хроніки правління династії Суй» («隋书·经籍志») [194]. Проте впроваджено цю систему поділу категорій літератури із сортуванням текстів фактично на початку правління династії Тан (唐, 618–907 рр.). Ініціатором цього був Вей Чжен (魏征, 580–643 рр.). Усю відому того часу офіційну літературу систематизовано за чотирма категоріями:

1) «канони» («经», повна назва «经书»); цю категорію літератури представлено текстами конфуціанського вчення, які вважали канонічними;

2) «офіційна історія» («史», повна назва «史书», інколи вживають назву «正史»); категорія літератури, репрезентована текстами літописів, історичних реєстрів тощо;

3) «філософська теорія» («子», повна назва «诸子»); філософська література, написана до династії Цінь (秦, 221–206 р. до н. е.) у період розквіту філософської думки (часто цей період ще називають «Періодом ста шкіл [філософії]» (百家代);

4) «онтології» («集», повна назва «文集»); категорія літератури, яка об'єднує тексти віршів, пісень, поетичної критики, художньої прози [196].

Зауважмо, що, окрім класифікації літератури за чотирма категоріями, в історії китайської філології також відомі класифікації за шістьма, сьома, дев'ятьма та дванадцятьма категоріями, але їх вважали другорядними. Спинимось докладніше на чотирма основними категоріями.

1. «Канони» («经»). До категорії належить конфуціанська література, яку можна поділити на такі підкатегорії:

1) «Тринадцять класичних текстів» («十三经»), до цієї підкатегорії відносять безпосередньо тексти головних конфуціанських канонів: «Ши Цзін» («诗经»), «Шан шу» («尚书»), «Чжоу лі» («周礼»), «Ї лі» («仪礼»), «Лі цзі» («礼记»), «Чжоу і» («周易»), «Цзо чуань» («左传»), «Гун ян чуань» («公羊传»), «Гу лян чуань» («谷梁传»), «Лунь юй» («论语»), «Ер Я» («尔雅»), «Сяо цзін» («孝经»), «Мен-цзи» («孟子») [222, с. 131; 371];

2) коментарі та детальні пояснення до «Тринадцяти класичних текстів» («十三经注疏») цю підкатегорію формують тлумачні тексти двох форм [222, с. 132];

3) «коментар» («注»), або примітки та пояснення до слів і фраз; реалізується в таких формах тексту, як «опис» («传»), «примітка» («笺»), «пояснення» («解»), «стаття» («章»);

4) «детальне пояснення» («疏»), або роз'яснення «коментаря» (тлумачення коментарів було необхідним у стародавній літературі, де і тексти, і коментар до них

уже неможливо було прочитати без спеціальної підготовки); реалізується в таких формах тексту, як «детальне пояснення правильного значення» («义疏»), «детальне пояснення правильного первісного значення» («正义»);

5) «історія канонічного вчення» («经学史»); цю підкатегорію літератури представлено текстами з історії становлення конфуціанства;

б) «мале вчення» («小学»); підкатегорія літератури, до якої уналежнюють тексти філологічних досліджень, репрезентованих трьома формами, серед яких «тлумачні словники» («训诂书»), «словники ієрогліфів» («字书»), «словники рим» («韵书»). За періоду правління Західної Хань «мале вчення» називали «вченням про складні та прості знаки» («文字学»), а після правління династій Тан і Сун почали називати «вченням про знаки» («字学»).

2. «Офіційна історія» («史»). Категорія «офіційна історія» об'єднує 14 підкатегорій, кожна з яких реалізується специфічними формами тексту [365]. Серед підкатегорій:

1) «справжня історія» («正史»); цю підкатегорію літератури становлять історичні тексти;

2) «каталог літописів» («编年»); літературні тексти представлені текстами у формі переліку, у якому історичні твори та матеріали розташовано в хронологічному порядку;

3) «реєстровий літопис» («纪事本末»); історична література цієї підкатегорії – це тексти у формі реєстру, де важливі історичні факти та події перелічено із зазначенням дат у хронологічному порядку, перший твір цієї форми – «Тунцзяньська реєстрова хроніка» («通鉴纪事本末») – написана Юань Шу (袁枢, прибіл. 1131–1205 рр.) за періоду правління династії Південна Сун (南宋, 1127–1279 рр.).

4) «альтернативна історія» («杂史»); на протигагу попередній підкатегорії історична література тут не оперта в описі подій на історичні факти, факти літописів або офіційних історичних хронік; реалізується в таких видах тексту, як

запис про одномиттєве сприйняття події («一时见闻记»), повний опис події («一事始末»), мемуари («传记»), проте всі названі форми тексту повинні були мати історичний характер;

5) «історична критика» («史评»); тексти мають форму критики історичної літератури або критики того чи того автора історичної праці; прикладом можуть слугувати «Ду тун цзянь лунь» («读通鉴论»), «Сун лунь» («宋论») авторства Вана Фуцзі (王夫之, 1619–1692 рр.) у яких здійснено критичний огляд історичних подій, або праці «Ши тун» («史通») авторства Лю Чжицзі (刘知几, 661–721 рр.) чи «Вень ши тун ї» («文史通义») авторства Чжана Сюечена (章学诚, 1738-1801 рр.), які містять критичний огляд історичних книжок;

б) «накази та доповіді» («诏令奏议»); ця підкатегорія історичної літератури структурована двома підгрупами: «накази» («诏令») та «доповіді» («奏议»). Підгрупу «накази» реалізують такі форми тексту, як «бюлетень» («册文»), «система правил» («制»), «контрстратегія» («敕»), «едикт» («诏»), «наказ» («诰»), «стратегічне розпорядження» («策令»), «лист з печаткою» («玺书»), «повчання» («教»), «наказ-промова» («谕»); підгрупу «доповіді» – «систематизація» («表»), «меморандум» («奏»), «розлогий коментар» («疏»), «подання» («议»), «лист імператору» («上书»), «запечатаний меморандум» («封事»);

7) «життєпис» («传记»); цю підкатегорію за змістом можна розподілити на дві тематичні підгрупи: перша підгрупа – література, яка описує біографію людини в контексті історичних подій, увагу в такому тексті сконцентовано на точну передачу історичних фактів, деталізацію історичних подій; друга підгрупа літератури – це художнє зображення життя людини, у якому історія виступає лише тлом; ця підкатегорія літератури представлена п'ятьма формами тексту, загальними для двох тематичних груп: «мудрі та добродесні» («圣贤»), «відомі люди» («名人»), «узагальнений перелік» («总录»), «неоднорідний перелік» («杂录»), «альтернативний перелік» («别录»);

8) «історичний витяг» («史钞»); тексти цієї підкатегорії літератури – це історичний витяг з літопису або компіляції витягів; уперше така форма історичних текстів з'являється за династії Сун; розрізняють історичні тексти витягів одного періоду, так наприклад «Хань Шучао» («汉书钞») та «Цзінь Шучао» («晋书钞»); а також історичні тексти витягів різних періодів та різних авторів, зібраних в одній праці, наприклад: «Витяги з офіційної історії» («正史削繁»), «Зібрання уривків з нових та старих книжок династії Тан» («新旧唐书合钞»);

9) «хронологічні записи» («载记»); літературу цієї категорії репрезентують тексти історичних хронік; у змісті цих текстів акцентовано на позначенні правління певного імператора та переліку девізів династій; подібна форма нагадує західноєвропейський календар; у текстах цієї форми немає описів історичних подій та біографій видатних історичних особистостей;

10) «реєстр сезонів» («时令»); підкатегорія літератури, тексти якої представлено у вигляді реєстрів, у яких розписано початок і закінчення сезонів, описано сільськогосподарські роботи кожного сезону; до періоду династії Сун таку літературу не вважали за потрібне відносити до категорії історичних книжок, але оскільки зміст цих текстів не обмежувався лише переліком сільськогосподарських робіт, а й містив описи традицій та свят, пов'язаних із сільським господарством та життям селян, то «сезонні каталоги» увійшли до категорії історичної літератури; прикладами літератури у формі «сезонних каталогів» можуть бути твори «Юй чжу бао дян» («玉烛宝典»), «Сіи мінь юе лін» («四民月令»);

11) «географія» («地理 (+志)»); підкатегорія літератури з виразною географічною спрямованістю; серед форм текстів – «топографічні описи та хроніки повітів» («地志县志»), «витяги щодо описів регіонів» («记载方域»), «річки та потоки» («山川»), традиції та звичаї («风俗»), «якості території» («物产»), «записи теремів та палаців» («宫殿疏»), «узагальнені нотатки» («总志»), «описи столиці, провінцій, округів, повітів» («都会郡县»), «описи річкових каналів» («河渠»), «описи прикордонних територій» («边防»), «описи історичних пам'яток» («古迹»),

«примітки про різне» («杂记»), «подорожні примітки» («游记»), «додаткові примітки» («外记»);

12) «книжки з управління» («政书»); тексти цієї підкатегорії літератури подано у формі каталогу систематизованих правил та законів різних історичних періодів; загалом виділяють шість видів текстів: «загальна система законів» («通制»), «ритуали» («典礼»), «державний облік» («邦计»), «військове урядування» («军政»), «закони та накази» («法令»), «екзаменаційні роботи» («考工»); цю форму літератури можна розподілити за змістом на два класи: опис системи правил та законів кількох династій; опис системи правил та законів однієї династії;

13) «табелі рангів» («职官»); ця підкатегорія історичної літератури становить тексти у формі реєстру або каталогів з описом рангів, привілей, обов'язків, тощо чиновників державного апарату; у ній вирізняють два види текстів: «правила для чиновників» («官制») та «застереження для чиновників» («官箴»);

14) «каталоги» («目录»); підкатегорія історичної літератури репрезентує тексти у формі систематизованих за тематикою каталогів двох видів: «каталоги канонічної літератури» («经籍») та «каталоги пам'ятних надписів на металі та камені» («金石»).

3. «Філософська теорія» («子»). Категорія «філософська теорія» об'єднує 13 підкатегорій [311]:

- 1) «клас конфуціанства» («儒家类»): тексти конфуціанської філософської теорії;
- 2) «клас даосизму» («道家类»): тексти даоської філософської теорії;
- 3) «клас буддизму» («释家类»): тексти даоської буддиської теорії;
- 4) «клас військової літератури» («兵家类»): тексти військової теорії;
- 5) «клас легістів» («法家类»): тексти філософської теорії легістів;
- 6) «клас аграріїв» («农家类»): тексти філософської теорії аграріїв;
- 7) «клас медичних трактатів» («医家类»): тексти медичної та фармакологічної теорії;
- 8) «клас розрахунків щодо небесних тіл» («天文算法类»): тексти з астрономії;

- 9) «клас літератури про надзвичайні мистецтва» («术数类»): вирізняли за формою та змістом сім різновидів текстів: «тексти з чаклунства» («数学»), «передбачення» («占候»), «геомантичні розрахунки для будинків та кладовищ» («相宅相墓»), «ворожіння» («占卜»), «книги життя та долі» («命书相书»), «їнь-ян та п'ять елементів» («阴阳五行»), «мистецтво різних технік» («杂技术»);
- 10) «клас мистецтва» («艺术类»): тексти, які утворювали за формою та змістом чотири різновиди: «живопис та каліграфія» («书画»), «музика та ноти» («琴谱»), «різблена печатка» («篆刻»), «складні техніки» («杂技»);
- 11) «клас мішаної філософії» («杂家类»): тексти філософського напрямку, які здебільшого не були засадничими тієї чи іншої теорії або того чи іншого напрямку, які за формою та змістом диференційовано на шість різновидів: «різні вчення» («杂学»), «різне про екзаменування» («杂考»), «різні розповіді» («杂说»), «різне про кар'єрні сподівання» («杂品»), «різні компіляції» («杂纂»), «різне про редагування» («杂编»);
- 12) «клас літератури про класифікації» («类书类»): тексти енциклопедій;
- 13) «клас кулінарної літератури» («谱录类»): це тексти про кулінарне мистецтво; за формою та змістом розрізняли три різновиди: «приладдя» («器物»), «рецепти їжі» («食谱»), «класифікація трав, дерев, птахів, тварин, комах, риби» («草木鸟兽虫鱼»).

4. «Онтологія» (集). До категорії «онтологія» входять тексти віршів та тексти художньої літератури. Загалом категорія складається з кількох підкатегорій, зокрема: «чуські строфи» («楚辞»); «альтернативні онтології» («别集»); «узагальнені онтології» («总集»); «критичний огляд віршів та прози» («诗文评»); «пісні та арії» («词曲»); «романи» («小说»).

Класифікація давньокитайської літератури

经	«诗经», «尚书», «周礼», «仪礼», «礼记», «周易», «左传», «公羊传», «谷梁传», «论语», «尔雅», «孝经», «孟子»;
史	«司马迁的», «史记», «战国策», «史记», «汉书», «后汉书», «晋书», «宋书», «旧唐书», «新唐书», «旧五代史», «新五代史», «周史», «元史», «明史», «清史稿»
子	«老子道德经», «列子», «庄子», «南华论», «孙子», «韩子», «墨子», «孙子兵法»
集	«楚辞», «司马相如集», «乐府新歌», «乐府诗集», «古诗九十九首», «全唐诗», «元曲选外编»

У таблиці «Класифікація давньокитайської літератури» вибрано твори, тексти яких впливали спершу на формування мовної норми мов веньянь та байхуа, а згодом й на кодифікацію цих норм [137], це найвідоміші твори чотирьох категорій. Порядок подання чотирьох категорій літератури не був випадковим: їх подано в ієрархічному порядку – з урахуванням значущості для соціокультурного та політичного життя традиційного китайського суспільства.

Першу категорію формує конфуціанська література, адже конфуціанство мало велике значення для формування китайської державності та певною мірою детермінувало основні напрями розвитку суспільства протягом усієї історії імператорського Китаю. Категорія «канони» містить головну для формування структури тогочасного соціуму літературу. Так, «Ши цзін» («诗经») дослівно перекладають як «Канон віршів», а це значить, що вірші із цієї збірки, їхня метрична форма та тематика є взірцевими, тобто доскональними і за формою вираження, і за художнім втіленням моральних якостей конфуціанства. Кодифікована в «Ши цзіні» форма віршованого тексту 诗 (ши) впливає на всю історію розвитку китайської поетичної традиції [285, с. 106]. Тому «Ши цзін»

уналежнюють до першої категорії класифікації давньокитайської літератури, хоча вірші різних форм та критика поезії відносять до четвертої категорії – «онтології». Це ще раз підкреслює, що «Ши цзін» – еталон, досягти якого повинні прагнути митці, а вірші четвертої категорії – лише похідні твори. Література з першої категорії мала ключове значення для формування та кодифікації китайської писемної мови веньянь: конфуціанські канони та потужний супроводжувальний апарат дослідницької літератури забезпечували кодифікацію не лише граматичного та лексичного наповнення текстів, а й самої форми тексту.

Література другої категорії – «офіційної історії» – посідає друге за значущістю місце після конфуціанських канонів. Започаткована конфуціанським ученням традиція «поваги до старших», яка оприявляє й збереженням історії, традицій та «наслідуванням старшого покоління», офіційно репрезентована державним апаратом як записи «офіційної історії». Тому тексти цієї категорії подані мовою веньянь і є носіями кодифікації цієї мови.

Літературу третьої категорії – «філософської теорії» – представлено текстами мовою веньянь. Ставлення до вивчення літератури цієї категорії було не однакове у різні історичні періоди. Так, за династій Тан та Сун панівна верхівка не надто схвально ставилася до глибокого вивчення даосизму чиновниками. Але на процеси кодифікації мови великий вплив мали лише деякі твори (їх зазначено у таблиці вище).

Література четвертої категорії – «онтології» – це мішані твори записані мовами веньянь та байхуа. Більшість текстів цієї категорії започаткувала кодифікацію мови байхуа. Наприклад, «楚辭» («Чу ці»), «乐府新歌» («Нові пісні юефу»), «古诗九十九首» («Дев'яносто дев'ять стародавніх віршів») та ін.

Однак усі названі праці не охоплювали значної частини функційних стилів китайської мови. Причиною цього був поділ літератури на «низьку» та «високу». Форми текстів «високої» літератури, які ми розглянули вище, через кодифікацію ставали стилістичною нормою, тоді як стилі та стильові засоби «низької» літератури кодифікувати та стандартизувати не вважали за потрібне. Тому класифікації форм тексту «низької» літератури почали з'являтися лише на початку

XX ст. Обмежений обсяг роботи не дозволяє навести всі присвячені формам тексту та класифікації функційних стилів і форм їх реалізації дослідження. Тому розглянемо класичну модель класифікації стилів та форм тексту мов веньянь та байхуа.

Класифікуючи функційні стилі та види текстів як реалізаторів цих стилів ми повинні враховувати культурну специфіку, історичне тло формування різних видів тексту, а також сферу застосування цих текстів. Отже, у мовах веньянь та байхуа можна виділити шість класів / форм / видів текстів:

1. «Стародавня проза» («古文»). Це неримована проза без вживання паралелізму; функційний стиль, який можна схарактеризувати як проміжний між публіцистичним та художнім, реалізується в таких видах тексту: «канони» («经», повна назва – «书经»), «літописи» («史», повна назва – «史书»), «філософські теорії» («子», повна назва – «诸子»);

2. «Римована проза» («韵文»). Це вірші та віршована проза; функційний стиль – художній; він реалізується в таких видах тексту: «вірші вільної форми» («自由体诗»); «вірші уставної форми або метрична поезія» («格律诗»); віршована проза таких видів, як «римовані надписи та повчальні надписи» («箴铭»), «вихвалювання» («颂赞»), «надписи на кам'яних стелах» («碑志»), «панегірик» («哀祭»); «римований текст для навчання (грамоти), у вигляді народних пісень» («通俗歌诀») [372];

3. «Паралельна проза» («骈文»). Це різновид тексту, побудований на основі паралельних конструкцій; особливістю такого виду тексту є контрастність (протиставлення), яка оприявлює себе у кількох аспектах: по-перше, речення у всьому тексті поєднані між собою однаковою граматичною побудовою, симетричні ієрогліфи кожного речення (усі перші, другі, треті четверті і т. д. ієрогліфи тексту) є синонімами або антонімами [372]; найбільш популярна метрична форма такого тексту – це речення із чотирма або шістьма ієрогліфів; по-друге, з точки зору фонології реченням властиве чергування тонів (平 仄相反), наприклад перший

ієрогліф першого речення має «рівний тон» («平»), тож перший ієрогліф другого речення повинен мати «нерівний тон» («仄») [372].

Функційний стиль характеризують, як проміжний між публіцистичним та офіційно-діловим. Він реалізується в таких видах тексту: «теорія та критика» («论辨»), «передмова та післямова» («序跋»), «меморандум» («奏议»), «обговорення літератури» («书说»), «вступне слово до подарунка» («赠序»), «едикт» («诏令»), «життєпис» («传状») та ін. Так, усі форми текстів описані Лю Се (刘勰, 465–? рр.) у «Вень Сінь Дяо Лун» («文心雕龙»), належать до паралельної прози. Тексти паралельної прози не однорідні за тематикою – вирізняють кілька видів їх, зокрема [160]:

- форми тексту, метою яких є висловити ліричні почуття або критичне ставлення: «теорія та критика» («论辨»), «передмова та післямова» («序跋»), «меморандум» («奏议»), «обговорення літератури» («书说»), «вступне слово до подарунка» («赠序»), «едикт» («诏令»);
- форми тексту, мета яких надати опис з поясненнями обставин: «життєпис» («传状»), «примітки про різне» («杂记») та ін.

4. «Римована та неримована проза мішаної форми» («韵散夹杂»). Це форма тексту, у якому чергується використання прози та віршів. Розвиток «мішаної форми» починається з практики перекладу буддистських текстів [141]; функційний стиль можна кваліфікувати як художній; він реалізується в таких видах тексту, як «бяньвен» («变文»). Ранні «бяньвень» проповідували історію та ідеї буддизму, а пізні – передавали легенди, історичні події, що зберігалися у фольклорі [150]. «Мішана форма» тексту дала поштовх для розвитку наступної форми – драми.

5. «Драма» («戏曲»). Це форма тексту, призначеного для виконання на сцені. Функційний стиль – художній; стиль реалізовано в таких видах тексту: «арія» («曲», поетичний текст), «монолог» («说白»), «діалог» («对话») та ін. Для того, щоб характеристика драми як окремої форми тексту мовою байхуа була цілісною, слід зазначити, що всі названі форми тексту драми є закінченим текстом, зі своїми

законами побудови та завершеною думкою. Ця особливість демонструє відмінність традиційних китайських драматичних творів від західноєвропейських, де цілий драматичний твір є «текстом-монолітом», а не «розпадається» на окремі тексти зі своїми законами побудови та завершеною думкою.

б) «Оповідання» («小说»). Це форма тексту, функційний стиль якої можна визначити як художній. Відразу слід зазначити, що більш звичний переклад «小说» – це «роман». Проте це слово має кілька шарів змісту, і первинне значення можна описати як «текст поданий у формі оповідання». Форма «оповідання» реалізується у текстах таких видів:

- у мові веньянь це «замітки про дивовижне» («志怪») – цю форму можна охарактеризувати, як «коротка замітка»; «описи надзвичайного» («传奇») – цю форму визначають як «оповідання»;
- у мові байхуа це – «історія, яка передається в усній формі» («话本») (розширене оповідання, новела), «роман» («小说») [295].

1.5. Механізми мислення та світоглядні принципи: лінгвістичний аспект

Мислення та мова пов'язані між собою, тому що мова є основним інструментом для вираження та обміну думками, ідеями, почуттями та знаннями між людьми. Мова допомагає організувати наше мислення та виражати його у зрозумілій формі, що уможливорює співпрацю та комунікацію. Мова необхідна у тому, щоб давати визначення явищам навколишнього світу, виділяти особливості, робити узагальнення тощо. Ми використовуємо мову, щоб висловити думки і почуття, а наші думки визначають, як і яка лексика буде обрана, як буде реалізований синтаксис, граматичні аспекти і стилістичні рішення. Слід особливо наголосити, що мислення також впливає на те, як буде сприйнято та інтерпретовано мовне повідомлення, які ресурси буде обрано для вирішення завдань та прийняття рішень. Мова і мислення взаємозалежні, і зміни в одному з цих аспектів можуть призвести до змін в іншому.

Так, відомий французький антрополог Клод Леві-Строс (Claude Levi-Strauss, 1908–2009 рр.) також вивчав зв'язок між мовою та мисленням і зробив значний внесок у цю галузь лінгвістики: він припускав, що мова є невід'ємною частиною нашого мислення, і різні мови відображають різні способи організації та категоризації світу [49]. Також вчений вважав, що мова визначає нашу здатність мислити та розуміти світ навколо нас, і кожна мова створює свій унікальний набір концептуальних категорій. Наприклад, він досліджував мову деяких індіанських племен в Америці та виявив, що вони використовують різні категорії для опису кольорів, на відміну від західних мов, які використовують стандартні категорії, такі як «червоний», «синій» тощо [46, с. 35]. Він також досліджував міфологічні системи різних культур та виявив, що вони відображають різні способи мислення та організації світу.

Вивченням взаємозв'язку мови та мислення займалися такі лінгвісти як: Ноам Хомський (Noam Chomsky), Джордж Лакофф (George Lakoff), Стівен Пінкер (Steven Pinker), Бенджамін Лі Уорф (Benjamin Lee Whorf) та ін. Так, Ноам Хомський – американський лінгвіст, відомий своїми теоріями генеративної граматики та мовного розуміння. Він припускає, що мова та мислення тісно пов'язані, і що вроджені здібності до них є ключовими компонентами нашої психологічної організації [17]. Джордж Лакофф – американський лінгвіст, відомий своїми роботами з когнітивної лінгвістики. На його думку, наше розуміння світу та наші уявлення пов'язані з мовою, і саме лінгвістична система визначає нашу здатність мислити та описувати світ навколо нас [68]. Стівен Пінкер – американський психолог та лінгвіст, який займався дослідженнями в галузі мовного розуміння та мислення. Він вважає, що здатність мислити та розуміти мову пов'язана із вродженою здатністю до обробки інформації [65]. Бенджамін Лі Уорф – американський лінгвіст, який займався вивченням впливу мови на мислення та культуру, – припускає, що мова визначає нашу здатність мислити та описувати світ навколо нас, і що різні мови можуть мати різний вплив на мислення та культуру [88]. Це лише деякі, найвідоміші представники цього напряму в психолінгвістиці, через обмежені рамки нашого дослідження ми не

можемо навести весь список учених. Однак лінгвістичних теорій про взаємозв'язок мислення та мови, а також про взаємозв'язок процесів мовної кодифікації та типів та механізмів мислення у давньокитайській мові нами помічено не було.

Механізми мислення, такі як абстрактне мислення, класифікація, узагальнення, логічні операції тощо, виявляються на різних мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному та стилістичному. Так, розглянемо детально які мовні явища формує мислення:

1. Абстрактне мислення на рівні вибору лексики може впливати на вибір слів, які ми використовуємо для вираження абстрактних понять, таких як «кохання», «свобода», «правда» і т.д. Абстрактне мислення на рівні вибору граматичних категорій може впливати на вибір часових форм дієслів, таких як сьогодення, минуле або майбутнє. Наприклад, коли ми висловлюємо абстрактне поняття, ми можемо використовувати форму теперішнього часу, щоб підкреслити його актуальність і важливість. Абстрактне мислення лише на рівні вибору граматичних категорій може проводити вибір порядку слів у реченні. Наприклад, це проявляється у вираженні відносин причинно-наслідкового зв'язку між двома подіями, тут можна використовувати конструкцію «бо»: «Я не можу прийти на зустріч, тому що працюю».

2. Асоціативне мислення може проводити вибір слів, які ми використовуємо для опису об'єктів і явищ. Якщо ми бачимо сонце, наше асоціативне мислення може навести нас на думку використовувати слова «яскравий», «теплий», «сяючий» і т.д.

3. Мисленеві механізми класифікації та систематизації виявляються у використанні певних граматичних конструкцій, таких як множина чи родові закінчення. Також класифікація об'єктів та явищ може призводити до використання певних синтаксичних конструкцій, таких як синтаксичний паралелізм. Відображенням дії цих розумових процесів є використання форми множини, щоб висловити спільність групи, наприклад, «кішки», «собаки» і т.д.

5. Логічні операції мають у мові певні маркери, які вказують на причинно-наслідковий зв'язок, такими маркерами можуть бути спілки,

заперечення, рамкові конструкції. Наприклад, якщо ми висловлюємо заперечення, ми можемо використовувати слова «ні», «ні», «ні» тощо., і якщо ми висловлюємо поєднання двох і більше ідей, ми можемо використовувати сполучники, такі як «і», «а», «але» і т.д. Якщо ми висловлюємо альтернативу, ми можемо використовувати конструкцію «або... або», наприклад: «Я піду або в кіно, або в театр».

Також механізми мислення можуть проводити вибір різних функціональних стилів, таких як формальний, неформальний, науковий, художній тощо., залежно від цього, як автор хоче представити свій текст. Так, наприклад, автор художньої прози може використовувати різні літературні стилі, такі як реалізм, символізм, модернізм і т.д., щоб висловити свої думки та емоції. Наприклад, якщо автор хоче висловити свої емоції або почуття доступніше, то може використовувати стиль, ближчий до усного мовлення, з великою кількістю емоційних та експресивних виразів. Автор же наукової статті повинен використовувати більш формальний стиль, який буде відповідати вимогам наукового співтовариства.

На процесі формування методології та наукових підходів впливає модель мислення (логічна або інтуїтивна). Але в контексті наведених вище прикладів впливу механізмів мислення на формування мовних явищ, слід зазначити, що формування, розвиток та кодифікація мовних феноменів також залежить від механізмів та типів мислення. Нами було виокремлено та обґрунтовано три превалюючі типи мислення, які відображалися в появі та розвитку мовних феноменів взагалі та кодифікації мовних явищ зокрема. Слід розглянути кожен з цих типів детально.

1. Інтуїтивний тип мислення. Інтуїтивне мислення засноване на інтуїції, внутрішньому відчутті та почуттях. Люди, які мають інтуїтивне мислення, можуть часто діяти на основі своїх інтуїтивних відчуттів і вирішувати завдання нестандартним способом, не дотримуючись суворої логіки. Питання про те, чи володіють китайці подібним типом мислення, викликає дискусії в науковій спільноті. В цілому термін «інтуїтивний тип мислення» не має строгого визначення в наукових термінах і є скоріше концептуальним поняттям. Однак, існують деякі культурні фактори, які можуть впливати на кращий спосіб мислення у різних

культурах. Наприклад, дослідження показують, що культури, в яких існує велика увага до колективного благополуччя та поваги до старших, можуть сприяти розвитку інтуїтивного типу мислення. Також деякі аспекти мови та літератури можуть впливати на способи мислення у різних культурах. Однак, слід зазначити, що люди різних культур можуть мати різні індивідуальні уподобання у способах мислення, і що культурні відмінності не є абсолютними. Крім того, мислення людей залежить не тільки від культурних факторів, а й від індивідуальних особливостей та досвіду кожної людини. Велика увага до колективного благополуччя і поваги до старших може сприяти розвитку інтуїтивного типу мислення через те, що люди, які виростили в такому культурному середовищі, можуть мати більш високу чутливість до нюансів взаємодії з іншими людьми і до неявних норм і очікувань, які існують у суспільстві. Також у таких культурах часто ставиться на перше місце колективне благо та повага до старших, а не індивідуальні інтереси та досягнення. Це може сприяти розвитку здатності до інтуїтивного мислення, яке пов'язане з глибшим розумінням та сприйняттям навколишньої дійсності, а не лише з логічним аналізом та раціональним висновком. Крім того, у таких культурах часто використовуються невербальні форми комунікації, такі як міміка, жести та інтонація, які можуть бути важливішими, ніж мовні вирази. Це може також сприяти розвитку здатності до інтуїтивного мислення, що базується на сприйнятті невербальних сигналів. Але слід зазначити, що це лише деякі з факторів, які можуть впливати на розвиток типу мислення у різних культурах, і кожна людина є унікальною і може мати свої індивідуальні уподобання у способах мислення. Інтуїтивне мислення було досліджено багатьма вченими і існує безліч визначень цього поняття. Деякі відомі вчені, які досліджували інтуїтивне мислення та давали йому визначення, зокрема Карл Юнг (Carl Jung, 1875–1961 pp.) швейцарський психіатр і психолог, який розробив теорію про колективне несвідоме та функції мислення. Він визначав інтуїцію як функцію психічного процесу, яка може отримувати інформацію з несвідомого рівня [88]. Фелікс Крюгер (Felix Krueger, 1874–1948 pp.) німецький філософ та соціолог, який визначив інтуїцію як «негайне розуміння ситуації» і зазначав, що вона виникає в результаті

досвіду, який ми не можемо описати словами [4]. Деніел Канеман (Daniel Kahneman), ізраїльсько-американський психолог та економіст, який досліджував процеси мислення та прийняття рішень. Він визначав інтуїцію як автоматичний та швидкий процес, що ґрунтується на інтуїтивному відчутті, а не на логічному міркуванні [38]. Зазначимо, що це лише деякі з учених, які досліджували інтуїтивне мислення та давали йому визначення.

2. Логічний (причинно наслідковий) тип мислення. Європейська культура, як і інші західні культури, значною мірою визначалася історичним розвитком науки та технологій, що зробило її більш логічно орієнтованою. Таким чином, європейці, як правило, схильні до причинно-наслідкового типу мислення, який орієнтований на виділення конкретних причин та наслідків, а також на використання логічних аргументів та міркувань. Більше того, у західній культурі важливе значення приділяється індивідуальним досягненням та прояву своєї особистості. Це також може сприяти розвитку причинно-наслідкового мислення, оскільки люди, які прагнуть досягнення своїх цілей та реалізації своїх потенціалів, зазвичай міркують логічно та аналізують причини та наслідки своїх вчинків. Однак, як і у випадку з інтуїтивним мисленням, тип мислення людей може бути визначений впливом багатьох факторів, зокрема культурними традиціями, освітою, життєвим досвідом та індивідуальними уподобаннями. Таким чином, не слід вважати, що всі європейці мають причинно-наслідковий тип мислення, але це схильність, яка може бути частиною культурної спадщини. Однією з причин, чому європейці традиційно приділяють велику увагу логіці, раціональному мисленню та науковому підходу, є історичний розвиток європейської культури. За періоду Відродження, який розпочався у XIV ст., європейські вчені почали дуже цікавитися наукою та філософією. Вони поставили собі завдання вивчення природи та розширення знань про світ. Виникнення нових наукових методів, таких як експеримент, спостереження та вимір, дало можливість вченим отримувати нові знання та відкривати раніше невідомі закони природи. У Європі відбувся прорив у науці та технології, який призвів до створення багатьох нових винаходів, таких як мікроскоп, паровий двигун та електрика. Ці відкриття та винаходи дали можливість

європейським вченим отримати нові знання про світ і зробити значний внесок у науку та технологію. Крім того, у західній культурі традиційно приділяється велика увага індивідуальній свободі, особистій відповідальності та незалежності. Рациональне мислення та науковий підхід можуть бути корисними у досягненні цих цілей. Багато відомих вчених у різних галузях знання займалися вивченням причино-наслідкового мислення і давали визначення цього явища. Зазначимо деяких з них: Аристотель, який у своїй філософії виділив причину як одну з чотирьох основних категорій буття та мислення; Девід Юм (David Hume, 1711 – 1776 рр.), який у своїх філософських роботах звернув увагу на проблему пояснення та причинно-наслідкових зв'язків у досвіді; Іммануїл Кант (Immanuel Kant, 1724 – 1804 рр.), який у своїй філософії виділив категорію причини як необхідну умову для опису досвіду; Карл Поппер (Karl Popper, 1902 – 1994 рр.), який у своїх філософських роботах займався проблемою верифікації причинно-наслідкових тверджень та висунув свою теорію фальсифікації. Крім того, в різних наукових дисциплінах, таких як фізика, біологія, психологія, економіка та ін, вивчаються причини та наслідки різних явищ, і в цих сферах також існують різні підходи до визначення причино-наслідкового мислення.

3. Бінарний тип мислення. Бінарне мислення характеризується розподілом світу на дві протилежності, такі як добре-погано, чорне-біле, і т.д. Наприклад, бінарне мислення, як правило, оперує двома протилежними поняттями і часто виражається через протиставлення, використання слів «так» і «ні», «правильний» та «неправильний» тощо. Такі слова і висловлювання, як «або», «інакше», «двоїстість», «категоризація», «конфлікт», «вибір», «альтернатива» та ін., можуть також вказувати на бінарне мислення у мові. Люди, які мають бінарне мислення, зазвичай прагнуть ясних визначень і міркувань, у яких немає проміжних значень. В азіатській культурі, особливо в давньокитайській, існує давня традиція бінарної класифікації, яка проявляється в таких концепціях, як інь та ян, п'ять стихій, вісім триграм та інші. Ці концепції мають на увазі поділ світу на дві протилежні частини, кожна з яких має свої характеристики та значення. Це може бути пов'язане з бінарним мисленням, де важливо виділяти пари протилежностей

та шукати баланс між ними. Однак варто зазначити, що не всі азіати мають бінарне мислення, так само як не всі європейці мають причинно-наслідкове мислення або інтуїтивне мислення. Кожна людина індивідуальна і може використовувати різні типи мислення залежно від ситуації та контексту. Концепція бінарного мислення була розроблена філософами та логіками протягом багатьох століть, починаючи з античності. Одним із найвідоміших представників цієї концепції був Рене Декарт (Rene Descartes, 1596 – 1650 pp.), французький філософ, який розробив принципи дедуктивного мислення, що базуються на бінарних опозиціях. Іншим відомим ученим, пов'язаним із бінарним мисленням, є Жан Піаже (Jean Piaget, 1896-1980 pp.), швейцарський психолог і біолог, який розробив теорію когнітивного розвитку та виділив бінарне мислення як одну із стадій розвитку дитини [62]. Існують й інші вчені, які вивчали бінарне мислення у різних контекстах, такі як логіка, кібернетика та теорія інформації, але Декарт та Піаже вважаються найбільш відомими та впливовими у цій галузі.

Бінарне, інтуїтивне та причинно-наслідкове мислення – це різні способи мислення, які можуть виявлятися в мові через використання різних лінгвістичних засобів та конструкцій. Таким чином, інтуїтивне, логічне та бінарне мислення є різними підходами до обробки інформації. Люди можуть поєднувати три типи мислення, і деякі завдання можуть вимагати застосування всіх зазначених типів мислення.

У історії Китаю можна виділити кілька періодів, пов'язаних із зміною домінуючих механізмів мислення.

1. Перший період пов'язаний з конфуціанством, яке сформувалося за періоду Східної Чжоу (VIII-V ст. до н.е.). Конфуціанство було орієнтоване на традиції та підкреслювало важливість етичних та моральних норм. У цьому періоді домінував інтуїтивний тип мислення, про що опосередковано може свідчити становлення та розвиток традиційної системи цінностей, заснованій на повазі до старших, наставництва, наслідування старших та традицій.

2. Другий період пов'язаний з розвитком даосизму за Весняно-Осіннього періоду (V-VI ст. до н.е.). Даосизм закликав до відходу від цивілізації та

повернення в «природній стан», коли людина «уподібнюється немовляті», до простоти, спонтанності, і навіть до досягнення безсмертя через практики внутрішнього зміцнення. В цей період стали розвиватися практики пов'язані з розвитком особистості, внутрішнім знанням і самоспогляданням, що може опосередковано свідчити про розвиток логічного типу мислення. Однак світоглядні принципи даосизму відображенні у концепції інь-ян (ця концепція також існували і в конфуціанстві, а пошук Золотої середини свідчив про пошуки в досягнення гармонії між цими енергіями) може свідчити про схильність до бінарного типу мислення [149, с. 151].

3. Третій період пов'язаний з розвитком буддизму у Китаї (I ст. н.е.). Буддизм прийшов до Китаю з Індії та став впливати на мислення китайців. Буддизм проповідував зречення світу, просвітлення і розуміння природи буття, розумінням свого місця у світі та відмовою від матеріального світу. Засади цього вчення можуть формувати і інтуїтивний і логічний тип мислення.

4. Четвертий період пов'язаний з розвитком науково-технічного мислення у Китаї період із XVI ст. і по теперішній час. У цьому періоді в Китаї стали розвиватися наука та технології, що призвело до розвитку принципів логічного мислення та наукової методології.

Таким чином, можна зробити висновок, що в китайській історії відбувалася зміна домінуючих механізмів мислення залежно від соціальних, культурних та історичних умов.

1.6. Методи та методологія дослідження

Давньокитайська мова є частиною культурної спадщини Китаю, і її вивчення дозволяє глибше розуміти історію, культуру та традиції цієї країни. Давньокитайська мова відрізняється від сучасної китайської мови та є складним об'єктом дослідження. Вивчення її кодифікації може розкрити багато особливостей її граматики, лексики та писемності. Аналіз методів дослідження кодифікації давньокитайської мови має практичну цінність для лінгвістів, дослідників давньої

культури та істориків. Ці методи дозволяють встановити зв'язок між давньокитайською мовою та іншими мовами, і навіть відновити історичні факти. Існує безліч методів дослідження кодифікації давньокитайської мови, серед яких можна зазначити історичний аналіз, компаративну лінгвістику, археологічні дослідження та інші. Кожен метод має свої переваги та обмеження, та їхня ефективність залежить від конкретних завдань та цілей дослідження. Вивчення методів дослідження кодифікації давньокитайської мови має практичну цінність, оскільки дозволяє розширювати знання про мову та її кодифікацію, а також застосовувати їх у різних галузях науки та культури. Наприклад, ці методи можуть використовуватися для дослідження літературних творів давньокитайською мовою, реконструкції історичних фактів та виявлення зв'язків між давньокитайською мовою та іншими мовами. Кодифікація мови – це процес встановлення стандарту мови, який буде використовуватися в письмовій та усній мові. Що стосується давньокитайської мови, його кодифікація відбувалася протягом тривалого часу і була пов'язана з розвитком писемності, літератури та культури. Ми використовуємо комплексне поєднання загальних та спеціальних методів для проведення наукових досліджень. Зокрема, серед загальних методів, які ми використовуємо, є індукція та дедукція. А щодо спеціальних методів, то ми використовуємо: порівняльно-історичний, історичний метод, метод контент-аналізу, концептуальний аналіз, статистичний метод та інші. Кожен з цих методів має свою власну сферу використання, яку ми ретельно вивчаємо для того, щоб забезпечити якісні результати наших досліджень.

У цьому дослідженні ми спираємось на погляди Міхаеля Сільверштайна (Michael Silverstein, 1945-2020 pp.) про те, що мовна обізнаність є важливим фактором еволюційного розвитку та напрямку розвитку мови [74], та використовуємо поєднання двох підходів до аналізу лінгвістичних ідеологій: нейтральний та критичний підходи. Описовий підхід дозволяє виявити та ідентифікувати лінгвістичну ідеологію стародавнього Китаю, а диференціальний підхід аналізу мовної ідеології дозволяє простежити можливості використання мови як інструменту впливу на соціум та підтримки політичної влади. У роботі

досліджено співвідношення дескриптивного та прескредитивного підходів у історії кодифікації давньокитайської мови. Нами використано твердження Леонарда Блумфілда (Leonard Bloomfield, 1887-1949 pp.) про те, що виділення літературної мови є побічним продуктом певних соціальних умов, яке пояснює мотиви кодифікаційних рішень для давньокитайських мов веньянь та байхуа [10, с. 138]. Ми розглядаємо вплив екстралінгвістичних факторів на дескредитивний та прескредитивний підходи до кодифікації мовних явищ. Важливим аспектом є вибір методів аналізу.

Для аналізу дескриптивного та прескриптивного підходів до кодифікації мовних явищ, дослідження впливу лінгвістичної ідеології на процеси кодифікації та зміну концепцій кодифікації, було досліджено важливі твори та концепції в історії китайської кодифікації, а також вибрано ключові твори – кодифікатори, зокрема ряд словників давньокитайської мови. У роботі розглянуто вибір ключових творів – кодифікаторів, а саме ряд словників давньокитайської мови, які мали велике значення та великий вплив на китайську філологічну традицію.

Словники були першими, що заснували також традицію китайської філології, започаткувавши форми кодифікації, які продовжували існування протягом століть. Початок виникнення кожного з досліджуваних словників співпадав з періодами історичних змін, і як наслідок змінами у лінгвістичній ідеології. Таким чином, систематизувавши дані факти про вибір словників як ключових творів для дослідження, можна визначити кілька головних аспектів, які їх роблять значимими. Перш за все, вони були першими кодифікаторами в китайській мові, що дозволило їм встановити традицію кодифікації та філології, яка продовжувалася ст.ми. Крім того, вони мали великий вплив на китайську філологічну традицію, тому дослідження їх концепцій кодифікації може дати більш повне розуміння процесу кодифікації взагалі. Другий аспект пов'язаний з історичним контекстом виникнення цих словників. Як відомо, періоди виникнення кодифікаторів співпадали з періодами історичних змін, що відображалось в зміні лінгвістичної ідеології [89] [90]. Тому вивчення концепцій кодифікації через призму цих

словників може надати більш наочний зв'язок між кодифікацією та лінгвістичною ідеологією.

Останній аспект пов'язаний з самим матеріалом, який було кодифіковано в цих словниках. Вони презентують нові концепції кодифікації, зокрема, розглядаючи варіативність форм кодифікованого матеріалу. Такий підхід може надати важливі та достовірні результати при дослідженні. Отже, вибір цих словників для дослідження не є випадковим і має декілька важливих аспектів, які можна систематизувати та змінити форму подачі матеріалу для більш зрозумілого та доступного сприйняття.

Методологічна база дослідження складалася з восьми основних етапів.

На **першому етапі** за допомогою *методу стратифікації* було ідентифіковано оціночне ставлення до мовних даних з мов веньянь та байхуа, виявлено поділ на високу та низьку літератури, який передбачав класифікацію фонетичних, лексичних, граматичних та стилістичних елементів на високі (мова веньянь) та низькі (мова байхуа). Опрацьовано кодифікатори: лексикографічні джерела (етимологічні словники, тлумачні словники, словники рим), філологічні праці та художні тексти, які дали змогу простежити історію проходження процесів кодифікації.

На **другому етапі** *методом компонентного аналізу, методом реконструкції та порівняльно-історичним методом* було ідентифіковано основні семантичні компоненти традиційних текстів з різних мовних рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) для аналізу їх походження, первісних функцій та значень.

На **третьому етапі** за допомогою *описового, структурного та порівняльно-історичного методів* було ідентифіковано фонетичні та лексичні елементи, які були постійними елементами кодифікації упродовж історичного розвитку мов веньянь та байхуа (рими, чергування тонів, глухі-дзвінкі звуки, лексичний паралелізм).

На **четвертому етапі** за допомогою *описового, структурного та порівняльно-історичного методів* було ідентифіковано граматичні елементи, які

кодифікувалися протягом історичного розвитку мов веньянь та байхуа (службові слова, синтаксичний паралелізм).

На **п'ятому етапі** за допомогою *описового, структурного та порівняльно історичного методів* було ідентифіковано стилістичні прийоми, які кодифікували упродовж історичного розвитку мов веньянь та байхуа, а також ідентифіковано провідні для кодифікації стилістичні прийоми (паралелізми, антитези, алюзії), що дозволило виявити взаємодію та взаємовплив елементів різних мовних рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання).

На **шостому етапі** за допомогою *типологічного методу* здійснено процедуру виявлення загальних закономірностей у системах кодифікації мов веньянь та байхуа, ідентифіковано мовні елементи, які є постійними носіями кодифікації в діахронічному та синхронічному розвитку мов веньянь та байхуа, що дозволило виявити загальні для обох мов механізми кодифікації: бінарність та ретроспективну спрямованість.

На **сьомому етапі** за допомогою *методики формалізації* було структуровано мовні елементи всіх рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) та побудовано модель кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа.

Загальні методи наукового дослідження. Виходячи із вищезазначеного, у роботі було застосовано методи індукції й дедукції. Дедукція (від лат. *deductio* «виведення») – метод дослідження, при якому висновки про окреме робляться на основі дослідження загального, тобто на основі загальних принципів роблять висновки про окремі факти. В його основі закладено твердження, що якщо виноска є вірною, то і висновок є вірним. Цей метод має тісний зв'язок з іншими загальнонауковими методами, а саме синтезом, аналізом та індукцією. Індукція (від лат. *inductio* «наведення») – метод, при застосуванні якого висновки про загальне роблять на основі досліджень окремого, тобто здійснюється перехід від конкретних результатів аналізу до створення загальної гіпотези, аксіоми та ін. Висновки, отримані у процесі використання індуктивного методу, є вірними, якщо вони діють відносно всіх без виключення окремих явищ феномену, щодо якого проведено

узагальнення. Якщо підводити підсумок, то індукцію та дедукцію можна охарактеризувати, як логічний висновок від окремого до загального (індукція) та від загального до окремого (дедукція). У реальній мовній практиці застосування чисто формальних індуктивних чи дедуктивних методів неможливе, хоча певні переваги того чи іншого методу часто спостерігаються у конкретних наукових школах (наприклад, розмовний аналіз та критичний аналіз дискурсу). В нашому дослідженні використання цих методів проходило на різних рівнях лінгвістичного дослідження: для отримання висновків щодо процесів мовної кодифікації від фонетичного до стилістичного рівня. У емпіричних науках, зокрема й у лінгвістиці, це протиставлення пов'язані із суперечністю між природою об'єкта дослідження та наявним дослідника емпіричним матеріалом. Дедуктивні методи дають певні припущення про предмет, що вивчається, і перевіряють істинність цих припущень та їх відповідність (або невідповідність) досліджуваним фактам. Тому ми дедуктивно припускаємо, що зміна комунікативних ролей є категорією, тобто спростуванням ролей, запровадженням нових ролей, що спрямовують процес взаємодії та процес інтерактора.

Історико-порівняльний і історичний методи. Історико-порівняльний метод у лінгвістиці є важливим інструментом для дослідження історії та еволюції мов. Цей метод полягає в порівнянні мовних систем різних часів та різних мов для виявлення спільних рис, змін та еволюції мов. Для дослідження кодифікації давньокитайської мови, історико-порівняльний метод можна використовувати для порівняння давньокитайської мови з більш пізніми формами китайської мови, а також з іншими мовами, що знаходяться в тісному контакті з китайською мовою. Зокрема, можна порівняти систему знаків у давньокитайській мові з системою знаків у сучасній китайській мові та у мовах, що мають схожу систему писемності, наприклад, у японській мові. Також можна використовувати історико-порівняльний метод для вивчення лексики та граматики давньокитайської мови. Порівняння з іншими мовами може допомогти виявити спільні корені та елементи, які можуть пояснити еволюцію китайської мови. Застосування історико-порівняльного методу вивчення кодифікації давньокитайської мови дозволяє краще зрозуміти історію та еволюцію

китайської мови, а також допомагає встановити зв'язки з іншими мовами та культурами. Порівняльно-історичний метод використовується для вивчення змін у мовній системі протягом різних історичних періодів. Для застосування цього методу в контексті кодифікації давньокитайської мови, дослідник повинен зібрати і проаналізувати різноманітні тексти, написані китайською мовою у різні періоди.

Спочатку ми розглянули фонетичну систему давньокитайської мови та з'ясували, які зміни відбувалися з часом. Наприклад, відомо, що в період ранньої династії Шан (商朝, 1600-1046 рр. до н.е.) у давньокитайській мові існувало багато слів, які склалися з одного складу, але у подальшому ця тенденція починає зникати. Ми дослідили цю зміну і спробували зрозуміти, як вона відбулася та як вплинула на подальший розвиток мови.

Далі ми проаналізували лексичну систему давньокитайської мови та виявили зміни у значеннях слів. Наприклад, слово, яке використовувалось для позначення якоїсь концепції в одному періоді, може змінити своє значення в інший період. Окрім того, ми звернули увагу на граматичну систему давньокитайської мови, а саме на зміни в складових частинах речень та їхньому порядку.

Порівняльно-історичний метод може бути корисним для дослідження кодифікації давньокитайської мови з кількох причин:

1) Виявлення змін у мовній системі. За допомогою порівняльного аналізу мовних явищ у різних періодах історії давньокитайської мови, можна виявити зміни в мовній системі та еволюцію мовної системи. Таким чином, дослідження давньокитайської мови з допомогою порівняльно-історичного методу може дати більш глибоке розуміння того, як змінювалась мовна система протягом історії.

2) Встановлення зв'язків між різними періодами. Дослідження давньокитайської мови за допомогою порівняльно-історичного методу може допомогти встановити зв'язки між різними періодами історії мови. Наприклад, можна дослідити, які елементи мовної системи збереглися, які зникли, а які з'явилися з часом.

3) Виявлення зв'язків між діалектами. Порівняльно-історичний метод може допомогти дослідити спільні елементи діалектів системи, такі елементи з'явилися в результаті впливу інших мов, таких як тибетська чи монгольська.

4) Дослідження етимології. Порівняльно-історичний метод також є корисним для дослідження етимології слів і дослідження їх походження. Це може допомогти з'ясувати, як слова були сформовані та як їх значення змінювалися з часом.

Також розглянемо основні етапи використання методу реконструкції процесів кодифікації давньокитайської мови:

1) Збір матеріалів: першим кроком в історичному аналізі є збір матеріалів, написаних давньокитайською мовою. Це може бути текстовий матеріал з історичних документів, віршів, релігійних текстів, а також будь-яких інших писемних джерел, де використовується давньокитайська мова. Цей етап вимагає ретельного дослідження різних джерел, щоб зібрати якомога більше інформації для аналізу.

2) Фонетичний аналіз: другим кроком є аналіз звукового складу мови, її вимови та просодики. Дослідники можуть використовувати фонетичні транскрипції та граматичні моделі, щоб визначити, які звуки були використані у давньокитайській мові та як вони пов'язані з іншими мовами.

3) Морфологічний аналіз: цей етап передбачає дослідження граматичної структури слів та їхніх змін у мові протягом певного часу. Дослідники можуть використовувати статистичні методи та комп'ютерні алгоритми, щоб виявити закономірності в граматиці давньокитайської мови та визначити, як вони пов'язані з іншими мовами.

4) Лексичний аналіз: на цьому етапі відбувається розгляд словника та лексичних одиниць, що вживалися в давньокитайській мові. Дослідники можуть використовувати комп'ютерні програми для створення словників та аналізу семантики слів. Це допомагає зрозуміти, які слова були важливими у давньокитайській мові та як їх значення змінювалися з часом.

5) Історичний контекст: історичний контекст також важливий для розуміння кодифікації давньокитайської мови. Дослідники повинні враховувати культурний, політичний і соціальний контекст, в якому використовувалася мова, щоб зрозуміти, як і чому він використовував

Використання порівняльно-історичного методу в нашому дослідженні йде поряд з застосуванням **компаративного аналізу** – це метод порівняльного аналізу, який використовується для вивчення подібностей та відмінностей між різними етапами кодифікації давньокитайської мови, а також між різними видами китайської мови. Цей метод дозволяє дослідникам виявляти зміни у фонетичних, лексичних та граматичних аспектах мови протягом різних періодів її історії. Компаративний аналіз може також допомогти у визначенні факторів, що вплинули на розвиток мовних норм та стандартів у Китаї. Наприклад, такі чинники, як політичні зміни, соціальні зміни, культурні контакти та технологічні прориви, можуть вплинути на розвиток мови та її стандартизацію [71, с. . При використанні компаративного аналізу для вивчення давньокитайської кодифікації мови та різних видів китайської мови дослідники можуть порівнювати фонетичні системи, граматичні структури, лексику та інші аспекти мови. Наприклад, вони можуть порівнювати звукові зміни в різних діалектах китайської мови, щоб визначити, як вони пов'язані зі змінами в мовних нормах і стандартах. Вони також можуть порівнювати використання лексичних одиниць у різних епохах, щоб виявити зміни в семантиці та вживанні слів. Компаративний аналіз може бути корисним методом для вивчення давньокитайської кодифікації мови та різних видів китайської мови, оскільки він дозволяє дослідникам виявляти зміни у мовній системі та розуміти, як вони були викликані різними факторами в історії Китаю.

Метод стратифікації було використано для поділу мовних даних з мов веньянь та байхуа на різні соціальні шари (висока і низька література), а також для аналізу особливостей вживання мови серед різних соціальних груп у контексті їх взаємодії на різних рівнях суспільства, що включало аналіз фразеологізмів, діалектних виразів та інших маркерів, характерних для вживання в текстах певних соціальних кіл у обох мовних системах.

Методика формалізації використовувалася для виділення мовних моделей, упорядкування мовних елементів всіх рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) мови та створення структурованої моделі кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа.

Соціолінгвістичний аналіз. Це метод вивчення мовних явищ з урахуванням їх соціального контексту та взаємовідносин між мовою та соціальними явищами. Цей метод може допомогти вивчити соціальні фактори, які впливали на кодифікацію давньокитайської мови та її розвиток. Історія соціолінгвістики починається з 1960-х років, коли вчені почали вивчати мову в контексті соціальної структури та взаємодії між мовою та суспільством. У соціолінгвістиці звертають увагу на використання мови в різних соціальних групах, на мовні стереотипи, діалекти, соціальні маркери та інші аспекти мови, які відображають соціальні та культурні реалії.

У дослідженнях кодифікації давньокитайської мови соціолінгвістичний підхід був корисним для вивчення соціальних факторів, які впливали на розвиток та уніфікацію мови. Наприклад, вивчення соціальних прошарків та їх мовного спілкування може допомогти виявити тенденції у формуванні мовних норм та стандартів. Крім того, соціолінгвістичний аналіз допомагає зрозуміти, як мова впливала на соціальні структури та взаємини у давньому Китаї. Соціолінгвістичний аналіз було використано для дослідження різних аспектів кодифікації давньокитайської мови, таких як взаємозв'язок між мовними формами та соціальними класами, або роль мови у формуванні соціальних стереотипів та ідентичності. При застосуванні цього виду аналізу можуть бути виявлені соціальні фактори, які впливали на формування мовних норм та стандартів у давньокитайському суспільстві. Користь соціолінгвістичного аналізу для дослідження кодифікації давньокитайської мови полягає у можливості розуміння впливу соціальних факторів на формування та розвиток мови, а також у пізнанні ролі мови в соціальному житті давньокитайського суспільства.

Методи когнітивної лінгвістики, котра використовує методи дослідження мовних структур та їхнього впливу на мислення. Наприклад, вивчення понять,

символів та концептів у давньокитайській мові може вказувати на специфічні механізми мислення, що характеризували давньокитайську культуру. Когнітивна лінгвістика – це дисципліна, яка вивчає взаємодію мови та мислення. Вона базується на теорії, що мова відображає та структурує наше мислення, а також теорії про те, що мова є складовою частиною культури та її специфіки. Когнітивна лінгвістика досліджує мовні структури та їхній вплив на мислення, вивчає когнітивні процеси, що пов'язані з мовою, та звертає увагу на те, як мова відображає та структурує поняття та концепти. Аналіз понять, символів та концептів у давньокитайській мові може допомогти розкрити специфічні механізми мислення, що були характерні для давньокитайської культури. Наприклад, давньокитайські символи та їх комбінації здатні вказувати на специфічні шляхи розуміння понять та їх взаємозв'язків у китайській культурі. Крім того, вивчення концептуальних категорій, які існували в давньокитайській мові, сприяє більш глибокому розумінню способу, за допомогою якого давні китайці розуміли світ навколо себе та їхні відносини з ним. Основними методами дослідження когнітивної лінгвістики є експериментальні підходи та корпусний аналіз. Експериментальні підходи зазвичай передбачають проведення психолінгвістичних експериментів, де вивчається реакція людини на мовні структури та концепти, що досліджуються. Інший аспект когнітивної лінгвістики, що може бути корисним для дослідження кодифікації давньокитайської мови, – це вивчення способів, якими мовні структури відображають категорії культури та вірувань. Наприклад, деякі дослідження показали, що китайські символи, пов'язані зі смертю та загробним світом, мають інші граматичні властивості, ніж символи, які відображають поняття життя та здоров'я. Це вказує на те, що давньокитайське суспільство мало специфічне уявлення про смерть та потойбічний світ. Дослідження концептуальних метафор також є корисним для вивчення мисленневих процесів, які впливали на кодифікацію мови. Концептуальні метафори – це спосіб, яким люди відображають одне поняття через інше. Наприклад, метафора «час – гроші» відображає поняття часу через поняття грошей, що може вказувати на те, що давньокитайське суспільство розуміло час через ідею

вартості. Це дає можливість зрозуміти, яким чином давньокитайське суспільство усвідомлювало світ навколо себе та як це відображалось у мові того часу. Узагалі, когнітивна лінгвістика допомагає визначити способи, за допомогою яких мова відображає культурні та мисленнєві процеси, що впливали на кодифікацію давньокитайської мови.

Лінгвістичний аналіз як метод дослідження кодифікації давньокитайської мови має такі основні етапи:

1. **Фонетичний аналіз:** першим кроком є фонетичний аналіз тексту. Він полягає у визначенні звукового складу та вимови слів, наголосів, інтонації, пауз та інших елементів звукового ладу тексту. Фонетичний аналіз допомагає зрозуміти, як звуки використовуються передачі певних значень і емоцій, і навіть як вони впливають сприйняття тексту.

2. **Морфологічний аналіз:** на цьому етапі відбувається аналіз граматичної структури слів у тексті, тобто визначаються морфологічні патерни та закономірності, які можуть використовуватися для виявлення значень слів, а також для розуміння їхніх відносин усередині речення та тексту загалом.

3. **Синтаксичний аналіз:** цей етап передбачає аналіз структури речень та їх взаємозв'язку у тексті, тобто визначення синтаксичної будови та інших інструментів, щоб зрозуміти, як речення пов'язані одне з одним, як вони створюють певні ефекти та як підтримують тему та мету тексту.

4. **Лексичний аналіз:** даний етап складається з розбору лексичних одиниць та їх значень у тексті, тобто виявлення семантичних мереж для дослідження значень слів, їх смислових відтінків та взаємодії у тексті. Лексичний аналіз допомагає зрозуміти, які слова у тексті є ключовими, як вони взаємодіють між собою та як вони створюють певний ефект.

5. **Стилістичний аналіз:** дослідження стилю тексту, тобто використання мовних засобів та технік для створення певного ефекту. Ми знаходили в давньокитайських текстах такі стилістичні засоби повторення, паралелізми, антитези, метафори та інші елементи.

Результати дослідження методів кодифікації давньокитайської мови мають велике значення для лінгвістики та культурології. По-перше, такі дослідження допомагають розширити нашу базу знань про структуру давньокитайської мови, а також її еволюцію протягом часу. Це має значення для розуміння мови та культури стародавнього Китаю, а також для розвитку загальної теорії мови. По-друге, методи дослідження кодифікації давньокитайської застосовуються для вирішення практичних завдань, наприклад, у сфері перекладу, відновлення текстів тощо. Це може бути корисним для аналізу давньокитайських текстів, які містять важливу інформацію про культуру, філософію, історію тощо. По-третє, дослідження в галузі кодифікації давньокитайської мови можуть допомогти уточнити та розширити наші уявлення про давньокитайську культуру та менталітет, а отже, мати велике значення для культурології та соціології. В цілому, результати дослідження методів кодифікації давньокитайської мови мають значну наукову та практичну значимість, і можуть бути використані для розширення наших знань про мову та культуру стародавнього Китаю, а також для вирішення практичних завдань у сучасному світі.

Висновки до розділу 1

Проаналізований матеріал дозволяє зробити наступні висновки:

1. Мова веньянь, яка є загальнодержавною писемною мовою, не мала пріоритетної мети кодифікувати фонетичну систему. Вона використовувала уніфіковані ієрогліфи, які можна було прочитати в будь-якому діалекті.

2. Мова байхуа, що є загальною назвою усної мови, з'явилася в XI ст. під час остаточного відокремлення мови веньянь від усної мови. Основою мови байхуа був північний усний стандарт, але існували різні регіональні варіації байхуа.

3. Для встановлення єдиного державного мовного стандарту та забезпечення комунікації між представниками різних регіонів та діалектних груп використовувалась гуаньхуа, яка не потребувала фонетичної кодифікації.

4. Роботи, що містять фонетичну кодифікацію, дозволяють достовірно відновити фонетичну систему різних історичних періодів давнього Китаю.

5. Фонетична кодифікація та реконструкція, здійснені за допомогою праць носіїв кодифікації та першоджерел фонетичної інформації щодо ієрогліфів у Давньому Китаї, були більш необхідні для екзегези стародавніх текстів, ніж для дослідження розвитку мови та мовних змін. Повноцінні реконструкції з періодизацією китайської мови були проведені західними вченими на основі джерел фонетичної кодифікації давньокитайської мови в контексті загальнолінгвістичних досліджень розвитку та спорідненості мов світу. Китайська екзегеза протягом усієї своєї історії була спрямована на дослідження та пояснення канонів конфуціанського вчення.

6. Немає словників або праць, що були присвячені лексичній кодифікації байхуа, через сформовану мовну традицію та сприйняття мови.

7. Необхідність тлумачення конфуціанських канонів спричинила появу традиції кодифікації, результатом якої стали словники, такі як «Ер Я», «Шо Вень Цзе Цзи», «Фан Янь», «Ши Мін» та інші. Вони зібрали лексику конфуціанських канонів та стали універсальними та самостійними працями з кодифікації.

8. З часом (починаючи з династій Суй і Тан) словники «Ер Я», «Шо вень цзе цзи», «Фан Янь», «Ши Мін» та інші стали предметом досліджень екзегези і увійшли до конфуціанських канонів.

9. Словники «Ер Я» та «Шо Вень Цзе Цзи» викликають найбільший інтерес для дослідження та пояснення історії китайської екзегези.

10. Традиції мовознавства Європи та Китаю відображають різний підхід до пізнання світу, який втілюється у моделі пізнання. Цей підхід визначає специфіку мови, а сама модель пізнання впливає на природу та напрями досліджень, в тому числі мовні та естетичні аспекти. Наприклад, інтуїтивна модель пізнання передбачає, що слова та художні тексти сприймаються як миттєвий мовний та естетичний досвід, тоді як аналітична модель пізнання звертається до питань про основу краси та основу естетичного сприйняття.

11. Процеси граматичної кодифікації, крім формування мовної норми, відображають різні форми академічного мислення та представляють різні підходи до дослідження мовного матеріалу. Різні підходи та суперечності, що виникають, визначаються різними цілями. У Європі усталена методологія дослідження мови, що базується на латині як універсальній мові, використовувалась для розуміння граматичних співвідношень між китайською мовою та романо-германськими мовами з метою вирішення комунікативної проблеми.

12. У Китаї, через переважання інтуїтивної моделі пізнання, розуміння граматичних конструкцій асоціювалося з миттєвим досвідом. Виокремлення граматичних структур, категорій та пошук їх функціонування не були характерними для інтуїтивної моделі пізнання. Згадані праці, що свідчать про граматичну кодифікацію, продовжували лексикографічну традицію, що почалася з перших словників «Ер Я», «Шо вень» та інших. Однак, вони вивчали не повнозначні, а службові слова.

13. Відповідь на питання, чому китайська традиція мовознавства не виявляла інтересу до «граматики», є простою: граматики інтуїтивно доступна людині всередині мовної спільноти, її не потрібно описувати. Інтуїтивна природа граматики отримує визнання сучасною лінгвістикою, зокрема, в когнітивно-

орієнтованому підході, але методологічний редуціоністський підхід, що виріс з європейського світогляду, заважає нам розуміти наш власний мовний інтуїтивний досвід.

14. Систематизація традиційної китайської літератури за категоріями і формами тексту дозволяє розкрити особливості процесів кодифікації китайських мов веньянь та байхуа. Стилістична класифікація традиційних форм літератури та видів тексту розкриває національну специфіку понять «література» і «текст» у мовах веньянь та байхуа. Протягом історії китайської філологічної традиції були кодифіковані стилістичні форми і види текстів мови веньянь, але форми текстів на мові байхуа не були систематизовані через відсутність відповідних досліджень.

15. Класифікація літератури за критерієм значущості підкреслює, що головне місце у процесах кодифікації та формування мови займали конфуціанські канони та супровідна література, пов'язана з ними.

16. Література першої категорії, яку представляють «канони», була кодифікована і вона стала основою для формування стилістичних норм у текстах. Назви творів, що входять до категорії «канони», мають спеціальний ієрогліф, що вказує на їхнє місце в ієрархії літературних творів. Література різних категорій класифікації сприяла формуванню писемної мови веньянь, тоді як література четвертої категорії, яка містить ранні поетичні тексти, сприяла кодифікації мови байхуа.

17. Багато традиційних форм тексту мовою веньянь збереглися у своєму автентичному вигляді протягом століть. Наприклад, форма тексту «меморандум» (奏议) з'явилася у філологічній праці Цао Пі «Дянь лунь. Лунь вень» і продовжує використовуватися у подальших дослідженнях зі стилістики.

18. Особливе значення у кодифікації стилістичних норм має вивчення і опис віршованих форм тексту. Ці форми тексту присутні у всіх категоріях літератури протягом історичного розвитку кодифікації стилістичних норм. Віршовані тексти є основними носіями художнього стилю та вони були кодифіковані та збережені у філологічній літературі.

19. Історія класифікації літератури та форм тексту, ієрархія текстів та кодифікація текстових форм у мовах вен'янь та байхуа є важливими джерелами для дослідження та розуміння лінгвістичних явищ у сучасній китайській мові, а також допомагають розкрити початкові етапи формування стилістичних норм.

РОЗДІЛ 2.

ФОНЕТИЧНА ТА ЛЕКСИЧНА КОДИФІКАЦІЯ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ: КОДИФІКАТОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЗБЕРЕЖЕННЯ МОВНИХ ФЕНОМЕНІВ

2.1. Історія фонетичної кодифікації давньокитайської мови: офіційні словники рим як кодифікатори стандартів вимови *гуаньхуа* (мови чиновників)

На початку цього розділу ми зробили спробу підсумувати результати попереднього аналізу історії фонетичної кодифікації, а саме:

- вказати на головні джерела, які дозволяють реконструювати фонетичні особливості давньокитайської вимови;
- навести узагальнену систематизацію фонетичних етапів, на основі якої буде розглянуто появу фонетичних кодифікаторів.

Оскільки правила вимови давньокитайських ієрогліфів не збереглися до наших часів, для досліджень, присвячених історичному розвитку фонетики, можна спиратися на:

- письмові матеріали, які можуть надати надзвичайно важливі фонетичні дані: рими, використані у стародавніх віршах; різні книги за цією тематикою (що з'явилися пізніше епохи Середньовіччя);
- ієрогліфи, які є носіями фонетичної інформації давньокитайської мови;
- порівняльний аналіз сучасних діалектів, що дозволяє побачити різні етапи еволюції китайської фонетики;
- давня транслітерація слів (ієрогліфів);
- порівняння китайської та інших мов сино-тибетської сім'ї.

Можна виділити чотири основні періоди в еволюції китайської фонетики. Означені періоди було детально розглянуто у першому розділі, але нижче ми наведемо узагальнену класифікацію етапів фонетичних змін китайської мови:

1. Давньокитайський фонетичний період – від часів династії Цін до династій Вей і Цзінь (приблизно з X до V ст. до н.е.) (上古音时期 – 先秦至魏晋).

2. Середньокитайський фонетичний період – до XIII ст. (中古音时期 – 南北朝至唐宋 (прибл. V–XIII ст)).

3. Новокитайський фонетичний період – часи панування династій Юань та Мін (з XIII до XVII ст.) (近古音时期 – 元代和明代 (прибл. XIII–XVII ст)).

4. Сучасний фонетичний період – від правління династії Цін до сучасності (з XVII до XX ст.) (现代音时期 – 清代至现代 (прибл. XVII–XX ст)).

Щодо термінів закінчення періодів існує декілька варіацій класифікації, які мають лише незначну різницю у часі. Як можна бачити з означеної вище класифікації, періоди охоплюють сотні років, тому протягом кожного з них також визначаються різні етапи змін. Для фонетичних досліджень різних періодів давньокитайської мови можна використовувати тільки репрезентативні для цього історичного періоду фонетичні матеріали.

Що стосується розгляду діалектичних відмінностей кожного періоду, то такі дослідження майже не представлені в сучасній лінгвістиці. Тому для вивчення вимови різних періодів давнини, як правило, можна вибрати тільки репрезентативні фонетичні матеріали. Також слід зауважити, що зовнішня структура китайської фонетики, яку можна назвати основою, а саме побудова складу, не змінилася:

- склади поділяються на три частини – ініціалі, голосні та тони (声母, 韵母 і 声调);
- голосні звуки поділяються на голосні початку, середини та кінцеві (韵韵头, 韵腹 і 韵尾).

Зміни відбулися у внутрішній структурі (тобто у вимові) ініціалів, фіналів та тонів (声母、韵母和声调). Відмінність звучання можна побачити у процесі порівняння сучасної китайської мови з діалектами. Так, наприклад, у кантонському діалекті зберігся носовий приголосний [m] наприкінці складу, що було притаманно вимові давньокитайського та середньокитайського періодів (上古音 і 中古音).

Нижче ми розглянемо характеристику кожного періоду фонетичних змін у контексті успадкованих репрезентативних матеріалів, тобто кодифікаторів, а також представимо їхній (кодифікаторів) опис у діахронічному та синхронічному розрізі.

2.1.1. Провідні кодифікатори давньокитайського фонетичного періоду (~X–V ст. до н.е.)

Для детального розгляду кодифікаторів означеного періоду його слід поділити, у свою чергу, на три етапи:

- 1) Етап до епохи «Весни та Осені».
- 2) Етап часів «Весни та Осені» й періоду Воюючих Царств.
- 3) Етап часів панування династій Цінь та Хань.

Видатний китайський мовознавець Ван Лі (王力) у розділі «Стародавні звуки» («古音») свого дослідження «Рими китайської мови» («汉语音韵») поділяв звуки на «32 вузли» відповідно до способів вимови: «губний, язиковий, передньоязиковий зубний, ортодентальний, зубний, гортанний». Подібний аналіз фонології та рими став найбільш поглибленим та всебічним для цього фонетичного періоду (一节中根据 «唇音、舌音、齿头音、正齿音、牙音、喉音» 等发音方式, 把上古音分为 «32 声纽») [260, с. 59].

Також дослідження стародавньої фонології відображено у працях таких видатних лінгвістів, як Гу Янь-у (顾炎武) «П'ять книг з фонетики» («音学五书», 1643 р.), Лі Фангуї (李方桂) «Дослідження давньої фонології» («上古音研究», 1980 р.), Чженьчжан Шанфан (郑张尚芳) «Стародавня фонологічна система» («上古音系», 2003 р.) [364]. Головним репрезентативним кодифікатором фонетичної системи означеного періоду виступає «Книга Пісень» («诗经») – перша в Китаї поетична збірка, адже саме відображені у ній звучання та рима стають канонічними [83, с. 603].

У наш час ми маємо лише фрагментовані фонетичні дані, на основі яких можна вивести тільки основні обриси стародавніх звуків, більш детальний їхній

аналіз вимагає подальшого дослідження. Розглянемо докладно фонологічні особливості «Книги Пісень». До збірки входять 305 віршів, але лише сім із них не мають рими, і відносяться вони до віршів жертвопринесення з розділів «Гімни Чжоу» та «Гімни Шан» («周颂» та «商颂»). Що стосується «Гофен», «Сяоя» і «Дая» («国风», «小雅» і «大雅»), жоден вірш з цих розділів не позбавлений рими. Досліджуючи римування у «Книзі Пісень», насамперед, слід зазначити, що римована частина (韵母) – це поєднання голосних звуків на закінченні складу, тобто ініціаль (початковий приголосний складу) може мати варіації. Таким чином, риму складають лише приголосний з наголосом (元音) та кінцевий звук (韵尾).

1. Розташування рими у реченні:

- найпоширенішою є форма з кінцевою позицією рими у реченні. Наприклад: один куплет «关雎», весь вірш «静女», весь вірш «硕鼠» і т.д. Проілюструємо схематичне розташування рими (біля ієрогліфа-носія рими в дужках стоїть позначення) у вірші «邶风·静女»:

- 静女其姝 (рима),
- 俟我于城隅 (рима)。
- 爱而不见,
- 搔首踟蹰 (рима)。
- 静女其娈 (рима),
- 贻我彤管 (рима)。
- 彤管有炜 (рима),
- 说怿女美 (рима)。
- 自牧归荇 (рима),
- 洵美且异 (рима)。
- 匪女之为美 (рима),
- 美人之贻 (рима)。

- рима всередині строфи або замаскована рима наприкінці речення. У «Книзі пісень» є чимало віршів, які закінчуються займенниками та модальними частками,

в таких випадках перед ними часто ставиться рима. Зазвичай наприкінці строфи використовуються такі займенники та модальні частки: «之», «我», «矣», «也», «只», «思», «止», «兮», «猗» та ін. Інколи наприкінці строф вживається одна частка або один займенник протягом усього вірша. Така варіація римування зустрічається, наприклад, у другому, четвертому та п'ятому куплетах «关雎», де наприкінці строфи використовується займенник «之». У кожному куплеті «伐檀» («Зріз сандалу») на третій позиції стоїть «猗», а у всіх інших позиціях – «兮».

2. Кількість та розташування рим у вірші:

- вірш з однією римою;
- вірш зі зміною рим.

3. Дистанція рим:

- римування кожної строфи (句句押韵);
- римування суміжних строф (隔句押韵): непарні строфи не римуються, рима є лише між парними. Це дуже розповсюджений спосіб римування, що використовується у «Книзі Пісень». Також часто зустрічається прийом, при якому відбувається римування першої строфи з парними строфами (всі інші непарні не мають рими). Так, наприклад, у вірші «关雎» («Гуан цзю») другий, четвертий та п'ятий куплети мають риму у другій та четвертій строфі. Проте перший і третій куплети мають риму й у першій строфі також; так само розташовані рими і у вірші «Тиха дівчина» («静女»).

- перехресне римування (交韵): непарні строфи римуються між собою, парні – між собою.

4. Різновиди римування, пов'язані з його історичним розвитком:

- варіації римування строф, які існували в давнину та збереглися до наших часів;
- варіації римування строф, які існували в давнину та не збереглися до наших часів;
- варіації римування строф, яких не існувало в давнину та які утворилися у наш час.

Наприклад, у трьох куплетах «关雎» («Гуан цзю») риму складали «得», «服», «侧», але якщо прочитати ці ієрогліфи сучасною китайською мовою путунхуа, то ієрогліф «得» звучатиме як dè, «侧» – як cè, «服» – як fú. І хоча ці склади у сучасному звучанні не римуються між собою, з упевненістю можна стверджувати, що у давнину вони утворювали риму. Згідно з дослідженнями сучасних фонологів, ці склади читалися вхідним тоном (入声字), на що вказує наявність закінчення -к, тому, дуже вірогідно, риму складало саме закінчення -ек. У кантонському діалекті дуже добре відображаються усі подібні розбіжності з путунхуа, тому стародавні вірші звучать на кантонському більш наближено до своїх початкових фонетичних версій.

Важливими джерелами кодифікації означеного вище періоду виступають також два словника рим: «Шен Лей» («声类») авторства Лі Дена (李登) та «Юнь цзі» («韵集») авторства Лю Цзіна (吕静). Розглянемо по можливості детально (словники не збереглися до нашого часу) кожен з цих фонологічних праць.

Лі Ден – автор словника «Шен Лей» – народився у період Трицарства (三国 220 – 280 р.) у царстві Вей (魏). Історичних записів щодо автора та його праці, яка містила 11520 слів, майже немає [347, с. 86]. У «Ціхай» («辞海») (1264 р.) зустрічається такий запис: «Лі Ден – дослідник фонології епохи Трицарства, династій Вей та Цзінь – займав посаду цосяоліна. Він створив десять сувоїв [найдавнішого словника рим] "Шен Лей", використовував для розрізнення вимови ієрогліфу п'ять тонів (гун, шан, цзяо, чжен і ю), але не визначив окремі частини рими. Книга більше не існує» («李登, 三国魏音韵学家, 任左校令。著 "声类" 十卷, 以宫、商、角、徵、羽五声区别字音, 但尚未分立韵部, 是最早的一部韵书。书已不传») [154].

В історичних записах династії Суй «Суй шу. Цзинцзи чжи» («隋书·经籍志») є така інформація: «Упорядником десяти сувоїв «Шен Лей» є цосяолін династії Вей Лі Ден» («声类» 十卷, 魏左校尉李登撰) [154]. У праці «Вен цзен цзі» («闻见记») дослідника епохи Тан Фен Яна (封演) також збереглася згадка про Лі Дена: «У часи

Вей жив Лі Ден, укладач десяти сувоїв «Шен Лей». Загалом (в словнику) міститься 11502 ієрогліфи, використано п'ять тонів для позначення (звучання) ієрогліфів» («魏时有李登者，撰“声类”十卷，凡一万一千五百二十字，以五声命字») [154].

Люй Цзін (吕静) – автор словника рим «Юнь цзі» («韵集») – народився в часи династії Цзінь (晋代) у місті Жень-чен (任城) (сучасна провінція Шаньдун (山东), місто Цюфу (曲阜)). У «Цихай» («辞海») є такий запис: «Лю Цзін, дослідник фонології епохи Цзінь, є молодшим братом Лю Ченя – автора "Цзі ліня". Книга "Шен Лей" Лі Дена після редакції Лю Цзіна стала «Юнь цзі», що складалася з п'яти розділів, проте ці праці вже не існують». («吕静，晋音韵学家，为“字林”作者吕忱之弟。仿李登“声类”编“韵集”五卷，书已不传»). Згідно з відповідними експертними дослідженнями, «Юнь цзі» Лю Цзіна була більш точна, ніж «Шен Лей» Лі Дена.

Лу Фа'ян, укладач словника рим «Це юнь» («切韵»), у «Передмові до “Це Юнь”» («切韵·序») зазначав: «"Юнь цзі" Лю Цзіна, "Юнь люеє" Сяхоу Гая, "Юнь люеє" Ян Сючжи, "Інь пу" Лі Цзи-цзе, "Юнь люеє" Ду Тайцина – усі вони взаємопов'язані» («吕静“韵集”，夏侯该“韵略”，阳休之“韵略”，李季节“音谱”，杜台卿“韵略”等各有乖互») [231, с. 89]. Можна зробити висновок, що Лу Фа'ян також посилався на всі згадані словники рим при укладанні «Це Юнь». Такі висновки наочно демонструють, що словник «Юнь цзі» Лю Цзіна мав великий вплив на формування традиції фонологічних досліджень та історії кодифікації китайської мови.

Отже, праці «Шен Лей» та «Юнь цзі» не лише започаткували традицію словників рим, а й стали джерелом традицій кодифікації, які можна простежити у подальших дослідженнях з фонології.

5. Загальна характеристика звуків давньокитайського фонетичного періоду.

У цей період існувало приблизно 30 ініціалів, а саме: [p], [p'], [m], [t], [t 囀], [n], [l], [k], [k'], [k 囀], [x], [x 囀], [s]. Це початкові приголосні, які продовжують своє існування у більшості діалектів Китаю з давніх часів, що наочно свідчить про

історичну спадковість китайських приголосних. Також у архаїчний період в китайській мові, вірогідно, існували сполучення приголосних на початку складу (або іншими словами «складні ініціали» 复辅音声母). Так, наприклад, в омофонах (谐声字) з початковим приголосним [k] або [kʰ], який є велярним звуком, часто спостерігається його поєднання із латеральним звуком [l]. Отже, ієрогліф та графічна частина «各» могли утворювати такі поєднання, як 格, 阁, 客, а також 洛, 路, 略 – усі ці ієрогліфи могли мати однакове сполучення приголосних [kl] на початку складу, а ті ініціали, які ми спостерігаємо нині на початку означених вище ієрогліфів, є рештою, що лишилася від цього сполучення [335].

Існують різні думки про кількість приголосних звуків у давньокитайській мові. Згідно з аналізом рим та омофонів у «Книзі пісень», риму у той період традиційно поділяли на складові частини (韵部), для назви кожної частини обирали один ієрогліф, який відображав звучання, наприклад: 之部, 幽部 та ін. Ієрогліфи, які могли складати риму, групувалися за наявністю однакової середньої (韵腹) та кінцевої (韵尾) частини рими, у той час як початкові ініціали складів могли бути різними. В залежності від кінцевої частини (韵尾) рими поділялися на три модифікації за висотою звучання: інь (阴), ян (阳) та вхідного тону (入).

Кінцева частина рими з носовими [-m], [-n] та [- 孃] відносилася до типу ян; з вибуховими звуками [p], [t] і [k] – до вхідного типу; всі інші варіації належали до типу інь. Згідно правил римування, закінчення всіх трьох типів могли римуватися між собою за умови, що середні частини рими (韵腹) співпадають. Це явище традиційно називається «суперечність інь та ян» (阴阳对转).

Вимова більшості ієрогліфів давньокитайського фонетичного періоду відрізняється не лише від сучасного, а й навіть від середньокитайського фонетичного періоду. Наприклад, ієрогліф 姑 на путунхуа читається як -gu, у рамках середньокитайського фонетичного періоду його вимова була такою саме чи подібною до сучасної, проте, виходячи з фонологічних досліджень, у давньокитайській період голосною у його складі могла виступати -a, тобто

закінчення звучало як -ga. Треба також зазначити, що нині існують різні думки щодо кількості частин в стародавніх фонологічних римах, поділу і поєднання цих частин; також до цього часу немає єдиної думки відносно наявності приголосних закінчень у звукових римах групи інь.

Фонетичні дані, відомі у наш час, неспроможні систематизовано відобразити стан справ з тонуванням ієрогліфів: концепції та погляди на існування й різновиди тонів у давньокитайський фонетичний період завжди були різними.

На поточний момент існує чотири концепції, які вважаються вагомими:

1. У давньокитайському фонетичному періоді, так само як і у середньокитайському, існує чотири тони: рівний (平), висхідний (上), нисхідний (去), вхідний (入).

2. У давньокитайському фонетичному періоді не існувало нисхідного тону (去声).

3. У стародавні часи існували лише рівний (平声) та вхідний (入声) тони, але кожен з них мав два різновиди, які розрізнялися за тривалістю.

4. В останні роки внаслідок порівняльного дослідження китайсько-тибетських мов виникла нова концепція: під час давньокитайського фонетичного періоду китайська мова могла не мати тонування: тони – це результат втрати або збереження неоднакових складних римованих закінчень (韵尾辅音), які поступово втрачалися або, навпаки, зберігалися, що призводило до поступового утворення тонування складів.

2.1.2. Середньокитайський фонетичний період V – XIII століть як епоха створення конститутивних фонетичних кодифікаторів

Середньокитайський фонетичний період починається приблизно з V ст. та продовжується до XIII ст. Одразу слід зазначити, що епохи династій Вей (魏), Цзінь (晋), а також Південної та Північної династій (南北朝) були перехідним періодом від фонологічної системи звуків давньокитайського періоду до фонологічної

системи звуків середньокитайського періоду. Під час правління Південних і Північних династій було створено багато словників рим, при цьому відбувся певний аналіз та узагальнення фонетичної системи.

Філологи періоду правління Південних династій Ци та Лян (齐梁) Шень Юе (沈约), Чжоу Юн (周颙) та ін. відкрили існування чотирьох тонів у китайській мові (平, 上, 去, 入), що стало важливою умовою для складання словників рим. Відповідно до історичних книг часів династії Суй, а саме «Суй Шу. Економічні хроніки» («隋书·经济志») та «Передмови до словника “Це Юнь”» («切韵序») Лу Фа’яна, за період правління Південних та Північних династій виходять такі словники рим:

1. «Звук і рима» Чжоу Яна в 41 томі (周研 «声韵»);
2. «Юнь цзі» невідомого автора у 10 томах («韵集»);
3. «Сишен юньлінь» Чжан Ляна – 28 томів (张凉 «四声韵林»);
4. «Юнь цзі» Дуан Хуна – 8 томів (段宏 «韵集»);
5. «Цюньюй дяньюнь» невідомого автора – 5 томів («群玉典韵»);
6. «Юнлю» Ян Сючжі – 1 том (阳休之 «韵略»);
7. «Сю сюй їнь юнь цзюе ї» Лі Ѓе – 14 томів (李概 «修续音韵决疑»);
8. «Іньпу» невідомого автора – 4 томи («音谱»);
9. «Чжуаньюньчао» невідомого автора – 10 томів («纂韵钞»);
10. «Сишен чжигуй» Лю Шаньцзіна – 1 том (刘善经 «四声指归»);
11. «Сишен юньлюе» Ся Хоуена у 13 томах (夏侯咏 «四声韵略»);
12. «Юньїн» Ши Цзінхуна – 3 томи (释静洪 «韵英»);
13. «Інь юнь» Чжоу Си’ена (周思言 «音韵»);
14. «Юнь люе» Ду Тайцина (杜台卿 «韵略») та ін. [270].

Але ці праці тільки згадуються у роботах дослідників наступних поколінь, оригінали словників рим було втрачено.

Словник «Це юнь» («切韵»), укладений Лу Фа'янем (陆法言) за часів династії Суй (隋), можна по праву назвати еталонним виданням означеного вище періоду, яке започаткувало принципи складання словників рим та традицію фонетичної кодифікації. До редакційної колегії, окрім Лу Фа'яна, входили Лю Чжень, Янь Чжитуй, Лу Сідао, Лі Жуо, Сяо Ге, Сінь Деюань, Сюе Даохен, Вей Яньюань (刘臻, 颜之推, 卢思道, 李若, 萧该, 辛德源, 薛道衡, 魏彦渊) – вісім відомих учених того часу. Разом вони узгодили принципи правильної оцінки рими та записали їх. Словник було створено у 601 р. Він складався з 5-ти томів, містив 11 500 слів (у більшості представлених одним ієрогліфом) та був поділений на 193 групи рим, у тому числі: 54 групи для рівного тону (平声), 51 група для висхідного тону (上声), 56 віршів групи рим для нисхідного тону (去声) і 32 групи для вхідного тону (入声). Рими, обрані для словника, було визнано офіційними, стандартизованими римами, призначеними для використання у загальноприйнятій мові чиновників початку династії Тан. На жаль, оригінальну книгу було втрачено, але опрацьована у ній фонетична система знайшла повне відображення в пізніших виданнях. Однією з найважливіших праць подібного типу став словник рим «Гуан Юнь» («广韵»), який перейняв та розширив фонетичний матеріал «Це Юня». На поточний час існують такі найбільш повні версії словників «Це юнь» та «Гуан юнь»:

1. Рукопис Вана Женьшана (王仁昫) «Виправлений та доповнений «Це Юнь"» («刊谬补缺切韵»), складений за часів правління династії Тан. Ван Женьшан створив «Це юнь» на основі «Це Юня» Лу Фа'яна. Окрім опрацювання оригінального словника, він зробив додаткові анотації, в яких розрізнив та проаналізував сучасні для нього розмовні слова, додавши таким чином ще близько 6000 слів, а також порівняв «Це юнь» («切韵») з подібними працями інших авторів, що дало йому можливість зрозуміти структуру рим та їхній взаємозв'язок.

2. Словник «Рими Тан» («唐韵»), складений Сунем Луном (孙愐) приблизно у 732 р., пізніше за «Виправлений та доповнений “Це юнь”». Дана праця вважається ще одним переробленим виданням словника Лу Фа'яна, однак його оригінал не зберігся. У рукописі часів династії Цін (清代) «Текстове дослідження

каліграфії та розпису стародавніх храмів» («式古堂书画汇考») авторства Бяня Юньюя (卞永誉) згадувалося, що словник «Рими Тан» складався з 5 томів та містив загалом 195 груп рим.

Обидва згадані вище рукописи мали пояснення щодо ієрогліфів та рим, а також наводили цитати з літературних творів, тому виконували функції і словників стилістичних засобів, і довідників з ієрогліфів, і словників рим.

3. Рукопис, складений за редакцією Ченя Пенняня (陈彭年) та ін. мав назву «Виправлений в (часи правління) Великої (династії) Сун (словник) Гуан юнь» («大宋重修广韵»). Як можна побачити з назви, створений за часів правління династії Північної Сун «Гуан юнь» Чень Пенняня складався з 5 томів та відрізнявся тим, що окрім додавання коментарів, анотацій, а також переробки заголовків, містив 26 194 слова (ієрогліфа); його анотовані тексти склалися зі 191 692 слів; словниковий склад був розділений на 206 груп рим, що на 13 груп більше, ніж у словнику «Це юнь».

4. Словник рим «Цзі Юнь» («集韵») було створено за часів правління династії Сун (宋代). Загалом він складався з 10 томів, робота над ним була завершена у 1039 році. Приблизно у 1036 році філолог Сун Ці (宋祁) та ін. надали імператору критику словника «Гуан юнь», головним аспектом якої було те, що значну кількість мовного матеріалу словника складали застарілі ієрогліфи. У цей же час філолог Цзя Чанці (贾昌期) доповідав імператору щодо словника рим «Юнь люе» («韵略»): «Багато не коментованого [матеріалу], сумнівні звуки, дублювання ієрогліфів – все це вводить людей в оману» («多无训释, 疑混声, 重迭字, 举人误用») [197].

Таким чином, означена потреба у переробці згаданих вище лексикографічних праць й обумовила появу нового рукопису – словника рим «Цзі Юнь» («集韵»). Він містив 32 381 слово (ієрогліф), за еталонну у ньому була обрана вимова словника «Шо вень цзе цзи» («说文解字»). Слід зазначити, що словники рим наступних поколінь брали за основу словники «Гуан юнь» («广韵») та «Цзі Юнь» («集韵»).

5. «Лі бу юнь люе» («礼部韵略») – це словник рим, представлений вперше у 1007 р. Цю Юнем та Ці Лунем (丘雍, 戚纶), але ця версія вже не існує. У 1037 році першоджерело було відредаговано та виправлено Дінем Дунем (丁度). Словник вийшов під назвою «Лі бу юнь люе» («礼部韵略») у п'яти томах, де було зібрано 9 590 ієрогліфів. Пізніше до цього видання було додано ще один том під назвою «Сян цзюй тяо ши» («贡举条式»), це вказує на те, що даний словник рим використовували для складання імператорських іспитів. Видання «Лі бу юнь люе», що існує в даний час, є переробленою версією роботи Мао Хуана. У книзі значно скоротилася кількість «дивних ієрогліфів» («奇字»), зібраних у «Гуан юнь». Використання меншої кількості слів обумовлене потребою у тому, щоб полегшити їхнє читання та засвоєння кандидатами на державні іспити. Але з точки зору рими словник був розділений на 206 частин, як і словник «Гуан юнь». За весь час його існування до нього неодноразово вносилися зміни та доповнення.

Групи рим у словниках «Гуан юнь» та «Цзі Юнь» («集韵») з часом було визнано занадто неоригінальними і важкими для сприйняття. Тому у період панування династії Південної Сун на основі мови часів династії Тан було укладено ще один словник рим «Юнь люе» («韵略») (повна назва «Скорочений виклад традиційного вживання ритуальних рим» («壬子刊礼部韵略»)) авторства Лю Юаня (刘渊), який був родом із Піншуй у Шаньсі (山西平水). У цьому виданні рими було поділено на 107 груп.

У той же період Ван Веньюй (王文郁), який займав посаду чиновника в Піншуй у Шаньсі (山西平水), на основі словника «Скорочений виклад традиційного вживання ритуальних рим» Лю Юаня склав словник «Скорочений виклад вживання рим Піншуй у новому виданні» («平水新刊韵略»). Ця праця, до якої входило 106 груп рим, стала офіційною книгою рим династії Цзінь (金代), що використовувалася для складання віршів на імператорських іспитах.

Праця з фонології, яку можна назвати головним представником середньокитайського фонетичного періоду, – це словник рим «Це юнь» («切韻») авторства Лу Фа'яна (陆法言), створений за часів правління династії Суй, у 601 році. Початкова його версія була втрачена, а існуючий у наші часи «Це юнь» складається з фрагментів і є оновленою версією, яку намагалися відтворити наступні покоління дослідників. На поточний момент найпоширенішим повним виданням, складеним на основі «Це юня», є словник рим «Гуан юнь» («广韵») (повна назва «Виправлений у Велику Сун Гуан юнь» («大宋重修广韵») за редакцією Ченя Пенняня (陈彭年) та ін.

Відмінності між «Гуан юнем» та «Це юнем» в основному полягають у кількості ієрогліфів та коментарях, проте фонетична система «Це юня», на базі якої було створено «Гуан юнь», не зазнала значних змін. Також сучасні дослідження фонетичної системи «Це юня» загалом базуються на матеріалах словника «Гуан юнь». В останньому було підсумовано загальні характеристики фонетичної системи того часу: чотири тони і 206 рим, кожна з них розділена на ряд невеликих рим відповідно до різниці в ініціалах.

Нероз'ясненим є питання, чи передає ця фонетична система всю специфіку звучання того часу? Проте найважливішою інформацією для вивчення давніх китайських звуків є те, що у цій системі докладно відображено приголосні, голосні та тони, притаманні мові часів династій Суй і Тан. Отже, головним матеріалом для розгляду процесів фонетичної кодифікації виступають два важливих джерела фонетичної інформації: словники рим «Це юнь» та «Гуан юнь». Саме тому ці праці потребують детального розгляду та аналізу.

Оскільки обидва зазначені вище словники репрезентують одну фонетичну систему («Гуан юнь» – у більш розширеному вигляді), то надалі для порівняння результатів фонетичної кодифікації, започаткованої словником «Це юнь», з сучасною фонетичною системою ми будемо використовувати саме словник «Це юнь».

Однак спершу слід звернути увагу на таке фонетичне явище періоду династій Тан – Сун, як система алфавіту «тридцяти шести букв». В озвучуванні ієрогліфів, якими позначалися «букви», власне «буквою» виступала початкова ініціаль. Існує версія, що наприкінці правління династії Тан адепт буддійського вчення Шоу Вень (守温) обрав тридцять ієрогліфів з початковими приголосними для створення системи репрезентативних символів, тобто своєрідного «алфавіту». У період правління династії Сун кількість «букв» зросла до тридцяти шести. «Тридцять шість букв» – це розроблена система для позначення звуків середньовічної китайської мови, вживана у словниках або таблицях рим часів династії Сун. Ця фонетична система має велике значення не лише для вирішення поточних фонетичних завдань періоду династій Тан – Сун, але й для подальших досліджень, оскільки:

- 1) відображає фонетичну систему китайської мови періоду правління династій Тан та Сун, завдяки чому стає можливим дослідження стародавньої системи приголосних;
- 2) надає інформацію про поточну діалектну фонетику і закони, які сприяли розвитку фонетики.
- 3) У результаті порівняння фонетичної системи словника «Це юнь» з фонетичною системою сучасної китайської мови можна виокремити ряд положень відносно системи ініціалів:

- дзвінкі приголосні переходять у глухі: 并[b], 定[d], 澄[d], 从[dz], 邪[z], 崇[dʒ], 俟[ʒ], 船[dz], 禪[z], 群[g], 匣[ɣ];
- серед губних звуків диференціюється звук [f];
- ініціали -知, -彻, -澄, -庄, -初, -崇, 生, 章, 昌, 船, 书, 禪 злилися у звуки [tʂ], [-tʂʰ], [-ʂ];
- ініціали -影, 於, 以, 疑 стали нульовими.

Нижче подаємо таблицю з класифікацією «тридцяти шести букв».

«Тридцять шість букв» (三十六字母)

五音		全	次	全	次	清	浊
		清	清	浊	浊		
音	唇	重	帮	滂	并	明	
	唇音	p	p ^h	b	m		
	轻	非	敷	奉	微		
	唇音	pf	p ^{fh}	b ^v	ɱ		
音	舌	舌	端	透	定	泥	
	头	t	t ^h	d	n		
	舌	知	彻	澄	娘		
	上	t	t ^h	d	ŋ		
音	齿	齿	精	清	从	心	邪
	头	ts	ts ^h	dz		s	z
	正	照	穿	床	审	禅	
	齿	tʂ	tʂ ^h	dʒ	ʂ	ʐ	
音	牙	见	溪	群	疑		
		k	k ^h	g	ŋ		
音	喉	影			喻	晓	匣
		ʔ			j	x	ɣ
半					来		
舌音					l		
半					日		
齿音					ɺ		

«Ініціалі словника «Це Юнь»» (《切韵》声母)

五音		全	次	全	次	清	浊
		清	清	浊	浊		
唇音	重唇音	帮 p	滂 p ^h	并 b	明 m		
舌音	舌头	端 t	透 t ^h	定 d	泥 n		
	舌上	知 t	彻 t ^h	澄 d	娘 ŋ		
齿音	齿头	精 ts	清 ts ^h	从 dz		心 s	邪 z
	正齿二等	庄 tʃ	初 tʃ ^h	崇 dʒ		生 ʃ	俟 ʒ
	正齿三等	章 tʂ	昌 tʂ ^h	船 dz		书 ʂ	禅 z
牙音		见 k	溪 k ^h	群 g	疑 ŋ		
喉音		影 ʔ			云 yi 以 j	晓 x	匣 ɣ
半舌音					来 l		
半齿音					日 ŋz		

Слід звернути увагу, що у стародавній китайській мові «并» та «并» – це два слова з різними ініціалами. Перший «并» – це глухий звук [p] без придиху, другий «并» – дзвінкий звук [b] [225, с. 68].

У словнику «Це юнь» простежується різниця у римованих закінченнях:

- 通、梗、曾 належать до однієї групи рим;
- 江、宕 належать до однієї групи рим;
- 臻、深 належать до однієї групи рим;
- 山、咸 належать до однієї групи рим;
- 遇、效、果、流, а також внутрішні частини рим належать до однієї групи.

Важливими є зміни, що спостерігаються у кінці рими:

- кінець рими у групах 咸, 深 змінюється з [m] на [n];
- кінець рими у складах з вхідним тоном (入声), які мають закінчення на вибухові звуки [p], [t] і [k], зникає, а групи рим з вхідним тоном приєднується до інь-групи.

Що стосується порівняння характеристики тонів, то:

- у словнику «Це юнь» («切韵») представлено такі тони: рівний (平), висхідний (上), нисхідний (去), вхідний (入).
- у сучасній мові існують такі тони для рими: рівний інь (阴平), рівний ян (阳平), висхідний (上), нисхідний (去).

Дослідження фонетичної системи «Це юня» зазвичай поділяється на два етапи: спочатку з'ясовуються типи звуків та групи рим, а потім конструюються конкретні специфічні звучання. У зазначеному словнику було використано фонетичне транскрибування на основі системи фаньце (反切). Вибір ієрогліфів для позначення ініціалів та фіналів у системі словника «Це юнь» є довільним, тобто не всі ієрогліфи з однаковими ініціалами, фіналями, з однаковим звучанням або однаковою римою позначаються одними системно обраними ієрогліфами. Отже, щоб прояснити звучання ієрогліфів та рими у словнику «Це юнь», слід детально проаналізувати ієрогліфи, що передають звучання.

Першим, хто систематично вивчав принцип фаньце у словнику рим «Гуан юнь», був Чень Лі (陈澧), який жив у часи правління династії Цін (清). Проте фонетичні дослідження цього часового проміжку буде розглянуто нижче, тому в цьому підрозділі ми не будемо зупинятися на аналізі його робіт.

У словнику «Це юнь» немає систематично викладеного матеріалу щодо вживаних ініціалів. Згідно з детальними дослідженнями філологів наступних поколінь (їх буде розглянуто далі), вважається, що ініціали у даному словнику приблизно еквівалентні прийнятій традицією 36 літерам, які саме з цієї причини зазвичай використовуються для полегшення опису середньовічної системи приголосних звуків. Наприклад, перші ініціали ієрогліфів 帮, 滂, 并, 明 представлено звуками середньокитайського фонетичного періоду [p], [p'], [b], [m]; перші ініціали ієрогліфів 端, 透, 定, 泥 – звуками цього ж періоду [t], [t 喘], [d], [n]. Слід зазначити, що значна частина стародавніх ініціалів пройшла через складний процес диференціації або злиття, тому їхнє звучання не відповідає повністю сучасному звучанню ієрогліфів, а самі вони не є взаємозамінними.

«Це юнь» розподіляє по групам рим ієрогліфи не лише з однаковими фіналями, а й з однаковим тоном; для позначення однієї групи рим обирається один ієрогліф. Наприклад, «рими групи дун» («东韵»), «рими групи цзян» («江韵»), «рими групи ю» («鱼韵»), «рими групи чжень» («真韵») та ін. Якщо не розрізняти рими за тонами, а лише за римованою частиною, то такі групи як «之韵», «止韵» та «志韵» можна віднести до однієї групи рим. Тому при умові розподілу рим за фіналями та тонами у словнику «Це юнь» міститься загалом 193 групи рим, а у словнику «Гуан юнь» їхня кількість складає 206; але без урахування відмінностей у тонах в обох словниках налічувалось приблизно понад 90 груп рим.

У ті часи при класифікації рим не приділялося значної уваги приголосним початку рими, тож до однієї групи могли входити ієрогліфи з однаковими тонами, кінцевим набором звуків, але з різними початковими голосними рими.

Початковими голосними рими у середньокитайській фонетичний період виступали лише звуки [i-] та [u-], однак за часи династій Суй і Тан рими, які

починалися зі звуку [i-], поділялися на два типи за тривалістю звучання: короткі та подовжені. Приголосні ж звуки середини римованої частини відрізнялися різноманіттям: сполучення приголосних всередині складу утворювали до 150 різних комбінацій. За кінцевим звуком складу у зазначений фонетичний період рими розподілялися за висотою звучання між тональностями інь (阴声韵), ян (阳声韵) та вхідного тону (入声韵).

Тони середньовічних складів поділяються на чотири види: рівні, висхідні, нисхідні та вхідні (平声, 上声, 去声, 入声). «Це юнь» використовує класифікацію за тонами як основний фактор побудови структури словника та перераховує рими відповідно до чотирьох тонів. Словники рим пізніших поколінь також зазвичай дотримуються цієї системи. Різниця між рівним, висхідним та нисхідним тонами полягає у довготі звучання, а особливістю вхідного тону є не тільки варіація довготи і стислості у вимові, а й особливості закінчень складів з таким тонуванням. Так до групи вхідного тону належали склади із закінченням [-p], [-t] та [-k].

Слід зазначити, що еволюція чотирьох тонів китайської мови від Середньовіччя до сучасності має тісний зв'язок із розвитком системи глухих і дзвінких звуків. Щоб пояснити цей взаємозв'язок, прийнято поділяти чотири тони середньокитайського фонетичного періоду на дві категорії: інь та ян:

- склади з глухими приголосними на початку відносилися до групи тонів ян: (阴平, 阴上, 阴去, 阴入). Наприклад: «官, 管, 灌, 括»;
- склади із дзвінкими приголосними на початку належали до групи тонів інь: (阳平, 阳上, 阳去, 阳入). Наприклад: «郎, 朗, 浪, 乐».

Наприкінці правління династії Сун і на початку панування династії Юань з метою полегшення складання віршів кількість рим в «Гуан юнь» скоротили з 206 до 106. Саме ці 106 рим з того часу стали еталонною нормою римування класичних віршів.

Найбільш раннім виданням, у якому було відображено об'єднання рим до 106 груп, стала праця «Ритуальна рима нової публікації Рензі» («壬子新刊礼部韵略»), опублікована Лю Юанем (刘渊) у 1252 р. Лю Юань походив з місцевості Піншуй, і

тому еталонні 106 рим прийнято називати «Римами Піншуй» («平水韵»). У «Римах Піншуй» на основі об'єднаних рим зі словника «Гуан юнь» відображено особливості розмовної вимови періоду династій Сун та Юань.

Словник рим «Цзі Юнь» («集韵») – це робота з фонології, складена за часи правління династії Сун у Китаї, яка представляє собою словник рим у десяти томах. У 1037 р. Сун Ці та Чжен Цзянь (宋祁, 郑戩) представили імператору доповідь, в якій критикували словник «Гуан юнь» за використання застарілих рим та текстів. Імператор Сун Женьцзун (宋仁宗) видав наказ відредагувати цю фонологічну роботу, внаслідок чого у 1039 р. з'явився словник рим «Цзі Юнь». Він містить таку ж кількість груп рим, що й словник «Гуан юнь». Незначні відмінності спостерігаються в порядку розташування рим і римованих частин, а також в примітках до одиночного і групового складання рим. У словнику «Цзі Юнь» є чимало ієрогліфів, які не входять до однієї групи (на відміну від словника «Гуан юнь»). Крім того, у ньому більш розширено представлено звучання ієрогліфів.

Головною особливістю «Цзі Юнь» є те, що в ньому представлено багато ієрогліфів, і для кожного з них зібрано безліч варіантів написання: традиційний, архаїчний і т.д. (у деяких випадках – до дев'яти стилів). Загалом у словнику зібрано 53 525 ієрогліфів, що на 27 331 ієрогліф більше, ніж у словнику «Гуан юнь». Ця книга вважалася найповнішою збіркою ієрогліфів стародавнього Китаю. Однак, згідно зі статистичними даними «Великого китайського словника ієрогліфів» за редакцією Сичуаньського університету, фактичний набір ієрогліфів у «Цзі Юнь» становить 32 381 ієрогліф, що є менше, ніж у «Словнику Кансі» («康熙字典»). В енциклопедії «Лей Пянь» («类篇») представлено приблизно 31 319 ієрогліфів, і слід зазначити, що ця праця і словник «Цзі Юнь» містять майже однакові ієрогліфи і схожі їх інтерпретації. Тому існує версія, що ці дві книги являють собою один і той самий базовий матеріал, запропонований для друку у двох різних стилях.

Причина, через яку в «Цзі Юнь» було помилково заявлено більше 50 000 ієрогліфів, полягає в тому, що тут було сформовано групи ієрогліфів відповідно до рим, і є багато варіантів вимови одного ієрогліфа, що призвело до дублікацій, і, як

наслідок, до збільшення кількості ієрогліфів. У словнику використана система транскрибування фанце, ієрогліфи мають звучання, що відповідає фактичній вимові того історичного періоду. Через припинення вивчення рим у династіях Юань і Мін друкованої копії «Цзі Юнь» не залишилося, словник передавався лише у вигляді рукопису. В епоху пізньої Мін (明) і на початку правління династії Цін (清) від початкової версії словника «Цзі Юнь» (династія Сун) залишилося три рукописи; рукопис з Таньчжоу пізніше був переданий Цао Іню (曹寅) і виданий під назвою «Лянь тін у чжун» («棟亭五种»). Це перевидання стало першоджерелом для словника «Цзі Юнь» часів династії Цін (清). Сьогодні існують перевидані копії Дипломатичної академії Янчжоу, які були скопійовані та поширені Китайською книгарнею у 1983 році, а також «Цзі Юнь сяо бень» («集韵校本») Чжао Чжендуо, видана «Шанхайським лексикографічним видавництвом». Перша онлайн версія «Цзі Юнь» з'явилася на початку 2013 року.

2.1.3. Новокитайський фонетичний період

Розуміння основ фонетики китайської мови та систематичне дослідження її історичного розвитку почалося у XVI ст.. Філолог Чень Ді (陈第), який жив за часів правління династії Мін, зазначав: «У часі є минуле і сьогодення, на землі є північ і південь, у ієрогліфів є зміни та реформи, у звуків є зміщення і переміщення – і так має бути» («时有古今，地有南北，字有更革，音有转移，亦势所必至») [364, с. 106]. Це твердження було одним з перших, яке вказувало на розуміння того, що мова змінюється та розвивається. Під впливом ідей Чень Ді лінгвіст Гу Янь-у (顾炎武) провів новаторське дослідження звуків давньокитайського фонетичного періоду (上古音), розділивши рими цього періоду на 10 частин. Його дослідження склали базу для подальших методів аналізу стародавніх звуків та їх реконструкції. Звучання ієрогліфів у стародавніх текстах досліджували такі відомі вчені, як Дай Чжень (戴震), Дуань Юйцай (段玉裁), Ван Нянсьунь (王念孙), Цянь Дасінь (钱大昕) та ін.

Дослідники-лінгвісти династії Цін мало вивчали стародавні ініціали, лише Цянь Дасінь (钱大昕) висунув положення про те, що «у давнину не було легких губних звуків (губно-зубних звуків), у давнину не було піднебінних звуків» («古无轻唇音», «古无舌上音»), яке виявилось абсолютно правильним. Цзян Югао (江有诰) зібрав досягнення різних дослідників, відредагував та об'єднав їх у праці «Десять книг з фонології» («音学十书»), в котрій звуки стародавнього періоду було поділено на 21 групу, а також складено (гомофонну) таблицю піктофонетичних знаків та показано історичну зміну їх фонетичних елементів. Цю працю можна розглядати як підсумок досліджень стародавніх звуків за часів династії Цін.

На початку 20 ст. Чжан Бінлінь (章炳麟) та Хуан Кан (黄侃) внесли поправки у висновки фонологічних досліджень та методів Цзян Югао (江有诰), чим підсумували методи аналізу та досягнення фонологічних розвідок стародавніх звуків часів панування династії Цінь.

Учені-філологи періоду останньої китайської династії Цін вивчали фонетику в цілях дослідження та трактування текстів – традиційної екзегези. Їхньою головною метою було виявлення правильних трактувань та знаходження первісних значень ієрогліфів у літературі доціньського періоду (秦古籍) [237, с. 68].

Усі фонетичні праці та дослідження, починаючи зі словника «Це юнь» («切韵»), були названі «сучасним звучанням» (今音) і через це дуже мало досліджувалося. Наприкінці часів правління династії Цін (清) Чень Лі (陈澧) змінив це упередження: у його праці «Аналіз “Це юнь” (внутрішній та зовнішній розділи)» («切韵考 (内外篇)») через використання методу фаньце було проаналізовано усі зв'язки першого та другого ієрогліфу, якими позначали читання в словнику рим «Гуан юнь», що дозволило реконструювати звучання ініціалів та фіналів рим середньокитайського фонетичного періоду. Хоча створений ним метод дослідження ієрогліфів, який було обрано для визначення звуків транскрипції у методі фанце, і має незначні недоліки, проте він (метод) є досить детальним, тому отримані за його допомогою висновки є достовірними, а сам метод використовується і в наші часи.

У 1918 році Міністерство освіти уряду Бейяна (北洋) опублікувало фонетичний алфавіт (注音字母), що у той час сприяло розвитку «Руху державної мови» («国语运动»). У 1928 році «державна мова» («国语» сучасна 普通话) стала основою фонетичної системи пекінського діалекту (北京话的语音). Такі лінгвісти, як Чжао Юаньжень, Лі Цзіньсі та Цянь Сюань (赵元任, 黎锦熙, 钱玄同), провели досить докладний аналіз фонетичної системи пекінського діалекту того часу, який (мається на увазі аналіз) змінив тенденцію «цінувати минуле, зневажати сучасність», а ця тенденція довгий час була домінуючою не лише у фонетичних дослідженнях, але й у всіх напрямках філологічних досліджень взагалі.

Розглянемо детально ключові фонетичні кодифікатори зазначеного періоду.

1. Словник «Ключові аспекти зібрання стародавніх та сучасних рим» («古今韵会举要»). У 1292 році Хуан Гуншао (黄公绍) склав словник «Зібрання стародавніх та сучасних рим» («古今韵会举要»). У цій роботі представлена велика кількість алюзій, а також зроблено великий акцент на ексегетичні дослідження. Філолог Сюн Чжун (熊忠) вважав, що анотації, представлені в «Зібранні стародавніх та сучасних рим», є надто складними, тому відредагував першоджерело, в результаті чого у 1297 році вийшла нова версія словника під назвою «Ключові аспекти зібрання стародавніх та сучасних рим» («古今韵会举要»). Оновлену версію було складено згідно праці іншого фонолога Лю Юаня (刘渊) «Скорочений реєстр нових ритуальних рим» («壬子新刊礼部韵略»). У словнику представлено 107 груп рим.

2. Словник рим «Хунву чжен юнь» («洪武正韵»). Це офіційний словник рим, складений Ле Шаофеном (乐韶凤), Сун Лянем (宋濂) та іншими у 1375 р. Однією з головних причин появи словника був такий факт: через те, що стародавні рими втратили своє первісне звучання, в основі якого була південна вимова, а звучання ієрогліфів, поширене на «центральної рівнині», не співпадало з давньокитайською вимовою рим, імператор династії Мін Чжу Юаньчжан (朱元璋) видав наказ «встановити правильне благородне звучання центральної рівнини»

(«中原雅音正之») [144]. Словник було складено на восьмому році (за традиційним китайським літочисленням) правління імператора Чжу Юаньчжана під девізом Хунву (洪武), що було відображено у назві; буквальний її переклад звучить так: «Правильні рими [зібрані під час правління імператора] під девізом Хунву» («洪武正韻»).

Основним призначенням праці, яка складалася з 16 томів (сувоїв) та містила 76 груп рим, було виявлення звучання старих рим. Головний принцип складання словника був затверджений особисто імператором: «Головне – встановити благородне звучання [вимови] центральної рівнини» («一经中原雅音为定»). Проте перша версія словника викликала незадоволення імператора, за припущеннями, через те, що «при читанні все ще присутня негармонійність» («翻阅观览，经其中尚有未谐者») [110], а також тому, що звучання рим було далеким від «правильного первісного звучання», на яке він очікував, тому була створена нова група укладачів словника.

У 1379 році було завершено роботу над новою версією, яка складалась також з 16 томів. Однак цей варіант словника рим довго не затверджували, оскільки імператор Чжу Юаньчжан все ще був незадоволений, вважаючи звучання багатьох ієрогліфів (у словнику) помилковим. Було видано наказ знову виправити звучання рим, проте майже ніяких явних результатів це не принесло, тому, зрештою, словник було видано.

Перше видання «Хунву чжен юнь» за редакцією Ле Шаофена з'явилося через 51 рік після появи словника «Чжун юань їнь юнь» («中原音韻»), а значить великих фонетичних змін за цей період не відбулося. Проте імператор Чжу Юаньчжан затвердив столицю в Нанкіне, а фонологічна система нанкінського діалекту (півдня Китаю) вважалася еталонною, тому словник «Хунву чжен юнь» мав відмінну від «Чжун юань їнь юня» («中原音韻») структуру та принципи добору матеріалу. Так рівний тон (平声) не поділявся на тональності їнь та ян (阴阳), були представлені група складів вхідного тону (入声韵) та 31 ініціаль, зберігалось розділення на дзвінки та глухі звуки.

Розглянемо фонологічну систему (音韵体系) словника «Хунву чжен юнь». У своїй роботі його укладачі посилалися на словники рим «Лі бу юнь лю» («礼部韵略») та «Це юнь чжи чжан ту» («切韵指掌图»), чим продовжили фонологічні традиції періоду панування династій Тан та Сун: правильний ієрогліф, правильна вимова, система фаньце – це принципи, що були в основі створення словника «благородної вимови центральної рівнини» (中原雅音). А отже, 76 груп рим мали таке розподілення за тонами:

- 1) 平声 рівний тон: 东支齐鱼模皆灰真寒删先萧爻歌麻遮阳庚尤侵覃盐;
- 2) 上声 висхідний тон: 纸荠语姥解贿辇旱产铣篠巧哿马者养梗有寝感琰;
- 3) 去声 нисхідний тон: 置霁御暮泰队震翰谏霰啸效箇禡蔗漾敬宥沁勘艳;
- 4) 入声 вхідний тон: 屋质曷辖屑药陌缉合叶.

Слід звернути увагу на той факт, що автори словника не осягнули тих змін, які відбулися в китайській фонологічній системі, тому помилково продовжували вважати, що китайський діалект У (吴语) є наступником мови князівства Лян періоду Південних династій (南朝梁国). У «Хунву чжен юнь» записано: «Хочеш дізнатися, що значить правильна вимова? Коли люди п'яти сторін зможуть зрозуміти її – це і є правильна вимова». («欲知何者为正声? 五方之人皆能通解者斯为正音也») [249]. У «Сіку цюаньшу» («四库全书») зазначено, що: «головною метою створення словника «Хунву чжен юнь» було докорити Шень Юе (沈约) за діалект У» («大旨斥沈约为吴音») [365].

22 рими групи рівного тону співпадають з 19 групами рим словника «Чжун юань їнь юнь», але можна виокремити й певні відмінності:

1. Група рим ци-вей (齐微) поділяється на дві рими: 齐 (-i), /灰 (-uei 或 -ui).
2. Група рим ю-мо (鱼模) «Чженюнь» поділяється на дві рими: 模 (-u), 鱼 (-y).

3. Група рим сяо-хао (萧豪) Сяо Хаоюна поділяється на дві рими: 萧 (-ieu), 爻 (-au, -iau).

Система приголосних «Чжун юань їнь юнь» була побудована на системі 36 ініціалів часів династій Тан і Сун та складалася з 31 приголосного. Також у означеному вище словнику транскрибування звучання кожного ієрогліфа реалізовувалося завдяки системі фаньце, при цьому було збережено усі дзвінки приголосні, які вже майже зникли на той час з північних діалектів. Отже, нижче наведено 31 приголосну словника «Чжун юань їнь юнь».

Таблиця 2.3.

Приголосні словника «Чжун юань їнь юнь»

五音	五行	五音	七音	全清	次清	全浊	不浊	全清	全浊
角	木	牙音	见	[k]	[kh]	[g]	[ŋ]		
征	火	舌音	端	[t]	[th]	[d]	[n]		
羽	水	重唇音	帮	[p]	[ph]	[b]	[m]		
		轻唇音	非	[f]		[v]	[m]		
商	金	齿音	精	[ts]	[tsh]	[dz]		心	邪
		正齿音	照	[tʃ]	[tʃh]	[dʒ]		审	禅
宫	土	喉音	影	[Φ]	[h]	[ɣ]	[j]		
征半	火半	舌半					来		
商半	金半	齿半					日		
							[j̃]		

Таблиця для порівняння: чиновницький діалект, записаний у 1609 році Маттео Риччи, мав 26 ініціалів та 44 фінали (що відрізняється від представленої у словнику «Хунву чжен юнь» фонологічної системи).

Таблиця 2.4.

Приголосні чиновницького діалекту

五音	五行	七音	全清	次清	全浊	不清不浊	全清	全浊
角	木	牙音	改·功·古 [k] 广·观[kw]	堪·苦·可 [kh] 睽·廓 [khw]	艾·吾 [g]	我·爱 [ŋ]		
征	火	舌头音 舌面音	大·道[t] 见·教[c]	通·天[th] 奇·巧[ch]		难·能 [n]		
羽	水	重唇音 轻唇音	帮·并[p] 方·非[f]	僻[ph]	万·物 [v]	明·谬 [m]		
商	金	齿头音 正齿音	则·即·子 [ts] 真·正[tʃ]	前·且·次 [tsh] 出·城[tʃh]			色·三 [s] 身·手 [ʃ]	然·若 [ʒ]
宫	土	喉音	艺·业[n]	海·湖[x]				
半征	半火	半舌				赖·流[l]		
半商	半金	半齿						

Слід зазначити той факт, що чиновницький діалект (明代官话) періоду правління династії Мін не бере за основу пекінський діалект або південну групу діалектів, тому «Хунву чжен юнь», який мав статус офіційного словника рим, було написано на базі праці «Ключові аспекти зібрання стародавніх та сучасних рим» («古今韵会举要»). Після його появи словник рим південних діалектів «Чжун юань їнь юнь», який у часи панування династії Мін використовувався в народі для складання оперних арій, втратив статус офіційної книги рим.

Що ж до зазначеної вище групи рим вхідного тону у «Хунву чжен юнь», існує два погляди стосовно причин її виокремлення:

1. Видатні лінгвісти Чжан Шилу (张世录) та Ван Лі (王力) вважають, що укладачі словника не наважилися відмовитися від фонологічної системи давньокитайського фонетичного періоду і взяли її за еталонну.

2. Друга причина доповнює першу і полягає у тому, що більшість укладачів словника – жителі півдня, вони не володіли фонологією північних діалектів і не були застраховані від їхнього (діалектів) впливу.

Дослідник діалектів Ло Чанпей (罗常培, 1899 – 1958 рр.) вважає, що приблизно у XIV ст. на півночі існували дві паралельні системи вимови: «Одна була представлена чиновницьким діалектом, а інша – всіма іншими діалектами; тож, можна також сказати, що одна – це вимова при читанні книжок, а інша – розмовна вимова» («一个是代表官话的, 一个是代表方言的; 也可以说一个是读书音, 一个是说话音»).

4. **Словник офіційних рим «У фан юань їнь» («五方元音») Фаня Тенфена (樊腾凤).** У 1653 році вийшло перше видання словника «У фан юань їнь» («五方元音») авторства Фаня Тенфена (樊腾凤, 1601 – 1664 рр). Після його офіційної публікації імператор Кансі залишив схвальний відгук, зазначивши: «Фань Тенфен три роки складав «У фан юань їнь», тож мені слід скласти «Словник Кансі» за три місяці» («樊腾凤三年编纂部“五方元音”, 我要三个月编撰一部“康熙字典”»).

Фань Тенфен у своїй праці використав метод транскрибування фаньце з урахуванням стародавньої фонологічної системи, відображеної у словниках рим «Гуан юнь», «Цзі Юнь», «Чжен юнь» («广韵», «集韵», «正韵»), і застосував 12 фіналів (韵母) та 20 ініціалів рими (声母) для транскрибування звуків.

12 фіналів рими (韵母) представлені такими групами: 一天, 二人, 三龙, 四羊, 五牛, 六葵, 七虎, 八驼, 九蛇, 十马, 十一豺, 十二地.

20 ініціалів рими (声母) представлені такими ієрогліфами: 槲, 匏, 木, 风; 斗, 土, 鸟, 雷; 竹, 虫, 石, 日; 剪, 鹊, 系, 云, 金, 桥, 火, 蛙.

У словнику «У фан юань їнь» автором було вперше застосовано метод пошуку послідовності китайських ієрогліфів. Зазначений метод ґрунтувався на принципі бінарного розподілу Великої межі (三生万物之理和太极生两仪) з «Книги змін» («易经»): одне породжує два, два породжують три, три породжують всю

безліч речей (一生二, 二生三, 三生万物). Цей словник, створений за принципом бінарного методу, заклав основу для «стандарту п'яти тонів» (五声标调), який використовується в сучасному транскрибуванні китайської мови – «пін'їнь» (拼音).

«У фан юань їнь» був провідним офіційним словником рим до періоду створення Народної Республіки (民国).

2.2. Історія фонетичної кодифікації мови байхуа: неофіційні словники рим як кодифікатори розмовної мови у синхронічному та діяхронічному аспектах

Офіційні словники рим, розглянуті вище, встановлювали кодифікацію мови вен'ян, у той час як кодифікацію мови байхуа проводили неофіційні словники рим, які виконували функцію довідників при складанні віршів ці та арій цю. Якщо провідний словник «Чжун юань їнь юнь» («中原音韵») зі складання арій цю нами було розглянуто вище, то словники зі складання віршів ці потребують окремого розгляду.

В «Історії китайської фонології» («中国音韵学史») Чжан Шилу (张世禄) спеціально виділено окремий розділ для аналізу походження словників рим південних діалектів, тож щодо словника «Хунву чжен юнь» у цій праці зазначено: «"Хунву чжен юнь" – це збірка старовинних і сучасних рим літераторів того часу, яка поєднує старе та нове й у той же час містить південні діалекти, що притаманно створеному суто на південній вимові словнику рим "Чжун юань їнь юнь". Результатом такого злиття північного та південного [діалектів] стала еволюція рим арій та рим з північним звучанням; два напрями еволюції – "південний від Хунву" та "північний з центральної рівнини" – об'єдналися у великий путь» («洪武正韵» 总不免是当时文人杂采古今韵书。调和新旧主张的一种著作，同时又参杂了南方方音，不像《中原音韵》那样纯粹的属于北音系统。因为这一度杂糅南北的结果，就使后来曲韵和北音韵书的演化，也分歧成“南从洪武”和“北问中原”的两条大路了) [148].

В «Історії вивчення китайської мови» («中国语言 «学史», 1996 рік) авторства Ван Лі (王力) зазначається: «"Хунву чжен юнь" – це словник рим, в якому поєдналися стародавнє та сучасне, північ і південь. З точки зору тонів він зберігає традиційний вхідний тон; з точки зору ініціалів він повністю зберігає дзвінки приголосні, але з точки зору частин рим у словнику показано велике співпадіння. ... Якщо порівнювати [розміщені у ньому групи рим] з 19 групами рим у словнику "Чжун юань їнь юнь", то виходить лише на 3 групи більше. ... Таким чином, з точки зору тонів та ініціалів "Хунву чжен юнь" наголошує на збереженні минулого, але з точки зору розподілу рим за групами він також наголошує на [прийнятті] сучасності. Однак збереження минулого і слідування сучасному не домінують одне над одним, тому цей словник рим називають поєднанням сучасності та старовини, півночі та півдня» («"洪武正韵" ... 是古今南北杂糅的一部韵书。在声调方面，它维持传统的入声；在声母方面，它维持全浊声母；但是，在韵部方面，它却大事合并。... 比起《中原音韵》的十九部来只多出三个。... 这样，从声调、声母两方面看，"洪武正韵" 偏重于存古；从韵部方面看，它又偏重于从今。而存古与从今都做得不彻底，所以说是古今南北杂糅的一部韵书») [144].

Роки правління династії Цін вважаються періодом відродження віршів форми ци. Одразу слід зазначити, що цей період характеризувався не лише появою видатних творів форми ци, а й проведенням досліджень даної поетичної форми, розквіт якої в часи панування династії Цін тісно пов'язаний з поширенням академічних розвідок у галузі філології. Спеціалізований аналіз віршів форми ци передбачає комплексне дослідження зв'язку рими та стилістики творів. Якщо розглядати ці академічні дослідження з точки зору спадкоємності філологічних традицій, то можна виділити три напрями розвитку словників рим.

Перший напрям представлений словниками рим, які продовжили ідеї та наслідували структуру побудови словника «Ци юнь лю» («词韵略» «Стислий вступ до просодичних рим») авторства Шеня Цяня (沈谦): «Ци юнь» («词韵») Чжуна Хена (仲恒), «Ци лінь чжен юнь» («词林正韵») Ге Цзяя (戈载), «Суй цзінь ци юнь» («碎金词韵») Ше Юаньхуая (谢元淮) та ін.

Другий напрям був започаткований словником рим «Сюе сун чжаі ци юнь» («学宋斋词韵») та продовжений таким словниками рим, як Чжен Чуньбо (郑春波) («绿漪亭词韵»), Є Шеньсяна (叶申芑) («天籁轩词韵»).

Третій напрям представлений таким творами: Лі Юй (李渔) («笠翁词韵»), Сюй Ансяо (许昂霄) («词韵考略»), У Нін (吴宁) («榕园词韵»).

Найбільш репрезентативними творами цього періоду є словник рим, який було визнано наймузикальнішим серед словників рим того періоду, – «Суй цзінь ци юнь» («碎金词韵») авторства Ше Юаньхуая (谢元淮) та «найсмівлівіший і широкий за духом» словник рим «Ци лінь чжен юнь» («词林正韵») авторства Ге Цая (戈载). Ці словники не тільки викликали сенсацію серед сучасників, коли вийшли друком, але й мали значний вплив на поезію наступних поколінь та дослідження рим, оскільки містили ідеалістичні прагнення династії Цін до досконалості у вивченні вірша та рими.

Розглянемо зазначені вище словники-кодифікатори у хронологічному порядку.

1. Словник «Чжун юань їнь юнь» («中原音韵»). Новокитайський фонетичний період представляє система рим цього словника, який було складено Чжоу Деціном (周德清) у 1324 році, за часів правління династії Юань (元). У своїй роботі Чжоу Децін узагальнив фонетичний досвід складання арій північних опер, віршовані тексти яких і стали базовим матеріалом створеного ним словника. «Чжун юань їнь юнь» було спеціально укладено для потреб північної драми, але дуже спірним є питання, чи відображає словник тогочасну фонологічну систему розмовної мови столиці (元大都 (今北京)). Однак, безсумнівно, представлена у ньому система є джерелом сучасного північного мандарину (北方官话) і являє собою важливий етап у розвитку китайської фонетики. Фонетична система, представлена «Чжун юань їнь юнем», набагато простіша, ніж фонетична система словника «Це юнь», і є доволі подібною до фонетичної системи сучасного пекінського діалекту.

На відміну від «Це юня», у словнику «Чжун юань їнь юнь» ключовою ланкою виступають не тони, а безпосередньо сама рима. Тони перераховані під кожною загальною групою рим, потім загальна група розділена на кілька невеликих груп рим: у кожній з них зібрано омофони, однак немає єдиного списку ініціалів. Згідно з аналізом омофонів у групах, у словнику «Чжун юань їнь юнь» представлено 20 ініціалів (за винятком нульових), що є подібним до системи сучасного пекінського діалекту.

Від середньокитайського до новокитайського фонетичного періоду у системі приголосних (ініціалів) відбулося значне спрощення, головним чином тому, що більшість ініціалів з часів середньокитайського фонетичного періоду пройшли процес зміни від дзвінких до глухих. За винятком таких ініціалів, як [m-], [n-] та [l-], всі інші початкові приголосні з дзвінких, якими вони були на початку, ставали глухими. Так, наприклад: [b-] злився з [p-], [cai] (在) – з [zai] (再), [z -] (似) – з [s-] (四) тощо.

«Чжун юань їнь юнь» містить 19 загальних груп рим, кожна група має умовну назву, позначену одним з ієрогліфів, що представляють всю групу. Наприклад: групи «дунчжун», «цзян'ян», «чжиси» («东钟, 江阳, 支思») – це лише широка категорія рим, і кожна загальна група рим також охоплює різні підгрупи голосних з різними медіалями (韵母). Насправді у 19 загальних груп рим входить понад 40 поєднань голосних, і 1/3 частина з них – це поєднання, що перейшли з середньокитайського фонетичного періоду. Ще одним важливим аспектом є те, що група рим з вхідним тоном (入声韵) майже зникла з фонетичної системи новокитайського фонетичного періоду, а представники цієї групи, що залишилися, злилися повністю з римами групи їнь (阴声韵). Крім того, значна кількість кінцевих фіналей рим (韵母的韵腹), характерних для середньокитайського фонетичного періоду, під час новокитайського фонетичного періоду були об'єднані в одну групу рим. Так, наприклад, у середньокитайській фонетичній період існувало три групи рим: «дун, чжун та чжун» («东, 冬, 钟»), у новокитайській фонетичній період їх було об'єднано в одну загальну групу. У стародавніх складах медіалями рим могли

бути тільки звуки [i] та [u], на поточний момент існують різні думки щодо того, чи з'явилася медіаль [y] у складі рими вже у той час. Але на період правління династії Мін вже сформувалися 4 сучасні тони. Середньовічні носові закінчення рим [-m], [-n] тощо та рими з голосними [-i], [-u] все ще зберігаються у словнику «Чжун юань їнь юнь», але згодом рими з кінцевою носовою [-m] були приєднані до групи носового закінчення рим [-n], тож залишається лише носове закінчення [-n].

Римові закінчення вхідного тону [-p], [-t], [-k] зникли, через зникнення вхідної рими інші римовані закінчення зливаються з вихідними неримованими кінцевими голосними, наприклад, -he (舌) переходить до групи рим -she (蛇), -hua (滑) – до групи рим -hua (华).

У «Чжун юань їнь юнь» тони розподілено на: рівний їнь, рівний ян, висхідний, нисхідний (阴平, 阳平, 上声, 去声), які збігаються із сучасним пекінським діалектом. Рівний тон із середньокитайського і до новокитайського фонетичного періоду зберігає розподіл на тональність їнь та тональність ян. Але оскільки у цей часовий проміжок дзвінки ініціалі у більшості своїй перейшли до категорії глухих звуків, то розмежування тонів у новокитайський період не визначало звукове наповнення складів, а лише різницю тонів. Хоча в обох зазначених періодах існували висхідний та вхідний тони, але розуміння цих тонів було різним. За винятком складів з такими ініціалами, як [m-], [n-] та [l-], склади з висхідним тоном (上声) перейшли до класу нисхідного тону (去声). Так, наприклад, «上» і «赏», «杜» і «赌» у середньокитайський фонетичний період належали до класу висхідного тону, а у новокитайський фонетичний період перейшли до класу нисхідного тону. Найбільш вагомою зміною новокитайського фонетичного періоду стало те, що вхідний тон (入声字) перестав існувати окремо, склади з цим тоном розподілилися між тонами: рівний їнь (阳平), висхідний (上声) та нисхідний (去声). Існують різні думки щодо того, чи повністю зник вхідний тон (入声字) у період написання «Чжун юань їнь юнь», але означений вище тон, безперечно, в цей час перестав складати окрему фонетичну групу.

Розвиток фонетики не проходить рівномірно, тож деякі китайські діалекти все ще зберігають характеристики середньокитайських і навіть давньокитайських звуків. Наприклад, діалект Гуанчжоу (广州) повністю зберігає 3 набори закінчень звуку [-p], [-t], [-k] і закінчення носової рими [-m], діалект Сучжоу (苏州) зберігає озвучені ініціали [b-], [d-], [g-], [z-] і т. д. Що стосується окремої групи складів вхідного тону (入声), вона, як і раніше, присутня у більшості діалектів на південь від ріки Янцзи, а також у багатьох діалектах, розповсюджених від центральних рівнин в нижній течії Хуанхе до північно-західного регіону, тобто ця особливість вимови давньокитайського та середньокитайського фонетичних періодів зберігається до нашого часу.

Чжоу Децін (周德清) критикував словник «Гуан юнь», зазначаючи: «Той, хто хоче писати юефу, повинен знати правильну вимову, хто хоче знати правильну вимову, повинен вивчати звуки Центрально рівнини» («欲作乐府，必正言语；欲正言语，必宗中原之音。」 («自序»)) [110]. У праці ж самого Чжоу Деціна відображено розвиток фонологічної системи північної вимови ще з часів династій Ляо і Цзінь (辽 і 金). Перша чорнова версія словника «Чжун юань їнь юнь» була завершена у 1324 році, а остаточно – опублікована у 1333 році, за часів правління династії Мін. Вперше друком словник рим виходить у 1619 році, а за часів панування династії Цін – у 1662 році; у 1978 році версія словника від 1441 року була скопійована та опублікована «Книжною компанією Чжунхуа».

«Чжун юань їнь юнь» складається з трьох частин. Перша частина має назву «Перелік рим» («韵谱») і представлена у вигляді класичного словника рим. Загалом у ній міститься 5 866 слів-складів, класифікованих відповідно до їхньої фактичної вимови, що становлять стопу рими. Друга частина праці називається «Приклади правильних слів для створення віршів» («正语作词起例»). У ній детально описано систему партитури рими, принципи оцінки звуку, а також методи створення «палацових мелодій» (宫调曲牌) та прийоми композиції оперних арій. Третя частина – «Десять принципів віршування» («作词十法») – власне й розглядає ці принципи: знання рими; використання мови, обставин, ієрогліфів; перехід рівного тону у

вхідний; принцип інь-ян, вутю (务头); паралелізм; принцип останнього речення та визначені еталони/стандарти (定格).

У словнику «Чжун юань їнь юнь» проаналізовано близько 20 ініціалів. Ці ініціали представлені у творі «Вірш про ранкову сливу» з праці Лань Мао (兰茂) «Юнь люе і тун» («韵略易通»): «东风破早梅，向暖一枝开。冰雪无人见，春从天上来» («Dōng fēng pò zǎo méi, xiàng nuǎn yīzhī kāi. Bīngxuě wú rén jiàn, chūn cóng tiān shàng lái») [197]. Через такий прийом використання відомого вірша не було необхідності описувати кожен ініціал. Слід виділити також такі значні аспекти у змісті словника рим, що розглядається:

- 1) за кількістю груп рим словник відрізняється від класичних «Це юня» та «Гуан юня». Так, для порівняння, у словнику «Чжун юань їнь юнь» міститься 19 груп рим, а у словнику «Гуан юнь» – 209 груп з урахуванням тонів та без урахування тонів – 61. Отже, можна зробити висновок, що фонологічна система китайської мови з періоду правління династій Тан – Сун до періоду династії Юань зазнала значних змін у звучанні складів та тонів;
- 2) автор вперше виявив розподіл рівного тону в залежності від високої та низької тональності і запропонував розділити рівний тон на підгрупи: рівний тон тональності інь та рівний тон тональності ян. За часів династій Тан і Сун глухі та дзвінки звуки розділялися дуже чітко, кожен мав своє транскрибування методом фанце, тому не було потреби додатково ділити тони на підгрупи. За часів панування династій Юань та Мін дзвінки звуки перейшли до розряду глухих, тому проблема вимови звука відійшла на другий план, а на перший – стала проблема тональності, з якою звучить склад. І це головна причина запропонованого Чжоу Деціном розподілу рівного тону на дві модифікації за тональністю звучання. Проблема вібрації голосових зв'язок змінилася проблемою висоти звучання: у стародавніх римах вхідний тон (入声) протиставлявся тону ян (阳声). Так, наприклад, якщо кінець рими ян-тону мав закінчення [-p], тоді кінець рими вхідного тону мав закінчення [-m]; якщо кінець рими ян-тону мав закінчення [-m], тоді кінець рими вхідного тону мав закінчення [-p], [-t], [-k]. Але у процесі фонетичного розвитку

поступово зник вхідний тон і склади, які до нього входили (із закінченнями рими [-p], [-t], [-k]);

3) з точки зору ініціалів, найбільша особливість «Чжун юань інь юня» полягає в тому, що у ньому відокремлено групи «支思» від «齐微», «框欢» від «寒山», «车遮» від «家麻». Цей факт свідчить про зміни у фонологічній системі китайської мови періоду династії Юань.

Таким чином, розглянута вище праця є надзвичайно авторитетною в історії китайської опери, оскільки мала великий вплив на створення північних оперних арій. Навіть коли для північної опери розпочався період занепаду, а південна почала процвітати, словники та посібники рим, орієнтовані на останню, наслідували структуру та особливості побудови «Чжун юань інь юня». До таких праць можна віднести «Чжун чжо цюан юнь» Фана Шанціня, «Чжун чжо інь юнь цзі яо» Ван Іна, «Цзен дин чжунчжоу інь юнь» Чжоу Шаося (范善溱 «中州全韵», 王莹 «中州音韵辑要», 周少霞 «增订中州音韵») та ін.

2. Словник рим «Суй цзінь ци юнь» («碎金词韵») Ше Юаньхуая (谢元淮) було створено у часи правління династії Цін (1644 – 1911 рр.), праця вийшла друком у 1848 році. Автор – Се Юаньхуай – народився в Сунцзи, Хубей (湖北松滋) у 1784 році і помер у 1867 році, приблизно у той же час, що і Ге Цзай (戈载, 1786 – 1856) – автор «Ци лінь чжен юнь» («词林正韵»).

Словник складається з чотирьох томів (сувоїв), у яких загалом було виділено 19 груп рими: 东董, 江讲, 支纸 (у першому томі), 鱼语, 佳蟹, 真軫, 寒阮 (у другому томі), 萧筱, 歌哿, 麻马, 庚梗, 尤有, 侵寢, 覃感 (у третьому томі), 屋沃, 觉药, 质陌, 物月, 合洽 (у четвертому томі). Кількість ієрогліфів у групах рим «Суй цзінь ци юня» становить 13 002 символи, що на 41 символ більше, ніж у словнику «Пейвень юньфу» («佩文韵府»), а коментарі написано за взірцем «Словника Кансі» («康熙字典»). Презентативні ієрогліфи для позначення групи рими співпадають з голосними транскрибування (за методом фаньце), вказано тон кожного ієрогліфа. Також ієрогліфи у словнику «Суй цзінь ци юнь» поділено за традиційною

музичною тональністю «Гун шан цзяо чжен юй» («宫商角徵羽»), за вірєць було взято словник «Юн хуей цю яо» («韵会举要») авторства Хуан Гуншао (黄公绍). Розподіл рими на модифікації інь-ян відбувався відповідно до словника «Цзяотай юнь» («交泰韵») Мін Лукуна (明吕坤). Окрім того, в додатках записано, що група «четвертого тону розподіляється між групами трьох тонів: рівного, висхідного, нисхідного» («入声作平上去三声») [223].

3. Словник рим «Ци лін чжен юнь» («词林正韵») авторства Ге Цая (戈载). Був написаний у період правління династії Цін (1644–1911 рр.), вийшов друком у період з 1821 року до 1847 року. Групи рим, які було розглянуто у словнику, в основному відповідають тим, що використовували у часи династій Тан і Сун для складання віршів форми ци, тому вони зберігають класичне бачення фонологічної системи цієї поетичної форми, кодифіковане в династію Сун. Також збіг груп рим (шостої групи з одинадцятю та тринадцятю частково, а сьомої групи з чотирнадцятю) свідчить про вплив діалектного мовлення на означену вище працю. У словнику «Ци лін чжен юнь» представлено 19 груп рим, 14 з них розподіляються за рівним (平), висхідним (上), нисхідним (去) тонами, а інші п'ять груп представляють вхідний тон (入声). Ці групи рим мають такі презентативні назви: 1 група 东冬钟 (平赅上去); 2 група 江阳唐; 3 група 支脂之微齐灰以及去声的祭泰 (之半) 队废; 4 група 鱼虞模; 5 група 佳 (之半) 皆帕以及去声怪, 央泰 (之半) 韵字; 6 група 真淳臻文欣魂痕; 7 група 元寒桓删山先仙; 8 група 萧宵交豪; 9 група 歌戈; 10 група 佳 (之半) 麻; 11 група 庚耕清青蒸登; 12 група 尤侯幽; 13 група 侵; 14 група 军谈盐添咸衔严凡; 15 група 屋沃烛; 16 група 觉药泽; 17 група 质术栉陌麦 昔锡职德缉; 18 група 物迄月没离末黠锡屑薛叶帖; 19 група 合盍洽牌业之.

4. Словник рим «Лі вен дуй юнь» («笠翁对韵»). Був написаний відомим актором традиційної опери Лі Юєм (李渔). У праці представлено не лише риму, але й розглянуто такий класичний стилістичний засіб уставних віршів (近体诗) та поезії форми ци (词), як паралелізм (对仗). Словник складається з двох томів (сувоїв), групи рим у ньому зібрано за тематикою: астрономія, географія, квіти і

дерева, птахи і звірі, люди, приладдя (天文, 地理, 花木, 鸟兽, 人物, 器物). Кожна група рим починається з протиставлення одного ієрогліфа одному, потім – двох-, трьох-, п'яти-, семи-, тринадцятислівних словосполучень між собою. У протиставлених конструкціях узгоджені рима, звучання та структура. Вивчення словника дозволяло не лише ознайомитися з римою, але й розширити словниковий запас, отримати знання зі стилістики та практикувати навички риторики [130, с. 109].

2.3. Синхронічний розвиток лексичної кодифікації: кодифікатори як джерела збереження мовного матеріалу

2.3.1. Феномени стандартизації та кодифікації лексики в процесі історичного розвитку Китаю

Одним із центральних положень сучасної лінгвістики є дослідження процесів стандартизації мови. Вчені активно аналізують різні аспекти цих процесів, звертаючи увагу на лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори, які визначають їхній напрямок. У цьому контексті важним є поняття «кодифікації», яке означає фіксацію мовних явищ з метою встановлення мовної норми. Кодифікація підпорядковує мову певного історичного періоду систематичному дослідженню та збереженню, і вибір матеріалу для цього процесу залежить від впливу факторів, що перебувають поза межами самої мови. Дослідження у галузі стандартизації мови мають значний науковий потенціал і сприяють глибшому розумінню розвитку мови та її взаємодії з соціокультурним контекстом. Виходячи із запропонованої Ейнаром Хаугеном (Einar Haugen) моделі лінгвістичного планування, суттєвим етапом після вибору мовного матеріалу є сама кодифікація, яка є другим кроком в цьому процесі [29, с. 68]. Однак, ефективність впровадження кодифікованих явищ залежить від способу їх реалізації і ходу відбору мовного матеріалу. На жаль, дослідження процесів відбору та форми впровадження кодифікації залишаються

недостатньо дослідженими у роботах, присвячених мовному плануванню в Давньому Китаї.

Значні прогалини існують в нашому розумінні процесів відбору та методів, якими впроваджувалися кодифіковані явища, у дослідженнях, що стосуються мовного планування Давнього Китаю. Недостатньо досліджено, як саме відбувався відбір мовного матеріалу і яким чином була здійснена реалізація кодифікації. Ці аспекти потребують додаткового наукового дослідження для більш повного розуміння цього процесу та його впливу на розвиток мови у давньокитайському контексті.

Цілком зрозуміло, що кодифікація виступає як другий крок у процесі мовного розвитку. Однак, ефективність впровадження кодифікованих явищ залежить від того, як саме вони реалізуються і який мовний матеріал обирається. Журналістські дослідження до цього часу недостатньо розкривали процеси відбору та форму запровадження кодифікації в мовному плануванні Давнього Китаю.

У наукових дослідженнях, що стосуються мовного планування Давнього Китаю, не вдавалося належним чином дослідити процеси відбору та форму запровадження кодифікації, які виявляються критичними для успішності такого планування.

Формування лексики китайської мови розпочалося раніше періоду Інь-Шан (商朝, 1600–1046 рр. до н. е.), найбільш ранні докази цього процесу й одночасно перші спроби кодифікації представлені написами на кістках та панцирах для ворожіння (甲骨卜辞). У зв'язку з тим, що у праці «Шан шу» («尚书») підрозділ «Шаншу» («商书») був записаний та відредагований тільки в епоху Чжоу (周代), на сьогоднішній день ми можемо спостерігати лише непрямі ознаки лексики цього періоду [341, с. 28]. Наявні записи з точки зору стилю та змісту не завжди відображають характеристики саме лексики періоду Інь-Шан, але загальні риси можна виділити наступні:

- 1) Абсолютна більшість слів складається з одного ієрогліфа.
- 2) Кожне слово має дуже багатозначний характер, проте загальна кількість слів обмежена. За своєю структурою лексику можна поділити наступним чином:

- 3) Приблизно 800 іменників.
- 4) Приблизно 300 дієслів.
- 5) Кілька десятків прикметників.
- 6) Числівники представлені назвами цифр від «одного» (一) до «десяти тисяч» (万).

З точки зору семантичного змісту лексики охоплює широкий спектр, зокрема:

1. «Іменники:

- Назви пір року та часу, такі як «年» (рік), «岁» (вік), «春» (весна), «秋» (осінь), «时» (час), «旬» (десять днів), «今» (сьогодні), «昔» (колись), «翌» (наступний), «晨» (ранок), «旦» (ранок), «朝» (ранок), «昃» (південь), «昏» (вечір), «暮» (вечір), «夕» (вечір).
- Назви напрямків та сторін світу, такі як «上» (вгору), «下» (вниз), «右» (праворуч), «中» (центр), «左» (ліворуч), «内» (всередині), «外» (зовні), «东» (схід), «西» (захід), «南» (південь), «北» (північ).
- Назви тварин, такі як «马» (кінь), «牛» (вол), «羊» (вівця), «豕» (свиня), «豚» (свиня), «彘» (свиня), «犬» (собака), «兔» (заєць), «兕» (бик), «象» (слон), «狼» (вовк), «狐» (лисиця), «虎» (тигр), «鹿» (олень), «麋» (олень), «牝» (самка), «牡» (самець), «鱼» (риба), «龟» (черепашка), «蛇» (змія), «鸟» (птаха), «雏» (пташеня), «雀» (горобець), «雉» (фазан), «鸡» (курка), «虫» (хробак), «蠋» (жук), «螽» (цикада),
- Назви рослин «木» (дерево), «林» (ліс), «杞» (культове дерево), «栗» (каштан), «杏» (абрикос), «桑» (віз), «竹» (бамбук), «禾» (зерно), «粟» (просо), «稷» (пшениця), «麦» (ячмінь), «秫» (просо), «糜» (зерно).
- Назви частин тіла та органів, такі як «人» (людина), «身» (тіло), «首» (голова), «面» (обличчя), «眉» (брова), «目» (око), «耳» (вухо), «鼻» (нос), «口» (рот), «舌» (язик), «齿» (зуб), «肘» (лікоть), «趾» (палець на нозі), «心» (серце), «腹» (живіт), «骨» (кістка).

- Найменування сільськогосподарських об'єктів, виробничих і матеріально-технічних засобів, такі як «田» (поле), «畴» (ділянка землі), «圃» (город), «囿» (заповідник), «宫» (палац), «室» (кімната), «宅» (житло), «寝» (спальня), «门» (двері), «户» (домогосподарство), «仓» (сховище), «廩» (запаси зерна), «窳» (місце зберігання харчів), «牢» (тюрма), «圉» (проток), «井» (криниця), «舟» (човен), «车» (віз), «舆» (повозка), «刀» (ніж), «斧» (сокира), «斤» (секира), «耒» (сільськогосподарська плуг), «犁» (арати), «弓» (лук), «矢» (стріла), «网» (мережа), «罗» (сітка), «毕» (вудка), «阱» (западина), «鼎» (кухоль), «鬲» (котелок), «尊» (сосуд), «俎» (стілець для приготування жертв), «卣» (чаша), «斝» (сосуд для вина), «簠» (солом'яна корзина), «鬯» (посуд для харчів), «皿» (миска), «盘» (піднос), «壶» (глечик), «爵» (кубок), «米» (рис), «羹» (суп), «酒» (вино), «鬯» (ритуальний напій), «丝» (шовк), «帛» (шовк), «衣» (одяг), «裘» (хутро), «巾» (хустка), «带» (пояс), «旂» (прапорець), «橐» (сумка), «玉» (нефрит), «贝» (раковина), «角» (ріг), «磬» (колокол), «鼓» (барабан).

- Назви зброї, такі як «戈» (бойова сокира), «矛» (коп'є), «钺» (великий клинок), «介» (щит), «盾» (щит).

- Звертання та посади, такі як «祖» (предок), «妣» (мати предка), «父» (батько), «母» (мати), «兄» (старший брат), «弟» (молодший брат), «妻» (дружина), «妇» (дружина), «嫔» (дружина царя), «妾» (наложниця), «子» (син), «侄» (племінник), «孙» (внук), «宾» (гість), «臣» (слуга), «宰» (правитель), «民» (народ), «奴» (раб), «俘» (в'язень), «奚» (чужинець), «众» (товпа), «工» (робітник), «峻» (прислужник), «君» (правитель), «王» (король), «侯» (князь), «伯» (граф), «尹» (начальник), «卿» (вельможа), «巫» (шаман), «史» (історик).

- Назви знаків гороскопу, такі як «甲» (перший), «乙» (другий), «丙» (третій), «丁» (четвертий), «戊» (п'ятий), «己» (шостий), «庚» (сьомий), «辛» (восьмий), «壬» (дев'ятий), «癸» (десятий), «子» (миша), «丑» (бик), «寅» (тигр), «卯» (кролик), «

辰» (дракон), «巳» (змія), «午» (кінь), «未» (коза), «申» (мавпа), «酉» (півень), «戌» (собака), «亥» (свиня).

У написах на кістках зустрічаються двоскладні слова, наприклад: «天命» (небесний наказ), «天时» (час неба), «王庭» (двір царя), «少师» (наставник), «冲人» (непокоїтися), «百姓» (люди), «师长» (керівник військового загону), «邦伯» (князь), «众庶» (люди), «谗言» (наклеп), «神祇» (божество), «奸宄» (зрадник), «法度» (правила), «心腹» (найближчий друг), «田亩» (земля), «津涯» (берег), «老成» (досвідчений), «笃敬» (поважний), «先后» (перший і другий), «远迹» (далеко), «安定» (стабільність), «震动» (тривога), «颠越» (перевертнутися), «攘窃» (викрадення), «殄灭» (знищення).

У період Весни й Осені та Воюючих царств (春秋, 战国时期), спостерігалось зростання продуктивності виробництва, зміни в економіці, еволюція політичної системи та прогрес в культурі й освіті, що прискорило розширення лексичного запасу китайської мови. За цей період значно збільшилася кількість іменників, дієслів та прикметників. Наприклад, запас слів, пов'язаних з матеріальною культурою, значно розширився в таких категоріях:

- Назви сільськогосподарських культур: «谷» (зерно), «稊» (рис), «穉» (пшениця), «穄» (просо), «稷» (гречка), «秬» (просо), «秠» (просо), «芑» (просо), «粱» (гречка), «藜» (ячмінь), «麻» (конопля).

- Назви господарського знаряддя: «耨» (сільськогосподарська сокира), «铤» (сільськогосподарська лопата), «钱» (гроші), «耨» (сільськогосподарський ніж), «枷» (сільськогосподарський косар).

- Назви одиниць поділу землі та процесу вирощування: «畎» (город), «町» (містечко), «畦» (сільськогосподарська ланка), «畔» (обрій), «畛» (ділянка), «畹» (поле), «菑» (грядка), «畚» (поле), «垦» (осушення), «耕» (оранка), «稼» (сіяння), «种» (посадка), «获» (збір урожаю), «穧» (жнива), «耘» (полювання), «耔» (прикраса зерна).

- Назви металів і засобів плавлення: «金» (золото), «铁» (залізо), «铅» (свинець), «镓» (мідь), «锻» (ковання), «铸» (розплавлення), «冶» (плавлення), «铸» (лиття).

- Назви одягу: «裳» (юбка), «袂» (роба), «袂» (священна шарфа), «衫» (одежа на грудях), «襦» (китайський верхній одяг), «袍» (накидка), «袂» (шарф), «褐» (темний одяг), «襠» (підв'язка), «襟» (манжета), «衽» (плече), «袂» (рукав), «冠» (корона), «冕» (коронаційна шапка), «屐» (в'єтнамські сандалі), «舄» (китайські сандалі).

- Назви музичних інструментів: «琴» (циліндрична цитра), «瑟» (музичний інструмент зі струнами), «笙» (музичний інструмент-орган), «竽» (дерев'яний духовий інструмент), «箫» (флейта), «管» (бамбукова флейта), «簧» (металева гармоніка), «壘» (барабан), «簾» (вертикальна флейта), «钟» (дзвін), «镛» (музичний дзвін), «鼗» (дзвін в формі великого барабану), «柷» (ударна паличка), «敔» (металевий ліхтар).

- Назви понять політики, чиновництва, етикету, військового та кримінального права, моралі: «孝» (повага до батьків), «弟 (悌)» (повага до старших), «德» (добродітність), «忠» (вірність), «信» (чесність), «仁» (гуманність), «义» (праведність), «知 (智)» (мудрість), «勇» (мужність), «廉» (чеснотливість), «耻» (сором).

Також у класичній китайській мові можна виділити обмежену кількість мовних одиниць, які містять вказівні, особові, питальні займенники; прислівники, що виражають час, обсяг, ступінь, стан і модальність; прийменники; модальні частки. Додатково було виявлено словосполучення, які вказують на зіставлення, порівняння, перехід, вибір, причину, наслідки, гіпотезу та інші мовні відношення. У цей період розвитку китайської мови сформувалася основна частина «службових слів класичної китайської мови» (文言虚字).

Важливо відмітити, що «службові слова класичної китайської мови» (文言虚字) виконували важливу роль у формуванні граматичної структури і

вираженні різних мовних функцій. Вони допомагали встановлювати зв'язки між різними словами та формувати граматичну структуру речення. Ці службові слова використовувалися для позначення відношень часу, простору, особи, способу дії, ступеня та інших граматичних категорій.

У процесі еволюції класичної китайської мови набуло поширення багато нових мовних одиниць та словосполучень, які виражали складні ідеї та поняття. Розширення мовних можливостей дозволяло точніше та зрозуміліше виражати думки та концепції.

Дослідження та розуміння «службових слів класичної китайської мови» є важливим аспектом для кращого розуміння граматики та виразних засобів класичної китайської. Вивчення цих мовних одиниць сприяє глибшому осмисленню класичних текстів, а також розкриває культурні та історичні аспекти давнього Китаю.

- У даному періоді також спостерігається поява двоскладових слів з дублюванням ієрогліфа, які називаються редублікатами (叠音字). Ці редублікати найчастіше зустрічаються у віршах збірників «Ши цзін» (詩經) та «Чуських строфах» (楚辭). Наприклад, такими редублікатами є слова: 夭夭 (яскравий), 菁菁 (свіжий), 冉冉 (поступовий), 嫋嫋 (витончений), 喈喈 (радісний), 坎坎 (нерівний), 蕭蕭 (прохолодний), 颯颯 (вітряний), 黽勉 (пильний), 邂逅 (зустріч), 栗烈 (сильний), 窈窕 (чарівний), 婆娑 (красивий), 缤纷 (різнобарвний), 緜緜 (сумний), 滂沱 (проливний дощ). Ці двоскладові редублікати з дублюванням ієрогліфа відіграють важливу роль у класичній китайській мові. Вони додають ритмічність і мелодійність до текстів, надають словам емоційну виразність та художній колорит. Часто вони використовуються для опису звуків, рухів, станів або створення образів. Дослідження редублікатів є важливим аспектом вивчення класичної китайської мови. Вони відображають багатство та виразність мовного вживання у поезії та літературі того періоду. Розуміння цих редублікатів допомагає краще зрозуміти та адекватно інтерпретувати класичні тексти, розкриваючи їхню художню та естетичну цінність.

У класичній (конфуціанській) літературі також широко представлені біноми, що відомі як «联绵字». Наприклад: 角弓 (лук із рога), 金罍 (золотий кухоль), 羔羊 (молодий баран), 鲂鱼 (розмарин), 旭日 (сходяче сонце), 寝衣 (одяг для сну), 蛾眉 (брови-метелики), 云梯 (сходи у хмари), 良人 (хороша людина), 赤子 (немовля), 玄鸟 (чорний птах, крук), 白茅 (комиші), 二毛 (сиве волосся, літня людина), 三星 (три зірки), 四海 (чотири моря), 五谷 (п'ять злаків), 九有 (九州, Китай, «дев'ять провінцій»), 万舞 («десять тисяч танців», термін «ваньву» (万舞) використовувався для позначення різних танців), 处士 (відлюдник), 征夫 (військовий), 燕居 (гніздування ластівок), 伫立 (стояти), 道路 (дорога), 丘陵 (пагорби), 声音 (звук), 朋友 (друг), 宾客 (гість), 爪牙 (слуги), 干戈 (зброя), 社稷 (держава), 縲紲 (в'язниця), 爵禄 (титул та нагороди), 婚姻 (шлюб), 奔走 (перебігати), 征伐 (завоювання), 扶持 (підтримувати), 教诲 (навчання), 修饰 (прикрашати), 束缚 (ув'язнення), 恐惧 (страх), 离别 (розлука), 变化 (зміна), 瞻望 (погляд), 纯粹 (чистий), 悠远 (далекий), 劬劳 (тяжка праця), 枯槁 (сухий і в'ялий), 恭敬 (шанобливість).

У період Чжоу та Цінь, разом з'явленням складних слів, відкрилися нові можливості для творення слів і загального розвитку китайської лексики. Ці складні слова відображали різноманітні аспекти суспільного життя, культури та інших сфер. Вони відіграли важливу роль у розширенні словника та збагаченні виразності мови.

У періоди правління династій Хань і Тан (汉唐时代), спостерігався значний прогрес у економіці, культурі, академічній науці та міжнародних контактах, що призвело до значного збагачення словникового запасу китайської мови. Основними характеристиками лексики цього періоду є:

- поява нових односкладових слів. У цей період було виявлено багато нових односкладових слів, які стали поширеними після панування династій Вей та Цзінь: 店, 滩, 觅, 趁, 透, 募, 硬, 摊, 扱, 嚏, 怕, 闹, 帖, 剩, 懒, 瞎, 爷, 娘, 哥, 依, 这 [139].
- поява нових двоскладових слів, якими позначають абстрактні поняття. Наприклад: 情形, 意义, 操行, 神气, 风采, 情绪, 性质, 威信, 权力, 本领, 举止, 异同, 界限, 比喻, 考验, 揣度, 商量, 通融, 醒悟, 差异, 均等, 错乱, 繁华, 安稳, 光荣, 敏捷,

冷淡, 质朴, 公正, 风流, 仔细, 透彻. Також з'являються двоскладові службові слова, наприклад: 往往, 常常, 每每, 渐渐, 一再, 一向, 向来, 当即, 立地, 登时, 随时, 毕竟, 终归, 从来, 元本, 一齐, 非常, 极其, 公然, 果然, 必定, 未必, 千万, 互相 (以上副词), 如若, 若或, 如其, 倘若, 假使, 设使, 虽则, 无论, 不问, 除非, 因为, 所以, 因而, 不但, 不唯, 宁可 (以上连词). З позицій словотвору подібні мовні одиниці починають утворюватися за формами предикат-об'єкт і предикат-додаток: 努力, 注意, 知心, 拼命, 下手, 障泥, 隔壁, 临时, 吃苦, 矫正, 制服, 说合.

- активне вживання афіксів «阿», «老», «子», «儿», «头», які з'явилися у період після панування династій Вей і Цзінь, що сприяло формуванню додаткових рядів двоскладових слів, так: 阿大, 阿五, 阿母, 阿谁, 老鼠, 老鸦, 老兄, 老姊, 老奴, 老伦, 兔子, 鹞子, 燕子, 蚊子, 果子, 竹子, 刀子, 亭子, 艇子, 袋子, 巾子, 冠子, 帽子, 鞋子, 眼子, 面子, 合子, 拂子, 托子, 婆儿, 猪儿, 狗儿, 猫儿, 雀儿, 鱼儿, 花儿, 衫儿, 阶头, 镬头, 膝头, 舌头, 骨头, 手头, 心头, 地头, 日头, 东头, 前头.

- розширення розбіжностей між писемною та усною лексикою, які стають все більш помітними.

Інформація про розвиток лексики в період Шести династій була втрачена, але з часів Пізньої Тан та П'яти династій записи буддійських текстів, таких як «Лю Цзу Тан Цзінь» («六祖坛经») і «Цзу Тан Цзі» («祖堂集»), а також народні твори, наприклад, «Дуньхуанські Бяньвені» («敦煌变文»), що можна вважати кодифікаторами, повністю відображали появу та розвиток розмовної лексики. Значна кількість слів з цих джерел не відображена у лексичному складі класичної китайської мови.

Під час та після правління династії Західна Хань (西汉) за розповсюдження буддизму до лексичного складу китайської мови увійшли слова іноземного походження (давньоіндійська мова), пов'язані з буддизмом, такі як: праджня, бодхі, нанву, гатуо, карма, бхіккху (般若, 菩提, 南无, 伽佉, 羯磨, 比丘) тощо. Немало багатоскладових слів іноземного походження в китайській мові зазнали скорочення до односкладових форм, наприклад: 僧伽 (sa 濛 gha) – до 僧, 魔罗 – до 魔, 塔婆 – до

塔, 劫波 – до 劫. Подібні однокореневі слова вживалися як морфеми для створення складних слів, таких як: 高僧, 僧徒, 恶魔, 魔鬼, 宝塔, 浩劫, 劫数, 钵盂, 衣钵.

Після завершення періоду династії Сун (宋) Китай продовжував розвиватися в економічній та культурній сферах. Сільське господарство, промисловість, ремесла, комерція, торгівля, академічна наука та література, включно з природничими науками та популярною літературою, зазнали значного прогресу. Цей економічний та культурний розвиток вплинув на лексику китайської мови, принісши багато змін та нововведень, зокрема:

- кількість нових слів, пов'язаних з прогресом у виробництві, соціальній сфері та освіті, збільшилася;
- нові лексичні утворення з'явилися в багатьох народних літературних творах;
- у новостворених словах переважають двоскладові форми, але також збільшилася кількість трискладових слів.

У зв'язку з необхідністю відображення особливостей виробництва, соціального життя, промислового розвитку, торгівлі та міської культури під час династії Сун, спостерігалось надзвичайне збільшення кількості слів, що відносяться до тематичних лексичних груп, таких як «майстерня», «ринок», «підприємство» та «магазини». Наприклад: «деревообробка» («木作»), «виробництво бамбука» («竹作»), «виробництво олії» («油作»), «виробництво цегли та черепиці» («砖瓦作»), «кравецький цех» («裁缝作»), «виготовлення нефритових виробів» («碾玉作»), «ринок зерна» («米市»), «м'ясний ринок» («肉市»), «квітковий ринок» («花市»), «ринок золота та срібла» («金银市»), «рибний магазин» («鱼行»), «овочевий магазин» («菜行»), «фруктовий магазин» («果行»), «магазин льону та бавовни» («麻布行»), «антикварний магазин» («骨董行»), «магазин локшини» («面店»), «готель» («酒店»), «чайна крамниця» («茶店»), «крамниця вареників» («馄饨店»), «магазин голок» («针铺»), «магазин лаку» («漆铺»), «аптека» («药铺»), «магазин шерсті та ниток» («绒线铺»).

У той самий період спостерігалось значне збільшення кількості термінів для різних товарів, що вживалися в народному споживанні: 三鲜面, 鸡丝面, 炒鳝面, 笋辣面, 糍糕, 蜜糕, 豆糕, 玉屑糕, 镜面糕, 重阳糕, 烧饼, 炊饼, 月饼, 荷叶饼, 菊花饼, 芙蓉饼, 姜糖, 麻糖, 乳糖, 乌梅糖, 鼓儿糖, 五色糖.

У зв'язку з прогресом у сільському господарстві, спостерігалось очевидне збільшення кількості слів, пов'язаних з назвами сортів сільськогосподарських культур. Наприклад, назва рису. У період династії Сун існувало безліч різновидів цієї культури, що призвело до значного розмаїття термінів, що їх використовували для позначення цих сортів: 早稻, 旱稻, 赤稻, 小香稻, 杜糯, 蛮糯, 糯米, 粳米, 红米, 黄米, 黄粳米, 箭子米, 黄芒, 上秆, 冬春, 早占城.

Інша ілюстрація – це слова, створені у часи правління династій Сун і Юань, які мають стосунок до шовківництва: 桑几, 桑笼, 桑网, 蚕宅, 蚕屋, 蚕箔, 蚕槌, 蚕椽, 蚕架, 茧瓮, 茧笼, 火仓, 抬炉, 热釜, 冷盆, 丝篋, 绵矩, 络车, 繰车, 絮车, 纬车, 经架, 捻绵轴.

За періоду династії Сун спостерігався значний розвиток природознавства та прикладних технологій, таких як юридичні календарі, цивільне будівництво, охорона водних ресурсів та сільськогосподарських угідь (天算 астрономічні розрахунки, 律历 календар, 土木建筑 цивільне будівництво, 农田水利 охорона водних ресурсів та сільськогосподарських угідь) [361, с. 183]. Було зроблено численні відкриття та винаходи, а також з'явилися спеціальні твори з науковими описами. Під час правління династій Юань і Мін деякі наукові та технічні знання, а також назви інструментів, було привнесено з ісламського світу на Близькому Сході, що сприяло появі нових слів у китайській мові. У пізній період Мін та на початку династії Цін єзуїти, що прибули до Китаю з Європи, почали співпрацювати з китайськими ученими та науковцями. У цей час були зроблені переклади західних науково-технічних книг, що охоплювали такі галузі, як математика, астрономія, календар, музичне право, географія, водне господарство, машинобудування та інші. Ці переклади додали до лексики китайської мови нові наукові та технічні терміни, наприклад: 天顶, 日球, 月球, 地球, 经度, 纬度, 仪器, 远镜, 测算, 测量, 算术, 几何,

界说, 推论, 比例, 对数, 象限, 割圆, 直角, 椭圆, 平面, 面积, 体积, 容积, 等边, 多边, 三角, 八线, 机器, 射线, 透视.

Протягом періоду від династії Сун до початку династії Мін, зростання зовнішньої торгівлі спричинило появу іноземних слів у китайській мові, які були запозичені з арабської, малайської та інших мов. Більшість з цих слів стосувалися назв спеціальних продуктів, що вироблялися за межами даного регіону, наприклад: 俎蜡 (长颈鹿), 花福祿 (斑马), 马哈兽 (大羚羊), 金颜香, 笃耨香, 打麻儿香, 祖母绿, 火不思, 沙糊, 考黎 (海虵), 膾膾脐.

У цей період спостерігався значний розвиток розмовної лексики китайської мови та її активне проникнення у літературу. Починаючи з династії Південна Сун і до династії Цін збільшилася кількість народних творів різних жанрів, зокрема до цього періоду відноситься поява опери Наньсі (南戏), мелодій Чжугун (诸宫调), складних драм (杂剧), розповідей Пінхуа (平话) та романів (小说). Розмаїття художніх жанрів продовжувало збільшуватись, що сприяло збагаченню та систематизації словникового запасу китайської мови у різних сферах та на різних етапах його історичного розвитку.

З початком періоду Опіумних війн (1840 p., 鸦片战争以来) китайське суспільство зазнало кардинальних змін у політичній, економічній та культурній сферах, що супроводжувалось появою нових наукових та соціальних концепцій. Ці суттєві зміни в суспільному житті та мисленні людей сприяли швидкому розвитку та постійному збагаченню лексики китайської мови. Від Руху за реформи 1898 року до заснування Китайської Народної Республіки у 1949 році було введено в лексичний склад китайської мови значну кількість нових слів, більшість з яких мали два склади, невелика частина складалася з трьох складів, а незначна кількість містила більше трьох складів.

Головними осередками поповнення словникового запасу є:

- інновації у суспільстві, що призвели до утворення нових слів, наприклад: 总统, 国会, 法院, 公司, 火车, 轮船, 飞机, 炸弹, 水泥, 纸烟, 罐头, 电影, 钢琴, 邮票, 执照, 拍卖, 汇兑, 民工, 机车, 壁报, 剧本, 金笔, 胶卷, 部门, 机构, 集体, 骨干, 阶段, 功

能, 因素, 总结, 精简, 显微镜, 收音机, 消炎片, 降落伞, 羽毛球, 游击队, 儿童节, 意识形态, 唯物史观;

- фонетична калька слів індоєвропейських мов: 沙发 (sofa), 扑克 (poker), 咖啡 (coffee), 可可 (cocoa), 苏打 (soda), 吐司 (toast), 绷带 (bandage), 引擎 (engine), 逻辑 (logic), 摩登 (modern), 维他命 (vitamin), 模特儿 (model), 托拉斯 (trust), 布尔乔亚 (bourgeois), 歇斯底里 (hysteria), 卡片 (card), 雪茄烟 (cigar), 法兰绒 (flannel), 吉普车 (jeep), 蜜月 (honeymoon), 超人 (bermensch), 下意识 (subconsciou-s), 闪电战 (Blitzkrieg), 时代精神 (Zeitgeist), 黑客 (hacker).

Отже, як можна побачити з означеного вище, соціальний та економічний прогрес мали значний вплив на розвиток лексики, який, у свою чергу, обумовлював необхідність створення лексикографічних праць, що водночас виконували також роль кодифікаторів.

2.3.2. Дескрипція та прескрипція як фактори впливу на створення лексичних кодифікаторів у давньокитайських мовах веньянь та байхуа

Усі світові лінгвістичні традиції було побудовано на нормативному підході до мови. Носіями норми у більшості випадків виступали авторитетні тексти, так у європейській традиції – це Біблія латинською та грецькою мовами, у арабській – Коран, у китайській – канонічні конфуціанські тексти та ін. Вони формували та кодифікували мовні норми, джерелами кодифікації яких виступали також словники та граматики (наприклад, праці Панніні в індійській мовознавчій традиції, Прісціана – у європейській).

Аналіз процесів становлення мовної норми передбачає історичне, соціальне та лінгвістичне дослідження явищ норми літературної мови. Оскільки дослідження проблеми становлення та функціонування мовної норми, а також визначення підходів та критеріїв у її виборі є відносно новими напрямками сучасної лінгвістики, які відображають новітні погляди на означену вище проблему, а коло дослідницьких інтересів даної праці охоплює проблеми становлення мовної норми

та співвідношення прескриптивного та дескриптивного підходів у давньокитайських мовах веньянь та байхуа, тому розглянуті у цьому дослідженні явища є вже сформованими процесами, в яких відображаються тогочасні погляди на становлення мовної норми. Для даної розвідки важливим є короткий огляд історії виникнення нормативної лінгвістики як окремої течії, а також розгляд ключових визначень лінгвістичних явищ, які будуть вживатися у даній роботі. Концепції щодо визначення мовної норми та сучасні погляди на її вибір і становлення будуть розглядатися лише за умови, що відображення подібних поглядів та концепцій мало місце у веньяні та байхуа.

Мовну норму, культуру мовлення та процеси, завдяки яким реалізується її функціонування, вперше почали розглядати у Празькому лінгвістичному гуртку. Коротко розглянемо головні положення щодо природи мовної норми у дослідженнях Празької лінгвістичної школи. Через те, що китайська традиція мовознавства зберігала та досліджувала, у першу чергу, письмову мову, і формування мовної норми виходило з літературних письмових текстів, тому важливими для цього дослідження є такі висновки Празького гуртка щодо норм літературної мови:

1. Об'єктивний характер норми, тобто вироблення поняття норми і його відмежування від поняття кодифікації належить до числа найбільш видатних досягнень нової теорії і одночасно до найбільш плідних робочих понять, пов'язаних з вивченням питань сучасної літературної мови.
2. Зв'язок мовної норми з літературною мовою через теоретичне пізнання сучасної літературної мови, тобто існуючої його норми. Це демонструє поглиблене розуміння того, що існує розмежування між нормами літературної мови та «нормами народної мови», які формуються стихійно [39].
3. Празька школа стверджувала про прийняття принципу варіантності мовних засобів відповідно до норми літературної мови, а також про розвиток норми завдяки варіантам; котрі є, як правило, перехідними формами від однієї якості до іншої [15] Така концепція є характерною для давньокитайських мов веньянь та байхуа.

У працях чеського мовознавця Йозефа Вахека (Josef Vachek, 1909-1996 рр. також відображено ознаки літературної мови: «Під культурою мови розуміється чітко виражена тенденція до розвитку в літературній мові (як розмовній, так і книжній) якостей, які потрібні для її спеціальної функції» [84, с. 20]. Виділяється три такі якості: стійкість; ясна, точна і легка передача найрізноманітніших відтінків; оригінальність мови. Характеристики, надані Й. Вахеком у наведеному вище визначенні загальних якостей літературної мови, збігаються з характеристиками літературних мов веньянь та байхуа.

Співвідношення дескриптивного та прескриптивного підходів при встановленні мовної норми належить дослідити у цій роботі, але, перш за все, слід надати визначення та описати походження термінів прескрипція та дескрипція у лінгвістиці. Процеси нормування мови, а також ключові аспекти переосмислення сутності мовної норми стають об'єктами дослідження у 20 – 30-х рр. 20-го ст., хоча до цього часу вже було визначено підходи до кодифікації та реалізації мовної норми – прескриптивний та дескриптивний.

Прескриптивний підхід базується на приписі того, як слід говорити. Цьому підходу протиставляється дескриптивний, за яким описуються та досліджуються усі прояви мови [64, с. 305]. Прескриптивна лінгвістика, яку ще називають нормативною або приписовою, входить до теоретичної лінгвістики.

Дескриптивна лінгвістика (англ. descriptive – описовий від пізньолатин. *descriptivus, descript* – «записаний») з'явилася як напрям американської лінгвістики 1920 – 1950 рр. Її основоположником вважається Л. Блумфілд. Важливим для визначення літературної мови є таке його твердження: « (що стосується) виділення літературного або “правильного” (у мові), то мовлення – це побічний продукт певних соціальних умов ... наполегливий дослідник доходить висновку, що першою слід вивчати мову, а потім вирішувати ці проблеми» [10, с. 261].

Первісні уявлення про мову, писемність та їх призначення в Китаї були тісно пов'язані із загальними принципами культури та сакральних культів. Але формування державності, що займає довгий історичний період починаючи від

епохи династії Чжан та першого об'єднання Китаю під владою династії Цін, накладає на мову ідеологічні функції, що формує нове її сприйняття.

По-перше, з аналізу проявів ідеології у всіх зазначених вище словниках можна побачити, що мову розглядають і як фундамент, і як інструмент для об'єднання країни.

По-друге, зі встановленням конфуціанської ідеології та, як наслідок, утвердженням моделі про зв'язок «Небо – Земля – Людина» мова починає сприйматися як носій сакрального [правильного] знання, вона стає відображенням ідеології [волі Неба] та стає посередником між Небом та людиною. У кодифікації це виражається через вибір слів, взятих саме з конфуціанських канонів (які розглядалися як основа ідеології); пошук правильних змістів; через використання концепції «виправлення імен»; виділення лексики, пов'язаної з категоріями Неба та Землі, та винесення її на початок як у словнику «Ши Мін», де розташування розділів ілюструє остаточно сформовану концепцію сприйняття Всесвіту та місце людини у ньому.

У мові відображається не лише функція донесення до людини правильних настанов Неба, але й загальні принципи китайського розуміння побудови Всесвіту. Перш за все, про це свідчать спроби поділу слів за принципом інь-ян, а також вибір абстрактної лексики, яка ілюструє пошуки у визначенні та роз'ясненні природи людини та «сутності усіх речей».

Проаналізуємо явища дескрипції та прескрипції у китайській традиції кодифікації веньяня та байхуа. Отже, при описі й аналізі системи кодифікацій мовних норм сучасної китайської мови величезне значення має її вивчення в історичній перспективі, у світлі проблеми співіснування, взаємодії, розвитку ряду іманентних лінгвістичних категорій. Зокрема, аналіз підходів до кодифікації мов веньянь та байхуа дозволяє пояснити сучасну ситуацію у ставленні суспільства до мови.

Процеси стандартизації мови є одним з головних напрямів дослідження у сучасній світовій лінгвістиці, але вектор їхнього розвитку залежить від лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Простежити означені вище

процеси на різних етапах історичного розвитку мови можна завдяки кодифікації. Кодифікація у лінгвістиці відноситься до процесу відбору та стандартизації мовних явищ для формування мовної норми. Згідно з лінгвістичною моделлю Ейнара Хаугена, кодифікація є другим етапом мовного планування, після відбору лексичного матеріалу, що визначається під впливом позамовних факторів [29, с. 309]. Зазначена модель передбачає, що кодифікація цілеспрямовано фіксує відібраний мовний матеріал певного історичного періоду, а не випадково.

Інший відомий лінгвіст Хайнц Клосс розглядає кодифікацію як невід'ємну частину корпусного планування мови і також визначає її як другий крок у цьому процесі [41]. Проте чи стануть відібрані та кодифіковані мовні явища мовною нормою, тобто чи буде успішним другий крок, значною мірою залежить від критеріїв підходу до відбору мовного матеріалу. У цьому дослідженні буде розглянуто співвідношення прескриптивного і дескриптивного підходів до опису мови у китайській мовознавчій традиції з моменту появи перших словників, а також динаміку розвитку означених підходів до кодифікації на прикладі письмових мов веньянь та байхуа. На матеріалі ранніх словників та інших носіїв кодифікації китайської мови автор досліджує тенденції кодифікації мовної норми в історичному аспекті. Китайська традиція кодифікації, що вперше проявляється на сторінках словників починаючи з IV – III ст. до н.е., в тісному сплетенні цілого ряду факторів (індивідуально-особистісних, соціальних, культурних) представляє особливий інтерес для проведення дослідження щодо обраних підходів кодифікації – прескриптивного та дескриптивного. У проведеному дослідженні на матеріалі ранніх китайських словників робиться спроба охарактеризувати історичну динаміку кодифікаційних процесів веньяня та байхуа.

Незважаючи на свою поширеність, терміни «нормалізація мови», «прескрипція» та «прескриптивний» потребують певного уточнення, перш за все, в їхньому співвідношенні з термінами «дескрипція», «дескриптивний», а також «норма», «нормативний» і «нормалізація».

Термін «прескриптивізм» позначає активну позицію кодифікатора, яка передбачає встановлення та чітке, навіть жорстке, визначення мовної норми (через

що у сучасній лінгвістиці часто набуває негативного значення), втручання в мовний узус, критичну оцінку використання лінгвістичного матеріалу з позиції «вірно» або «невірно». Протилежний зміст вкладається у термін «deskриптивізм», який розглядається як об'єктивний науковий опис мовної практики, всього різноманіття мовних варіацій без тверджень «вірно-невірно», тому сприймається лінгвістичною наукою дуже позитивно.

Але навіть об'єктивний, зроблений без критичного переосмислення опис лінгвальних явищ може сприяти нормалізації мови, оскільки реципієнт сприймає описувані автором мовні явища та приклади як зразок правильного вживання. Тому в цьому дослідженні терміни «presкриптивізм» та «deskриптивізм» вживаються без негативних чи позитивних упереджень. Вони потрібні для з'ясування співвідношення deskрипції і presкрипції в контексті всієї нормативної традиції китайської мови, а також у рамках конкретного твору-носія кодифікації (словника, довідника та ін.), що сприяв встановленню мовної норми або її трактуванню. У визначенні та описі мовних норм носії кодифікації можуть схилитися до deskрипції або presкрипції. Вирішення означеного вище питання для історії кожної окремої мови є актуальним завданням лінгвістичної історіографії.

Presкриптивний підхід, як показує історія лінгвістики, є обов'язковим для формування мовної норми на певному культурно-історичному етапі. Встановлення мовних стандартів через зменшення варіювання формує літературну мову. Саме на обмеження варіативності й спрямований presкриптивний підхід, в якому виникає потреба, коли мовне варіювання починає усвідомлюватися як перешкода для ефективної комунікації.

Для визначення мовної норми вихідним приймається її розуміння як власне мовного феномена і кодифікації як явища зовнішнього по відношенню до самої мови». Розмежування понять мовної норми та кодифікації було вперше прийнято Празьким лінгвістичним гуртком у 1929 р. Також у цьому дослідженні мовна стандартизація розглядається як процес з двох складових: одна складова – це нормалізація «... як спонтанний мовний процес», а інша – кодифікація [14]. Нормалізація розуміється і як нерегульований постійний розвиток мови, і як

цілеспрямована діяльність носіїв мови, а саме: філологів, письменників, лексикографів, що веде до закріплення мовних норм в авторитетних джерелах, тобто – до кодифікації [14].

Отже, що впливає на відбір підходу до встановлення мовної норми? Які підходи та у якому співвідношенні було використано при створенні мовної норми та визначенні дозволеної варіативності її форм? Які підходи було обрано для запровадження кодифікації мовної норми?

Наша гіпотеза полягає в тому, що співвідношення дескриптивного та прескриптивного підходів залежало від історичних, ідеологічних та культурологічних факторів. А вибір літературних текстів, за якими формувалася письмова мовна норма, залежав від політичної ідеології старого Китаю, яка, у свою чергу, формувала й лінгвістичну ідеологію. Встановлення кореляцій між підходами до відбору матеріалу, формами кодифікації та політичною ідеологією висуває низку запитань, відповіді на які потребують додаткової діахронічної перспективи. Для дослідження дескриптивного та прескриптивного підходів до кодифікації мовних явищ, а також впливу лінгвістичної ідеології на її процеси та зміну концепцій було розглянуто важливі в історії китайської кодифікації праці та обрано ключові для даної розвідки твори, а саме перші китайські словники:

1. Тлумачний словник «Ер Я» («尔雅») вважається першим китайським тлумачним словником, який зберігся до наших часів. Перші згадки про цей словник з'явилися за часів панування династії Хань [227].
2. Словник «Шо вень цзе цзи» («说文解字»). Початок роботи над ним датується приблизно 100 р., а післямова до словника свідчить про те, що дану працю представили імператору в 121 р. [226, с. 58]
3. Словник «Фан Янь» («方言»), повна назва «輶轩使者绝代语释别国方言», автором якого є Ян Сюн (杨雄, 53 р. до н.е. – 18 р.).
4. Словник «Ши Мін» («释名», досл. – «Пояснення імен») було створено Лю Сі (刘熙) наприкінці правління династії Хань [131].

Вибір означених вище словників для дослідження явища дескрипції та прескрипції не є випадковим, він обумовлений такими фактами:

- дані праці були першими (зокрема словник «Ер Я»), що заснували лексикографічну традицію в китайській філології загалом і кодифікаційну традицію тематичних словників зокрема;
- кожен з цих словників презентує нову концепцію кодифікації: розгляд кодифікованого матеріалу, який відрізняється варіативністю форм, може надати важливі та достовірні результати при дослідженні;
- ці словники мали велике значення для розвитку китайської філологічної традиції: вони започаткували форми кодифікації, які існували упродовж століть;
- періоди створення цих словників співпадали з періодами історичних змін, і, як наслідок, зі змінами у лінгвістичній ідеології, тому зв'язок кодифікації та лінгвістичної ідеології, розглянутий на прикладі цих словників, буде виглядати більш наочним.

Більшість досліджень означених праць присвячена не аналізу критеріїв відбору форми та концепції кодифікації, а саме походженню давньокитайських словників та засобам їх декодування. На прикладі цих словників можна побачити, що форми кодифікації мають велику варіативність. Так, словник «Ер Я» було внесено до конфуціанських канонів, тож досліджувати його почали ще з глибокої давнини. Зокрема видатною працею періоду правління династії Вей (魏, 220 – 265 рр.) та Цзінь (晋, 265 – 420 рр.) було дослідження Го Пу (郭璞) під назвою «Ер Я чжу» («尔雅注», досл. «Примітки до словника «Ер Я») [157]. За часів правління династії Тан (唐, 618 – 907 рр.) з'являються праці Кон Інді (孔颖达, при бл. 574 – 648 рр.) під назвою «У цзін чжен і» («五经正义», досл. «Вірний зміст п'яти конфуціанських канонів»), де серед іншого розглядається тлумачення слів у «Ер Я». Хоча у період правління династії Суй (隋, 581 – 618 рр.) та Тан виходить чимало тлумачної літератури, присвяченої дослідженню походження та словникового складу «Ер Я»), однак, слід зауважити, що більшість таких праць або є компіляційними, або базуються на матеріалах дослідників попередніх династій.

Сін Бін (邢昺, при бл. 932–1012 рр.) та Чжен Цяо (郑樵, 1104–1162 рр.) також досліджували означений словник, результатом цих розвідок стали праці Сін Біня «Ер Я шу» («尔雅疏», досл. «Тонке значення знаків словника "Ер Я"») та Чжен Цяо «Ер Я чжу» («尔雅注», досл. «Коментарі до словника "Ер Я"»). Кожна з цих наукових робіт має свою концепцію та методи, але самі роботи не виходять за межі тлумачення словникового матеріалу «Ер Я» [162, с. 67].

За роки правління династії Цін (1644 – 1911 рр.) з'являється велика кількість значних і не дуже праць з тлумачення класичних конфуціанських канонів, але головними об'єктами дослідження у цій галузі виступали словники «Ер Я» та «Шо вень цзе цзи». Тлумачення лексичного наповнення цих словників трактується новими методами: спираючись на дослідження стародавніх словників рим та аналіз рими, можна виявити, які ієрогліфи мали схоже звучання або були омонімами, а також простежити історичні зміни у звучанні окремого ієрогліфа, а потім, всебічно розглянувши текстове значення певного знаку, зробити висновки щодо його первісного значення.

Серед сучасних досліджень, присвячених словнику «Ер Я», можна виділити працю Чень Чунфен (陳春風) та Чжан Тао (張濤) під назвою «Тлумачення запозиченого значення звичайних слів у «Ер Я» («淺探 «爾雅» 對普通語詞借義的訓釋», 2008) [357], а також працю Цзян Жентао (姜仁濤) «Дослідження синонімів у «Ер Я» («爾雅» 同義詞研究», 2006) [172]. Як можна побачити з огляду літератури, засоби кодифікації означеного словника не розглядалися у зв'язку з лінгвістичною ідеологією.

Дослідженню словника «Ши Мін» присвячено чимало робіт, які було написано ще у період правління династії Хань (206 р. до н.е. – 220 р. н.е). Так, наприклад, до нашого часу дійшла праця Лю Сі (劉熙) «Розгорнуті доповнення до коментарів "Ши Міна"» («釋名疏證補»), але і стародавні, і сучасні дослідження мали на меті лише тлумачення словникового наповнення або встановлення походження цього словника [275]. Серед сучасних розвідок у цьому напрямку можна виділити праці Вана Руньцзи «Про природу "Ши Мін"» (王闰吉. «論 “釋

名” 的性質») [278], Чень Цзяньчу (陳建初) «Дослідження "Ши Міна"» («釋名», 考論, 2007) [356], а також Ван Гочженя (王國珍), котрий у своїх «Розширених етимологічних коментарях до "Ши Міна"» («釋名» 語源疏證», 2009) [263] намагається виявити первісні значення ієрогліфів, зібраних в означеному словнику. Дослідження Вана Жуньцзі (王閏吉) «Про природу "Ши Міна"» («論 "釋名" 的性質», 2002) [276] та «Аналіз походження видів обґрунтувань "Ши Міна"» («"釋名" 的理據類型分析», 2002) [277] мають спільну мету наблизитися до первісного значення зібраної лексики та через аналіз лінгвістичних особливостей словника встановити його походження. У Чуй (吳鍾) у праці «Тлумачні дослідження фонетики "Ши Міна"» («釋名聲訓研究», 2010) намагається через встановлення звучання дістатися первісних значень зібраних у ньому ієрогліфів. Чжоу Цзумо (周祖謨) у дослідницькій роботі «"Ши Мін" Лю Сі та все, що було потім» («書劉熙釋名後», 1966) розглядає історію досліджень цього словника, зміну тлумачних концепцій та поглядів на пошуки первісного значення ієрогліфів, які він містить. З огляду на історію досліджень «Ши Міна», можна зазначити, що концепцію кодифікації цього словника та її засоби не розглядалися в контексті лінгвістичної ідеології.

Дослідження, присвяченні словнику «Фан Янь» («方言», повна назва «輶軒使者絕代語釋別國方言»), проводилися ще за часів панування династії Хань, але головні напрями та концепції цих досліджень відображено у праці Хуа Сюечена (華學誠) «Історія вивчення діалектів при [династіях] Чжоу, Цін, Хань та Цзінь» («周秦漢晉方言研», 2007) [300]. Серед ґрунтовних робіт з цієї теми можна виокремити «Китайські діалекти згідно з "Фан Яньом"» («The Chinese Dialects of Han Time According to Fang Yen», 1959) [72] та «П'ять лексикологічних досліджень на основі "Фан Янь": діалектні слова для позначення поняття "тигр"» («Five Word Studies on Fang Yen (Third Part): The Dialect Words for 'Tiger'», 1967) [73] авторства Пола Серрюйса (P. Serruys). Дослідження словника «Фан Янь» проводилися в напрямку аналізу діалектної лексики у різних історичних періодах та різних

ареалах, але досліджень обраної кодифікації словника у контексті лінгвістичної ідеології виявлено не було.

Розвідки, присвячені словнику «Шо вень», беруть початок з давнини, серед сучасних же досліджень окремої уваги заслуговують праці «Давньокитайські письмові знаки» («中国古代文字», 2014) за редакцією Сю Цяня (徐潜) [113] та «Високий історичний статус ""о вень цзе цзи""» (《说文解字》崇高的历史地位, 1997) за редакцією Тана Кецзіна (汤可敬) [317]. Та не зважаючи на велику цінність цих робіт для історії китайської мови, а саме встановлення первісних значень ієрогліфів тощо, засоби та концепції кодифікації словника «Шо вень» та їх зв'язок з лінгвістичною ідеологією того часу не розглядалися.

Робіт, присвячених дослідженню співвідношення дескриптивного та прескриптивного підходів у формуванні мовної норми веньяня та байхуа не було знайдено, тому це дослідження має своєю метою заповнити даний пробіл та запропонувати відповіді на питання щодо шляху та засобів відбору мовної норми у давньокитайських письмових мовах.

Детальний розгляд визначеної проблеми може дати відповіді на питання щодо формування особливостей літературних мов веньянь та байхуа, виявити тенденції утворення головних принципів відбору мовного матеріалу для формування мовної норми.

Як вже було зазначено вище, ми досліджуємо співвідношення дескриптивного та прескриптивного підходів у історії давньокитайської кодифікації. У ході даної роботи нами було розглянуто історію кодифікації веньяня, виявлено та проаналізовано екстралінгвістичні фактори, які впливали на вибір підходів до неї та відбір мовного матеріалу, а також ключові концепції та співвідношення прескриптивного та дескриптивного підходів у цьому процесі. Також на цьому етапі через особливості форм кодифікації було пояснено вибір підходу для створення праць з кодифікації. Дослідження прескриптивного та дескриптивного підходів у кодифікації веньяня та аналіз впливу на кодифікацію екстралінгвістичних факторів проводилися за такими етапами:

1. Розгляд перших словників як перших носіїв кодифікації.

2. Аналіз історичного, культурологічного тла та дослідження ідеологічних концепцій стародавнього Китаю.

3. Дослідження впливу конфуціанської ідеології як головного екстралінгвістичного фактору, що обумовлював підхід до кодифікації веньяня.

4. Розвідка історії виникнення мови байхуа, дослідження співвідношення прескриптивного та дескриптивного підходів до кодифікації цієї мови.

Проаналізуємо процес зародження кодифікації веньяня. Як показує історія китайської філологічної традиції, співвідношення прескрипції та дескрипції не було сталим. Словники «Ер Я», «Фан Янь», «Ши Мін», «Шо вень» можна розглядати як перші носії концепцій та механізмів кодифікації. «Ер Я» офіційно вважається першим китайським словником, згадка про нього вперше зустрічається у «Хроніках династії Хань» («前漢書»), в розділі («艺文志»). У сучасній історіографії Китаю існує думка, що «Ер Я» у своєму первісному вигляді сформувався наприкінці епохи Чжаньго (V–III ст. до н.е.). У словниках «Ер Я», «Шо вень цзе цзи», «Фан Янь», «Ши Мін» та ін., які є універсальними, незалежними працями з кодифікації, зібрано та надано тлумачення лексики конфуціанських канонів.

З приходом до влади династії Хань конфуціанство стає головною ідеологією країни, а офіційними носіями мовної норми стають конфуціанські канони. У цей період відбувається перехід від конфуціанства як етико-філософського вчення до конфуціанства як функціонуючої ідеології країни, на перший план виходять такі категорії, як «імена» та «ритуал». Теоретиком нових ідей конфуціанства династії Хань стає Дон Чжуншу (董仲舒) [241, с. 29].

Питання про «виправлення імен» («正名») було підняте ще Конфуцієм. У приведеному з «Лунь юй» прикладі, Цзі Лу питає учителя: «Вейський правитель має намір запропонувати вам посаду в управлінні державою. Як ви розпочнете?» Учитель відповідає: «Спочатку потрібно виправити імена». Цзі Лу запитує: «Ви розпочинаєте здалеку. Навіщо виправляти імена?» Учитель говорить: «О, Ю, ти неосвічений! Справжній шляхетний чоловік виявляє обережність у відношенні до незнайомого. Якщо імена неправильні, то слова не мають підґрунтя. Якщо слова не

мають підґрунтя, то дії не можуть бути здійснені. Якщо дії не можуть бути здійснені, то ритуали і музика не процвітають. Якщо ритуали і музика не процвітають, то правосуддя не застосовується належним чином. Якщо правосуддя не застосовується належним чином, народ не знає, як поводитися. Тому шляхетний чоловік, даючи імена, повинен вимовляти їх правильно і здійснювати те, що вимовляє правильно. У словах справжнього шляхетного чоловіка не повинно бути нічого неправильного». (「正名」语出〔论语·子路篇〕, 所指的是一个人的身分或地位, 要和行为或作为相符合。原文是: 「子路曰: 『卫君待子而为政, 子将奚先? 』子曰: 『必也正名乎! 』子路曰: 『有是哉? 子之迂也, 奚其正? 』子曰: 『野哉! 由也。君子于其所不知, 盖阙如也。名不正, 则言不顺; 言不顺, 则事不成; 事不成, 则礼乐不兴; 礼乐不兴, 则刑罚不中; 刑罚不中, 则民无所措手足。故君子名之必可言也, 言之必可行也。君子于其言, 无所苟而已矣! 』) [218, с. 205].

З цієї цитати можна зрозуміти, що, на думку Конфуція, перший крок до управління державою – це вибір правильної назви. Сенс цього вчення полягав у тому, що статус та особистість людини повинні відповідати її поведінці та діям і до того ж знаходити відповідне відображення у словах.

З переходом конфуціанства на рівень державної ідеології слова Конфуція про правильність імен (孔子对曰: 『君君, 臣臣; 父父, 子子。』) стають основою управління країною: причиною хаосу та безладу у той час вважається невідповідність імені та поняття, імені та справжнього стану речей. Отже, якщо ім'я не відповідає реальності, то всі політичні заходи будуть недієвими.

Однак концепція «виправлення імен» займає значне положення не лише у політичній доктрині – вона формує ставлення до мови та філологічну традицію стародавнього Китаю. Зазначення «імені» як основи та початку «правильності» сприяє тому, що в китайській філологічній традиції (на відмінну від європейської) кодифікація розпочинається не з граматик, а з лексикографічних досліджень «імен»: пошуків та трактувань лексики конфуціанських канонів.

Починаючи з періоду панування династії Хань і майже до 90-х рр. XIX ст. поняття про мовну норму залишається незмінним для веньяня: це граматичний, лексичний, стилістичний мовний стандарт, створений на основі конфуціанських канонів. Розглянемо детально, яка саме література вважалася відповідною конфуціанським канонам. Так, при правлінні ханського імператора У-ді (漢武帝, 140–87 рр. до н.е.) виникає термін «П'ять канонів» (书经):

1. «Канон історії» («尚書») (найбільш відомий його розділ «Хун Фань» – «Великий закон» (洪范) – містить документи з 2 357 до 627 р. до н.е.).
2. «Ши цзін» (诗经) («Канон Пісень») – збірка пісень та віршів, створених у XI-VI ст. до н.е.
3. «Чжоу і» (інші варіанти назви «І цзін» (易经), «Чжоуські зміни», «Книга змін») – система ворожіння, прийнята конфуціанською традицією у II ст. до н.е.
4. «Лі Цзі» (礼记) (варіанти перекладу «Книга про ритуали», «Записки благопристойності») – містить опис ідеальної конфуціанської моделі соціального механізму, датується приблизно IV-I ст. до н.е.
5. «Чунь Цю» («Весни і осені» (春秋). Входить до складу трьох канонічних коментарів) – найдавніший китайський текст літописного плану, що охоплює період з 722 до 479 рр. до н.е.

«Юе цзін» («Канон музики» («乐经»), було втрачено у 212 р. до н. е. [296].

У період правління династії Тан до літератури, що відображала конфуціанські канони, додали ще такі твори:

- «Лунь Юй» («Бесіди та судження [Конфуція]» (论语));
- «Чжоу Лі» (周礼) («Ритуали династії Чжоу»);
- «Сяо Цзін» («Канон синівської шанобливості» (孝經));
- Словник «Ер Я» («Наближення до класики»);
- «І Лі» («Зразкові церемонії та [правила] пристойності» («仪礼»).

У XII – XIII ст. до цього переліку увійшов також трактат «Мен цзі» (孟子, Mingzi), після чого конфуціанський канон набув остаточного вигляду.

Однак за часів правління династії Сун неоконфуціанці склали свій набір канонічної літератури, до якого входило чотири праці. Ця збірка, що отримала назву «Чотири канони», складалася з:

- «Лунь Юй»;
- «Мен цзі» – записи бесід та міркувань філософа Мен Цзі про політику, мораль, філософію, освіту, відомості про його діяльність (III – III ст. до н. е.);
- «Да сюе» (大学) («Велике вчення») – розділ з «Лі цзі» (礼记), адресований високопоставленим особам, оскільки в ньому «викладено широке вчення, придатне для здійснення правління». Створено у V–III ст. до н. е.;
- «Чжун юн» (中庸) («Серединне та незмінне») (481–206 pp до н.е.) – розділ з «Лі цзі», що становив основу китайської освіти з 1313 до 1905 pp.

Ключовими кодифікаторами конфуціанських канонів виступали праці, які ми наводимо нижче.

Екзегетична праця «Мао ши цаому няошоу чун-юй шу» («毛诗草木鸟兽虫鱼疏», буквально «Примітки щодо трав, дерев, птахів, тварин, комах і риб з віршів Мао») написана у період Трицарства (220–280 pp) Лу Цзі (陆玕). Це важлива праця з тлумачення та дослідження флори і фауни, згаданих у «Ши цзіні», яка вважалася першим дослідженням тваринного та рослинного світу Китаю. «Мао ши цаому няошоу чун-юй шу» складається з двох томів. У праці описано 80 видів трав, 34 види дерев, 23 види птахів, 9 видів звірів, 10 видів риб, 20 видів комах, що загалом представляє 176 словникових позиції. Для кожної позиції, що являє собою опис тварини або рослини, було не тільки записано назву (разом із синонімами), але також описано її вигляд, характеристики та цінність у використанні. Наприклад, Лу Цзі так описав віларсію, або болотоцвіт щитолистний (荇菜): «Віларсія», також відома як «接余» – це рослина з білими стеблами та круглими пурпурно-червоними листями, що мають більший діаметр, ніж листя цуня. Вона здатна плавати на поверхні води, має коріння, що знаходиться під водою, а стебла можуть з'являтися

як у глибокій воді, так і на мілинах. Розміром вона подібна до головки шпильки, має зелену верхню частину та білу нижню. Чудові білі стебла можуть бути додані до гіркою вина, що робить його смак надзвичайно смачним для подачі на стіл». («苳，一名接余。白茎，叶紫赤色，正圆、径寸余，浮在水上，根在水底，茎与水深浅等。大如钗股，上青下白，美白茎，以苦酒浸入，美可案酒。») [186, с. 294]. Дана праця отримала широке розповсюдження не лише у Китаї, але й за його межами (Північна Корея, Японія та В'єтнам). На основі доробку Лу Цзі за часів династії Мін було створено працю «Детальне роз'яснення ключових аспектів пояснень про рослини, дерева, птахів, звірів, комах і риб у "Віршах Мао"» («毛诗草木鸟兽虫鱼疏广要»).

Екзегетична праця Сун Цайбяна (宋蔡卞) «Мао Ши мін ву цзе» («毛诗名物解» – буквально «Пояснення назв речей у "Віршах Мао"»), написана за часів правління династії Сун, була присвячена дослідженню лексики «Ши Цзіна» і складалася з 20 томів [223].

У період панування династії Мін Феном Фуцзіном (冯复京, 1573–1622 pp) було створено екзегетичну працю «Лю цзя ші мін у шу» («六家诗名物疏» – буквально «Детальне пояснення назв речей з віршів "Лю цзя"»), що складалася з 55 томів. Праця присвячена дослідженню лексики «Ши Цзіна», аналіз проводився з урахуванням досягнень шести шкіл дослідників, а саме: «Мао Ши», «Ці Ши», «Лу Ши», «Хань Ши», «Анотації до "Мао Ши"» Чжен Сюаня, «Антології поезії» Чжу Сі («毛诗», «齐诗», «鲁诗», «韩诗», 郑玄 «毛诗笺», 朱熹 «诗集传»). У роботі загалом розглянуто більше 1300 лексичних одиниць, усі поняття поділено на 32 класи: 释天、释神、释时序、释地、释国色、释山、释水、释体、释亲属、释姓、释爵位、释饮食、释服饰、释室、释器、释布帛、释宝五、释礼、释乐、释兵、释舟车、释色、释艺业、释夷、释兽、释鸟、释鳞介、释虫、释术、释谷、释草 та ін.

Праця «Ши цзін бай шу» («诗经稗疏» – буквально «Детальний аналіз Ши Цзіна») була написана за часів правління династії Цін видатним екзегетом того часу Ван Фучжи (王夫之, 1619–1692 pp). Робота складається з 4 томів, коментарі у ній

настільки великі та численні, що тривалий час вона була внесена до списку заборонених книг. Лише наприкінці періоду правління династії Цін їй дозволено було опублікувати. У «Ши цзін бай шу» було проаналізовано та виправлено екзегетичні дослідження та теорії щодо «Книги пісень».

Екзегетична праця «Ши чуань мін у цзі лань» («诗传名物集览» – дослівно «Короткий огляд назв речей з Ши Цзіна»).

«Мао ши чуань ї лей» («毛诗传义类» – буквально «Тлумачення змістових класів у “Віршах Мао”») має також назву «Мао Я» («毛雅»). Це екзегетичне дослідження, що складається з 19 розділів, було написано за часів правління династії Цін, авторство належить Чень Хуаню (陈奂, 1786 – 1863 pp). Словосполучення «змістові класи» («义类»), присутнє у назві, означає, що в праці було зроблено семантичну класифікацію лексичних одиниць. Чень Хуань взяв за основу екзегетичне тлумачення «Ши Цзіна» Мао Хеном та Мао Чаном (毛亨, 毛萇), а також словник «Ер Я» як основу та взірць для побудови семантичної класифікації. Через розподіл та назву розділів «Мао ши чуань ї лей» отримав другу назву – «Мао Я», де «Я» вказує на пряме відношення роботи до словника «Ер Я», так: (释故, 释言, 释训, 释天, 释宫, 释器, 释乐, 释亲, 释地, 释丘, 释山, 释水, 释草, 释木, 释虫, 释鱼, 释鸟, 释兽, 释畜).

Отже, переважна більшість словників в історії кодифікації китайської мови була орієнтована тільки на трактування конфуціанських канонів, однак підходи до трактування, методи та концепції кодифікації передбачалися різні, що могло суттєво змінити динаміку розвитку філологічної традиції. Так, наприклад, династія Сун (宋, 960–1279 pp) успадкувала концепції та дослідження попередніх періодів, а також у цей же час було зібрано (зі стародавніх могил) велику кількість храмових дзвонів, посуду та інших стародавніх сакральних артефактів з надписами, що суттєво розширили коло знань про зміст та трактування стародавніх слів.

У галузі тлумачення змісту конфуціанської класики не з’являється нових напрямів та ідей, прикладом чого є праця Ояна Сю (欧阳修) «Ши бень ї» («诗本义» – досл. «Первісний зміст віршів «Ши Цзіна») [200]. Згодом з’являється робота

Вана Аньші (王安石, 1021 – 1086 pp.) «Цзі шо» («字说» – досл. «Тлумачення складних знаків»), котра містила твердження, що усі поєднання форми (радикалу) та звучання (фонетики) у ієрогліфічному знаку слід вважати не випадковістю, яку не можна пояснити, а навмисною сполукою за змістом (会意字). Наприклад, «те, що має стосунок до міста» («与邑交») означає «郊» – «передмістя» [200].

Але водночас інший учений – Ван Цзишао (王子韶) – висунув концепцію про «Пояснення значення правої складової знаку» («右文说»), у якій стверджував, що фонетична складова ієрогліфа (фонетик) не лише вказує на звучання звуку, але й виражає значення. Так, згідно його твердження, більшість ієрогліфічних знаків з однаковим звучанням і тоном мають спільне основне, глибинне значення: «戈» означає «мало», «трохи», «мала кількість» [281]. За гіпотезою Вана Цзишао, «коли “води” “замало” – це “мілина”, коли “мала частинка” “золота” – це “гроші”, а коли “мала” “цінність” – це “дешевизна»» («水之小者曰浅, 金之小者曰钱, 贝之小者曰贱») [281]. До періоду династії Сун знання дослідників щодо відмінностей між стародавнім та сучасним звучанням ієрогліфічних знаків були досить розмитими, щодо цієї проблеми не було проведено відповідних досліджень. Лише у період Південної династії Сун (南宋, 1127–1279 pp) почали порушувати питання та досліджувати особливості стародавнього звучання через вивчення архаїчної системи римування [281].

Тлумачення змісту окремого знаку і тексту у цілому з урахуванням стародавнього звучання та рими поклало початок новій дослідницькій традиції екзегези. Лінгвісти періоду династії Цін високо цінували класичні роботи екзегези часів панування династії Хань. У цей період з’являється велика кількість значних і не дуже праць із тлумачення класичних конфуціанських канонів, але головними об’єктами різнопланового дослідження у цій галузі виступали словники «Ер Я» та «Шо вень цзе цзи». Також головний напрям і розвиток екзегетичних досліджень цього періоду був тісно пов’язаний із аналізом стародавньої фонології, зв’язку між звучанням та змістом знаку, а також рим, а через них – і звуків у стародавніх конфуціанських канонах «Ши Цзін» («易经» – «Канон віршів») та «Чжоу цзін»

(«易经» – досл. «Книга змін»). Так, наприклад, видатна праця Гу Янву (顾炎武) «Інсю у шу» («音学五书» – буквально «Дослідження фонології П'яти канонів») базується на матеріалі «Ши цзіну», «Чжоу цзіну» та інших книг.

З точки зору теорії, найбільший внесок вчених династії Цін в екзегетику полягав у передачі взаємозв'язку мови (语言) та тексту (文字). Було розроблено таку концепцію: щоб зрозуміти текст у цілому та значення окремих знаків, необхідно знати первісне звучання цих знаків; якщо звучання знаку невідоме, то його графічна форма буде незрозумілою, а отже питання змісту також залишиться відкритим. Оскільки мова використовує звук для вираження значення, а слова є лише символами для запису мови, то насамперед необхідно розуміти звучання слів і, виходячи з цього, досліджувати значення знаку. Дай Чжень (戴震) сказав так: «Екзегеза та фонологія нерозривно поєднані – зовні і усередині, утворюючи єдине ціле» («训诂音声相为表里»). Це важливе твердження поклало початок розвитку нових підходів до екзегези. Пізніше Ван Нянсьунь (王念孙) висловив таку думку: «Мета екзегези – встановлення первісного звучання, оскільки ієрогліфи, які мають однакове звучання, але різну графічну форму, [усе одно] мають таке саме значення, і хоча такі ієрогліфи розподіляють за різними групами, вони все одно ідентичні за значенням і відносяться до однієї групи» («窃以诂训之旨, 本于声音. 故有声同字异, 声近义同, 虽或类聚群分, 实亦同条共贯»). Ця цитата стала еталоном для дослідників династії Цін при вивченні екзегетики. У цей період екзегеза стає дисципліною із системними, теоретично обґрунтованими та чітко визначеними методами.

Розглянемо головні принципи проведення екзегези за часів династії Цін, основні засади:

1. Визначення неправильного або запозиченого значення слів через звучання.

Як правило, чітко простежити первісне значення ієрогліфа можна за допомогою його розширених значень.

Спираючись на дослідження стародавніх словників рим та аналіз рими, можна виявити, які ієрогліфи мали схоже звучання або були омонімами, а також простежити історичні зміни у звучанні окремого ієрогліфа, а потім, всебічно розглянувши текстове значення певного знаку, зробити висновки про його первісне значення. Такий метод дозволяв вирішити багато складних питань, пов'язаних із труднощами екзегези і тлумаченням змісту у стародавніх книгах. Це важливе для лінгвістики відкриття було зроблене при вивченні екзегетики у період панування династії Цін.

2. Виявлення первісного значення ієрогліфа базується та чітко простежується за набутими у процесі його функціонування значеннями.

Полісемія – це дуже поширене явище у китайській мові. Дуань Юйцай (段玉裁) сказав: «Кожен ієрогліф має своє первісне значення і набуті з часом розширені значення. Ті, хто виступають за збереження первісного значення, але нехтують набутими – втрачають ядро; а ті, хто виступають за збереження набутих значень, але нехтують первісним – втрачають оболонку» («凡字有本义焉, 有引申假借之余义焉. 守其本义, 而弃其余义者, 其失也固; 习其余义, 而忘其本义者, 其失也蔽. 蔽与固皆不可以治经»).

3. Порівняння та дослідження різних коментарів та пояснювальних текстів з метою встановлення первісного значення і звучання слова.

4. Визначення первісного значення ієрогліфа (у першу чергу) через звучання.

Дуань Юйцай (段玉裁) у своєму коментарі до словника «Шо вень цзе цзи» зазначав: «Звучання та значення мають одне джерело походження, тому дуже часто та частина ієрогліфа, що вказує на звучання, за своїм значенням співпадає або дуже наближена до значення самого ієрогліфа у цілому» («声与义同原, 故谐声之偏旁多与字义相近»).

Ще одним важливим спостереженням є те, що ієрогліфи з однаковим звуковим елементом не обов'язково повинні мати подібне або однакове значення, але схожість чи подібність звучання різних звукових елементів завжди вказує на

одне джерело походження («同从一个声符的字不一定只有一义,而不同声符音同或音近的也可以有同义的关系»).

Окрім того, була створена концепція співвідношення форми, звучання та значення: від графічної форми залежить звучання, а від звучання залежить зміст (4). Поєднання в одну систему трьох важливих складових слова (форми, звучання та значення) розкрило нові можливості для наукових розвідок.

Екзегеза часів правління династії Цін досягла нового рівня наукових досліджень. Сферою інтересів у цій галузі виступали не лише односкладові, а й двоскладові слова; вивчення не тільки повнозначних, але й функціональних слів; з'явилися граматичні категорії; було висунуто багато нових ідей щодо інтерпретації стародавніх книг.

Автори перших словників вже усвідомлювали, що їхня діяльність повинна привести до впорядкування узусу. Можна стверджувати, що на цьому етапі прескрипція превалує над дескрипцією.

Офіційні філологічні дослідження спрямованні на мову веньянь. Через постійне повернення та звернення до мови класичних канонів веньянь стає сталою мовою. Різниця між письмовою та розмовною мовами стає все більшою. Незважаючи на той факт, що всі письмові твори до династії Сун (宋, 960–1124) було записано мовою веньянь, сталість письмової мови вже не задовольняє усі потреби суспільства. З розвитком міської культури у суспільстві одночасно виникає і світська культура, цінності якої інколи ідуть врозріз з тим, що предписують конфуціанські канони. Відображенням тогочасних поглядів та світського життя стає новий літературний жанр: новели хуабень (话本), який виникає у XI ст. Як можна зрозуміти власне із назви, ці новели було написано розмовною мовою. Поява хуабень стала переломною подією: з часу її появи у письмовій мові певних жанрів починають використовуватися елементи мови розмовної. Розквіт драматургії, який припадає на період панування династії Юань (元, 1279–1368), зблизив розмовну та письмову мови [190, с. 69]; головною причиною цього було те, що мову театральних персонажів повинні були розуміти

глядачі. Саме тому в цей період виникає необхідність у менш архаїзований та більш сучасній письмовій мові, така потреба суспільства обумовлює появу нового її різновиду – байхуа [190, с. 134]. З моменту своєї появи у XIII ст. до початку XX ст. байхуа стає мовою таких жанрів літератури, як п'єси, новели, романи. Проте, навіть відображаючи сучасний авторам художньої літератури розвиток мови, байхуа усе одно зберігає в собі мовні елементи веньяня [319, с. 172]. До того ж, через велику кількість діалектів на території Китаю (така мовна ситуація існувала завжди протягом століть) байхуа відображала та вбирала ще й діалектні особливості мови.

Ставлення до конфуціанських канонів як до носія незмінної мовної норми і зведення до мінімуму будь-якого впливу усної мови на письмову сформувало чітко виражену традицію прескриптивного підходу до мови, що сприяло зменшенню мовної варіативності. Поява сформованого традицією прескриптивізму була обумовлена цілою низкою причин.

1. Політичні причини: становлення конфуціанства як єдиної політичної ідеології Китаю при династії Хань призвело до необхідності затвердити єдині мовні норми (основою яких стали безпосередньо конфуціанські канони), щоб сприяти консолідації країни. Також становлення єдиної норми сприяло створенню китайської державної надетнічної ідентичності [67].

2. Соціально-економічні причини: велика кількість діалектів, урбанізація, збільшення населення, призводили до формування відкритих соціальних ланцюжків, що викликало необхідність встановлення і впровадження єдиної мовної норми для ефективної комунікації.

3. Причини етико-ідеологічного характеру: вибір саме прескриптивного підходу тісно пов'язаний з етичною нормою та панівною ідеологією (конфуціанством). Як вже було зазначено вище, на перший план виходить концепція «виправлення імен», що також має вплив на вектор розвитку філологічних досліджень, який зберігається до початку XX ст.: лексикографічні праці, пошуки правильних визначень («імен») для існуючих реалій, правильних трактувань лексики конфуціанських канонів та ін.

Розвідки та дискусії щодо відповідності слова поняттю, яке воно називає, не є новими для світових філологічних досліджень. Так, в античній філософії розгляд питань, пов'язаних з мовою, займає дуже важливе місце. Антична теорія мови представлена двома напрямками: теорія іменувань та граматичне мистецтво. Теорія іменувань відноситься до того напрямку античної філософії, який розглядає природу мови. Слід одразу зазначити, що теорія іменувать, за своєю суттю, є однаковою у різних відомих античних культурних традиціях: загальний її зміст зводиться до того, що слово, даючи назву (ім'я) речі, виступає інструментом, за допомогою якого у світі та діяльності людей виникає іменована словом річ. Слово є всеосяжним початком всього, від нього залежить подальша правильність дій, тому воно (слово) повинно бути вірним. Головна ідея теорії іменувань полягає в тому, щоб встановити розумний гармонійний лад у суспільстві та водночас світову гармонію.

Традиційні концепції теорії іменувань розподіляються на два підходи: онтологічний та конвенціональний. В основі першого підходу закладено онтологічну заданість відповідності імені та позначуваного ним предмета: «утворити імена (речей) не може всякий, кому заманеться, але (лише той), хто бачить розум і єство сущого. Отже, «імена природні у своєму походженні» (Прокл про Піфагора). Отже, імена властиві предметам від самого початку (*phusei*), тому можливість правильного або неправильного найменування призводить до пошуків та необхідності осягнення ортодоксального значення (*etimon*) імені (звідси – «етимологія»), а правильне ім'я, у свою чергу, забезпечує осягнення сутності предмета (позиція стоїків).

Другий, конвенціональний, підхід вважає іменування речі дією «зі встановлення», «договором», а не таким процесом, що передбачає осягнення природи речі, глибинне розуміння її якостей. Такий підхід можна побачити у різних мовознавчих традиціях античності, так: «за однією грудкою глини впізнається все зроблене з глини, (бо) видозміна – лише ім'я, засноване на словах; дійсне ж – глина» (Упанішади). Також у грецькій філософії: «імена з нагоди, а не за

природою» (Демокрит). У ранньому буддизмі: «імена обумовлені свідомістю» (ранній буддизм).

Що стосується теорії іменування у китайській мові, то, згідно з конфуціанством, при виборі імені слід керуватися принципом «лі». «Лі» у перекладі має значення «ритуал», але у більш широкому сенсі для конфуціанства це поняття означає правильний, раціональний початок будь-якої діяльності. Таким чином, правильне іменування речей у конфуціанстві є початком шляху до правильного та гармонійного не лише суспільства, але й цілого всесвіту. Окрім того, слід зазначити, що теорія іменування та пошуки природи речей у грецькій та індійській лінгвістичних традиціях та філософії мали більш дослідницький, пізнавальний характер. Проте в Китаї зі становленням за часів династії Хань конфуціанства як головної ідеології країни складається наступна ситуація: панівна ідеологія визначає ставлення до мови, тобто лексика конфуціанських канонів та вірно обрані для її трактування «імена» стають основою для правильної побудови світосприйняття людини, правильного здійснення політичних заходів, правильної побудови суспільства. Така соціально-політична концепція формує ставлення до мови як до носія правильних «імен», тобто соціальної стабільності, тому китайська філологічна традиція, досліджуючи лексику канонічних текстів, обирала для кодифікації прескриптивний підхід, який зводив до мінімуму прояви мовної варіативності.

Уявлення про мову як таку, для якої «достатньо, щоб слова виражали сутність», «всі явища мали правильні імена», відображені у порядку, встановленому Небом, призводили до того, що укладачі словників прагнули, з одного боку, домогтися точного визначення слова, а, з іншого боку, відшукати вірне значення «споконвічного слова», тим самим здійснюючи постійне повернення до «правильної» давнини, орієнтацію на узус соціальної (політичної) еліти.

Як було сказано вище, ще однією галуззю розвитку мови є граматичне мистецтво. Головною його ознакою та характеристикою є інтерпретація кожного письмового знаку. Але інтерпретація є різною в залежності від системи писемності.

Так ієрогліфічна писемність не передбачає опис морфологічних змін знака, а оскільки він лишається незмінним, то не впливає на форму знаків, що його оточують, так само як і ці знаки не впливають на його форму. На противагу цьому явищу у фонетичних писемностях форма слова змінюється в залежності від того, з якими іншими словами воно вступає у взаємодію. Тому граматичне мистецтво детально аналізувало не лише слова, але й зміну одних слів під впливом інших.

Граматичне мистецтво є характерним для всіх мовознавчих традицій античності: описи письмових знаків складаються у словники. З самого початку такі словники є тематичними та енциклопедичними. Але китайська традиція мовознавства через особливості ієрогліфічної писемності обирає словники головними носіями кодифікації. А західноєвропейська традиція шляхом описів та аналізу взаємодії між словами підходить до створення граматик, саме з них починається кодифікація мови, яка тільки згодом переходить до лексичної кодифікації. Прескриптивний характер кодифікації, притаманний і китайській, і західноєвропейській традиції, сприяє нормалізації мови.

Усі ці фактори в сукупності забезпечували аж до початку ХХ ст. авторитет конфуціанського вчення і непорушність прийнятої мовної норми.

Що ж стосується кодифікації мови байхуа, нижче ми наведемо головні кодифікатори.

1. Праця «Тун су вень» («通俗文» – «Проста та зрозуміла мова») була написана Фу Цянєм (服虔) наприкінці періоду правління династії Східна Хань (东汉). Це перший у Китаї словник розмовних слів, який зайняв важливе місце в історії лексикографії китайської мови, та оскільки ця книга не зберіглася до нашого часу, то філологи минулих століть не мали єдиної думки щодо розуміння структури та мети цього словника. Наприклад, Ху Цігуан (胡奇光) в «Історії науки про китайську писемність» (китайською) зазначав: «Він [«Тун су вень»] має відмінні від словника “Шо вень” функції та характеристики: у ньому спеціально було зібрано тільки нові ієрогліфи. У цих нових ієрогліфах не лише було розкрито іноземне походження, головним було показати новітні, утворені за династії Хань

знаки, які були у загальному вжитку, та звичайно ж, пропущені у «Шо вені» офіційно прийняті ієрогліфи зі стародавньої літератури доциньського періоду («它有不同于《说文》的特色，就在专收新字。那新字不仅指外来字，主要是指汉代新造的通用字，当然也收《说文》漏收的先秦古籍上的正字。）。)

Екзегет Дуань Шувей (段书伟) у «Збірнику популярної літератури» («通俗文辑校») висловив таку думку: «Це перша екзегетична монографія в моїй країні, яка спеціалізується на тлумаченні слів розмовної мови та рідкісних слів розмовної мови» («是我国第一部专释俗言俚语、冷僻俗字的训诂学专著»). У словнику «Гун су венъ» було кодифіковано велику кількість розмовних і простонародних слів та висловів того часу, тому ця праця має високу документальну цінність для вивчення середньодавньої китайської мови, особливо діалектів і розмовних слів середньокитайського мовного періоду.

2. Тлумачний словник розмовної мови «Лі янь цзе» («俚言解», буквально – «Пояснення сленгу») було написано у час правління династії Мін (明代) видатним екзегетом Ченем Шіюанем (陈士元, 1516–1597). Означений вище словник відноситься до екзегетичних праць та складається з двох томів. Два перших ієрогліфи у назві («俚言») передають значення «俗語» – «звичайна», «простонародна», «вульгарна» мова, а також «діалектизми», що традиційно протиставляється «雅言» – «вишуканим промовам». Проте «вульгарна» розмовна мова («俚言») є динамічною, живою і не має шаблонів, тому її кодифікація часто не вдається через труднощі із підбором та обробкою матеріалу. Автор «Лі янь цзе» також розумів ці аспекти, тому не працював безпосередньо з розмовними словами, які були у тогочасному вжитку, а у переважній більшості збирав сленгові та простонародні слова й вислови з історичних біографій, нотаток, різноманітних оповідань, підручників. Оскільки праця має на меті пояснити вживання простонародних висловів та слів розмовної мови у стародавніх класичних текстах, тому її відносять до екзегетичних праць, а останній ієрогліф у назві «解» передає значення «пояснення», «тлумачення».

3. Тлумачний словник розмовної мови «Тун су бянь» («通俗编», буквально – «Компіляція розповсюджених у народі висловів») був складений Ді Хао (翟灏, 1712–1788 pp). У праці зібрано популярну лексику та діалектні вислови китайської мови (у тому числі окремі слова, фрази, ідіоми та прислів'я); матеріал упорядковано за такими розділами: астрономія, географія, час та черговість, етика, чиновництво, політика, література, бойові мистецтва, ритуальні фестивалі, співи, предмети, поведінка, спілкування, оточення, темперамент, тіло, анекдоти, імена, небожителі та нечиста сила, даосизм, мистецтво, жінки, матеріальні цінності, житло, одяг, посуд, їжа, дикі та домашні тварини, птахи, рослинність та ін. (天文、地理、时序、伦常、仕进、政治、文学、武功、仪节、祝诵、品目、行事、交际、境遇、性情、身体、言笑、称谓、神鬼、释道、艺术、妇女、货财、居处、服饰、器用、饮食、兽畜、禽鱼、草木) – всього 38 категорій. Кожна категорія займає один том, тож загалом словник складається з 38 томів, в яких представлено 5 456 статей. Під кожною статтею наведено приклади, вказано джерело або проведене з метою інтерпретації значення та пояснення лексичних змін додаткове дослідження, проаналізовано етимологію та історичний розвиток китайської лексики. У наш час «Тун су бянь» можна використовувати в якості словника-довідника зі значення стародавніх ідіом, також ця лексикографічна праця має велике культурологічне значення як довідник з народних звичаїв та застарілих назв речей. Цзян Шаоюй (蒋绍愚) в «Огляді давньокитайської лексики» («古汉语词汇纲要») узагальнив значення всіх досягнень «Тун су бяня», зазначивши, що у цій праці здійснено «запис та інтерпретацію слів розмовної мови у процесі історичного розвитку, текстовий аналіз первісного значення розмовних слів, дослідження історичної еволюції й джерел походження розмовних слів» («对历代口语词的记录和诠释, 对口语词始见时代的考订, 对口语词历史演变的研究, 对口语词语源的探求»). У 2013 році видавництво «Книжкова компанія Чжунхуа» (中华书局) випустила друком відредаговану Янем Чуньфеном (颜春峰) версію словника «Тун су бянь» 1751 року (за правління династії Цін).

4. Тлумачний словник народних висловів «Ту фен лу» («土风录» – «Записи місцевих звичаїв»), написаний Гу Чжанси (顾张思) у часи правління династії Цін (清代). Ця праця являє собою дослідження народних звичаїв і приказок, які було зібрано в місцевості на півдні річки Янцзі у період правління династії Цін. Словник, представлений у вигляді коротких записів, має велике значення для подальших досліджень природи діалектичних ідіом, традицій та звичаїв того часу. Він складається з 18 томів, де розглянуто понад 1000 фольклорних матеріалів, розподілених за темами: пори року, їжа, одяг, житло, правила та норми; а також представлено мовні матеріали: ідіоми, оповідання, діалектизми, прислів'я та приказки. Означена праця інтерпретує зібрані матеріали з багатьох аспектів, таких як фольклор, лінгвістика, семантика, фонологія, екзегеза та ін., роблячи особливий наголос на етимологію. Автор шукає походження та процес розвитку простонародних та діалектних виразів у великій кількості стародавніх книг. Рукопис словника був завершений до 1787 р., вперше опублікований близько 1796 р., друга публікація датується 1798 р. Після цього в основному поширювалися друковані видання 1798 р. Цю книгу включено до фотокопії «Збірки словників розмовних мов Мін і Цін» («明清俗语辞书集成»), виданої у 1974 році в Японії.

5. «Чжен су вень» («证俗文», буквально – «Свідчення про використання літературної народної мови») – це екзегетична праця з дослідження діалектизмів та сленгу, створена Хао Їсінем (郝懿行, 1755–1823) за часів правління династії Цін. Обсяг роботи складає 19 томів, кожен з яких дорівнює одному розділу: перший розділ – їжа; другий – одяг; третій – приладдя; четвертий – назви та звертання; п'ятий – літочислення; шостий – назви речей; сьомий – класифікатори; восьмий – класичний уклад; дев'ятий – ранги чиновників; десятий – різні теорії; одинадцятий – духи та храми; дванадцятий – трави, дерева, птахи, тварини; з тринадцятого по сімнадцятий – простонародні слова та вислови; вісімнадцятий – особливі слова та діалектизми; дев'ятнадцятий – слова санскриту (一饮食、二服饰、三用具、四称谓、五岁时、六名物、七量词、八典制、九官署、十杂论、十一神庙、十二草木鸟兽、十二至十七字词俗语、十八方言异域特殊语词、十九专释梵语。). Ця

книга призначена для вивчення і пояснення системи імен, об'єктів, сленгу та ідіом, але також у ній містяться деякі слова та імена мовами, відмінними від китайської. У праці розкрито значення і досліджено походження окремих слів, і висловів. Широкий спектр цитат, багатий зміст, детальне текстове дослідження, тлумачення, а також структура роботи ґрунтуються на творах періоду династії Цін.

6. Фразеологічний словник «Ер янь» («逸言», буквально – «Прості слова») був написаний Цянем Дачжао (钱大昭, 1744–1813) за часів правління династії Цін. Назва словника «Прості слова» означає, що його присвячено розгляду розмовної мови. У праці зібрано 597 статей, в яких здебільшого досліджено вживання та значення дво- або тризначних слів та ідіоматичних висловів, малою ж кількістю представлені прислів'я, які складаються з чотирьох або більше ієрогліфів. Кожне слово та ідіома у словнику пройшли ретельний відбір та мають пояснення значень і дослідження джерела їхнього походження.

Отже, як вже було зазначено вище, мова байхуа більше відображає мовну варіативність. Тут також слід зазначити, що байхуа походить з мови веньянь, тому зберігає в собі її граматичні форми та лексику. Але оскільки байхуа – це мова «низької літератури», яка, на відміну від взірцевих для конфуціанської ідеології текстів, не містила у собі «правильних імен», потрібних для закладання вірних основ побудови впорядкованого соціуму, тож носіїв кодифікації цієї мови у вигляді словників, граматики та підручників не існувало. Але за такого стану речей саме тексти художньої літератури можна вважати носіями кодифікації байхуа, однак з урахуванням того фактору, що ці тексти не мали за мету описати та дослідити мовні явища та не використовували спеціальні механізми та концепції кодифікації, в них лише зберігається мова певного історичного періоду розвитку.

2.3.3. Ідеологія як фактор впливу на формування механізмів лексичної кодифікації

Більшість досліджень була присвячена саме поясненню первісних значень ієрогліфів та походженню цих перших джерел кодифікації, але не розгляду

залежності процесів відбору мовного матеріалу та форм його кодифікації від екстралінгвістичних факторів.

Отже, чи випадковим є відбір мовного матеріалу для кодифікації? Чи існує традиція вибору варіативність форм для запровадження кодифікації?

Гіпотеза полягає в тому, що кодифікація відображає зміну лінгвістичної ідеології, а лінгвістична ідеологія є відображенням системи мислення, менталітету та цінностей китайського народу, тож головною причиною зміни форм кодифікації є зміна лінгвістичної ідеології. Встановлення кореляцій між відбором матеріалу, формами кодифікації та лінгвістичною ідеологією висуває низку запитань, відповіді на які потребують додаткової діахронічної перспективи. Тут ми хотіли б детально розглянути питання аналізу базових чинників формування лінгвістичної ідеології та виявити її прояви у кодифікації, а також дослідити наслідки впливу лінгвістичної ідеології на відбір матеріалу та форми кодифікації давньокитайських словників.

Кодифікація надає цінний та важливий матеріал для дослідження мовознавчих традицій будь-якої нації, культурної групи, країни; окрім того, кодифікований матеріал зберігає в собі інформацію про екстралінгвістичні фактори, наприклад, зміну лінгвістичної ідеології, лінгвістичної філософії та ін. Носіями кодифікації є словники, підручники тощо. Варіативність обраних форм кодифікації свідчить про наявність екстралінгвістичних чинників, які впливали на вибір саме таких концепцій кодифікування, які представлено в перших давньокитайських словниках. Наше припущення щодо залежності кодифікації та лінгвістичної ідеології передбачає розгляд визначення «лінгвістична ідеологія» та пробілів у дослідженнях цього питання. А отже, термін «лінгвістична ідеологія» має декілька визначень. Так, американський лінгвіст-антрополог П. Кроскріті (P. Kroskrity) надає таку дефініцію: «кластерний концепт, який складається з ряду суміжних вимірів» з деякими «рівнями значимості, котрі частково перетинаються, але є аналітично помітними». Іншими словами, на думку П. Кроскріті, визначення терміну лінгвістична ідеологія «не містять під собою спільного фундаменту, а визначення, які пропонуються вченими, є украй диверсифікованими» [44, с. 105].

Ще одне визначення надає А Рамсі (A. Rumsey). На його думку, «лінгвістична ідеологія» є «набором найбільш загальних уявлень щодо природи мови, які відповідають здоровому глузду і які поділяють представники конкретного лінгвокультурного співтовариства» [70].

Таким чином, одним з важливих питань, що постають при дослідженні цього лінгвістичного явища, є пошук його проявів та особливостей функціонування в мові, які змогли би проілюструвати сутність лінгвістичної ідеології як дослідницької проблеми, її варіативність у рамках однієї мови у певний часовий проміжок. Запропонований нами підхід до вивчення питання лінгвістичної ідеології та її варіативних проявів через вивчення зміни концептів кодифікації та механізмів їх фіксації є новим підходом у вивченні явищ кодифікації та лінгвістичної ідеології.

Існує ще декілька визначень поняття лінгвістична ідеологія, які тим чи іншим чином визначають це явище. Американський лінгвіст М. Сільверштайн (M. Silverstein) визначає, що лінгвістична ідеологія – це «сукупність переконань про мову, сформульованих користувачами цієї мови для раціоналізації або обґрунтування суб'єктивного сприйняття її структури і особливостей застосування» [75]. Також М. Сільверштайн розглядає мовну обізнаність (тобто поінформованість носіїв мови щодо її структури, способів і цілей застосування) в якості критично важливого чинника, який часто зумовлює траєкторію еволюційного розвитку структури мови [74]. Згідно з твердженнями дослідника, мовна ідеологія здатна регулювати всякі зміни, які раціоналізуються будь-якими достатньо домінуючими або культурно поширеними ідеологіями.

Американський антрополог Ш. Хіт (S. Heath) надає таке визначення лінгвістичної ідеології: «самоочевидні ідеї, яких дотримується група людей щодо ролі мови як компонента соціального досвіду, і які використовуються членами цієї групи з метою самовираження» [30, с. 35]. Англійський лінгвіст Дж. Ірвін (J. Irvine) пропонує таку дефініцію: «культурно обумовлена система ідей щодо соціальних і мовних відносин укупі з моральними і політичними контекстами, що лежать в основі таких ідей» [35]. Як можна побачити зі всіх наведених визначень, означені

вище науковці сходяться на тому, що лінгвістична ідеологія – це сукупність уявлень та переконань про мову, які було створено людьми, котрі використовують цю мову [212, с. 23].

А різниця між визначеннями, перш за все, полягає в тому, до чого саме дотичні переконання:

- природа мови (А. Рамсі);
- роль мови як компонента соціального досвіду;
- мова як система ідей про відносини між соціальними, моральними, політичними, лінгвальними аспектами.

Також різниця визначень простежується у меті використання цих уявлень:

- для самовираження;
- для раціоналізації мови;
- для обґрунтування суб'єктивного сприйняття структури мови та її використання.

Слід зазначити, що безпосередньо у визначеннях цього поняття такими дослідниками лінгвістичної ідеології, як Дж. Ірвін, П. Кроскріті, А. Рамсі взагалі не зазначається мета, якій служать сформовані переконання та уявленні про мову. Хоча, на нашу думку, формування мети створення мовних уявлень та переконань є важливою складовою для розуміння механізму дії лінгвістичної ідеології, фактором, який може впливати на розвиток мови.

Робіт, посвячених дослідженню зв'язку механізмів кодифікації та лінгвістичної ідеології ми не знайшли, тому дане дослідження має своєю метою заповнити цей пробіл та запропонувати відповіді на питання щодо шляху розвитку китайської філологічної традиції саме таким чином.

Дослідження цієї проблеми може дати відповіді на питання щодо факторів впливу на її розвиток, залежності вектору розвитку мови від лінгвістичної ідеології; проявити тенденції формування головних принципів відбору лінгвістичного матеріалу для формування мовної норми, вказати на динаміку/вектор розвитку процесів її формування.

Як вже було зазначено вище, у даній роботі досліджуються прояви впливу лінгвістичної ідеології на концепції та механізми кодифікації, а також залежність змін у формах та механізмах кодифікації від змін у лінгвістичній ідеології. Тому опорним визначенням та методологічною основою нашого дослідження є погляди М. Сільверштайна та його твердження про те, що «мовна обізнаність» – це один з головних чинників, що впливає на еволюційний розвиток та напрям розвитку мови. [74] Саме обґрунтуванню означеного твердження, а також розгляду взаємовпливу кодифікації та лінгвістичної ідеології буде присвячено це дослідження. Важливим аспектом у процесі роботи над даним питанням є вибір методів аналізу.

Для розгляду механізмів та концепцій кодифікації, а також для дослідження впливу лінгвістичної ідеології на процеси кодифікації та зміну її концепцій було обрано перші китайські словники. Було проаналізовано засоби та механізми кодифікації кожного окремого словника із залученням описового методу та методу концептуального аналізу, що дозволило виявити, зафіксувати та описати виявлені особливості механізмів та концепцій кожного з них. Також на цьому етапі через особливості форм кодифікації було визначено та описано лінгвістичну ідеологію, що передувала появі кожного окремого словника.

Якщо пояснювати існуючі форми та концепції кодифікації змінами у лінгвістичній ідеології, то потрібно, в першу чергу, розглянути причини та прояви лінгвістичних ідеологій, які вплинули на форму та концепцію перших словників.

1. Механізми кодифікації словника «Ер Я»

Словник «Ер Я» («尔雅») офіційно вважається першим китайським словником [344], вперше він згадується у «Хроніках династії Хань» (班固 «汉书») в розділі «Розділ про мистецтво та літературу» («艺文志»), однак у цьому джерелі не було вказано автора та часу створення словника. Слід зауважити, що питання про авторство та хронологічні рамки створення словника залишається відкритим до нашого часу [183, с. 12]. Тому у даній роботі буде наведено лише поширену сучасну версію: «Ер Я» у своєму первісному вигляді був створений наприкінці епохи Чжаньго (V-III ст. до н.е.) учнями і послідовниками Конфуція для пояснення канонічних книг. Цю точку зору розділяють такі дослідники, як Хе Цзюін (何九盈)

(див. «尔雅的年代和性质» («Час появи і характер “Ер Я”»)) [118], Чжао Чженьдо (赵振铎) (див. «训诂学 史略» («Короткий історичний нарис схоластики»)) [326], Цзянь Цзяньфу (钱剑夫) [343], Доу Сюянь (窦秀艳) [287].

Історичний та культурологічний бекграунд появи та розвитку словника «Ер Я» потребує детального розгляду. Період Чжаньго (战国时代 – Воюючих царств) – період китайської історії з V ст. до н.е. до об’єднання Китаю імператором Цінь Шихуанді у 221 р до н.е. З приводу початку періоду Чжаньго серед істориків існує декілька думок, але у даному дослідженні ми будемо спиратися на точку зору Дерка Бодде (Derk Bodde) [11] та Тана Цісяна (谭其骧) [320], які вважають початком періоду Чжаньго 403 р. до н.е., рік розпаду сильного царства Цзінь на три частини: Хань, Чжао і Вей. Якщо за періоду «Весни та Осені» у стародавньому Китаї налічувалося як мінімум 148 держав, то у період Чжаньго після багаторічних загарбницьких воєн їх залишилося набагато менше. Серед них виділялися «сім найсильніших», сім гегемонів: Чу (楚), Хань (韩), Ци (齐), Цінь (秦), Вей (魏), Янь (燕), Чжао (赵) (金融演义). У результаті воєн за розширення власних територій землі держав Ци, Цзінь, Чу і Цінь істотно збільшилися. Стара система централізованого управління більше не діяла, тож влада перейшла до окремих царств, що призвело до появи нової тактики: ведення війни, знищення противника і оволодіння його територією [60, с. 120-122]. Завдяки легістським реформам Шан Яна (商鞅, 390 – 338 до. н.е.) одним з наймогутніших царств цього періоду стає царство Цінь [169, с. 16]. Реформи суттєво посилили міць Цінь зсередини і дозволили йому розпочати зовнішню експансію. Поступово отримуючи контроль над іншими царствами, Цінь стає центром, який вперше в історії Китаю об’єднує окремі царства у велику державу. Останні роки періоду Чжаньго проходять у змінах, розпочатих царством Цінь з метою великого об’єднання країни.

Соціальні, політичні, економічні, культурологічні зміни та здобутки в епоху Чжаньго:

1. Поява і впровадження залізних знарядь праці, створення великих зрошувальних систем, що призвело до підвищення продуктивності праці селян і

ремісників; удосконалення транспортних засобів і, як наслідок, швидкі темпи зростання кількості населення та поява великих міст.

2. Поява і впровадження нових видів зброї та військових знарядь призвела до підвищення військової активності та політичної нестабільності.

Зміни в економіці, спричинені активною політикою захоплення земель інших царств: для вдалих військових походів були потрібні не лише нові стратегії, але й матеріальна підтримка війська та численні резерви провізії.

Все це призводить до перемоги доктрини легістів, які у своїх реформах реалізують принцип «Фаго цяньбін» («Багате царство, сильна армія»). Легісти вважали, що економічна стабільність та міць держави ґрунтуються на двох основних компонентах: сільськогосподарському виробництві та військових справах. Шляхом розвитку сільськогосподарського сектора вони вирішували проблеми продовольства, тоді як фінансування військових зусиль допомагало формуванню «сильної армії», що в свою чергу забезпечувало зміцнення держави та досягнення гегемонії в Піднебесній. Це дозволило царству Цінь досягти економічного розквіту та об'єднати розрізнені царства в одну країну.

Корінні зміни у політичній ситуації сприяли появі нових та продовженню вже існуючих філософських традицій: конфуціанства (основні представники – Мен-цзи та Сюнь-цзи), моїзму (Мо-цзи), легізму (Шан Ян, Хань Фей, Лі Си), даосизму (Чжуан-цзи), легізму (Хань Фей) та ін., завдяки чому цей період також називають розквітом «вчених ста шкіл».

Однак запровадження та розвиток філософських традицій залежали від підтримки урядів окремих царств, адже саме уряд затверджував політичну ідеологію на тлі ідей філософських учень. Такий розвиток ситуації сформував важливий і для подальшого історичного розвитку, і для цього дослідження фактор: конфуціанське вчення не було представленим та запровадженим як ідеологія у жодному з найсильніших царств періоду Чжаньго. Китайський історик епохи Хань Сіма Цянь (司馬遷, при бл. 145 (135)–86 рр. до н.е.) щодо цього висловився так: «У Цінь застосовували [поради] Шан Цзюня, [і] царство стало багатим, а армія – сильною. У [царствах] Чу і Вей користувалися [порадами] У Ці, [і] були здобуті

перемоги, а противник був ослаблений. Вей ван і Сюань ван з царства Ці скористалися [порадами] послідовників Сунь Цзі й Тянь Цзі, і чиновники у ранзі хоу стали їздити на схід, щоб особисто представитися правителю Ці» [146, с. 56].

Починаючи з IV ст. до н.е., легізм став головним антагоністом конфуціанства, а в подальшому став першою офіційною ідеологією Стародавнього Китаю. «Ані Конфуцій, ані Мо цзі не знайшли правителя, який би повністю втілював їхні ідеї у своєму царстві. Проте зовсім інша історія з Шан Яном, котрий, власне, був не філософом, а, перш за все, державним діячем, прагматиком-реалістом, реформатором» [301].

Оскільки легізм посів місце головної ідеології, то доцільним є розглянути основні його постулати, а також порівняти їх з конфуціанськими. Школа легістів, або ж законників (фа цзя), висунула концепцію державного будівництва та державного управління країною на основі закону, тобто основою державного управління повинен бути закон (фа). Гуан Чжун (管仲, 720 – 645 pp. до н.е.) – засновник легізму – був першим, хто запропонував концепцію управління країною на основі закону через введення загального, єдиного для всіх законодавства: «Правитель і чиновники, вищі і нижчі, знатні й простолюдини – усі повинні діяти за законом. Це і називається великим [мистецтвом] правління» [153, с. 213]. Наголос робився також на тому, що й сам правитель повинен дотримуватися законів, а не волі Неба, як це пропонувалося в конфуціанстві. Небо у легістів розглядається лише як звичайне природне явище.

Теорія закону (фа) була протиставлена традиційній теорії конфуціанського етикету (лі), яка підтримувалася Конфуцієм і була продовжена його послідовниками.

Дуже важливим у політичній діяльності легістів стало їхнє ставлення до патріархальної сім'ї: вони вважали, що патріархальна родина є перешкодою для будівництва держави. Тому наступним важливим кроком у їхніх реформах стали заходи, спрямовані на руйнування патріархальної сім'ї. Запроваджуючи принцип влади закону, легісти висловлюють сумнів щодо значення освіти, мистецтва, науки і культури, як компонентів духовної культури. Далі це спростування

розповсюджується на віру як необхідну складову духовного життя. У «Загальній історії Китаю» опублікована стаття, присвячена релігійним і атеїстичним поглядам конфуціанців та легістів, у якій стверджується, що легісти представляють зразок чіткого заперечення традиційної релігії. Мало того, вони виступають проти усіх релігійних заходів.

Протягом правління Цінь Шихуанді були реалізовані основні концепції легізму, що стали характерними для керівництва державою. Він впроваджував рекомендації легістів, посилюючи державне управління шляхом застосування жорстких і рішучих заходів, що базувалися на принципах закону (法 фа), сили (勢 ши), мистецтва управління (术, «шу») і централізації влади. Було припинено привілеї знаті та спадкової аристократії. Згідно з законодавством імперії Цінь, було встановлено беззаперечне підпорядкування та суворе покарання за порушення законів. Легістські принципи управління державою, які призвели до зростання військової та економічної могутності Цінь, демонстрували їхню результативність та ефективність. Однак надмірна жорстокість і відсутність духовності викликали величезне невдоволення різних верств населення, що вказувало на неміцність принципів, оскільки вони трималися винятково на авторитеті сильного правителя та його влади.

Ці зміни, у свою чергу, призвели до більш масштабних війн та походів, розвитку товарно-грошових відносин та появи ринків, заселення раніше малоосвоєних регіонів і до гострої політичної нестабільності.

Як вже було зазначено вище, ця праця офіційно вважається першим китайським тлумачним словником, який складається з 19 розділів: «释 诂» – роз'яснення лексики (тлумачення значення ієрогліфів, що зустрічаються в давніх текстах); «释 言» – роз'яснення слів (тлумачення прикметників і дієслів, що зустрічаються в давніх текстах); «释 训» – роз'яснення глос (тлумачення стійких слів і словосполучень); «释 亲» – роз'яснення спорідненості (тлумачення термінів спорідненості); «释 宫» – роз'яснення понять, що стосуються житла (будівлі та їхні елементи); «释 器» – роз'яснення назв господарського начиння (посуд, продукти

харчування, одяг); «释乐» – роз'яснення назв музичних інструментів; «释天» – роз'яснення назв небесних тіл (астрономічні об'єкти і явища); «释地» – роз'яснення назв територій (адміністративний поділ); «释丘» – роз'яснення назв височин (пагорби і височини); «释山» – роз'яснення назв гір; «释水» – роз'яснення назв водойм; «释草» – роз'яснення назв трав; «释木» – роз'яснення назв дерев; «释虫» – роз'яснення назв комах; «释鱼» – роз'яснення назв риб; «释鸟» – роз'яснення назв птахів; «释兽» – роз'яснення назв диких тварин; «释畜» – роз'яснення назв домашніх тварин.

Якщо розглядати механізми побудови словника, то:

- словник було складено за тематичною класифікацією: матеріал розділено на 19 великих тематичних розділів, сім з яких поділяються на більш вузькі ідеоматичні підгрупи;
- кожна словникова стаття (таксон) має такий вигляд: надається ряд еквонімів, які зводяться до одного загального гіпероніма.

Якщо розглядати механізми кодифікації з точки зору лексичного наповнення та внутрішніх зв'язків між лексикою, то можна зазначити наступне:

- абстрактна лексика представлена у перших трьох розділах, тематика яких стосується тлумачення стародавніх текстів;
- з четвертого розділу до дев'ятнадцятого представлено роз'яснення слів, які стосуються соціальної, пізнавальної та побутово-господарської сфер життя людини;
- відсутні розділи з релігійною тематикою, або розділи, що репрезентують ідею «Неба» як сакрального поняття;
- наповнення кожної окремої словникової статі представлено еквонімами, котрі було взято з різних стилів, діалектів, джерел, можливо, навіть різних часових відрізків. Це різноманіття еквонімів наприкінці статті зводиться до гіпероніма, який походить з класичних текстів (існують припущення, що конфуціанських).

Отже, розглянувши історичне та ідеологічне тло того часу, в який було створено словник «Ер Я», а також безпосередньо механізми кодифікації означеної вище праці, можна сформулювати такі спостереження:

1. У словнику «Ер Я» перші розділи присвячені людині, тому можна припустити, що черговість подання матеріалу не є випадковою, вона підкреслює той факт, що на перше місце ставиться людина, яка проявляється в словнику через свою діяльність. У більшості випадків, як можна побачити навіть із назв тематичних розділів, діяльність людини носить або інтелектуальний (перші три розділи) або побутовий (з 4-го по 8-й розділи) характер. Останній розділ, який присвячено життю людини, має назву «Роз'яснення родинних стосунків». Також не є випадковою повна відсутність у словнику тематичних груп релігійного спрямування.

Пояснити таке розташування структурних одиниць можна політичною ідеологією того часу – легізмом. Існують думки, що словник «Ер Я» було складено конфуціанськими вченими на основі конфуціанської літератури. Але, якщо взяти за основу саме час походження словника (кінець періоду Чжаньго), то слід зазначити, що це період активного завоювання сусідніх царств царством Цінь. Панівною ж ідеологією цього царства, що привела його до розквіту та домінуючої позиції, був саме легізм. Тому цілком логічним буде припустити, що легізм на той час мав значне розповсюдження та впливав на ідеї інших філософських учень. Також повна відсутність в «Ер Я» релігійності, культу «Неба», всього того, проти чого виступали легісти, також свідчить, з одного боку, про великий вплив легістської ідеології на механізми кодифікації цього словника, а з іншого боку, дозволяє припустити, що таке винесення на перший план людини та відсутність релігійності можуть стати частиною обґрунтування походження словника саме в останні роки періоду Чжаньго.

2. Ще одним проявом та свідченням впливу легістської ідеології на концепцію кодифікації може виступати розташування восьмого розділу «Роз'яснення родинних стосунків». Це останній розділ, який стосується людини. Як вже було зазначено вище, легісти виступали проти патріархальної родини, оскільки вбачали у ній перешкоду розбудови держави, так само вони бачили і в сакральній владі Неба перешкоду дії закону. Однак, якщо релігійні прояви можна взагалі ігнорувати, а до Неба ставитися як до природнього явища, то родина як

соціальне явище з її зв'язками та міжродинними відносинами не може за короткий проміжок часу зникнути лише за бажанням легістів. Родина та родинні стосунки – це існуюча реальність, яку все одно треба було відобразити у словнику, але цьому розділу відвели останнє місце, тим самим підкреслюючи місце родини в житті людини.

3. Чотири розділи, що передували восьмому, були присвячені господарській діяльності людини, це також може бути розцінене як прояв легістської ідеології. Цінь Шихуанді вжив рішучих заходів і для забезпечення свого ідеологічного верховенства. Він заборонив своїм підданам читання будь-яких книг за винятком тих, які могли принести практичну користь (до яких були віднесені керівництва із землеробства, ремесел, медицини, ворожіння). У 213 р. до н.е. відбулося спалення книг, за яким слідувала страта понад чотирьохсот учених, підозрюваних у нелояльності до режиму [383].

4. Прагнення царства Цінь до об'єднання країни також знайшло своє відображення у кодифікації словника «Ер Я»: словникова стаття є своєрідним носієм ідей централізації та уніфікації мови: один гіперонім, обраний із загальновідомих на той момент текстів, є поясненням для цілої низки різноманітних еквонімів.

Така форма побудови статті та зведення пояснення до ієрогліфа, взятого з давньокитайських книжок, може вказувати на таке:

- запуск процесів уніфікації мови, коли до одного слова, відомого з класичних давніх книжок, зводяться значення еквонімів різного походження;
- використання відомих на той час класичних текстів не лише для запровадження ідей, а й для уніфікації мови.

Як видно з кодифікації словника «Ер Я», на відбір матеріалу та форми кодифікації мала вплив політична ідеологія легізму, але більшість вчених стверджує, що лексичне наповнення даної праці було взято з конфуціанських канонів, відомих на той час. З цієї ситуації можна зробити логічний висновок: лексику конфуціанських канонів було взято за основу не завдяки власне ідеям конфуціанства, а через те, що це була найбільш розповсюджена на той час у

письмовому варіанті лексика, яка могла стати тлом для запуску уніфікації мови. Як продовження цієї ідеї можна додати, що використання конфуціанських текстів для пропаганди ідей легізму та централізації влади ставить під сумнів те, що цей словник було складено саме прихильниками та послідовниками конфуціанського вчення. Також «Ер Я» сформував базу для подальшої традиції створення тлумачних словників, що, в свою чергу, призвело до появи цілої низки подібних робіт.

На основі словника «Ер Я» була створена низка словників, які, в свою чергу, також ставали лексичними кодифікаторами в різні історичні етапи.

2. Словник «Ер Я сінь ї» («尔雅新义»).

Автором словника «Ер Я сінь ї» («尔雅新义») є Лу Дянь (陆佃), який походив з Шань-інь, Юєчжоу (越州山阴). Словник складався з 20 томів, в яких пояснювалися значення «назв речей»; вважалося, що ця праця є доповненням до «Ер Я», тому пізніше назву «Ер Я сінь ї» («Нові значення в словнику "Ер Я"») було змінено на «Пі Я» («Збільшений "Ер Я"»). Розглянемо загальну структуру «Пі Я»: перший розділ «释鱼» складається з двох томів, другий розділ «释兽» – з трьох томів, третій розділ «释鸟» – з чотирьох томів, четвертий розділ «释虫» – з двох томів, п'ятий розділ «释马» – з одного тому, шостий розділ «释木» – з двох томів, сьомий «释草» – з чотирьох томів, восьмий розділ «释天» – з двох томів. Для пояснення значення лексичних одиниць у словнику «Пі Я» Лу Дянь наводив строфи з «Ши Цзіна» (诗经), відомим дослідником якого він свого часу вважався. Це сприяло кращому розумінню змісту класичних віршів. У 1125 році його син Лу Цзі (陆宰) написав для словника передмову «Лу Цзай Сюй» («陆宰序») [360].

Серії даних словників відомий екзегет часів правління династії Мін Лан Куйцзін (郎奎金) дав назву «Ву Я» («五雅» – буквально «П'ять Я»): «尔雅», «小尔雅», «逸雅», «广雅», «埤雅».

3. Словник «Пянь Я» («骈雅»).

Цей тлумачний словник, написаний у 1587 році Чжу Моу Ханем (朱谋埠), містить тлумачення переважно двоскладових слів (双音词). Свою назву «Пянь Я»

отримав через те, що у ньому розглядаються двоскладові слова, які містять два ієрогліфи (склади) з синонімічним значенням, і слова, до складу яких входять два ієрогліфи (склади) з антонімічним значенням; подібна змістова структура двоскладового слова є близькою до побудови такого традиційного в китайському тексті стилістичного засобу, як паралелізм. Отже, схожість принципів співставлення та протиставлення слів у паралелізмі та у двоскладових словах обумовила вибір назви словника: ієрогліф «𠄎» має значення «паралелізм», «антитеза», «паралельні строфи», загальну назву можна буквально перекласти як «Паралелі [Ер] Я». У праці виділено назви предметів як окремий лексичний клас, тобто фактично лексика представлена двома класами: назви та «інші слова». За структурною побудовою та розподілом лексичного матеріалу «Пянь Я» схожий на «Ер Я». Він складається з семи томів та 13 розділів: 释诂、释训、释名称、释官、释服食、释器、释天、释地、释草、释木、释虫鱼、释鸟、释兽. Розглянута лексика має широкий історичний спектр походження від династій Чжоу, Цінь і Хань до епохи Шести династій та династій Тан і Сун [384].

У період з 1821 р. до 1850 р. (правління династії Цін) видатним екзегетом Вей Маолінем (魏茂林) було проведено ґрунтовне дослідження «Пянь Я», в результаті якого сім томів оригіналу було поділено на 16 томів (з додаванням анотацій та пояснень до кожного розділу) [176, с. 62]. В оригіналі словника не було фонетичного транскрибування, але Вей Маолін, спираючись на фонетичні дослідження екзегетів часів династій Мін та Цін, а також на матеріал словника «Цзі Я» («集韵»), зробив транскрибування з поясненнями походження звуків.

4. Тлумачний словник «Бе Я» («别雅»).

Тлумачний словник «Бе Я» (оригінальна назва «Бе Цзи» («别字»)) був написаний екзегетом династії Цін (清) У Юєм (吴玉, 1698–1773). До його складу в основному входять стародавні двоскладові слова, які мають різну форму написання, але однакове або схоже звучання, та у значно меншій кількості односкладові слова зі схожою вимовою та значенням. Більшість інтерпретованих слів походять з

конфуціанських канонів та філософських творів, тобто не є сучасними укладачеві словника [213].

5. Тлумачний словник «Сюань Я» («选雅»).

Екзегетична праця «Сюань Я» («选雅»), написана дослідником часів династії Цін (清) Ченем Сяньцзя (程先甲, 1871–1932 рр.), складається з 20 томів [362].

6. Тлумачний словник «Тун Я» («通雅»).

Праця була написана екзегетом періоду правління династії Мін (明代) Фанем Ї-чжи (方以智). Автор завершив перший чорновий примірник словника за три роки, але потім продовжував додавати та редагувати матеріал. «Тун Я» вийшов друком лише у 1666 році, загалом же опрацювання словникового матеріалу тривало тридцять років. Словник складається з 55 томів та має широкий спектр представлених тем, через що є більш схожим на енциклопедію. Матеріал у словнику поділений на 44 тематичні частини: звук і значення (音义), читання (读书), план початкової школи (小学大略), теорія поезії (诗说), статті (文章), астрономія (天文), географія (地理), тіло (身体), назва (称谓), ім'я (姓名), офіційна система (官制), етикет (礼仪), музика (乐曲), музика і танець (乐舞), інструментальне використання (器用), палац (宫室), їжа (饮食), золото і камінь (金石), арифметика (算数), тварини та рослини (动植物), «Пульс» (脉考) тощо. Але у «Передмові» («自序») до «Тун Я» автор стверджував: «Ця книга не є енциклопедією» («此书非类书») [166].

Ця книга містить розділи з астрономії, географії, арифметики, медицини та інших наукових галузей, у праці записано й узагальнено багато передових для того часу технологій та досвіду виробництва, до того ж описано деякі західні наукові знання, що були поширені на той час в Китаї. Сам Фан Ї-чжи надає велике значення практичному навчанню через використання словника, тому критичне осмислення та узагальнення досягнень зробило «Тун Я» носієм академічних знань того історичного періоду.

Працю побудовано за принципом «Тунцзі» («通几»), який передбачає дослідження всіх речей у всесвіті, принципів та законів їхнього руху, перетворень та змін, а також виявлення причинно-наслідкового зв'язку у їхній взаємодії. Саме через перший ієрогліф 通 у найменуванні цього принципу побудови («通几») словник і отримав свою назву. Автор праці вважав, що стародавнє і сучасне, китайське та зарубіжне академічне знання, незалежно від складності, можна класифікувати за законами речей і, записавши цю класифікацію, передати наступним поколінням. Однією з головних у словнику була ідея того, що такі окремі категорії, як чеснота, економіка, навички, влада, військова символіка, закони і дисципліни, екзегетика, притчі та ін. можна узагальнено назвати наукою про природу людського життя, яке є невід'ємним від безсмертя, смерті, духів, привидів, небожителів та ін. Фан Ї-чжи також вважав, що знання попередніх поколінь не можуть бути успадковані без критики і повинні підлягати 善疑, що буквально означає «сумніви з добрих намірів», тобто треба виявляти проблеми через недостатність доказів та пояснень в ученнях минулих поколінь та намагатися позбутися таких недоліків. У «Тун Я» не тільки зафіксовані та підсумовані наукові та культурні знання того часу, але й відображено матеріалістичний світогляд самого автора. Його тексти та методи навчання, відображені у словнику, вплинули на багатьох дослідників часів династії Цін та виховали нове покоління вчених.

7. Тлумачний словник «Ши Я» («拾雅»).

Дана праця була написаний екзегетом часів династії Цін (清代) Ся Вейтаном (夏味堂). «Ши Я» складається з 20 томів, його структурна побудова подібна до структури словника «Ер Я». Перший ієрогліф у назві (拾) передає значення «зібрати»; це вказує на те, що означена праця складається з матеріалу таких словників, як «Ер Я» («尔雅»), «Фан Янь» («方言»), «Гуан Я» («广雅») та ін. Головною метою «Ши Я» було зібрати недостатньо добре досліджений та опрацьований матеріал зі словників давнини та дати детальні пояснення до нього. Словник виходив друком у 1820 р. та у 1822 р. [244].

8. Тлумачний словник «Бі Я» («比雅»).

Словник був написаний у період правління династії Цін (清) екзегетом Хунем Лянцзі (洪亮吉, 1746–1809). Метою автора було зібрати разом близькі за змістом слова з давньокитайських канонічних книг задля кращого їх (слів) розуміння та тлумачення, тому його праця отримала назву «Бі Я», де перший ієрогліф (比) має значення «порівнювати», «порівняння», а другий ієрогліф (雅) вказує, що словник побудовано за зразком першого тлумачного словника «Ер Я» [324]. Наступні покоління дослідників екзегези згодом поділили розміщений у ньому матеріал на 19 томів (відповідно до словника «Ер Я»), за винятком таких положень:

- розділи «Пояснення Неба» («释天»), «Пояснення Землі» («释地»), «Пояснення гір» («释山»), «Пояснення вод» («释水») у змісті були поставлені перед розділом «Пояснення родинних зв'язків» («释亲»);
- назву розділу «Пояснення родинних зв'язків» («释亲») змінено на «Пояснення людини» («释人»), а розділ «Пояснення пагорбів» («释丘») перейменували на «Пояснення гір» («释山»);
- окрім розділу «Пояснення вод» («释水»), було додано розділи «Пояснення човнів» («释舟») та «Пояснення транспортних засобів» («释车»).

9. Тлумачний словник «Чжи Я» («支雅»).

Був створений екзегетом часів династії Цін (清) Лю Цанєм (刘灿, 1780–1849), друком вийшов у 1826 році. Перший ієрогліф у назві праці передає значення 支派 – «розгалуження», «гілка», тобто означений словник є «однією з гілок», що походять від словника «Ер Я». «Чжи Я» складається з двох томів, загалом у ньому, хоча він і створений як продовження серії словників «Ер Я», представлено 10 розділів замість класичних 19. Так, авторство розділів «Пояснення Людини» («释人»), «Пояснення Ритуалу» («释礼»), «Пояснення Човнів» («释舟»), «Пояснення Транспортних засобів» («释车»), «Пояснення Старшинства» («释岁») належить невстановленим авторам, а от розділи «Пояснення фраз» («释词»), «Пояснення Чиновництва» («释官»), «Пояснення Навчання» («释学»), «Пояснення Війни» («释

兵»), «Пояснення Речей» («释物») були написані особисто Лю Цанем. Словник «Чжи Я» має велике значення для дослідження давньокитайської мови [236].

10. Концепція та механізми кодифікації словника «Фан Янь» («方言»)

Словник «Фан Янь» («方言») (повна назва «輶轩使者绝代语释别国方言», «») написаний Ян Сюном (杨雄, 53 р. до н.е. – 18 р.), який при імператорі Чен-ді (32–7 рр до н.е.) був цензором імператорської ради, а у період правління узурпатора Вана Мана (9–23 рр) займався редагуванням книг при дворі. Ян Сюн вважається одним з чотирьох великих майстрів складання поезії стилю фу (赋) ханьської династії, а також видатним мислителем своєї доби; наступні покоління китайської інтелігенції називали його «Конфуцієм династії Хань» («汉代的孔子»). Окрім словника, до його літературного доробку відносять «Тай Сюань» («太玄»), «Фаян» («法言»), «Сюнь Цзяньпянь» («训纂篇») [274]. «Фан Янь» – це перший китайський словників, у якому було зібрано діалектну лексику [203, с. 35].

Оскільки, за офіційною версією, автором словника вважають Ян Сюна, то доречним було б розглянути його ідеали та погляди.

Життя автора словника припадає на роки правління імператора Сяочена (孝成皇帝, 51 – 17 рр до н.е.). Цей історичний період характеризується приходом до влади нового покоління імператорів, які більшу увагу приділяли палацовим справам та інтригам, ніж управлінню країною. До постійного зовнішнього протистояння з кочівниками додається внутрішнє протистояння в оточенні імператора. У період правління узурпатора Ван Мана посилюються тенденції централізації влади та об'єднання країни. Що стосується ідеології цього періоду, то з падінням династії Цін та становленням нової династії Хань панівною ідеологією обирається конфуціанство, яке утримує свої позиції упродовж всього часу панування цієї династії [132]. Ідеологія конфуціанства, завдяки проголошеним ідеям гуманності, дозволила об'єднати країну та втілити у життя такі масштабні проекти, як, наприклад, будівництво Великої стіни.

У цей період було доповнено та переосмислено ідеї Конфуція, що зробило їх більш придатними для використання у якості головної державної ідеології:

- Конфуцій є основоположником вчення, його внесок полягає у вивченні, редагуванні та систематизації стародавньої культурної спадщини, а також у розробці теоретичних засад учення на основі поняття «гуманність» (仁);
- конфуціанство династії Хань стало офіційною ідеологією, тому було розроблено цілу ідеологічну концепцію взаємодії людини та Неба, основою якої стала теорія про інь-ян та п'ять елементів;
- в основу вчення Конфуція було покладено концепцію гуманності: важливість людського фактору, цінність життя людини, піклування про людей, прагнення до самовдосконалення через науку. Ядром вчення є етичні категорії 仁, 礼, головною концепцією – ідеї гуманізму.

За династії Хань на перший план виходять категорії «імена» та «закон», що поступово перетворює вчення Конфуція на функціонуючу політичну систему ідеології. Теоретиком нових ідей конфуціанства цього періоду стає Дун Чжуншу (董仲舒, 179 – 104 рр до н.е.), який використовував учення для демонстрації політичних позицій. Дун Чжуншу заснував нове конфуціанство, в основу якого було покладено такі концепції: «зв'язок між небом і людиною» («天人 感应») та «суверенна влада, подарована богом» («君权 神 授») [303]. Його думки викладено у таких працях, як «Три стратегії Неба і людини» («天人 三 策») та «Чуньцю фанло» («春秋 繁 露») [178, с. 138].

Головним оплотом конфуціанської ідеології того часу виступали «П'ять канонів», або «П'ятикнижжя» («五经»): «Ши Цзін» («诗经»), «Шан шу» («尚书»), «Лі цзі» («礼记»), «Чжоу Ї» («周易»), «Чуньцю» («春秋»).

У словнику «Фан Янь» за допомогою слів загальної (на той час) мови пояснюється значення діалектної лексики. Словникові статті, окрім власне тлумачення діалектних слів, описують ареал їхнього розповсюдження. Для позначення ареалів Ян Сюн використав географічну термінологію трьох видів: назви китайських царств епохи Чжоу; назви адміністративних областей, встановлені династіями Цін та Хань; фізико-географічну термінологію (гори, річки та ін.) [239, с. 37].

Принцип, згідно якого лексика у словнику розподіляється за розділами, ще потребує уточнення, оскільки розділи (за виключенням 4-го «Одяг», 5-го «Приладдя», 8-го «Тварини та птахи», 9-го «Зброя та транспортні засоби», 11-го «Комахи») не сегментовані за тематикою. Словникові пояснення у «Фан Янь» (за незначними виключеннями) мають однакове оформлення: спочатку йде перерахування лексичних одиниць; ряд еквонімів, що пояснюються через загальновідоме слово, яке в даному випадку виступає гіперонімом; наприкінці статі, окрім тлумачення діалектних слів, зазначено ареал їхнього розповсюдження. Словник містить 13 розділів, 675 словникових статей, 11 900 ієрогліфів [224, с. 308].

Отже, з урахуванням історичних обставин, панівної ідеології того часу, а також ідей та поглядів автора, ми можемо прокоментувати особливості складання та тематики словника «Фан Янь».

Створення цієї праці відбувалося у період посилення тенденцій до централізації влади. В цей час виникає потреба у нових інструментах централізації та об'єднання країни, і таким інструментом стає уніфікація мови. У свою чергу, це призводить до вивчення діалектів та спроб об'єднати усі еквоніми, які мають діалектне походження, в один гіперонім з загальновідомим, поширеним значенням.

Як було зазначено вище, Ян Сюн є автором «Фаяна» – першої праці з китайської риторики, сама назва якої перекладається як «Зразкові промови», що свідчить про заявлені риторичні та мовні стандарти у змісті книги. «Зразкові промови» та «Діалектні промови» (так можна перекласти та трактувати назву «Фан Янь») можуть розглядатися разом як одна праця, присвячена процесам уніфікації мови: перша частина «Фаян» започатковує мовний стандарт, а друга частина «Фан Янь» є своєрідним довідником з усунення діалектних, невідповідних стандарту слів. Така концепція відповідає також конфуціанській ідеології: однією з головних категорій конфуціанства стають «імена» (名), тобто концепція вибору правильної назви для поняття (正名, zhèngmíng) [229, с. 35]. В основі цієї концепції лежить переосмислення зв'язків між назвою предмета, предметом та поняттям. Правильне «ім'я», у першу чергу, потрібно для раціональної побудови суспільства та для чіткої організації державної влади. Започатковані процеси уніфікації мови

(вибору одного стандартного «правильного» слова для означуваного поняття) співпадають за своєю концепцією з ключовими аспектами тогочасного конфуціанства.

Ще однією зазначеною вище особливістю конфуціанської ідеології часів династії Хань було об'єднання ідей класичного конфуціанства з теоріями інь-ян та «п'яти елементів» для пояснення взаємного зв'язку між людиною та Небом. Ідеї про взаємодію інь та ян, а також про побудову всесвіту присутні у головному філософському творі Ян Сюна «太玄» («[Канон] Великого таємного / Великої таємниці»). Так, наприклад: «Енергії» інь-ян, «то розділяючись, то зливаючись, утворюють Небо і Землю» («Тай сюань [цзін]», розд. «Цін» («Уловлення»)) [345].

Також у «Фан Янь» Ян Сюн визначає два протилежні шляхи, якими йдуть трансформації у всесвіті, – це «причинність» та «змінюваність» («Фан Янь», цз. 4 «Вень дао» – «Запитання про Шлях-дао»).

Ідеї взаємодії інь-ян та концепції «причинності» й «змінюваності» Ян Сюну вдається втілити у принципі складання словника діалектизмів, а саме ідею взаємодії інь-ян було реалізовано у використанні паралелізму між парами пояснюваних слів. Коли, наприклад, йшлося про тріаду «небо-земля-людина» та «п'ять елементів», то сама побудова фраз відповідного тексту, як правило, повинна була мати періодичність три – п'ять (в кількості знаків у фразах, кількості фраз тощо) [315].

Розподіл всього існуючого за належністю до інь-ян накладав відбиток на зміст та структуру текстів. Але текстовий паралелізм будувався не лише на протиставленні, але й на співставленні понять. У праці Ян Сюна паралелізм присутній на рівні протиставлення або співставлення словникових статей, тобто еквоніми та гіпероніми двох суміжних статей або протиставляються або співставляються за змістом. У словнику «Фан Янь» присутні два типи паралелізму, які були відомі ще з «Ши Цзіна» та «Дао де цзіна»: «паралелізм справжніх назв» (正名对 – zhèng míng duì) та «паралелізм одного класу» (同类对 – tóng lèi duì) [233]. Відомий китайський мовознавець та теоретик літератури Лю Ліншен (1894 – 1980)

у своїй праці «Історія китайського паралелізму» («中国骈文史» – «Zhōng guó pián wén shǐ», 1934 р.) [135] надає такі визначення для цих двох типів:

- паралелізм справжніх назв (正名对 – zhèng míng duì) ґрунтується на протиставленні протилежних за значенням ієроґліфів (антонімів). Наприклад, 天 (tiān) небо – 地 (dì) земля; 山 (shān) гора – 谷 (gǔ) долина та ін.;

- паралелізм одного класу (同类对 – tóng lèi duì) – вид лексичного паралелізму, який базується на протиставленні близьких за значенням слів або синонімів, наприклад: 园 (yuán) сад – 圃 (pǔ) город; 青 (qīng) синьо-зелений – 绿 (lǜ) зелений.

Ці два види паралелізму дуже широко представлені у словнику «Фан Янь». Розглянемо для прикладу перший розділ словника. Розподіливши пояснювальні поняття за принципом перша словникова стаття з другою, третя – з четвертою, п'ята – з шостою, ми отримала такі пари гіперонімів: 1+2 知-慧 (паралелізм одного класу); 3+4 好-馀 (паралелізм одного класу); 5+6 养-爱 (паралелізм одного класу); 7+8 哀-痛 (паралелізм одного класу); 9+10 伤-忧 (паралелізм одного класу); 11+12 至-往 (паралелізм одного класу); 13+14 惧-杀 (паралелізм одного класу). Розподіливши пояснювальні поняття за принципом друга словникова стаття з третьою, четверта – з п'ятою, шоста – із сьомою і т.д., ми отримали такі пари гіперонімів: 2+3 慧-好 (паралелізм одного класу); 4+5 馀-养, 6+7 爱-哀 (паралелізм справжніх назв); 8+9 痛-伤 (паралелізм одного класу); 10+11 忧-思, 12+13 大-至, 14+15 往-惧, 16+17 杀-爱 (паралелізм справжніх назв); 18+19 老-长 (паралелізм справжніх назв); 20+21 信-大, 22+23 会-讚, 24+25 大-续, 26+27 跳-登 (паралелізм одного класу); 28+29 迎-取 (паралелізм одного класу).

Як ми можемо бачити, принцип розподілу лексики за видами паралелізму пов'язує словникові статті між собою, що дозволяє зрозуміти пояснюване поняття не лише через записані суто для нього еквоніми, а й через співвідношення його з оточенням. Тобто так само як категорії інь-ян проявляються одне через одне, так і поняття у словнику стають краще зрозумілими у співвідношенні з оточенням.

Зрозуміло, що принципи кодифікації лексики «Фан Янь» ще потребують глибинного опрацювання, але принцип енергій інь-янь та їхньої взаємодії, який на той час впроваджувався конфуціанством у свою доктрину, вже можна розглядати у цьому словнику як прояв панівної ідеології.

11. Вплив ідеології на механізми кодифікації словника «Шо вень цзе цзи»

Початок роботи над «Шо вень цзе цзи» («说文解字») датується приблизно 100 рр., а післямова до нього свідчить про те, що його представили імператору у 121 році. Автором словника, за офіційними даними, був китайський вчений Сюй Шень (许慎, при бл. 58(30)–147(121) рр.), який створив більшу частину книги, заклавши тим самим основи теорії словотворення і мовознавства. Після публікації праця була представлена до імператорського двору Сюем Чуном, сином Сюя Шеня, у 121 році [247, с. 41]. Словник «Шо вень цзе цзи» є цінним джерелом відомостей про мову Стародавнього Китаю, він містить 9 353 словникові статті та 10 516 ієрогліфів.

Окрім зазначеного словника, до доробку Сюя Шеня належать такі праці: «Різниця у трактуванні П'ятикнижжя» («五经异义») [305], «Інтерпретація Хуайнань Хунлі» («淮南鸿烈解诂») – текст втрачено, «Пояснення стародавнього канону синівської шанобливості» («孝经古文说») – текст втрачено [120].

Життя автора словника припадає на період Реставрації династії Хань, який також має назву Правління Східної Хань (25 – 220 рр). Становленню Східної Хань передували роки панування династії Хань, роки смуги і занепаду, які закінчилися повстанням армії «Червоних брів» у 22 році. У 25 році на трон зійшов засновник династії Східна Хань на ім'я Гуан У-ді, після його приходу до влади знадобилося ще 11 років, щоб повністю придушити заколот «червонобрових» і встановити мир (Рейн Крюгер). Однією з головних проблем цього часу стає централізація влади, але незважаючи на важко досягнутий мир, політичну історію цього періоду можна охарактеризувати як історію угруповань, що боролися за владу, оскільки за панування змагалися декілька впливових кланів, які отримували привілей в залежності від того, хто ставав імператрицею.

Офіційною ідеологією цього періоду є конфуціанство [250]. У часи правління Східної Хань було остаточно сформовано «конфуціанську країну» («儒教国家») та завершено «націоналізацію конфуціанства» («儒教的国教化») [217]. На цьому етапі розвитку конфуціанство відбулося як державна ідеологія [250], про що свідчить:

- прийняття ідей конфуціанства як ідеологічного фундаменту держави;
- розвиток системи конфуціанства;
- проникнення та розповсюдження вчення у бюрократичному середовищі;
- конфуціанство формує управління.

Зважаючи на зміни у політичному та суспільному житті країни в епоху панування династії Хань, цілком закономірною є потреба у словниках з більш розширеним семантичним полем, що виникла у цей період.

«Шо вень цзе цзи» – це перший словник, у якому слова розташовувались не за категоріями, а залежно від форми знаку. Ієрогліфи класифікувалися за так званими «ключами», тобто основними, загальними для ряду слів елементами. Сюй Шень назвав їх «бу» (部), а сама система отримала назву «Бушуо цзян цзифа» (部首检字法). Всього у праці налічувалося 540 базових категорій ієрогліфів, які були об'єднані в розряди [120]. Автором була обрана така початкова класифікація ієрогліфів у словнику: прості, які складаються з одного графічного елемента та утворені від ідеограми або піктограми (стародавнього зображення); складні, утворені способом злиття двох або більше найпростіших графічних елементів.

В межах рубрик ієрогліфи також скомпоновані за тематичним принципом: розділи «небо», «земля» тощо. Словникова стаття «Шо вень цзе цзи» складалася з таких елементів: ієрогліф, пояснення його значення, пояснення графічної структури; розкриття змісту ієрогліфа визначалося за допомогою синонімів. Менш поширені слова тлумачилися за допомогою більш поширених, стародавні слова – за допомогою сучасних. Вказівка на читання ієрогліфів у словнику в більшості випадків відсутня [384, с. 72].

Отже, після розгляду історичних обставин, особливостей ідеології, а також з урахуванням, того, що автор означеної праці був конфуціанцем за поглядами, ми можемо надати пояснення щодо структури та механізмів кодифікації словника. «Шо вень цзе цзи» був написаний у час, коли після тривалого періоду повстань та громадянської війни в країні знову встановився мир і нова влада, враховуючи вдалий та невдалий досвід попередніх правителів, починає утверджувати своє становище. Головними стратегіями зміцнення держави виступає не лише централізація влади, а й культурне та ідейне об'єднання народу, яке впроваджується через стандартизацію та уніфікацію мови. Ці процеси можна проілюструвати обраним механізмом кодифікації словника «Шо вень цзе цзи»: ієрогліфи розподілено за наявністю спільних графічних рис – і система пошуку незнайомого ієрогліфа стає більш зручною та універсальною. Можна навіть не знати, до якої тематичної групи належить ієрогліф, не знати його вимови, з якого джерела, з якого географічного ареалу він походить, але все одно знайти цей ієрогліф у словнику. Така система розташування та пошуку ієрогліфів якомога краще ілюструє впровадження процесів стандартизації мови, які, у свою чергу, ведуть до прийняття єдиного мовного стандарту і, як наслідок, укріплення основ державності.

Запроваджена за часів династії Хань ідеологія конфуціанства з його ідеями прагнення до знань та освіти отримала втілення у вигляді державних іспитів для чиновників та була реалізована через обов'язкове поширення вчення у бюрократичному середовищі. Знання конфуціанської літератури (дуже часто напам'ять) було обов'язковим для всіх чиновників з усіх регіонів країни, тож словник зі зручною системою пошуку ієрогліфів, побудований на основі лексики конфуціанських канонів, з'явився дуже вчасно. Ідеологічна література та тлумачний словник з удосконаленою системою пошуку стали провідниками процесів уніфікації та стандартизації мови, і, як наслідок, фундаментом, який об'єднував націю та зміцнював державність.

12. Концепції кодифікації словника «Ши Мін» («释名»)

Давньокитайський словник «Ши Мін» традиційно вважається першим китайським етимологічним словником [277]. Оскільки не збереглося точних записів щодо дати створення та авторства словника, то існує кілька варіантів цих даних. За офіційною сучасною версією, автором «Ши Міна» є Лю Сі (劉熙 (熹)) на прізвисько Ченго (成國), який народився в окрузі Бейхай (北海 – територія сучасної провінції Шаньдун, округ Вейфан (濰坊)). Точні роки життя Лю Сі не встановлені. Перший, найбільш ранній доказ того, що саме він є автором зазначеного словника, знайдено у біографічних записах відомого державного діяча Вея Яо (韋曜, 204–273 pp), який жив у період Трицарства (220 – 280 pp.) [161, с. 96]. В історичних хроніках «Записи про три царства» («三国志·吴书·韦曜传») є згадка, що «у другій рік Фенхуан (273 р.) Вей Яо доповів правителю царства У Сунь Хао (孫皓) про те, що, перебуваючи у в'язниці, [він] бачив "Ши Мін", складений Лю Сі» [119]. Але існує ще один запис стосовно автора словника. В «Історії пізньої Хань» («后汉书») – творі, який вважається одним з найважливіших джерел відомостей про епоху Пізньої Тан та видатних людей того часу, у розділі «Веньюань чуань» («Біографії видатних літераторів») записано, що книга під назвою «Ши Мін» була складена Лю Чженем [299, с. 357]. Але це єдине історичне джерело, що повідомляє про авторство Лю Чжена. Таким чином, з приводу того, хто є автором цієї праці, в історії китайського мовознавства існували дві основні точки зору.

Що ж до можливої дати створення «Ши Міна», відомо, що його поява припадає на початок III ст., проте конкретні роки зі зрозумілих причин назвати неможливо. За відсутності точних вказівок на час походження словника наведемо всі ймовірні періоди його появи: близько 200 року; період з 210 до 230 pp. н.е.; до 213 р.; близько 210 р. [350, с. 180].

Зважаючи на часовий проміжок, зазначений кількома записаними вище ймовірними датами походження «Ши Міна», ми можемо окреслити такі часові рамки: словник міг з'явитися у проміжку між 200 та 230 pp. В історії Китаю на цей період припадають останні роки правління Східної Хань (25 – 220 pp н.е.) та становлення Трицарства, відомі війнами та переворотами у боротьбі за владу.

Відсутність стабільності на політичній сцені призводить спочатку до втрати централізації влади, а потім – до розділу імперії на три царства. Протягом періоду Трицарства між новоутвореними царствами постійно велася боротьба з метою підкорення та захоплення територій. Конфуціанство є панівною ідеологією цього періоду, але наприкінці правління Східної Хань в країну поступово приходить буддійське вчення.

Що стосується «Ши Міну», то слід зазначити, що в історії мовознавства його називають першим етимологічним словником. Оригінальне видання є давно втраченим, тож найбільш ранні публікації з тих, що дійшли до наших часів, датовано 1524 р. (відтворено з видання періоду Південної Сун (1127 – 1279 рр) і приписується Люй Наню (呂柟), який жив у часи династії Мін. Новаторство цього словника полягало у використанні омонімів для передачі вимови незрозумілого слова, такий метод мав назву «дужо» (读若), його суть полягала в тому, передача звучання відбувалася за схемою: «А читаємо, як В». Такий спосіб читання ієрогліфів в інших філологічних працях мав назву «чжи ін» (直音 – досл. «пряме уподібнення»). Словник містить 1 502 словникові статті та 2 091 тлумачне слово [350, с. 185]. Він складається з 27 розділів: Пояснення Неба («释天»), Пояснення Землі («释地»), Пояснення гір («释山»), Пояснення потоків («释水»), Пояснення пагорбів («释丘»), Пояснення шляхів («释道»), Пояснення округів та царств («释州国»), Пояснення форм та тіла («释形体»), Пояснення краси та зовнішності («释姿容»), Пояснення старшинства («释长幼»), Пояснення родинних зав'язків («释亲属»), Пояснення вимови та мови («释言语»), Пояснення напоїв та їжі («释饮食»), Пояснення тканин («释采帛»), Пояснення прикрас («释首饰»), Пояснення одягу («释衣服»), Пояснення палаців та кімнат («释宫室»), Пояснення наметів («释床帐»), Пояснення літератури та документації («释书契»), Пояснення класичного мистецтва («释典艺»), Пояснення для використання приладдя («释用器»), Пояснення музичних інструментів («释乐器»), Пояснення війська

(«释兵»), Пояснення візків («释车»), Пояснення човнів («释船»), Пояснення хвороб («释疾病»), Пояснення організації похорону («释丧制») [277].

Отже, після огляду історичних обставин ми можемо надати такі пояснення щодо структури та механізмів кодування словника:

1. Словник «Ши Мін» одразу починається з розділу «Пояснення Неба», наступним йде «Пояснення Землі», і лише потім розташовано розділи, присвячені життю людини на землі, людській діяльності, зовнішності, анатомії тощо. Така структура подання матеріалу повністю відповідає конфуціанській концепції «Небо-Земля-Людина».

2. Повернення до поділу матеріалу за тематичними групами свідчить про звернення до основ конфуціанства та структурної побудови першого словника «Ер Я». Такий розподіл матеріалу може також свідчити про послаблення централізації влади, коли у державі починаються процеси посилення впливу окремих регіонів, і хоча конфуціанство лишається панівною ідеологією, та пошук спільних ідей як, наприклад, мови для об'єднання країни стає неактуальним через боротьбу політичних інтересів та все більш чітко виражених тенденцій до розпаду країни. Тому подібне структурування матеріалу, з одного боку, повертається до витоків формування конфуціанства, а з іншого, вже не переслідує ідею уніфікувати спосіб подачі лексики.

Про повернення до витоків конфуціанства у складний для країни період змін та тенденцій до розпаду свідчить також обраний ракурс тлумачення лексики – дослідження етимології ієрогліфів, що певною мірою відображає потребу у переосмисленні конфуціанства та бажання знайти нові змісти та нові бачення цього вчення, потреба в яких виникла у період політичної кризи останніх років правління династії Східна Хань та початку становлення Трицарства. Вплив буддизму можна побачити у спробах донести фонетичне звучання. З приходом буддизму китайські дослідники ознайомилися з фонетичною писемністю, тому більшу увагу почали приділяти дослідженню звуків та тонів китайської мови. Цей словник несе в собі відбиток впливу не лише панівної ідеології конфуціанства, а й певним чином релігійної течії буддизму. В «Ши Міні» основні перетворення торкнулися в

основному понятійних сфер, що мають відношення до людини, матеріальної та духовної культури. Таким чином, у порівнянні з «Ер Я», «Гуан Я» й іншими вищезазначеними тезаурусами, «Ши Мін» демонструє вдосконалену систему з 27 рубрик, з якої повністю виключені теми, присвячені флорі та фауні (7), але при цьому значно більш детально опрацьовані антропоцентричні розділи.

Висновки до розділу 2

Ми провели дослідження процесів фонетичної кодифікації і визначили:

- головними працями, що виконували роль кодифікаторів, були словники рим, серед яких слід виділити ключові, а саме «Це Юнь» («切韵») авторства Лу Фаяня (陆法言), рукопис Вана Женьшана (王仁昫) «Виправлений та доповнений Це Юнь» («刊谬补缺切韵»), рукопис складений під редакцією Ченя Пенняня (陈彭年), «Виправлений в (часи правління) Великої (династії) Сун (словник) Гуан Юнь» («大宋重修广韵»), словник рим «Цзі Юнь» («集韵») та ін.;
- головними фонетичними кодифікаторами мови байхуа також виступають словники рим, серед провідних можна назвати такі, як словник рим «Чжун Юань Їньюнь» («中原音韵»), словник рим «Суй Цзінь Ци Юнь» («碎金词韵») авторства Се Юаньхуая (谢元淮), словник рим «Лі вен дуйюнь» («笠翁对韵») авторства Лі Юя (李渔) та ін.

Детальний розгляд механізмів лексичної кодифікації дозволяє стверджувати, що

- конфуціанські канони були кодифікаторами літературної мови;
- прескрептивний підхід до визначення мовних норм превалував над дескрептивним;
- першими кодифікаторами лексики є словники «Ер Я», «Шо вень цзе цзи», «Фан Янь», «Шимін» («尔雅», «说文解字», «方言», «释名») та ін., які складються з лексики конфуціанських канонів, кожен з цих словників презентує новий механізм кодифікації лексичного складу мови

Історія кодифікації, аналіз її розвитку та взаємодії з іншими напрямками китайської філології, як наприклад надає важливий матеріал для розуміння та формування лінгвістичних феноменів китайської мови. Детальний розгляд методів та концепцій кодифікації тлумачних словників, їх структури та побудови надає поштовх для новий наукових розвідок у галузі лексикології та лексикографії, фонології та перекладознавства.

РОЗДІЛ 3.
ПРОЦЕСИ СТИЛІСТИЧНОЇ КОДИФІКАЦІЇ:
ТВОРИ-КОДИФІКАТОРИ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА
СТАНДАРТИЗАЦІЇ СТИЛІСТИЧНИХ ФЕНОМЕНІВ У МОВАХ
ВЕНЬЯНЬ ТА БАЙХУА

3.1. Процеси кодифікації металінгвістичних явищ стилістики: традиційне визначення термінів «стиль» і «стилістика» («风骨», «文体», «修辞» та ін.) у китайській філологічній традиції

У китайській традиції мовознавства є декілька термінів на позначення понять «стилістика» та «стиль», жодне з яких не повторює зміст інших: 文体, 风格, 风骨, 修辞学. Кожен з означених вище термінів буде розглянуто та проаналізовано нижче.

Термін «фенге» (风格) позначає поняття «стиль» як загальне унікальне вираження художньої естетики кожного окремого тексту, репрезентативний образ художнього твору загалом [214, с. 251]. Перша згадка про «фенге» у значенні «стиль як манера поведінки людини» зустрічається в даоському трактаті «Бао По-цзи» («抱朴子») Ге Хуна (葛洪) у період правління династії Цзінь (晋). В епоху панування південних династій (南朝) у трактаті з красномовства «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙») авторства Лю Се (刘勰) «фенге» вже виступає у значенні «стиль літературного твору» та позначає сукупність художніх елементів [312]. За династії Тан поняття «стиль» використовувалося як термін оцінки живопису. У наш час це поняття широко використовується в галузі естетики, літератури, мистецтва та літературної критики. Стиль відрізняється від загальноприйнятих характеристик тексту, які залежать від рішення автора, він відображає світоглядні концепції, естетичні ідеали, духовний темперамент часу, народів чи окремих його представників (митців), але не має чітко виражених формальних ознак.

Стиль формується на основі єдності своєрідного змісту та форми художнього твору, індивідуальних рис художника як суб'єкта творчості та об'єктивних

характеристик, що визначаються тематикою, жанром, історичними умовами, особливостями суспільства та епохи. Цей процес має свої суб'єктивні та об'єктивні причини. Суб'єктивні полягають у тому, що через відмінності у життєвому досвіді, світоглядних уявленнях, художніх якостях, емоційних тенденціях, особливостях особистості, естетичних ідеалах митці неминуче, свідомо чи несвідомо, формують різного роду художні твори, відмінні від творчості інших. Об'єктивно на формування творчої особистості художника впливають соціально-історичні умови епохи, суспільства, нації, класу тощо, в яких знаходиться митець і навіть конкретний об'єкт, зображуваний у витворі мистецтва.

Відхилення від достовірності зображення та об'єктивного соціального середовища незалежно від особливостей предмету та жанру неминуче веде до стилістичної штучності, хибності та поверхневості. Саме стиль втілюється в елементах твору мистецтва. Він показує не лише послідовність та унікальність вибору художником сюжету, розкриття теми, глибину і своєрідність розуміння, а й використання творчих прийомів, спосіб формування образів, володіння художньою мовою тощо. Твір мистецтва із справді оригінальним стилем може мати величезну художню привабливість, успішно реалізуючи зв'язок особистих думок, емоцій та естетичних ідеалів митця з поціновувачами його творчості. Різноманітність художнього стилю характеризується водночас стабільністю вираження. Саме різноманітність художніх стилів багато в чому сприяє процвітанню та розвитку мистецтва.

Стильові відмінності у творчості різних художників не можуть не залежати від епохи, естетичних потреб нації та класу, вони обмежуються розвитком мистецтва, демонструючи тим самим витриманість стилю. Різноманітність та гармонійна узгодженість у виникненні стилів взаємопов'язані та проникають одне в одне, породжуючи складні явища. Звичайно, кожна епоха має свій панівний художній стиль, який формується завдяки тому, що люди мають відносно близькі естетичні вподобання, які формуються в певний період часу. Наприклад, більша частина митців династії Хань виступала за простий та енергійний художній стиль.

Естетичні стилі можна умовно розділити на різні типи. У процесі розвитку мистецтва однотипний стиль нерідко утворює художню школу; розвиток та еволюція різних художніх шкіл не лише становлять процес розвитку мистецтва, а й відображають зміни суспільного мислення та естетичних ідеалів кожної епохи. Вищезгадані суб'єктивні та об'єктивні фактори, що впливають на формування стилю, в основному відносяться до аспекту творчого змісту. Але стиль проявляється не лише у змісті, а й у єдності змісту і форми. Тому на його формування будуть впливати не тільки деякі формальні фактори, такі як жанр, мова і т. д., але й художні прийоми, навички письма тощо. У трактаті «Дянь Лунь. Лунь вень» говориться: «Доповіді та аргументація мають бути витонченими, обговорення мають бути розумними, написи та підписи мають бути реалістичними, а вірші та поеми мають бути красивими» («典论·论文》说：“奏议宜雅，书论宜理，铭诔尚实，诗赋欲丽。”») [175]. Це означає, що різні форми тексту висувають різні вимоги до стилю зображення. Різні мовні характеристики є значущим чинником формування стилю і важливим його зовнішнім проявом, а мовний стиль є визначним аспектом стилю творчого. Що стосується використання художніх прийомів, то їхній вплив є очевиднішим: письменники-романтики та письменники-реалісти зазвичай демонструють різні стилі.

Через взаємодію багатьох факторів творчі стилі сильно розрізняються. Лю Се поділяв стилі на вісім категорій: елегантний; далекоглядний; витончений; той, що впадає в око; складний; чудовий; новий; легкий і екстравагантний – усі вони невичерпні («刘勰曾把风格分为典雅、远奥、精约、显附、繁缛、壮丽、新奇、轻靡八类») [125, с. 92]. А наприклад, Си Кун-ту (司空图) виділяє 24 стилі.

Художній дух нації повинен відобразитися у всіх видах мистецтва, тому система китайської поезики повинна мати внутрішній комунікативний зв'язок з іншими категоріями мистецтва, єдність індивідуальності та спільність. З іншого боку, оскільки художній дух є частиною національного духу, він повинен мати очевидний зв'язок із китайською філософією, мораллю та релігією, що тією чи іншою мірою має відобразитися в системі поезики. Ми вважаємо, що система

китайського поетичного мистецтва є двоїстою взаємодоповнюваною морфологічною структурою. Насправді у китайській поезії є два головні тематичні напрямки: суспільство та природа. Вони мають такі стилістичні характеристики: один – екстравертний, інший – інтровертний та інтроспективний; один уособлює чоловічу красу, інший – жіночу, ці напрямки доповнюють одне одного в опозиції, взаємопроникають і навіть міняються місцями на деяких рівнях. Їх поєднання та співіснування визначають загальний вигляд китайської поезики. Система китайської поезії, сумісна з цими двома основними напрямками, також повинна мати дві протилежні основні категорії, щоб спрямовувати всю поезику.

Термін «фенгу» (风骨) спочатку узагальнено позначав стиль поезії Цзяньань, але Лю Се із південних династій підняв його до рівня типового стилю універсального значення [257, с. 37]. На сучасний погляд, узагальнення Лю Се, звичайно, недостатньо вичерпне, бо зміст терміну постійно розширювався й розвивався, він сформував традицію, яка охоплює широкий лінгвокультурний пласт. З погляду мовного стилю, «фенгу» вирає завдяки своїм прямолінійності та різкості, що є повною протилежністю евфемізму та стриманості. Хоча вищевикладене резюме не повне, воно демонструє самодостатність поняття.

Теоретичний корінь поняття «фенгу» здебільшого базується на концепції «ці» (气) – енергії. Це дуже багата концепція, простеживши її джерело, можна помітити, що спочатку вона була основною категорією натурфілософії. У давнину «ці» вважалася найголовнішим елементом у формуванні всесвіту. У період Воюючих Царств Мен-цзи долучив дану категорію до духовної сфери людини. Цао Чен висунув припущення, що: «Ці – це основа тексту» [294]. У період правління Південних династій Лю Се вводить категорію «ці» до складу стилістичної теорії, що ще більше зміцнило тісний зв'язок між стилем, поезикою тексту та «ці». Надалі ця теорія продовжувала розвиватися, та її конотація постійно розширювалася, охоплюючи такі галузі, як теорія ідіостилу, теорія творчості, теорія стилю тощо.

Як важливі теоретичні категорії давньокитайської теорії стилістики «фенге» (风格) та «фенгу» (风骨) є різними, хоч і мають спільну теоретичну основу. Перефразувавши висловлювання давніх дослідників і узагальнивши усі теоретичні

особливості цих двох категорій, можна припустити, що, по суті, «фенге» обов'язковий для твору, а «фенгу» лише можливий і бажаний.

«Фенгу» як естетична категорія в стилістиці є частиною розуміння Лю Се сутності художньої краси та основним принципом, запропонованим ним для застосування у творчій і критичній діяльності.

Плутанина між значеннями цих двох категорій багато в чому пов'язана з первісним значенням слова «фенге» (风格) у китайській мові та культурі.

«Фенгу» (风骨), що перекладається як «стиль», або «характер», є основним поняттям і терміном давньокитайської літератури. Слово «стиль» спочатку означало характеристику поведінки людини, а саме «характер» в розумінні зібрання найбільш значних поведінкових ознак та рис характеру особистості. Згодом ця концепція оцінки була прийнята теоріями філології, живопису та ін., що передбачає розуміння «характеру» твору, поєднання індивідуальності та вміння автора вплинути на читача. Розмова про «характер» у теорії живопису вперше помічена в «Стародавніх картинах» («古画品录») Се Хе (谢赫) у період Південної Ці (南齐, 479–502 pp.).

Найбільш повним і систематичним оглядом поетичних есе, заснованих на «характері», є «Вень сінь дяо лун» Лю Се. Що ж до визначення цього терміну та глибокого розуміння даної концепції в філологічній традиції Китаю, то: «коли описується туга, слід починати з «фен» (风) (у значенні «стиль вираження емоцій», тобто визначити емоційний стан); підбираючи фрази для глибокого поетичного співу, не треба починати з «гу» (骨) (тобто не треба починати з текстового втілення). Тому фрази складають основу, це наче стовбур, який є плоттю для дерева; почуття визначають стиль, тільки форма може виразити дух. З підбору влучних слів формується «гу» (основа) тексту, високий, благородний дух – це народжує «фен» (стиль) тексту», так наведемо таку цитату: «Для вираження сумних почуттів необхідно почати з фен, розгорнути вдумливо створювати текст, і ніколи не забувати про те, що гу – це основа. Слова повинні формувати текст як кістки тіло, подібно до того, як стовбур є основою дерева, а емоції вбирають у себе фен, подібно до того,

як пуста форма наповнюється повітря. Якщо заключне висловлювання чітке, то сформується основа тексту – гу, а якщо думка виражена з енергією й жвавістю, то з’явиться стиль тексту – фен». («用以怛怛述情，必始乎风，沉吟铺辞，莫先于骨。故辞之待骨，如体之树骸，情之含风，犹形之包气。结言端直，则文骨成焉；意气骏爽，则文风生焉。」) [191]. Але наведене вище визначення отримало різні інтерпретації у наступних поколіннях китайських філологів та екзегетів. Так Цао Сюе (曹学) у своїй передмові до коментарів «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙») зазначав: «[Стиль-фен – це є] вітер, а вітер є коренем сприйняття, символом властивостей та гармонії нашої природи. Поезія повинна бути природною, а природа – це вітер; мова має бути виразною, а виразність – це вітер. ... Чи не вітер, що хитає, дає змогу зростати, але коли вітер слабшає, то все занепадає! Тому у розділі «Фенгу» [«Стиль-вітер і суть-кістяк»] все знов повертається до вітра, а суть вітру є енергія ці» («风者，化感之本原，性情之符契。诗贵自然，自然者，风也；辞达而已，达者，风也。……岂非风振则本举，风微则末坠乎！故《风骨》一篇，归之于气，气属风也。」) [248]. У розділі «Фенгу» («风骨») він також написав: «Незважаючи на те, що у слові “фенгу” кожен ієрогліф має рівнозначну цінність, зрештою перевага належить стилю-фен. Стиль-фен може охопити й основу-гу, і основа-гу обов’язково має підкорюватися стилю-фен. Тому це есе починається зі стилю-фен і належить до категорії Ці, яка пов’язана саме зі стилем-фен» («风骨二字虽是分重，然毕竟以风为主。风可以包骨，而骨必待乎风也。故此篇以风发端，而归重于气，气属风也。」) [248]. Цао Сюе був першим, хто занотував нерозривний зв’язок між поняттями «фен» (风) та «гу» (骨), а також висловив думку про те, що хоча «фенгу» – це одне слово, все ж поняття «фен» є головним. Філолог часів правління династії Цін Хуан Шулінь (黄叔琳) у своїй коментаторській праці до трактату «Чжу бень Вень сінь дяо лун» («注本文心雕龙») писав: «Дух (досл. енергія «ці») – це основа фенгу» («气是风骨之本») [312]. Цзі Юнь (纪昀) – екзегет та філолог, діяльність якого припадає на часи династії Цін, – не погоджуючись з такою думкою, зазначав:

«Хоча дух (дослівно «енергія ці») є у «фенгу», але він не є основою, таке судження невірне» («气即风骨，更无本末，此评未是。») [323].

Слід зауважити, що єдине визначення складників терміну «фенгу» відсутнє до цього часу. Лю Се (刘勰) при обговоренні значення цього поняття наголошував, що походження першої складової «фен» бере свій початок у «Ши Цзіні» («诗经») від назви розділу «Го-фен» («国风»): «Серед загальних шести принципів поезії “стиль-фен” є першим, він є першоджерелом змін почуттів (у поезії), символом високих прагнень» («诗总六义，风冠其首，斯乃化感之本源，志气之符契也。») [125, с. 97]. У «Мао Ши сю» («Передмові до "Віршів Мао"») говориться: «Фен – це і подих (вітру), і вчення. Подих призводить до руху, вчення призводить до змін» («风，风也，教也；风以动之，教以化之。») [208]. Тобто лише «фен» може розчулити людину, викликати в неї прагнення до дії, але сам він не є ані почуттям, ані вченням; «фен» – це лише те, що викликає жагу до навчання. Одне з сучасних визначень категорії «фен» є таким: «Категорії “фен” та “почуття” (情) тісно пов’язані між собою, але “почуття” – це не лише емоції, це й прагнення, тому «фен» і виступає втіленням “волі, подиху, пориву, прагнення”. Категорії “фен” та “дух” (енергія «ці») мають тісний зв’язок: немає “духу” (енергії) – немає зрушень, немає “фен” – і неможливо зворушити людину [332, с. 167]. А також “форма” (形) – це не “дух” (气), але їхнє поєднання вдихає у твір життя; “почуття” – це не “фен”, але тільки за наявності “фен” вони здатні розчулити людину» («风”与“情”的关系比较密切，“情”不仅指感情，也包括抒情述志在内。因此“风”也是“志气”的表现。“风”与“气”的关系更为密切，没有“气”就不生动，没有“风”就感动不了人。形不是“气”，但有“气”才活；情不是“风”，但有“风”才动人。») [252].

Основне значення другої складової поняття «фенгу», тобто «гу» (骨) – «кістка». Категорія «гу» тісно пов’язана безпосередньо з текстом, а саме з його мовною складовою, тому вона позначає, що твори написані влучними, лаконічними словами, впорядкованими фразами. Взагалі текст, з точки зору характеристики

«фен», стає яскравим та емоційним, а з точки зору характеристики «гу» – має основу.

Однак існують й інші варіанти інтерпретації поняття «фенгу», які з'явилися на основі твердження Лю Сє з трактату «Вень сінь дяо лун» (розділ «体性»): «Мова – це оболонка, прагнення – це кістковий мозок» («辞为肤根, 志实骨髓») [389]. Отже, з цього судження формується концепція, що «гу» – це зміст тексту, а «фен» – це мова тексту» («"骨"即文意, "风"即文辞») [290]. Має місце також думка, що «фенгу» та «енергію ці» можна розглядати як єдність змісту й форми, і ця єдність формує «фенгу», тобто стиль, або загальну стилістику твору. У своїй праці «Вень сінь дяо лун» (розділ «体性») Лю Сє лише загалом обговорює різноманітні стилі літературних творів, але «фенгу» обирає для себе різні стильові фактори серед різноманіття описаних стилів та інтегрує їх у вищий стиль, тобто цим терміном Лю Сє позначає вищі стандарти літературного стилю.

Окрім Лю Сє, ще один філолог часів правління Південних династій Чжун Жун (钟嵘) також порушував питання визначення поняття стилю «фенгу», але використовував при цьому такі пояснення кожної складової: «сила фен» й «енергія гу» («"风力" та "骨气"»). За часів династії Тан видатний поет та філолог Чень Цзі-ан (陈子昂), виходячи з потреб стилістичного реформування текстів, відстоював «фенгу-стиль династій Хань і Вей». З погляду історії літературної критики, теорія «характеру», виведена з прекрасної літературної традиції Китаю та успадкована наступними поколіннями прогресивних теоретиків літератури, зіграла значну роль в історії стилістики давньокитайської та сучасної китайської мови.

文体 («веньті») перекладається, як «стилістика форм текстів». Повертаючись до цього терміну, проведемо детальний аналіз усіх аспектів, які кодифікує в собі цей термін. Під стилем «веньті» розуміється самостійний текстовий жанр, іншими словами, форма тексту, обумовлена специфікою побудови та закономірними особливостями композиції. Це поняття відноситься до категорії форми, тож відображає загальну характеристику тексту, а саме форму, в яку поміщено зміст. «Веньті» – унікальне лінгвістичне та культурне явище, продукт тривалого

накопичення певного історичного досвіду. У даній категорії китайська традиція мовознавства зібрала такі групи тексту (за формою), як:

- форма тексту «наратив» (记叙文);
- форма тексту «есе» (散文): ▪ 记叙散文, ▪ 抒情散文, ▪ 议论散文, ▪ 古文, ▪ 记, ▪ 古议论文体, ▪ 古代臣属进呈帝王的奏章 (属议论文体), ▪ 赠序, ▪ 史传, ▪ 报告文学;
- форма тексту «роман» (小说): ▪ 志怪小说, ▪ 轶事小说, ▪ 传奇小说, ▪ 话本小说, ▪ 章回小说;
- форма тексту «віші та пісні» (诗歌): ▪ 古体诗, ▪ 楚辞, ▪ 近体诗, ▪ 律诗, ▪ 绝句, ▪ 新诗, ▪ 歌行体;
- форма тексту «фу» (赋);
- форма тексту «паралельна проза» (骈体文);
- форма тексту «вірші-пісні» (词);
- форма тексту «драма» (戏剧).

1. Форма тексту «наратив» (记叙文)

У цій формі основним способом вираження є розповідь та опис, а основним змістом – передача внутрішніх та зовнішніх характеристик людей, подій, об'єктів природи та ін. У наративі виділяють шість основних елементів: час, місце, характер, причина, процес і завершення подій (时间, 地点, 人物, 事件的起因, 经过和结局). Існує п'ять типів вираження наративу: розповідь (叙述) – мистецтво розказати про хід часу; опис (描写) – мистецтво розповісти про зовнішній вигляд простору; аргументація (议论) – мистецтво розповісти про ідеї; ліризм (抒情) – мистецтво описати емоції та почуття; пояснення (说明) – розповідь інформаційного характеру, в якій поєднано наукові знання, логіку викладу та практичність у застосуванні отриманих знань.

Лінгвістичні характеристики тексту форми «наратив»:

- шість складових елементів: дійова особа, час, місце, причина, процес і наслідок подій;

- використання таких займенників: 1-а особа (правдивий), 2-а особа (інтимніший), 3-я особа (більш розширений);
- підказки розповіді: людська лінія, лінія предмету, лінія кохання, лінія подій, лінія часу, лінія землі (人线, 物线, 情线, 事线, 时线, 地线);
- поділ наративу відбувається відповідно до процесу розвитку подій, трансформації простору, зміни змісту, персонажів, зміни сцени та емоційних змін (按事件的发展过程、空间转换、内容变化、人物、场景变化、感情变化、来划分);
- способи вираження: розповідь, опис (портрет, мова, дія, психологія, оточення тощо або фронт, сторона, деталі), аргумент, лірика, пояснення.
- характеристика мови: образна, яскрава, конкретна (形象, 生动, 具体);
- прийоми створення виразності наративних есе: опис, фольга, передача, контраст, передвістя, передбачення, символіка, метафора, бачення великого з малого, скорочення розлогіх описів, використання сцени для виклику почуттів, вияв прагнення до гострої передачі змісту, розкриття мети написання глави, демонстрація прагнення через використання предметів (描写、衬托、渲染、对比、伏笔、铺垫、象征、比喻、以小见大、欲扬先抑、借景抒情、卒章显志、托物言志等);
- варіації структури речення за інтонацією: розповідне, питальне, окличне, наказове (陈述句、疑问句、感叹句、祈使句).

За послідовністю викладу змісту наратив можна поділити на такі види:

- послідовна розповідь (顺叙): мається на увазі написання в порядку виникнення, розвитку та закінчення розповіді з чітким визначенням причин та наслідків;
- ретроспективна розповідь (倒叙): на початку оповіді описано події, що сталися пізніше;
- інтерлюдія (插叙): у розповідь вставлені інші відповідні сюжети; інтерлюдія, як правило, не є центральним оповіданням;

- додаткова розповідь (补叙): стосується використання двох-трьох речень чи короткого абзацу в тексті, щоб зробити деякі прості додаткові пояснення щодо людей або речей, згаданих раніше. Використання додаткового оповідання може допомогти краще виразити тему, зробити структуру наративу повною;
- підрозповідь, або пласка розповідь (分叙 (平叙)): метод підрозповіді відноситься до розповіді про дві або більше події, які відбулися в різних місцях одночасно, також званий методом пласкої оповіді.

Грамматична структура форми тексту даного виду складається з: пояснювальних речень (陈述句), які поділяються на стверджувальні та заперечні (肯定句, 否定句); питальних речень (疑问句), серед яких розрізняють загальні питальні, альтернативні питальні, спеціальні питальні та антисмислові питальні (一般疑问句、选择疑问句、特殊疑问句和反意疑问句); окличних речень (感叹句), котрі характеризуються чітко вираженим емоційним забарвленням і мають здатність передавати сильні емоції (щастя, здивування, смуток, огида, страх тощо). В окличних реченнях зазвичай використовується нисхідний тон; наказових речень (祈使句), які виражають прохання, накази, пропозиції тощо. У даній категорії речень дієслова-присудки завжди стоять у початковій формі, підмет зазвичай не вживається, в кінці речення використовується знак оклику або крапка, а тональність – нисхідна.

2. Форма тексту «есе» (散文):

Поняття 散文 «есе» передає два значення: «проза» як назва літературного жанру та «есе» як назва стилістичної форми тексту. Чіткої дати появи цього поняття не збереглося, але більшість дослідницької літератури називає період панування династії Північна Сун (北宋). У трактаті «Ци хай» («辞海») зазначено: «Починаючи з періоду Шести династій в Китаї, окрім римованої та паралельної прози, існували статті прозаїчної форми, в яких не було ані римування, ані жорсткого дотримання правил побудови паралелізму, вони отримали загальну назву «есе» (中国六朝以来, 为区别韵文与骈文, 把凡不押韵、不重排偶的散体文章 (包括经传史书), 统称

“散文”) [177]. Також можна навести вислів: (汉) 袁康《越绝书》越绝卷第十三: 其终始即尊位倾万物散文武之业桀纣之迹可知矣。(引文见《越绝书》卷十三《枕中》: 范子曰: «臣闻古之贤主圣君, 执中和而原其终始, 即位安而万物定矣; 不执中和, 不原其终始, 即尊位倾, 万物散。文武之业, 桀纣之迹, 可知矣。 “这里”文武“指周文王和周武王, 与之后之”桀纣“相对, 前”散“字与”文“字义无涉。) [177]. Для розуміння природи цього стилістичного явища наведемо цитату: (南朝梁刘勰《文心雕龙·明诗》: «观其结体散文, 直而不野, 婉转附物, 怛怛切情: 实五言之冠冕也。 ” (此所引为见《文心雕龙》卷二《明诗》第六, 为评论《古诗十九首》之句子。此与上句《海赋》中引文, 俱解释为散布、铺陈的意思) [177]. Отже, як назва стилістичної форми тексту поняття «есе» передбачає використання цього терміну для всіх прозових творів, які не римуються. З еволюцією лінгвістичних і літературних концепцій та розвитком літературних жанрів його розуміння також час від часу змінювалося. У деякі історичні періоди (часи династій Мін та Цін) романи й інші ліричні та історичні хронологічні літературні твори називають прозою, щоб відрізнити їх від поезії. Сучасне значення散文 (проза) відноситься до літературних творів, крім романів, віршів, п'єс. За змістом і формою у сучасній стилістичній формі «есе» можна виділити такі підгрупи, як нариси, короткі нотатки, есе (杂文、小品、随笔) тощо. Для більш повного розуміння поняття «散文», слід надати спеціальні роз'яснення щодо його значення у різні періоди: у давньокитайській мові ним позначали стилістичну форму текстів (офіційні документи, ритуальні та сакральні тексти, римовану прозу); у сучасній літературі – це назва літературного жанру нарівні з романом, драмою та ін. [177, с. 135]

У доцінський період стилістична форма тексту «есе» представлена такими творами, як «Лунь юй», «Мен-цзи», «Чжуан-цзи» («论语», «孟子», «庄子»), історична проза; за часів династії Хань – «Історичними записами» Сима Цяня (司马迁《史记》) [238]; після династії Східна Хань з'явилися різновиди форми тексту есе, такі як стаття, нотатки, «надписи на кам'яних стелах», повчальні надписи,

теорія обговорення, передмова (书, 记, 碑, 铭, 论, 序). Серед відомих творців, що працювали з цією формою, можна назвати Сима Сянжу, Яна Сюна, Бань Гу та Чжана Хена. У часи правління династій Тан та Сун ускладнювалася стилістика тексту, з'явилися такі форми з групи «есе», як «подорожні нотатки гір та вод», притчі, записи, нариси (山水游记, 寓言, 传记, 杂文). За династії Мін форма тексту есе була представлена такими підгрупами: «теорія та обґрунтування», «передмова і післямова», «вердикти та накази», «обговорення змісту», «передмова до подарунка», «доповіді та накази», «поминальний життєпис», «надписи на кам'яних стелах», «обговорення на різну тематику», «повчальні надписи», «гімни та вихваляння», «поезія та віршована проза», «некролог» (论辩、序跋、奏议、书说、赠序、诏令、传状、碑志、杂说、箴铭、颂赞、辞赋、哀奠). У період же панування династії Цін вона характеризувалася описом окремих фрагментів реальних життєвих подій, вираженням авторських поглядів, почуттів, розкриттям їхньої соціальної значущості. Тексти цієї форми зосереджені на передаванні почуттів автора («Я» у прозі – це, як правило, сам автор); мова тут не обмежена ритмом, існують різні способи вираження, які можуть інтегрувати у розповідь типові деталі, такі як фрагменти життя, образи природи, людини. Існують різні форми тексту: нариси, короткі огляди, короткі нотатки, есе, замальовки, специфічні описи, дорожні нотатки, повідомлення, листи, щоденники та спогади (杂文, 短评, 小品, 随笔, 速写, 特写, 游记, 通讯, 书信, 日记, 回忆录).

3. Форма тексту «роман» (小说)

У давньокитайській мові цим поняттям позначалася уся художня проза. За розміром романи поділялися на короткі, середні, довгі (长篇、中篇、短篇), за тематикою – на соціальні, міфологічні, історичні (社会小说, 神话小说, 历史小说).

Можна виділити такі історичні етапи видового розвитку даної форми:

- «оповідання про надзвичайне» (志怪小说) – форма класичного оповідання, в якому записувалися історії про привидів, духів та небожителів. Користувалися популярністю за часів династій Вей та Цзінь (汉魏 та 晋), а також Північних і Південних династій (наприклад, «Записи про пошуки духів» («搜神记»));

- «новела-анекдот» (轶事小说) – форма тексту, що використовувалася для запису різного роду чуток та анекдотів, набула поширення у часи панування династій Вей і Цзінь (汉魏 і 晋);
- «новела-легенда» (传奇小说) – форма тексту мовою веньянь (її розвиток починається від «оповідання про надзвичайне»), в якій відображалася авторська літературна обробка легенд та міфів. «Новела-легенда» була популярною за часів династій Тан і Сун (唐 і 宋), а також у період панування Юань, Мін та Цін (元, 明, 清) на її основі почали створювати п'єси;
- «новели для виконання вголос», або «хуабень» (话本小说). Це форма тексту, яка спочатку виконувала функцію своєрідного сценарію для відтворення твору вголос, але потім до записів стали додаватися описи деталей розповіді, тож вона почала використовуватися для запису масштабних оповідань. З форми «хуабень» виходять складносюжетні «новели» або «романи» династій Мін та Цін;
- «романи з визначеними розділами», або «романи-чжанхуей» (章回小说), використовувалися для записів творів з кількома сюжетними лініями та детальними описами; це основна форма китайських класичних романів. Розділ на окремі глави, заголовки до кожної з них; чіткі абзаци; обов'язкові як для твору в цілому, так і для кожної глави початок і кінець – це основні її характеристики. Форма «хуабень» вже несе у собі часткові ознаки «романів-чжанхуей», для яких характерним є відносно великий обсяг повного оповідання з таким розподілом: на сувої «回»; на глави «章», до того ж кожна глава має визначену назву та послідовність викладення подій. Форма «чжанхуей» офіційно сформувалася до кінця панування династії Мін.

4. Форма тексту «вірші та пісні» (诗歌)

Одна з найдавніших стилістичних форм. У стародавньому Китаї поезія з радісним настроєм, описом щасливих подій мала назву «пісня» (歌); поезія з трагічним, сумним сюжетом – «вірш» (诗). Такий розподіл не впливав на формальний бік та структурну побудову поетичних творів. Виділяють такі стилістичні форми в поезії:

- «вірші стародавньої форми» (古体诗) – походять від народних пісень, у них не дотримуються правил використання паралелізму, чергування тонів, римування. Така форма була панівною до періоду династій Хань та Вей (汉魏). «Вірші стародавньої форми» намагалися наслідувати також поети часів династії Тан як, наприклад, Бо Цзюй-ї (白居易) та Юань Чжень (元稹);
- форма віршів «Чуські строфи» (楚辞) отримала назву на честь князівства Чу (楚), в якому й виникла у період Воюючих царств (战国). Головним її представником можна назвати збірку віршів «Лі Сао» («离骚») авторства Цюй Юаня (屈原), завдяки якій «Чуські строфи» мають також іншу назву – «вірші форми Сао». З точки зору стильових та тематичних характеристик, це нова поетична форма, створена на основі народних пісень князівства Чу, яка має яскраве регіональне культурне забарвлення. Особливості даної форми: використання для членування тексту поетичної частки «兮» («сі»), побудова фраз та строф за принципом граматичного та змістового паралелізму або антитези, використання великої кількості гіпербол та метафор (взятих з міфології та сакральних текстів);
- «вірші оновленої форми» (近体诗) набули свого розквіту та розвитку у часи правління династії Тан. Цю форму можна розділити на два види: «вірші уставної форми» («格律诗») та «обірвані строфи» («绝句»). Кожен з цих видів має свої правила побудови. Так, «вірші уставної форми» мають 5 або 7 ієрогліфів у строфі, 8 строф, жорстко дотримуються правил чергування тонів, римування та використання паралелізму. «Обірвані строфи» («绝句») відрізняються від іншого виду кількістю строф, а саме 4 замість 8, у всьому іншому (чергування тонів, римування та використання паралелізму) наслідують побудову «уставних віршів»;
- «вірші пісенної форми» (歌行体), або «юефу» (乐府 – дослівно «музична палата») мають інші назви, у тому числі регіональні: «декламування» («吟»), «арія» («曲»), «приваблення» («引»), «сумне зітхання» («叹»), «куплет» («篇»), «мотив» («调»). Можна виділити такі особливості цієї форми: фіксована тональність та ритм, римування не має жорстких правил, вільне дотримання правил складання

паралелізму, наявність зворотів розмовної мови байхуа, використання стилістичних прийомів «бі», «сін», «фу» (比, 兴, 赋).

5. Форма тексту «фу» (辞赋)

Ця форма тексту має також назву «ці-фу». Давні назви «ці» (辞) та «фу» (赋) вживаються спільно для позначення форми тексту, котру можна визначити як проміжну між поезією та прозою. Дана форма має такі характеристики: 4 або 6 ієрогліфів у строфі; використання поетичної частки «兮» («сі»); не жорсткі вимоги до рими; застосування великої кількості метафор у розширених описах.

6. Форма тексту «паралельна проза» (《骈体文》)

Це свого роду римована проза, в основі якої закладено принцип паралелізму: весь текст складається з римованих речень, побудованих за цим принципом. Найчастіше речення з граматичним та змістовим паралелізмом складаються в пари, але існують і більші форми, коли «паралельними» (тобто такими, що мають однаково симетричну граматичну побудову та синонімічний або антонімічний зміст) є і 3, і 4, і більше речень. Тексти даної форми в основному засновані на подвійних реченнях, увага звертається на паралелізм, антитезу і ритм. Речення зазвичай складаються з 4 або 6 ієрогліфів та чергуються за довжиною, що стало причиною появи ще однієї назви для «паралельної прози» – «тексти чотири-шість» (四六文). Дана форма тексту з'явилася наприкінці правління династії Хань, остаточно сформувалася за часів династій Вей та Цзін (魏晉), а її розквіт припадає на період панування Південних та Північних династій (南北朝) [282, с. 67]. На початку правління династії Тан ця форма ще зустрічається у творчості письменників, наприклад, Ханя Юя та Лю Цзунюаня (韩愈 і 柳宗元), але наприкінці – вже починає занепадати.

7. Форма тексту «вірші-пісні» (词)

Відомі також інші назви форми «вірші-пісні»: «長短句 / 长短句» («строфи різної довжини») та «поезія окрім віршів-ши» (詩餘 / 诗余). Ця поетична форма має такі характеристики: чергування поетичних строф з різною кількістю

ієрогліфів за принципом «коротка – довга» (коротка строфа може містити від 2 до 7 ієрогліфів, довга строфа – від 5 до 12), фіксований ритм, фіксоване чергування тонів. Ця поезія призначалася для виконання під музику, тож існувало близько 800 мелодій, яким можна було акомпанувати; кожна з мелодій мала свою назву, ця назва позначалася наприкінці вірша-пісні. Отже, їхній ритмічний і тональний малюнок, римування й навіть підбір приголосних та голосних повністю залежали від певних музичних мелодій.

8. Форма тексту «драма» (戏剧)

Розквіт елітарної драми припав на період правління династії Юань, коли чиновницька верхівка та інтелектуали, знедолені монгольськими загарбниками, звернулися до написання драм, щоб продуктивно застосувати свій смак та ерудицію, а також для прихованої критики монгольського уряду. У наступні ст. (правління династій Мін та Цін) тексти драм стали довшими. Можна виділити такі види п'єс, як «проза-арії» та «складна драма» (散曲 та 杂剧). Вони мають спільні характеристики будови: текст складається з прозових частин та арій.

З усіх стилістичних форм китайської класичної літератури драма має найбільш складну, багатоскладову художню структуру, найбільшу різноманітність форм, стилів, мовних засобів. Чимало елементів літератури, що зародилися раніше, але продовжували існувати поруч із драмою, злилися з нею, пристосувавшись до її цілей та ставши взаємозалежними. Особливо це стосується юаньської драми, але більшою чи меншою мірою й усіх інших різновидів.

Традиційна китайська драматургія, за якою закріпилася назва «сіцюй» (дослівно – «гра та арії»), являє собою чергування прозових і поетичних фрагментів. Прозові – монологи, діалоги, обміни репліками – зазвичай написані мовою, дуже близькою до розмовної, хоча в окремі періоди та в окремих авторів помічається вплив старої літературної мови. Проза перемежується з поетичними частинами, представленими, насамперед, аріями-цюй. Це один з трьох найважливіших жанрів класичної поезії, його строфіка та метрика визначаються мелодією, на яку написана та чи інша арія. Самі мелодії згодом було втрачено, але збереглися їхні короткі назви та ритмічні схеми, які й послужили інструкцією для драматургів при

написанні текстів арій. Число рядків у вірші мало відповідати числу музичних фраз, але кількість слів (складів) у рядку могла перевищувати кількість звуків, що разом з можливістю переривати арію прозовими репліками посилювало враження її жвавості та різноманітності у порівнянні з іншими жанрами класичної поезії. Але вони також часто входили до поетичної тканини п'єс у якості зачинів чи завершень монологів та як вставні романси. Використовувалися також народні пісні, буддійські співи, різні елементи фольклору.

Поетичні частини п'єс (мова яких також містить виразний розмовний елемент) були предметом найбільшої турботи їхніх творців – через арії вони насамперед намагалися емоційно й естетично впливати на читача та глядача, передавати йому своє уявлення про добро і зло, про те, що відбувається у п'єсі та в житті, демонструвати, врешті-решт, свій талант. У порівнянні з аріями прозові частини виглядають здебільшого сухими, діловими, інформаційними; їхнє завдання – представити учасників дії й просувати їх від зав'язки до фіналу, перериваючись для того, щоб герой або герої могли висловити почуття, які їх переповнюють. Самі ж арії сюжетоутворюючої ролі, як правило, не відіграють, лише з поетичних текстів неможливо зрозуміти взаємини дійових осіб. Тим паче, було прийнято вказувати в тексті лише амплуа актора, що виконує цю роль. Своє ім'я та інші необхідні для розуміння дані він повідомляв у вихідному прозовому монолозі. Упродовж п'єси така саморекомендація могла повторюватися – напевно для глядачів, котрі не встигли до початку вистави. Через це під час читання тих п'єс, які збереглися у ксилографічному виданні юаньських цзацзюй (складних за структурою п'єс з аріями) початку XIV ст., де діалоги або відсутні, або сильно скорочені, розуміння сюжету п'єси ускладнюється. Повні, з діалогами та аріями, видання юаньських драматургів відносять до XV – початку XVII ст. (складений і відредагований Цзан Цзінь-шу «Юань цюй сюань» – «Антологія юаньських п'єс», що містить 100 творів).

Арії, написані на мелодії, що належать до однієї ладотональності, з'єднуються в цикли, об'єднані також однією загальною римою. Разом з тими діалогами, що належать до них за змістом, вони становили одиниці композиційного

членування п'єс – акти. У юаньських цзацзюй було, за рідкісними винятками, по чотири акти, до яких могли додаватися пролог та інтермедія зі скороченими циклами арій. Знаменита лірична драма Ван Ши-фу (XIII – початок XIV ст.) «Сі сян цзі» («Західний флігель») фактично складається з п'яти цзацзюй, що продовжують одна одну; фантастична п'єса Ян Цзін-сяня «Сі ю цзі» («Шлях ходи на Захід») – із шести. Надалі, в епоху Мін, цей жанр втратив низку формальних обмежень, зокрема з'явилося багато одноактних п'єс, що іноді за звичкою об'єднувалися по чотири незалежно від змісту. Важлива особливість цзацзюй полягає в тому, що у всій п'єсі або принаймні в кожному окремому акті усі арії виконує лише головний персонаж – чоловічий (чженмо) або жіночий (чжендань). Отже, треба було в такий спосіб організувати дію, щоб герой у найважливіші моменти перебував у центрі подій, створював навколо них емоційне напруження.

У найповнішому списку юаньських цзацзюй, що дійшли до нас повністю, уривками чи за назвами, значиться 737 найменувань, з їхніх авторів близько 500 відомі (хоча атрибуція часто спірна), інші – анонімні. До наших часів збереглося повністю або у скороченому вигляді 162 цзацзюй з цього списку. У тогочасному Китаї не знали таких категорій, як трагедія, комедія, мелодрама, але усі вони представлені в класичному театрі. Тематика їхніх сюжетів є надзвичайно різноманітною: історичні події, змови та інтриги, народні перекази, кримінальні історії, любовні пригоди, сімейні справи, релігійні легенди та багато інших тем захоплювали драматургів. Безперечно, здебільшого сюжети запозичувалися з літератури та фольклору минулих часів, але чимало з них справляє враження взятих із сучасного життя.

Отже, Вплив понять «веньті» та «фенге» на кодифікацію давньокитайської мови був значний. Кодифікація мови відображала різноманітні стилістичні особливості та естетичні вимоги, які були притаманні різним жанрам та типам текстів.

Концепція «веньті» (文体) сприяла розробці різних стилістичних варіацій та жанрів у мові. Кодифікація давньокитайської мови враховувала особливості кожного стилю та його виражальні можливості. Так, були встановлені норми щодо

використання лексики, граматичних конструкцій та стилістичних засобів для кожного жанру чи стилю тексту.

У свою чергу, поняття «фенге» (风格) впливало на формування загальних принципів стильового оформлення та художньої виразності. Кодифікація мови враховувала вимоги до особливого художнього стилю, до використання образності та емоційного забарвлення. Виділення стилістичних рис, які характеризують кожен стиль чи жанр, допомагало підтримувати сталість та впізнаваність в мовному виразі.

Таким чином, поняття «веньті» та «фенге» впливали на розробку правил та норм, які визначали специфіку мовного виразу в різних стилях та жанрах. Це сприяло формуванню багатогранного та різноманітного художнього стилю давньокитайської мови. В кодифікації давньокитайської мови поняття «веньті» (文体) та «фенге» (风格) відображалося шляхом класифікації текстів за їхньою формою та стилем. Ці поняття допомагали систематизувати різноманітні жанри та типи текстів, а також встановлювати правила та норми для кожного з них.

Поняття «веньті» охоплювало широкий спектр форм текстів, таких як наративи, есе, романи, вірші, фу (ритуальні описи) та інші. Кодифікація давньокитайської мови враховувала особливості композиції, структури та стилістичних прийомів кожного жанру. Наприклад, у віршах були встановлені правила для використання певних метричних схем, рифм та образності, що відрізняло їх від прозових текстів.

Поняття «фенге» впливало на вибір та використання різних стилістичних засобів у текстах. Кодифікація мови враховувала естетичні вимоги та принципи оформлення стилістичної виразності. Наприклад, у романах використовувалися діалоги, описи та внутрішні монологи для передачі характерів та подій, а в віршах акцентувалася музичність та образність мови.

У той же час, філософські течії, такі як даосизм і конфуціанство, наголошували на щирості та відвертості в мовленні. Вони підтримували ідею, що риторика повинна базуватися на щирості, а не на надмірному використанні прикрас та красивих фраз. Така філософія вплинула на розвиток давньокитайської стилістики та враховувалася при кодифікації мови.

Отже, поняття «веньті» та «фенге» впливало на кодифікацію давньокитайської мови шляхом систематизації та класифікації різних форм та стилів текстів, а також встановлення правил та норм для кожного з них, з урахуванням художніх цінностей та естетичних принципів.

Термін «стилістика» (修辭, піньїнь – хіу сі) складається з двох ієрогліфів, кожен з яких несе своє змістове навантаження, так «修» передає значення «文辭» («художній текст», «літературний текст»), а «辭» означає «修飾» («прикрашати», «покращувати», «прикраси»), тобто разом означені вище слова складаються у концепт «прикрашання літературного тексту» або безпосередньо «прикраси літературного тексту». У будь-якому варіанті перекладу цей термін вказує на дослідження стилістичних прийомів та засобів, різноманітні мовні засоби для отримання найкращого ефекту виразності у процесі використання мови, які обумовлюють художню цінність тексту. Але філософи традиційних течій (даосизм, конфуціанство) завжди виступали за те, щоб «риторика була основана на щирості», тому положення «не вживай красивих фраз у тексті, не вживай красивих фраз на шкоду прагненням» стало основною вимогою давньокитайської стилістики («修辭立其誠», «不以文害辭, 不以辭害志») [373].

Хоча за часів династії Цін не було спеціальних монографій зі стилістики, але все ж питання стилістики, до яких відносили композиційні структури тексту, у своїх роботах обговорювали філософи Хуан Цзунсі (黃宗羲, 1610–1695 рр.), Гу Яньбу (顧炎武, 1613–1682 рр.); дослідники канонів Ло Їнь (羅隱, 833–910 рр.) та Цянь Датін (錢大昕, 1728–1804 рр.); історик Чжан Сюечен (章學誠, 1738–1801 рр.) та ін. [261, с. 208].

Існують також різні напрямки та школи з дослідження стилістики тексту, такі як школа Тунчен (桐城學派) та школа Янху (陽湖學派). Значний вплив на розвиток стилістичних концепцій має концепція яцзе (雅潔), запропонована школою Тунчен. З праць, присвячених стилістичним концепціям цієї школи, можна назвати такі: «Дослідження випадкових записів» («論文偶記») та «Дослідження класичної прози Чунцзюежай» («春覺齋論文») авторства Лю Даханя (劉大摠, 1698–1779 рр.),

«Вступ до стародавньої прози Чуюелоу» («初月樓古文緒論») авторства У Десюаня (吳德旋, 1767–1840 рр.), праці Лін Шю (林紓, 1852–1924 рр.) [164, с. 237].

Зазначимо працю «Приклади сумнівних місць у давніх книгах» («古書疑義舉例») авторства Юя Юе (俞樾, 1821–1907 рр.), у якій йдеться «про два явища: стилістику та зіставлення (стилістичних засобів)» («說修辭校勘二事»). Автор досліджує значну кількість стародавніх текстів часів династій Чжоу (周朝, 1046 – 221 рр. до н.е.), Цін (秦朝, 221 – 206 рр. до н.е.) та Хань (漢朝, 206 р. до н.е. – 220 р.) і на цій основі виводить загальні закони щодо різних стилістичних напрямів.

Питання аналізу стилістичних засобів у текстах художньої літератури вивчав Ван Чжун (汪中, 1745–1794 рр.). До сфери його наукових інтересів входили дослідження гіперболи (誇張) та метонімії (借代). Філолог та історик Чжан Сюечен виділив в оповідальних текстах 11 композиційних структур, наголосивши, що методи утворення таких структур нескінченно варіативні [261, с. 152].

Ще однією цікавою стилістичною концепцією є теорія двох основних категорій чоловічого та жіночого початку в літературних творах (提出陽剛,陰柔兩大分類之說), вжита Яо Наєм (姚鼐, 1732–1815 рр.) на підставі комплексного аналізу та узагальнення філологічних здобутків у сфері стилістичних досліджень [261, с. 154].

В епоху династії Цін активного розвитку зазнали також дослідження стилістики поетичних текстів: було виокремлено близько 300 стилістичних теорій стосовно поезії. З них 43 види представлено у збірці «Слово про цінську поезію» («清詩話»), яку зібрав та відредагував Дін Фубао (丁福保, 1874–1952 рр.); ще 34 види теорій знайшли відображення у праці «Продовження слова про цінську поезію» («清詩話續編»), створеній Го Шаоюем (郭紹虞, 1893–1984 рр.). У періоди правління династій Вей, Цзін, Південних та Північних династій, Суй і Тан було закладено основи давньокитайської стилістики.

Існують два загальні напрямки розвитку давньокитайської стилістики:

1. Теоретичні дослідження. Наприклад, книга Лю Се «Вень сінь дяо лун». Хоча в цій праці переважно обговорюються форми тексту, але чимало матеріалу присвячено також стилістиці, зокрема розглядаються принципи стилістики, стилістика слів та речень, стилістичні прийоми, оцінка і под., а також проводиться ґрунтовний огляд головних засад давньокитайської стилістики, висловлюється точка зору щодо розвитку стилістичних процесів, кодифікування її набутоків за кілька століть та формулюється детальне резюме з позицій теорії та системи. Можна назвати ще одну теоретичну працю зі стилістики під назвою «Структура віршів» («诗格»), створену філологом часів династії Тан Ванем Чанлінем (王昌龄), яка позиціонувалася як трактат про теорію поезії, але також розглядала велику кількість питань, присвячених стилістиці: стилістичну теорію поезії, стилістику слів та речень, стилістичні прийоми, ритмічну стилістику тощо [216].

Через поширення буддизму та індійської теорії ритму все більша увага стала приділятися дослідженням фонетики (а саме рими та ритму), що вплинуло на формування та розвиток стилістичних прийомів створення милозвучності тексту.

2. Поетична стилістика. Основу для розвитку теорії поетичної стилістики було закладено у період правління династії Сун. За часів панування династій Сун, Юань, Мін та Цін світська міська література зазнала значного розквіту. Від «说话», тобто «розповіді» (названої пізніше «оповіданням»), поступово з'являються різні типи «розповідної» літератури (讲唱文学), а також підносяться драма та роман. Розвиток літератури неминуче позначився й на розвитку поетичної стилістики. Літературна форма «оповідання» за лінгвістичним наповненням близька до форм розмовної мови байхуа. Нові форми, котрі в деяких трактатах отримали назву «популярна література» (俗文学), вже не просто записуються для читання вголос, але й стають повноцінною літературною формою, що несе художню та культурологічну цінність і потребує додаткових коментарів, сприяючи таким чином розвитку поетичної стилістики. З давніх часів і до сучасності дослідники китайської стилістики ігнорували стилістичний феномен у розмовному мовленні та популярній літературі, а об'єктами дослідження виступали вірші, історичні

біографії, канони та ін. Час правління династії Сун характеризується появою великої кількості поетичних творів, що сприяло розвитку стилістики як напрямку. Поетична стилістика охоплює широкий спектр тем і поєднується з аналізом поетичних прикладів, дискусія між різними стилістичними школами у цьому напрямку є конкретною і глибокою, що свідчить про новий для того часу рівень досліджень мікростилістики. Від періоду появи перших концептів стилістичної теорії в часи правління династій Вей, Цзінь, Південних та Північних династій, династій Суй і Тан традиційна стилістика переходить до етапу свого становлення.

Першою ознакою сформованості та зрілості стилістики як окремої галузі лінгвістики стала поява в 1170 році, у період панування династії Південна Сун, трактату «Вень цзе» («文则») авторства Чень Куї (陈騏). У своїй роботі Чень Куї поділяє метафори на 10 категорій: прямі порівняння, приховані метафори, метафори за аналогією, метафори з негативним відношенням, метафори протиставлення, розширені метафори, скорочені метафори, розгорнуті метафори, алюзії та беззмістовні метафори (直喻、隐喻、类喻、诘喻、对喻、博喻、简喻、详喻、引喻、虚喻). Це найбільш докладне дослідження видів метафори в давніх працях зі стилістики. Також у трактаті йдеться не лише про стилістичні прийоми, бажані в літературному тексті, але й про стилістичні помилки, правильне формування фраз та словосполучень і навіть розглянуто, який стилістичний ефект можуть створювати в тексті допоміжні слова. Це важливі доповнення до трактату Лю Се «Вень сін дяо лун». Слід звернути увагу на ще одну визначну працю, в якій було підсумовано та кодифіковано стилістичну теорію китайської мови. Це «Колекція літературної спадщини Хунані» («淳南遗老集») Вана Жосюя (王若虚), написана у період панування династії Цзінь (金代). У даній роботі проаналізовано ціле зібрання стилістичних помилок з таких видатних літературних праць, як «Ши Цзін» («经书»), «Історичні записи» («史记»), «Нова література Тан» («新唐书») та ін. За часів династії Юань виходить ще одна праця зі стилістики під назвою «Мовні пастки» («文筌»), створена Ченєм Їценем (陈绎曾), яка не лише мала великий вплив на розвиток стилістики китайської мови, але й була розповсюджена в Японії.

У період панування династій Мін та Цін стилістика драми і роману поступово сформувалася й зробила великий крок уперед. Перша стилістична система китайської драми була описана за часів династії Мін у праці «Цю лю» («曲律») Вана Цзіде (王驥德). Він узяв за основу досвід розвитку драматичної критики, зокрема драматичної риторики, часів династії Сун. Під час правління династії Цін виходить робота Лі Юя (李漁) під назвою «Сяньцін оу цзі» («闲情偶寄»), окремі розділи якої присвячено текстовій стилістиці традиційних п'єс. Ці дві книги не тільки створили нову ситуацію в макродослідженні стилістики китайської драми, але й вплинули на її розвиток в цілому. На додаток до цих спеціальних праць існувало чимало робіт та есе із розгляду цього питання у драмах часів династій Мін і Цін. Важливою формою нової стилістики стала стилістична критика, яка завжди додавалася до критичних оглядів художніх творів. У період правління династій Мін та Цін з'явилася група відомих критиків, які, коментуючи відомі історичні романи, також висловлювали погляди на стилістику. Найуспішніша і найпопулярніша робота з критичної стилістики – це розширений коментар Цзіня Шентаня (金圣叹) до класичного роману «Річкові затони» («水浒传»), яка вийшла друком у період зміни правлячої династії Мін династією Цін (див. переклад Додаток Е). У той же час виходить і його розширений коментар до класичної п'єси «Західний флігель» («西厢记»), і хоча зміст цього коментаря відноситься до твору драматичного спрямування, він мав великий вплив на формування ідей сучасної китайської стилістики. Що ж до загальної характеристики розвитку стилістики у часи династій Мін та Цін, то тут можна зробити висновок, що в цей період панівною ідеєю лінгвістичної та літературної теорії було «наслідування традицій», тому прогрес у розробці нових концепцій та підходів був незначним, більшість думок були успадковані з часів попередніх династій та розвивалися у руслі «перейняття давнини». Перша половина XX ст. була періодом планомірного становлення засад стилістики сучасної китайської мови путунхуа.

Вплив стилістики на кодифікацію давньокитайської мови полягав у систематизації та класифікації різних форм та стилів текстів, у встановленні правил

і норм для кожного з них з урахуванням художніх цінностей та естетичних принципів. Основні аспекти впливу стилістики на кодифікацію мови передбачають вивчення стилістичних прийомів, аналіз стилістичних явищ у різних типах текстів та розробку стилістичних норм.

Вивчення стилістичних прийомів: Давньокитайська стилістика вивчала різноманітні стилістичні прийоми, такі як метафора, гіпербола, синекдоха, епітет, порівняння та інші. Ці прийоми допомагали створювати виразність, багатство виразу та емоційне забарвлення текстів. Вивчення та аналіз цих прийомів дало змогу зрозуміти їхню природу та використовувати їх належним чином.

Аналіз стилістичних явищ у різних типах текстів: Дослідження різних типів текстів, таких як вірші, історичні біографії, канони та інші, дозволяло виявляти особливості стилістики кожного типу та встановлювати правила їх використання. Наприклад, у віршах використовувалися ритмічні закономірності та поетичні засоби, які додавали їм музичність та естетичну цінність. Аналізуючи такі явища, вони формулювали принципи та правила, які регулювали вживання мовних засобів у конкретних типах текстів.

Розробка стилістичних норм: Дослідження стилістичних явищ сприяло розробці стилістичних норм, які встановлювали правила використання мови в певних ситуаціях або для досягнення певних цілей. Наприклад, для формалізованих текстів, таких як офіційні документи чи історичні записки, розроблялися правила вживання формальної та об'єктивної мови. У поезії ж, на відміну від формальних текстів, норми можуть бути більш гнучкими та дозволяти використання художніх прийомів та емоційно забарвленого виразу.

Таким чином, стилістика впливала на кодифікацію давньокитайської мови шляхом систематизації стилістичних явищ, вивчення прийомів та розробки стилістичних норм. Цей вплив допомагав зберегти та передати мовну культуру того часу, а також розвивати та збагачувати мову в мистецькому, літературному та естетичному планах.

3.2. Процеси кодифікації форм текстів у контексті напряму «веньті» 文体: ключові твори-кодифікатори як чинники формування стильового феномену «традиційний текст»

3.2.1. Перша теоретична праця з віршування «Дасюй» («大序»)

«Дасюй» («Велика передмова», «大序», інша назва «毛诗序», досл. – «Передмова до “Віршів Мао”») до «Ши Цзіну» («诗经» – «Книги Пісень») вважається в Китаї першою працею з теорії поезії та першим твором, в якому започатковано кодифікацію стилістичних явищ конфуціанської поетики (див. переклад Додаток Г). Існує кілька варіантів авторства та датування походження цієї праці, що є предметом нескінченної кількості наукових досліджень та суперечок, які тривають з сивої давнини до сучасності. Якщо розглянути найбільш розповсюджені версії авторства, то серед можливих авторів можуть бути: Конфуцій (孔子), його учень Цзися (子夏, 507-? до н.е.), засновники школи Мао в передачі і тлумаченні «Книги пісень» (перша пол. II ст. до н.е.), вчений I ст. н.е. Вей Хун (卫宏, 25–57 рр.). Так, наприклад, Фань Є (范曄) у «Хоу Хань шу. Жулінь чуань» («后汉书·儒林传» – «Книга Пізньої Хань. Біографії вчених-конфуціанців») зазначив: «Вей Хун написав передмову до “Віршів Мао”» («卫宏作毛诗序»). Проте у «Суй Шу Цзін Цзі Чжи» («隋书·经籍志» – «Книга Сунь. Канонічний реєстр монографій») попереднє твердження було змінено, та записано, що авторами «Дасюй» є Вей Хун разом з іншими вченими-конфуціанцями Бу Шаном (卜商) та Мао Хенем (毛亨) [279, с. 109]. Отже, існують версії про колективне авторство «Передмови до “Віршів Мао”», тому дане теоретичне есе прийнято відносити до загальних конфуціанських поетичних ідеалів.

Також у в коментарі Лу Цзі (陆玕) до «Ши Цзіну» під назвою «Мао ши цаому няошуо чун-юй шу» («毛诗草木鸟兽虫鱼疏» «Примітки щодо трав, дерев, птахів, тварин, комах і риб з “Віршів Мао”») зберігся такий запис: «Конфуцій виправив

«Ши-цзін» і передав його Бу Шану, Бу Шан створив «Передмову» та передав все Цен Шену з Лу, Цен Шен передав його Лі Ке з Вей, Лі Ке передав його Мену Чжун-цзи з Лу, Мен Чжун-цзи передав його Гену Мо-цзи, Ген Мо-цзи передав його Сюнь Ціню з Чжао, Сюнь Цінь передав його Мао Хену з Лу, Хен написав «Пояснювальний коментар» та передав його Мао Чану з Чжао. Люди того часу називали Хена Великим паном Мао Гон, а Чана – паничом Мао» («孔子删《诗》授卜商，商为之《序》，以授鲁人曾申，申授魏人李克，克授鲁人孟仲子，孟仲子授根牟子，根牟子授赵人荀卿，荀卿授鲁国毛亨，亨作《训诂传》，以授赵国毛萇。时人谓亨为大毛公，萇谓小毛公。») [186, с. 391]. Таким чином, до теперішнього часу варіантів авторства «Великої передмови» налічується вже більше сорока, тому зрозуміло, що формат цього дослідження не передбачає і не дає можливості детально зупинитися на розгляді кожної теорії.

Що ж стосується датування «Дасюй», то, узагальнюючи усі дослідження з цього питання, можна назвати проміжок часу від VI ст. до н.е. до II ст. н.е. Але найбільш вірогідним часом його створення вважається II ст. до н.е та I ст. н.е.

Перед безпосереднім розглядом кодифікаційних засад, визначених та запроваджених у тексті «Дасюй», слід звернути увагу на аспекти загального сприйняття тексту різними науковими напрямками. Так, можна виділити два основні напрями: перший розглядає текст цього есе як безсистемний, такий, що побудовано на поєднанні різноманітних частин, не об'єднаних загальною ідеєю; другий же визначає його як цілісний, де всі частини об'єднані та підкорені одній ідеї. У цьому дослідженні ми приймаємо думку другого напрямку. Окрім того, необхідно визначити, що являє собою окремо дана праця як коментар до «Ши Цзіну». Традиційно коментарі до «Ши Цзіну» розподіляються на «Дасюй» – передмову до першої пісні, та «Сяосюй» («小序» – «Малі передмови») – невеликі коментарі до кожного вірша окремо. Літератор, екзегет та теоретик неоконфуціанства Чжу Сі (1130–1200 рр.) виділив у «Передмові до “Віршів Мао”» окремі частини: середню, що містила в собі загальнотеоретичні положення; початок та кінець були названі

«Малими передмовами». Проте у рамках цього дослідження ми називаємо «Дасюєм» весь коментар до першого вірша.

Дана праця стала першим теоретичним есе з поезії в якому розглядалися такі аспекти:

1. Значення поезії для людини та суспільства в цілому, а також зв'язок форм поетичного тексту та стилістичних засобів, притаманних йому, з моральними категоріями конфуціанства. Ілюстративними в цьому аспекті є такі цитати:

- «Тому «фен-пісня» використовується, щоб утихомирити Піднебесну і щоб налагодити стосунки між подружжям. А значить вона («фен-пісня») є корисною і для селян, і для вершителів доль. «Фен-пісня» – це і напрям, і повчання. Напрямок призводить до руху, а повчання призводить до змін».

- «...немає нічого, що б могло зрівнятися з віршами (за впливом), щоб урівноважити втрати і надбання, сколихнути Небо і Землю, розчулити нечисть і святих духів. Стародавні царі використовували вірші, щоб зробити правильними стосунки між чоловіком і дружиною, виховати синівську шанобливість, зміцнити людинолюбство, створити прекрасну атмосферу освіченості, змінити вульгарні пошесті.».

- «Вищі «фен-піснею» виправляють моральні якості нижчих, а нижчі «фен-піснею» доповідають вищим [про стан справ], використовуючи пишномовство як приховану пораду, і тоді за доповідачем не буде провини, а слухач буде достатньо інформований про можливі наслідки. Ось чому цю фен-пісню називають напрямом».

- «Історики царств прояснювали причини втрат і здобутків, шкодували про втрату людяності, засмучувалися від нещадності покарань і політики, складали вірші і співали про свої почуття, щоб за допомогою «фен-пісні» донести вищим зміни у справах (положенні) і тугу за колишніми звичаями».

З наведених вище прикладів наочно видно, що в основу «Дасюю» закладено ідеали конфуціанського вчення, яке приділяло особливу увагу значенню поезії для суспільства. Поезія для конфуціанства є знаряддям впливу, а також інструментом, який виконує виховну функцію у суспільстві: регулює стосунки між чоловіком та

дружиною, батьком і сином (виховання синівської шанобливості), сприяє стриманню ритуалом власних почуттів та поривів (виховання стриманості та ввічливості як основ людського спілкування на всіх та між всіма соціальними рівнями). «Стосунки між чоловіком та дружиною», «синівська шанобливість» – це підкреслення великого значення родини для конфуціанського суспільства, оскільки поведінка і характер людини, в першу чергу, проявляються в сім'ї. За поглядами вчення Конфуція, крім поваги до батьків та под., стосунки між чоловіком і дружиною є найважливішим аспектом родини, які власне й складають її основу, а зародження стосунків у парі – це початок створення родини, тому без регульованих відносин пари не може скластися стійка сімейна організація. Міцна, стабільна родина, згідно з конфуціанськими цінностями, – це необхідна умова для створення стабільного суспільства. Тому «Ши Цзін» починається з пісень-фен, серед яких першою було обрано саме пісню про створення гідної пари.

Окрім того, зазначається, що політика та поезія чинять значний вплив одне на одного, тому політичні та поетичні зміни пов'язані між собою.

2. Форми поетичного тексту. Для достовірності та обґрунтованості подальшого обговорення заявлених форм поетичного тексту наведемо безпосередньо цитати з тексту «Дасюй» з характеристиками кожної форми:

- 诗 – «вірші – це сфера, де (люди висловлюють свої) прагнення. Коли в серці є прагнення, мова перетворюється на вірші» [372].

- 风 «фен-пісня» – «...використовується, щоб утихомирити Піднебесну і щоб налагодити стосунки між подружжям», «...це і напярм, і повчання. Напярм призводить до руху, а повчання призводить до змін», «якщо в пісні (йдеться) лише про одне царство, виражено почуття лише однієї людини, то це називається «фен-пісня»».

«Фен-пісня» перекладається як «вітер-пісня», де «вітер» – загальний термін для народних пісень (民俗歌谣). Кун Їнда (孔颖达) пояснює назву «фен» у своїй праці «Мао Ши Чжен'ї» («毛诗正义») тим, що п'ятнадцять розділів «пісень-фен» у «Ши Цзіні» відображають політичне та ідеологічне становище тогочасних

князівств і підіймаються знизу вгору, до правителів (наче вітер). Чжу Сі (朱熹) у праці «Ши цзін цзічуань» («诗经集传») має інше пояснення. Він вважає, що «пісні-фен» є інструментом внесення змін для правителів. Піднебесна освічується завдяки повчанням та настановам правителя, а «пісня-фен» є відгуком таких настанов у серцях людей. Чжу Сі сказав: «Те, що називається «піснею-фен», – це слова вищих заради змін, їхні слова достатньою мірою проймають людей так, наче коли вітер дме на оточуючі речі, і від того з'являється звук, проте цей звук вже сам по собі також сильно сколихує речі. Тому збирають (ці пісні) і підносять Сину Неба, Син Неба віддає [їх] у музичну палату, а там міркують над тим, чи прекрасні, чи огидні звичаї народу, а тоді вже розуміють здобутки та недоліки політичного правління.» (朱熹说: 谓之风者, 以其被上之化以有言, 而其言又足以感人, 如物因风之动以有声, 而其声又足以动物也。是以诸侯采之以贡于天子, 天子受之而列于乐官, 于以考其俗尚之美恶, 而知其政治之得失焉。) [165].

Фен (风) – «вітер», окрім власне назви природного явища, поєднує у собі поняття «пісні», «напряму», «звичаї та устої». В українській мові немає одного слова, яке передавало б усі ці значення, тому при перекладі доводиться до кожного окремого випадку вживання «фен» добирати такий варіант, який більш точно відображає вживання цього слова у контексті. В оригіналі всі значення передає один ієрогліф 风, що призводить до багатозначності та асоціацій за змістом. «Фен» одночасно виступає і як багатозначне слово, і як різні за значенням слова. Найбільш поширеним у цій ситуації є питання: чи можна звести всі його значення до єдиного поняття або до одного концепту? Проте слід розуміти, що прийом полісемії, який використовується в даному випадку, маскує той факт, що до одного звучання та до позначення одним ієрогліфічним знаком тут зведена ціла система понять. Це, з одного боку, робить неможливим передачу за допомогою одного поняття всієї складної системи поглядів на поезію, суспільну мораль та політику, але, з іншого боку, демонструє нерозривну єдність цих понять для конфуціанського суспільства.

- 雅 («ода-я») – «якщо ж мова йде про всю Піднебесну і про явища всіх чотирьох її напрямків, то (твір) називається «ода-я», «якщо поезія присвячена

речам всього всесвіту і втілює звичаї чотирьох напрямків Піднебесної, її називають “елегантним віршем”», «...означає промову-виправлення, в якій йдеться про причини занепаду і процвітання в політичному правлінні царя», «... у політичному правлінні є велике і мале, тому є малі оди і великі оди» [165].

- 颂 («гімн-сун») – «це вихваляння прекрасного, сповненого чесноти образу (правителя) і доповідь його предкам та духам про його подвиги» [165].

Стилістичні засоби, характерні для творів «Ши Цзіну» (оскільки ці засоби є дуже специфічним явищем стародавньої китайської стилістики, тому для запобігання упередженості сприйняття ми будемо давати переклад лише після обговорення та пояснення кожного засобу): «фу» (赋), «бі» (比), «сін» (兴). Тут слід зазначити, що хоча ці засоби заявлені у «Дасюй», їхні функції та важливість підкреслено [378], проте визначень до них не надано, що суттєво ускладнює виконання завдань роботи щодо впливу стилістичних засобів з творів «Ши Цзіну» на стилістичну кодифікацію та встановлення мовної норми. Тому для визначення даних засобів ми змушені звернутися до інших джерел, а саме до праць видатних екзегетів Китаю. Після появи теорії стилістичних засобів «фу, бі, сін» протягом більше двох тисяч років (починаючи від часів династії Хань) серед філологів та екзегетів проводилися дослідження та тривали численні дискусії щодо того, як саме розуміти означені мовні явища. Слід зазначити, що в цьому питанні існували й існують розбіжності трактування понять, тому немає єдиного правильного розуміння і пояснення цих стилістичних засобів. А отже, тлумачення теорії «фу, бі, сін» за династії Хань мало найбільший вплив на наукові погляди з цього питання наступних поколінь.

Серед видатних екзегетів Ханьської династії слід зазначити Чжена Чжуна (郑众) та Чжена Сюаня (郑玄). Так, Чжен Чжун (цитата з праці «Мао Ши чжен’ї» («毛诗正义»)) сказав: «”Бі” – це порівняння з річчю, “сін” – це порівняння через подію» («比者, 比方于物.....兴者, 托事于物») [283]. Він бачив у цих двох стилістичних засобах зв’язок людини із зовнішнім світом, тому розглядав «бі» як прийом порівняння однієї речі з іншою, а прийом «сін» – як зображення подій через

запозичення образів природи. «Сін» найчастіше використовується на початку куплету або пісні. Так, у вірші «Гуан Цзю» початкова строфа: «"Віть", "віть" співають скопи на річних острівцях» («关关雉鸣，在河之洲») – може бути прикладом «сін». У цій строфі розповідається про те, що птахи зібралися на річкових острівцях у пошуках пари, тому ця подія стає своєрідним зачином для подальших подій у пісні. Однак, Чжен Сюн надав інше визначення: «"Фу" – це розлога промова, пряме викладення доброго та поганого у сучасній політиці та повчання. "Бі" – це (коли) бачать сучасні упущення, (проте) не наслідуються відкрито докоряти, (тому) порівнюють з подібним. "Сін" – це (коли) бачать сьогочасну красу, проте не люблять лестоці, тому обирають прекрасну подію, щоб у порівнянні висловити схвалення.» («赋之言铺，直铺陈今之政教善恶。比，见今之失，不敢斥言，取比类以言之。兴，见今之美，嫌于媚谀，取善事以喻劝之») [304]. У цьому визначенні характеристика стилістичних засобів та особливості їхнього вживання мають тісний зв'язок з політикою та ідеологічними повчаннями. Слід зазначити, що зі стилістичного засобу «фу» виник одноіменний поетичний стиль, яким відома література епохи Хань. Опис-фу переходить у більш масштабну площину і дає початок сюжетним, багатим на описи поетичним творам, проте фу часів династії Хань зазнавали критики літераторів майбутніх поколінь. Так, відомий філолог та екзегет Чжи Юй (挚虞) вважав, що як окремих літературний стиль ханьські фу не несуть у собі ніякої значущості; через широке використання образної риторики (розлогі описи палаців, полювань та ін.) втрачається глибокий ідейний зміст [121].

За часів династій Вей, Цзінь, Південних та Північних династій теорію «фу, бі, сін» досліджували Чжи Юй (挚虞), Лю Се (刘勰) та Чжун Жун (钟嵘). Чжи Юй продовжив опрацювання здобутків Чжена Сюна і надав таке визначення: «"Фу" – так називається пряме викладення; "бі" – це порівняння з подібним; "сін" – це висловлення почуттів прекрасною мовою» («赋者，敷陈之称也；比者，喻类之言也；兴者，有感之辞也») [143]. Видатний філолог епохи Південних та Північних династій Лю Се (刘勰) не лише погодився з попереднім розумінням теорії «фу, бі,

сін» Чжена Чжуна (郑众), але і продовжив розвивати його думки: «Бі – це наближення; сін- це піднесення. При «наближенні» до розуміння слід виходити з подібностей та конкретних фактів, а при «піднесенні» виражати відчуття через невеликі порівняння та роздуми. Через «піднесення» виникає почуття, а через «долучення» формується відповідність та гармонія» («比者，附也；兴者，起也。附理者切类以指事，起情者依微以拟议。起情故兴体以立，附理故比例以生») [252]. Також свою думку щодо визначення цих категорій мав видатний літерато Чжун Жун (钟嵘): «Коли текст закінчений, але ідеї ще не вичерпані – це є піднесення (тобто сін). Коли використовуєш предмети, щоб виразити свої думки – це порівняння (тобто бі). Коли прямо описуєш справи або використовуєш алегорію для опису предметів – це є віршування (тобто фу)» («文已尽而意有余，兴也；因物喻志，比也；直书其事，寓言写物，赋也») [252]. У період панування династій Тан і Сун означені вище засоби розглядалися не тільки як стилістичні, але й як носії тонкої сатиричної критики. Про їхню важливість для поезії висловлювалися Чень Цзі-ан (陈子昂), Лю Цзюньюань (柳宗元), Бо Цзюй-і (白居易) ті ін.

В епоху династії Сун філолог, екзегет Лі Чжунмен (李仲蒙) зазначав: «Описати предмет, використовуючи мову почуттів, називається “фу”, коли почуття передаються повністю через предмет; порівнювати предмет, використовуючи почуття, називається “бі”, коли почуття додаються до предмету; викликати почуття, доторкнувшись до предмету, називається “сін”, коли предмет викликає почуття» («叙物以言情谓之赋，情物尽者也；索物以托情谓之比，情附物者也；触物以起情谓之兴，物动情者也。») [293].

Чжу Сі (朱熹) також мав свої погляди на явище «фу, бі, сін»: «Фу – це виклад справи, пряме висловлення її суті; бі – це порівняння цього предмета з тим предметом; сін – це промова про річ або подію, котрі викликали натхнення скласти вірш.» («赋者，敷陈其事而直言之者也”；“比者，以彼物比此物也”；“兴者，先言他物以引起所咏之词也») [355].

Лі Мен-ян сказав: «Поезія має шість принципів-основ, бі-порівняння та сін-перенесення найважливіші важливі серед них. Але літератори та студенти мають мало порівнянь та перенесень, але багато прямого висловлювання. Чому так? Це через обмежену емоційну глибину та велику вправність у використанні слів. Прості люди, які справді байдужі до поезії і не мають літературного смаку, але вони співають, гукають, сумують, насолоджуються співом, декламують, коли ходять і сидять, їдять і працюють. У цих співх і рухах – у всьому є і порівняння, і перенесення, відчуваються емоції, і цього досить, щоб досягнути основу» («诗有六义，比兴要焉。夫文人学子比兴寡而直率多。何也？出于情寡而工于词多也。夫途巷蠢蠢之夫，固无文也。乃其讴也，号也，呻也，吟也，行咕而坐歌，食咄而寤嗟，此唱而彼和，无不有比焉、兴焉，无非其情焉，斯足以观义矣») [355].

За правління династії Цін, Чжу Цзі (周济, 1781–1839 р.) висунув таке твердження щодо теорії «фу, бі, сін»: «(в словах) коли не мають прикладу у перенесеному значенні – немає проникливості, а коли є приклад у перенесеному значенні – люди бачать його не чітко» («非寄托不入，专寄托不出») [159].

Як вже було сказано вище, у «Дасюй» було підкреслено важливість та значущість поезії для суспільства: «Отже і вірші можна розділити за шістьма принципами: перший – втілює пісня фен, другий – ода, третій – “бі”, четвертий – “сін”, п’ятий – “я” і шостий – називається “гімни”». «Шість принципів» (六义) також виступають своєрідним «каменем спотикання» у перекладачів (існують варіанти перекладу «шість принципів», «шість видів», «шість категорій», «шість мистецтв», «шість початків» та інш.) та екзегетів різних епох. Але загальний зміст більшості інтерпретацій зводиться до того, що «пісні-фен», «оди-я, «гімни-сун» – це стилістична класифікація віршів, а фу, бі і сін – це стилістичні прийоми написання віршів.

Отже, передмова «Дасюй» зробила значний внесок у кодифікацію давньокитайської мови. Ось детальніші висновки щодо його вкладу в кодифікацію:

1. Встановлення теоретичних основ: «Дасюй» вперше уклала теоретичні засади для аналізу і розуміння поезії. Було розглянуто різні аспекти поезії, у тому

числі її значення, цінність і функції. Це стало основою для подальшого розвитку поетичних теорій і навіть вплинуло на формування загальних принципів мови.

2. Запровадження термінології: У «Дасюй» була введена та визначена багата термінологія, пов'язана з поетичними явищами і стилістичними засобами.

3. Систематизація стилістичних явищ: «Дасюй» започаткувала кодифікацію стилістичних явищ конфуціанської поезики. Було визначено різні форми поетичного тексту, такі як «фен-пісня» (хвалебна пісня) і «сю-пісня» (поема), і розкрито їх роль і функції в поезії. Це сприяло усвідомленню та розробці різних функціональних стилів і мовних жанрів давньокитайської мови.

4. Поєднання поезії з моральними категоріями: «Дасюй» встановлює зв'язок між формою поетичного тексту і моральними категоріями, які походять з конфуціанської філософії. В передмові підкреслено, як поезія може впливати на виховання моральних якостей і створювати гармонійні стосунки у суспільстві. Це дало змогу розуміти поезію як засіб вираження і просування етичних ідеалів. Висвітлення соціальної ролі поезії акцентує увагу на ролі поезії у вирішенні соціальних проблем, вихованні моральності, зміні стереотипів та формуванні світогляду. Це стало основою для розуміння соціальної ваги поезії і підкреслило її значення як засобу комунікації і впливу.

5. Визначення ролі поета: «Дасюй» розглядає поета як носія моральної відповідальності і соціального впливу. Це відобразилося на уявленнях про роль поета в суспільстві і надало поетичній творчості важливе значення.

6. Отже, передмова «Дасюй» внесла великий вклад у кодифікацію давньокитайської мови шляхом встановлення теоретичних основ, систематизації стилістичних явищ, поєднання поезії з моральними категоріями, висвітлення соціальної ролі поезії і визначення ролі поета. Цей твір став основою для подальшого розвитку мовних феноменів у поетичних текстах і вплинув на формування китайської поетичної традиції.

3.2.2. Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі трактату «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», досл. «Обговорення класики. Критичні статті») під авторством Цао Пі (曹丕)

Трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», буквально «Обговорення класики. Критичні статті») є видатним твором в китайській літературі, який містить збірку есе на політичну, соціальну, культурологічну та інші теми (див. переклад у Додаток Г). Ця цінна книга складається з двадцяти спеціальних статей, які висвітлюють різні аспекти китайської літератури та поезії. Одна з найважливіших статей у цій збірці – «Лунь вень», яка являє собою першу теоретичну роботу з історії китайської стилістики та літературної критики. Ця стаття відкриває шлях до глибокого розуміння та аналізу стилістичних засобів, використаних у класичній китайській літературі. Не дивлячись на те, що більша частина з двадцяти статей «Дянь лунь» не збереглася до нашого часу, ми маємо можливість ознайомитися з окремими фрагментами завдяки працям вчених та дослідників, які зробили значний внесок у вивчення цього трактату. Окрім того, варто зазначити, що Сяо Тун (萧统), видатний китайський учений періоду Південних династій, включив повний текст статті «Лунь вень» до своєї власної праці зі стилістики та літературної критики, що має назву «Вибрані твори Чжаомін» («昭明文选»). Цей вчинок Сяо Туна допоміг зберегти цінний внесок автора «Лунь вень» до розвитку китайської літературної критики. Таким чином, трактат «Дянь лунь. Лунь вень» є неоцінним джерелом знань про класичну китайську літературу та стилістику, а також свідченням вагомому науковому доробку, який дослідники з усього світу намагаються розкрити та зрозуміти [193].

На час написання трактату династія Хань перебувала на межі зникнення, хоча формально влада імператора продовжувала існувати ще протягом тридцяти років. Протягом більшої частини цього періоду імператор був практично заручником у руках полководця Цао Цао, який використовував його авторитет для укріплення своєї влади в центральних регіонах колишньої імперії. Автором цього відомого

трактату є Цао Пі, один з синів Цао Цао. Після смерті свого батька у 220 році, він змусив імператора зріктися трону та проголосив себе імператором нової династії Вей.

Те, що на той час Цао Пі був принцем-спадкоємцем трону, відобразилося у його ідеях, що були викладені в цій роботі. Література, яка мала значне значення в китайській культурі, була високо піднесена на безпрецедентно високий рівень. Лу Сінь в своїй статті «Стиль Вей Цзінь і взаємозв'язок між вином і ліками» («魏晋风度及酒与药的关系») пояснив цей факт. Цао Пі, збагнувши, що його положення як наступника престолу може бути підірване конкуренцією з боку його братів, високо цінував літературу, спонукавши свого молодшого брата Цао Чжи до літературної творчості, а не політичних звершень [382]. Навіть перед написанням трактату «Лунь вень», Цао Чжи отримав листа від свого молодшого брата, Ян Сю (杨修), який називав літературу «дрібним шляхом» (小道). Це збентежило Цао Пі, і саме тому він у своєму трактаті почав захищати та високо оцінювати літературу [81].

Таким чином, трактат «Лунь вень» відображає не тільки політичний контекст того періоду, але й виявляється важливим джерелом для вивчення китайської літературної критики.

Незважаючи на те, чи був фактор високого вшанування літератури об'єктивним, пов'язаним з особливостями китайської культури, чи суб'єктивним, зумовленим авторськими рішеннями внаслідок особливих обставин, погляди Цао Пі мали значний вплив на розквіт літератури і створили основу для подальшого розвитку літературної та стилістичної критики. Крім того, вони відіграли ключову роль у впровадженні стилістичної кодифікації мови веньянь.

Перед тим, як розглядати саме есе, важливо звернути вагу на ще один значущий екстралінгвістичний аспект, який мав вплив на погляди та думки Цао Пі – політичну ідеологію. Конфуціанство було основною ідеологією династії Хань, а пізніше і династії Вей, і його вплив на всі сфери життя давнього Китаю недооцінювати неможливо. Прояви конфуціанської етики та ідеології у есе, а також вплив конфуціанства на кодифікацію стилістики (через призму вищезгаданої праці),

наслідки цього впливу на подальший процес стилістичної кодифікації потрібно виявити та прослідкувати у цьому дослідженні.

Це також підтверджує, важливість конфуціанства в контексті кодифікації стилістики. Навіть у такій країні, як Китай, де культура має сильний вплив, вражаюче високий статус літератури може здаватися неймовірним.

Трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», досл. «Обговорення класики. Обговорення літератури.») починається з критичного зауваження про те, що «літератори зневажали один одного, і так було з давніх часів», цей вислів підкріплюється доказами з минулого про відношення літераторів одне до одного [192, с. 46]. Потрібно зауважити, що Цао Пі зазначає, що існує невелика кількість літераторів, які можуть викладати талановиті твори в різних жанрах. Більшість літераторів, на відміну від цього, зазвичай проявляють свій талант у межах одного жанру. У заключній частині цього розділу автор приходять до вагомих висновків:

- «...кожен, якщо в нього щось виходить добре, зневажає тих, в кого це не виходить...»;
- «...люди не бачать чітко, не розуміють свої слабкі сторони...».

У другій частині Цао Пі згадує про видатних літераторів, відомих як «сім мудреців», і високо оцінює їх літературні здібності. Однак, він повертається до своєї першої тези, що навіть такі талановиті літератори мають проблеми у співіснуванні: «...але важко вам буде, якщо ви спробуєте впрягти цих кінних гончаків у одну візку, а також буде складно здобути від них взаємоповагу та підтримку...». Завершальне речення цієї частини можна розцінити як підсумок та пораду майбутнім поколінням літераторів: «Я оцінив свої здатності через порівняння та вимірювання з талантами інших людей, тому, при написанні цієї праці зміг уникнути важкої ноші під назвою «літератори зневажають один одного».

У третій частині Цао Пі зазначає окремі твори «семи вчених» періоду Цзяньань і проводить аналіз загальних недоліків, присутніх у есе цих літераторів. Він також згадує, хоча не розгортає детальну дискусію на цю тему назв таких літературних форм, як «章表书记». Важливим аспектом його критики є те, що

Цао Пі визначає наступні риси, які кодифікували стилістичні характеристики літературних творів для наступних поколінь:

- "和» – гармонійність;
- "壮» – сила;
- "密» – витонченість;
- "理» – смисл;
- "辞» – ліризм.

В четвертій частині Цао Пі висловлює важливу думку, що «загальна суть більшості статей є однаковою, але кінцевий результат, тобто обраний стиль і форма, відрізняються». Далі автор перераховує чотири форми літературного тексту:

У означеній вище праці автор визначив чотири види текстів:

- 奏议 «меморандум»;
- 书论 «обговорення літератури»;
- 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини»;
- 诗赋 «прості вірші та оди».

Для кожної означеної вище форми виділено головні характеристики:

- 雅 «вишуканість» для 奏议 «меморандумів»;
- 理 «резонність» для 书论 «обговорення літератури»;
- 实 «правдивість» для 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини»;
- 丽 «краса» для 诗赋 «простих віршів та од».

Підсумком цієї частини є вислів автора про те, що «лише справжньому літературному таланту все вдається», тобто писати однаково талановито у всіх літературних формах.

П'ята частині починається з твердження про те, що «головним для статі є «енергія» («气»), також Цао Пі розподіляє «енергію» на «видиму» (清) та «непрозору» (浊). Під «енергією» тут мається на увазі творчій темперамент, талант та індивідуальність письменника. Тому автор і стверджує, що:

- «неможливо отримати (енергію) просто приклавши зусиль»;

- «неможливо відтворити все і навчити всьому в повній мірі», тому що кожна людина, навіть коли намагається повторити за кимось, все одно привносить у процес, щось своє, а це суттєво впливає на результат.

В останній, шостій частині, Цао Пі підносить літературу на безпрецедентно високий рівень такими твердженнями:

- «есе/стаття має відношення до справи управління країною та є великою справою, яку можна передати майбутнім поколінням»;

- «людський вік та довголіття ..., слава і щастя ... закінчуються через певний проміжок часу, в цьому все це не схоже з есе, яке може існувати та розповсюджуватися вічно, для нього не існує часових обмежень»ю

Автор наводить історичні приклади з минулого, людей, які присвятивши себе літературній творчості отримали безсмертну славу: «...Чжоу Венван, коли потрапив до до в'язниці, явив світу «Книгу змін», Чжоу Гундан досягнувши розквіту (перебуваючи на вершині світу) створив «Книгу ритуалів"».

Цао Пі запевняє, що заради досягнення літературної слави варто перетерпіти нестатки і голод. Той, хто має високі ідеали і бажає залишити свої думки наступним поколінням, повинен віддавати перевагу цінному часу, як це робили люди у давнину, замість занурювання у турботи миттєвого характеру. Тільки в такий спосіб людина зможе залишити по собі залишити по собі «неперевершено видатні думки». Трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», досл. «Обговорення класики. Обговорення літератури.») зробив значний внесок в історію стилістики та встановлення стилістичних норм, кодифікувавши наступні явища:

1. Твердження, що індивідуальні якості, унікальна особистість письменника мають ключове значення при створенні літературного твору. У фразі «головним для статі є «енергія» («气») – можна наочно побачити теоретичну концепцію, в якій творча особистість та індивідуальність письменника стають головними умовами для дослідження стилю і характеристик літературних творів. Вроджена обдарованість письменника є його особистою якістю, тому обдарованість та індивідуальність «неможливо отримати (енергію) просто приклавши зусиль».

2. Думка про те, що літературні твори мають «відношення до справи управління країною» і що вони є «великою справою, яку можна передати майбутнім поколінням». Літературні твори оцінені вище за «славу та щастя», «високі промови істориків» та владу високих чиновників. Це твердження дозволило закодифікувати особливу цінність літератури та стало великим проривом для розвитку літератури і проявом літературної свідомості, а також мало великий вплив на розвиток літературної творчості і літературної теорії і критики майбутніх поколінь. Автор закликав літераторів брати приклад з мудреців давнини, які боялися розтратити час на повсякденні потреби, але втратити час, щоб літературною творчістю здобути собі безсмертя.

Цао Пі висунув теорію про те, що «зміст» може мати різні форми втілення і, тим самим, затвердив думку про те, що різні літературні форми тексту мають різні стилі, а різні стилі, у свою чергу, повинні мати різні стильові характеристики. «Текст той же, але останній інший» – це найраніша докладніша стилістична теорія, а також найраніша стилістична теорія з різними стилями і різними стилями.

Як можна побачити зі всього написаного вище, занотовані Цао Пі ідеї дійсно мали вплив на літературну думку та літературну критику подальших поколінь, проте все, що було сказано, а також те, що не сказано автором у цій праці, викликає питання, відповіді на які можуть надати нову інформацію щодо історії стилістичної кодифікації давньокитайських мов веньянь та байхуа. Отже, ці питання потребують детального розгляду.

«Обговорення літератури» стало першою монографією в історії китайської літературної критики, в якій було проаналізовано теоретико-літературні питання: Цао Пі вперше офіційно висунув ідею класифікації стилів і їх відповідні характеристики. Запропонована ним класифікація літературних форм творів має епохальне значення – це перша стилістична кодифікація:

- 奏议 «меморандум»;
- 书论 «обговорення літератури»;
- 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини»;
- 诗赋 «прості вірші та оди» [363, с. 156].

Однак зауважимо, що ця класифікація мала великий недолік: більшість відомої на той період літератури не підлягало такій класифікації, тож значна кількість творів лишилася не задіяною. Виникає питання, чи ці чотири форми тексту були єдиними відомими на той період часу, а якщо ні, то чому автор не додав інші літературні види творів до цієї класифікації?

Для відповіді на першу частину запитання звернемося до історії китайської філологічної традиції. Китайська писемна мова, до появи критичної праці Цао Пі існувала вже кілька десятків століть, результатом її повноцінного функціонування була поява різних видів літератури, які знайшли свою реалізацію у відповідних формах тексту. Оскільки праця Цао Пі вважається першим кроком у створенні літературної критики та започаткуванні стилістичної кодифікації, то для отримання ширших знань, щодо того, які форми тексту існували на той час, звернемося до бібліотечних класифікацій текстів. Оскільки, з історичним розвитком мови, форми тексту та їх трансформації потребують класифікації та фіксації, тому розподілення літератури за чотирма категоріями було відомо ще з періоду Воюючих царств (475–221 рр. до н.е.). «Цзін Ши Цзи Цзі» («经史子集») – це чотири основних категорії літератури, кожна з яких представлена специфічними формами тексту [308, с. 97]. Подібна система класифікації літератури традиційна для давнього Китаю [271], тож ці категорії літератури – це один з проявів традиційної китайської культури, а також ці категорії літератури можуть надати цінну інформацію, щодо розуміння головних культурних засад китайської цивілізації. Всі назви означених вище літературних форм зустрічаються у вигляді класифікації у першій в історії Китаю праці з систематизації літератури «Сім стратегій» («七略»), яка була створена за періоду Західної Хань (西汉, 206 р. до н.е. – 8 р.) приблизно у 26 р. до н.е., авторами цієї масштабної роботи були Лю Сян (刘向) та Лю Сін (刘歆) [380]. Розглянемо визначення для кожної категорії літератури:

1. «канони» 经 (повна назва 经书) – ця категорія літератури представлена текстами конфуціанського вчення, які вважали канонічними;

2. «офіційна історія» 史 (повна назва 史书, інколи вживається інша назва 正史) – ця категорія літератури представлена текстами літописів, історичних реєстрів, тощо;

3. «філософська теорія» 子 (повна назва 诸子) – це філософська література написана до династії Цінь (秦, 221–206 р. до н.е.) у період розквіту філософської думки, тому часто цей період ще називають «Періодом ста шкіл [філософії]» (百家代);

4. «онтології» 集 (повна назва 文集) – ця категорія представлена літератури представлена текстами віршів, пісень, поетичної критики, художньої прози.

Окремим пунктом слід зауважити, що порядок подання чотирьох категорій літератури не був випадковим: категорії подані у порядку значущості для соціокультурного та політичного життя традиційного китайського суспільства.

Виділені Цао Пі літературні форми займали наступне місце у цій класифікації:

1) 奏议 «меморандум» відносилися до розділу «офіційна історія» 史, але окрім цих форм текстів у цьому розділі було представлено ще наступні: «альтернативна історія» 杂史, мемуари (传记), «історична критика» 史评, «накази» (підгрупа «накази» реалізується в таких формах тексту, як 册文, 制, 敕, 诏, 诰, 策令, 玺书, 教, 谕), підгрупа «доповіді» (реалізується в таких формах тексту, як 表, 奏, 疏, 议, 上书, 封事), «життєпис» 传记 «історичний витяг» 史钞 та ін..

2) 书论 «обговорення літератури» відносилися до розділу «канони» 经, але окрім цих форм текстів у цьому розділі було представлено ще наступні: «коментар» (注), «опис» (传), «примітка» (笺), «пояснення» (解), «детальне пояснення» (疏), «детальне пояснення вірного значення» (义疏), «детальне пояснення вірного первісного значення» (正义) та ін.

3) 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини» відносилися до розділу «офіційна історія» 史;

4) 诗赋 «прості вірші та оди» відносилися до розділу «Онтологія», але окрім цих лутературних форм текстів у цьому розділі було представлено ще наступні: «альтернативні онтології» (别集); «узагальнені онтології» (总集); «критичний огляд віршів та прози» (诗文评); «пісні та арії» (词曲); «романи» (小说) Як можна побачити наочно існували і інші форми літературного тексту з іншою стилістикою. Чому ж Цао Пі підкреслив у своїй роботі саме ці форми літературного текста? Відповідь на це питання, на мою думку, закладено в останній частині його роботи: «Есе/стаття має відношення до справи управління країною». Тобто, з авторської точки зору, головна функція літератури – приносити користь управлінню країною, а занотовані їм форми текстів якомога більше підходять для реалізації цієї мети: «меморандуми», окрім своєї художньої цінності, є документацією, яка використовується у веденні канцелярських справ, обслуговуючи інтереси держави; 书论 «обговорення літератури» виконує важливу роль публіцистики, яка сприяє закріпленню та становленню державної ідеології (конфуціанства) через критику та пояснення;) 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини» ця літературна форма має відношення до культу предків та шанування давнини, є квінтесенцією традиції наступності культурних цінностей; 诗赋 «прості вірші та оди» наслідують традицію конфуціанства до шановливого ставлення до поетичної творчості людини. Як можна побачити конфуціанська ідеологія мала великий вплив на митця, коли він обирав літературні форми тексту для своєї праці. Слід також зазначити, що фрази «...есе... є великою справою, яку можна передати майбутнім поколінням», «..есе, яке може існувати та розповсюджуватися вічно, для нього не існує часових обмежень», «Сюй Ган, написавши «Чжун лунь» став залишив по собі неперевершено видатні думки» окрім того, що також несуть в собі відбиток конфуціанства з його шануванням давнини та культу предків, декларують ще одну думку: саме есе, яке служить інтересам держави, повинно передаватися «із покоління в покоління». Проте, якщо література не «має відношення до справи управління країною», то і зберігати її не варто. Саме тому автор обрав лише ті літературні форми тексту, які служать справам держави та державної ідеології, а

інша література, особливо та, в якій йдеться про особисті переживання людини та інтимні почуття не заслуговує на кодифікацію та збереження.

Вплив ідей Цао Пі на кодифікацію давньокитайської мови можна узагальнити наступним чином:

1. Розробка стилістичної теорії: висунуто ідею про різні стилі літературних форм та їх відповідні стильові характеристики. Це стало основою для подальшої систематизації стилів та розробки стилістичних норм в давньокитайській мові.

2. Класифікація літературних форм: запропоновано класифікацію літературних форм, до якої увійшли меморандуми, обговорення літератури, вшанування пам'яті та прості вірші. Ця класифікація стала першою стилістичною кодифікацією в історії китайської літературної критики.

3. Обмеженості класифікації: незважаючи на значні досягнення, класифікація мала свої недоліки, оскільки не охоплювала усі види літературних творів на той період. Це викликало питання про наявність інших літературних видів та причини їх відсутності в класифікації.

4. Розташування виділених літературних форм: розміщення виділених літературних форм у певних розділах класифікації. Наприклад, «меморандуми» (奏议) увійшли до розділу «офіційна історія» (史), «обговорення літератури» (书论) відносилися до розділу «канони» (经), «вшанування пам'яті померлої людини» (铭谏) – до розділу «офіційна історія» (史), а «прості вірші та оди» (诗赋) були частиною розділу «онтології» (集).

5. Суспільно-культурний контекст: дотримання ієрархічного підходу до класифікації літературних форм через розташування їх у порядку значущості для соціокультурного та політичного життя традиційного китайського суспільства. Це ілюструвало уявлення автора про важливість та роль різних літературних жанрів у китайському суспільстві. Таким чином, Цао Пі використав свої погляди та конфуціанську ідеологію, щоб вплинути на кодифікацію давньокитайської мови, вибравши конкретні форми літературних текстів, які відповідали його уявленням про корисність для держави та служували державним інтересам та ідеології.

3.2.3. Трактат Чжаоміна (昭明) «Обрані твори Чжаоміна» («昭明文选»)

«Чжаомін вень сюань» («昭明文选»), також відомі як «Вибрані твори» («文选»), є найстарішою збереженою антологією віршів та есе в Китаї. Ця антологія визначається як перша, в якій проведено чітке розділення між літературними та нелітературними творами. «Чжаомін вень сюань» містить понад 700 віршів та есе більш ніж від 130 авторів, охоплюючи період від династії Чжоу до Шести династій та династії Лян.

Автором цієї збірки є Чжаомін (昭明太子) – спадкоємець трону, який вибрав назву «Вень сюн» (文选) для своєї праці. Однак, цей філологічний твір увійшов до історії китайської філології під назвою «Чжаомін вень сюань» (昭明文选). Антологія була створена під час правління Південної династії Лян (南朝梁, 97-125 pp.) [205, с. 682].

Аналіз цієї антології з позицій стилістичної кодифікації має велике значення, особливо оскільки вона вже містить тексти, класифіковані за стилістичними ознаками в окремі групи. Це свідчить про закріплення результатів стилістичної кодифікації, яка була розпочата в попередніх теоретичних працях, таких як «Дянь лунь. Лунь вень» (典论. 论文) Цао Пі та «Вень Фу» (文赋) Лу Цзі.

Особливість цієї роботи полягала у рішенні автора не розглядати та не фіксувати ті форми тексту, які вже стали для того часу традиційними, а саме:

- канони (经书);
- філософські теорії (诸子);
- літописи (史书).

Також слід звернути увагу на те, що в час написання трактату «Чжаомін вень сюань», письмові твори розподіляти на два види «вень» («文») та «бі» («笔»). «Бі» – це твори написані «без літературного таланту» («没有文采的文章»), тобто такі

форми тексту, як документація, різні обліки, тощо. «Вень» – це, навпаки, твори написані «з літературним талантом» («有文采的文章») [339, с. 58].

У антології можна виділити умовний розподіл творів на три розділа: оди фу, вірші та проза. Превалюючу частину зі всіх творів антології складають оди фу та вірші. Всього в антології зібрано 38 видів текста: «ода» 赋, «вірш» 诗, «скорбота» 骚, «сімка» 七 (назва різновиду «оди» 赋), «едикт» 诏, «бюлетень» 册, «наказ» 令, «повчання» 教, «слово» 文, «обґрунтоване подання» 表, «лист імператору» 上书, «повідомлення» 启, «стаття-протест» 弹事, «візитний надпис» 笺, «пам'ятний мандат» 奏记, «лист» 书, «оплакування» 檄, «діалог» 对问, «теоретичне обговорення» 设论, «строфи» 辞, «передмова» 序, «коментар» 注, «гімн» 颂, «звеличення» 赞, «щасливе передвістя» 符命, «обговорення історії» 史论, «великі історичні описи» 史述赞, «теорія» 论, «перлове намисто» 连珠, «римовані застередження» 箴, «повчальні надписи» 铭, «панегірик» 诔, «жалоба» 哀, «твір на кам'яних стелях» 碑文, «епітафії» 墓志, «поминальний життєпис» 行状, «слово пам'яті по померлому» 吊文, «жертвний текст» 祭文.

Якщо звернутися до попередніх теоритетичних праць Цао Пі та Лу Цзі, з яких розапочиналися стилістичні та літературознавчі дослідження, а також запровадження стилістичної кодифікації, та порівняти зазначені в них форми тексту з формами тексту у «Чжаомін веньсюань», то ми отримаємо наступні результати:

1. у творі Цао Пі ««Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文») було кодифіковано чотири види текстів:

- 奏议 «меморандум»;
- 书论 «обговорення літератури»;
- 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини»;
- 诗赋 «прості вірші та оди».

2. Серед означених вище видів текстів в антології «Чжаомін вень сюань» не представлені тексти виду 奏议 «меморандум».

3. У праці «Вень Фу» («文賦») Лу Цзі було визначено та проаналізовано такі форми літературного тексту як: 诗 «вірш», 賦 «ода», 碑 «надпис на кам'яній стелі», «誄», 铭 «римовані надписи», 箴 «повчальні надписи», 颂 «гімн», 论 «теорія», 奏 «меморандум», 说 «обговорення». Серед означених вище видів текстів в антології «Чжаомін веньсюань» не представлені тексти таких видів, як: 奏 «меморандум», 说 «обговорення» [211, с. 64].

Виключення з антології текстів 奏议 «меморандум», 奏 «меморандум», 说 «обговорення» можна пояснити авторським рішенням створити антологію художньої літератури та не вводити до її складу публіцистичні тексти. Проте всі інші види текстів, заявлені в означених вище роботах, було представлено в антології, тож можна побачити вже сформовані та зафіксовані результати кодифікації з попередніх наукових праць.

Не менш важливим завданням є проаналізувати вплив антології «Чжаомін веньсюань» на подальші результати стилістичної кодифікації, а саме провести порівняння з однією з визначних робіт цього напрямку «Гу вень ци лей цзуань» («古文辞类纂», досл. «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту»), пасисаною за часів правління останньої китайської династії Цін (1644–1911 рр.), ця праця стала своєрідним підсумком кодифікаційних процесів стилістики, було розглянуто 13 форм тексту: «теорія та критика» (论辨), «передмова та післямова» (序跋), «меморандум» (奏议), «обговорення літератури» (书说), «вступне слово до подарунка» (赠序), «едикт» (诏令), «життєпис» (传状), «надписи на кам'яних стелах» (碑志), «примітки про різне» (杂记), «римовані надписи та повчальні надписи» (箴铭), «вихваляння» (颂赞), «пісні та оди» (辞赋), «панегірик» (哀祭) [218, с. 153].

Головною метою створення антології «Чжаомін веньсюань» було: створити збірку творів з художньої літератури, та власним рішенням автора, що відносити до таких творів. Однак слід зауважити, що однакві форми творів художньої літератури у праці «Гу вень ци лей цзуань» та у антології «Чжаомін веньсюань»

свідчать про сформовані стилістичні норми, на формування яких мала вплив остання.

Отже, можна стверджувати, що трактат Цао Пі не лише визначив стилістичні форми літературного тексту, а й започаткував (і це найголовніше) розподіл літератури на високу та низьку, зазначивши як критерій «відношення до справи управління країною» і вказавши тим самим напрямок для подальшого розвитку стилістичної кодифікації. Наслідками розподілу на високу та низьку літературу стала майже повна відсутність офіційних джерел кодифікації мови байхуа.

Поява антології «Чжаомін вень сюань» відобразила важливий вплив на кодифікацію давньокитайської мови. Основні висновки щодо цього впливу є такими:

1. Розподіл на літературні та нелітературні тексти: Антологія вперше виконувала чітке розділення творів на літературні форми, такі як оди фу та вірші, і нелітературні форми, такі як оди фу та вірші.

2. Стилістична кодифікація: Збірка вже містила тексти, класифіковані за стилістичними ознаками в окремі групи. Це свідчило про закріплення результатів стилістичної кодифікації, яка була розпочата в попередніх теоретичних роботах, таких як «Дянь лунь. Лунь вень» та «Вень Фу».

3. Розширення канонічних форм тексту: Збірка «Чжаомін вень сюань» містила широкий спектр видів тексту, які не були попередньо визначені в більш ранніх працях, таких як меморандуми, обговорення, меморіали тощо. Це сприяло розширенню канонічних форм тексту та збагаченню літературної спадщини.

4. Створення наукової основи: Збірка «Чжаомін вень сюань» стала важливим джерелом для подальших досліджень і розвитку давньокитайської мови. Вона забезпечила наукову основу для подальшого вивчення та кодифікації давньокитайської літератури.

Отже, антологія «Чжаомін вень сюань» значно вплинула на кодифікацію давньокитайської мови, закріпивши та розширивши канонічні форми тексту, провівши стилістичну класифікацію та надаючи наукову основу для подальшого дослідження літератури.

3.2.4. Трактат «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші») під авторством Лу Цзі (陆机)

За часів Західної династії Цзінь (西晋, 265–420 рр.) виходить філологічна праця Лу Цзі (陆机) під назвою «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші») [164, с. 89] (див. переклад у Додаток Д). У цьому дослідженні вже було визначено десять видів тексту та описано стилістичні ознаки кожного [126].

Форми тексту, що використовуються на китайській мові, разом із застосуванням функціональних стилів, підлягали процесам кодифікації стилістичних норм. Внаслідок розвинутої системи кодифікації стилістичних норм, з'явилися традиційні форми тексту та стилістичні засоби, які широко використовуються у конкретних формах текстів. Китайська мова мала власну систему традиційних стилістичних засобів, функціональних стилів і традиційних текстів. Однак, особливий погляд на літературу загалом та стилістику тексту зокрема, який склався внаслідок культурної традиції, соціальних факторів розвитку суспільства та менталітету, виявився ключовим у всьому зазначеному. Тому для вивчення стилістичної кодифікації необхідно аналізувати не лише різноманітні стилістичні засоби та форми, але й розуміти та аналізувати основні концепції стилістичної кодифікації, що виникли з традиційного світогляду китайського народу [259, с. 204]. Тому для кращого розуміння розвитку процесів стилістичної кодифікації та стилістичних концепцій слід детально проаналізувати твір зі стилістики та літератури Лу Цзі (陆机) під назвою «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші»). Цей твір не тільки кодифікує стилістичні явища та визначає напрямки розвитку кодифікації у галузі стилістики, але також має вплив на подальше ставлення до літературних творів загалом та до стилістики зокрема.

Автором праці «Вень Фу» є Лу Цзі (261–303 рр.), що народився в повіті У (吴县) (територія сучасної провінції Цзянсу, місто Сучжоу). Він був письменником і каліграфом за династію Західна Цзінь. «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші»)

– присвячена розгляду теоретичних засад з літературної критики та стилістики [390]. Як було зазначено раніше, написання «Вень Фу» написана за часів Західної Цзінь династії, а протягом династій Вей, Цінь, Південної та Північної Династій література пройшла значні зміни. Ці зміни були спричинені розумінням літератури як окремої галузі і індивідуалізацією літературного творчості, що змінило підхід до літератури зокрема та до літературного процесу загалом. Перед династіями Вей, Цзінь, Південною та Північною династіями відсутня концепція «чистої літератури». Щодо формальної спрямованості, естетичних концепцій та інших художніх особливостей, чиста література не мала великої цінності у минулому. Першою працею зі стилістики та теорії літератури, що визначила літературу, систематизувала літературні твори за стилем та присвоїла їм надзвичайно високий статус, стала праця «Дянь лунь. Лунь вень» (буквально «Обговорення класики. Критичні статті») авторства Цао Пі. Есе «Вень Фу» представляє другу працю зі стилістики та теорії літератури, і його важливість для історії розвитку китайської стилістики та процесів кодифікації вимагає нашої уваги.

В роботі «Вень Фу» вперше досліджуються питання, пов'язані не тільки з літературною критикою, але й з такими аспектами, як:

- досвід написання творів;
- творчий процес створення;
- засоби та методи письма;
- важливість використання риторичних та стилістичних прийомів;
- взаємозв'язок між пафосом твору та його формою.

Щодо форми самого твору, автор назвав його «Вень Фу». Слово «вень» можна перекласти як «проза» або «літературний текст», а «фу» означає «ода» або «поема». Таким чином, загальна назва «Ода прозі» підкреслює факт, що автор вибрав поетичну форму для критичного аналізу прози, що свідчить про те, що стилістичні та естетичні аспекти мають таку ж вагу для прози, як і для поезії. Лу Цзі було визначено та проаналізовано такі форми літературного тексту як: 诗 «вірш», 赋 «ода», 碑 «надпис на кам'яній стелі», 诔 «панегірик», 铭 «римовані надписи», 箴

«повчальні надписи», 颂 «гімн», 论 «теорія», 奏 «меморандум», 说 «обговорення» [195].

Крім того, що автор розрізняє літературні стилі, він також пояснює сутність кожного з них, виділяє основні характеристики, і в результаті ці інтонаційні та мовні особливості відповідних функціональних стилів були закодифіковані для наступних поколінь як основні. Отже:

- мова вірша повинна бути виразною та витонченою;
- мова оди – чіткою та зрозумілою;
- мова «надпису на кам'яній стелі» – високою та правдивою;
- мова «плачу» – жалітися та передавати скорботу;
- мова «римованих надписів» – демонструвати ерудицію, але передавати теплоту почуттів;
- мова «повчальних надписів» повинна бути «чистою та пронизаною добротою»;
- мова «світлового вірша» повинна бути вільною та піднесеною;
- мова «теорії» повинна розкривати витонченості, глибоко досліджувати тонкощі та проявляти широту поглядів;
- мова «меморандуму» повинна мати рівний тон та бути елегантною;
- мова «обговорення» повинна бути виразною та запальною, але демонструвати гострою та докладно проробленою до найменших деталей.

Твір Лу Цзі встановив та закріпив принципи успадкування традицій у написанні літературних творів, що мало вагоме значення для стилістичної кодифікації. Автор стверджує в своєму творі: «Хоча є багато видів, необхідно стримувати шкідливі впливи та дотримуватися встановлених правил» (虽区分之在兹, 亦禁邪而制放) [184, с. 27]. Незважаючи на те, що сам автор наголошує на головному значенні змісту твору («зміст, своїми якістьями, є наче стовбур дерева» наче стовбур дерева «理 (扶质以立干)»), вищезгадана думка про аналіз та дотримання традицій у літературному творчості заохочує митців зосередитися на формальних засобах створення літературного тексту. Тим не менш, Лу Цзі

підкреслює, що новаторство неможливе без дослідження та виокремлення видатної літературної спадщини попередніх поколінь, це можна проілюструвати цитатою з твору: «Візьміть всі невиражені думки, що збереглися протягом сотень поколінь, зібрати всі не використані слова та фрази, що пройшли тисячі років» («收百世之阙文，采千载之遗韵»).

Зважаючи на розглянуті вище ідеї Лу Цзі щодо стилістичних особливостей та правил написання, можна виділити такі підсумки в контексті кодифікації давньокитайської мови:

1. Розпізнавання та класифікація стилів: було названо та пояснено різні літературні стилі із зазначенням їхніх характеристик та особливостей. Це сприяло систематизації та розподілу текстів на різні жанри із встановленням стандартів для кожного стилю.

2. Встановлення мовних характеристик: виділено специфічні мовні особливості, які повинні бути використані в різних літературних жанрах та стилях. Вони визначали стиль мови в залежності від призначення твору: витончена, чітка, ясна, висока, правдива, плавна й виразна.

3. Підкреслення значення традицій: наголошено на важливості вивчення та використання літературної спадщини попередніх поколінь. Він закликав до збереження традиційних норм та правил написання, що сприяло зміцненню культурної спадщини та створенню стійкої системи мовних норм.

4. Створення системи мовних норм: ідеї Лу Цзі вплинули на формування канонічних норм та стандартів у давньокитайській літературі. Вони послужили основою для систематизації та уніфікації мовних засобів та стилістичних прийомів, що дозволило забезпечити єдність та цілісність у літературній творчості.

Таким чином, ідеї Лу Цзі мали велике значення для кодифікації давньокитайської мови. Вони сприяли встановленню стандартів, систематизації та уніфікації мовних норм для різних жанрів та стилів літературних творів, що забезпечило збереження та розвиток культурної спадщини давнього Китаю.

3.2.5. Філологічна монографія «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙» під авторством Лю Сє (刘勰))

Трактат «Вень сінь дяо лун» займає головне місце серед досліджуваних творів зі стилістики та теорії літератури, в Китаї, на початку 21 ст., вийшло друком більше 100 книжок та більше 2000 статей. Дослідження цього трактату стали в сучасному Китаї окремою галуззю – «лунсюе» [164].

Сучасний варіант тесту «Вень сінь дяо лун» – це примірник з колекції книг чиновника династії Цін, вченого та колекціонера книжок Хуана Шуліня (黃叔琳, 1672–1756 рр.). також Хуан Шулінь особисто зробив коментарій, якій мав великий вплив на подальші наукові розвідки «Вень сінь дяо лун», означений вище коментар базувався на текстологічному аналізі автентичного тексту, такий напрям досліджень залишається актуальним і в сучасних наукових працях. У 1925 році виходить переклад трактату на сучасну (тому часу) китайську мову, переклад супроводжувався коментарем основаним на традиційних коментаторських традиціях Фаня Веньляня (范文澜, 1893–1969). Наприкінці 50-х рр. 20-го ст. виходить перевидання перекладу та коментаря Фань Веньляня, які до нашого часу мають високу наукову цінність. Після створення КНР (1949 р.) тривають дослідження трактату у руслі пошуків матеріалізму та правдивого відображення дійсності у Лю Сє. За період тривання Культурної революції майже не виходить нових досліджень «Вень сінь дяо лун».

Серед іноземних перекладачів та дослідників «Вень сінь дяо лун» слід зазначити:

Вінсента Ши (Vincent Yu-chung Shih, 1902–2001 рр.), який у 1959 р. видав повний переклад трактату «Вень сінь дяо лун» на англійську мову [51, с. 82]; угорського вченого Ференца Текеї (Ferenc Tőkei, 1930–2000 рр.), який у в 60-х роках ХХ ст. видав наукову працю з теорії жанрів середньовічної китайської літератури, на базі трактату Лю Сє «Вень сінь дяо лун» [82]. Також окремого розгляду заслуговує монографія американського китаєзнавця Джеймса Лю

(James J.Y. Liu, 1926–1986 pp.), який у 1975 році зробив вибірковий переклад та на його основі визначив теорію літератури Лю Се, як метафізичну, таку, що втілює в собі загальні принципи Дао [50, с. 46].

Значний внесок у сучасні дослідження трактату в КНР зробила монографія 1979 р. авторства Ван Юаньхуа (王元化, 1920–2008 pp.) «Теорія створення “Вень сінь дяо лун”» (《文心雕龙讲疏》), в якій він вказав існуючий розподіл ідей у системі поглядів Лю Се, та визначив ідеї раннього та пізнього періодів [255, с. 106]. Починаючи з 90-х рр. XX ст. до початку XXI ст. важливим напрямом у дослідженнях трактату є текстологічні дослідження з коментарями та перекладом.

Однією з ключових робіт, яка відображає всю різноплановість досліджень трактату Лю Се є англomовна антологія статей «Китайська літературна думка: Культура, творчість і риторика в “Вень сінь дяо лун”», яка вийшла у 2001 р. на базі матеріалів конференції року. Головними напрямками досліджень представлених у антології були вивчення культурної традиції, стилістики та риторики, творчості на матеріалі трактату «Вень сінь дяо лун».

Лю Се жив в період Південних і Північних династій (420-598) і періоду Шести династій (220-589), він був вихідцем з повіту Цзюй (莒) області Дунгуань (東莞). Під час життя Лю Се пройшло правління трьох південних династій: Сун (Лю Се народився бл. 465 м), Ци і Лян (помер Лю Се ок. 520 р). Автобіографічні данні про Лю Се містяться в коротких біографіях в «Історії Лян» («Лян шу» 636 р), в «Історії Південних династій» («Нань ши» 659 р.), і, безпосередньо, в самому трактаті «Вень сінь дяо лун». З династійних історій можна дізнатися, що друге ім'я Лю Се Яньхе (彦和) [124, с. 39].

«Вень сінь дяо лун» написаний класичною китайською мовою веньянь паралельною прозою «пяньвень» (骈文). Якщо судити по іменам імператорів, які згадуються у тексті трактату, то його було написано за династії Ци в 496 або 497 р., а також точно можна визначити, що трактат було закінчено до 502 р.. Безпосередньо текст трактату містить приблизно сорок тисяч ієрогліфів, а тексти коментарів набагато перевищують обсяг самого оригіналу. У теперішньому стані

трактат розподілено на десять «свитків» або «цзюанів» (卷), в кожен «свиток» входить 5 розділів. Кожна глава закінчується «цзань» або «похвальним словом» (赞), однак не зважаючи на назву у коментаторській літературі «цзань» часто вказує на вид критичного коментаря. Загальна сума розділів складає п'ятдесят глав.

Головні форми тексту у трактаті: 骚, 诗, 乐府, 赋, 颂赞, 祝盟, 铭, 箴, 诔, 碑, 哀吊, 杂文, 史传, 诸子, 论, 说, 诏, 策, 章表, 奏, 启, 议对, 书记.

Ще починаючи з перших коментарів трактату і до наших часів традиційно вважається, що у перших чотирьох главах трактату, а саме «Юань дао», «Чженшен», «Цзунцзін», «Чженвей» («原道», «征圣», «宗经», «正纬»), Лю Се виклав загальні погляди на природу та походження літератури. Якщо узагальнити головні ідеї по означених вище розділам, то текст, який можна віднести до красного писемства, повинен відповідати наступним вимогам: був оснований на принципах дао (розділ 1), у судженнях опирався на вищу мудрість (розділ 2), за приклад брав канонічні тексти (розділ 3).

У наступних розділах, до 25-го, розглядаються форми літературного тексту, загалом літературних текст. окрім поділу на форми, Лю Се поділив на дві групи за структурою тексту: *вень* (римовані тексти) та *бі* (неримовані тексти). Наведемо безпосереднє визначення *вень* та *бі*, які даються у тексті трактату: «В наші часи часто говорять, що існує *вень* та існує *бі*, [текст] у якому немає рими – це *бі*, [текст] у якому є рима – це *вень*» (《文心雕龙》的《总术》篇中: «今之常言, 有文有笔, 以为无韵者笔也, 有韵者文也。») [115, с. 329].

Спочатку Лю Се розглядає тексти групи *вень* (розд. 5-13), у наступних двох главах розглянуто тексти змішаної структури *вень* (розд. 14, 15), потім розглянуто тексти групи *бі* (розд. 16, 18-25, окрім розд.17). Розділи 26-49 присвячено аналізу окремих специфічних питань по композиції, стилю, творчості та ін. Останій розділ 50 є передмовою, однак знаходиться наприкінці трактату за стародавньою китайською традицією. У цьому розділі, який має назву «Сюй чжи» (досл. «Викладення намірів») автор сам пояснює структуру своєї праці: в перших п'яти розділах розглядаються «вузлові питання» (шу ню), потім «першочергові» (шан)

питання з «обговоренням» (лунь) вень і бі, які складають «загальний план» трактату, а вже потім йдуть розділи по «наступним» (ся) питання, в яких розглянуто специфічні проблеми творів.

Текст трактату, і, особливо, тексти глав 3 і 4 містять множинні відсилання, явні і приховані цитати з конфуціанських класиків часів Лю Се, а також його літературні оцінки, прив'язані до цих текстів. Однак в даний час ми не можемо чітко сказати які саме тести конфуціанських канонів були у автора, оскільки період життя Лю Се риходітся на час великих змін в житті Китаю:

- перехід від давнини до раннього середньовіччя;
- зміни у ставленні до конфуціанства: династія Хань з розвиненою системою конфуціанського освіти чиновників вже триста років як не існувала, Північ і Південь Китаю розділені і йдуть різними шляхами розвитку, в тому числі це стосується і конфуціанства: На Півдні, під впливом релігійного даосизму (сюань Сюе 玄学) і буддизму з'явилися нові напрями думки у тлумаченні конфуціанських канонів, а також став поширеним коментар нової форми і шу (義疏). На Півночі зберігалася відданість трактуванням ханьської школи.

У 581 р Китай відбувається об'єднання Китаю під владою династії Суй (隋朝), а в 618 році на зміну Суй прийшла наступна імператорська династія Тан, яка правила Китаєм до 907 року. В цей період китайська культура досягла свого нового розквіту. Уже в VII ст. в Танській імперії канонізуються тексти конфуціанських канонів з новими коментарями. Тоді ж складаються династійні хроніки багатьох попередніх династій, які стають «офіційними історіями». У літературі, як в системі жанрів, так і в основних поняттях, відбулися кардинальні зміни. Таким чином знання про конфуціанської вченні і конфуціанських канонах попередніх епох ми черпаємо з коментарів і досліджень династії Тан.

А що стосується періоду V–VI ст., на який припадає час життя Лю Се, то він залишається невивченим в історії Китаю. Рамки даного дослідження не дозволяю проводити повний комплексний аналіз визначення та змісту конфуціанських канонів періоду життя Лю Се, проте в дослідженнях інших вчених, з науковим думкою, яких ми згодні, подібні дослідження маю місце, тому ми вважаємо

обґрунтованим процитувати думку відомого коментатора трактату «Вень сінь дяо лун» Фань Веньлань, який досліджував і знайшов зв'язок літературних форм тексту Лю Се з конфуціанськими канонами. Далі наведена таблиця, складена Фань Веньлань про структуру і залежно від певного конфуціанського канону перших 25 глав трактату.

Розгляд структури та змісту трактату дозволяє нам визначити методологічні концепції, які стали основою стилістичної кодифікації та завдали напрям розвитку кодифікаційних процесів.

Порівняємо наведені у трактаті форми тексту з формами тексту зазначеними: у ключових філологічних працях попередніх дослідників:

1. У першому в історії Китаю філологічному есе «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», досл. «Обговорення класики. Критичні статті») під авторством Цао Пі (曹丕) автором визначено чотири види текстів: 1) 奏议 «меморандум»; 2) 书论 «обговорення літератури»; 3) 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини»; 4) 诗赋 «прості вірші та оди».

2. У наступній (після есе Цао Пі) видатній філологічній праці «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші») авторства Лу Цзі (261–303 рр.) було визначено та проаналізовано такі форми літературного текста як: 诗 «вірш», 赋 «ода», 碑 «надпис на кам'яній стелі», 诔 «панегірик», 铭 «римовані надписи», 箴 «повчальні надписи», 颂 «гімн», 论 «теорія», 奏 «меморандум», 说 «обговорення».

3. У першій антології китайської літератури «Чжаомін вень сюань» («昭明文选», досл. «Обрані твори Чжаоміна»), також відомі як «Вибрані твори» («文选») авторства Чжаоміна (昭明) автором було виділено такі форми тексту: «ода» 赋, «вірш» 诗, «скорбота» 骚, «сімка» 七 (назва різновиду «оди» 赋), «едикт» 诏, «бюлетень» 册, «наказ» 令, «повчання» 教, «слово» 文, «обґрунтоване подання» 表, «лист імператору» 上书, «повідомлення» 启, «стаття-протест» 弹事, «візитний надпис» 笺, «пам'ятний мандат» 奏记, «лист» 书, «оплакування» 檄, «діалог» 对问, «теоретичне обговорення» 设论, «строфи» 辞, «передмова» 序, «коментар» 注,

«гімн» 颂, «звеличення» 赞, «щасливе передвістя» 符命, «обговорення історії» 史论, «великі історичні описи» 史述赞, «теорія» 论, «перлове намисто» 连珠, «римовані застередження» 箴, «повчальні надписи» 铭, «панегірик» 诔, «жалоба» 哀, «твір на кам'яних стелях» 碑文, «епітафії» 墓志, «поминальний життєпис» 行状, «слово пам'яті по померлому» 吊文, «жертвний текст» 祭文.

Як можна побачити, назви форм тексту 诗赋 «прості вірші та оди» присутні ще у першому філологічному есе Цао Пі, а назви таких форм тексту як 碑 «надпис на кам'яній стелі», 颂 «гімн», 论 «теорія», 奏 «меморандум», 说 «обговорення», «скорбота» 骚, «обґрунтоване подання» 表, «повідомлення» 启, «лист» 书, «передмова» 序, «гімн» 颂, «звеличення» 赞, «римовані застередження» 箴, «повчальні надписи» 铭, «панегірик» 诔, «жалоба» 哀, «слово пам'яті по померлому» 吊文 повторюються у попередніх філологічних працях.

Отже з наведеного вище порівняння літературних форм тексту у трактаті Лю Се з формами тексту існуючими у попередні часи, стає очевидним та наглядним, що методологічною основою процесів кодифікації стала традиція спадкоємності: збереження минулих здобутків китайської філологічної традиції та перенесення їх, як основу, у нові філологічні дослідження.

Ідеї традиційності та спадкоємності в давньокитайській літературній думці нерозривно пов'язані з концепціями конфуціанства. Конфуціанська традицію літературної думки визначається як колективна або загальна концепція. Зазначається, що в китайській середньовічній літературній думці та естетиці рідко зустрічаються закінчені та чітко індивідуальні системи поглядів окремих мислителів, а частіше спостерігається система школи або ширшого філософського напрямку. Вплив конфуціанства простежується не лише на рівні використання цитат та ідей з конфуціанських канонів (як можна побачити з наведеної вище таблиці), а й на рівні використання конфуціанських концепцій у трактаті. Першою концепцією є ідея традиційності та спадкоємності, друга – це концепція Золотої Середини, яка була взята з конфуціанства (використання традиційних форм для

написання тексту). Конфуціанський принцип Золотої середини є ключовим моментом у всій книзі «Вень Сін Діао Лонг»: сновні естетичні категорії, запропоновані Лю Се, є парами. І хоча одна з двох протилежностей може, на думку автора бути домінуючою, Лю Се, все одно підкреслює та описує обидві сторони. Дотримання принципу Золотої Середини втілює класичний естетичний ідеал гармонійного об'єднання різних художніх факторів. Тут слід також звернути увагу, що принцип Золотої Середини втілюється автором на рівні структури тексту: текст написано паралельною прозою «пяньвень». А паралелізм в китайській культурній традиції є проявом бінарного мислення, а саме розділення світу на інь-янь, для пошуків Золотої Середини, а саме рівноваги між цими категоріями.

Ще одним проявом впливу оціночні судження автора: оцінка здійснювалася не за критерієм «красивий» / «не красивий» (美) або «пишний», «квітучий» (华) – такі епітети були умовними і не визначали позитивну чи негативну оцінку автора. Проте епітети «справжній», «істинний» (正, 实) свідчать про позитивну оцінку автора, що також виступає прямою відсилкою до конфуціанського вчення. А також, як зазначає коментатор конфуціанських текстів Янь Хе позитивний зміст епітет «хуа» (квітучий 华 або стародавніше значення «квітка») отримував лише у зв'язку з епітетом ши (справжній 实 або стародавніше значення «плід»), а реалізовувалася позитивна оцінка за рахунок створення природнього зв'язку між квіткою (华) та плодом (实).

Однак, не зважаючи на тісний зв'язок трактату з конфуціанськими канонами та конфуціанством, а звідси і великим впливом ідей традиційності та спадкоємності в філологічній традиції, у трактаті Лю Се є і новаторські думки, які мали вплив на процеси стилістичної кодифікації. Новаторство у китайській філологічній традиції має свою специфіку походження та втілення, яку слід пояснити детальніше.

Тому новаторство, у переважній більшості випадків, не відміняло, а доповнювало традицію. До новаторських рішень у трактаті можна віднести обговорення теорії літературного стилю. Лю Се у своїй праці всебічно розглянув такий термін китайської філологічної традиції «фенгу» (风骨), та поглибив його

розуміння. Фенгу – це індивідуальний стиль написання, складається з двох ієрогліфів «фен» (风), який перекладається як «вітер», та ієрогліфів «гу» (骨), який перекладається як «кістка». Цей термін відомий з часів династії Хань і використовувався не лише у галузі філології, а також у живописі.

У трактаті «Вень сінь дяо лун» у останньому розділі Лю Се надає таке визначення: «Фен – це головне джерело перетворення почуттів, символічний зв'язок почуттів та чуттєвості. У віршах цінна природність, а природність – це також фен; здобути з літературної мови все до кінця, таке здобуття – це також фен. Цитата: «《文心雕龙》的序文中说: «风者, 化感之本原, 性情之符契。诗贵自然, 自然者, 风也; 辞达而已, 达者, 风也。») [268, с. 129]. Ще одна цитата з трактату: «Яскравий опис почуттів треба починати з фен, глибокі роздуми та добір слів не слід починати з гу. Слова відносяться до гу, вони формують основу, як стовбур у дерева; почуття відносяться до фен, а форма містить у собі енергію ци» «是以怡悵述情, 必始乎风; 沉吟铺辞, 莫先於骨。故辞之待骨, 如体之树骸; 情之含风, 犹形之包气。» [268, с. 131].

«Фен» та «почуття» досить близькі між собою поняття. А оскільки «почуття» мають у собі ще значення «емоції», «воля», «прагнення». «бажання», то ці значення передаються також і терміну «фен». Таким чином було визначено та декларовано нерозривний зв'язок між вираженням почуттів та стилем викладення твору. Переосмислення місця та природи почуттів у літературних творах мала великий вплив на подальші процеси стилістичної кодифікації китайської мови.

Вищезгадана праця Лю Се, «Вень сінь дяо лун», може сприяти кодифікації давньокитайської мови наступним чином:

1. Систематизація: Лю Се розглядає різні типи текстів, їх структуру, стиль та композицію. Це допомагає уявити загальну картину китайської літературної традиції того часу і внести ясність щодо її організації та класифікації.
2. Аналіз: Лю Се досліджує елементи, що впливають на літературну творчість, у тому числі метрику, ритм, форму та зв'язок з конфуціанськими класиками. Цей

аналіз сприяє розумінню основних ліній розвитку давньокитайської мови та визначенню її ключових рис.

3. Приклади: Лю Се використовує канонічні тексти та приклади з літературних творів, щоб показати, як вони відповідають його теоретичним принципам. Це надає конкретних прикладів та ілюстрацій, які можуть служити основою для подальшої стандартизації мови.

4. Контекст: Лю Се жив у період, коли Китай переживав зміни в соціальному, політичному та культурному вимірах. Його праця відображає інтелектуальну атмосферу того часу і може допомогти зрозуміти контекст, в якому формувалася та розвивалася мова.

5. Вплив: Лю Се був одним із видатних мислителів свого часу, його трактат мав значний вплив на подальший розвиток китайської літератури. Це створило фундамент для подальших досліджень та стандартизації давньокитайської мови.

Загалом, праці Лю Се могли сприяти кодифікації давньокитайської мови, надавши систематичний погляд на її структуру, стиль та елементи, які можуть бути використані для подальшої стандартизації.

3.2.6. Еволюція традиційних форм текстів у період правління династії Мін: кодифікація та збереження культурної спадщини

Процеси стилістичної кодифікації, які були проведені під час правління династії Мін, можна представити через видатні роботи, що відігравали значну роль у тогочасній літературі. Одна з них – «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体»), написана У Не (吴讷), у якій детально розглянуто 59 форм тексту [334]. Інша – «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨») від Сюя Шицена (徐师曾), дослідження якого охопило 127 форм тексту [116].

Зазначені праці представляють собою антології есе різних стилів. Основна мета цих робіт полягала у навчанні «критеріям» написання різних типів літератури, зокрема класичної для конфуціанства. Цими працями постійно підкреслюється

необхідність ґрунтуватися на системі при написанні статей. Ця позиція, однак, може привести до формалізму в літературному творі.

Потрібно також згадати іншу працю, що має схожий характер, хоча на той час вона не мала провідного значення. Тим не менш, у цій роботі висловлюються цікаві думки та зібрані тексти, що мають важливе значення для розвитку сучасної китайської філології. Це «Антологія статей про відмінності» («文章辨体汇选») від Хе Фучжена (贺复徵), написана на перехресті династій Мін і Цінь. Книга містить статті, що охоплюють період від Цінь до кінця династії Мін, і розділена на 132 види, серед яких зустрічаються традиційні форми тексту, такі як 经, 史, 诸子, 百家, 山经, 地志 та інші [152.]. Незважаючи на те, що ця книга не здобула широкого поширення і не суттєво вплинула на процеси стилістичної кодифікації під час династії Мін.

Таким чином, враховуючи різноманітність текстових форм, які були предтавлені в цих відомих трактатах, ми можемо зазначити, що справжній прогрес і вплив процесів кодифікації, а також фіксація їхніх результатів, можуть бути ретельно досліджені шляхом вивчення найпоширеніших форм текстів, що використовувалися протягом епохи Мін. На додачу до вже відомих форм тексту стародавньої прози (古文), таких як «канони» (经, повна назва: 书经), «літописи» (史, повна назва: 史书), «філософські теорії» (子, повна назва: 诸子) [286, с. 158], в епоху Мін поширення отримали й інші форми текстів, що відносяться до офіційної документації, такі як:

1) «Імператорські накази» (诏令), ця група традиційних текстів розподіляється

на такі форми:

- «бюлетень» (册) – тексти цієї форми представляють собою розпорядження про привласнення підданам рангів, чинів, регалій, привілеїв,
- «система правил» (制) – тексти цієї форми представляють собою розпорядження імператора щодо проведення основних церемоніальних заходів, таких як жертвоприношення Небу та Землі, визначення спадкоємця престолу та ін.
- «стратегія» (敕) – це форма документу яка видавалася імператором чиновникам нижче шостого рангу для посвідчення їх особи,

- «едикт» (詔) – тексти цієї форми представляють собою головні імператорські укази щодо важливих для держави подій: реформ, зміни політичних курсів, початок війни, визначення провідної політичної та економічної стратегії, призначення на ключові державні посади тощо.
- «наказ» (诰) – тексти цієї форми представляють собою фіксовані розпорядження імператора щодо важливих адміністративних рішень для апарату чиновників,
- «лист» (书) – форма документу у вигляді офіційного листа-відповіді імператора, призначалася для спілкування на міждержавному рівні.
- «наказ-промова» (諭) – тексти цієї форми являють постанову імператора з конкретних питань по внутрішнім і зовнішнім справах.

2) «Доповіді імператору» («奏本») – форма документу у вигляді офіційного листа-доповіді імператору.

«Реєстр питань імператору» – це форма одного з найважливіших документів династії Мін: питань до імператора. При правління династії Мін під страхом смерті не можна було ставити питання та висловлювати прохання імператору, тож всі прохання по особистим справах, жалоби, прохання інструкцій щодо виконання сліжбових обов'язків тощо, оформлювались офіційно та вносилися у реєстр та подавалися імператору.

1. «Візитна табличка» 表 та «візитний надпис» (箋) – це традиційні форми документації, які використовувалися чиновниками для офіційних привітань імператору («візитна табличка» 表) та імператриці («візитний надпис» (箋) під час світ та урочистостей.

Також можна відмітити, що поезія продовжувала своє існування в таких формах тексту, як: вірші вільної форми (自由体诗); вірші уставної форми або метрична поезія (格律诗); віршована проза таких видів, як «римовані надписи та повчальні надписи» (箴铭), «вихваляння» (颂赞), «надписи на кам'яних стелах» (碑志), «панегірик» (哀祭); «римований текст для навчання (грамоті), у вигляді народних пісень» (通俗歌诀).

Однак, усі вищезгадані трактати про стилістичну кодифікацію та найпоширеніші стилі охоплюють лише різні форми мови веньянь. Головною причиною такої мовної ситуації є розподіл літератури на «високу» та «низьку» [394, с. 93]. «Висока» література використовувала мову веньянь, яку було систематизовано протягом багатьох століть. Таким чином, при вивченні процесів стилістичної кодифікації мови байхуа в епоху Мін, ми будемо опиратися на аналіз тих форм тексту та їх стилістичних аспектів, які здобули широку популярність у зазначений період. Під час правління династії Мін відбувався інтенсивний розвиток мови байхуа завдяки продовженню й розширенню традицій драматургії, розпочатої в епоху Юань. З'явлення та процвітання нової форми тексту – драми, а також подальший розвиток драматургії в епоху Мін, сприяли виникненню ще однієї текстової форми – роману. Драма й роман, як нові текстові форми, відіграли важливу роль у розвитку байхуа, зберігаючи й впроваджуючи нові стилістичні форми викладу. Слід розглянути докладніше особливості стилістичної кодифікації кожної з наведених текстових форм.

Драма часів династії Мін розподілялася на два основних види: «传奇戏曲» (чуаньцісіцюй) і «杂剧» (цзацзюй). Кожен з цих видів виражався у власній формі тексту та мав свою окрему лінію розвитку.

1) Вид «传奇戏曲» з'явився на основі південної драматургії Китаю, зокрема традицій, що виникли у місті Веньчжоу, провінція Чжецзян. Розвиток цього виду опери почався ще за часів династії Юань, але саме під час правління династії Мін він досяг свого розквіту. Сам термін «传奇» має довгу історію: в епоху династії Тан його використовували для коротких оповідей про незвичайні події, в період правління династії Сун Пінхуа і Чжугон Тюн він став назвою для певного виду драми, а під час династії Юань «传奇» став офіційним терміном, що позначав південну драму. До найвідоміших драм цього жанру відносяться такі твори, як «精忠记» (автор – Яо Маолян), «连环记» (автор – Ван Цзі), «千金记» (автор – Шень Цай), «宝剑记» (автор – Лі Кайсян), «鸣凤记» (автор – Ван Шижень або його учень) та «浣纱记» (автор – Лян Ченью) [340].

2) Вид «杂剧» з'явився в епоху династії Юань і був результатом поєднання північних драматичних традицій Китаю (北曲) з елементами південної драми. Однак, за часів династії Мін до північних драматичних форм почали вводити елементи південної драматургії, що створило захопливе поєднання різноманітних стилістичних напрямків. Серед видатних творів цього жанру можна назвати: драма «Тай Хе Цзи» Яна Шена (деякі джерела приписують Шу Чао), «Сон на полудень у саду» Лі Кайсяна, «Походження п'ятьох озер» та «Далека гора» Вана Даокуна, «Сумна вода Луо» і «Червоний нитками» Ляна Ченью, «Убрання бнлуня» і «Справжній ляльковий театр» Вана Хеня, «Ланьтінський рейд» і «Подорож через Червону стіну» Шу Чао, «Одна монета» Сю Фуцзу, «Від'їзд Чжаоцюна» і «Прибуття Веньцзі» Ченя Ючжао, «Жорстокий поголос» Є Шьянцзу та інші. (杨慎的《太和记》(一说许潮作), 李开先的《园林午梦》, 汪道昆的《五湖游》、《远山戏》、《洛水悲》, 徐渭的《四声猿》, 梁辰鱼的《红线女》、《红绡》, 王衡的《郁轮袍》、《真傀儡》, 许潮的《兰亭会》、《赤壁游》, 徐复祚的《一文钱》, 陈与郊的《昭君出塞》、《文姬入塞》, 叶宪祖的《骂座记》等。) [340].

Один з найсуттєвіших аспектів кодифікації драматичних творів полягав у тому, що ці тексти були створені для постановки на сцені і повинні були бути зрозумілими для широкої аудиторії. Тому у цих текстах зустрічалася значна кількість розмовної мови того періоду, що свідчить про початок стандартизації байхуа (розмовної мови) та виникнення традиції запису й збереження усної мови.

Термін «роман» (小说) відтворює сенс «короткої історії» або «тексту, представленого у формі оповідання». До епохи Мінської династії вже існували інші форми оповідань, такі як «записки про дивовижне» (志怪), «описи надзвичайного» (传奇) та «книга, що передається усно» (话本). Однак саме Мінська династія стала початком розвитку широкої та розширеної форми оповідання – «роману» (小说). Форма роману виникла з жанру «хуабень» (话本), що передавався усно, і походила від народної усної традиції оповідання. З часом окремі хуабень, що об'єдналися за

спільною тематикою, склалися в значні цикли, а з таких циклів поступово виростали перші романи. Один з найвідоміших прикладів – роман «Річкове прибережжя» («水浒传»), приписуваний авторству Ши Найаня (施耐庵), має таке походження. Найбільш відомими романи династії Мін: «Трицарство» («三国演义»), «Річкове прибережжя» («水浒传»), «Подорож на Захід» («西游记») і «Квіти сливи у золотій вазі» («金瓶梅») та ін.

Можна зробити такі висновки про процеси кодифікації мови під час правління династії Мін:

1. Кодифікація драм: кодифікація драматичних текстів за часів династії Мін сприяла створенню стандартизованих форм, зокрема мови, якою вони були написані. Розмовна мова того часу була широко застосована у драматичних текстах, щоб полегшити їх розуміння для пересічного глядача. Це свідчить про початок кодифікації мови байхуа (розмовної мови) та збереження розмовної мови в драматичних творах. Така кодифікація сприяла створенню стандартів і норм, які допомагали у виконанні й сприйнятті драм на сцені.

2. Види драм: У контексті кодифікації мови можна зазначити, що різні види драм, такі як 传奇戏曲 (традиційна оперна драма) та 杂剧 (смішна драма), мали свої власні мовні особливості. Кожен вид драми використовував специфічні мовні засоби та стилістику, які відповідали їхньому жанровому характеру. Це вказує на процес стандартизації та кодифікації мовних засобів для різних видів драматичних творів.

3. Вплив на роман: Династія Мін внесла значний внесок у розвиток роману як окремої форми тексту. Романи, позначені як «小说», стали популярними в цей період, і їх розвиток був супроводжуваний процесом кодифікації мови. Розмовна мова того часу була також представлена в текстах романів, що робило їх більш доступними для сприйняття широкою аудиторією. Таке поєднання стандартів писемної мови та елементів розмовної мови сприяло розвитку роману як форми оповідання і збереженню усної літературної спадщини.

4. Зв'язок з класичними текстами: У порівнянні з класичними конфуціанськими текстами, які визнавалися як стандартизовані, драматичні тексти та романи династії Мін мали сильнішу емоційну силу. Це свідчить про визнання важливості і цінності усної літературної спадщини та її впливу на розвиток китайської літератури. Це також може інтерпретуватися як прояв бажання зберегти мовну різноманітність та емоційну силу в текстах, набагато більше, ніж класичні тексти.

5. Таким чином, в контексті кодифікації мови можна зробити висновок, що династія Мін сприяла розвитку стандартизованих форм текстів, створенню мовних норм і стандартів, а також збереженню розмовної мови і усної літературної спадщини. Це вплинуло на розвиток китайської літератури та культурної спадщини, розширивши жанрову різноманітність і підкресливши значення емоційної сили у текстах.

Всі зазначені вище драматичні твори та романи династії Мін можна вважати носіями кодифікації мови байхуа, оскільки маючи велику популярність в народі, ці твори сприяли закріпленню та збереженню текстових форм та стилістичних прийомів взятих з розмовної мови.

3.2.7. Наукова праця Яо Ная (姚鼐) «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»)

При класифікації форм тексту, в яких вони реалізують функціональну систему стилів, треба брати до уваги культурні аспекти та історичне підґрунтя для формування форм тексту, а також сферу застосування цих текстів. У стародавньому Китаї існував розподіл літератури на «високу» (на мові веньянь) та «низьку» (на мові байхуа). Література, яка є носієм стилістичної кодифікації фіксує та розглядає, як вартий уваги об'єкт дослідження, лише стилі та форми тексту на мові веньянь, класифікації форм тексту «низької» літератури почали з'являтися лише на початку ХХ ст., про що свідчать роботи, присвячені дослідженню стилів мови стародавнього Китаю. Але, на жаль, обмежений обсяг статі не дозволяє навести всі

дослідницькі праці присвячені традиційним формам тексту мови веньянь, тому, ми розглянемо лише класичні ключові дослідження цієї галузі.

1. Період Трицарства (三国, 221-280 pp.): «Дянь лунь. Лунь вень» («典论 论文», досл. «Обговорення класики. Критичні статті») за авторством Цао Пі (曹丕) [164, с. 54];

2. Період Західної династії Цзінь (西晋, 265-316 pp): філологічна праця під назвою «Вень Фу» («文赋» досл. «Проза та вірші») за авторством Лу Цзі (陆机) [218, с. 322];

3. Період правління Південної династії Ляо (南朝梁, 907-125 pp.): філологічна праця під назвою «Чжаомін вень сюань» («昭明文选», досл. «Обрані твори Чжаоміна») за авторством Чжаоміна (昭明) [388];

4. Період Південних та Північних династій (час правління південної династії Ці (南朝齐, 479-502 pp.): праця «Вень Сінь Діао Лун» («文心雕龙», досл. «Літературний дух різьбленого дракона») за авторством теоретика китайської філології Лю Се (刘勰, 465-521 pp.) [218, с. 351].

5. Період правління династії Мін (明朝, 1368-1644 pp.): праця «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体») за авторством У Не (吴讷); праця «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨») за авторством Сюя Шицена (徐师曾) [388];

6. Період правління династії Цін (清朝, 1644-1911 pp.): праця під назвою «Гу вень ци лей цзуань» («古文辞类纂», досл. «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту») за авторством Яо Ная (姚鼐, 1731-1815 pp.) [218, с. 52].

Однією з найважливіших наукових праць у переліку, який було зазначено вище, є видання під назвою «Гу вень ци лей цзуань» (古文辞类纂), автором якого є Яо Най (姚鼐) [170, с. 320]. Ця значима праця втілює в собі результати багаторічних досліджень та систематизації текстових форм, що існували у минулих часах. З одного боку, автор увібрав у себе всі досягнення попередніх дослідників у сфері систематизації та класифікації різних форм текстів. З іншого боку, він вдало

відібрав та класифікував найбільш поширені форми літературних текстів, що використовувалися у мові веньянь.

Зазначене дослідження можна розглядати як вагомий результат кодифікаційних процесів у сфері стилістики веньяню. Велика кількість роботи була вкладена в написання цієї книги, яка була завершена у 1779 році. Вона складається з 700 статей і має вражаючий обсяг в 74 томи. У передмові до цих антологій автор ретельно класифікує різні форми тексту та досліджує історію їх походження та розвитку. У цю роботу увійшли:

- видатні твори періоду Воюючих князівств (战国), періоду правління династій Цін (秦朝, 221–206 рр. до н.е.) та Хань (汉朝, 206 рр. до н.е. – 220 рр. н.е.);
- періоду правління династій Вей (魏, 220–260 рр.), Цзінь (晋, 265-420 рр.) та Шести династій (六朝, 220-589 рр.), представлені наступними авторам: у формі «цифу» (辞赋) за авторством Чжан Хуа (张华, 232–300 рр.), Лю Лин (刘伶, прибіл. 221-300 рр.), Тао Юаньмін (陶渊明, прибіл. 365-427 рр.), Бао Чжао (鲍照, 416-466 рр.), Пан Юе (潘岳, 247–300 рр.);
- періоду правління династій Тан (唐, 618–907 рр.) та Сун (宋朝, 960-1279 рр.), треба зазначити, що більшість робіт у антології представлена саме «восьмома Великими митцями періоду Тан та Сун» («唐宋八大家»), а саме Лю Цзун-юань (柳宗元, 773-819 рр.), Хань Юй (韩愈) – династії Тан; Оуян Сю (欧阳修, 1007–1072 рр.), Су Сюнь (苏洵, 1009–1066 рр.), Су Ше (苏轼, 1037–1101 рр.), Су Чже (苏辙, 1039–1112 рр.), Ван Анши (王安石, 1021–1086 рр.), Цзен Гун (曾巩, 1019–1083 рр.) – династії Сун;
- періоду правління династії Мін (明代) Гуя Югуана (归有光, 1507-1571 рр.);
- періоду правління династії Цін (清代) авторства Фан Бао (方苞, 1668-1749 рр.), Лю Дакуя (刘大魁, 1698-1779 рр.).

Розглянемо фіксовану кодифікацію форм текстів на конкретному прикладі, який наведений у праці «Гу вень ци лей цзуань» («古文辞类纂»). У цій цінній роботі було визначено і систематизовано 13 стилістичних форм тексту [4, с. 173]: «теорія та критика» 论辨, «передмова та післямова» 序跋, «меморандум» 奏议, «обговорення літератури» 书说, «вступне слово до подарунка» 贈序, «едикт» 诏令, «життєпис» 传状, «надписи на кам'яних стелах» 碑志, «примітки про різне» 杂记, «римовані надписи та повчальні надписи» 箴铭, «вихваляння» 颂赞, «пісні та оди» 辞赋, «панегірик» 哀祭 та ін. [377].

1) «Теорія та критика» 论辨 – форма тексту побудована за принципами «паралельної прози» (骈文), це аргументоване есе політичної, філософської, історичної або літературної спрямованості. Метою цих есе є висловити власну думку підкріплену ґрунтовними доказами або роз'яснити, прояснити певну думку, гіпотезу. Есе, в яких з вичерпними роз'ясненнями доводиться правильність якоїсь однієї ідеї, гіпотези називається «теорія» (论); есе, в яких проводиться аргументоване порівняння різних ідей та теорій з метою відрізнити правильне від неправильного, спростувати ідеї, довести вірність кількох гіпотез називалися «критика» (辨). Наприклад, «Хуай Нань Цзи» («淮南子») відноситься до «теорії», а праця «Лунь Хен» («论衡») вважається «критикою». Слід зауважити, що збірки філософських творів доцинського періоду також відносяться до цієї форми тексту. Першою, у цьому підрозділі, самостійною працею з точно встановленим авторством можна назвати «критику» (论) «Го Цінь Лун» («过秦论») Цзя Ї (贾谊, 200-168 pp. до н.е) [243].

2) «Передмова та післямова» 序跋 – це вступна та завершальна частина для статті або вступна та підсумкова стаття для книги, форма тексту побудована за принципами «паралельної прози» (骈文). Особливістю передмови у ранніх творах на мові веньянь було те, що її розташовували наприкінці твору. Наприклад, передмова розташована наприкінці у таких стародавніх працях як «Хуай Нань Цзи» («淮南子»), «Лунь Хен» («论衡»), «Ші Ці» («史记»), «Хань Шу» («汉书»), «Шо

вень цзе цзи» («说文解字»). Лише після появи компіляційної роботи «Вибрані твори» («文选») авторства Сяо Туна (萧统, 501-531 pp.) «передмову» почали ставити на початок твору [207].

3) «Меморандум» 奏议 – доповідь чиновника імператору, ця форма тексту, побудована за принципами «паралельної прози» (骈文) [5, с. 138], була відома ще з періоду правління Північних та Південних династій (386-589 pp.) [4, с. 360]. У цей період розрізняють три форми «меморандуму»: «подяка» («章»), «доповідь» («奏»), «обґрунтоване подання» («表»). у відомому творі зі стилістики Лю Се (刘勰) «Записи різьбленого дракона» («文心雕龙») є такий запис: «"Подяка" – [надається з метою] висловити імператору велику вдячність за милість, «доповідь» – [подається з метою] висловити свої сумніви в якійсь справі та попросити перевірки, “обґрунтоване подання” – це запит підкріплений аргументацією своєї думки» («章以谢恩, 奏以按劾, 表以陈请, 议以执异») [207]. Також у цій праці визначено ще один різновид «меморандуму»: «Контрзахід» – це надання варіантів рішень політичної ситуації за певним запитом імператора» («对策者, 应诏而陈政也»). Окрім означених вище форм «меморандумів» існувало ще три: «високе подання імператору» («疏»), «лист імператору» («上书»), «лист-попередження» («封事»), які відносили до таємних документів призначених імператору. Всі означенні вище форми «доповідей імператору» у наступні епохи поступово втрачали свою різноманітність форм, до того ж стиралися чіткі розмежування у цільовому призначенні «меморандуму».

4) «Лист» та «промова» 书说 – це епістолярна форма тексту, побудована за принципами «паралельної прози» (骈文) [5, с. 140], розподіляється на два види «лист» – звичайний лист; «промова» – записані посланцями, подорожніми промови або відповіді государів інших країн [4, с. 402].

5) «Промова до дару» 赠序 – це специфічний текст, побудований за принципами «паралельної прози» (骈文) [5, с. 142], який остаточно сформувався в окрему стилістичну форму на початку правління династії Тан. Починаючи з самої

давнини до початку правління династії Тан подарунок супроводжували письмовою або усною промовою, такі слова мали назву «слова до подарунка» («贈言»). Відомий китайський літератор та чиновник Хань Юй (韓愈) часів династії Тан, окрім інших літературних творів, залишив по собі велике зібрання «промов до дару», які і в наш час вважаються у Китаї взірцевими прикладами цієї форми тексту.

6) «Едикт» 诏令 – ця форма тексту представляє собою «укази» та «накази» імператора підданам.

7) «Життєпис» 传状 – ці тексти, побудовані за принципами «паралельної прози» (骈文), представлені двома формами: «біографічна оповідь» (传) – опис подій з життя людини; «пам'ятна біографія» (状) – опис життя померлої людини, її походження, родовід, справи та заслуги при житті. «Пам'ятну біографію» часто, разом з некрологами, роздавали родичам та друзям померлого. Як приклад подібної форми тексту можна назвати «У Чже Ван Ченфу чуань» («圻者王承福传») за авторством Ханя Юя (韓愈) та «Чжун шу Чже Го То То чуань» («种树者郭橐驼传») за авторством Лю Цзунюаня (柳宗元, 773-819 pp.) [328]. Біографічні романи «Хо Сяююй чуань» («霍小玉传», досл. «Біографія Хо Сяююй») за авторством Цзяна Фана (蒋防, 792-835 pp.), «Лі Ва чуань» («李娃传», досл. «Біографія Лі Ва») за авторством Бая Сінцзяня (白行简, 776-826 pp.), «Ін-ін чуань» («莺莺传», досл. «Біографія Ін-ін») за авторством Юаня Чженя (元稹, 779-831 pp.), також можна віднести до форми «життєпис».

8) «Надписи на кам'яних стелах» 碑志 – ці тексти побудовано за принципами «римованої прози» (韵文), вони представлені двома формами: «надписи на кам'яних стелах» (碑铭) та «епітафії» (墓志铭) [122]. Ієрогліф 铭 має значення: «вигравіюваний [на металі або камені] віршований надпис».

«Надписи на кам'яних стелах» мали широкий спектр тематичних різновидів: надписи з позначенням імператорських жертвоприношень Небу та Землі, з перерахуванням досягнень людини. Наприклад: «Тайшанський надпис» для Цінь Шихуана (秦始皇 «泰山刻文»), «Надпис на горі Фен Яньжань» для Бан Ґу (班固

«封燕然山铭»), (韩愈 «平淮西碑»); храмові надписи, надписи на мостах та інших архітектурних об'єктах (наприклад 王简栖 «头陀寺碑文», «Західна стела Пін Хуай» Ханя Юя (韩愈 «南海神庙碑»); «Надписи-спомини на стелах». Зауважимо, що у феодальному Китаї аристократів, чиновників, видатних людей ховали на території храмів, а кам'яні стели з описом життєвого шляху, досягнень людини встановлювали на дорозі, що веде до храму[4, с. 502].

«Епітафії» склалися з двох частин: «спомин» (志) в цій частині було занотовано досягнення людини та її життєвий шлях та, безпосередньо, сама «епітафія» або «пам'ятний надпис» (铭).

9) «Примітки про різне» 杂记 – це тексти побудовано за принципами «римованої прози» (韵文), мають форму описових, розповідних приміток та нотаток різного тематичного спрямування (окрім тематики: «пам'ятна біографії», «надписи на кам'яних стелах»). «Примітки про різне» також інколи були вигравірувані на камені. Але у класичних творах, що реалізуються в такій формі тексту, літераторів династій Тан та Сун «примітки про різне» не завжди мають описовий характер, часто можна побачити полеміку на певну тему подану у розповідній формі, прикладами можуть бути твори «примітки про «Павільон Щастя» за авторством Су Че (苏辙) «快哉亭记»), «Примітки про башту Юеян» за авторством Фаня Чжуняня (范仲淹, 989-1052 pp.) «岳阳楼记») [338].

10) «Повчальні надписи» 箴铭 – це римовані надписи, побудовані за принципами «римованої прози» (韵文) [5, с. 144], з повчальним змістом або застереженням, більша частина таких надписів представляє застереження самому собі, так прикладом може бути «Напис у потворній кімнаті» Лю Юйсі (刘禹锡, 772-842 pp.) «陋室铭»).

11) «вихваляння» 颂赞 – цей текст, побудовано за принципами «римованої прози» (韵文) [5, с. 146], і він представлений у двох формах: віршований текст, тобто пісня-похвала; прозовий текст, тобто стаття, в якій висловлюється захоплення, вихваляння чогось або когось. Прикладом може бути твір «Цзі Чань не

погоджується зруйнувати повітову школу» за авторством Ханя Юя (韩愈 «子产不毁乡校颂») [354].

12) «Цифу» 辞赋 – це віршована форма тексту: епічний вірш, назву можна перекласти як «ода». Два ієрогліфа у назві мають однаковий зміст, але «ци» 辞 називають оди написані до правління династії Хань. Ця форма тексту виникла за період Воюючих князівств, за правління династії Хань було зібрано всі відомі на той час оди у збірку «Чу ци» (楚辞) ця збірка, частково, стала причиною розквіту форми «ода» у ханську династію, але замість ци, оди написані за династію Хань та пізніше, отримали назву «фу», тож поєднання цих двох ієрогліфів фактично є ранньою та пізньою назвою однієї поетичної форми [171, с. 135].

13) «Панегірик» 哀祭 – цей текст, побудовано за принципами «римованої прози» (韵文) [5, с. 149], він складається з двох частин «траурна ода» («哀辞») та «жертвний текст» («祭文») – обидві частини тексту присвячені вираженню скорботи за померлою людиною, але «жертвний текст» виконувався безпосередньо при обряді жертвоприношення [318].

За основу взяті форми тексту з роботи «Гу вень ци лей цзуань» («古文辞类纂») дають змогу зробити кілька висновків про їх внесок і вплив на процеси кодифікації:

1. Фіксована кодифікація стилістичних форм тексту сприяла систематизації і класифікації різних видів літературних творів. Це дало змогу створити ясну і зрозумілу систему, що допомагала письменникам, чиновникам і ученим використовувати правильні форми тексту залежно від їхньої мети і змісту.
2. Кодифікація допомогла зберегти та передати спадщину китайської літератури через покоління. Створення системи, яка охоплює різноманітні форми тексту, дозволило зберегти й організувати багатство культурної спадщини, яка була передана від покоління до покоління.
3. Кодифікація створила важливий засіб комунікації та обміну ідеями. За допомогою встановлених форм тексту люди могли висловлювати свої думки, аргументувати свої ідеї і спілкуватися один з одним. Це сприяло розвитку літератури, філософії, політики та інших галузей знання.

4. Кодифікація створила стійку літературну традицію і стандарти. Систематизація форм тексту дала змогу встановити стандарти і норми для письменства, що сприяло розвитку літературної традиції і забезпечило єдність і стійкість мови та стилю.

5. Вплив кодифікації форм тексту проявився в інших культурних сферах. Ці форми тексту не тільки використовувалися у літературі, але й мали вплив на інші сфери життя, такі як політика, адміністрування, правосуддя, релігія тощо. Вони стали основою для розробки правил і стандартів у цих галузях.

Узагальнюючи, кодифікація форм тексту забезпечила систематизацію, стандартизацію і передачу культурної спадщини, сприяла розвитку комунікації та літературної традиції, а також вплинула на інші сфери культури і суспільства.

3.2.8. Коментаторські традиції та стандартизація давньокитайської мови: зв'язок та взаємовплив

Зв'язок між коментаторськими традиціями та стандартизацією давньокитайської мови є фундаментальним аспектом вивчення китайської лінгвістики та літератури. Коментарі, що супроводжували текстові матеріали, відіграли важливу роль у розумінні та інтерпретації давніх творів, а також у формуванні мовних норм та стандартів.

Від самого початку розвитку китайської культури, коментатори виявилися невід'ємною частиною літературного процесу. Їх завданням було пояснити складність та нюанси текстів, а також передати додаткову інформацію, яка допомогла б читачам краще зрозуміти інтенції авторів. Ці коментарі, що супроводжували давні текстові збірки, стали фундаментом для розвитку коментаторських традицій.

Різноманітність коментаторських традицій сприяла формуванню різних підходів до тлумачення давньокитайської мови. Різні коментатори підкреслювали свої інтерпретації, надавали вагу різним аспектам мови та використовували різні методи дослідження. Це розмаїття підходів привнесло значний внесок у

стандартизацію давньокитайської мови, дозволяючи визначити ключові моменти її синтаксису, граматики та лексики.

Зв'язок між коментаторськими традиціями та стандартизацією давньокитайської мови був двостороннім. З одного боку, коментатори спиралися на існуючі мовні норми, докладаючи зусиль для їх пояснення та уточнення. З іншого боку, коментарі впливали на самі норми, зміцнюючи, розширюючи або змінюючи їх залежно від інтерпретаційних шкіл та авторитетів.

Розглянемо різні коментаторські традиції та їх вплив на стандартизацію давньокитайської мови. Проаналізуємо роль коментарів у формуванні мовних норм, розкриємо основні тенденції та зміни, які відбувалися під впливом коментаторів. Дослідимо, які інтерпретаційні школи та авторитети відіграли ключову роль у стандартизації давньокитайської мови.

Зв'язок між коментаторськими традиціями та стандартизацією давньокитайської мови виявився важливим фактором у формуванні та розвитку мовної системи. Коментатори розширювали інтерпретаційні можливості текстів, заповнюючи прогалини в їх значенні та надаючи контекстуальний розуміння. Їх коментарі стимулювали лінгвістичні дискусії, сприяли збагаченню лексичного складу та вдосконаленню граматичних структур. «传» (chuán): «传» експлікація означає переказ та пояснення, відноситься до коментарів або роз'яснень тексту. («传» означає переказ та пояснення. Як кажуть: «Слова вчених минулого – це ‘класичні тексти’, слова вчених сучасності – це ‘тлумачення’» («先师所言为经, 后师所言为传»). У «Передмові до коментарів. Експлікація літопису Весни та Осені Гу Ляна» («春秋穀梁传 序疏»), сказано: «Роз'яснення тексту проводиться відповідно до розділів, і пояснення надаються безпосередньо після кожного розділу» («传之解经, 随条即释。»). Після того, як імператор У (汉武帝) заборонив інші школи і тільки ушанував Конфуціанство, стародавні люди назвали важливі представницькі твори та важливі літературні тексти Конфуціанства – 经 «канони», а ті, тексти, котрі щороз'яснюють «канони» мали назву «експлікації». Наприклад, Конфуцій написав «Літопис Весни та Осені», а Цзо Цюмін (左丘明)

написав «Експлікація паном Цзо “Літопису Весни та Осіні”», також відому як «Експлікація Цзо “Літопису Весни та Осіні”», скорочена назва «Експлікація Цзо» («春秋左氏传», друга назва «春秋左传», скорочена назва «左传»).

1. Слово коментар «注» означає наповнення. У роботі Цзя Гуняня (贾公彦) «Пояснення обрядів та ритуалів» («仪礼疏») сказано: «注 означає пояснення значення під текстом книги, це ніби наповнення водою предмета» («注者，注义于经下，若水之注物也。»). Загальний зміст полягає в тому, що стародавні тексти з книг були складними для розуміння, наче забиті водою шляхи, які треба було розчищати, щоб вони стали доступними. Дуань Юйцай (段玉裁) у своєму коментарі до «Шо Вень Цзе Цзи Чжу» («说文解字注») говорить: «Тлумачення канонів з метою прояснення їх значення називається коментарем» («解经以明其义曰注。»). Спочатку «експлікація» (傳) і «коментар» (注) мали одне значення – тлумачення книг, але через використання слова «коментар» (注) більшою кількістю людей, воно стало загальноприйнятим терміном. Наприклад, «Коментар до політики Воюючих царств» («战国策注») авторства Гао Ю (高诱), «Коментар до Записів про ритуали» («礼记注») авторства Чжена Сюаня (郑玄) [265, с. 65] та інші. На сьогоднішній день існує багато сучасних коментарів до стародавніх текстів, наприклад «Коментар до експлікації Цзо Літопису Весни» («春秋左传注») авторства Яна Боцзюня (杨伯峻), ця праця вважається науковою спільнотою винятково вдалою.

«章句» означає «离章辨句» (розрізнення розділів та роз’яснення речень). Екзегети епохи Хан, роз’яснюючи текстові матеріали, часто, окрім пояснення значення слів, також коротко викладали загальну суть тексту. Вони назвали цей метод роз’яснення загальною назвою «розділ та речення» («章句»). Лю Шипей в своїй праці «国学发微» («Китаєзнавство») говорить: «Отже, ‘передавання’ (故, gù) та ‘експлікація’ (传, chuán) стосуються роз’яснення слів та фраз тексту, тоді як коментар «розділ та речення» (章句, zhāng jù) стосується аналізу розділів та речень тексту» «故、传二体，乃疏通经文之字句者也；章句之体乃分析经文之章

句者也». Таким чином, «传注» та «章句» стосуються вирішення слів та фраз тексту, а «章句» стосується аналізу розділів та речень тексту). Це пояснює відмінність між «експлікацією та приміткою»"传注» (chuán zhù, тоюто «переказом з поясненням слів») та «章句» [127, с. 34]. Підсумовуючи, «експлікація та примітка»"传注» акцентується на роз'ясненні значення слів, тоді як «章句» не тільки пояснює значення слів, але також викладає суть речення, аналізує синтаксис і пояснює структуру тексту.

За періоду Північного і Південного царств (南北朝时期), через довгий проміжок часу, люди вважали коментарі до китайських класичних творів епохи Хан і Вей складними для розуміння, тому з'явилися нові коментарі. Ці коментарі не лише пояснювали оригінальний текст, але й коментували коментарі попередніх авторів. Деякі з них навіть використовували форму лекцій, пояснюючи давні книги за словами, фразами і розділами. Загалом кажучи, «疏» передусім слугує для роз'яснення коментарів попередніх авторів, вимагає дотримуватися однієї системи і не допускає порушень. З цього періоду досі збереглися багато коментарів «义疏», але найвідомішим є «论语义疏» («Лекції про "Лунь Юй"») Хуана Кана.

«义疏» (yì shū), також відомий як «义证» (zhèng yì), означає «підтвердження значення» або «доведення правоти». В «Записках Суйського періоду. Розділ про класичні тексти» («隋书·经籍志») згадується «Доведення правильних значень «Книги ритуалів» («礼记义进») Лю Фана (刘芳).

«义疏» також відомий як «正义» (zhèng yì), що означає «правильний коментар попередніх авторів». В період Тан для врахування політичної єдності було проведено певну систематизацію коментарів різних типів. Були складені уніфіковані коментарі до класичних текстів, що називаються «五经正义» («П'ять канонічних текстів з правильними коментарями»), зокрема, по наказу імператора Тана Тайцзуна (唐太宗) було написано коментарі до «П'яти канонічних текстів».

Також існує «疏证» (shū zhèng), що означає «розуміння принципів і значення класичних книг, підтвердження, редагування, порівняння та роз'яснення».

Наприклад, (переклад з дослівним значенням) «Розуміння принципів і значення словника Гуан Я, підтвердження, редагування, порівняння та роз'яснення» («广雅疏证») авторства Вана Няньюня (王念孙). Також існують книги, які спрямовані на розкриття стародавніх текстів, спрямовуючись на розкриття, тлумачення та розвиток їхнього значення. Ці книги можуть містити коментарі, контекстуальні пояснення та доповнення, які допомагають краще розуміти та розкрити стародавніх текстів, досліджують історію і доповнюють старі коментарі, такі книги також називають як «义疏». Наприклад, «Розкриття змісту Ер Я» («尔雅义疏») авторства Хао Їсіна (郝懿行).

«集解» (jí jiě) означає «зібрання тлумачень», де «解» означає аналіз і тлумачення коментарів. «集解» відноситься до збирання тлумачень від різних авторів. У своєму передмові до «Зібрання коментарів до “Лунь юй”» («论语集解») авторства Хе Яня (何晏) сказав: «Збираючи думки всіх авторів, я записую їх імена. Якщо є незручності, я можу здійснити певні зміни в тексті». Це означає, що для важливих класичних текстів часто існує багато коментарів. Пізніше ці коментарі були зібрані, вибрані та додані власні висловлювання, що призвело до створення збірників коментарів від різних авторів. Це називається «збірка коментарів», «збірка обговорень», «збірка пояснень» (集注, 集说, 集释) тощо.

Існує ще один тип «集解», який не є зібранням коментарів різних авторів, а є узагальненим поясненням класичних текстів, яке базується на поглядах різних коментаторів. Наприклад «Узагальнені коментарі та пояснення «Канонічної експлікації Цо до періоду Весни та Осені» («春秋左氏经传集解») авторства Ду Юя (杜预).

«译注» (yì zhù) також відомий як «сучасний переклад з сучасними коментарями» «今译今注». Це коментарі, що містять сучасні переклади тексту. У давнину для коментування використовувалися класичні китайські тексти, але багато сучасних людей не розуміють їх. Тому з'явилася потреба в коментуванні стародавніх творів за допомогою сучасної китайської мови. У деяких із цих

коментарів також застосовано поетапний переклад стародавнього тексту сучасною мовою. Сучасних перекладів та коментарів багато, але високоякісні роботи рідкісні. Серед видатних сучасних учених-перекладачів можна згадати праці Яна Боцзюня (杨伯峻) «Сучасний переклад з сучасними коментарями Лунь юя» («论语译注») та «Сучасний переклад з сучасними коментарями» Мен-цзи» («孟子译注»).

旧注的风格» (jiù zhù de fēnggé) відображає різницю стилів в стародавніх коментарях. Залежно від епохи, характеристики коментування можуть відрізнятися, поділяючись на три типи: стиль епохи Хан і Тан, стиль епохи Сун та стиль епохи Цин.

Стиль епохи Хан і Тан був спрямований на пояснення слів і фраз, вказівку на вимову та інші аспекти; роз'яснення символів, синтез, загальне тлумачення змісту розділів, зазначення джерел, історичних фактів, додавання матеріалів, розкриття філософських думок та багато іншого.

Стиль епохи Сун часто використовував коментарі для вираження політичних та філософських думок. Найбільш впливовим коментатором епохи Сун був Чжу Сі (朱熹), чия робота відображала ідеологію неодмінності Сунської школи.

Учені епохи Цін проводили глибоке дослідження письма, фонетики та тлумачення тексту, тому стиль коментування цієї епохи використовував досягнення у галузі писемності, фонетики та інших аспектів. Через використання наявних матеріалів, стиль епохи Цін був спрямований на дотримання методів доведення.

У цій роботі був досліджений вплив коментаторських традицій та типів коментарів на стандартизацію давньокитайської мови. З'ясувалося, що коментатори відіграли ключову роль у розвитку та уніфікації мовної системи, вносячи значні зміни в лексику, граматику та вимову. Перш за все, вони розширювали інтерпретаційні можливості стародавніх текстів, допомагаючи зрозуміти їх значення та надаючи контекстуальне розуміння. Їхні коментарі доповнювали прогалини в тлумаченні, роз'яснювали складні поняття та допомагали відновити оригінальну інтенцію автора.

Крім того, коментатори сприяли стандартизації мови шляхом пропонування єдиної вимови та способу читання текстів. Вони встановлювали норми вимови, систематизували лексичний склад та розробляли граматичні правила. Це сприяло формуванню стабільної та уніфікованої мовної норми.

Зауважимо, що коментаторські традиції не лише впливали на мовну систему, але й були самостійними джерелами знань та розуміння культурного контексту давнього Китаю. Коментарі відображали філософські, політичні та соціальні уявлення коментаторів, їхній світогляд та підходи до тлумачення текстів.

Отже, можна стверджувати, що коментаторські традиції та типи коментарів мали суттєвий вплив на кодифікацію давньокитайської мови. Вони не лише збагатили її лексичний та граматичний арсенал, але й сприяли створенню нових змістів та мовних феноменів.

3.3. Процеси кодифікації стилістичних прийомів у контексті вчення про стилістику тексту 修辞学

3.3.1. Вплив ключових праць-кодифікаторів на формування традиційних стилістичних засобів у мовах веньянь і байхуа

1. «Передмова до «Записів на камені» («戚蓼生序本»)

«Передмову до «Записів на камені» («戚蓼生序本») авторства Ці Лушена (戚蓼生, 1730–1792 рр.) (див. переклад Додаток Є) можна розглядати як твір художньо-публіцистичного жанру: «публіцистичність» аналітичність обумовлює належність передмови публіцистичного жанру, а система прийомів, завдяки яким реалізується естетична функція тексту формує «художність». Слід звернути увагу на одну з головних особливостей тексту «Передмова до «Записів на камені» це особлива форма побудови та передачі змісту, форма заснована на контрасті [289]. Завдяки принципу контрасту реалізується можливість вербалізувати концептуально значущі змісти, які є стилістичними та змістовими маркерами,

тобто створюючи твір, автор вибирає як образи і ідеї, так і форму розповіді про них. Базові принципи, які закладено в основу організації будь-якого художнього тексту, є універсальними і реалізуються одночасно, без ієрархії. До базових принципів можна віднести принцип головного і другорядного, принцип відбору, відносин, цілісності, принцип контрасту. Тобто, контраст виступає базовим принципом художнього тексту, тому він присутній як організуючий початок на всіх рівнях існування твору. Ш. Баллі (Charles Bally, 1865–1947 pp.) стверджував, що принцип контрасту заснований на закономірностях людського сприйняття і пізнання, являючи собою «тенденцію людського розуму в стилістичній обробці» [5, с. 56], і, як наслідок, контраст у тексті неможливо лишити непоміченим, що визначає його значимість «як сприйняття і розуміння, але й інтерпретації тексту, а звідси – навіть його запам'ятовування»

Принцип контрасту можна розглядати у двох взаємопов'язаних напрямках:

- 1) контраст у значенні співставлення протилежних, опозиційних елементів, таке співставлення є одним із характерних проявів природної схильності людського розуму, воно формує основу для різноманітних уявлень у повсякденному житті, науковому пізнанні, філософських побудовах, етиці, естетиці, релігії [78], так наприклад гармонія-хаос, добро-зло, добре-погане та ін. Однак через таку особливість контрасту, як взаємопрояв опозицій одна через одну (наприклад добро визначається через зло, не буде існувати поганого, то зникне і добре), у текстах це сприяє, перш за все, цілісності уявлення: автор бачить цілісність життя завдяки контрастам, тож це свідчить не про суперечливість, а про цілісність сприйняття дійсності. Таким чином контраст можна розглядати як «засіб створення цілісності твору» [54].
- 2) контраст у лінгвістичному вираженні невіддільний від системи мовних засобів, які дозволяють реалізувати принцип контрасту на різних рівнях тексту: лексичному, граматичному, стилістичному.

Принцип контрасту, як універсальний спосіб пізнання навколишнього світу та засіб дихотомічного структурування знання, було використано при написанні «Передмови до «Записів на камені» («戚蓼生序本») [253]. Для жанру передмови

характерний малий обсяг: автор прагне про складне писати максимально лаконічно і максимально виразно, тому, у переважній більшості випадків, головним принципом організації такого тексту виступає контраст, реалізований у кожному творі таким стилістичним прийомом, як паралелізм. Навіть при першому прочитанні «Передмови» (як в оригіналі, так і в перекладі українською мовою) звертає на себе увагу той факт, що головним ритміко-композиційним принципом побудови цього тексту є паралелізм.

Актуальність праці обумовлюється важливістю аналізу принципу контрасту та його мовної реалізації через використання паралелізму як фундаментального композиційно-стилістичного принципу розгортання мови. Комплексне дослідження означених вище явищ з використанням понятійного апарату стилістики, структурної лінгвістики, дискурс-аналізу не лише доводить важливість контрасту для створення стилістичних та концептуальних феноменів у текстах класичної китайської літератури, але систематизує мовні засоби створення контрасту.

Після публікації роману «Сон у червоному теремі» до нього було написано понад двадцять передмов, проте серед них «Передмова до Записів на камені» Ці Лушена містить новаторські ідеї та точне теоретичне обґрунтування замислу автораромана. Передмова Ці Лушена є важливим матеріалом у вивченні історії та змісту роману, проте інтерпретація передмови змінювалася залежно від історичних обставин, у ньому залишається багато дискусійних моментів, але це не применшує його цінності для китайської філологічної традиції.

Передмова складається з чотирьохсот шістдесяти семи ієрогліфів, що насправді не так багато порівняно з подальшими дослідницькими роботами та літературною критикою роману «Сон у Червоному теремі». Чжоу Ручан (周汝昌), філолог, дослідник тексту роману, вважає, що ця передмова була «неординарною за стилем, глибоким і проникливим, що вже зробило його безсмертним» (« 笔调非凡，见地超卓，已足名世不泯») [330]. Він також зазначив, що «Наскільки глибоким є дослідження та розуміння Ці Лушеном «Сну в червоному теремі»! Це людина, яка дійсно розуміє «Сон у червоному теремі», і через тисячі років люди

впізнають у ньому людину, яка зробила видатний внесок в історію та дослідження цього роману» («年后，人们也会承认他是红学史上一个有突出贡献的人») [158].

Повний текст можна розділити на чотири частини, в яких відповідно обговорюються чотири аспекти «Сну у Червоному теремі», а саме:

- чудові художні досягнення;
- методи художньої творчості;
- художні ефекти;
- коментарі для читачів.

Ці чотири аспекти взаємопов'язані і несуперечливі, утворюючи статтю з глибокими ідеями, суворою логікою та чіткими точками зору.

Спочатку розглянемо першу частину: «Я чув, що Цзян Шу міг співати двома голосами одночасно, один голос виходив із горла, а інший із носової порожнини; Хуан Хуа міг писати двома руками на двох дерев'яних дощечках для письма, лівою рукою він писав статутним стилем, а правою рукою писав скорописом, я ніколи не бачив подібного. Однак прочитавши зараз книгу «Записки на камені», я немов почув як один співає на два голоси, але при цьому горло і ніс це єдине, нероздільне ціле (на окремі голоси), я немов побачив як пишуть на різних дощечках, але ліва і права це єдине, нероздільне ціле, але все одно в одній пісні я чую два голоси, а від руху однієї руки з'являються написи на двох дощечках, і це просто неймовірно! Дивовижний ефект. Якого неможливо досягти, було досягнуто у «Записках на камені»! Просто дива!» («吾闻绛树两歌、一声在喉、一声在鼻；黄华二牍、左腕能楷、右腕能草。神乎技也、吾未之见也。今则两歌而不分乎喉鼻，二牍而无区乎左右，一声也而两歌，一手也而二牍，此万万不能有之事，不可得之奇，而竟得之《石头记》一书。嘻！异！») [209].

Передмова починається з опису дивовижних талантів Цзян Шу і Хуан Хуа і автор пердслів'я порівнює їх здібності з художніми ефектами роману «Сон у червоному теремі».

Однак Ці Лушен підкреслив, що роман досягає більшого ефекту впливу, ніж майстерність описаних вище людей, тому що «в одній пісні я чую два голоси, а від

руху однієї руки з'являються написи на двох дощечках, і це просто неймовірно! Дивовижний ефект. Якого неможливо досягти, було досягнуто в «Записках на камені»!), – так яскрава та інтуїтивна метафора [329]. Ці Лушена описує художню висоту, яку автор автора досяг і що ілюструє оригінальність самого твору.

Друга частина: «Слова в цій книзі пишні і різноманітні, точність використання слів не поступається попередникам, і це очевидно для всіх (усі, хто має очі можуть цим захоплюватися), тому спочатку не будемо обговорювати це спеціально. А подивимося, що ж таїлося в його серці і було написано рукою, здається, що він коментує одне, а насправді описує інше. На поверхні – незвичайність і мінливість, а насправді описана правдивість та цілісність, на поверхні – суворий праведний шлях, а насправді описані непристойності; цей спосіб написання такий самий як у літописі «Весни та Осені», в якому багато слів із прихованим значенням, і історик доводилося волею неволею вдаватися в алегоричній формі листа, як то кажуть «використовувати вигнутий пензлик»无一落前人窠臼，此固有目共赏，姑不具论；第观其蕴于心而抒于手也，注彼而写此，目送而手挥，似譎而正，似则而如春秋之有微词、史家之多曲笔») [209].

Головна думка цієї частини передмови: роман здається сповненим натяків і евфемізмів, повіствування уникає прямих описів, але при цьому розкриває щирість і відвертість у всіх їхніх проявах. Використання алегоричної форми, або іншими словами «вигнутого пензлика», необхідне для досягнення зворотного ефекту: для правдивого опису подій та персонажів у творі.

Третя частина: «Я намагався інтерпретувати (пояснити, розтлумачити) їх одне за одним:

- описує мешканців жіночих покоїв та його справи надзвичайно витончено і урочисто, але змушує людей відчутти повною мірою їх зачарування;
- описуючи знатну сім'ю, рід якої виділився великими заслугами, багатство і пишноту покоїв, достаток і розквіт, котрі впадають в око, насправді показує, що занепад уже проступає;
- описуючи наполегливу поведінку і впертість Баоюя, насправді виявляє його чутливість і високу проникливість, роблячи його непоступливим 历下 і 琅琊;

- описуючи Дайю ревнивою й різкою, змушує людей їй співчувати, так само як Чао Е на місяці, та Ньюйве полагодив небозвід.

В іншому, як, наприклад, у мальовничому описі покоїв Баочай, при зображенні одягу та ароматів, він приводить душі людей в сум'яття і змушує частіше битися їх серця. Однак у самій книзі немає грубості і вульгарності в жодному слові, в жодній фразі, що справді є надзвичайно важкодосяжним! І хоча це пише одна рука, і співає один голос, але є і розпуста, а є і чеснота, є і смуток, але є і радість, все виглядає так, наче одна рука виписує картину двома пензликами одночасно. Неймовірно! То хіба Цао Цин це не Цо Цюймін і Сіма Цянь із хронік неофіційної історії?» («试一一读而绎之：写闺房则极其雍肃也，而艳冶已满纸矣；状阅阅则极其丰整也，而式微踈痴也，而多情善悟不减历下琅琊；写黛玉之妬而尖也，而笃爱深怜不啻桑娥石女（13）。焉几令读者心荡神怡矣，而欲求其一字一句之粗鄙猥褻（16），不可得也。盖声止一声，手止一手，而淫佚贞静，悲戚欢齐下也。噫！异矣。其殆稗官野史中之盲左、腐迂乎?») [209].

Третя частина розділена на два рівні:

- з погляду сприйняття читачів,
- з погляду безпосереднього змісту роману

Художній ефект досягається за рахунок досягнення розмаїття між написаним текстом та сприйняттям читача.

Четверта частина: «Але я кажу, що, хоча автор мав намір створити два смислові напрями, читач повинен зрозуміти лише одну думку. Наприклад, у картині є три камені, але у прекрасному пейзажі лише один гірський пік; коли йдеш, оглядаючи краєвид з обох боків дороги, а найкрасивіше – це дерева з обочин. Потрібно зрозуміти цю думку і тоді читати книгу, щоб осягнути глибокий зміст, закладений автором. Це як ловити місяць у воді, а зловиш тільки промінь ясного світла, це небесні квіти під час дощу, можна лише вдихнути їхній аромат. Чи можливо тоді не зрозуміти зміст цієї книги прямо не виражений у словах? Якщо закінчення цієї книги засмучує, то треба пам'ятати, що процвітань та занепад циклічні, а всі долі – ілюзії та бульбашки, так само легко руйнуються як і порожні

фантазії, автор своєю мудрістю та проникливістю зміг показати істину, і це не потребує подальших підтверджень. Але будь-що треба осягнути всю глибину, і тільки тоді зможете пройти весь лабіринт і зрозуміти головний задум автора. Є так багато людей, які можуть тільки читати книги (розуміючи лише буквальний зміст і не проникаючи в глибину) і намагаються зрозуміти історію каменю, але як мало таких людей, які відкривши цю книгу, можуть справді зрозуміти справжній задум Цао Сюеціня!» («然吾谓作者虽有两意、读者当具一心。譬之绘事、石有三面、佳处不过一峰;路看两蹊、幽处不踰一树。必得是意、以读是, 乃能得作者微旨。如捕水月, 祇挹清辉; 如雨天花, 但闻香气。庶得此书弦外音乎? 不知盛斗本是回环, 万缘无非幻泡。其与开卷而寤者几希!德清戚蓼生晓堂从») [209].

Четверта частина присвячена читацькому сприйняттю та оцінці роману «Сон у червоному теремі», а саме питанню: як читачеві вловити задум автора? У передмові йдеться, що «у автора був намір створити два смислові напрями, читач повинен зрозуміти тільки одну думку», а це означає, що, хоча в романі є багаті та глибокі конотації, є і поверхове, і приховане глибинне значення, але читачі мають зрозуміти лише одну головну ідею автора. І це порада читачам, а й характеристика художнього втілення у романі авторського рішення.

Лексичні засоби створення контрасту. В «Передмові до «Записів на камені» використовується багатий репертуар лексичних засобів вираження контрасту, які відповідно до теорії поля в залежності від мовної репрезентативності діляться на:

1) Ядро лексико-семантичного поля контрасту утворюють найбільш частотні стилістично нейтральні опозиції – такі мовні засоби вираження контрасту, як антоніми. Наприклад: 盛 – 衰 процвітання- занепад; 淫佚- 贞静 непристойність- добродішність; 悲戚 – 欢愉 сум – радість; 譎 – 正 омана – істина; 则 – 淫 моральний принцип – непристойність.

2) периферійне лексико-семантичне поле контрасту утворюють квазіантоніми («приблизні» антоніми), а також словосполучення утворені квазіантонімами та

согіпоніми (лексичні одиниці одного видового ряду). Приклад семантично неточних антонімів:

- 一声 – 两歌 – у цьому прикладі принцип контрасту побудований на феномені протиставлення одного нероздільного цілого (голос людини) двом складовим (дві пісні), але «дві пісні» співає одночасно «один голос» («一声也而两歌»). Лексеми, що входять до складу словосполучень, не є антонімічними, але контекст стає основою для побудови опозиційних пар «один» – «два», «голос» – «пісня». Контраст, у наведених нижче прикладах, також побудований на контекстуальних змістах лексем, які не є антонімами, а, у переважній більшості випадків, належать до одного видового ряду: 心 – 手 (серце – рука); 意 – 心 (думка – намір) та ін.:

- 三面 – 一峰 – «три сторони» протиставляється «одна скеля».

- 一手 – 二牍 – «одна рука» протиставляється «дві дошки для писання», цитуючи фразу з контексту «одна рука, але (пише на) двох дошках» («一手也而二牍»), ми можемо побачити, що контраст також побудовано на принципі протиставлення одного («рука») та двох дій, на які опосередковано вказує лексема «дошки».

- 蕴于心 – 抒于手 – «зберігається в серці» протиставляється «виражається рукою», цитата з тексту передає значення: «».

- 有两意 – 具一心 – «є подвійний зміст/дві ідеї» протиставляється «існує одна серцевина/ одна головна думка», в тексті: «Хоча у автора (в творі) є подвійний зміст, для читача існує лише одна головна думка» («作者虽有两意, 读者当具一心»).

- 作者 – 读者 – «автор» протиставляється «читач», див. приклад вище.

У таких рядках: «По трьох сторонах (саме) каміння, а красива місцина – це одна гора» («石有三面, 佳处不过一峰») контраст утворений за допомогою пар «три сторони» і «одна скеля» (三面 – 一峰), а також «каміння» і «красива місцина» («石» – «佳处») [209].

Ще один приклад з тексту: «Дивишся по двох узбіччях дороги, а найкрасивіше (місце) це лише дерева» («看两蹊, 幽处不踰一树»). У цьому

прикладі 两蹊 – 一树 – «два узбіччя» протиставляється «лише дерева» (у цьому прикладі лексема «一» має значення «лише»), 路 – 幽处 «дорога» – «найкрасивіше місце» [209].

Отже, несумісність денотативних значень согіпонімів, з одного боку, та його семантична однорідність на сигніфікативном рівні – з іншого, визначають легкість інтерпретування «оригінальних» немовних контрастів. Таким чином, центр лексико-семантичного поля розмаїття становлять опозиції слів, які не є антонімами, але пов'язані в мові системними відносинами.

Для «Передмови до «Записів на камені» характерна форма синтаксично-симетричних речень, що створює ритмічність чергувань опозицій та є тлом, що акцентує контраст. Як відомо, паралелізм реалізується у двох основних варіантах: кореляціях на базі подібності та на основі відмінностей (контрасту). Як правило, члени бінарних опозицій займають у протиставлених тезах однакові синтаксичні позиції, виконуючи ідентичні комунікативні функції, наприклад: 似譎而正, 似则而淫 – симетрична побудова двох речень з протиставленнями як в середині одного речення (譎-正 омана – істина, 则-淫 моральний принцип-непристойність), так і створення антонімічних пар між двома реченнями (譎-则 омана – моральний принцип, 正-淫 істина-непристойність).

写宝玉之淫而痴也, 而多情善悟, 不减历下琅琊; 写黛玉之妒而尖也, 而笃爱深怜, 不啻桑娥石女

作者有两意, 读者当具一心. – ефект контрасту посилюється симетричною граматичною побудовою двох речень.

Семантичний контраст у тексті з кількома рівнями змісту може бути представлений такими підвидами, як образний та сюжетний контраст. Семантичний контраст може бути реалізований у тексті і за допомогою статичного образу та за допомогою сюжетного ходу.

Образний контраст полягає у протиставленні образів усередині одного текстового фрагмента, наприклад: 捉水月 – 挹清辉 у цьому прикладі протиставлення складають образи «місяця у воді» та «яскравий промінь». Зміст

повної цитати: «Наче ловити місяць у воді, а на справді схопити лише яскравий промінь» (如捉水月，祇挹清辉;). Ми можемо побачити, що контраст побудовано на створенні образу, який здається реальним («місяць»), але на справді виявляється ілюзією («промінь»).

Сюжетний тип семантичного контрасту може бути представлений контрастом у розвитку одного образу, коли відбувається зміна одного й того ж образу всередині розповіді:

- 写宝玉之淫而痴也，而多情善悟不减历下琅琊 (описуючи непристойну поведінку і впертість Баоюя, насправді проявляє його чуйність і високу проникливість, роблячи його таким, який в чому не поступається 历下 і琅琊) – у цьому прикладі контраст створено на протиставленні поведінки Баоюя (淫而痴) його позитивним рисам та почуттям (多情善悟), тобто на протиставленні зовнішнього – внутрішньому, поведінки – почуттям; і, як висновок, Баоюй дорівнюється героям давнини, відомим своїми позитивними якостями 历下 та琅琊.
- 写黛玉之妬而尖也，而笃爱深怜不啻桑娥石女 (описуючи Дайю ревнивою і різкою, змушує людей їй співчувати, так само як Чан Є на місяці, і Ньюве, що полагодив небозвід) – у цьому прикладі контраст створено на протиставленні поведінки Дайюй (妬而尖) та почуттів які, незважаючи на поведінку викликає її образ у читачів (笃爱深怜), наприкінці цитати автор стверджує, що почуття, які викликає доля Дайюй схожі на ті, які викликають долі міфічних персонажів Чан Є та Ньюви.
- 状阅阅则极其丰整也，而式微已盈睫矣 (описуючи знатну сім'ю, рід якої відзначився великими заслугами, багатство і пишність покоїв, скрізь впадає у вічі достаток і розквіт, насправді показує, що занепад вже проступає) – у цьому прикладі контраст такж створено на протиставленні, в межах одного образу «шляхетного та багатого роду» (阅阅), зовнішнього-внутрішньому, ілюзії та реального стану справ, «достатку»丰整 і «занепаду»盈睫.

Композиційний контраст – представлений протиставленням структурних елементів тексту: його назва може відповідати змісту, початок і поклада край розповіді можуть у контрадикторних відносинах, зав’язка сюжету призводить до зовсім несподіваної розв’язці тощо. У всіх випадках створюється ефект ошуканого очікування. Композиційний контраст може будуватися як на основі протиставлення тексту та зображення (вербально-іконічний), так і на основі протиставлення об’ємно-прагматичних складових тексту. Наприклад: «Я чув, що Цзян Шу міг співати двома голосами одночасно, один голос виходив із горла, а інший із носової порожнини; Хуан Хуа міг писати двома руками на двох дерев’яних дощечках для письма, лівою рукою він писав статутним стилем, а правою рукою писав скорописом, я ніколи не бачив подібного. Однак прочитавши зараз книгу «Записки на камені», я ніби почув як один співає на два голоси, але при цьому горло і ніс це єдине, нероздільне ціле (на окремі голоси), я немов побачив як пишуть на різних дощечках, але ліва і права це єдине, нероздільне ціле, але все одно в одній пісні я чую два голоси, а від руху однієї руки з’являються написи на двох дощечках, і це просто неймовірно!» («吾闻绛树两歌，一声在喉，一声在鼻^①；黄华二牍，左腕能楷，右腕能草。神乎技矣！吾未之见也。今则两歌而不分乎喉鼻，二牍而无区乎左右，一声也而两歌，一手也而二牍，此万万所不能有之事，不可得之奇，而竟得之《石头记》一书»). В наведеному прикладі композиційний контраст реалізується через протиставлення образів на початку та наприкінці частини тексту, так на початку «дві пісні» 两歌, які співають двома голосами (一声在喉，一声在鼻), «дві дощечки» 二牍, на яких пишуть лівою і правою руками (左腕能楷，右腕能草) складають створюють контраст з «одним голосом», яким одночасно співають дві пісні (一声也而两歌), «одній руці», якою одночасно пишуть на двох дошках (一手也而二牍). Контраст базується на протиставленні одного цілого і кількох похідних якостей.

Отже, коментарі Цзіня Шентаня до «Історичних записок» та роману «Річкові затоки», «Предмова до Сну в червоному теремі» Ці Лушена не лише відкрили новий ракурс для вивчення класичної літератури (зокрема романів), а й заклали

основу для компаративного спрямування у вивченні текстів, а також базу для теоретичного дослідження особливостей класичних романів. Так, у ключових есе з філології наступної династії Цін, «Предмова до Сну в червоному теремі» Ці Лушена, «Читання різних коментарів до Ляочжая» Фен Чженьлуань, критичні коментарі до роману «Цзінь Пін Мей» Чжана Чжупо (戚蓼生《红楼梦序》, 冯镇峦《读聊斋杂说》, 张竹坡评点《金瓶梅》), порівнюються та аналізуються як «Історичні записки», так і «Річкове прибережжя», що свідчить про величезний вплив ідей цих творів.

2. «Предмова» Цзіня Шентаня (金圣叹)

Цзінь Шентань (金圣叹, 1608-1661 рр.) – літературний критик кінця правління династії Мін та початку заснування династії Цін. Існує теорія, що його справжнє прізвище було Чжан (张), але після занепаду династії Мін прізвище було змінено, також він сам називав себе Майстром Ле'аном (泐庵法师). Цзінь Шентань народився у провінції Сучжоу, повіті У (吴县). З дитинства він почав вивчати буддизм, але згодом до сфери його інтересів увійшов даосизм, а ще пізніше конфуціанство [374].

Головним досягненням Цзіня Шентаня є літературна критика, у його коментарях значна увага приділяється висвітленню ідеологічного змісту, але пишучи критику до класичної літератури, він також обговорював політику, соціальні питання, свій світогляд і погляди на життя. Загалом Цзінем Шентанем було написано коментарі до роману «Річкове прибережжя» («水浒传»), драми «Західний флігель» («西厢记»), історичної праці «Цзо Чуань» (повна назва: «Коментар Цзо до «Весен і осей» (春秋左氏傳)), філософського трактату «Чжуан-цзи» («庄子»), також він відредагував 8 томів збірки поезій епохи Тан (唐朝, 618-907 рр.) «Книга талантів династії Тан» («唐才子书»), склав антологію вірцевих есе з імператорських іспитів «Книга праведних істин для талантів» («制义才子书»), анотував збірку поезій Ду Фу (杜甫, 712-770 рр.) та ін. Слід зазначити, що його коментарі до поезії не мали новаторських концепцій, наприклад,

поділ інтерпретацій ритмічної поезії на дві частини, використання стилю римованої прози *багувень* (八股文), все це є звичним для опису поезії [353].

Проте коментарі до роману «Річкове прибережжя» та драми «Західний флігель» були унікальними: наслідуючи Лі Чжи (李贄, 1527-1602 pp.) та Є Чжоу (叶昼, поч. XVII ст.), Цзінь Шентань підняв коментарі до романів та драм на новий рівень. Більшість коментарів до романів та драм династії Мін просто вказували на наявні стилістичні прийоми та підкреслювали стилістично вдалі фрагменти твору, тим самим, нагадуючи читачам про необхідність бути уважними при читанні, а також містили прості коментарі з роз'ясненням лексики [133]. Унікальність коментаторського методу Цзіня Шентаня заснована на використанні такого ж комплексного детального текстового аналізу, який можна побачити в коментарях до стародавніх ідеологічних та канонічних текстів конфуціанського та даоського вчення. У нього вистачає сміливості змінити початковий текст, а також використовуючи для коментарів слова *незвичайно* (奇), *витончено* (妙), з одного боку, заохотити до читання коментарів, а з іншого боку, підкреслити неперевершеність власних коментарів. Головну мету створення коментарів сам Цзінь Шентань бачив у тому, щоб навчити читачів розуміти глибинний зміст інших літературних творів через використання його методів критичного філологічного аналізу. Одним з головних висновків Цзіня Шентаня, зроблених під час роботи над художніми текстами, є думка про те, що ціль філологічного аналізу не у тому, щоб знайти первісне значення слів та висловів, і не у тому щоб дошукатися справжнього змісту, який заклали у твір автори давнини та сучасності, а у тому щоб навчати та спілкуватися з майбутніми поколіннями через мову художніх текстів [133]. Завдяки видатним здобуткам Цзіня Шентаня у сфері стилістики та теорії літератури, художні тексти на народній мові байхуа стали популярними серед учених династій Мін та Цін.

Найбільшим внеском Цзіня Шентаня є створений ним метод літературної критики, котрий полягає в дослідженні формальних атрибутів. (зокрема композиційних структур), як верифікації геніальності письменника. Детальні та

скрупульозні коментарі, написані Цзінем Шентанем, безпрецедентні в історії китайської літературної критики [Ma, Zhang 2007]. В області новаторської критики його авторитетний статус перевершив статус Вана Шичженя (王世贞, 1526–1590 pp.), Лі Чжи та Чжуна Сіна (鍾惺, 1574–1624 pp.), і навіть його послідовники Мао Цзунган (毛宗崗, 1632–1709 pp.), який написав коментарі до роману «Трицарство» («三國演義») та Чжан Чжупо (张竹坡, 1670–1698 pp.), який написав коментарі до роману «Квіти сливи у золотій вазі» («金瓶梅») також не змогли перевершити праці Цзінь Шентаня. Лі Юй (李漁, 1611–1680 pp.) захоплювався унікальною здатністю Цзінь Шентаня вказувати переваги драми «Західний флігель». Учені династії Цін, такі як Фен Чженьлуань (冯镇峦, 1760–1830 pp.) і Мао Цінчжень (毛庆臻), високо оцінювали винахідливість Цзіня Шентаня у його коментарях до роману «Річкове прибережжя». Проте деякі його сучасники, зокрема Дун Хань (董含, 1624–1697 pp.) критикували його коментарі за неорганізованість та заплутаність думок.

Філолог Чжоу Цзожень (周作人, 1885–1967 pp.) сказав, що «у критиці романів, звісно, що перший з ким треба рахуватися – це Цзінь Шентань» («小说的批、第一自然要算金圣叹») [261, с. 139]. Під час руху за нову літературу у ХХ ст. історики літератури вихваляли Цзіня Шентаня, наприклад Ху Ши (胡适, 1891–1962 pp.) вважав його «великим диваком» («大怪杰»), котрий «має бачення і мужність» («有眼光有胆色»); Лін Юйтан (林语堂, 1895–1976 pp.) називав його «великим критиком-імпресіоністом сімнадцятого століття» («十七世纪伟大的印象主义批评家») [297]. Проте Ху Ши критикував коментарі Цзіня Шентаня до роману «Річкове прибережжя» за використання тих самих підходів, що й у текстах форми *багувень*, а також за його оцінювання одного з головних персонажів Суна Цзяна (宋江), як надто суб'єктивну та безпідставну, зазначивши, що сучасним читачам більше немає потреби у такій літературній критиці [181]. Також, через критику Цзінем Шентанем позитивних героїв роману «Річкове прибережжя», його було піддано критиці літературознавцями Китаю як «реакціонера» і «представника

правлячого класу у старому феодалному суспільстві» («封建旧社会统治阶级代言人»).

Важливим аспектом є значення для тексту структури і сюжету, які за поглядами Цзіня Шентаня мають відповідати таким характеристикам:

- сюжет має бути несподіваним, але й обміркованим, з використанням «незвичайної манери написання» (奇恣笔法), з несподіваними поворотами, тобто схожим на «стрибаючого дракона і лежачого тигра» («龙跳虎卧»), але водночас і детально спланованим, і зрозумілим, тому треба «писати надзвичайні речі, але з використанням надзвичайно близьких людині описів» («写极骇人之事, 却尽用极近人之笔»);
- структура тексту – це композиційні структури, такі як метод «зворотної вставки» (倒插法), метод «відсікання» (夹叙法), метод «сірої лінії трав'яної змії» (草蛇灰线法), метод «проколювання глини бавовняною голкою» (绵针泥刺法), метод «малювання» (弄引法) та метод «хвоста видри» (獭尾法) [181].

Цзінь Шентань називає композиційні структури «законами» («法») тексту, про які пише: «Текст без закону стає виттям собаки» («临文无法便成狗嗥»). Але завдяки використанню різних композиційних структур повинна досягатися цілісність структури всього твору: «одна книга – це як одна стаття» («一部书只是一篇文章»). Саме тому автор має «тримати в серці загальну ситуацію» («全局在胸»), і уважно ставитися до використання таких елементів об'єднання композиційних структур у тексті, як «зв'язок» («过接»), «замикання» («关锁») та «відрив» («脱卸») [342, с. 38].

Ключовим твором, який вплинув на стилістичну кодифікацію класичних китайських романів є історичний трактат «Історичні записи» авторства Сима Цяня. Літературна цінність «Історичних записів» була визнана набагато пізніше, ніж історична цінність. Комплексне дослідження вкладу в китайську мову та літературну цінність «Історичних записів» розпочалося і досягло розквіту за правління династії Мін. У цей період бачимо найбільшу кількість коментарів і

досліджень присвячених цьому твору. Цзінь Шентань дослідив «Історичні записи» не як твір з історії, а як роман і прокоментував його стилістичні особливості.

Однак, найважливішим для верифікації процесів стилістичної кодифікації є наявність однакових композиційних структур в текстах двох творів. Розглянемо детально і надамо визначення однаковим композиційним структурам або методам komponування мовних одиниць в романі «Річкове прибережжя» і літописі «Історичні записи».

1. Метод «інверсії» (倒插法). Наведемо цитату з поясненнями Цзіня Шентаня: «Так називають (прийом), коли важливе слово, яке має йти наприкінці, несподівано ставлять спереду. Так, наприклад двоє ковалів, батько і син, з заїжджого двору біля підніжжя гори Утай-шань, і настоятель кумирні Ю з монастиря Дасянго і «городник», і пані Ву з сином разом із пані Ванган пішли дивитися тигра, і Лі Куй вирушив купувати фінікові тістечка і зустрівся з Тан Луном та іншими» (谓将后边要紧字、蓦地先插放前边. 如五台山下铁匠间壁父子客店、又大相国寺岳庙间壁菜园、又武大娘子要同王干娘去看虎、又李逵去买枣糕、收得汤隆等是也.) [342, с. 51].

2. Метод «розповіді» (夹叙法). «Так називають (прийом), коли дві людини гаряче починають говорити одночасно, один ще не перестав говорити і вже вступає інший, але це все треба описати одним розчерком пера. Так, наприклад Цюй Даочен з храму Вагуань сказав: «Брате, вгамуй гнів і послухай маленького ченця». Лу Чжишень сказав: «Ти говори, ти говори» і так далі» («谓急切里两个人一齐说话、须不是一个说完了、又一个说、必要一笔夹写出来. 如瓦官寺崔道成说“师兄息怒、听小僧说”、鲁智深说“你说你说”等是也») [342, с. 53].

3. Метод «змії у траві та нитки у золі» (草蛇灰线法). Створення у тексті прецедентів, що здаються, на перший погляд неважливими і пов'язують всі події в одну сюжетну лінію. З пояснень Цзінь Шентаня цієї композиційної структури: «Наприклад, Цзін Янган старанно, багато разів вимовляє слово «дорожня палиця», на вулиці Цзиши безперервна низка з безлічі ієрогліфів «завіса» і т.д. На перший погляд начебто нічого особливого, але якщо придивитися уважно, то в середині є

одна сполучна нитка, яка проходить через усю розповідь і змушує все розвиватися» («如景阳冈勤叙许多“哨棒”字、紫石街连写若干“帘子”字等是也。骤看之、有如无物、及至细寻、其中便有一条线索、拽之通体俱动») [342, с. 54]..

4. Метод *«плям від туші»* (大落墨法). Він є однією з технік опису в китайському живописі. Це метод живопису, який остав одним з методів утворення композиційної структури, заснований на техніці використання сміливих мазків та поступової деталізації об'єкта. З пояснень Цзінь Шентаня можемо процитувати наступне: «Наприклад, У Юн говорить про Трьох Жуань, Ян Чжи змагається у військовому мистецтві у Пекіні, тітонька Ван говорить про Мінливі почуття, У Сун бореться з тиграми, в селі Хайдао схопили Сун Цзяна, а другий бій Чжу Цзячжуана і т.д.» («如吴用说三阮、杨志北京斗武、王婆说风情、武松打虎、还道村捉宋江、二打祝家庄等是也») [342, с. 58]..

5. Метод *«голок у бавовні та шипів у глині»* (绵针泥刺法). У похвалі міститься гостра критика, тобто спосіб письма, в якому через похвалу подається критика. Цзінь Шентань, так пояснював цей метод створення композиційної структури: «Наприклад, Хуа Жун хотів, щоб Сун Цзян зняв кангу, але Сун Цзян відмовився, а Чао Гай раз-за-разом хотів спуститися з гори, але Сун Цзян раз-за-разом умовляв його залишитися, і тільки востаннє не став умовляти його. Крім пера і чорнила, (в тексті) є ще гостре лезо, що прямо стирчить» («如花荣要宋江开枷、宋江不肯；又晁盖番番要下山、宋江番番劝住、至最后一次便不劝是也。笔墨外、便有利刃直戳进来») [342, с. 59].

6. Метод *«порошкового фарбування тильного боку»* (裏面铺粉法). Побудова композиційної структури заснована на виявленні якостей та характеристик об'єкту через створення контрасту та порівняння двох протилежних якостей. З пояснень Цзінь Шентаня можемо процитувати: «Якщо потрібно відтінити віроломства Сун Цзяна, то це ненароком підкреслить щирість листа Лі Куя, Якщо потрібно відтінити точність і чесність властиву Ши Сю, то це ненароком підкреслить плутаність і безпутність Ян Сюна» («如要衬宋江奸诈、不觉写作李逵真率；要衬石秀尖利、不觉写作杨雄糊涂是也») [342, с. 61].

7. Метод «*вклиненого цитування*» (弄引法). Цитування – один із основних прийомів класичних романів. Перш ніж написати велику сюжетну лінію, описується маленька сюжетна лінія (як увертюра), пов'язана з великою. «Увертюра» можлива у вигляді вірша, афоризму, прислів'я тощо. «Наприклад, перед тим як описати Зі Чао, потрібно спочатку написати про Чжу Цзіна; перед великим саявом, ви повинні спочатку поговорити про п'ять речей. «Чжуан-цзи» каже: «Вітер народжується на землі, піднімаючись з кінчика зеленої трави і поступово поширюючись у долину...» («如索超前、先写周谨; 十分光前、先说五事等是也. 《庄子》云: “始终青萍之末、盛于土囊之口. «《礼》云: “鲁人有事于泰山、必先有事于配林») [342, с. 62].

8. Метод «*хвоста видри*» (獭尾法). «Хвіст видри» використовується тут як метафора що означає: «кінець великого фрагменту тексту», саме наприкінці написання має бути закладено додатковий імпульс для роздумів і тут слід направити хід думок читача в потрібне автору русло. «Наприклад, як наприкінці оповідань про те, як Лян Чжуншу та Дунго Яньу повернулися додому, Веньбінь вступив на посаду в повіті, У Сун перемиг тигра, спустився з пагорба і зустрів двох мисливців; після того, як бризнула кров біля Терема Качечок-мандаринок, написати про місячне світло біля рову і так далі» («如梁中书东郭演武归去后、如县时文彬升堂; 武松打虎下冈来、遇着两个猎户; 血溅鸳鸯楼后、写城壕边月色等是也») [342, с. 63].

9. Метод «*неможливості скорочення*» (极不省法). Процитуємо пояснення Цзіня Шентаня, зроблене ним на основі тексту «Річкового прибережжя»: «Наприклад, щоб написати про злочин Сун Цзяна, ви повинні спочатку написати про золото в пояській сумці, але спочатку все ж таки треба написати про те, що трапилося з Янь Посі і Чжан Сань, але перед цим все ж таки треба написати як Сун Цзян попросив Янь По про позику, але й тоді треба спочатку написати про труну для Сун Цзяна. І весь цей текст не стосується основної розповіді» («如要写宋江犯罪、却先写招文袋金子、却又先写阎婆惜和张三有事、却又先写宋江讨阎婆借、却又先写宋江舍棺材等. 凡有若干文字、都非正文是也») [342, с. 64].

11. Метод «об'єднання вертикалей» (欲合故纵法). Зведення фрагментів тексту з двома сюжетними лініями до спільного знаменника. «Наприклад, перед храмом Білого Дракона прибули Лі Цзюнь, Ер Чжан, Ер Тонг, Ер Му і за іншими прибули в рятувальні човни, але Лі Кую важливо було увірватися в місто; а в сільському храмі Сюаньню, Чжао Нен та Чжао Де вже вийшли, але спіткнулися об коріння дерев, солдати кричали, тощо. І все це неодноразово посилює страх» («如白龙庙前、李俊、二张、二童、二穆等救船已到、却写李逵重要杀入城去；还有村玄女庙中、赵能、赵得都已出去、却有树根绊跌、士兵叫喊等、令人到临了又加倍吃吓是也») [342, с. 70].

12. Метод «переломлення гір хмарами» (横云断山法). Техніка малювання у китайському живописі, використання хмар та туманів для змазування гір та хребтів, щоб показати відстань та висоту піків. Пізніше це стало важливою і поширеною формулою для структурування композиції твору, так у процесі розвитку сюжету, автор навмисно вставляє певні події або ситуації, в основний текст оповіді, такі «вставки» подрібнюють основний текст, «ніби» побачити одразу всю перспективу розвитку сюжету. «Наприклад, після нападу на Чжуцзячжуан, раптово з'являється вставка про боротьбу з тигром і втечу з в'язниці Цзечжень і Цзебао;... Просто тому, що текст занадто довгий, він буде громіздким, тому для розмежування спочатку висвічують одну сторону подій» («如两打祝家庄后、忽插出解珍、解宝争虎越狱事；又正打大名城时、忽插出截江鬼、抽囊鳅谋财倾命事等是也。只为文字太长了、便恐累赘、故从半腰间暂时闪出、以间隔之») [342, с. 72].

Дослідження текстів роману «Річкове прибережжя» та літопису «Історичні записи» приводить Цзіня Шентаня до думки: «Прийоми написання роману «Річкове прибережжя» всі почерпнуті з «Історичних записів», але у романі є набагато вдаліші місця, аніж у «Історичних записах» («《水浒传》方法、都从《史记》出来、却有许多胜似《史记》处») [133]. Не менш важливими є висновки Цзіня Шентаня щодо значення цих двох творів для формування філологічної традиції Китаю: «У колишні часи нащадки читали «Річкове прибережжя», щоб

дізнатися багато пустих справ. Але незважаючи на те, що ця книга є грубим читанням, вони потім знатимуть багато способів побудови тексту після її прочитання. Мало того, що вони дізнаються, що є багато способів побудови тексту в «Річковому прибережжі», вони також, прочитавши «Державну політику», «Історичні записи» та інші книги, в яких також чимало прийомів, знатимуть про прийоми побудови тексту також у них. У колишні часи, коли нащадки читали такі книги, як «Державна політика» та «Історичні записи», вони читали лише про пусті справи, що справді було просто смішно» («旧时《水浒传》、子弟读了、便晓得许多闲事. 此本虽是点阅得粗略、子弟读了、便晓得许多文法; 不惟晓得《水浒传》中有许多文法、他便将《国策》《史记》等书、中间但有若干文法、也都看得出来. 旧时子弟读《国策》《史记》等书、都只看了闲事、煞是好笑») [342, с. 80].

3.3.2. Процеси кодифікації стилістичних феноменів: формування традиції вживання стилістичних засобів

1. Вплив малих літературних форм на кодифікацію давньокитайської мови

Давньокитайська мова відіграє важливу роль в історії та культурі Китаю. Вона не тільки є засобом комунікації, але й відображає багатогранність та емоційну насиченість китайського народу. Одним із ключових етапів її розвитку була кодифікація, процес систематизації та стандартизації мовних правил і норм.

У цій статті ми розглянемо вплив літературних форм на кодифікацію давньокитайської мови. Літературні форми, такі як чжигуай, танська новела, хуабень та роман, відіграли важливу роль у розвитку та вдосконаленні мовної системи, лексики, стилю та синтаксису.

Починаючи з ранніх епох, літературні форми стали джерелами нових слів і виразів, що збагатили словниковий запас давньокитайської мови. Крім того, вони

стимулювали розвиток стилістичних прийомів та мовних засобів, роблячи мову більш виразною та ефектнішою.

Нові сюжети та глибокі думки, які виражалися у літературних формах, вимагали розвитку синтаксичних конструкцій та структури речень. Таким чином, літературні форми стимулювали розширення та вдосконалення синтаксичної системи давньокитайської мови.

Не можна знехтувати й культурним впливом літературних форм на мову. Вони не тільки відображали культурні та історичні аспекти китайського суспільства, але й стали джерелами для встановлення норм та стандартів мови. Літературні форми вплинули на формування та стандартизацію граматичних правил та правил вживання слів, встановивши мову на основі найкращих зразків літератури свого часу.

Завдяки впливу літературних форм, давньокитайська мова стала барвистою, емоційно насиченою та мовно розвиненою. Її кодифікація, під впливом цих літературних форм, стала важливим кроком у її розвитку та зростанні як культурного феномену.

Далі у статті ми розглянемо більш детально лінгвістичні характеристики кожної з літературних форм, а також їхній вплив на кодифікацію давньокитайської мови.

«Нотатки про дивовижне» («志怪») – це скарбниця літературних шедеврів, що охоплюють найзагадковіші, захоплюючі та фантастичні події, забарвлені надприродними силами, привидами, богами та страхітливими істотами. Вони переповідають нам розповіді про неймовірні злочини, таємничі зникнення, суїциди, диявольські угоди та містичні візії, зачаровуючи нас своєю складністю і майстерністю.

Зміст цих дивних романів такий величезний, що його можна умовно розділити на три захоплюючі категорії. Перша категорія – це прості розповіді, що відкривають перед нами карту світу, в якому ми живемо. Вони осягають географію та природознавство, показуючи нам незвичайні краєвиди, чудеса природи та загадкові явища [267]. Твори, такі як «Шен Ї Цзін» («神异经») Донфана Шуо та «Бо

У Чжи» («博物志») Чжана Хуа, переносять нас у світ безмежних можливостей та дивовижних деталей нашого світу.

Друга категорія зосереджується на історичних чутках та історіях, які не знайшли місця у офіційній історії, але завойовують наше уявлення своєю чарівністю та надзвичайністю. Твори, такі як «Історії про Хань У» («汉武故事») і «Внутрішня біографія імператора Хань У» («汉武帝内传») від Бан Гу, поглинають нас в світ таємниць, загадок та неочікуваних поворотів подій.

Третя категорія надзвичайних романів – це безсмертні історії про привидів і богів, які розкривають перед нами виміри, недосяжні для звичайних смертних. Твори, такі як «Записи про загадкових духів» («搜神记») від Хань Бао, «Записи про дивовижні історії» («列异传») від Цао Пі, «Життєписи богів і святих» («神仙传») від Ге Хуна і «Післямова до записів про загадкових духів» («后搜神记») від Тао Цзяна, надихають нас на мандрівки по небесних сферах та магичні світи, де живуть величні божества і таємничі духи.

Ці нотатки про дивовижне (志怪) залишили свій незабутній слід у легендах династії Тан, допомагаючи створити багату культуру, сповнену міфів, героїчних постатей та магичних світів. Вони привнесли уяву, фантазію та химерність у світ історії, розширюючи границі того, що ми вважаємо можливим, і роблячи наше існування багатшим та вражаючим.

«Описи надзвичайного» (传奇) – це витончені твори китайської літератури, які зачаровують своєю неперевершеною гармонією та багатством словесного виразу. Вони були створені майстрами пера під час просвітницької епохи династії Тан, коли романтичне мистецтво було ще у своєму зародковому стані.

Творці цих класичних китайських оповідань, які захоплюють своєю красою та глибиною, звертали особливу увагу на виразність ідей та літературну вправність. Наприклад, в «Життєписі Мао Їн» («毛颖传») від Хана Ю та «Життєписі Хецзяня» («河间传») від Ліу Цзун-юаня автори не лише розповідають цікаві історії, але й майстерно виражають свої ідеї та використовують ритмічну гармонію мови, що додає тексту пишності, витонченості та елегантності.

Але вони не приділяють уваги розповіді цікавих історій на кшталт легенд, а зосереджуються на висловлюванні ідей та літературних талантів автора:

- мова роману династії Тан зазвичай використовує прозу (散体),
- речення з більш ніж 4 символами (多四字句),
- більш упорядкований синтаксис • немає строгих правил побудови антитези та стилістичної мови (对偶 та 辞藻)
- загальна форма тексту – паралельна проза
- романи належать до категорії текстів 笔 «бі» (стиль «文» «笔").

«传奇», із своєю конкретністю та докладністю, промовляють різнобарвною мовою, тоді як стародавні прозові оповідання лаконічні й прагнуть досягти атмосфери стародавньої елегантності. В кожній розповіді перед нами оживає яскравий панорамний пейзаж, розфарбований незабутніми деталями, що манять наші почуття та збагачують наше уявлення про світ» («传奇叙事一般具体细致，文辞比较华艳，古文则叙事简略，文辞力求古雅»). «Інакомовність – це основа, а слова і фрази – це завершення», як сказав великий Лу Сінь, визнаний китайський письменник. Його слова нагадують нам, що у світі літератури найважливішою складовою є унікальна сутність, що притаманна кожному народові, кожній культурі, а слова та фрази – це витончене оформлення, що вносить завершений акцент у творчий вираз» (鲁迅：“以寓言为本，文词为末”（《中国小说史略》）） [381, с. 53].

Хуабень «话本» (原意为讲故事), яка найчастіше тлумачиться як «історія, яка передається усно», є безцінним скарбом китайської народної літератури. Вона виникла з усної традиції оповідання та відображала світовідчуття та уявлення про життя середніх і нижчих верств міського суспільства середньовічного Китаю. Текстові форми хуабень – це непересічне мистецтво, яке можна поділити на три захоплюючі частини, кожна з яких має свої особливості та внесок у загальний хід оповіді.

Вступ, відомий як «入话», розпочинає нашу подорож у світ хуабень. Тут ми зустрічаємося з віршами, які оживляють історію або короткими оповіданнями, що

знайомлять нас з головними персонажами і подіями, що насочують наше увагу до надзвичайного, що має настати.

Основна частина, відома як «正文», відтворює усе багатство хуабень. Щоб зберегти інтерес слухачів, використовується розмовна мова тогочасності. Тут ми поглиблюємося у викривальні портрети персонажів, описи захоплюючих пейзажів та непередбачуваних подій. Здивування та емоції викликають в нас використання паралельних строф, прози, парних надписів, ши-віршів, пісенних віршів або навіть вставок інших оповідань. Це надає оповіді вишуканості та барвистості, захоплюючи нас у вир хуабень.

А в кінці нас чекає завершення, яке називається «结尾». Здавалося би, що історія, яка так напружено прокотилася перед нами, раптово зупиняється, залишаючи нас з бажанням дізнатися продовження. Наприкінці кожного розділу ми чуємо фразу, яка залишає зміст оповіді у суспільстві наступного разу: «Якщо ви хочете знати, що буде далі, послухаємо наступний розділ». І на кінець всієї історії автори хуабень пропонують нам свої влучні коментарі та настанови, які відкривають новий розуміння й надихають наші думки.

Хуабень, спочатку, не був створений як окремий літературний твір, а був просто розмовним матеріалом для розповідей. Сюжет та форму великою мірою визначав сам розповідач, який додає свою індивідуальність та внесок у творчий процес.

В унікальному світі китайської літератури, хуабень пропонує нам чотири захоплюючі напрями, кожен з яких розкриває різноманітність та багатство культурного спадку.

Перший напрям, відомий як (художнє) оповідання або новела «小说», розкриває перед нами безліч захоплюючих історій. Це світ судових справ, переплетіння кохання, подвиги лицарів та неземні духи. Між народними оповідями переважають теми любові та судових справ, а також зустрічаються історії героїчних постатей та надприродних істот.

Другий напрям, відомий як «переказ історії» або «讲史», виводить нас у світ минулих династій та великих війн. Ці розповіді передають нам історичні факти, розквіт і падіння держав, але роблять це виключно у формі усної розмови, без залучення співу. Ми можемо перенестися в часи давнини та побачити, як історія розгортається перед нашими очима.

Третій напрям, відомий як «трактування сутр» або «说经», розкриває нам мудрість і вчення буддизму через перекази історій. Це спадщина з династії Тан, коли були створені ці цінні твори, що передають нам глибину духовного багатства.

Четвертий напрям, відомий як «діалогові сценки» або «合生», пропонує нам форму виконання, в якій дві особи беруть участь у спільній виставі. Часто одна особа ставить запитання, а інша дає відповідь. Це створює жвавий діалог, що захоплює нашу увагу та спонукає до міркувань.

Усі ці напрями розгортаються у творах, які захоплюють нашу уяву. Наприклад, збірка «Цзуй вен тань лу» («醉翁谈录», досл «Розмова п'яниці» поділяє оповідання на вісім видів, зокрема «灵怪» (надприродне), «烟粉» (краса та куртизанки), «传奇» (легенди), «公案» (судові справи), «朴刀» (героїчні постаті), «杆棒» (битва), «神仙» (неземні істоти) та «妖术» (чари).

Збірки «Цзін бень тун су сяо шо» («京本通俗小说») та «Цін пін шань тан хуа бень» («清平山堂话本») також відкривають перед нами багатий світ хуабень, що триває через різні династії.

Таким чином, роман, як стилістична форма тексту, здатен передати нам різноманіття та багатогранність китайської літератури. Залежно від розміру та тематики, він може бути коротким, середнім або довгим, а також охоплювати соціальні, міфологічні та історичні теми.

У величому світі китайської літератури ми зустрічаємо особливу форму тексту, відому як «романи з визначеними розділами» або «романи-чжанхуей» (章回小说). Ця форма написання є основою для класичних китайських романів та відрізняється своєрідними рисами, які варто розглянути докладніше.

Літературні форми, такі як чжанхуей, танська новела, хуабень та роман, мають важливий вплив на кодифікацію давньокитайської мови. Особливості кожної літературної форми відображаються у використанні мовних засобів, стилістичних прийомів та лексичних особливостей. Вплив цих форм на кодифікацію мови можна розглядати з таких аспектів:

1. Розвиток лексики: Кожна літературна форма має свої унікальні лексичні особливості, які впливають на розширення та удосконалення словникового запасу давньокитайської мови. Наприклад, хуабень, який містить докладні описи природи та оточуючого світу, сприяв розвитку термінології, пов'язаної з природою та ландшафтами.

2. Розвиток стилістичних прийомів: Кожна літературна форма використовує свої стилістичні прийоми та мовні засоби для створення певного ефекту. Це спонукало до розробки та стандартизації цих прийомів у давньокитайській мові. Наприклад, використання метафор та символів у чжигуаю сприяло розвитку образного мислення та створенню виразності у викладі.

3. Вплив на синтаксис: Кожна літературна форма має свої синтаксичні особливості, які впливають на структуру речень та тексту в давньокитайській мові. Наприклад, роман, який має складну сюжетну лінію та багато персонажів, вимагає розвитку синтаксичних конструкцій для передачі взаємин та взаємодій між персонажами.

4. Вплив на норми та стандарти мови: Літературні форми є важливими джерелами для встановлення норм та стандартів давньокитайської мови. Розробка літературних форм спонукала до систематизації граматичних правил та правил вживання слів. Кодифікація мови відбувалась на основі найкращих зразків літератури того часу.

Усі ці літературні форми та їхні лінгвістичні характеристики сприяли розвитку та вдосконаленню давньокитайської мови, формуванню її стилю та граматичних особливостей. Вони стали основою для подальшого розвитку китайської мови і її використання в літературі, філософії та інших сферах культури.

Кодифікація композиційних структур тексту роману.

Серед головних, опорних, вихідних понять лінгвістичного аналізу художнього тексту – «композиція» «стиль», «образ автора» – поняття композиції виявляється ключовим, замикаючим, оскільки воно безпосередньо виражає ідею цілісності, єдності явища, що розглядається. Але оскільки компонентами текстів (особливо художньо-оповідальних) можуть виступати не лише мовні одиниці, а «композиційні структури» цих одиниць, то композиційні типи мови складають важливий аспект дослідження стилістики художнього тексту.

Природа структури літературного твору полягає у його органічній єдності. Пропозиції у творах організовані відповідно до певного ритму та розміру, події та сцени в оповіданні пов'язані певним контекстом і мають у своєму розпорядженні в порядку значущості, а глибокі емоції та ідейні конотації творів поступово розкриваються відповідно до авторського задуму. Поєднання цих аспектів в єдине ціле в одному творі, дає читачеві відчуття, що формальна структура і зміст твору злиті в органічне ціле, де кожна складова цього цілого має свою обумовленість вживання, місце і форму, і не може бути довільно змінена, збільшена або зменшена. Ця цілісність і перетворює випадкові пропозиції в тексті на закінчені об'єкти оцінки, а сам текст стає літературним твором, тобто самостійним естетичним об'єктом. Ось таку функцію виконує композиція тексту або далі «композиційна структура тексту».

Існує концепція багаторівневої структури літературних творів, наприклад, поділ структури поезії на чотири рівні: зовнішня структура (що здебільшого відноситься до ритму та рими), звучання та зміст. Зазвичай у філологічних дослідженнях композиційна структура поділяється на два основні рівні: поверхнева структура та глибинна структура. Поверхнева структура – це формальне вираження, зовнішня форма тексту, тобто те, що читач сприймає найбільш безпосередньо, наприклад ритм звуку, розташування речень і буквального сенсу. Ритм і рима у віршах, глави та абзаци романів, частини та сцени драм – усе це формальні композиційні структури (表层结构).

Крім того, формальна композиційна структура (表层结构) може простежуватися в послідовності оповідальних сюжетів, плануванні сцен,

композиції ліричного змісту або опису сцен і т. д. інтуїтивно, але є внутрішньою основою, яка домінує над поверхневою структурою. У глибинній структурі в основному закладено внутрішній життєвий ритмічний рух твору та організацію символів та конотацій. Зміна внутрішніх композиційних структур належить до психологічних змін, які у процесі відображення ситуації у творі [4]. Символи та конотації твору – це глибинні смисли, приховані за буквальною розповіддю, і організація цих глибинних смислів стає частиною глибинної структури. Хоча формальна композиційна структура та глибинна композиційна структура належать до структур різного рівня, проте вони тісно пов'язані між собою. Основа для композиційної організації формальної структури закладена у глибинній структурі. Іншими словами автор ретельно організує формальну композиційну структуру твору, щоб висловити емоції та смисли, що містяться у глибинній композиційній структурі.

Літературні тексти, щоб досягти органічного та єдиного загального естетичного ефекту, повинні дотримуватися основних принципів композиційної структури, а саме:

- єдність побудови має підпорядковуватися потребам вираження теми;
- задум побудови має бути формуванню характеру персонажів тексту прози чи створенню художнього задуму тексту вірша;
- організація структури повинна відповідати логіці причини-наслідку та логіці уяви.

Романи-чжанхуей мають складну структуру, що охоплює кілька сюжетних ліній та детальні описи. Вони розбиті на окремі глави з чіткими заголовками, а кожна глава має відокремлені абзаци. Ці особливості є невід'ємною частиною кожного твору в цілому, а також кожної окремої глави. Ця структура надає романам-чжанхуей свою унікальну ідентичність.

Форма «хуабень» в собі втілює характеристики романів-чжанхуей, привносячи у світ цікаві зміни та розширюючи його можливості. Величезний обсяг повного оповідання у формі романів-чжанхуей містить томи («回”) та глави («章»),

кожна з яких має визначену назву та послідовність подій. Це ретельно сплетені нитки, що ведуть нас через захоплюючий світ розповідей.

Варто зазначити, що форма романів-чжанхуей остаточно сформувалася до завершення епохи династії Мін, переносячи від багатовікової культурної спадщини усю красу та майстерність китайської літератури.

У традиційній китайській філології закони побудови композиційних структур тексту називають законами тексту (文法). Важливим аспектом критики наративних літературних текстів, а саме класичної поезії та романів династій Мін та Цін, є аналіз та теоретичне узагальнення композиційних структур твору. Основні аспекти композиції давньокитайського есе (рівно як і іншого літературного тексту) можна висловити чотирма ієрогліфами: «启, 承, 转, 合» («початок, розвиток, поворот та об'єднання»). Ті ж аспекти залишаються дійсними при написанні класичних романів. Так, композиція роману завжди покладається на ці чотири аспекти, звичайно, текст роману завжди масштабніший, сюжет складніший, тому можуть бути невеликі кульмінації в середині оповідання, але, проте, головна кульмінація всього твору має бути наприкінці.

«Відкриття, розвиток, поворот і висновок» – це чотири етапи китайського регламентованого класичного есе. Але така чотириступенева композиційна структура була поширена і в класичній поезії. У трактаті «Вірші» філолог і літератор династії Юань Фань Децзі писав: «Є чотири способи писати вірші: відкриття має бути спокійним і рівним, розвиток – це весняний розквіт, поворот має нести зміни, має бути глибоким».

Для того, щоб розглянути реалізацію у поетичному тексті цих композиційних аспектів, наведемо як приклад вірш Мена Хаожаня (孟浩然) «Весняний світанок». Те, що цей вірш є дуже відомим у класичній китайській поезії, а також невеликий за розміром, пояснює наш вибір саме цього твору.

1. 春眠不觉晓, – У весняному сні не відчуваю (приходу) світанку. – ця строфа є «» 起

2. 处处闻啼鸟 . – Усюди, всюди чую голоси пташок. – ця строфа є «продовженням» ㄝ

3. 夜来风雨声 , – Ніч прийшла зі звуками вітру та дощу, – ця строфа є «поворотом» ㄝ

4. 花落知多少 . -Скільки ж опалих квітів! – ця строфа є «підсумком»

Слід зазначити, що хоча кожен перехід від одного аспекту до іншого відбувається завдяки логіко-гносеологічним характеристикам кожної строфи, а подібні характеристики відносяться до сфери наукових інтересів літературознавства, проте окремі слова і словосполучення виступають носіями та маркерами логіко-гносеологічних характеристик. феномени в строфі, що призводить до реалізації всіх змістів вірша. Тому аналіз таких феноменів та їх ролі у формуванні «початку, продовженню, повороту та підсумку» допоможе краще зрозуміти зв'язки між шкірним лінгвістичним рівнем та між лінгвістикою та іншими дослідницькими галузями філології. А отже:

1. Перша строфа: «春眠不觉晓» вважається початком, вона відкриває тему, готує репіцієнта для подальшого розгортання подій. У цій строфі лінгвістичними маркерами початку виступають 春眠 «весняний сон», як показник стану, з якого починається дія, «пов» світанок- показник часу дії, а також перший та останній ієрогліфі ствофи створюють разом словосполучення «春晓» весняний ранок, яке апелює до Назви вірша та ще раз підкреслює предмет цієї поезії «весняне ранок», та надає йому в цьому творі нових характеристик.

2. Друга строфа: «处处闻啼鸟» вважається продовженням, у ній йде польше розгортання подій. На лінгвістичному рівні такий зв'язок реалізується завдяки паралелізму між такими словами як «не відчуваю» і «чу», які пов'язують дві строфи між собою демонструючи розгортання ситуації: після світанку, прихід якого не відчувався, пробуджуються та співають птиці .

3. Третя строфа «夜来风雨声» – це «поворот», що в традиційній теорії та практиці написання віршів та прозових творів, вважалося, що на цьому етапі в

оповіданні ситуація повинна змінитися на протилежну. Найчастіше вживаним методом зміни ситуації було введення до тексту протилежних, антонімічних концептів, ідей та зрозуміти. Так, у третій строфі головної теми вірша «світанок» протиставляється «ніч». тему, Ієрогліф «**밤**» (ніч) є лінгвістичним маркером, як поняття протилежне «**晓**».

4. Четверта строфа «**花落知多少**» – це «підсумок», у цій композиційній частині описують результат, наслідки змін, а також автори намагалися досягти ефекту переосмислення подій, змусити реципієнта задуматися, посилити загальний ефект від попередніх композиційних частин. Лінгвістичними маркерами в цьому випадку могли виступати не лише окремі слова, словосполучення, а й форма побудови речення. Так, поширеним стилістичним прийомом було риторичне питання. Саме реалізацію результату через риторичне питання ми спостерігаємо і в цьому вірші.

Як ми могли побачити на прикладі наведеного вище вірша, х згодні образи в тексті реалізуються у структурній формі, яка, у свою чергу, складається з мовних одиниць чи «композиційних систем» (композиційних структур) цих одиниць. Нову чергу варто розглянути традиційно прийняті в класичних текстах китайської літератури «композиційні системи». Першу комплексну систематизацію «композиційних структур» представив у своїй роботі Цзі Шентань.

Щодо стилістичних аспектів закінчення тексту, то тут слід навести цитату: «Якщо початок можна порівняти з «петардою», то кінець можна порівняти з «дзвіном» 如果把开头比作“爆竹”，那么结尾就有如“撞钟”。 Також існує стародавній вислів: «Хороший кінець – це наче скуштувати сухофрукти, розсмакувати ароматний чай, те, що залишає по собі пам'ять» («好的结尾，有如咀嚼干果，品尝香茗，令人回味无穷»). На додаток до змісту та центру статті, кінцівка твору має бути обумовлена «початком». Стилiстично правильне закінчення твору у формі «наративу називають «леопардовим хвостом» («豹尾»), також було визначено три види помилоу у написанні закінчення твору:

«зробити зайве» (画蛇添足), Тобто, після закінчення тексту, автор додає наприкінці кілька речень в які вже немає потреби.

«пусті гасла» (空喊口号). Наприкінці, щоб висловити свою позицію та ставлення, автор використовує пусті вислови, що не стусуються основного тексту.

недбалий (拖泥带水). Зміст закінчення виводиться логічно, проте саме закінчення затягується, використовуються фрази, які вступають в суперечність з основним змістом твору.

Отже, можна зробити такі висновки про внесок і вплив кодифікації давньокитайської мови на процеси написання і розуміння текстів:

1. Закони тексту (文法) встановили основні принципи побудови композиційних структур текстів, у тому числі класичну поезію, романи і есе. Ці закони допомагали створювати логічний і структурований текст, який легше сприймати і аналізувати.

2. Чотири етапи композиційної структури – «початок, розвиток, поворот та об'єднання» – стали основою для організації і розгортання подій у класичних творах. Ця структура допомагала письменникам розташовувати події таким чином, щоб створити емоційну напругу і досягти головного висновку.

3. Лінгвістичні маркери, такі як конкретні слова, словосполучення, або форма побудови речень, використовувалися для вираження різних композиційних аспектів і забезпечення зв'язку між різними частинами тексту. Це сприяло логічному розгортанню і передачі емоційного змісту.

4. Розуміння кодифікованої композиційної структури текстів давньокитайської мови допомагає літературознавцям і філологам аналізувати твори, розкривати їх смислові глибини та зв'язки між різними елементами. Це сприяє кращому розумінню культурного контексту і літературних традицій давнього Китаю.

Кодифікація стилістичних засобів традиційного тексту

В давньокитайській мові існувало багато стилістичних прийомів, які застосовуються і в сучасній мові путунхуа. Ці стилістичні засоби широко

використовуються в поезії і містять такі прийоми, як метафора, персоніфікація, запозичення, перебільшення, подвійність, контраст, риторичні запитання, запитання, каламбур, інтертекстуальність та повтор (比喻、拟人、借代、夸张、对偶、对比、反问、设问、双关、互文、反复) [280]. Завдяки процесам кодифікації, які фіксували мовні явища для подальшого збереження в мові, було виділено стилістичні прийоми, які стали основою давньокитайської писемної майстерності, а саме:

1. Аллюзія 引用 (або «цитування»), Її можна розділити на три категорії: «цитата» 引文, «прецедент» 引事, «вступ» 引言. 引用, 引言 цитування: вживання у тексті слів інших людей, прислів'їв, приказок, строф вірші. Наприклад: «У жителів Чу є приказка: краще отримати обіцянку від Цзі бу, ніж сто золотих»: (楚人谚曰:“得黄金百, 不如得季布一诺», 《史记·季布列传》) [187].

2. Символ (象征) – це багатозначний образ, що об'єднує в собі різні рівні реальності. Цей образ має своє власне конкретне зображення і глибокий зміст, який вказує на щось інше (ідею, предмет, явище), що не є прямим об'єктом зображення [3, с. 208]. В китайській стилістиці символи широко використовуються для передачі певного значення, наприклад: «п'ятикольорові хмари» (五色云 wǔsè yún) викликають радість та щастя, «дикий гусак» (雁 yàn) символізує лист або новину, «крик мавпи» (猴呼 hóu hū) передає печаль та тугу [187].

3. Метафора (比喻) – це стилістичний прийом порівняння і перенесення значення, який дозволяє встановлювати аналогії між поняттями. Цей прийом використовується для ілюстрації абстрактних, глибоких і незнайомих понять. Функція метафори в тексті полягає в яскравому та точному вираженні змісту поняття, поясненні складних та незвичайних речей за допомогою простих та звичайних термінів. У давньокитайських текстах існує такий різновид метафори, який називається «метафорою-аналогією» (譬喻). Цей стилістичний прийом полягає в тому, щоб пояснити незнайоме за допомогою знайомого та провести аналогію між двома об'єктами. Слова, що вказують на такий вид метафори, містять:

«譬如», «譬犹», «譬之», «犹», «如», «若» тощо. Наприклад: «Потік злітає вниз з висоти три тисячі чі, наче Молочний Шлях падає з Дев'ятого неба» (飞流直下三千尺, 疑是银河落九天 – Лі Бай). У цьому прикладі, крім метафори, використано гіперболу для підсилення виразності. Наприклад: «Люди зараз як обробні ножі та дошки, а ми самі немов м'ясо і риба, (наше життя і смерть знаходиться в руках інших), то навіщо ж прощатися?» (如今人方为刀俎, 我为鱼肉, 何辞为? – «Деякі люди тепер мов ножі та дошки, а ми самі мов м'ясо і риба, тому немає потреби прощатися?») – цей приклад також містить метафору та гіперболу [187].

4. «Антономазія» (代称) – це стилістичне явище в давньокитайській мові, коли автор не використовує пряму назву речі, явища чи дії, а тимчасово запозичує слово, що має асоціативний зв'язок з тим, що він позначає. Наприклад: «Лю Бан терпіти не міг ковші для кубків» (沛公不胜杯杓, 不能辞) – у цьому випадку слово «ковші для кубків» використовується для позначення дії «пити занадто багато». У давньокитайських текстах є три найпоширеніших види антономазії: а. Використання слів, які позначають властивості або характеристики речі, щоб позначити саму річ. Наприклад: «Хіба солодкого та жирного не вистачить для рота? Легкого та теплого не вистачить для тіла?» (为肥甘不足于口与? 轻暖不足与体与?) – у цьому випадку «солодке та жирне» використовується для позначення їжі, а «легке та тепле» – для одягу. б. Використання загальної назви для групи речей замість спеціальної назви. Наприклад: «Розумітися на багатстві гір та морів» (擅山海之富) – у цьому випадку «гори та моря» позначають «дари та продукти, отримані з гір та морів». в. Використання спеціального терміна для позначення загальної групи речей, явищ або дій. Наприклад: «Великі оди давно не пишуться» (大雅久不作) – у цьому випадку «великі оди» означають «всю традиційну стародавню поезію» [187]. Варто зазначити, що варіант «антономазії» (代称) відрізняється від «скритої метафори» (暗喻).

5. «Паралельна згадка» (并提). У стародавніх текстах часто використовували так звану паралельну згадку, як стилістичну комбінацію (слів,

фраз, словосполучень) призначену для досягнення максимальної лаконічності речення. Щоб зрозуміти речення з паралельною згадкою, слід зосередитися на аналізі співвідношення різних частин речення, або різних частин тексту. Паралельна згадка представляє собою зіставлення двох слів, фраз, словосполучень в одному реченні. Наприклад: «Вуха та очі розумні та ясні» («耳目聰明», (《后汉书 华佗传》)). У цьому прикладі паралельне протиставлення між «вуха та очі» – «розумні та ясні». «夫钟、蠡无一罪，身死亡”。(《史记.韩信庐缩列传》) «Чиновник Чжун був невинний, але вкоротив собі життя, чиновник Лі був невинний, але загинув».

6. «Інтертекст» (互文) або «інтертекстуальність» (互文见义). Інтертекст – це стилістичний прийом, що часто зустрічається в класичній китайській мові веньяни, заснований на розширенні значення слова або фрази та створення надсмислів. Найчастіше прийом інтертексту йде у парі з іншим стилістичним прийомом паралелізмом. Використання паралельних мовних конструкцій допомагає чіткіше позначити зіставлення чи протиставлення слів і фраз, через таке протиставлення створюються нові сенси та ідеї. Такі пропозиції доповнюють одна одну за змістом і часто справляють ефект лаконічності та повноти. Наприклад: «不以物喜，不以己悲» («Не радій речам, не сумуй за себе», «Вежа Юеян» Фаня Чжуняня (范仲淹, «岳阳楼记»)) Інтертекст дозволяє створити більш ємне значення фрази в дуже лаконічній формі: «Не радуйся і не сумуй через зовнішні обставини та внутрішній стан». Тут «радіти» відноситься не тільки до «мов», а й до «себе»; а «сумувати» відноситься не тільки до «себе», а й до «мов».

7. Уособлення (拟人) наділення речей характеристиками людини: словами, вчинками, думками та почуттями. Функція: для виразності зображення, в тексті описати тварин, птахів, комах, квітів, дерев чи інших неживих речей як живі істоти, персоналізувати конкретні речі.

8. Гіпербола (夸张) або перебільшення: свідоме перебільшення характеристик людини, речі та ін. Функція: підказувати розуміння природи речей, посилювати силу відтворення та викликати ефекти асоціації. Так, наприклад: «Сиве

волосся у три тисячі чжанів (довжиною) » («白发三千丈»). Приклад: «Волосся стало дибки» («头发上指» (《史记·鸿门宴》)).

9. Парне порівняння (排比): речення або компоненти з однаковою або схожою структурою, послідовним тоном і пов'язаними значеннями. Функція: створює ритм тексту та посилює ефект експресії.

10. Антитеза (对偶): пара фраз або речень з однаковою кількістю слів, однаковою граматичною структурою та синонімічним або антонімічним значенням. Функція: створити ритм в тексті, посилити співставлення або протиставлення, що сприяє легкому запам'ятовуванню та засвоєнню інформації.

11. Повтор (反复) певного слова чи речення з метою підкреслення, акцентування уваги на його значенні. Типи повторів: безперервне повторення і повторення з інтервалом (连续反复 і 间隔反复).

12. Запитання (设问) – прийом проявляється у тому, щоб спочатку свідомо поставити запитання, а потім відповісти на нього. Функція: зробити виділення, підкреслити, акцентувати певний зміст, структурувати текст, зробити висновок.

13. Риторичне запитання (反问) – це питання, яке не потребує відповіді, тою що відповідь вже присутня у самому запитанні.

14. Запозичення (借代) використання одного поняття, речі замість іншої, для проведення аналогії та поглиблення змісту висловлювання. Наприклад, «布衣» (诸葛亮《出师表》) «простий одяг» – це назва для «простолюдина».

15. Іронія (反语) використовується для посилення ефекту виразності від значень слів або змісту речення, первісні значення яких суперечать змісту, якій ці слова та речення набувають у контексті.

16. Протиставлення з контрастом (对比) – це фігура мовлення, яка порівнює дві протилежні характеристики, аспекти, сторони однієї речі, явища.

17. Колороніми (颜色词) – слова позначення кольору.

18. «Евфемізм» 委婉». Стилiстичний прийом, який характеризується навмисним використанням алегоричності в мові, навмисним уникненням прямих

назв речей, явищ, дій. Використовувався у давньокитайських текстах з метою усунення вільгарності, грубості, а також для уникнення прямих назв соціальних табу. Так, наприклад: «гірський обвал» (山陵崩) це евфемізм «смерті імператора» (皇帝死亡).

Розглянемо функціонування стилістичних прийомів, з означених вище, на прикладі видатного твору китайської літератури, а саме роману Цар Сюєциня «Сон у червоному теремі». Високе культурне значення цього роману для всієї китайської культури, а не лише для класичної філології, дозволяє називати цей твір кодифікатором стилістичних засобів. У романі «Сон у червоному теремі» є дві форми тексту: проза та поезія, проза є переважаючою формою, а поезія допоміжною.

Серед найбільш широко вживаних стилістичних прийомів у романі можна виділити наступні: 比喻, 反复, 对比, 用典, 借代, 双关, 婉曲.

Метафора як троп, заснований на порівнянні та проведенні аналогії за певною ознакою, є одним із найпоширеніших прийомів у тексті роману. Прикладами метафор можуть бути такі приклади:

Розглянемо рафінованість та багатство стилістичних прийомів, які використовуються в видатному творі «Сон у червоному теремі» відомого китайського письменника Цар Сюєциня. Цей роман несе в собі надзвичайне культурне значення для всієї китайської спадщини, а не тільки для класичної філології, і може бути вважаний справжнім кодифікатором стилістичних засобів. У «Соні у червоному теремі» зустрічаються дві форми тексту: проза і поезія, при цьому проза переважає і стає основною формою, а поезія виступає допоміжною. Ця комбінація створює гармонійне літературне полотно, яке надає роману Цар Сюєциня неповторної мелодійності та вишуканості. Серед безлічі стилістичних прийомів, які використовуються у романі, особливу увагу привертають такі: «比喻» (порівняння), «反复» (повтор), «对比» (контраст), «用典» (використання класичних посилань), «借代» (перенесення значення), «双关» (подвійне значення) та «婉曲» (умовність). Метафора, як один з найпоширеніших стилістичних

прийомів у романі, спирається на здатність порівнювати та встановлювати аналогії на основі певних ознак. Вона розкривається у різних контекстах роману, надаючи йому виразності та глибини. Ось кілька прикладів метафор, що оживають в сторінках твору:

1. “滴翠亭杨妃戏彩蝶，埋香冢飞燕泣残红» (28 глава), у цьому прикладі імена відомих історія жінок «杨妃» і «飞燕» виступають метафорою іменам головних героїнь «薛宝钗» «林黛玉».

2. “金兰契互部金兰语» (54 розділ), у цьому прикладі «金兰» виступає метафорою головних героїнь та їх відносин між собою (宝钗与黛玉情同姐妹).

Ці приклади демонструють багатство образності та поетичності метафоричних висловів, які пронизують твір та збагачують його змістовну структуру.

Повтор 反复 – стилістичний прийом заснований на навмисному повторенні певних слів або речень з метою підкреслення та акцентування уваги репіцієнта на змісті виділених об’єктів. Наприклад:

«Звідки небезпеки життя, жінка зустрічає чоловіка, який теж засуджений на нещасливу долю, Горбатий монах розглядає справу з горбатим горшком» («薄命女偏逢薄命郎，葫芦僧判断葫芦案»);

«Неприємна людина не може уникнути неприємних ситуацій, одна утка-мандаринка відмовляється від іншої утки-мандаринки призначеної їй долею в пару» («尴尬人难免尴尬事，鸳鸯女誓绝鸳鸯偶”为一种类型).

Антитеза 对比 – стилістичний прийом заснований на зіставленні двох протилежних, антонімічних об’єктів, з метою створення яскравого розмаїття. Наприклад:

«Відкриваю своє серце, розповідаю про тягар, Драгоцінний Камінь загубився, Затамувавши ганьбу, гордо відчуваю почуття, щоб померти Золотою Браслеткою» («诉肺腑心迷活宝玉，含耻辱情烈死金钗» (32 глава), протиставляються «活宝玉”i“死金钗»;

«У Твердині Обдарування звучить сумна мелодія флейти, У Палаці Прозорості поети співають про печаль і самотність» («凸碧堂品笛感凄清，凹晶馆联诗悲寂寞») (76 глава), протиставляються —“凸”—“凹”，

Алюзія 用典- у романі «Сон у червоному теремі» використовується безліч алюзій, що урізноманітнює літературний стиль древніми віршованими і прозовими формами тексту, а й значно збагачує змістовну конотацію твору.

Наприклад у розділі «西厢记妙词通戏语，牡丹亭艳曲警芳心» (23 розділ) («Історія чудесних слів і жартів Західної палати; прекрасна пісня Павільйона півонів – попередження серцю», алюзії до п'єс «西厢记») і «Півоновий павільйон» («牡丹亭») вбудовуючись текст роману не тільки виглядають природно і доречно, а й змушують читачів перейнятися головною ідеєю роману: прагненням головних героїв до вільного вибору в коханні.

Метонімія де . Наприклад: У саду Розкішних видовищ Лінь Дайюй живе в павільйоні Сяосян, а Сюе Баочай живе в саду Хенву, тому автор використовує для позначення головних героїв назви місць їх проживання: «Сяосву , що ефективніше у тексті роману до створення у читачів багатого асоціативного ряду, ніж просто пряме використання імен героїнь «Лінь Дайюй» і «Сюе Баочай».

Каламбур 双关 – цей стилістичний прийом заснований на створенні двозначності, найчастіше каламбури в тексті роману це «каламбури з використанням омонімів» (谐音双关). Наприклад імена героїв «甄士隐» і «贾雨村» співзвучні фразам «真事隐» і «假语村», означає перекладі «прихована істина» і «село брехливих слів».

Евфемізм 婉曲 (у китайській мові має також інші назви:“讳饰”,“避讳», «委婉») – цей стилістичний прийом використовується в тексті, щоб висловити речі, які незручно називати прямо або для понять про які не хочуть говорити прямо. Наприклад, «秦鲸卿得就馒头庵» (15 глава)євфемізм «得趣» (задовольнити інтерес, розважатися)замінює слово «перелюб», любовний зв'язок.

Крім перелічених вище стилістичних прийомів, у тексті роману також широко використовуються специфічні для китайської філологічної традиції прийоми, такі як:

析字 «розподіл ієрогліфів»: поділ та зіставлення ієрогліфів або їх складових, проведення смислової лінії на основі окремих складових ієрогліфа. Наприклад: «Баою сказав: «Як тільки повернусь, дізнаюся, хто це був, і надам йому належний урок.» Дайю сказала: «Твої подруги також повинні отримати належний урок, — хоча, чесно кажучи, мені б не слід було це казати. Сьогодні мене образили — це ще маленька справа, але якщо завтра прийде паночка Бао, або паночка Бей, то хіба не буде ще більше проблем?» («宝玉道, “等我回去, 问了是谁, 教训教训他就好了。”黛玉道, “你的那些姑娘们, 也该教训教训, —只是论理, 我不该说。今儿得罪了我的事小, 倘或明儿宝姑娘来, 什么贝姑娘来, 也得罪了, 事情岂不大了?” (《红楼梦》第二十八回)» [210, с. 452].

«Панянка Бао», про яку говорить Дайюй, природно відноситься до Баочай, але серед персонажів роману немає пані на прізвище Бей, ієрогліф 贝 для вигаданого прізвища вживається, тому що два ієрогліфи «宝» і «贝» мають схожі значення, а поєднання цих ієрогліфів передає значення «скарб», а також «дитина». Таким чином, розділяючи слово «宝贝» на дві складові, Лін Дайюй висміює те, що Баочай поводить з Баоюєм як з «немовлям».

飞白 стилістичний прийом, що полягає в тому, що той, хто говорить, знає помилку в мові і навмисно повторює її для досягнення виразності, багатозначності або гумористичного ефекту. Помилки можуть бути і лексичними, і граматичними, вони можуть бути записані або процитовані з мовних помилок інших людей. У стилістиці китайської мови розрізняють: фонетичні помилки (语音飞白), помилки в написанні слова (文字飞白), помилки у значенні слова (词语飞白), граматичні помилки (语法飞白), логічні помилки (逻辑飞白). Наприклад: «Пао-Ю та Дай-Ю вели розмову, коли раптом Сянь-Юнь підішла з посмішкою та сказала: «Любий братику Бао, сестро Лін, ви щодня граєте разом, а мені так важко до вас приходити,

а ви мене навіть не помічаєте!» Дай-Ю з посмішкою відповідає: «Ти просто любиш говорити, завжди розпалюєш сварки, навіть не можеш вимовити: «Другий брат»! А тільки кажеш: «Любий братику Бао, любий братику Бао!» Повернулася щоб грати у шахи, але знов будеш підіймати галас!» («宝玉和黛玉正在交谈之际，只见湘云走过来笑着说道：“宝哥哥，林姐姐，你们每天在一起玩，我好不容易过来一次，你们连理都不理我一下！”黛玉笑着说道：“偏偏你老爱说话，连个二哥哥都叫不上来，只是宝哥哥、宝哥哥的。回来就得打围棋，又该你闹了吧») [210, с. 460].

节缩 стилістичний прийом, при якому слова з великою кількістю складів спрощуються або скорочуються, іноді до одного ієрогліфа, щоб сформувати форму з меншою кількістю складів, метою є досягнення максимальної стислості, при максимальній точності. Наприклад, 宝玉道：“果然好句！以后咱们别叫拔去了。” («红楼梦» 40 гл.) У цій пропозиції використовується ієрогліф «别» у значенні «不要», а ієрогліф «甬» використовується як заміна, в одній ієрогліфічній формі, виразу «不用».

Отже, можна зробити наступні висновки щодо процесів кодифікації стилістичних прийомів давньокитайської мови:

1. Розглянуті стилістичні прийоми, такі як метафора, порівняння, контраст, алегорія, паралельне уживання слів, підтримують багатогранність та емоційну насиченість мовного виразу.

2. Використання стилістичних прийомів сприяє формуванню художньо-образного мислення і сприйняття, розширює можливості мови в передачі складних естетичних і смислових нюансів.

3. Ці прийоми впливають на розвиток і стабільність давньокитайської мови шляхом консолідації та систематизації способів вираження почуттів, думок та зображення.

4. Використання стилістичних засобів у романі сприяє розширенню лексичного запасу та граматичної варіативності, що впливає на процеси кодифікації давньокитайської мови.

5. Роман «Сон у червоному теремі» можна розглядати як один із кодифікаторів стилістичних засобів, що сприяє систематизації та фіксації цих прийомів в літературній традиції.

6. Використання стилістичних прийомів у романі відображає художні та культурні особливості давньокитайського суспільства, його цінності та ідеали.

7. Впровадження стилістичних прийомів в роман «Сон у червоному теремі» підкреслює естетичний аспект мови, робить її більш виразною та ефективною у передачі художньої інтенції.

8. Застосування стилістичних прийомів у романі демонструє майстерність та творчий потенціал письменника, сприяючи подальшому розвитку китайської літературної традиції.

Найбільш значущі стилістичні засоби ми детально розглянемо нижче на прикладах текстів художньої літератури на мові веньянь і байхуа.

4. «Лунь юй» як кодифікатор стилістичного прийому «метафора»

«Лунь юй» («论语») відноситься до прози доцинського періоду, а ці тексти представлена у формі цитат та діалогів. Отже, ця книга про Конфуція, його учнів і про те, що вони чули від Конфуція, а також про те, що вони чули один від одного. Під час запису збереглися оригінальні риси розмовної мови і це одна з головних рис тексту «Лунь юй». У «Місяць юй» зустрічаються такі прийоми як метафора, двоїстість, порівняння, контраст, евфемізм, перебільшення, риторичне питання, повторення, запозичення, цитування та нашарування 引用、层递). А також у «Лунь юй» широко представлено такий стилістичний феномен як лаконічність, яка проявляється на лексичному, граматичному та стилістичному рівні. Ще однією мовною особливістю тексту «Лун юя» є використання службових слів (虚词), які, у свою чергу, можна розділити на такі підгрупи: спілки, модальні частки, службові слова кінця речення, службові слова середини речення (连词, 语气词, 词尾, 句中助词) [185]. З іншого боку, до мовним особливостям тексту належить і ритмічна характеристика.

У «Лунь юй» використовується багато стилістичних прийомів, але найбільш поширеним є метафора в якій можна виділити такі підвиди як: порівняння, метафори явні, приховані, запозичені, антиметафори, посилені метафори, розширені метафори, метафори на основі пропозицій і метафори на основі протиставлень (明喻, 暗喻, 借喻, 反喻, 强喻, 博喻, 引喻, 对喻). Ці стилістичні прийоми мають свої особливості, які можуть полегшити розуміння абстрактних понять та філософських ідей, посилити ефект виразності та впливу на репіцієнта.

Явна метафора (明喻) – це стилістичний прийом, при якому порівняння вихідного об'єкта (结本体) і метафоричного (喻体) відбувається безпосередньо за допомогою сполучних слів: «犹», «若», «如», «譬» і т.д.. Розглянемо приклад з тексту: «Управління країною засноване на доброчесності, подібно до Північної зорі, яка стоїть на своєму місці, а всі зірки обертаються навколо неї» («为政以德、譬如北辰居其所、而众星共之。») [173].

Прихована метафора (暗喻) це прирівнювання одного об'єкта до іншого за наявністю схожих характеристик без використання сполучних слів «犹”“若”“如». У такого типу метафорі вихідний об'єкта виявляється абстрактним поняттям, а метафоричний, навпаки, предметним чином. «Доброчесність шляхетного чоловіка – це вітер, доброчесність дрібної людини – це трава. Якщо вітер дме по траві, то вона гнеться за вітром» («君子之德风、小人之德草、草上之风、必偃。») [173].

Запозичена метафора будується без згадки вихідного об'єкта, який або згадувався раніше або мається на увазі в тексті і, щоб правильно зрозуміти метафору, необхідно з'ясувати загальний контекст, в якому використовується цей стилістичний прийом. Метафора означає, що онтологія не з'являється, або онтологія не з'являється в цій пропозиції, Структура та значення всієї метафори мають бути виведені репіцієнтом із конкретного контексту. Наприклад: «Тільки після настання найсильніших холодів, можна дізнатися про стійкість сосен і кипарисів» («岁寒，然后知松柏之后凋也。») [173]. Метафорою є вся пропозиція. Це метафора до образу шляхетного чоловіка, який має завзятість, може терпіти труднощі, терпіти муки і не змінить свого первісного наміру.

Негативна метафора (反喻, 否喻) будується за принципом вихідний об'єкт (本体) не є, не є метафоричним об'єктом (喻体). У цьому випадку в метафорі використовується заперечення метафоричного об'єкта, щоб більш виразно підкреслити певні характеристики вихідного об'єкта. Приклад: «Учитель сказав: «Шляхетний чоловік – не інструмент» («子曰: “君子不器。”») [173].

Основна частина відноситься до шляхетного чоловіка, який володіє як чеснотою, так і здібностями, а метафора відноситься до знаряддя, що має лише одну фіксовану мету. джентльмена та знаряддя. Антиметафора підкреслює подібності та відмінності між онтологією та метафорою та робить характеристики онтології більш виразними за допомогою порівняння.

Посилена метафора (强喻) є стилістичний прийом, у якому вихідний об'єкт (本体) перевершує метафоричний (喻体). Наприклад: «Вода і вогонь, я також бачив людей, які стрибали в них і помирали, але я ніколи не бачив людей, які помирали б через надлишок гуманності» («子曰: “民之于仁也, 甚于水火。水火, 吾见蹈而死者矣, 未见蹈仁而死者也。”») [173]. У цьому прикладі потреба в «гуманності» прирівнюється до таких життєво важливих потреб як потреба у вогні, у воді, за «гуманністю» ставиться вище та підкреслюється її важливіше значення для людини.

Розширена метафора являє собою стилістичний прийом в основі якого закладено використання декількох метафоричних об'єктів, що відносяться до одного вихідного. Наприклад: «Учитель сказав: «Тигр і носоріг вибігли з клітки, панцир черепахи (для ворожіння) і нефрит (для жертвопринесення) були знищені в ящику, чия це вина? Схоже на знищення нефритової черепахи в коробці» («虎兕出于柙, 龟玉毁于椟中, 是谁之过与?») [173].

Як можна побачити з означеного вище, «Лунь юй» виступає кодифікатором стилістичного прийому метафори, оскільки текст цього твору, згодом стає одним з 13 головних конфуціанських канонів, і, таким чином, мова і мовні засоби також переходять до категорії класичних. Але в контексті метафори не можна обійти увагою інший стилістичний феномен: метонімію. Метонімія і метафора – це є два принципи формування думки літературного тексту. Основа метафори полягає в

використанні аналогії, що дозволяє порівняти абстрактні поняття з конкретними об'єктами або явищами. За допомогою метафори автор може виразно передати складні концепції та ідеї, перетворивши їх на щось більш конкретне та доступне. Це робить метафору важливим елементом кодифікації давньокитайської мови.

З іншого боку, метонімія ґрунтується на асоціації. Замість прямого порівняння, вона використовує асоціативний зв'язок між об'єктами або ідеями. У поетичних текстах метонімія використовується для створення складних шарів асоціацій, де об'єкти прирівнюються один до одного за допомогою різних асоціативних зв'язків. Це додає поетичному тексту глибину і містить багато варіантів інтерпретації. У контексті кодифікації давньокитайської мови, поетичні тексти з метонімічною структурою допомагали розширювати асоціативні зв'язки між словами та ідеями, що збагачувало мову та забезпечувало її експресивність.

Таким чином, використання метафор у метафоричних текстах кодифікує давньокитайську мову, надаючи їй конкретність та доступність через аналогію. За своєю чергою, використання метонімії у поетичних текстах збагачує мову шляхом створення складних шарів асоціацій, що підвищує її виразність та містить багато можливостей для інтерпретації. Обидві ці фігури риторики впливають на кодифікацію давньокитайської мови, розширюючи її виразні можливості та збагачуючи лексику. Метафора, аналогія та проза є проявами асоціативного мислення, яке базується на знаходженні схожостей і порівнянь між різними об'єктами або концепціями. Коли ми використовуємо метафору, ми виражаємо одну ідею або поняття, використовуючи інший об'єкт або явище, яке має схожість з ним. Аналогія використовується для встановлення паралелей між різними об'єктами або ситуаціями на основі їхніх подібних характеристик або властивостей. Ці механізми допомагають нам розуміти абстрактні ідеї шляхом перенесення їх на конкретні, зрозумілі образи. У прозі, використання метафори, аналогії та аналогічних механізмів мислення може впливати на форму тексту, роблячи його більш живим, барвистим та образним. Ці механізми дозволяють авторові передати складні ідеї та емоції, перетворивши їх на конкретні, чуттєві образи. Вони сприяють створенню багатогранного тексту, що привертає увагу читача та

забезпечує йому більш глибоке розуміння теми або повідомлення. У поезії, метонімія, асоціація та асоціативне мислення впливають на форму тексту, створюючи наслоєння образів та асоціацій. Поетичні тексти часто працюють зі звуковими, візуальними та смисловими асоціаціями, що дає їм багатошаровий і поетичний характер. Використання метонімії дозволяє поету прирівнювати об'єкти через асоціації, основані на їхній просторовій, часовій, культурній або сутнісній близькості. Це додає поезії елемент загадковості, символізму та глибини, відкриваючи нові шари розуміння для читача. Таким чином, механізми асоціативного мислення впливають на форму тексту в прозі та поезії, надаючи їм художній виразність, емоційність та глибину. Вони допомагають перетворити абстрактні ідеї на конкретні образи, що робить текст більш доступним та привабливим для читача. Механізми асоціативного мислення, такі як метафора, аналогія, метонімія та асоціація, впливають на процеси кодифікації мови, тобто на систематичне оформлення та фіксацію мовних правил і структур. Кодифікація мови передбачає встановлення норм та стандартів, які регулюють використання мови у писемній та усній формі. Вплив асоціативного мислення на кодифікацію мови проявляється наступним чином:

1. Розширення метафоричного потенціалу: Використання метафор допомагає збагатити словниковий запас та виразність мови. Метафори розширюють можливості мови, дозволяючи передати нові ідеї та концепції шляхом перенесення слів з одного контексту в інший. Це може сприяти виникненню нових слів, фразеологізмів та мовних засобів, які посилюють експресивність та точність виразу.

2. Формування стилістичних нюансів: Асоціативне мислення допомагає створювати різні стилістичні відтінки мови. Використання аналогій, метонімії та асоціацій дозволяє створювати специфічні мовні конструкції, що характеризують певні стилі мовлення. Наприклад, поезія, яка ґрунтується на метонімічних та асоціативних перенесеннях, може мати власну лексичну та граматичну структуру, яка відрізняється від прози.

3. Формування концептуальних моделей: Асоціативне мислення допомагає формувати концептуальні моделі, які відображають спосіб сприйняття світу мовою.

Отже, можемо зробити такі висновки:

1. Метафора широко використовується у тексті «Лунь юй» і має різноманітні підвиди, такі як явна метафора, прихована метафора, запозичена метафора, негативна метафора тощо. Ці стилістичні прийоми полегшують розуміння абстрактних понять, філософських ідей та посилюють виразність та вплив на читача. Висновок щодо кодифікації давньокитайської мови: Використання метафор є важливим елементом кодифікації давньокитайської мови, оскільки вони допомагають передати абстрактні концепції через конкретні аналогії, сприяють зрозумінню та запам'ятовуванню.

2. Використання метафор у «Лунь юй» сприяє кодифікації давньокитайської мови. Метафоричне вираження абстрактних понять дозволяє передати складні концепції через аналогії з конкретними предметами або явищами, що сприяє зрозумінню та запам'ятовуванню. Висновок щодо кодифікації давньокитайської мови: Використання метафор в «Лунь юй» впливає на кодифікацію мови шляхом створення системи образних зв'язків, які сприяють усвідомленню і передачі ідей та філософських концепцій.

3. Метафори у «Лунь юй» допомагають зберегти оригінальні риси розмовної мови. Вони надають тексту живості та виразності, оскільки використовують специфічні зображення та порівняння, які можуть бути властивими для розмовної мови. Висновок щодо кодифікації давньокитайської мови: Метафоричне вираження у «Лунь юй» зберігає живість та специфічність розмовної мови, вносячи її оригінальні риси до формалізованого тексту, що сприяє кодифікації мови.

Загальний висновок щодо кодифікації давньокитайської мови на основі аналізу тексту «Лунь юй» полягає в тому, що використання метафор є важливим елементом кодифікації, оскільки вони полегшують розуміння складних понять,

зберігають оригінальні риси розмовної мови та сприяють передачі філософських ідей.

5. Стилістичний прийом аллюзії, як засіб збереження і передачі мовних феноменів.

Аллюзія, як прийом літературного мистецтва, завжди викликала особливий інтерес серед дослідників. Вона є складною формою використання літературного натхнення, що передбачає перецитовування, наслідування та перетворення класичних творів у нових творчих контекстах. Особливо захоплюючим виявляється розгляд аллюзій у контексті давньокитайської мови, де вони відіграли важливу роль у процесах кодифікації мовного апарату. У східній літературі існує особливий прийом, коли твори створюються з урахуванням аллюзій до попередніх традицій. Цей прийом полягає у використанні образів, мотивів або форм, що вже існували в попередніх творах. Таке наслідування відображає специфічні особливості східної літератури. Середньовічні поети відтворювали, розглядали та переосмислювали літературну спадщину, додаючи до неї нові, раніше невисловлені теми. Уявлення про оригінальність у східній поезії не протиставлялося традиції, оскільки сама традиція, закріплена в поетичних нормах, вимагала від автора бути оригінальним і відрізнятись від попередників. Отже, оригінальний поет водночас був і традиційним, а поет, що повністю відповідав традиційним вимогам, також міг бути оригінальним.

Давньокитайська мова зберегла багатий літературний спадок, який був накопичений протягом століть та віків. У цій мові літературні традиції та норми набували особливого значення. Принципи наслідування та збереження спадщини в новій обробці відіграли важливу роль у формуванні та розвитку стандартної давньокитайської мови.

Один з найважливіших прийомів, що був активно використовуваний в давньокитайській літературі, це аллюзія. Цей прийом передбачав перецитовування відомих класичних творів та посилення на них у нових літературних творах. Це створювало своєрідну мережу зв'язків між різними текстами та авторами, а також

забезпечувало спільну основу для розуміння та спілкування в межах літературного колективу.

У нашій роботі ми досліджуємо роль аллюзій у процесах кодифікації давньокитайської мови. Ми аналізуємо, як аллюзії сприяли збереженню та розвитку літературної спадщини, а також як вони вплинули на формування лексичного та граматичного апарату мови. Враховуючи значення аллюзій у давньокитайській літературі та культурі, наше дослідження спрямоване на розкриття їх впливу на процеси стандартизації мови того часу.

Давньокитайська мова є важливим елементом культурної спадщини Китаю, а аллюзії становлять ключовий елемент її літературного світу. Розуміння ролі аллюзій у кодифікації давньокитайської мови допоможе нам глибше проникнути в її лінгвістичні та культурні аспекти.

Аллюзія 引用 (або «цитування») можна розділити на три категорії: «цитата» 引文, «прецедент» 引事, «вступ» 引言:

«Цитата» 引文 – введення в текст цитат класиків у вигляді висловлювань для підвищення аргументації, виразності, художньої цінності тексту. Так зване цитування полягає в тому, щоб цитувати текст про античних класиків, щоб підвищити переконливість статті. Об'єктами цитування, окрім таких класичних книг, як «Ши цзін», «Лі шу», «І цзін», «Чунь цзю», виступали історичні книги, філософських трактатів, антологій.

«Прецедент» 引事 («稽古») – введення в текст цитування історичних обставин, вчинків історичних особистостей, історій пов'язаних з видатними особистостями для підтвердження власних поглядів. 3. «цитата-афоризм» 引言 – під так званою «цитатою-афоризмом» розуміють цитування відомих приказок, афоризмів, прислів'їв, балад (名言, 格言, 俗语, 谚语, 歌谣) та ін., які поширені в мові байхуа (тобто в пронародній мові).

Виділяють також:

Явне цитування (明引) – в тексті наводиться цитата наводиться окремо, без коментарів, інтерпретацій та текстових продовжень. Так, наприклад: «Конфуцій

сказав: «З трьох людей, що йдуть (по дорозі), обов'язково (хоч один) може стати моїм вчителем» («孔子曰：“三人行，必有我师”»).

Приховане цитування (暗引) – в тексті цитата наводиться в контексті вислова, трактування, подовжена інтерпретаціями. Так, наприклад: «Поразка – це мати успіху, тобі ні в якому разі не можна про це забувати» («失败乃成功之母，你千万不要气馁»).

Точне цитування (正引) – джерело, що наводить цитату, умовно погоджується з її первісним змістом та ставиться до нотованого змісту позитивно; цитата використовується у чистому вигляді, без зміни її первісного значення: зміст, використаної цитати, в контексті повністю співпадає зі первісним, оригінальним змістом. Так, розглянемо приклад з роману Цао Сюециня «Сон у червоному теремі»: «Ми у світі мертвих всі з залізними обличчями і позбавленні співчуття, не порівняти зі світом живих, де проявляють почуття та турботу, через що зтикаються з багатьма перешкодами («我们阴间上下都是铁面无私的，不比你们阳间瞻情顾意，有许多关碍处»·曹雪芹《红楼梦》). У цьому реченні ідіоматичний вислів «瞻情顾意» «проявляти почуття та турботу» використовуються у своєму первісному значенні без інших інтерпретацій.

«Цитування-навпаки» (反引), інша назва «зворотне використання» (反用) – джерело, що наводить цитату, умовно не погоджується з її змістом та ставиться до змісту негативно, і наводить цитату для подальшої критики її змісту. «Зворотне використання» також можна розділити на три види за формою.

1. Перший вид базується на тому, дослівно передати, скопіювати оригінальний текст, а потім заперечувати або вносити зміни. Розглянемо приклад з твору Лу Сіня: «Конфуцій сказав: «Будувати правильно стосунки найважче з жінками та низькими людьми. Якщо наблизити їх до себе – вони стануть розв'язними, якщо віддалиш від себе – зненавидять». Жінки та низькі люди відносяться до одного класу, але не зрозуміло чи відноситься до цього класу і «жінка-мати». Даосські вчителі пізніших поколінь завжди висловлювали повагу до жінки-матері, проте, навіть якщо і так, то незважаючи на це, китайки, які є

матерями, все ще презираються всіма чоловіками, крім їх синів. («孔子曰: «唯女子与小人为难养也, 近之则不逊, 远之则怨。」女子与小人归在一类里, 但不知道是否也包括了她的母亲。后来的道学先生们, 对于母亲, 表面上总算是敬重的了, 然而虽然如此, 中国的为母的女性, 还受着自己儿子以外的一切男性的轻蔑.» 鲁迅《南腔北调集·关于妇女解放》») [381, с. 64].

2. Другий тип базується на тому, щоб безпосередньо змінити оригінальний текст цитати, з метою змінити оригінальне значення на протилежне. Так розглянемо приклад з твору «Різні записи про морські подорожі» («海行杂记») авторства Чжу Цзиціна (朱自清): «Конфуцій, коли входив до імператорської кумирні предків, то розпитував про все». І це до наших часів вважається історією з прекрасним прикладом. Проте коли ти сідаєш в човен, то краще за все ні про що не питати» («子入太庙, 每事问。”至今传为美谈。但你入轮船, 最好每事不必问») [182].

3. Третій тип базується на тому, щоб процитувати основну думку оригінального тексту, а потім висловити заперечення. Розглянемо як приклад вірш поета доби Тан Лі Шань-іня «Цзя Ї»: «Коли імператор висловив бажання запросити добродішного чиновника для розмов, прославлений талант, пан Цзя, не мав собі рівних. Але, нажаль, півночі намарно просидів перед циновкою (імератора), (той) не питав про народ, а питав про нечисту силу та небожителів» («宣室求贤访逐臣, 贾生才调更无伦。可怜夜半虚前席, 不问苍生问鬼神。») [302]. Цзя Ї з династії Хань був дуже талановитим державним діячем, який зазнав остракізму та вигнання. Перші дві строфи вірша означають, що імператор Вень Хань викликав вигнаного Цзя Ї до кімнати Сюань, що було дуже почесним в той час для учених. Третя строфа означає, що імператор Вень з династії Хань смиренно ставив запитання і уважно слухав. Четверта строфа розповідає, що, імператор Вень Хань запитував не про життя народу та реальні події в світі, а про історії ілюзорних примар і богів. Третя і четверта строфа це цитата (天下苍生), в якій головна думка «цінувати видатні таланти підданих», проте Лі Шань-інь перетворив цю цитату на іронію, залишивши

тільки натяк на першоджерело: імператор у дійсності не цінує таланти, а викликає лише жаль тим, що сам немає таланту до управління.

Існує два види «запозичених цитувань». Один видів називають 改用 «зміненним використанням», тобто вихідне значення оригінального тексту та значення, яке має бути виражене, не є ані подібними, ані протилежними, а лише пов'язані в певному аспекті, при певних обставинах. Розглянемо приклад з «Вирази та слова зі світу людей» («人间词话») авторства Вана Говей (王国维): «І зараз, і в давнину видатні учні для великих вчинків повинні біли досягнути три рубіжа: «Вчора в ночі під західним вітром зав'яли смарагдові дерева, один підіймаюся на високу башту, дивлюся в даль на шлях небокраю» – це є перший рубіж. «Пояс на одязі поступово ширшає (обмотується у більше обхватів), але наприкінці немає каяття, заради государя згоден дійти до виснаження» – це є другий рубіж. «Тисячу разів я шукав його у натовпі, повернув голову, кинув раптовий погляд, а він як раз стоїть під світлом ліхтаря» – це є третій рубіж.» («古今之成大事业大学问者，必经过三种之境界: «昨夜西风凋碧树，独上高楼，望尽天涯路”此第一境也。“衣带渐宽终不悔，为伊消得人憔悴。”此第二境也。“众里寻他千百度，回头蓦见，那人正在灯火阑珊处。”此第三境也。» [262, с. 168]. У цьому відривку кожна з цитат не несе свого прямого значення, а також трактування її значення не є головною метою, всі три цитати потрібні для різнопланового зображення головної думки: «як стати видатною людиною». Перша цитата: «Вчора в ночі під західним вітром зав'яли смарагдові дерева, один підіймаюся на високу башту, дивлюся в даль на шлях небокраю» – це строфа з вірша «Метелик закохався в квітку» («蝶恋花») відомого поета Янь Шу (晏殊) доби Сун, несе таке переносне значення «прагнути ідеалів». Друга цитата «Пояс на одязі поступово ширшає (обмотується у більше обхватів), але наприкінці немає каяття, заради государя згоден дійти до виснаження» – це строфа з віршу «Метелик закохався в квітку» («蝶恋花») відомого поета Лю Юна (柳永) доби Сун, несе таке первісне значення «поступово марніти через відсутність коханого, страждати від любовної туги», переносне значення «старано, за будь яку ціну намагатися досягти успіхів, через служіння та навчання». Третя цитата

«Тисячу разів я шукав його у натовпі, повернув голову, кинув раптовий погляд, а він як раз стоїть під світлом ліхтаря» – це строфа з віршу «Справа лазурового нефриту» («青玉案») відомого поета Сіня Ціцзі (辛弃疾) доби Сун, передає в тексті значення «відчути несподівану радість від випадкового відкриття».

Іншим є запозичення символів, які складають разом у ідіоматичний зворот, для передачі складного змісту лаконічним шляхом, а також для побудови стислого вислову з максимальним ступенем художнього ефекту та інтуїтивного сприйняття.

У цьому дослідженні Також, ми розглянули роль аллюзій у процесах кодифікації давньокитайської мови. За допомогою аллюзій, перецитування та наслідування класичних творів, давньокитайська література зуміла зберегти свою спадщину та розвиватися на основі вже існуючих норм та традицій.

Аллюзії створювали складну мережу зв'язків між різними текстами та авторами, сприяючи збереженню літературної пам'яті та обміну ідеями. Цей прийом також покликаний забезпечити спільну основу для розуміння та спілкування в межах літературного колективу.

У результаті аллюзії вплинули на формування лексичного та граматичного апарату давньокитайської мови. Вони розширили словниковий запас та збагатили мову новими виразами та виразними засобами виразності. Крім того, аллюзії сприяли утвердженню та стандартизації певних лінгвістичних норм, що регулювали літературний процес того часу.

Ця стаття підкреслює важливість аллюзій у давньокитайській мові як засобу збереження та розвитку літературної спадщини. Розуміння їх ролі у кодифікації мовного апарату допомагає нам краще осмислити давньокитайську лінгвістичну та культурну специфіку. Аллюзії стали невід'ємною частиною давньокитайської літератури, відображаючи складну взаємодію між авторами, текстами та читачами того часу.

Таким чином, аллюзії у давньокитайській мові відіграли важливу роль у формуванні та розвитку літературної традиції. Вони стимулювали творчість, сприяли збереженню та поширенню знань, а також сприяли утвердженню лінгвістичних норм. Дослідження ролі аллюзій у кодифікації давньокитайської

мови є важливим кроком у розумінні культурних та лінгвістичних аспектів цієї багатошарової літературної традиції.

Також слід звернути увагу на такий аспект: розгляд аллюзій як відображення конфуціанської традиції вшанування предків і спадщини є цікавим поглядом на цей лінгвістичний прийом. Аллюзії можуть вважатися не лише засобом збереження та розвитку літературної спадщини, але і виявом поваги до попередників і традицій, як це вимагає конфуціанська філософія.

Конфуціанська філософія наголошує на важливості вшанування батьків, старших та предків. Вона робить акцент на збереженні й передаванні спадщини, культурних та моральних цінностей із покоління в покоління. У цьому контексті аллюзії можна сприймати як відображення цієї традиції в літературі, де автори продовжують вшановувати й утверджувати спадщину своїх попередників через використання цитат та посилань на їхні твори.

Крім того, збереження спадщини мовної культури та кодифікація мови можуть також відображати конфуціанську філософію, особливо в контексті засад «рівноваги» та «гармонії». Кодифікація мови, встановлення норм і правил, допомагають забезпечити стабільність і єдність в спілкуванні, що відповідає ідеям гармонії та рівноваги в конфуціанській філософії.

Зважаючи на це, можна стверджувати, що аллюзії, збереження спадщини та кодифікація мови в давньокитайській літературі можуть відображати й підтримувати конфуціанські принципи та цінності. Цей підхід розкриває глибше розуміння взаємозв'язку між лінгвістичними проявами та культурними впливами, що заслуговує на подальше вивчення та дослідження.

6. «Інтертекст» (互文), або «інтертекстуальність» (互文见义), як головна стилістична характеристика традиційного тексту

Давньокитайська література, з її величними творами та багатими традиціями, завжди вражала своєю глибиною та багатством. Але чи було це багатство можливим без використання інтертекстуальності? Інтертекстуальність, поняття, що означає взаємодію текстів, виявляється як ключовий елемент у формуванні, розвитку та збереженні давньокитайської літератури. Досліджуючи фрагменти

різних текстів, особливо такі, що підкреслюють взаємозв'язок між реченнями та строфами, ми можемо розкрити значення інтертексту для давньокитайської літератури, а також для кодифікації давньокитайської мови. Варто зауважити, що розуміння інтертекстуальності в давньокитайській літературі є ключовим для нашого глибшого осмислення культурних та лінгвістичних аспектів цього великого літературного періоду. Інтертекстуальність відіграла важливу роль у формуванні та розвитку мови, створенні стандартних форм виразу та передачі цінної культурної спадщини. Тому, продовжуючи наше дослідження, ми розкриємо багатогранність цього явища та розберемо його вплив на розвиток китайської літератури та мови в сучасному світі.

«Інтертекст» (互文) або «інтертекстуальність» (互文见义) – це риторичним прийомом, який часто застосовувався в класичній китайській поезії. Тлумачення змісту цього прийому у стародавніх текстах зі стилістики таке: «через взаємодію (окремих частин) створюється текст, поєднання (окремих частин) (дозволяє) побачити зміст (глибше)» («参互成文，合而见义») [358]. Також, можна охарактеризувати інтертекст, як опис одного явища, речі, дії через використання різних аспектів, різних прецедентів, різних понять, які не лише надають опис означуваному явищу, але і взаємодіють між собою: чергуються один з одним, взаємопроростають та доповнюють одне одного, перегукуються один з одним, роз'яснюють один одного і доповнюють один одного, протиставляються або співставляються одне з одним. Так, наприклад: «На сході та заході ростуть сосна та кипарис, справа та зліва зростають платани та тополі» («东西植松柏，左右种梧桐。») (《焦仲卿妻/孔雀东南飞》) [322].

Речення з інтертекстом характеризується тим, що у них пояснюється лише одна частина речення, або одне речення з двох, але загальне значення несуть в собі дві складові, між якими проходить взаємна передача власних змістів одне одному. Тому при аналізі цього прийому слід звертати увагу на дві складові. Загалом існує чотири типи інтертексту (单句互文，对句互文，隔句互文，排句互文), з яких найпоширенішими є два:

1. Інтертекст одного речення 单句. Так звана інтертекстуальність одного речення означає, що два слова в одному реченні переплітаються, проникають і доповнюють одне одного за змістом. Наприклад у вірші «По Цінь Хуай» 《泊秦淮》 Ду Фу (杜牧): «Дим огортає холодну воду; місячне світло огортає пісок» («烟笼寒水月笼沙»). У цьому вірші інтертекстуальними є такі сполучення: «дим огортає» та «місячне світло огортає», а також «вода» та «пісок».

2. Інтертекст двох речень 对句. Інтертекст двох речень або інтертекст побудований на взаємодоповненні (互文相补), означає, що два речення складають паралелізм та доповнюють одне одне за змістом в одному реченні переплітаються, проникають і доповнюють одне одного за змістом. Інтертекстуальність між реченнями має таку реалізацію в тексті: протилежне (друге) речення містить слова, які використовувалися в попередньому (першому) реченні, а вихідне (перше) речення містить слова, які виявляються у протилежному (другому) реченні. Наприклад:

1) «Відкриваю двері свого терему на заході, сідаю на своє ліжко на сході» («开我东阁门，坐我西阁床» вірш «Пісня про Мулань» («木兰辞» інша назва «木兰诗»). У цьому прикладі два речення взаємодоповнюються та демонструють загальну картину повернення додому.

2) «Перед вікном поправила зачіску-хмару, перед дзеркалом вдягнула жовті прикраси» («当窗理云鬓，对镜帖花黄» вірш «Пісня про Мулань» («木兰辞»). Інтертекстуальність присутня між: «вікно» та «дзеркало», «зачіска-хмара» та «жовті прикраси».

Перший фрагмент, який розглядає розділену інтертекстуальність, вказує на спосіб, яким поети використовували розбиття речень між іншими реченнями, щоб створити нові зв'язки і переосмислити зміст. Приклади, які були наведені, демонструють, як поетичні тексти взаємодіють один з одним, створюючи художню гармонію та глибину. Це свідчить про те, що інтертекстуальність була не тільки стилістичним прийомом, але й інструментом для збагачення мови та вираження складних ідей. Другий фрагмент розглядає ланцюжкову інтертекстуальність, де

більше ніж два речення утворюють мережу залежностей. Він підкреслює, що інтертекстуальність не обмежується лише двома текстами, але може охоплювати більше речень, строф або навіть віршів. У даному прикладі, фрагменти з вірша «Пісня про Му Лань» демонструють, як зв'язки між строфами доповнюють один одного, розширюючи зміст та сприяючи кращому розумінню поезії. Ці два фрагменти є лише початковими прикладами розгляду інтертекстуальності в давньокитайській літературі. Вони показують, що інтертекстуальність була важливою складовою частиною культурної спадщини, способом взаємодії між письменниками, а також способом збереження та розвитку мови. В подальшому дослідженні ми розглянемо різні аспекти інтертекстуальності у давньокитайській літературі, щоб краще розібратися в її значенні та впливі на формування мовного виразу.

3. Розділена інтертекстуальність (隔句互文): Цей тип інтертексту передбачає розділення двох речень іншими реченнями, але вони все одно взаємодоповнюються за змістом. Наприклад, «Протягом десятиденної відпустки; (прийшло) друзів настільки багато наче хмар; вітають тих, хто (приїхав) за тисячі лі; високоповажні друзі повністю зайняли всі місця» (十旬休假, 胜友如云; 千里逢迎, 高朋满座。《滕王阁序》)。 У цьому прикладі інтертекстуальністю пов'язані перша та третя строфа, друга та четверта, і вони мають семантичну взаємодоповнюваність.

4. Ланцюгова інтертекстуальність (排句互文): Цей тип інтертексту означає, що у ньому міститься більше двох речень. Прикладом такої інтертекстуальності можуть бути строфи з вірша «Пісня про Му Лань» (木兰辞): «На східному базарі купила скакуна, на західному базарі купила сідло, на південному базарі купила вуздечку, на північному базарі купила батіг» (东市买骏马, 西市买鞍鞢, 南市买辔头, 北市买长鞭). Тут ми бачимо, що чотири строфи вірша пов'язані між собою інтертекстуальністю.

Інтертекстуальність характеризується тим, що «текст скорочується, а зміст зберігається» (文省而意存), що проявляється у взаємному скороченні структури та

взаємному доповненні семантики. Наприклад, вірш «将军百战死，壮士十年归» («木兰诗»), в першому реченні пропущено «壮士», а в другому реченні пропущено «将军», що створює взаємне доповнення. Також, у вірші «当窗理云鬓，对镜帖花黄» (木兰诗), слова «理» і «贴» взаємодоповнюють один одного, оскільки ці дії відбуваються в одному контексті.

Можна зробити такі підсумки про значення інтертексту для кодифікації давньокитайської мови:

1. Інтертекстуальність мала велике значення для кодифікації давньокитайської мови. Використання вже існуючих текстів та поезійних традицій у нових творах допомагало встановити та зберегти стандартні форми виразу і лексичні засоби мови. Приклади, які були наведені раніше, свідчать про те, що поети використовували вже відомі речення, структури та фрази для створення нових текстів. Це сприяло стандартизації та уніфікації мови, а також утвердженню літературних норм.

2. Інтертекстуальність допомагала зберегти і передати культурну спадщину. Використання посилок на вже існуючі тексти та поетичні традиції в давньокитайській літературі дозволяло передавати і розширювати цінні знання, філософію, моральні цінності та історію наступним поколінням. Інтертекстуальність стимулювала спільну пам'ять та розуміння серед читачів, сприяючи збереженню та розповсюдженню культурної спадщини давнього Китаю.

3. Інтертекстуальність сприяла розвитку та еволюції мови. Використання елементів існуючих текстів та поетичних традицій у нових творах сприяло створенню інноваційних виразних засобів та стилістичних прийомів. Поети й письменники вдихали нове життя в давні тексти, внесли зміни в їхню структуру та зміст, створюючи тим самим нові варіанти та розширюючи межі мовного виразу.

Таким чином, інтертекстуальність у давньокитайській літературі мала значення для кодифікації мови, створення стандартних форм виразу, передачі культурної спадщини та розвитку мови шляхом впровадження нових інноваційних елементів.

7. Антитеза (对偶) і паралелізм (对仗) як кодифіковані засоби створення стилістичного ефекту та граматичної структуризації художнього тексту.

Давньокитайська мова відіграє важливу роль у культурному та лінгвістичному спадщині Китаю. Її розвиток пройшов через різні етапи і протягом цього часу виникли різні лінгвістичні стилі та стилістичні засоби, які відіграли суттєву роль у формуванні та кодифікації давньокитайської мови. У цій роботі ми зосередимося на двох стилістичних засобах – антитезі та паралелізмі, які мають значення для кодифікації давньокитайської мови. Антитеза, що базується на принципі протиставлення, та паралелізм, який ґрунтується на граматичній симетрії, стали важливими елементами структури мови того періоду.

Перший з них, антитеза, використовується для створення контрастів та вираження протилежностей. Її вживання сприяло створенню ясності та емоційної виразності у текстах, дозволяючи передати глибші значення та ідеї. Антитеза стала основою для розвитку багатьох літературних жанрів, у тому числі поезії та філософських трактатів, які збереглися до наших днів.

Другий стилістичний засіб, паралелізм, ґрунтується на граматичній симетрії та чергуванні тонів. Він забезпечував музикальність та ритмічність мови, роблячи її легко запам'ятовуваною та приємною на слух. Паралелізм широко використовувався в поезії та віршованій прозі, що сприяло формуванню характерних риторичних схем та структур.

Обидва ці стилістичні засоби, антитеза та паралелізм, мають велике значення для кодифікації давньокитайської мови. Вони сприяли не тільки розвитку літератури, але й створенню системи мовних норм та правил. Їх використання допомагало утверджувати стійкість мовної системи та зберігати культурну спадщину.

Отже, розглянемо детально роль антитези та паралелізму у кодифікації давньокитайської мови, проаналізуємо їх функції, використання та вплив на формування мовних норм того періоду. Наше дослідження допоможе краще розуміти значення цих стилістичних засобів у розвитку давньокитайської мови, а

також та виявити їхню важливість для сучасного вивчення та сприйняття культурної спадщини Китаю.

Антитеза – це стилістичний прийом, в основі якого закладене протиставлення двох словосполучень, строф або речень за ознакою відповідності, подібності або ідентичності висловлюваних значень. Два об'єкти протиставлення мають однакову, симетричну граматичну побудову та характеризуються: максимально стислою формою передачі при максимальному змістовому навантаженні. Антитеза використовується в тексті для посилення виразності мови. Антитеза: стилістичний спосіб вираження протилежних, подібних або пов'язаних між собою значень за допомогою двох словосполучень, речень, строф з однаковою граматичною структурою, рівною кількістю та симетричними значеннями слів.

За формою розрізняють: антитезу в одному реченні (单句对偶), антитеза між парними реченнями (偶句对偶), антитезу між декількома реченнями (偶句对偶).

Антитеза одного речення (单句对偶) характеризується наявністю словосполучень, що протиставляються або речень, які протиставляються (у складному реченні). Так наприклад: «навіть маленьке добро нагороджується, навіть мізерне зло карається» («善无微而不赏, 恶无纤而不». 《诸葛亮传》)

Антитеза між парними реченнями (偶句对偶), у цьому стилістичному прийомі антитезу складають пари речень: 1 та 2, 3 та 4 і т.д.. Так, наприклад: «Шість царств загинули. Чотири моря стали одним. Вирубали дерева з Шу. Вийшов палац А-фан» («六王毕, 四海一。蜀山兀, 阿房出». 《阿房宫赋》). У цьому прикладі наочно видно антитезу першого та другого речення, третього та четвертого.

3. Антитеза між декількома реченнями (偶句对偶) – в основі цього виду антитези закладено протиставлення одній групі речень, словосполучень, можна навіть сказати об'єктів іншій групі, так у розглянутому нижче прикладі з «Заохочення до навчання» («劝学») група з трьох об'єктів протиставляється групі також з трьох об'єктів:

1. Коли махаєш рукою з високого місця, рука не стає довшою, але люди, що далеко бачать її добре.

2. Коли кричиш по вітру, звук не стає сильнішим, але люди, що не близько чують ясно. (1.登高而招，臂非加长也，而见者远；2.顺风而呼，声非加疾也，而闻者彰。《劝学》)

З точки зору змісту розрізняють такі види антитези: антитеза взаємодоповнення та співставлення (正对偶), антитеза протиставлення (反对偶), антитеза перехідного значення (串对偶 або 流水对).

Антитеза взаємодоповнення та співставлення (正对偶): значення об'єктів, які складають антитезу однакове, подібне, або об'єкти доповнюють зміст один одного. Наприклад: «знайди в морі людей щирого друга, і навіть розлучені, на краю землі, ви будете як близькі сусіди» (海内存知己，天涯若比邻。《送杜少府之任蜀州》)

Антитеза протиставлення (反对偶): значення об'єктів, які складають антитезу протилежні. Наприклад запис зі твору «Шість королівств» («六国论»): «Земля феодалів обмежена, і їхнє бажання захопити Цінь не може бути задоволено. Чим більше ви даєте йому, тим більше воно захоплює вас. («Земля феодалів обмежена» і «бажання захопити Цінь не може бути задоволено» – це протиставлення, а «чим більше ви даєте» та «тим більше воно захоплює» – протиставлення)» («诸侯之地有限，暴秦之欲无厌，奉之弥繁，侵之愈急»).

Антитеза перехідного значення (串对偶 або 流水对) значення об'єктів, які складають антитезу пов'язані між собою однією думкою, другий об'єкт розвиває думку розпочату в першому об'єкті антитези. Наприклад, строфи з вірша «Підіймаюся на башту Жовтого журавля» («登鹤雀楼»): «Якщо бажаєте побачити на тисячу лі більше, то підійміться ще на поверх вище» («欲穷千里目，更上一层楼»).

8. Паралелізм (对仗).

Паралелізм (对仗 інші назви 队仗, 排偶) є різновидом антитези: антитеза побудована з чутким дотриманням граматичної симетрії, принципів співставлення

або протиставлення лексичного складу, а також з урахуванням чергування тон називали паралелізмом. Через вимоги до чергування тоні, паралелізм, у більшості своїй, широко вживався у поезії або у віршованій прозі (інша паралельна проза 骈文). Паралелізм у віршах бів нами детально проаналізований у дисертації «Функції паралелізму в мові китайської поезії епохи Тан». Щодо паралелізму та його функцій в тексті, то ми розглянули цю проблематику на прикладі паралелізму як стилістичного засобу у романі «Трицарство».

Синтаксичний паралелізм використовувався ще в давніх поетичних творах Китаю, зокрема в збірці народної поезії «Шицзін» та в філософському трактаті «Дао де цзін». Цей стиль розвинувся та розквітнув у поезії періоду Тан (618–907 рр.). Важливо зазначити особливості синтаксичного паралелізму в китайській мові. Паралелізм (对仗 або 对偶) завжди передбачає наявність двох елементів (фраз або речень), що мають однакову синтаксичну структуру. Елементи, які поєднуються паралелізмом, пов'язані не лише змістом, але й звуковою формою, такими як чергування тонів і рима. Ці особливості використання паралелізму спричинили його поширення в поетичних текстах (у давньокитайській прозі також існували стилістичні прийоми, що мають схоже визначення з синтаксичним паралелізмом), зокрема в віршах епохи Тан, пісенних віршах епохи Сун та драматичних аріях епохи Юань.

Паралелізм був поширеним явищем у поетичному тексті. У китайських романах XIV–XVI століть використовувався синтаксичний паралелізм у назвах розділів, що додавав їм поетичності. Правила формування паралелізму були основою для нових форм синтаксичного паралелізму у прозі. Паралельні ієрогліфи розташовувалися на ритмічно паралельних позиціях, підкреслюючи схожість синтаксичної структури. Так, у романі «Трицарство» використовував симетричні назви розділів [95].

Синтаксичний паралелізм застосовується в текстах романів з трьох основних причин. По-перше, він використовується для структурування тексту. По-друге, такий паралелізм об'єднує кожен елемент тексту в єдину систему, що тісно пов'язана між собою. По-третє, ієрогліфи, що утворюють паралелізм, поглиблюють

їхнє значення і набувають нових відтінків. При створенні синтаксичного паралелізму використовується однаковий принцип вибору ієрогліфів: вони повинні належати до однієї граматичної та синтаксичної категорії. В давньокитайській мові відсутній чіткий поділ на частини мови, тому паралелізм є необхідним засобом для правильного перекладу текстів і допомагає зрозуміти їх зміст. Таким чином, завдання першого рядка полягає у наданні ключа до синтаксичної конструкції другого рядка. Ця особливість китайського паралелізму виникає з властивостей давньокитайської мови веньянь. Зокрема, перекладачу необхідно звернути увагу на цю особливість, оскільки завдяки паралелізму можна краще розуміти функції окремих слів і, за допомогою утворення чітко відокремлених фраз, розкрити зміст речення в цілому.

В давньокитайській мові, паралелізм виконує важливу функцію, що нерозривно об'єднує слова, речення та рядки, незалежно від їхнього місця та структури, у контексті найближчих і віддалених словесних зв'язків. Варто звернути увагу на роль першого рядка у давньокитайських текстах, оскільки в більшості випадків він надає ключ до синтаксичної конструкції другого рядка. Ця специфічна функція китайського паралелізму впливає з особливостей давньокитайської мови веньянь. Також слід враховувати вплив релігійно-філософських принципів під час дослідження стилістичного прийому, такого як паралелізм. Учення про дуалізм сил *інь* та *ян*, які розглядаються як основні космічні сили руху та першопричини постійної мінливості в природі, є неодмінною складовою діалектичних концепцій в китайській філософії. Тобто принцип бінарності було використано також у якості головного засобу членування тексту, який до того ж взяв на себе в додаткове стилістичне навантаження. Водночас, категорія *інь-ян* вплинула і на добір лексичного складу при побудові паралелізму, так найчастіше протиставлялися предмети й об'єкти – носії різних «зарядів», наприклад 日 (rì) *Сонце* (*ян*) протиставлялося 月 (yuè) *Місяцеві* (*інь*), 日 (rì) *день* – 夜 (yè) *ночі*, 天 (tiān) *небо* – 土 (tǔ) *землі*, 山 (shān) *гори* – 河 (hé) *рікам*, 龍 (lóng) *дракон* – 鳳 (fèng) *феніксові* тощо. [114]. Дуалізм начал *інь* та *ян* провляється в тексті не лише при паралелізмі слів та речень (на рівні синтаксису та лексики), але і на рівні рим і тонів, тобто

фонетичному рівні – так рівний тон є носієм янського начала, а три інших, відповідно, іньського. Вкажемо ще на декілька пар ієрогліфів, що традиційно протиставляються (кожна пара протиставляється за принципом інь-ян: 珠 (zhū) перлина – 玉 (yù) яшма (перлина є носієм іньської енергії, яшма – янської); 日 (rì) Сонце – 月 (yuè) Місяць, 茶 (chá) чай – 酒 (jiǔ) вино, 红 (hóng) червоний – 绿 (lǜ) зелений. Отже, прагнення досягнути гармонії *інь* та *ян* втілено через паралелізм на багатьох рівнях тексту. *Інь* та *ян* проявляються у тексті на всіх мовних рівнях: безпосередньо за допомогою ієрогліфічної писемності, через лексичне значення, через синтаксичну побудову, через чергування тонів та рим. Паралелізм у текстах проявляється на фонетичному рівні через склади з модуляцією тону протиставляються складам без модуляції тону

Як було сказано вище граматики, як галузь лінгвістичного вчення була майже не представлена в китайській філологічній традиції, окрім словників сліжбових слів, як також представляли не стільки граматичну, скільки лексикографічну традицію китайської мови. Але відсутність граматичних досліджень у прийнятому розумінні цього явища західною традицією до кінця 19 ст. може свідчити про те, що функції граматики, а саме синтаксичну організацію тексту та членування речення взяли на себе інші галузі лінгвістики, а саме стилістика (у більшому ступені) та фонетика (у меньшому). Велика кількість літератури присвяченій стилістиці та фонетиці, а також місце паралелізму і у китайській культурі взагалі, і у китайській філології зокрема, свідчить про те, що давньокитайська філологічна традиція використала інший інструментарій для досягнення однакових з західною традицією цілей: побудови та членування тексту. Отже, можемо зробити такі висновки:

1. Паралелізм був необхідним для того, щоб розбити текст і тим самим полегшити його сприйняття; встановити парадигматичні відношення між елементами тексту.

2. Паралелізм у тексті присутній на всіх мовних рівнях: фонологічному, лексичному, синтаксичному тощо.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі ми розглянули головні праці, котрі виконували функцію кодифікаторів стилістичних норм протягом в діяхронічному розвитку, а саме: появи праці Цао Пі, згодом з'являються інші дослідження присвячені стилістичній кодифікації, найбільш видатними були

1. Трактат «Дянь лунь. Лунь вень» (досл. «Обговорення класики. Критичні статті»), а саме есе Цао Пі.

2. «Вень Фу» досл. «Проза та вірші») філологічна праця Лу Цзі за часів Західної династії Цзін (265-420 рр.). У цьому дослідженні вже було визначено десять видів тексту та описано стилістичні ознаки кожного.

3. «Вень сюнь» («Обрані твори»), це філологічне дослідження, відоме в історії китайської філології як «Чжаомін вень сюань» («Обрані твори Чжаоміна»). Автором його є Чжаомін, спадкоємець трону, який написав це працю під час Південної династії Ляо (97-125 рр.). Чжаомін дослідив 38 видів літературних форм тексту.

4. «Вень сінь дяо лун» («Літературний дух різьбленого дракона») – це видатна праця теоретика китайської філології Лю Сє, яка була написана за часів південної династії Ці (479–502 рр.). У цій праці вивчалися форми та стилістичні засоби конфуціанських канонів, філософських творів, літописів, віршованої літератури та інших.

5. «Критичний аналіз форм статей» – праця У Не, в якій розглядається 59 форм тексту. Ця праця вийшла за часів династії Мін (1368–1644 рр.).

6. «Чіткий аналіз форм статей» – праця Сю Шицена, в якій розглядається 127 форм тексту. Ця праця також вийшла за часів династії Мін (1368-1644 рр.).

7. «Гу вень ци лей цзуань» («Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту») – філологічна праця автора Яо На, в якій розглядається 13 форм тексту. Ця праця вийшла за часів династії Цін (1644–1911 рр.).

Аналіз процесів стилістичної кодифікації, зроблений на основі ключових кодифікаційних праць, дозволяє зробити такі висновки, що філологи наступних

покоління не обмежували себе лише чотирма формами літературного тексту окресленими Цао Пі, а значно розширили цей список, тож існували такі традиційні форми, як: 骚, 诗, 乐府, 赋, 颂赞, 祝盟, 铭, 箴, 诔, 碑, 哀吊, 杂文, 史传, 诸子, 论, 说, 诏, 策, 章表, 奏, 启, 议对, 书记. Проте головним, що було започатковано Цао Пі та зберігалось наступними поколіннями дослідників було наступне: лише ті літературні форми тексту, що відповідають високим цілям служіння державі досліджувалися, кодифікувалися та зберігалися.

Отже, можна стверджувати, що трактат Цао Пі не лише визначив стилістичні форми літературного тексту, а й започаткував, і це найголовніше, розподіл літератури на високу та низьку, зазначивши як критерій «ставлення до справи управління країною» і вказавши тим самим напрямок для подальшого розвитку стилістичної кодифікації.

Кодифікація стилістичних феноменів у мові байхуа починається з появи літературної критики. Головними працями з кодифікації тут можна назвати коментарі Цзіня Шентаня (金圣叹) до роману «Річкове прибережжя» («水浒传»), «Передмови до «Записів на камені» («戚蓼生序本») авторства Ці Лушена (戚蓼生, 1730–1792 pp.) та ін. Також до кодифікаторів стилістичних норм можна віднести тексти видатних творів художньої літератури, а саме як конфуціанський канон «Лунь юй», роман Цао Сюециня «Сон у червоному теремі», Ло Гуанчжуна «Трицарство», «Річкове прибережжя» Ши Найаня та ін.

Традиційними для текстів на мовах веньянь и байхуа є такі стилістичні засоби: аллюзія (引用) (або «цитування»), можна розділити на три категорії: «цитата» (引文), «прецедент» (引事), «вступ» (引言), символ (象征), «антономазія» (代称), «паралельна згадка» (并提), «інтертекст» (互文) або «інтертекстуальність» (互文见义), антитеза (对偶), повтор (反复), запитання (设问), запозичення (借代), протиставлення з контрастом (对比), колороніми (颜色词), «евфемізм» (委婉), каламбур (双关) та ін.

Історія стилістичної кодифікації є невід'ємною складовою вивчення китайської мови, яка надає важливий матеріал для розуміння її лінгвістичних явищ.

Вона містить дослідження процесу формування та розвитку стилістичних норм і правил у китайській літературі.

Аналіз витоків стилістичної кодифікації прослідковується до давніх часів, коли з'явилися перші спроби класифікувати різні стилі та жанри писемного та усного мовлення. З появою книжності у Китаї та розвитком літературних традицій з'явилися перші систематичні підходи до стилістичної аналітики. Одним з важливих етапів історії стилістичної кодифікації було написання перших творів, присвячених самому процесу стилістичної аналітики та класифікації. Ці твори виконували функцію пояснення та систематизації різних стилів та жанрів мовлення, а також надавали вказівки щодо використання відповідних стилістичних засобів і прийомів. Розуміння значення перших творів зі стилістичної кодифікації дозволяє нам проникнути у сутність китайської мови та вивчити характеристики її різних стилів і виразових засобів. Ці твори стали основою для подальших досліджень і розвитку стилістичної теорії у китайській філології. Отже, історія стилістичної кодифікації та аналіз її витоків, а також значення перших творів зі стилістичною кодифікацією, мають важливе значення у вивченні китайської мови та розкривають різнобічні аспекти лінгвістичних явищ, що присутні у цій мові.

РОЗДІЛ 4.

МЕХАНІЗМИ КОДИФІКАЦІЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ МИСЛЕННЯ

4.1. Механізми мислення та їхній вплив на процеси мовної кодифікації

У форматі нашого дослідження головним є питанням, як типи мислення та механізми мислення впливають на кодифікацію китайської мови. Якщо розглядати процеси кодифікації мови на загальних засадах без урахування відношення до певної мови, то можна навести такі факти:

- у мовах, у яких домінує логічний механізм мислення, кодифікація мови може містити точні визначення та формалізовані правила граматики. У таких мовах може бути менше місця для метафор та образності; у мовах, у яких домінує логічний механізм мислення, нові слова можуть найчастіше створюватися шляхом поєднання вже існуючих слів або додавання префіксів та суфіксів.
- у мовах, де домінує інтуїтивний механізм мислення, кодифікація мови може містити багаті образи, метафори і символи. Такі мови можуть бути менш формалізованими та мати більш вільну граматику; у мовах, де домінує інтуїтивний механізм мислення, нові слова можуть з'являтися завдяки створенню нових образів і метафор.

Таким чином, механізми мислення можуть впливати на різні аспекти кодифікації мови, тому відображення механізмів мислення в кодифікації кожного мовного рівня потребує детального розгляду.

Процеси та типи мислення можуть відобразитися у фонетичній кодифікації мови, яка стосується звукового складу та вимови слів. Так, давньокитайська мова має свої особливості, пов'язані з її фонетичною кодифікацією, і які, можливо, можуть бути пов'язані з типами мислення в той час.

Деякі вчені припускають, що в давньокитайській культурі була поширена ідея про те, що світ складається з протилежностей, наприклад, світло-темрява, чоловіче-жіноче, активне-пасивне. Ця ідея могла вплинути на механізми мислення

та сприяти розподілу світу на протилежності, тож бінарне мислення проявляється в фонетичній кодифікації на рівні розподілу високої та низької тональності (阴阳); протиставлення тонів при складанні віршів (наприклад в класичному вірші обов'язковим є протиставлення тонів по принципу рівний тон (平) та нерівний тон (仄), слід зазначити, що таке протиставлення базується на філософській концепції Інь-Ян, де рівний тон 平 узагальнює енергію ян 阳, а нерівний 仄 – інь 阴).

Організація лексичного матеріалу у давньокитайській мові також відбивала механізми мислення. Наприклад, давньокитайська традиція кодифікації починається з лексикографічних праць (на відміну від західних традицій, де першими працями були граматики, а словники вже завершували формування традиції), таке впорядкування лексичного матеріалу відображало механізми мислення, пов'язані з категоризацією і класифікацією інформації та інтуїтивним мисленням (в західній традиції кодифікації поява граматик може свідчити про потужний розвиток логічного типу мислення). Якщо розглядати перші давньокитайські словники словник «Єр Я» («尔雅»), словник «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字»), словник «Фан Янь» («方言», повна назва «輶轩使者绝代语释别国方言»), словник «Ши Мін» («释名», досл. «Пояснення імен»), то у цілому, всі згадані словники втілюють механізми мислення, пов'язані з аналізом, класифікацією і систематизацією інформації, що було притаманно давньокитайській культурі загалом.

У китайській лексичній традиції кодифікації переважав прескриптивний підхід. Цей підхід до філології виражає прагнення зберегти мовну традицію та історичну цілісність мови, оскільки правильне написання слів дозволяє зберегти зв'язок із попередніми поколіннями та зберегти знання та традиції. Прескриптивний підхід у лінгвістиці ставить до центру внутрішні правила, норми та стандарти мови, які вважаються правильними. Він описує, якою має бути мова та встановлює правила, які визначають «правильність», тобто цей підхід розподіляє мовні явища на «правильні» та «неправильні». Акцентування уваги на такому

чіткому розподілі свідчить про вплив на процеси кодифікації давньокитайської мови бінарного типу мислення.

Механізми кодифікації мови, які існували в давньокитайській філологічній традиції, відобразились також і у процесах кодифікації стилістичних феноменів.

Розвинута термінологічна система, яка використовується в китайській традиції мовознавства для опису стилістики, відображає механізми мислення, пов'язані з класифікацією та категоризацією мовних явищ. Кожен термін має свій унікальний зміст та відображає різні аспекти стилістичних явищ, тому такий підхід до кодифікації стилістичних явищ (заснований на систематизації та класифікації) передбачає високий рівень аналітичного мислення та організації знань.

Нарешті, механізми кодифікації мови виявлялися у використанні певних стилістичних прийомів передачі певних емоційних чи естетичних ефектів. Наприклад, використання паралелізму та рими в поезії було широко поширене в давньокитайській літературі та вважалося ефективним способом передачі емоційного змісту. Також використання символіки та метафор було часто використовуваним способом передачі певних значень та асоціацій у мові.

Кожна з цих форм давньокитайського тексту відображає свої механізми мислення:

Таблиця 4.1.

Типи механізмів мислення

Типи мислення	Жанри/типи/форми тексту
Логічне (причинно-наслідкове) мислення	Наукові статті, есе, філософські трактати, розміркування, документація (辩论, 说, 论, 奏议, 序, 跋, 赠序, 书, 注疏 та ін.)
Інтуїтивне мислення	Поезія, літературні твори, де важлива емоційна складова та образність (赋, 赠序, 铭, 祭文, 传奇, 杂记, 游记, 话本, 小说.)
Бінарне мислення	Ідеологічні матеріали, політичні та моралізаторські твори, де важливим є чіткий розподіл на «вірно/не вірно», «добро/зло», «світле/темне», «інь/ян» (书经, 诸子, «паралельна проза» 骈体文)
Емпатія	Романи, повісті, оповідання, де важлива глибина та характери персонажів, звернення до емоційної складової (赋, 赠序, 铭, 祭文, 传奇, 杂记, 游记, 话本, 小说).

Слід зазначити, що насправді можуть бути перетини та комбінації різних типів мислення у різних жанрах та формах літературного тексту. Так, наприклад, вірші поєднують у собі асоціативність, образність та побудову строф на основі паралелізму, що вказує на наявність асоціативного та бінарного типів мислення. Так само тексти форми 辩论, 说, 论, 奏议, 序, 跋, 赠序 представляють комбінацію логічного типу мислення (на рівні змісту) з бінарним (текст побудований за принципом паралелізму, тобто це «паралельна проза» (骈体文)).

Риторичні прийоми та фігури в тексті можуть відображати різні типи мислення, у тому числі логічне причинно-наслідкове мислення, інтуїтивне мислення, бінарне мислення та емпатію. Деякі з них можуть бути використані в різних типах текстів, залежно від цілей та завдань автора. Логічне причинно-наслідкове мислення може відобразитися в тексті за допомогою наступних риторичних прийомів та фігур:

- аргументація: використання логічних аргументів та аргументів для підтвердження тверджень та висновків;
- доказ: подання фактів, статистики та інших даних для підтвердження тверджень та висновків;
- силлогізм: логічний висновок, що складається з двох передумов та висновку;
- концептуальний аналіз: аналіз концепції чи ідеї на основі її складових та властивостей;
- структурування тексту: використання послідовної структури тексту для чіткої передачі причинно-наслідкових зв'язків між ідеями;
- інтуїтивне мислення може відобразитися в тексті за допомогою наступних риторичних прийомів та фігур;
- асоціація: зв'язування ідей та концепцій на основі їх асоціацій та подоби;
- іронія: використання протилежного значення слів або образів для вираження думок та почуттів;
- метафора: використання образів та метафор для передачі ідей та почуттів.

Бінарне мислення є способом мислення, заснованому на розподілі на два протилежних поняття, тому риторичні прийоми і постаті, які відображають бінарне мислення, будуть використовувати яскраво виражені опозиції та контрасти. Бінарне мислення може відобразитися в тексті за допомогою наступних риторичних прийомів та фігур:

- антитеза – використання протилежних понять в одному висловлюванні, наприклад: «свіже повітря та задушливе міське повітря»;
- парадокс – використання суперечливих ідей разом, щоб привернути увагу і викликати роздуми, наприклад: «менше означає більше»;
- дихотомія – поділ понять на дві протилежні категорії, наприклад: «добре і погано», «чорне та біле»;
- риторичні прийоми та фігури, що відображають емпатію, можуть містити:
 - анафору – повторення слів чи фраз на початку речень, щоб посилити емоційний вплив, наприклад: «Я бачив, як ти страждаєш. Я бачив, як ти плачеш. Я бачив, як ти борешся»;
 - епітет – використання барвистих описів, щоб створити емоційний зв'язок із читачем, наприклад: «тепле, душевне вітання».

Риторичні прийоми та постаті можуть використовуватись у різних типах текстів, але у кожному випадку вони можуть відображати певні аспекти мислення та емоцій. Нижче ми наводимо таблицю, в якій стилістичні прийоми характерні для давньокитайських мов веньянь и байхуа розподілено за типами мислення.

Таблиця 4.2.

Стилістичні прийоми за типами мислення

Типи мислення	Стилістичні прийоми
Інтуїтивне мислення	Метафора, порівняння, символ, аллегорія, аллюзія
Логічне мислення	Причинно-наслідковий зв'язок (рамкові конструкції), класифікація, чітке визначення, використання логічної або канонічної структури сюжету, яка підпорядковується традиційним літературним конвенціям
Бінарне мислення	Антитеза, дихотомія, паралелізм

Серед визначених вище стилістичних прийомів слід виділити такі, що є провідними для всієї китайської філологічної традиції:

1) Прийом аллюзії (відсилка до творів попередників) реалізує традицію наслідування та конфуціанську концепцію поваги до старших (тут повага до здобутків попередніх поколінь та збереження традиції). З одного боку, використання аллюзій є проявом інтуїтивного мислення, оскільки дозволяє автору неявно передавати додаткову інформацію та контекст, покладаючись на знання читача та його здатність розуміти посилення. Це особливо часто зустрічається у традиційній китайській поезії, де автори використовували образи та мотиви, знайомі читачам з інших творів. З іншого боку, традиція наслідування є проявом причино-наслідкового мислення, оскільки автори, дотримуючись встановлених шаблонів та конвенцій, можуть створювати твори, які відповідають очікуванням читачів та отримують визнання у культурі. Такий підхід був заснований на конфуціанській ідеології, в якій повага до старших та встановлених порядків є важливим ціннісним орієнтиром. Таким чином, в класичній китайській літературі аллюзія та дотримання традицій були основними способами створення та інтерпретації літературних творів. На цьому етапі виникає питання: якщо традиції відсилання та наслідування є настільки важливими та розвинутими, то яким чином виникає новаторство в стилях та стильових рішеннях літературного тексту? Нові ідеї та форми з'являлися через переосмислення традиційних тем та мотивів, у давньокитайських текстах часто зустрічаються цитати, аллюзії та посилення на інші твори, і це не заважає створенню чогось нового та оригінального. Тому що такі посилення використовуються автором, щоб зміцнити зв'язок з літературною спадщиною або відійти від звичної інтерпретації теми. Таким чином, переосмислення та реінтерпретація вже існуючих тем, сюжетів та символів стають одним із способів досягнення оригінальності в літературі. Важливим в створенні вдалої аллюзії є те, щоб автор зробив свій власний внесок і зумів створити щось нове, незважаючи на використання вже відомих тем та символів.

2) Паралелізм – цей прийом реалізують механізми бінарного мислення, які впливають на принципи кодифікації феноменів всіх мовних рівнів.

Отже, в нашому дослідженні ми розглянули типи та механізми мислення та наочно побачили їх відображення та вплив на кодифікацію мовних явищ, нами було доведено, що головні принципи та форми кодифікації давньокитайської мови залежали від типів мислення.

4.2. Вплив типів мислення на фонетичну кодифікацію давньокитайської мови: асоціативне та причинно-наслідкове мислення

Фонетична кодифікація є важливим аспектом вивчення мови, який передбачає систематизацію та організацію звукового складу мовного виразу. У дослідженнях фонетичної кодифікації давніх мов, зокрема давньокитайської мови, одним із ключових аспектів є вплив типів мислення на механізми та системи кодифікації.

Цей розділ присвячений аналізу взаємозв'язку між типами мислення та фонетичною кодифікацією давньокитайської мови. У ході дослідження розглянуто три типи мислення: асоціативне мислення, бінарне мислення та причинно-наслідкове мислення. При цьому акцент зроблено на двох головних типах: асоціативному та причинно-наслідковому мисленні, які виявилися найбільш суттєвими у контексті фонетичної кодифікації давньокитайської мови.

Асоціативне мислення базується на здатності сприймати асоціативні зв'язки та встановлювати зв'язки між різними об'єктами чи поняттями. У контексті фонетичної кодифікації, асоціативне мислення може впливати на вибір фонетичних символів чи рим, орієнтуючись на асоціації з конкретними звуками, значеннями або образами. Це може сприяти створенню системи звуків, яка відображається у фонетичних таблицях та словниках рим.

Причинно-наслідкове мислення засноване на встановленні зв'язків причинної залежності між подіями чи явищами. У контексті фонетичної кодифікації, причинно-наслідкове мислення може впливати на утворення звукових

законів та правил, які визначають зміни звуків в мовному виразі. Це може бути відображено у системі тонів, інтонації та зміні фонетичних елементів, що підкреслюють причинну залежність між звуками.

В процесі дослідження було виявлено, що типи мислення, зокрема асоціативне та причинно-наслідкове, мають значний вплив на механізми та системи фонетичної кодифікації давньокитайської мови. Асоціативне мислення сприяло формуванню асоціативних зв'язків між звуками та значеннями, що відображаються у виборі фонетичних символів та словників рим. Проте, причинно-наслідкове мислення вказує на зміну звуків в залежності від їхньої причинної ролі в системі мовного виразу.

Можна висловити такі результати дослідження про системи та механізми кодифікації давньокитайської мови. Основні аспекти, які можна обговорити, складаються з асоціативного мислення, бінарного мислення та причинно-наслідкового зв'язку.

Асоціативне мислення та системи кодифікації грають важну роль у формуванні та систематизації фонетичної системи давньокитайської мови. Різні національності та культури можуть мати власні уявлення про звуки та їх значення, що впливає на спосіб опису та систематизації фонетичної системи. В китайській мові, зокрема в давньокитайській, можна помітити вплив асоціативного мислення на системи кодифікації. Асоціативні зв'язки між знаками та смислами допомагають створювати складні абстрактні концепти та символи. Наприклад, ієрогліфи використовують метафоричні або символічні зображення, які мають асоціативний зв'язок зі значенням, що вони виражають. Уніфікація писемності та римування базується на стандартизації фонетичних та семантичних асоціацій між знаками та їх значеннями, полегшуючи комунікацію та розуміння текстів. Крім того, асоціативне мислення виявляється у формуванні різних видів китайської мови на основі римування та фонетичних стандартів. Утворення фонетичної системи також використовує асоціативне мислення, зокрема використання фоноідеограм для позначення звуків у китайській мові. Фоноідеограми допомагають відтворити фонетичну інформацію і сприяють реконструкції фонетичної системи

давньокитайської мови. Письмові матеріали, такі як рими в стародавніх віршах, можуть надати фонетичні дані про вимову, де звукова форма слів асоціюється з графічними зображеннями або символами. Використання неофіційних словників рим при складанні віршів та арій також може вказувати на використання асоціативного мислення, де звукова форма слів асоціюється з літературними формами та музичними елементами в поезії.

Бінарне мислення та кодифікація. У тексті не надається безпосередня зв'язок з бінарним мисленням. Однак, з урахуванням складу населення Китайської Народної Республіки, де існує багато національностей, можна припустити, що використання бінарного мислення, де розуміння та опис звуків базується на протиставленні та відмінностях між ними, може мати вплив на механізми та системи кодифікації фонетичної системи.

Парність та протиставлення можна помітити в системі писемності, де графічні знаки складаються з компонентів, що мають протилежні значення або відображають різні аспекти. Різні історичні епохи та діалекти можуть мати відмінні літературні читання одних і тих самих ієрогліфічних знаків, що відображається у різних поглядах, системах та нормах мови.

Різні різновиди мови, такі як юньбай, цзінбай, субай і гуанбай, відображають розрізнення між діалектними групами та стилістичними варіаціями, що вказує на наявність бінарного поділу між різними нормама та стандартами мови.

Імператор Юнчжи намагався уніфікувати вимову державної мови шляхом створення шкіл стандартної вимови, що можна розглядати як спробу встановлення бінарного поділу між стандартною і нормативною мовою та нестандартними варіаціями.

Традиційна китайська філологія зосереджується на формальному аспекті фонетики, аналізуючи складники мови, такі як ініціали, медіали та фінали, що відображає бінарне мислення, де мовна система розглядається як сукупність основних компонентів.

Діалекти китайської мови досліджуються для реконструкції фонологічної системи, що може бути пов'язано з бінарним мисленням, оскільки діалекти розглядаються як окремі компоненти, які відрізняються за ступенем архаїчності.

Використання словників рим при складанні віршів та арій може вказувати на використання бінарного мислення, де відмінності та взаємозв'язки між старими та новими елементами мови використовуються для композиції поезії.

Принципи причинно-наслідкового мислення та кодифікація. Розуміння зв'язків та відношень між звуками є важливим аспектом у формуванні та організації фонетичної системи. У давньокитайській мові також спостерігається вплив причинно-наслідкового мислення на механізми та системи кодифікації. Наприклад, лексичні одиниці та граматичні конструкції відображають концепцію причинності та зв'язків між явищами, що передає взаємозв'язки та послідовність подій. Історичні зміни в мові, такі як зміни у лексиці, граматиці та структурі тексту, відображають зміни, які базуються на причинно-наслідкових зв'язках. Різні діалекти та часові періоди можуть впливати на зміну мовних норм і стандартів. Фоноідеограми (фонетичні ієрогліфи) використовуються для відтворення фонетичної інформації, що допомагає у реконструкції фонетичної системи давньокитайської мови. Порівняння китайської мови з іншими мовами сино-тибетської сім'ї використовуються для дослідження фонетичних змін, що дозволяє зрозуміти еволюцію мовного сімейства. Використання словників рим в поезії та дослідженнях рим має велике значення і може вказувати на використання причинно-наслідкового мислення для творення поезії та розуміння рим. Так, на прикладі словників ми можемо спостерігати прояви різних типів мислення:

Асоціативне мислення: У тексті зазначено, що словники рим «Це юнь» та «Гуан юнь» використовувалися для вивчення фонетичних особливостей давньокитайської вимови. Це може вказувати на використання асоціативного мислення, де звукова форма слів асоціюється з їхніми графічними зображеннями або символами. Кодифікація фонетичних особливостей через систему рим може базуватись на асоціаціях між звуками та їхніми графічними позначеннями.

Бінарне мислення: У тексті зазначено, що порівняння фонетичних систем словників «Це юнь» та «Гуан юнь» використовується для вивчення давньокитайських звуків. Це може вказувати на використання бінарного мислення, де фонетичні системи порівнюються як окремі компоненти, щоб встановити відмінності та зрозуміти еволюцію звукової системи мови.

Причинно-наслідкове мислення: У тексті зазначено, що словники рим «Це юнь» та «Гуан юнь» є важливими джерелами фонологічної інформації про давньокитайську мову. Це може вказувати на використання причинно-наслідкового мислення, де встановлюється зв'язок між фонетичними характеристиками слів того часу та їхніми наслідками у фонетичній системі.

Модель системи фонетичної кодифікації базувалася на системі рим, відомій як «юнь». Ця система була розроблена для організації та систематизації фонетичної структури мови. Основні принципи фонетичної кодифікації містять класифікацію звуків за тонами, ініціалами (початковими звуками) та фіналами (закінченнями звуків).

У системі «юнь» рими були поділені на категорії, відображаючи різноманітні варіанти та відтінки звуків. Тони, які визначали мелодичні модифікації звуків, були також важливим елементом у фонетичній системі. Ці елементи, разом з ініціалами та фіналами, створювали фонетичний каркас мови.

Таблиця 4.3.

Модель фонетичної кодифікації давньокитайської мови

Тип мислення	Задіяні механізми	Роль у фонетичній кодифікації
Асоціативне мислення	Встановлення асоціативних зв'язків між звуками та їх значеннями	Впливає на вибір звуків для позначення певних значень або рим, що мають асоціативний зв'язок з конкретними словами або концептами
Причинно-наслідкове мислення	Встановлення логічних зв'язків між звуками та їх характеристиками	Впливає на систематизацію фонетичної системи, встановлення правил та закономірностей в розподілі звуків у системі

У моделі фонетичної кодифікації давньокитайської мови, яку ми щойно описали, можна виділити деякі типи мислення, які можуть бути задіяні. Зокрема, можна зрозуміти, що такі типи мислення, як асоціативне мислення та причинно-наслідкове мислення, мають важливе значення для формування та організації фонетичної системи.

Асоціативне мислення використовується для встановлення асоціативних зв'язків між звуками та їх значеннями. У контексті фонетичної кодифікації, асоціативне мислення може впливати на вибір певних звуків для позначення певних значень або на вибір рим, що мають асоціативне зв'язок з конкретними словами або концептами.

Причинно-наслідкове мислення, з свого боку, може впливати на систематизацію фонетичної системи, встановлення логічних зв'язків між звуками та їх характеристиками, а також на визначення правил та закономірностей в розподілі звуків у системі.

Проте важливо зазначити, що ці типи мислення можуть бути взаємопов'язані та використовуватися разом у процесі фонетичної кодифікації. Наприклад, асоціативне мислення може визначати асоціації між звуками та їх значеннями, а причинно-наслідкове мислення може встановлювати логічні зв'язки та правила для організації цих звуків у систему.

Загальні висновки, отримані в ході дослідження, розкривають глибинний зв'язок між типами мислення та фонетичною кодифікацією давньокитайської мови. Вплив асоціативного та причинно-наслідкового мислення на систему фонетичної кодифікації підкреслює значення культурного, історичного та когнітивного контексту в розвитку мовних систем.

Подальші дослідження в цій галузі можуть спрямовуватися на більш глибокий аналіз механізмів впливу типів мислення на фонетичну кодифікацію, а також на розгляд впливу інших типів мислення, які можуть мати значення у формуванні фонетичної системи мови. Додаткове дослідження таких аспектів може пролити світло на динаміку розвитку фонетичних систем і сприяти глибшому розумінню мовної культури та її зв'язку з когнітивними процесами.

4.3. Лексична кодифікація давньокитайської мови: принципи, механізми та типи мислення

Розглянемо принципи, механізми та типи мислення, що були задіяні в процесі формування системи лексичної кодифікації давньокитайської мови. Перший принцип, на якому базується наш аналіз, це використання конфуціанських канонів як основного джерела лексики та мовних норм. Конфуціанські канони виступали як центральний авторитет, що регламентував правила вживання слів та мовних конструкцій. Цей підхід, відомий як прескрептивний підхід, переважав над дескрептивним, що дозволило забезпечити стабільність та єдність лексичної системи.

Другий принцип полягав у ролі словників як кодифікаторів лексики. Розглядаючи різні словники, такі як «Ер Я», «Шо вень цзе цзи», «Фан Янь», «Шимін» тощо, ми з'ясували, що кожен з них презентує новий механізм кодифікації лексичного складу мови. Ці словники містили визначення слів, іншу лексичну інформацію та допомагали стандартизувати використання слів у мові.

Третій принцип відображав вплив соціального та економічного прогресу на лексичну систему. Інновації у суспільстві призводили до утворення нових слів, пов'язаних з різними сферами життя. Крім того, зовнішні впливи, такі як фонетична калька слів з індоєвропейських мов, сприяли збагаченню лексики та впровадженню нових концепцій.

Останній принцип, на який було спрямовано наше дослідження, це роль типів мислення у формуванні лексичної системи. Асоціативне мислення та бінарне мислення були задіяні у процесі формування слів та їх значень. Асоціації між звуками та значеннями сприяли утворенню нових слів, а бінарне мислення використовувалося для структурування лексичних одиниць.

Завдяки цій комплексній моделі кодифікації лексики давньокитайської мови, що враховує вплив різних чинників, ми маємо можливість глибше розуміти формування лексичної системи цього періоду. Надіємося, що цей розділ стане

важливим додатком до нашого загального розуміння розвитку давньокитайської мови та її лексичної структури.

На основі асоціативного мислення, бінарного мислення та причинно-наслідкового мислення можна розглянути системи і механізми кодифікації лексики давньокитайської мови. Кожна з цих форм мислення та їхній вплив на кодифікацію лексики потребують детального розгляду.

Системи і механізми кодифікації лексики давньокитайської мови містили:

1. Асоціативне мислення:

- зв'язок між поняттями та образами на основі спільних ознак або асоціацій;
- вибір ієрогліфів для відображення концепцій або предметів.

Приклад: ієрогліф для слова «кінь» має форму, схожу на контур тіла коня, що асоціюється зі швидкістю та силою.

2. Бінарне мислення:

- поділ на дві протилежні категорії або поняття;
- використання паралельних структур та ієрогліфів для вираження протилежних аспектів.

Приклад: використання ієрогліфів «上» і «下» для передачі верхнього та нижнього.

3. Причинно-наслідкове мислення:

- розуміння зв'язку між причиною та наслідком;
- використання ієрогліфів для передачі причинно-наслідкових зв'язків.

Можемо зробити такі висновки щодо систем і механізмів кодифікації на основі асоціативного мислення, бінарного мислення та причинно-наслідкового мислення:

1. **Асоціативне мислення:** виявляється у виборі ієрогліфів для відображення конкретних концепцій або предметів. Наприклад, ієрогліфи, що символізують сільське господарство, господарське знаряддя, одяг або музичні інструменти, можуть бути вибрані на основі асоціацій з їхніми характеристиками або формами.

2. **Бінарне мислення:** використовується для розподілу понять на дві протилежні категорії. У тексті згадуються пари протилежних слів, які використовуються для вираження протилежних аспектів одного поняття. Наприклад, ієрогліфи «верхній» і «нижній» використовуються для передачі протилежних аспектів просторового розташування.

3. **Причинно-наслідкове мислення:** демонструється через вираження причинно-наслідкових зв'язків у мовному матеріалі. У тексті згадуються ієрогліфи, що символізують причину та наслідок, які можуть використовуватися для передачі таких зв'язків.

Також вкажемо на інші характеристики розвитку лексики, такі як поява нових односкладових слів, двоскладових слів, використання афіксів та збільшення числа найменувань товарів та сільськогосподарських культур. Всі ці аспекти свідчать про складні системи і механізми кодифікації, що сприяли розвитку та розширенню лексичного складу давньокитайської мови в розглянуті періоди.

1. **Асоціативне мислення:** проявляється в виборі ієрогліфів та слів, що символізують концепції та предмети, пов'язані з природознавством, технологіями та іншими сферами життя. Наприклад, ієрогліфи, що символізують природні об'єкти (сонце, місяць, Земля) або наукові поняття (астрономія, математика), можуть бути вибрані на основі асоціацій з їхніми характеристиками або функціями.

2. **Бінарне мислення:** використовується для розподілу понять на дві протилежні категорії. У тексті згадуються протилежності, які використовуються для передачі різних аспектів понять. Наприклад, протилежності між сільським господарством та водним господарством, між науковими та технічними дисциплінами, можуть бути виражені за допомогою відповідних ієрогліфів або слів.

3. **Причинно-наслідкове мислення:** проявляється у вираженні зв'язків причини та наслідку у мовному матеріалі. У тексті згадуються ієрогліфи та слова, що символізують наукові концепції та технічні процеси, які можуть бути використані для передачі причинно-наслідкових зв'язків.

Зазначимо як розвивалась лексика у зв'язку з впливом інших культур та наукових досягнень. Запозичення слів з ісламського світу та єзуїтів з Європи

сприяло розширенню лексичного складу китайської мови та виникненню нових термінів для наукових та технічних концепцій. Це вказує на існування системи кодифікації на основі впровадження нових слів та термінів у мову для відображення нових ідей та концепцій.

Усі ці аспекти свідчать про використання різних систем та механізмів кодифікації для передачі та організації лексичного матеріалу в розглянутому тексті.

Все вказує на використання різних систем і механізмів кодифікації в китайській мові на основі асоціативного мислення, бінарного мислення та причинно-наслідкового мислення. Розглянемо ці аспекти детальніше:

1. **Асоціативне мислення:** виявляється в виборі слів та ієрогліфів, що асоціюються з новими поняттями та явищами, що з'явилися в суспільстві. Наприклад, введення нових соціальних та політичних інституцій (як «президент», «парламент», «суд») асоціюється зі змінами у суспільному ладі, що відображаються у виборі відповідних слів із наявних лексем.

2. **Бінарне мислення:** використовується для вираження протилежностей та розділу понять на дві категорії. Наприклад, нові слова та терміни, які з'явилися в період реформ, можуть мати протилежні асоціації або виражати протилежні ідеї. Наприклад, «модернізація» протиставляється «традиції», «логіка» протиставляється «інтуїції», «розвідка» протиставляється «резистансу» і т.д.

3. **Причинно-наслідкове мислення:** проявляється у використанні слів і термінів, що відображають зв'язок між причиною та наслідком. В тексті згадуються слова, що символізують наукові та технічні концепції, які можуть бути використані для передачі причинно-наслідкових зв'язків. Наприклад, «вибухова речовина» – наслідок розвитку технологій вибухівки, «бетон» – наслідок впровадження нових будівельних технологій.

Можемо засвідчити про використання різних систем та механізмів кодифікації на основі асоціативного мислення, бінарного мислення та причинно-наслідкового мислення для організації та розвитку лексики в китайській мові. Ці підходи допомагають створювати нові слова та терміни, які відображають зміни в суспільстві, технології, науці та інших сферах життя.

Про системи і механізми кодифікації на основі асоціативного мислення, бінарного мислення та причинно-наслідкового мислення можна сказати наступне:

1. **Асоціативне мислення:** розвиток лексики китайської мови був значною мірою пов'язаний з соціальним та економічним прогресом. Поява нових слів та термінів була результатом асоціативних зв'язків, утворених між поняттями, об'єктами та процесами, що стали важливими у цей період. Наприклад, розвиток сільського господарства сприяв появі слів, пов'язаних з назвами сортів сільськогосподарських культур.
2. **Бінарне мислення:** визначимо слова, що складаються з двох компонентів, наприклад, двоскладові слова, двоскладові службові слова та назви спеціальних продуктів. Це може свідчити про наявність бінарних структур та мислення, яке побудоване на протиставленні двох компонентів.
3. **Причинно-наслідкове мислення:** розвиток лексики китайської мови був обумовлений певними причинами, такими як економічний та культурний прогрес, зміни в суспільному житті та мисленні людей. Ці причини сприяли появі нових слів та термінів, які стали наслідком цих процесів.

Загалом, дослідження дає орієнтовну інформацію про взаємозв'язок між розвитком лексики китайської мови та механізмами мислення. Однак, більш детальне дослідження та аналіз конкретних прикладів і доказів може допомогти встановити більш точні зв'язки та обґрунтування між текстом і системами мислення.

Узагальнююч, можна скласти наступну модель кодифікації лексики давньокитайської мови:

1. **Конфуціанські канони та прескрептивний підхід.** Конфуціанські канони виступали як основний джерело лексики та мовних норм давньокитайської мови. Ці канони фіксували і регламентували правила вживання слів та мовних конструкцій. Прескрептивний підхід, заснований на визначенні мовних норм, переважав над дескрептивним підходом.
2. **Словники.** Перші словники, такі як «Ер Я», «Шо вень цзе цзи», «Фан Янь», «Шимін», виконували роль кодифікаторів лексики. Вони містили слова та їх

визначення, а також іншу лексичну інформацію. Кожен словник презентував новий механізм кодифікації лексичного складу мови.

3. **Соціальний та економічний прогрес.** Суспільний та економічний прогрес впливав на розвиток лексики давньокитайської мови. Інновації та нові концепції у суспільстві викликали появу нових слів, пов'язаних з різними сферами життя. Фонетична калька слів з інших мов також сприяла збагаченню лексики.

4. **Асоціативне мислення та бінарне мислення.** Асоціації між звуками та значеннями, а також бінарне мислення, використовувалися для формування лексичної системи. Асоціації між звуками допомагали утворювати нові слова з базових звуків.

5. **Вплив зовнішніх мов.** Вплив інших мов, таких як арабська, індоєвропейські мови тощо, призводив до запозичення слів і фраз. Фонетична калька слів з індоєвропейських мов призводила до утворення нових слів за аналогією зі звучанням зовнішніх слів.

Ця модель кодифікації лексики давньокитайської мови враховує вплив різних чинників, таких як конфуціанські канони, словники, соціальний та економічний прогрес, асоціативне мислення, бінарне мислення та зовнішні впливи, які сприяли формуванню лексичної системи.

У даній моделі кодифікації лексики давньокитайської мови були задіяні наступні типи мислення: ці типи мислення – асоціативне та бінарне – були важливими механізмами, що впливали на формування лексичної системи давньокитайської мови. Вони допомагали створювати нові слова, встановлювати зв'язки між звуками та значеннями, а також виражати різні аспекти реальності. При цьому асоціативне мислення дозволяло зв'язувати звуки та значення на основі асоціативних зв'язків, а бінарне мислення використовувалося для протиставлення та узгодження різних понять.

Нижче подано таблицю, яка представляє модель кодифікації лексики давньокитайської мови, в якій враховані основні принципи, механізми та типи мислення, що були задіяні у процесі формування лексичної системи. Кожен принцип має свої відповідні механізми, які впливають на використання слів та

формування нових лексичних одиниць. Крім того, типи мислення, такі як асоціативне мислення та бінарне мислення, задіяні у процесі утворення слів та структурування лексичної системи. Також враховано, що соціальний та економічний прогрес також може впливати на типи мислення, що задіяні в процесі кодифікації лексики.

Таблиця 4.4.

Модель лексичної кодифікації таб.: задіяні в моделі кодифікації лексики давньокитайської мови.

Принципи	Механізми	Задіяні типи мислення
Конфуціанські канони	Регулювання мовних норм	Асоціативне мислення
Прескрептивний підхід	Кодифікація лексики	
Словники	Формування нових слів	Бінарне мислення
Соціальний економічний прогрес та	Фонетична калька слів з інших мов	Причинно-наслідкове мислення
Асоціативне мислення	Утворення слів з базових звуків	
Бінарне мислення	Структурування лексичних одиниць	
Вплив зовнішніх мов	Запозичення слів	
Соціальний економічний прогрес та		
Вплив зовнішніх мов		
Соціальний економічний прогрес та		

На основі інформації з дослідження можна так описати запропоновану модель кодифікації лексики давньокитайської мови:

1. **Конфуціанські канони та прескрептивний підхід.** Конфуціанські канони виступали як основне джерело лексики та мовних норм давньокитайської мови. Вони фіксували і регулювали правила вживання слів та мовних конструкцій. Прескрептивний підхід, заснований на визначенні мовних норм, переважав над дескрептивним підходом. Це означає, що було акцентовано на встановлення стандартів і правил вживання слів у мові.

2. **Словники.** Перші словники, такі як «Ер Я», «Шо вень цзе цзи», «Фан Янь», «Шимін», виконували роль кодифікаторів лексики. Вони містили слова та їх визначення, а також іншу лексичну інформацію. Кожен словник презентував новий механізм кодифікації лексичного складу мови, доповнюючи та розширюючи існуючу лексику.

3. **Соціальний та економічний прогрес.** Суспільний та економічний прогрес впливав на розвиток лексики давньокитайської мови. Інновації та нові концепції у суспільстві викликали появу нових слів, пов'язаних з різними сферами життя. Наприклад, розвиток торгівлі та технологій приводив до появи нових термінів, пов'язаних з цими галузями.

4. **Асоціативне мислення та бінарне мислення.** Асоціації між звуками та значеннями, а також бінарне мислення, використовувалися для формування лексичної системи. Асоціації між звуками допомагали утворювати нові слова з базових звуків, а бінарне мислення відображалось у протиставленні протилежних понять та утворенні словосполучень.

5. **Вплив зовнішніх мов.** Вплив інших мов, таких як арабська, індоєвропейські мови тощо, призводив до запозичення слів і фраз. Фонетична калька слів з інших мов призводила до утворення нових слів за аналогією зі звучанням зовнішніх слів. Це сприяло розширенню лексичного запасу і виникненню нових термінів у давньокитайській мові.

Кодифікація лексики давньокитайської мови враховувала вплив різноманітних чинників, таких як конфуціанські канони, словники, соціальний та економічний прогрес, асоціативне мислення, бінарне мислення та зовнішні впливи. Ці фактори сприяли формуванню лексичної системи, яка відображала специфічні особливості давньокитайського мислення та культури.

Таким чином, ці форми мислення допомагали у виборі ієрогліфів, організації лексичних категорій та передачі причинно-наслідкових зв'язків у мовному матеріалі давньокитайської мови. Врахування цих систем і механізмів сприяло формуванню багатогранної та виразної лексичної системи, що відображала особливості мислення та культурного контексту давнього Китаю.

Подальші напрями дослідження кодифікації лексики давньокитайської мови можуть розкривати такі аспекти:

1. **Експлорація впливу інших форм мислення.** Поза асоціативним, бінарним та причинно-наслідковим мисленням існує багато інших форм мислення, які можуть мати вплив на кодифікацію лексики. Вивчення і розуміння таких форм мислення, як метафоричне мислення, метонімічне мислення або іронічне мислення, можуть доповнити нашу картину про механізми формування лексичних одиниць у давньокитайській мові.

2. **Роль культурного контексту.** Культурний контекст має велике значення для формування лексичної системи. Дослідження впливу культурних факторів, таких як релігія, філософія, соціальні структури та традиції, на кодифікацію лексики можуть допомогти розкрити більше деталей про взаємозв'язок між мовою та культурою.

3. **Історичні зміни в кодифікації.** Вивчення еволюції лексичної системи давньокитайської мови на протязі різних періодів може розкрити процеси та механізми, які призводили до змін у кодифікації. Аналізувати, які фактори впливали на розширення лексичних категорій, з'явлення нових слів та зміни в граматичній організації мови, може дати уявлення про динаміку розвитку лексичної системи в різних історичних епохах.

4. **Кореляція з іншими мовними системами.** Порівняльне дослідження кодифікації лексики давньокитайської мови з іншими мовними системами, особливо іншими мовами з китайської мовної сім'ї, може допомогти з'ясувати загальні тенденції та унікальні аспекти формування лексичних одиниць.

5. **Використання комп'ютерних методів.** Застосування комп'ютерних методів, таких як комп'ютерна лінгвістика і обробка природної мови, можуть сприяти в аналізі великого обсягу текстових даних і виявленні закономірностей у кодифікації лексики давньокитайської мови.

Враховуючи ці напрями досліджень, ми можемо отримати глибше розуміння процесів формування та розвитку лексичної системи давньокитайської мови і розкрити більше аспектів її кодифікації.

4.4. Стилїстика як альтернатива граматицї: паралелїзм як заміна синтаксичним конструкцїям у давньокитайськїй мовї

Мова є складним та багатогранним явищем, а розуміння її структури та функціонування вимагає досліджень у різних аспектах. Дві ключові галузі лїнгвістики, які займаються вивченням мови, є стилїстика та граматика. Стилїстика досліджує виразність, ефективність та естетичні аспекти мови, в той час як граматика визначає правила та структуру мовлення. Розглянемо роль стилїстики та граматики в мовї та їх взаємодїю. У сучасному свїті, мова вїдїграє ключову роль у сприйняттї, структуруванні та передачї знань. Вона є потужним інструментом для вираження ідей, концепцїй та способів розуміння оточуючого свїту. Однак, мова не лише вїдображає наші думки, але й активно впливає на наше мислення та сприйняття реальностї. Один з важливих аспектів мовного впливу – використання синтаксичних структур, зокрема, паралелїзму.

Ми досліджуємо роль бїнарного мислення та його втілення в мовї через паралелїзм в процесах пізнання свїту та розвитку науки. Розглядаємо паралелїзм як синтаксичний прийом, що використовується для створення паралельних елементів або однотипних конструкцїй на різних мовних рївнях.

Починаючи з аналізу давньокитайськїй мови, ми розглядаємо вплив бїнарного мислення на формування синтаксичних структур через паралелїзм. Вивчаючи роль паралелїзму в давньокитайськїй мовї, ми розумїємо, як цей прийом сприяв організації та структуруванню знань у виглядї протиставлених понять і конструкцїй. Далї, ми аналізуємо, як паралелїзм допомагає виявити зв'язки між ідеями та стимулює творче мислення шляхом пошуку нових асоцїацїй та альтернативних пїдходїв.

Ми також розглядаємо вплив бїнарного мислення та паралелїзму на процеси розвитку науки. Визначаємо, як цї синтаксичнї конструкцїї сприяють створенню систем класифїкацїї, формулюванню гїпотез та дослідженню взаємозв'язків між феноменами. Розглядаємо приклади з різних наукових дисциплїн, де використання

паралельних структур допомагає розвивати наукові теорії та відкривати нові знання.

Наше дослідження показує, що бінарне мислення і його втілення в мові через паралелізм мають значний вплив на процеси пізнання світу та розвитку науки. Вони стимулюють організацію та структурування знань, сприяють творчому мисленню, сприйняттю нових зв'язків та розвитку наукових дисциплін. Це дослідження допомагає глибше розуміти роль мови в пізнанні світу та визначає важливість розгляду бінарного мислення та пар.

Функція стилістики в мові. Стилiстика вивчає рiзні аспекти мови, пов'язані з її естетичною та експресивною вартістю. Вона визначається широким спектром стилістичних прийомів, які додають виразності та кольору до мовлення. Стилiстика досліджує використання фігур мови, образності, ритму, звучання та інших лінгвістичних засобів для досягнення ефективності та емоційного впливу. Вона грає важливу роль у сприйнятті та інтерпретації мовлення отримувачами.

Функція граматики в мові. Граматика визначає правила та структуру мовлення. Вона досліджує синтаксичні, морфологічні та фонологічні аспекти мови. Граматика встановлює, як утворюються та функціонують слова, фрази, речення та тексти. Вона допомагає розуміти логічні та синтаксичні зв'язки між словами та реченнями. Граматика є важливим інструментом для створення чіткого та зрозумілого мовлення.

Взаємодія стилістики та граматики. Стилiстика та граматика взаємодіють у мові та мовленні. Використання граматичних структур впливає на стилістичну виразність мови. Наприклад, вибір певного часового аспекту дієслова або використання пасивного стану може мати ефект на сприйняття та виразність повідомлення. З іншого боку, стилістичні прийоми, такі як фразеологізми, метафори, алітерація та інші, можуть впливати на граматичну структуру мовлення, змінюючи порядок слів або структурні зв'язки. Тож, стилістика та граматика взаємодіють у складному процесі мовлення. Стилiстика зосереджена на естетичних та емоційних аспектах мови, в той час як граматика встановлює правила та структуру мовлення. Взаємодія цих двох аспектів впливає на виразність,

ефективність та сприйняття мовлення. Розуміння ролі стилістики та граматики допомагає краще використовувати мову у практичних ситуаціях та забезпечує ефективну комунікацію між говорячими та слухачами.

Грамотичні структури впливають на стилістичну виразність мови шляхом створення певного ефекту або відтворення певного стилю мовлення. Деякі ключові аспекти, які слід враховувати при розгляді цього впливу, включають:

- 1) **Варіативність граматичних структур.** Різні граматичні конструкції можуть мати різну емоційну, експресивну або стилістичну сили. Наприклад, використання скороченого способу вираження має можливість створювати більш неформальний, розмовний стиль, тоді як повна форма може надавати офіційності та вишуканості.
- 2) **Синтаксичне розгортання.** Розміщення слів та фраз у реченні може мати вплив на емфазу, логічний акцент та ритм мовлення. Зміна порядку слів або фраз може створювати ефект підсилення, виділення або ритмічної гармонії. Наприклад, інверсія часто використовується для акцентування або створення емоційного впливу.
- 3) **Вибір граматичних форм та часових аспектів.** Використання певних часових форм або граматичних конструкцій може мати вплив на сприйняття повідомлення та передачу особистого ставлення до подій.
- 4) **Використання стилістичних фігур.** Грамотичні структури можуть бути використані для створення стилістичних фігур, таких як повторення, антитеза, паралелізм тощо. Ці фігури надають мові виразності та ефектності, підкреслюють ідеї або створюють ефект контрасту.

Стилістичні прийоми впливають на граматичну структуру мовлення, вносячи зміни в синтаксичні конструкції та використання граматичних форм. Деякі аспекти, які можна врахувати при обговоренні цього впливу, включають:

- 1) **Фразеологізми та ідіоми.** Використання фразеологізмів та ідіом може мати вплив на граматичну структуру мовлення, оскільки вони часто мають фіксовані форми та порядок слів. Вони вносять нестандартність та експресивність у вираз.
- 2) **Метафори та порівняння.** Метафоричне мовлення може змінювати граматичну структуру, переносючи значення слів або фраз. Порівняння можуть

включати використання прикладних конструкцій або специфічних граматичних форм для передачі аналогій та подібностей.

3) **Алітерація та звукова гармонія.** Стилiстичнi прийоми, пов'язанi з звуковою структурою мови, такi як алітерація або рима, можуть впливати на вибір граматичних форм та порядок слів. Вони створюють ефекти звучання та ритмічної гармонії.

4) **Вибір стилістично нейтральних конструкцій.** Стилiстичнi прийоми можуть включати вибір стилістично нейтральних конструкцій, якi не привертають особливої уваги, щоб підкреслити інші аспекти мовлення, такi як ідеї або емоційний вираз.

Таким чином, стилістичні прийоми можуть впливати на граматичну структуру мовлення шляхом зміни синтаксичних конструкцій, вибору граматичних форм та створення особливих ефектів звучання та виразності.

Стилiстика, як галузь лiнгвiстики, займається вивченням виразності та ефективності мови. Вона використовує рiзнi стилістичнi прийоми, включаючи паралелізм, для створення ефектів та підкреслення певних аспектів тексту. Паралелізм в особливостях давньокитайської мови мав широке використання і можна розглядати як стилістичний прийом. Паралелізм – це стилістичний прийом, при якому мовні одиниці повторюються або послідовно структуруються з подібними синтаксичними засобами, що надає мовленню ритмічну гармонію та ефект співвідношення. Роль паралелізму для давньокитайської мови можна пояснити наступними аспектами на основі наданого тексту:

1. **Збереження структури та зв'язків.** Паралелізм виконує важливу функцію у давньокитайській мові, об'єднуючи слова, речення та рядки незалежно від їхнього місця та структури. Він допомагає підтримувати логічну структуру тексту і встановлювати зв'язки між його елементами. Наприклад, перший рядок тексту надає ключ до синтаксичної конструкції другого рядка, створюючи паралельність між ними. Це допомагає утримувати єдність та логічну послідовність тексту. Наприклад, у «Дао Де цзіні» є такі рядки: «道可道，非常道，名可名，非常名» («Dào kě dào, fēi cháng dào, míng kě míng, fēi cháng míng») [292, с. 14] («Дао,

що означає дао, не є постійне дао // ім'я, яке можна назвати, не є постійним іменем» [98, с.3]. У першому та другому рядках цього прикладу паралелізм повтору складають 2 ієрогліфи 道 (dào) *дао*, що містяться в одному рядку. У 3-му рядку паралелізм повтору складають 2 ієрогліфи 名 (míng) *ім'я*, які також стоять в одному рядку.

2. **Виразність та естетика.** Паралелізм є стилістичним прийомом, який забезпечує ефектність та естетичність мовлення. Використання паралельних конструкцій, заснованих на протиставленні або співставленні звуків, слів, фраз або речень, надає тексту ритмічну гармонію та емоційний вплив на читачів або слухачів. Цей естетичний аспект був особливо важливим у давньокитайській культурі, де ставлення до мови та літератури було виразом вищих цінностей. Наприклад, *паралелізм звучання ініціалей* (双声对). Розглянемо наступний приклад: «踔躅青骢马» («Zhí zhú qīng cōng mǎ») («Мчать чистокровні коні»). Тут паралелізм представлений складами *-zhí -zhú*, які починаються з однакового звуку *-zh*. *Паралелізм звучання фіналей* (双韵对). Приклад: «徘徊庭树下» («Pái huái tíng shù xià») («Блукав у саду попід деревами»). У цьому рядку паралелізм представлений складами *-pái i -huái*, які закінчуються однаковими фонемами *-ái* (приклади з юефу «孔雀东南飞»).

3. **Вираження бінарного мислення.** У давньокитайській культурі бінарне мислення, представлене принципами дуалізму інь та ян, мало значний вплив на використання паралелізму в мові. Протиставлення протилежних термінів та образів за допомогою паралельних структур відображало діалектичні концепції бінарного мислення. Це додавало гармонії та балансу до тексту, виражаючи філософські та космологічні принципи китайської філософії. Так, наприклад, порід із опозицією *ян - інь* виділяли й численні інші, співвідносні з першою: 男 (nán) *чоловіче* – 女 (nǚ) *жіноче*, 天 (tiān) *небо* – 地 (de) *земля*, 圆 (yuán) *кругле* – 方 (fāng) *квадратне* (пара тісно пов'язана з попередньою: в китайській міфологічній космології небо кругле, земля квадратна), 周 (zhōu) *час* і 世 (shì) *часи* – 宇 (yǔ)

простір і 方 (fāng) сторони світу, 一 (yī) єдине – 万 (wàn) численне, 三 (sān) трійця – 五 (wǔ) п'ятериця, 质 (zhì) природна основа – 文 (wén) культура та ін.

4. **Роль у структурі тексту.** Паралелізм виконував роль головного засобу членування тексту, який брав на себе додаткове стилістичне навантаження. Він допомагав розбити текст на частини та підкреслити їхню взаємозв'язаність та важливість. Категорія інь та ян вплинула на добір лексичного складу при побудові паралелізму, протиставляючи предмети й об'єкти з різними «зарядами». Це додавало глибину та виразність до тексту, відображаючи філософські принципи дуалізму. Розглянемо цей різновид паралелізму на прикладі рядків із вірша «Ліана» («葛生» «Géshēng»): «夏之日, 冬之夜» («Xià zhī rì, dōng zhī yè»). (Дослівний переклад: «Літні дні, // зимові ночі») У цих рядках паралелізм справжніх назв складають ієрогліфи 夏 (xià) літо – 冬 (dōng) зима, 之 (zhī) службове слово – 之 (zhī) службове слово, 日 (rì) день – 夜 (yè) ніч. Найбільш поширеним у давньому Китаї та простим за будовою був так званий *паралелізм одного класу* (同类对), що базується на протиставленні ієрогліфів, котрі належать до одного класу (у стародавньому Китаї для спрощення складання паралелізму всі ієрогліфи були поділені на різні класи, скажімо, клас трав, клас дерев, небесних тіл і т. ін.). Наприклад:

5. 雨 (yǔ) дощ – 风 (fēng) вітер;
6. 月 (yuè) місяць – 星 (xīng) зірка.

Таким чином, паралелізм у давньокитайській мові виконував важливу роль у збереженні структури та зв'язків тексту, надавав йому виразність та естетичність, виражав бінарне мислення та сприяв членуванню тексту. Це був один з головних стилістичних прийомів, що використовувався в давньокитайській мові для досягнення комунікативних та естетичних цілей.

Бінарне мислення відображалось у використанні паралелізму, який базувався на принципах протиставлення, симетрії та чергування. Принципи дуалізму інь та ян, що є важливими в китайській філософії, були відтворені через паралельність у текстах. Таким чином, паралелізм відображав вплив бінарного мислення на мову.

Грамати́ка, як галузь лінгвістичного вчення, була менш розвиненою в давньокитайській мові. Відсутність граматичних досліджень свідчить про те, що функції граматики, зокрема синтаксична організація тексту та членування речення, були покриті іншими галузями лінгвістики, особливо стилістикою. Стилістика зайняла пріоритетне місце у формуванні мовлення та передачі смислу.

Тож, логічна верифікація гіпотези про те, що стилістика замінювала граматику через вплив бінарного мислення, а паралелізм виступав як втілення цього мислення, може бути побудована на основі наступних аргументів:

1. В давньокитайській мові широко використовувався стилістичний прийом паралелізму, який вимагав чіткого дотримання граматичної симетрії та принципів співставлення або протиставлення лексичного складу. Це свідчить про значний вплив стилістики на мову. Наприклад, рядки із вірша «Збираю марсилію» («采蘋» «Cǎi píng»): «于以盛之，维筐及筥；于以湘之，维錡及釜» («Yú yǐ shèng zhī, wéi kuāng jí jǔ; yú yǐ xiāng zhī, wéi qí jí fǔ»). (Дослівний переклад цих рядків: «Де збір цей? // У кошиках, у круглих кошиках. // Де рослини ці? // У триногах, у казанах»). Приклад паралелізму одного класу в цих рядках становить ієрогліф 筐 (kuāng) *кошик*, що складає паралелізм із ієрогліфом 筥 (jǔ) *круглий кошик*, ці два слова належать до одного класу предметів; іншою парою, що складає паралелізм такого виду, є 錡 (qí) *тринога* та 釜 (fǔ) *казан*, які також належать до одного класу предметів.

2. Паралелізм в давньокитайській мові був широко вживаним у поезії та віршованій прозі, створюючи ритмічну гармонію та емоційний вплив на текст. Цей прийом підсилював виразність та ефект тексту, що є важливою характеристикою стилістики.

3. Існує високий рівень поширеності паралелізму в давньокитайському мовленні, що може бути пояснено значним впливом бінарного мислення. Бінарне мислення передбачає розподіл понять, ідей або об'єктів на дві протилежні категорії, що відображається в парній структурі паралелізму. Дуалізм начал *інь* та *ян* проявлявся в поезії на рівні рим і тонів – так рівний тон є носієм янського начала, а

три інших, відповідно, іньського. Китайська писемність також відображає ідею бінарності – всі риси ієрогліфів носять іньський (наприклад, 水 (shuǐ)) або янський (наприклад, 山 (shān)) характер

4. Граматика та синтаксичні конструкції в давньокитайській мові можуть бути менш акцентованими або менш розвиненими порівняно з використанням стилістичних прийомів, зокрема паралелізму. Це може свідчити про те, що стилістика займала більш пріоритетне місце у формуванні мовлення та передачі смислу.

5. У давньокитайській мові паралелізм виконував важливу функцію, що нерозривно об'єднувала слова, речення та рядки в тексті. Цей стилістичний прийом використовувався незалежно від місця та структури слів, речень та рядків, створюючи єдину систему тексту. Це свідчить про великий вплив стилістики на мову.

Паралелізм використовувався на всіх мовних рівнях, включаючи фонетичний, лексичний та синтаксичний. Цей прийом допомагав розбити текст на частини, створюючи парадигматичні відношення між елементами тексту. Використання паралелізму на різних рівнях мови свідчить про його широкий вплив на структуру та організацію мовлення. Принципи дуалізму інь та ян, які розглядаються як основні космічні сили та першопричини постійної мінливості в природі, використовувалися в стилістичних конструкціях паралелізму. Це створювало гармонію та баланс між протилежними елементами, що відповідало бінарному

На основі вищезначеного, можна зробити ще один висновок, щодо значення паралелізму в давньокитайській мові: паралелізм виступає як один з основних принципів, що генерують синтаксичні структури. За допомогою паралелізму давньокитайська мова створювала пари слів, фраз та речень, які взаємодіяли та об'єднувались у текстові структури. Тож можна розглядати паралелізм в контексті ідей генеративної граматики в якості поверхневої структури. Згідно з генеративною граматиною, мова має глибинну структуру, яка визначає мовні можливості та обмеження носіїв мови. Ця глибинна структура трансформується у поверхневу структуру, яка представляє синтаксичні конструкції, видимі у фактичних мовних

висловлюваннях. Генеративна граматика описує правила трансформації, які перетворюють глибинну структуру в поверхневу.

Генеративна граматика може досліджувати механізми трансформації цих двох рівнів структури з метою зрозуміти, як бінарне мислення впливає на формування паралельних синтаксичних структур у тексті. На глибинному рівні, бінарне мислення виявляється у формуванні концептуальних опозицій, протиставлень і протилежностей, що можуть бути втілені у використанні паралельних конструкцій у мові. Наприклад, протилежні поняття, такі як «ян» та «їнь» або «сонце» та «місяць», можуть бути виражені через паралельні фрази або речення. Глибинна структура відображає ці концептуальні відношення, які потім трансформуються в поверхневу структуру. Трансформація глибинної структури в поверхневу структуру включає перетворення та розташування паралельних структур у тексті з урахуванням бінарних відношень. Генеративна граматика може вивчати ці трансформації, аналізуючи, як паралельні елементи розташовані, як їхня синтаксична організація відображає бінарні відношення і як вони впливають на структуру тексту в цілому. Наприклад, паралельні речення можуть бути розташовані поруч або через деяку відстань, але їхня взаємна паралельність зберігається незалежно від їхнього розташування.

У синтаксичних структурах, які характерні для західних моделей, акцент зазвичай знаходиться на причинно-наслідкових зв'язках між словами, де одне слово виконує функцію причини, а інше – наслідку. Це відображається в структурі речення, де певні слова виступають у ролі підмета, присудка і додатка.

Однак, при розгляді паралелізму в давньокитайській мові, виправдано звернути увагу на вертикальні зв'язки, або так зване «урівноваження», в основі якого лежить ідея «гармонізації Всесвіту». Однією з ключових характеристик паралелізму в давньокитайській мові є його здатність розповсюджувати зміст не лише горизонтально, але й вертикально. У контексті паралелізму, горизонтальні зв'язки між словами та фразами доповнюються вертикальними зв'язками, що розширюють змістовий контекст мовного висловлювання. Горизонтальний аспект паралелізму передбачає утворення паралельних структур, де різні фрази або

речення мають схожу будову та синтаксичну організацію. Це сприяє упорядкуванню мовного висловлювання та підсилює ефект відтворення, ритму та емпізи. Вертикальний аспект паралелізму виражається у відношеннях інь-ян, що базуються на принципах бінарності та урівноваження. Вертикальні зв'язки додають глибину та значущість до мовного висловлювання, розширюючи його смисловий потенціал. Вони допомагають досягти гармонії та балансу між протилежними концепціями, створюючи єдність і комплементарність.

Горизонтальне та вертикальне розповсюдження змісту при паралелізмі є важливим для процесів сприйняття, розуміння та аналізу мовних висловлювань. Вони сприяють розвитку когнітивних процесів, таких як категоризація, класифікація та порівняння, що впливають на пізнання світу та розвиток наукових досліджень. Це відображає особливості давньокитайської культури, де прагнення до гармонії та балансу було важливим елементом. Через паралелізм, як структурний засіб, виражається не тільки смислове поширення горизонтально, але й вертикально, створюючи глибоку зв'язаність між різними рівнями тексту.

Таким чином, паралелізм в давньокитайській мові є особливим синтаксичним прийомом, який використовується для досягнення гармонії і збалансованості не лише на горизонтальному рівні, але й на вертикальному рівні тексту. Цей підхід дозволяє поширити зміст тексту і створити виразність мовних висловлювань.

Отже, генеративна граматика допомагає розкрити механізми генерації синтаксичних структур у давньокитайській мові на основі бінарного мислення шляхом аналізу трансформацій глибинної структури в поверхневу структуру. Вона дозволяє розглянути паралельні структури як одну з проявів бінарності та досліджувати, як ці структури формуються, як впливають на текстові зв'язки та як вони роблять мовні висловлювання більш виразними. В давньокитайській мові головним принципом реалізації глибинної структури є бінарне мислення, а поверхнева структура виявляється у використанні паралелізму. Давайте розглянемо аргументи, які підтверджують цю тезу:

Паралелізм як основний стилістичний прийом: У давньокитайській мові паралелізм виконує важливу функцію, що нерозривно об'єднує слова, речення та

рядки у контексті найближчих і віддалених словесних зв'язків. Цей стилістичний прийом є одним із головних механізмів формування синтаксичних структур у тексті.

Бінарне мислення та його роль. У давньокитайській мові бінарне мислення виявляється у формуванні концептуальних опозицій, протиставлень та протилежностей. Ці протиставлення можуть бути втілені через паралельні конструкції у мові. Наприклад, протилежні поняття, можуть бути виражені через паралельні фрази або речення.

Трансформація глибинної структури в поверхневу: Генеративна граматики досліджує механізми трансформації глибинної структури в поверхневу структуру. У випадку давньокитайської мови, ці трансформації можуть включати перетворення паралельних структур та їхнє розташування у тексті з урахуванням бінарних відношень.

Отже, з огляду на розглянуті аргументи, можна підтвердити тезу, що у давньокитайській мові глибинна структура реалізується через бінарне мислення, а поверхнева структура виявляється у використанні паралелізму. Тож, можемо підсумувати:

Паралелізм можна розглядати як генеративну структуру, оскільки він вимагає створення паралельних елементів або однотипних конструкцій у мовному висловлюванні. Це означає, що мовний вираз або речення будується на основі повторення або симетрії, що створює паралельні структури.

1. **Генерація мовних структур на рівні фраз і речень.** Паралелізм використовується для генерації мовних структур на рівні фраз і речень. Це досягається за допомогою повторення певних лексичних одиниць, синтаксичних конструкцій або граматичних форм. Наприклад, у реченні «Люблю читати, люблю писати» паралельні фрази «люблю читати» і «люблю писати» генеруються за допомогою повторення дієслова «люблю» і мають аналогічну синтаксичну структуру.

2. **Генерація мовних структур на рівні фонетики та фонології.** Паралелізм також може виявлятися на рівні фонетики та фонології, що стосується

звукової організації мовних висловлювань. Наприклад, повторення звукових сегментів або ритмічних структур може сприяти генерації паралельних фраз або речень, що забезпечує симетрію та ритмічну гармонію в мовному виразі.

Вплив паралелізму на формування зв'язків і виразність: Паралелізм впливає на формування зв'язків між елементами мовного висловлювання. Він може створювати відношення однорідності, контрасту, аналогії або порівняння між паралельними структурами. Це допомагає підкреслити певні ідеї, надати тексту риторичну силу та покращити виразність мовних висловлювань.

Отже, генерація мовних або синтаксичних структур при використанні паралелізму відбувається шляхом створення паралельних елементів або однотипних конструкцій на різних мовних рівнях. Це включає генерацію паралельних фраз і речень з урахуванням повторень, симетрії та аналогії, а також формування зв'язків і виразність мовних висловлювань.

Висновки до розділу 4

Підсумовуючи, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Аналіз асоціативного мислення, бінарного мислення та причинно-наслідкового мислення доводить їх важливу роль у формуванні лексики давньокитайської мови. Ці форми мислення виявляються у виборі ієрогліфів, організації лексичних категорій та передачі причинно-наслідкових зв'язків у мовному матеріалі.

2. Результати досліджень підкреслюють важливість врахування культурного контексту у кодифікації лексики. Вплив релігії, філософії, соціальних структур та традицій сприяв формуванню лексичної системи, відображаючи особливості мислення та культурного спадкування давнього Китаю.

3. Вивчення історичних змін у кодифікації лексики розкриває процеси, які призводили до змін у лексичній системі. Аналізування факторів, що сприяли розширенню лексичних категорій, з'явленню нових слів та змінам у граматичній організації, дає уявлення про динаміку розвитку лексичної системи протягом історичних епох.

4. Типи мислення, такі як асоціативне мислення та бінарне мислення, задіяні у процесі утворення слів та структурування лексичної системи. Також враховано, що соціальний та економічний прогрес також може впливати на типи мислення, що задіяні в процесі кодифікації лексики.

5. Конфуціанські канони виступали як основне джерело лексики та мовних норм давньокитайської мови. Вони фіксували і регулювали правила вживання слів та мовних конструкцій. Прескрептивний підхід, заснований на визначенні мовних норм, переважав над дескрептивним підходом. Це означає, що було акцентовано на встановлення стандартів і правил вживання слів у мові.

6. Перші словники, такі як «Ер Я», «Шо вень цзе цзи», «Фан Янь», «Шимін», виконували роль кодифікаторів лексики. Вони містили слова та їх визначення, а також іншу лексичну інформацію. Кожен словник презентував новий механізм кодифікації лексичного складу мови, доповнюючи та розширюючи існуючу лексику.

7. Суспільний та економічний прогрес впливав на розвиток лексики давньокитайської мови. Інновації та нові концепції у суспільстві викликали появу нових слів, пов'язаних з різними сферами життя. Наприклад, розвиток торгівлі та технологій приводив до появи нових термінів, пов'язаних з цими галузями.

8. Асоціації між звуками та значеннями, а також бінарне мислення, використовувалися для формування лексичної системи. Асоціації між звуками допомагали утворювати нові слова з базових звуків, а бінарне мислення відображалося у протиставленні протилежних понять та утворенні словосполучень.

9. Вплив інших мов, таких як арабська, індоєвропейські мови тощо, призводив до запозичення слів і фраз. Фонетична калька слів з інших мов призводила до утворення нових слів за аналогією зі звучанням зовнішніх слів. Це сприяло розширенню лексичного запасу і виникненню нових термінів у давньокитайській мові.

10. Кодифікація лексики давньокитайської мови враховувала вплив різноманітних чинників, таких як конфуціанські канони, словники, соціальний та економічний прогрес, асоціативне мислення, бінарне мислення та зовнішні впливи. Ці фактори сприяли формуванню лексичної системи, яка відображала специфічні особливості давньокитайського мислення та культури.

11. Таким чином, ці форми мислення допомагали у виборі ієрогліфів, організації лексичних категорій та передачі причинно-наслідкових зв'язків у мовному матеріалі давньокитайської мови. Врахування цих систем і механізмів сприяло формуванню багатогранної та виразної лексичної системи, що відображала особливості мислення та культурного контексту давнього Китаю.

12. Паралелізм є важливим синтаксичним прийомом у давньокитайській мові, який використовується для створення паралельних структур зі схожою формою або структурою. Паралелізм впливає на організацію синтаксичних зв'язків у тексті, надаючи їм симетрію, ритмічність та виразність. Використання паралелізму додає структурну гармонію та логічну послідовність до тексту, роблячи його більш зрозумілим та ефектним.

13. Паралелізм виступає як синтаксичний засіб, який впливає на організацію та структуру тексту, забезпечуючи його цілісність та стилістичну виразність. В давньокитайській мові паралелізм дотримує принципу інь-ян, в якому пари слів мають роль носіїв іньської та янської енергії.

14. Паралельні конструкції використовуються для створення симетричних зв'язків та гармонійної організації мовного висловлювання.

15. Паралелізм впливає на спосіб сприйняття та розуміння інформації, сприяючи розвитку когнітивних процесів та структуруванню знань.

16. Бінарне мислення, втілене через паралелізм, сприяє категоризації та організації знань, пошуку нових зв'язків та ідей, стимулює творче мислення та впливає на розвиток наукових дисциплін.

17. Використання паралелізму в давньокитайській мові підкреслює її культурні, філософські та когнітивні аспекти, сприяє формуванню ефективних мовних висловлювань та впливає на процеси пізнання світу та розвиток науки.

18. Паралелізм відображає більш широкі аспекти мови, у тому числі синтаксис, лексику та фонетику, і впливає на сприйняття, розуміння та організацію мовного матеріалу.

Розуміння ролі паралелізму та бінарного мислення в давньокитайській мові є важливим для розкриття її особливостей та впливу на розвиток мовної системи та культурного контексту. Додаткові дослідження у цій галузі можуть спрямовуватися на глибший аналіз механізмів паралелізму та бінарного мислення, а також на вивчення їх впливу на інші аспекти мови та когнітивні процеси. Це сприятиме більш повному розумінню давньокитайської мови, її культури та їх зв'язку з мисленням та сприйняттям світу. Дослідження кодифікації лексики давньокитайської мови підтверджує вплив різноманітних чинників, зокрема форми мислення, культурний контекст, історичні зміни та взаємодію з іншими мовними системами. Подальші дослідження в напрямках, які були описані, сприятимуть глибшому розумінню процесів формування та розвитку лексичної системи давньокитайської мови і розкриють нові аспекти кодифікації лексики.

Висновки

Дослідження процесів кодифікації мов веньянь та байхуа стало фундаментальною базою для розроблення нового напрямку – *лінгвокультурної семантики мовної кодифікації*. У дисертації з позицій цього напрямку була розроблена нова теорія виявлення механізмів кодифікації та визначення мовних елементів, які обираються для збереження. Це дослідження зосереджувалося на аналізі та порівняльному вивченні процесів кодифікації мов, спрямованому на встановлення зв'язку між мовними явищами та культурним контекстом.

Однією з головних характеристик мови веньянь є високий ступінь її формальності, лаконізм (максимальна редукція лексичних та граматичних засобів) та архаїчність. Це зробило її мовою «високої літератури»: релігійно-філософських текстів, історичних хронік, літописів, державних документів та політичної публіцистики. Також варто відзначити, що мова веньянь сформувалася на основі розмовної мови доціньського періоду, і вживалася як єдина письмова мова до династії Сун – періоду формування міської культури.

Мова байхуа на початку свого формування та розвитку була письмовою мовою з елементами розмовної. Вона формувалася на основі лексики та граматики мови веньянь, проте, у процесі становлення, увібрала в себе лексичні, граматичні та стилістичні аспекти різних діалектів Китаю та лексичні, граматичні і стилістичні варіації розмовної мови відповідних історичних періодів. Вона відіграла важливу роль у китайській літературі та культурі, як мова «низької літератури»: романів, драм, новел. У контексті мовної еволюції мова байхуа відображає тенденції до спрощення або відмови від граматичних конструкцій, притаманних мові веньянь, у лексиці демонструє тенденцію до використання двоскладових слів, для зменшення багатозначності вислову або тексту в цілому. Мова байхуа також відіграла важливу роль у відображенні соціокультурних змін китайського суспільства. Зміни у структурі мови віддзеркалювали історичні та соціальні трансформації, зокрема: перехід від феодальної до імперської системи управління та зміни в культурних цінностях та уявленнях.

Нами було верифіковано, що головним репрезентативним кодифікатором вимови та фонетичної системи доціньської доби виступає «Книга Пісень» («诗经»), яка відіграє провідну роль у проведенні фонетичних реконструкцій та ретроспективних досліджень мови означеного періоду, адже саме відображені у ній звучання та рима стають канонічними. Також визначено і верифіковано головні лексикографічні праці, спрямовані на дослідження та фонетичну реконструкцію фонетичної системи мови веньянь: «Шен Лей» («声类») та «Юнь цзи» («韵集») (надали важливі відомості про рими та аспекти вимови гуаньхуа, що були ключовими для встановлення стандартів вимови; «Це Юнь» («切韵») (словник рим, що був важливим джерелом для розуміння правил вимови та римування слів давньокитайської мови); «Виправлений та доповнений Це Юнь» («刊谬补缺切韵») (представляє важливі зміни та доповнення до словника «Це Юнь», що дозволило вдосконалити римування та вимову слів); «Виправлений в (часи правління) Великої (династії) Сун (словник) Гуан Юнь» («大宋重修广韵») (словник рим, що містив багато важливих відомостей про вимову та рими, і зробив важливий внесок до стандартизації мови); «Цзі Юнь» («集韵»), «Лі бу юнь люе» («礼部韵略») та «Скорочений виклад вживання рим Піншуя в новому виданні» («平水新刊韵略») (зробили важливий внесок у встановлення вимовних норм та римування давньокитайської мови). Також встановлено головні лексикографічні праці, які кодифікували фонетичну систему байхуа: «Хун у Чжен юнь» («洪武正韵») та «У фан юань їнь» («五方元音») (словники, що допомагали у встановленні стандартів вимови та римування в мові байхуа); «Суй Цзінь Ци Юнь» («碎金词韵») (словник рим, що став важливим джерелом вивчення фонетики мови байхуа та надавав важливі відомості про аспекти вимови та рими, що сприяли кодифікації цієї мови); «Ци лін чжен юнь» («词林正韵») (словник рим, що допомагав встановити стандарти фонетики в мові байхуа та був важливим для римування слів); «Чжун Юань Їньюнь» («中原音韵») (словник рим, вагомий внесок щодо вимови та фонетики мови, що була корисною для її кодифікації та стандартизації); «Лі вен

дуйюнь» («笠翁对韵») (словник рим, що мав важливе значення у вивченні фонетики та римування слів у мові байхуа). Нами було доведено, що ці лексикографічні праці виконували роли кодифікаторів граматики для мов веньянь і байхуа. Нами визначено лексикографічні праці, які є класифікаціями службових слів: «Пояснення службових слів» («虚字说», 1710 р.), «Скорочений аналіз службових слів» («助字辨略», 1711 р.), «Пояснення службових слів з канонічних» («经传释词», 1798 р.). Кодифікаторами стилістичних феноменів веньянь визначено наступні праці: трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», досл. «Обговорення класики. Критичні статті»), філологічна праця «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші»), «Вень сюн» («文选», «Обрані твори», інша назва «Обрані твори Чжаоміна»), «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙», досл. «Літературний дух різьбленого дракона»), «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体»), «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨»), «Гу вень ци лей цзуань» («古文辞类纂», досл. «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту»). Кодифікаторами стилістичних норм мови байхуа визначено твори художньої літератури такі, як чотири класичні романи: «Трицарство» («三国演义»), «Річкове прибережжя» («水浒传»), «Подорож на Захід» («西游记») та «Сон у червоному теремі» («红楼梦»).

Аналіз процесів кодифікації на різних мовних рівнях виявив наявність *двох провідних механізмів*: бінарності та ретроспективної спрямованості. Ці механізми є основою формування мовних структур і відображають культурні, ідентичні та історичні впливи. Бінарність, що базується на принципі поділу на дві протилежні категорії, визначає структуру мови на всіх рівнях. Вона залежить від сформованого типу мислення, що відображається у вираженні концепцій через дихотомії та протиставлення. Ретроспективна спрямованість кодифікаційних процесів, у свою чергу, пояснюється головними принципами державної ідеології, такими як конфуціанство, збереження та вшанування спадщини (конфуціанський принцип «孝»). Вони впливають на спосіб сприйняття та організацію мовних структур, що

відображаються на різних рівнях мови. Такі механізми кодифікували елементи мови на кожному мовному рівні: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання і визначають їхню організацію та функціонування.

Система кодифікації мови веньянь насичена ретроспективними розвідками, які відзначаються збереженням та реставрацією мовної спадщини. Ця провідна тенденція простежується на всіх рівнях мови, включаючи фонетику, лексику, граматику. Важливо зазначити, що це не просто акт консервації, але й намагання відновити історичні мовні форми для подальшої їх передачі нащадкам.

Процеси фонетичної кодифікації у мові веньянь – це складний етап розвитку мовної системи: основними джерелами для становлення мови веньянь виступають давньокитайські класичні тексти, що були записані у IV–III ст. до н.е. Китайська ієрогліфічна писемність забезпечувала стійкість та збереження текстів упродовж століть, оскільки зміст ієрогліфа можна зрозуміти без фонетичного читання. Потреба у фонетичних дослідженнях з'являється лише тоді, коли первісне значення ієрогліфів в класичних текстах (конфуціанських канонах) почало втрачатися і самі тексти стали складними для розуміння. Прихід буддизму в Китай, за періоду правління династії Хань, став каталізатором для фонетичних досліджень: знайомство із алфавітною писемністю санскриту дозволило зрозуміти природу звукового вираження та поєднання фонем. Однак, як нами було встановлено в процесі дослідження, сам процес фонетичної кодифікації не був властивий для китайської філології: процеси фонетичної кодифікації в мові веньянь можна охарактеризувати як ретроспективні дослідження, спрямовані на реконструкцію первісного звучання слів (доціньського періоду) для відновлення їх первісного значення, а не як процес нормування мови, спрямований на прогресивний розвиток мовної системи (див. рисунок 1).

Процеси кодифікації мов веньянь та байхуа відображено в моделі нижче:

Рис. 1. Модель кодифікації мов веньянь та байхуа

Лексична кодифікація мови веньянь була унікальним процесом, що базувався на глибоких культурних і філософських засадах давньокитайського суспільства. Нами було встановлено, що одним із ключових аспектів було створення словників: «Ер Я» («尔雅»), «Шо вень цзе цзи» («说文解字»), «Фан Янь» («方言») та «Шимін» («释名»), котрі відігравали роль не лише довідників, але й носіїв філософських концепцій. Подальші лексикографічні праці продовжували започатковані означеними вище словниками традиції складання словників. Як вже було зазначено, процеси кодифікації китайської мови спрямовані не на фіксацію та кодифікацію мовних норм відповідно до розвитку мови, а на ретроспективні дослідження. Тож, ця тенденція вплинула на процеси лексичної кодифікації мови веньянь: кожен з означених словників сформував своє спрямування, тобто подальші словники одного спрямування оновлювалися в різні історичні періоди, але мали в своїй основі перший словник-оригінал. Методи систематизації лексики включали не лише застосування тематичного підходу, але й аналіз етимології та філософських концепцій. Зміна ідеологічних парадигм відображалася у процесах кодифікації, що визначало кодифікацію мовної системи (див. рисунок 1).

Розгляд ідеології, кодифікації чотирьох стародавніх словників та дослідження лінгвістичної ідеології дозволяють зробити такі висновки: на противагу мові веньянь, мова байхуа формувалася у більш практичному середовищі міської культури. Її лексична кодифікація не була представлена в словниках чи стандартизованих джерелах, а відбувалася через використання цієї мови у драматургії, поезії та романах. Основна відмінність між процесами лексичної кодифікації мов веньянь та байхуа полягає у їхніх цілях: метою мови веньянь було зберігати безпосередньо мову (лексику) класичних текстів, метою мови байхуа – сформувати лексичний склад, який буде підходити для написання художніх текстів, тобто відповідати таким характеристикам, як зрозумілість (виконання комунікативних завдань), естетичність та виразність (реалізація функції впливу на реципієнта) (див. рисунок 1). Тож, ці дві мови представляють різні шляхи розвитку та відображають важливі аспекти китайської культури та суспільства через призму мовної еволюції.

Нами було встановлено, що граматична кодифікація мови веньянь базується на збереженні архаїчних структур класичних текстів, тобто провідною характеристикою кодифікаційних процесів граматики у ній є не формування граматичних норм в процесі розвитку мови і кодифікації сформованих елементів, а у ретроспективних дослідженнях спрямованих на збереження сформованих ще у IV–III ст. до н.е. граматичних норм. Як було доведено в процесі дослідження, спеціальних розвідок, присвячених аналізу граматики або навчальних матеріалів з граматики знайдено не було. У контексті мови веньянь кодифікаційні процеси з граматики та використання граматичних конструкцій проходили через вивчення напам'ять конфуціанських канонів, таким чином розуміння граматичної організації передавалося інтуїтивно. Граматичні конструкції байхуа включали елементи мови веньянь, але також мали в собі вплив розмовної мови, проте, як було виявлено в результаті дослідження, не досліджувалися і не кодифікувалися формально. Однак, до кодифікаторів граматичних процесів у мовах веньянь та байхуа можна віднести лексикографічні праці, а саме словники службових слів, які є однаково дійсними кодифікаторами для обох мов. Однаковим для мов веньянь та байхуа стає бінарний розподіл частин мови на службові слова (використовуються терміни «助字», дослівно «допоміжні знаки» або «虚字», дослівно «пусті знаки») та повнозначні слова («实字», дослівно «справжні слова»).

Мова веньянь, історично пов'язана з конфуціанською традицією, має прескриптивний характер у своїй стилістичній кодифікації. Збереження конфуціанських канонів у текстах, які служать державним апаратом або підтримують традиційні ритуали, стає основою для формування лінгвістичної ідентичності. Стилiстичні засоби мови веньянь тісно пов'язані з політичною ідеологією, що ставить під сумнів його сталість та гнучкість у відношенні до змін у суспільстві.

Як порівняти з мовою веньянь, мова байхуа в значно меншій мірі підлягала стилістичній кодифікації. До появи творів, таких як «Передмова до Річкових заплав» Цзіня Шентаня, стилістична кодифікація мови байхуа була майже відсутньою. Значний вплив конфуціанських канонів на художню літературу

зберігав стильові елементи, характерні для мови веньянь. Проте, упродовж правління династії Мін, мова байхуа, через розвиток такого жанру як роман, почала розвивати власні стилістичні засоби та композиційні структури.

Стильові елементи мови веньянь також виражають ретроспективний характер через застосування традиційних стилістичних прийомів, що допомагають відобразити культурну спадщину та віддати належне попереднім поколінням. З іншого боку, мова байхуа, хоча й містить розмовні елементи, також спрямована на збереження архаїчних лінгвальних компонентів. Але важливо відзначити, що це не суцільне застосування старовинних форм, а спроба їх оновлення та осучаснення. Ця тенденція виражається у відновленні та модифікації архаїчних слів, граматичних конструкцій та стилістичних прийомів, забезпечуючи їхню відповідність сучасному мовному середовищу. Виявлено такі важливі стилістичні прийоми, які є ключовими носіями бінарності та вшанування спадщини. Зокрема, використання алюзії та паралелізму є стилістичними стратегіями, які глибоко вплетені в лінгвокультурну семантику мовної кодифікації, розкриваючи механізми та чинники впливу на збереження мовних феноменів. Алюзія, або посилення на інші твори, події чи поняття, дозволяє вплітати в текст глибокий контекст та культурні асоціації. Використання алюзій китайської мови створює додаткові шари значень, сприяючи вшануванню та передачі спадщини через мовний вираз. Паралелізм, у свою чергу, виявляється у структурній аналогії чи використанні подібних конструкцій у тексті. Цей стилістичний прийом дозволяє виразити протилежні аспекти або події, створюючи баланс та гармонію в мовному виразі. Паралелізм є ефективним інструментом для вираження бінарних концепцій та космологічних принципів. Ці стилістичні прийоми допомагають розкрити лінгвокультурну семантику мовної кодифікації, визначаючи та утримуючи мовні феномени, які перетинають межі лінгвістики та завдяки яким китайська мова стає не лише засобом комунікації, а й способом збереження культурної спадщини.

Лінгвокультурна семантика розглядає мову як важливий аспект культурного досвіду, враховуючи взаємодію між мовними структурами та культурним контекстом. У випадку мов веньянь та байхуа цей підхід дозволяє нам сприймати

не лише лексичні та граматичні особливості, але також вклад мови у формування культурних цінностей та ідентичності. Ретроспективні розвідки в лінгвокультурному контексті розкривають, як важливо зберігати та відтворювати не лише мовні форми, але й культурні смисли, що пов'язані з цими формами. Наприклад, у збереженні архаїчних слів та граматичних конструкцій у мові веньянь відображено бажання зберігати відомості про минуле та переказувати їх наступним поколінням як частину культурного досвіду. У випадку мови байхуа, лінгвокультурна семантика допомагає зрозуміти, як мова намагається оновити архаїчні елементи, адаптуючи їх до сучасного середовища. Відтворення та модифікація архаїчних форм у байхуа відбуваються в контексті сучасних культурних вимог та цінностей, що підсилює інноваційний аспект кодифікації. Алюзії та паралелізми, що залишаються провідними в обох мовах, в лінгвокультурному аспекті допомагають відтворити не лише лексичні значення, а й ставлення до культурних цінностей та ідей. Це свідчить про глибокий зв'язок мови з культурною пам'яттю та ідентичністю спільноти. Таким чином, лінгвокультурна семантика мовної кодифікації доповнює наше розуміння процесів мов веньянь та байхуа, розкриваючи їхню важливість у формуванні та збереженні культурного досвіду. Використання цього підходу в аналізі кодифікаційних процесів дозволяє глибше вникнути у взаємодію мови та культури, виявляючи первісні значення слів та конструкцій у передачі спадщини від покоління до покоління.

Результати докторської дослідницької роботи відкривають перед науковим співтовариством нові горизонти, розглядаючи перспективи для подальших студій діалектів Китаю та історії китайської мови на різних етапах її розвитку. Здобуті в цьому контексті висновки слугують надійною основою для подальшої розробки нових методів перекладу архаїчних китайських текстів. Науковим здобутком дисертації є створення концептуального підходу до аналізу механізмів кодифікації давньокитайських мов – веньянь та байхуа. У цьому контексті виконане дослідження увібрало в себе інноваційну концепцію, що акцентує увагу на вивченні еволюції мовних феноменів в контексті впливу державної ідеології та

історичних трансформацій. Аналіз конструкції лексиконів давньокитайської мови окреслює низку різних стратегій та методів систематизації, які застосовувалися в процесі кодифікації. Ці принципи функціонували як основний каркас для кодифікаційних процесів, які постійно вдосконалювалися, розширювалися та поглиблювалися упродовж різних історичних періодів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Chinese Literary Mind: Culture, Creativity, and Rhetoric in Wenxin diaolong./ Ed. by Zong-qi Cai. Stanford: Stanford University Press, 2001. 315 p.
2. Abe K., 阿部香織. The Anglo-Chinese Propaganda Battles: British, Qing and Cantonese Intellectuals and the First Opium War in Canton|. *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch*. 2016. 56. P. 172-193.
3. Ammon U. Standard variety. *Sociolinguistics. Vol. 1* / Trudgill p. (eds.). Berlin: Walter de Gruyter. 2004. P. 273-283.
4. Ash M. G. The Uses and Usefulness of Psychology. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2005. 600. P. 99-114.
5. Bally C. Course in General Linguistics. London: Peter Owen Publishers, 1961. 240 p.
6. Barber C. The Story Of Language. London: Pan Books, 1964. 288 p.
7. Barrett, T. H. A Bicentenary in Robert Morrison's Scholarship on China And His Significance for Today. *Journal of the Royal Asiatic Society*. 2015. 25(4). P. 705-716.
8. Baxter W. H.. A Handbook of Old Chinese Phonology. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. 1992. 992 p.
9. Benedict P. K. Thai, kadai, and indonesian: a new alignment in southeastern Asia. *American Anthropologist*. 1942: Vol 44, No 4. P. 576-601.
10. Bloomfield L. Language. Chicago (IL): University of Chicago Press, 1984. 580 p.
11. Bodde Derk. The state and empire of Ch'in. *The Ch'in and Han Empires, 221 B.C.-A.D. 220* / eds. Twitchett D. Fairbank J. K. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, P. 20-102.
12. Brucke E. W. Uber Eine Neue Methode Der Phonetischen Transcription. Berlin: Nabu Press. 2010. 74 p.
13. Cahan D. Hermann von Helmholtz and the foundations of nineteenth-century science. Berkeley: University of California Press. 1994. 666 p.
14. Camden Vera J. Prague School: see Semiotic Poetics of the Prague School. *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory* / ed. Makaryk I. Toronto: University of Toronto Press, 1993, P. 163-170.

15. Cermak P. A few notes on the history of the classical Prague linguistic circle. *La Linguistique*. 2014. 50 (1). P. 75-92.
16. Chiss J. L. La stylistique de Charles Bally : de la notion de «sujet parlant» à la théorie de l'énonciation. *Langages*. 1985. 77. P. 85-94.
17. Chomsky N. Language and Nature. *Mind*. 1995. 104(413). P 1-61.
18. Coblin W. South. Francisco Varo and the Sound System of Early Qīng Mandarin. *Journal of the American Oriental Society*. 1998. 118(2). P. 262-67.
19. Comtet R. Lev Jakubinskij (1892-1945) et l'histoire de la langue. *Revue Des Études Slaves*. 2021. 92(2). P. 247-264.
20. Cordier H. Joseph Edkins 艾約瑟 Ngai Yo-Sö. *T'oung Pao*. 1905. 6 (3). P. 359-66.
21. Coseriu E. Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes. Tübingen: Tübinger Beiträge zur Linguistik, 1970. 124 p.
22. DeFrancis J. *The Chinese Language: Fact and Fantasy*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1986. 330 p.
23. DeFrancis J., Gang Z. The Chinese Renaissance and the Vernacular. *PMLA*, 2006, 121 (1). P. 298-300.
24. Dubowoj Sina M. Gottlieb Siegfried Bayer (1694-1738): From Königsberg to the Imperial Academy of Sciences in St. Petersburg. *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne Des Slavistes*. 1985. 27(2). P. 123-39.
25. Finegan E. *Language: Its Structure and Use*. Belmont (CA): Thomson Wadsworth, 2007. 611 p.
26. Gianninoto M. Westerners Learning Chinese: Nineteenth-Century Didactic Materials. in *The History of Language Learning and Teaching III: Across Cultures* (ed. by McLelland N. and Smith R), 2018. Cambridge: Modern Humanities Research Association, 2018. P. 147-63.
27. Gimm M. Anfangsgründe Der Mandschu-Grammatik von Georg v. d. Gabelentz (1840-1893). *Central Asiatic Journal*. 2010. 54(2). P. 207-236.
28. Grinin L. The Early State and its Analogues. *Social Evolution & History*. Vol. 2, Nr. 1. 2003. P. 133-176

29. Haugen E. I. Language conflict and language planning: The case of modern Norwegian. Cambridge: Harvard University Press, 1966. 393 p.
30. Heath, S. Vol. 1: Social science. *Social history. in bilingual education: Current perspectives*. Arlington (VA): Center for Applied Linguistics, 1977. 148 p.
31. Honey D. Incense at the Altar: Pioneering Sinologists and the Development of Classical Chinese Philology. American Oriental Series 86. New Haven (CT): American Oriental Society. 2001. 359 p.
32. Hymes D. Prague Functionalism. *American Anthropologist*. 1982. Vol 84, No 2. P. 398-399
33. Huang C. T., Li Y. H. *The Handbook of Chinese Linguistics*. New York: Wiley. 2014. 688 p.
34. Huang C.-T. *Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar*. Abingdon: Taylor & Francis. 435 p.
35. Irvine J. T., Gal S. Language ideology and linguistic differentiation. *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities* / ed. Kroskrity P. V. Santa Fe: School of American Research Press, 2000. P. 35-84.
36. Johnson K. *Acoustic and Auditory Phonetics* (2nd ed). Oxford: Blackwell. 2003. 192 p.
37. Jones R. *Karen Linguistic Studies. Description, Comparison, and Texts*. Berkeley: University of California, 1961. 283 p.
38. Kahneman D. New Challenges to the Rationality Assumption. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE) / Zeitschrift Für Die Gesamte Staatswissenschaft*. 1994. 150(1). P. 18-36.
39. Kanda R. Strukturalismus v Průsečíku Pohledů. *Česká Literatura*. 2019. 67(5). P. 747-52.
40. Kang-i Sun C., Stephen O. *The Cambridge History of Chinese Literature (Vol.1)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 1504 p.
41. Kloss H. Types of multilingual communities: a discussion of ten variables. *Sociological Inquiry*. 1966. 36(2). P. 7-17.

42. Knight Sabina. *Chinese Literature: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 160 p.
43. Koerner E. Einar Haugen as a Historian of Linguistics. *Journal of Germanic Linguistics*. 1997. 9(2). P. 221-238. doi:10.1017/S1040820700002870
44. Kroskirty P. V. *Language, history, and identity: Ethnolinguistic studies of the Arizona Tewa*. Tucson: University of Arizona Press, 1993. 289 p.
45. Ladefoged P. *A Course in Phonetics*. Belmont (CA): Thomson Wadsworth. 2006. 310 p.
46. Leach E. R. *Claude Levi-Strauss*. New York City: Viking Press, 1970. 142 p.
47. Lehner G. From Enlightenment to Sinology: Early European Suggestions on How to Learn Chinese, 1770-1840. in *Asian Literary Voices: From Marginal to Mainstream* (ed. Williams P.), Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010. P. 71-92.
48. Lerer Seth. *The History of the English Language Lecture*. London: The Teaching Company, 2008. 113 p.
49. Levi-Strauss C. Structuralism and Myth. *The Kenyon Review*. 1981. 3 (2). P. 64-88.
50. Liu J. *Chinese theories of literature*. Chicago: University of Chicago Press, 1975. 197 p.
51. Liu X. *The Literary Mind and the Carving of Dragons: A Study of Thought and Pattern in Chinese Literature / Translated with an Introduction and Notes by Vincent Yu-chung Shih*. New York: Columbia University Press, 1959. 298 p.
52. Lowth Robert. *A Short Introduction to English Grammar: With Critical Notes*. the Third Edition. Farmington Hills (MI): Gale Ecco, 2018. 150 p.
53. Malmqvist G. Bernhard Karlgren in Memoriam. *Journal of Chinese Linguistics*. 1979. 7 (1). P. 142-3.
54. Martinet A. Some Basic Principles of Functional Linguistics. *La Linguistique*. 1977. 13(1). P. 7-14.
55. Maspero H. *La Chine Antique*. Paris: Presses Universitaires de France. 1965. 515 p.
56. Maspero H. *Le dialecte de Tch'ang-ngan sous les T'ang*. Paris: Imprimerie d'Extrême-Orient, 1920. 124 p.

57. Maspero H. Sur quelques textes anciens de Chinois parlé. *Bulletin de l'École Française d'Extrême-Orient*. 1914. 14, no. 4. P. 1-36.
58. Minglang Zhou, Hongkai Sun. Language Policy in the People's Republic of China: Theory and Practice Since 1949. Berlin: Springer Science & Business Media, 2004. 343 p.
59. Murthuile. S. The Chinese Parnassus: And the West. *The Irish Monthly*. 1931. 59(702). P. 761-74.
60. Needham J. History of Scientific Thought. Cambridge: Cambridge University Press, 1956. 697 p.
61. Newmeyer F. J. The Prague School and North American Functionalist Approaches to Syntax. *Journal of Linguistics*. 2001. 37(1). P. 101-126.
62. Piaget J. How Children Form Mathematical Concepts. *Scientific American*. 1953. 189(5). P. 74-79.
63. Pines Y. Dating a pre-imperial text: The case study of the book of Lord Shang. *Early China*. 1 (2). 2016. P. 1-40.
64. Pinker S. Language instinct. London: Penguin Books, 2015. 528 p..
65. Pinker S. Rules of Language. *Science*. 1991. 253(5019). P. 530-535.
66. Priestley J. The Rudiments of English Grammar, 1761. Newcastle: Scholar Publishers, 1969. 92 p.
67. Qilin C. Book Review: Translating China as Cross-Identity Performance by James St. Andre?. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. 2022. Vol. 14, no. 1. P. 1-3
68. Reeves A. Logicians, Language, and George Lakoff. *Linguistics and Philosophy*. 1977. 1(2). P. 221-31.
69. Rule P. Chinese books and documents in the roman archives of the society of Jesus a new catalogue. *Monumenta Serica*. 2002. 50. P. 463-80.
70. Rumsey A. Wording, meaning, and linguistic ideology. *American anthropologist*. 1990. 92(2). P. 346-361

71. Schieffelin B. B., Makihara M. Consequences of contact: Language ideologies and sociocultural transformations in pacific societies. Oxford: Oxford University Press, 2010. 264 p.
72. Serruys P. L. The Chinese dialects of Han time according to Fang-yen. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1959. 350 p.
73. Serruys P. L.-M. Five Word Studies on Fang Yen (Third Part). *Monumenta Serica*.. 1967. 26(1). P. 255-285
74. Silverstein M. Language structure and linguistic ideology. In: *The Elements: A parasession on linguistic units and levels* / Clyne P. R., Hanks W. F., Hofbauer C. L. eds. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1979. P. 193-248.
75. Silverstein M.. Language and the culture of gender: At the intersection of structure, usage, and ideology. *Semiotic mediation*. 1985. P. 219-259
76. Splinter S. Zwischen Nützlichkeit und Nachahmung: Eine Biografie des Gelehrten Christian Gottlieb Kratzenstein (1723-1795). Zwischen Nützlichkeit und Nachahmung: Eine Biografie des Gelehrten Christian Gottlieb Kratzenstein (1723-1795). Bern: Peter Lang GmbH? 2007. 236 p.
77. Starr C. The prayer book in nineteenth-century China. *Monumenta Serica*. 2008. 56. P. 395-426.
78. Swadesh M. Phonemic Contrasts. *American Speech*. 1936. 11(4). P. 298-301.
79. Szczesniak B. Athanasius Kircher's: China Illustrata. *Osiris*. 1952. 10. P. 385-411.
80. The Twelfth International Congress of Orientalists. Rome, 1899. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. 1900. P. 181-186.
81. Tian Xiaofei. Cao Pi, "A Discourse on Literature". *Hawai'i Reader in Traditional Chinese Culture* / in: Mair V., Steinhardt N., Goldin P. eds. Honolulu: University of Hawaii Press? 2005. P. 231-233
82. Tőkei F. A researcher of China: lajos magyar. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*. 1981. 35(2/3). P. 373-80.
83. Young Oh. Rime Dictionaries. *Encyclopedia of Chinese Language and Linguistics (Vol.3)*, Ed. Rint Sybesma. Leiden, Boston: Brill. P. 600-608

84. Vachek J. *Written Language: General Problems and Problems of English*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 1973. 80 p.
85. Van R., Ness S. *Studies in Colloquial Chinese and Its History: Dialect and Text*. Hong Kong: Hong Kong University Pres. 286 p.
86. Wakoulenko S. Jan Baudouin de Courtenay l'abstrait et le concret de la langue. *Revue Des Études Slaves*. 2021. 92(2). P. 229-246.
87. Walravens H. Stanislas Aignan Julien - leben und werk: 21. Sept. 1797 - 14. Febr. 1873. *Monumenta Serica*. 2014. 62(1). P. 261-333.
88. Whorf B. L. Language, mind, and reality. *ETC: A Review of General Semantics*. 1952. 9 (3). P. 167-88.
89. Woolard K. A. Language ideology: Issues and approaches. *Pragmatics. Quarterly Publication of the International Pragmatics Association (IPrA)*. 1992. 2(3). P. 235-249
90. Woolard, K. A., B. B. Schieffelin. Language Ideology. *Annual Review of Anthropology*. 1994. 23(1). P. 55-82
91. Алексеєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики: науково-методичний посібник. Київ: Педагогічна думка. 2007. 152 с.
92. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. - Київ: Академія. 2004. 342 с.
93. Демська-Кульчицька О. М. Лексикографія: між ремеслом і наукою. *Наукові записки НаУКМА : Філологічні науки*. 2008. Т. 85. С. 3-9.
94. Іванова О. В. Основи укладання галузевих глосаріїв: підручник для підготовки фахівців зі спеціальності «Філологія». Київ: Компринт. 2017. 246 с.
95. Костанда І. О. Особливості вживання паралелізму у змісті китайських романів XIV-XVI ст.(на прикладі роману Трицарство). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2015. 15 (2). С. 84-86.
96. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
97. Коць Т. Про прескриптивну і дескриптивну норму в граматиці. *Культура слова*. 2010. 72. С. 47-55.

98. Лао Цзи. Дао Де Цзин. Книга шляху та гідності. / пер. з кит. І. О. Костанда. Київ: Видавничий союз «Андронум», 2020, 102 с.
99. Лучик А. А. Динаміка мовної норми і проблеми кодифікації. *Магістеріум. Мовознавчі студії*. 2016. 62. С. 51-55.
100. Мацюк Г. П. Формування теорії кодифікації в українському мовознавстві першої половини XIX ст. *Філологічні науки. Вісник Миколаївського державного університету*. 2004. № 7. С. 83-96.
101. Наливайко Д. С. Українські поетики й риторики епохи бароко : типологія літературно-критичного мислення та художня практика / *Наукові записки НаУКМА. Том 19: Філологічні науки*. 2001. Київ: Стилос. с. 3-18.
102. Пономарів О. Д Українське слово для всіх і для кожного. Київ: Либідь, 2013. 359 с.
103. Селігей П. О. Нормативний підхід у мовознавстві й мовна критика. *Стиль і текст*. 2012. 13. С. 66-72.
104. Селігей П. О. Стильова норма як різновид мовної норми. *Наукові записки НаУКМА. Сер. «Філологічні науки»*. 2016. Т. 189. С. 83-86.
105. Скопненко О. Образ ідіому крізь процеси кодифікації (на матеріалі української та білоруської літературних мов першої третини XX ст.). Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур пам'яті академіка Леоніда Булаховського (Збірник наукових праць). 2011. 15. С.227-233
106. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови XX століття: монографія. Тернопіль: Астон. 2002. 352 с.
107. Ходаковська Н. Г. Дескриптивні і прескриптивні норми в лінгвістиці. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 22 (2). С. 88-97.
108. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1054 с.
109. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1951. 402 с.
110. 丁治民. 从《韵会定正》论《洪武正韵》的得失—兼论明太祖“中原雅音”的性质. *语言科学*. 2009. 6. 頁 651-652.

111. 万献初. 上古汉语语句的形象流块式建构. *咸宁师专学报*. 1991. 2. 頁 37-43.
112. 万献初. 音韵学要略. 武汉: 武汉大学出版社, 2012. 256 页.
113. 中国古代文字. / 编辑 徐潜. 长春市: 吉林文史出版社, 2014. 188 页
114. 中国语言地图集 (第 2 版). 上海: 商务印书馆. 1991. 580 页.
115. 于景祥. 《文心雕龙》的骈文理论和实践. Beijing: Beijing Book Co. Inc., 2017. 520 页.
116. 仲晓婷. 徐师曾《文体明辨》研究. Diss. 广西师范大学, 2006.
117. 伍华. 古汉语动静字音论略. *广东第二师范学院学报*. 2000. 4. 頁 98-100.
118. 何九盈. «尔雅»的年代和性质. *语文研究*. 1984. (2), 頁 25-28.
119. 何志军. 熙《释名》与汉代文体形态研究. *学术研究*. 2010. 5. 頁 112-122.
120. 余行达. 《说文解字》引用书籍及通人简表. *古籍研究*. 1997. 3. 頁 41-45.
121. 俞士玲. 挚虞《文章志》考. *古典文献研究*. 2006. 1. 頁 46-51.
122. 党圣元, 陈志扬. 清代碑志义例: 金石学与辞章学的交汇. *江海学刊*. 2007. 2. 頁 71-78.
123. 刘光明 著. 《颜氏家训》语法研究. 合肥: 合肥工业大学出版社. 2006. 206 页.
124. 刘勰, 祖保家. 文心雕龙选析. 安徽: 安徽教育出版社, 1985. 403 p.
125. 刘勰. 文心雕龙注. 下册. 北京: 人民文学出版社, 1978. 260 页.
126. 刘宗敏. 试论陆机的«文赋». *南京师范大学文学院学报*. 2002. 2. 頁 22-26
127. 刘师培. 国学发微. 广陵: 广陵书社, 2013. 272 页.
128. 刘建明. 《助字辨略》、《经传释词》比较略述. *濮阳职业技术学院学报*. 2006. 19(2). 頁 82-91.
129. 刘建明. 论刘淇《助字辨略》的引据. *和田师范专科学校学报: 汉文综合版*. 2006. 26(4). 頁 20-34.
130. 刘晓明. 戏剧文体与演剧的互动: 中国传统戏曲的分析进路. 广州: 广东高等教育出版社, 2020. 362 页
131. 刘熙. 释名疏证补. 北京市: 中华书局, 2008. 333 页
132. 刘立祥. "软耳朵"的汉成帝刘骘. *文史天地*. 2017. 7. 頁 15-18.

133. 刘贵华. 金圣叹论《水浒》和《史记》. 《水浒争鸣 [第六辑] 年水浒学会年会暨学术研讨会论文集. 2000. 頁 85-94
134. 刘鸿雁. 试论《春秋穀梁传》正文中的训诂. *宁夏大学学报: 人文社会科学版*. 2003. 25(5). 頁 53-64
135. 刘麟生. 中国骈文史. 上海: 上海商务印书馆, 1936. 165 页
136. 匡鹏飞. 从《静女》看《诗经》毛亨朱熹解释的差异. *沈阳师范学院学报(社会科学版)*. 2001. 2. 頁 21-25.
137. 十三经今注今译 / 主编 夏剑. 长沙: 岳麓书社, 1994. 1124 页
138. 华学诚. 周秦汉晋方言研究史 (修订本). 上海: 复旦大学出版社, 2007. 518 页
139. 华学诚. 从郭璞注看晋代方言词汇. *语言研究*. 2005. 3. 45-49 页
140. 华林甫. 中国地名学源流. 北京: 人民出版社, 2010. 444 页
141. 卞清波. "有诗为证"的佛教渊源——也谈古代白话小说韵散结合文体的成因. *江南大学学报: 人文社会科学版*. 2016. 5(15). 頁 21-24
142. 卢以纬. 助语辞集注. 北京: 中华书局, 1998. 207 页.
143. 卢永璘, 张健, 汪春泓. 等选注中国文学理论批评史资料选注 / 主编 张少康. 北京: 北京大学出版社, 2013. 頁 68-81.
144. 叶宝奎. 《洪武正韵》与明初官话音系. *厦门大学学报: 哲学社会科*. 1994. 1. 頁 23-30.
145. 叶宝奎. 明清官话音系. 厦门: 厦门大学出版社, 2001. 328 页.
146. 司马迁. 史记. 北京: 中华书局, 2003. 167 页
147. 吕叔湘. 中国文法要略. 上海: 商务印书馆, 1982. 220 页
148. 吕叔湘. 语法学习. 北京: 中国青年出版社, 1953. 186 页
149. 吕章申, 朱凤瀚, 沈建华. 中国国家博物馆馆藏文物研究丛书: 甲骨卷. 上海: 上海古籍出版社, 2007. 406 页.
150. 吴企明. 我国韵文发展的光辉时代. *苏州科技学院学报(社会科学)*. 1991. 4. 頁 3-9.
151. 吴庆峰. 《史记虚词通释》前言. *中国训诂学报*. 2009. 1. 頁 234-238.

152. 吴承学, 何诗海. 贺复征与《文章辨体汇选》. *学术研究*. 2005. 5. 頁 123-128.
153. 吴晓波. 历代经济变革得失. 浙江: 浙江大学出版社, 2013. 320 页.
154. 吴礼权. 关于《声类》的性质与价值. *古籍整理研究学刊*. 1996. 6. 頁 31-35
155. 吴礼权. 王引之《经传释词》的学术价值. *古籍整理研究学刊*. 1995. 4. 頁 72-86.
156. 吴锤. 释名声训研究. 北京: 民族出版社, 2010. 377 页
157. 周文. 郑樵《尔雅注》初探. *湖北科技学院学报*. 2004. 24(1), 頁 109-113.
158. 周汝昌. 红楼艺术. 北京: 人民文学出版社, 1995. 126 页
159. 周济, 谭献, 冯熙. 介存斋论词杂著, 复堂词话, 蒿庵论词. 北京: 人民文学出版社, 1959. 77 页.
160. 周琳. 浅谈古诗词赏析中的语法问题. *成功(教育)*. 2008. 11. 頁 138-138.
161. 周祖謨. 謨書 劉熙 釋名 後. 北京: 中華書局, 1966. 238 页
162. 周祖謨. 尔雅校笺. 昆明市: 云南人民出版社, 2004. 297 页
163. 周祖謨. 汉语词汇讲话. 北京: 人民教育出版社, 1959. 110 页.
164. 周秉钧. 古汉语自学手册. 湖南: 湖南任命出版社, 1955. 522 页
165. 周裕锴. 中国古典诗歌的文本类型与阐释策略. *北京大学学报: 哲学社会科学版*. 2005. 4. 頁 42-48.
166. 周远富. 方以智《通雅》与上古声纽研究. *语言研究*. 2002. 4. 頁 45-62
167. 周雲霞. 傳統語言學中的"死字""活字"研究. Diss. 河南: 河南大学, 2011. 350 页.
168. 唐作藩. 汉语音韵学常识. 上海: 上海教育出版社, 1959. 92 页
169. 商鞅. 商君书. 北京: 线装书局, 2016. 364 页
170. 姚鼐. 古文辞类纂. 上海: 上海古籍出版社, 1998. 799 页
171. 姜亮夫. 楚辞学论文集. 上海: 上海古籍出版社, 1984. 544 页.
172. 姜仁涛. 《尔雅》同义词研究». 北京: 中国文史出版社, 2006. 230 页
173. 孔子. 论语. 西安: 陕西旅游出版社, 2003. 218 页.
174. 孔德凌. 郑玄《诗经》学研究. Diss. 山东大学, 2007. 302 页.
175. 孙明君. 曹丕《典论·论文》甄微. *清华大学学报: 哲学社会科学版*. 1986. 1. 頁 46-61.

176. 孙明君. 汉魏文学与政治. 上海: 商务印书馆, 2003. 280 页
177. 孙景阳. 散文类别新探. *湖南税务高等专科学校学报*. 1997. 3. 頁 34-39.
178. 孙林, 黄日涵. 政治学核心概念与理论. 天津: 天津人民出版社, 2017. 385 页
179. 孙绪武. 《广韵》又音的演变及其规范. *广东职业技术师范学院学报*. 2001. 1. 頁 63-68.
180. 孙菊芬. 张揖的辞书编纂思想. *南通大学学报: 哲学社会科学版*. 2005. 21(4). 頁 51-69.
181. 宋秀秀. 金圣叹评《史记》之“精” - 金圣叹理论对阅读《史记》的启发. *宜春学院学报*. 2014. 2. 頁 23-34
182. 尉天骄. 朱自清、朱光潜的写作理论. *广播电视大学学报: 哲学社会科学版*. 2001. 3. 頁 62-68.
183. 尔雅 / 主编译者: 邓启铜注释. 南京: 南京大学出版社, 2014. 191 页
184. 崔林芳. 陆机《文赋》的《雅与艳》. 运城: 运城学院海报, 2013. 185 页
185. 左梁. 《论语》虚词研究. Diss. 四川师范大学, 2010.
186. 庄雅州. "毛诗名物图说"与"毛诗品物图考"异同论. *诗经研究丛刊(第二十七辑)*. 北京: 学苑出版社, 2015. 651 页.
187. 庞明. 中国古诗翻译中的文体风格保留问题探析. *新校园: 阅读版*. 2015. 11. 頁 23-31.
188. 廖名春. 对荀子思想的新认识. *河北学刊*. 2012. 32 (5). 頁 53-68
189. 张中行. 文言与白话. 黑龙江: 黑龙江出版社, 1988. 390 页
190. 张再峰. 中州韵和湖广音: 中国戏剧. 北京: 首都教育出版社, 2011. 204 页
191. 张劲松. 《文心雕龙·风骨》辨析. *南阳师范学院学报*. 8(2). 2009. 頁 81-84.
192. 张少康. 中国文学理论批评史资料选注. 北京: 北京大学出版社. 2013. 299 页
193. 张振龙. 曹丕《典论·论文》创作年代与创作目的. *信阳师范学院学报: 哲学社会科学版*. 2002. 22(6). 頁 51-58.
194. 张文敏. 《隋书 经籍志》对我国古代目录学发展的贡献. *郑州航空工业管理学院学报(社会科学版)*. 2007. 26(1). 頁 50-52.

195. 张文生. 论陆机的《文赋》. *锦州师院学报*. 1994. 2. 頁 50-54
196. 张智武. 魏征与《群书治要》. *文博*. 1990. 3. 頁 82-88.
197. 张玉来. 《韵略易通》的音系性质问题. *江苏师范大学学报: 哲学社会科学版*. 1997. 2. 頁 49-51.
198. 徐子方. "关,郑,白,马"与元曲四大家. *漳州师院学报(哲学社会科学版)*. 1998. 1. 頁 46-50.
199. 徐建委. 李善《文选注》引书试探. *长春师范大学学报*. 2009. 7. 頁 80-86.
200. 徐时仪. 王安石《字说》的文献价值述略. *文献*. 1993. 2. 頁 65-80
201. 徐潜. 中国古代文字. 长春市: 吉林文史出版社, 2014. 188 页.
202. 戴磊. 修辞学 词章学 风格学. *当代修辞学*. 1984. 4. 頁 56-64.
203. 扬雄. 輶轩使者绝代语释别国方言. 上海: 商务印书馆, 1937. 361 页.
204. 方智范. "意内言外"小考. *文献*. 1988. 1. 頁 216-245.
205. 昭明. 昭明文选 (全五册). 北京: 华夏出版社, 2000. 2369 页
206. 曹志耘. 汉语方言地图集. 上海: 商务印书馆, 2008. 1212 页
207. 曹道衡. 萧统的文学观和《文选》. *文学遗产*. 2004. 4. 頁 81-87.
208. 曹道衡. 试论《毛诗序》. *文学遗产*. 1994. 2. 頁 11-20.
209. 曹雪芹. 戚蓼生序本石头记. 北京: 人民文学出版社, 2011. 3272 页
210. 曹雪芹. 红楼梦. 北京: 中华书局, 2014. 1367 页.
211. 朱冬愉. 陆机《文赋》研究. 北京: 中央民族大学硕士论文, 2006. 246 页
212. 朱汉国. 普通高中课程标准实验教科书 历史 (必修三 思想文化专题史). 北京: 人民出版社. 2004. 352 页
213. 朱生玉. 吴玉搢《别雅》及其成就. *辞书研究* 2015. 6. 頁 25-28.
214. 朱立元. 美学大辞典. 上海: 上海辞书出版社, 2010. 997 页
215. 李丽. 论袁仁林训释虚词的方法. *内蒙古师范大学学报: 哲学社会科学版*. 2009. 38(1). 頁 62-75.
216. 李云逸. 王昌龄诗注. 北京: 中华书局, 2020. 160 页

217. 李人民文学出版社华伟. 儒教的国教化和窄化——康有为的"逆宗教改革"与梁启超的批判. *探索与争鸣*. 9(347). 2018. 頁 126-133.
218. 李南晖. 中国古代文体学论著集目 (1900-2014). 北京: 北京大学出版社, 2016. 504 页
219. 李启谦. 结合鲁国社会的特点认识和评价孔子的思想. *齐鲁学刊*. 1987. 6. 頁 11-26.
220. 李如龙. 关于方言基本词汇的比较和方言语法的比较. *汉语学报*. 2012. 3. 頁 41-49.
221. 李如龙. 论汉语方言语音的演变. *语言研究*. 12. 1999. 頁 84-93.
222. 李学勤. 十三经注疏. 十, 论语注疏. 北京: 北京大学出版社, 1999. 270 页.
223. 李峰. 中国古代韵书综述. *图书馆学刊*. 2010. 5. 頁 26-34.
224. 李恕豪. 《中国古代语言学简史》. 成都: 巴蜀书社, 2003. 455 页.
225. 李方桂. 上古音研究. 上海: 商务印书馆, 1980. 103 页.
226. 李春晓. 《说文解字六书疏证》研究. 北京: 人民出版社, 2018. 206 页
227. 李煜. 《尔雅》研究述要. 井冈山师范学院学报. 2005. 26.1. 頁 35-42.
228. 李玉明. 《中国语言规划论》. 长春: 东北师范大学出版社, 2005. 358 页
229. 李索. 古代汉语言修辞学. 天津: 天津人民出版社, 2000. 299 页 222
230. 李红霞. 许慎. 昆明: 云南教育出版社, 2011. 254 页.
231. 李荣. 切韵音系. 北京: 科学出版社, 1956. 192 页
232. 杜书瀛. 读李渔《闲情偶寄》有感. *美与时代 (下旬刊)*. 2009. 10. 頁 15-18.
233. 杨保春. 《老子》语言特点解析[J]. *青岛大学师范学院学报*. 1998. (1)5. 頁 62-70
234. 杨剑桥. 论端, 知, 照三系声母的上古来源. *语言研究*. 5. 1986. 頁 56-68.
235. 杨成虎. 袁仁林《虚字说》与语法化研究. *燕山大学学报: 哲学社会科学版*. 2000. 4. 頁 78-82.
236. 杨敏. 《支雅》研究. Diss. 湖南: 湖南师范大学, 2017.
237. 杨端志. 訓詁學. 山东: 山东文艺出版社, 1985. 689 页

238. 杨简, 李清文. 从《史记》看司马迁的先进思想. *绥化学院学报*. 2008. (4). 頁 28-30.
239. 杨雄. 太玄集注. 北京: 临中华书局有限公司, 2021. 272 页
240. 林玉山. 汉语语法学史. 湖南: 湖南教育出版社, 1983. 359 页
241. 桂思卓著. 从编年史到经典: 董仲舒的春秋诠释学. 北京: 中国政法大学出版社, 2010. 328 页
242. 武群. 孔颖达对词义辨析的研究——以《春秋左传正义》为例. *兰州学刊*. 2010. 3. 頁 42-55.
243. 毛树贤. 从《过秦论·上》看贾谊政论的艺术特色. *枣庄学院学报*. 1985. 1. 頁 35-41.
244. 毛祖志. 夏味堂的《拾雅》及其研究价值. *琼州学院学报*. 2014. 6. 頁 58-63.
245. 江蓝生. 近代汉语指代词. 上海: 商务印书馆, 2017. 437 页.
246. 池田知久. 道家思想的新研究: 以《庄子》为中心. 郑州: 中州古籍出版社, 2009. 759 页
247. 汤可敬. 说文解字今释 (套装全四册). 上海: 上海古籍出版社, 2018. 2408 页
248. 汪春泓. 曹学佺评《文心雕龙》述要. *许昌学院学报*. 3(2000). 頁 65-70.
249. 洪树华, 方丽萍. 从《汉志》《隋志》《四库全书》看经史子集学术源流. *求索*. 2006. 1. 頁 142-165.
250. 渡边义浩, 仙石知子, 朱耀辉. 论东汉“儒教国教化”的形成. *文史哲*. 2015. 4. 頁 122-135.
251. 潘允中. 潘允中. 汉语词汇史概要. 上海古籍出版社. 1989. 182 页.
252. 王一心. 刘勰的《文心雕龙·风骨篇》译析. *名作欣赏*. 1997. 6. 頁 67-71.
253. 王人恩. 戚蓼生《〈石头记序〉笺释》. *社科纵横*. 2005. 6. 頁 36-42
254. 王作新. 中国古代文化语词类谭. 武汉: 华中师范大学出版社, 2007. 227 页.
255. 王元化. 文心雕龙创作论. 上海: 上海古籍出版社, 1979. 240 页.
256. 王克仲. 关于卢以纬《助语辞》的两个问题. *古汉语研究*. 1994. 2. 頁 91-112
257. 王力. 中國語言學史. 香港: 中国图书刊行社, 1984. 260 页

258. 王力. 古代汉语. 北京: 首都教育出版社, 2006. 520 页
259. 王力. 汉语史稿. 北京: 中华书局出版社, 2009. 714 页
260. 王力. 汉语音韵. 北京: 中华书局, 2003. 190 页.
261. 王友胜. 民国间古代文学研究名著导读. 上海. 2010. 462 页
262. 王国维. 王国维文集. 北京: 线装书局, 2009. 312 页.
263. 王國珍. 《釋名》語源疏證. 上海: 上海辞书出版社, 2009. 386 页
264. 王志武. 京白不等于北京话. *语文建设*. 2001. 9. 頁 61-70.
265. 王文锦. 礼记译解. 北京: 中华书局, 2016. 320 页
266. 王智勇. 从《宋史 陈彭年传》看北宋前期的南北士人之争. *宋代文化研究*. 7. 2003. 頁 25-43.
267. 王林绪. 中国地名的故事. 济南: 山东画报出版社, 2006. 280 页
268. 王海远. 刘勰与《文心雕龙》. *古典文学知识*. 1998. 5. 頁 58-64.
269. 王照年. 程俱及其《麟台故事》考论. 北京: 中华书局. 2018. 456 页.
270. 王猛. 试论明代小说序跋的文体特征与文学价值. *重庆师范大学学报*. 2011. 6. 頁 52-59
271. 王琼. 中国古代图书分类的学术价值. *江西图书馆学刊*. 2008. 38(2). 頁 6-8.
272. 王登峰. 重拾中华经典. 复兴中华文化. *语文建设*. 2008. 7-8. 頁 276-299
273. 王碧清, 王光文. 文体学批判絮谈. *盐城师范学院学报: 人文社会科学版*. 1988. 4. 頁 35-48
274. 王菀. 论孔子思想对司马迁的影响--以杨雄的评论为例. *剑南文学 (经典阅读)*. 2013. 12. 頁 165-165.
275. 王閏吉. "釋名" 的理據類型分析. *語言學研究 (南京社會科學)*. 2002. (6). 頁 75-82.
276. 王閏吉. 論《釋名》的性質. *麗水師範專科學校學報*. 2002. (3). 頁 30-31.
277. 王閏吉. 《釋名》的理據類型分析. *南京社會科學*. 2002. (6). 頁 75-82.
278. 王閏吉. 論“釋名”的性質. *玉林师范学院学报*. 2006, (2), 頁 55-57.
279. 班固. 汉书. 北京: 北京中华书局. 2003. 256 页

280. 申小龙. 中国古代修辞学传统之阐释形态. *内蒙古民族大学学报: 社会科学版*. 1994. 4. 頁 52-58.
281. 白兆麟. 《右文说》是对早期声训的反动——关于“右文说”的再思考. *安徽大学学报: 哲学社会科学版*. 1988. 3. 頁 32-39.
282. 白寿彝. 中国通史 第5卷 中古时代 三国两晋南北朝时期. 上海: 上海人民出版社, 2013. 897 页
283. 白长虹. 《毛诗正义》撰者及编撰时间考论. *诗经研究丛刊*. 2004. 2. 頁 75-86.
284. 福生. 沿波讨源 词约理胜——范晔文《对床夜语》的诗艺理论分析. *重庆师范大学学报: 哲学社会科学版*. 2010. 6. 頁 51-64.
285. 程俊英. 诗经译注. 上海: 上海古籍出版社, 2004. 571 页
286. 程国赋. 明代书坊与小说研究. 香港: 中華書局, 2008. 532 页
287. 窦秀艳. 中国雅学史. 北京: 齊魯書社, 2004. 436 页
288. 章炳麟. 国学概论. 长沙市: 岳麓书社. 2010. 252 页
289. 童力群. 〈戚蓼生序言〉写作时间考. *鄂州大学学报*. 2011. 1. 頁 51-62
290. 童庆炳. 《文心雕龙》“感物吟志”说. *文艺研究*. 1998. 5. 頁 19-27.
291. 罗宗强. 魏晋南北朝文学思想史. 北京: 中华书局, 1996. 489 页.
292. 老子. 道德经. 天津: 百花文艺出版社. 138 页.
293. 胡元坎. 谈《大学语文》中诗词的“兴”. *宁德师专学报(哲学社会科学版)*. 1998. 3. 頁 24-27.
294. 胡大雷. 论中古时期文体命名与文体释名. *中山大学学报: 社会科学版*. 2011. 51(4):9. 頁 31-42.
295. 胡莲玉. 话本小说结构体制演进之考察. *江海学刊*. 2004. 6. 頁 146-152.
296. 舒大刚. 《十三经》: 儒家经典体系形成的历史考察. *社会科学研究*. 2011. 4. 頁 39-43.
297. 舒芜. 周作人概观(上). *中国社会科学*. 1986. 4. 頁 27-34.
298. 苏鑫, 王佳. 汉代储君制度研究. 黑龙江人民出版社. 哈尔滨: 黑龙江人民出版社. 254 页.

299. 范晔 (编撰). 后汉书. 北京: 现代教育出版社, 2013. 508 页.
300. 華學誠. 周秦汉晋方言研究史. 上海: 复旦大学出版社, 2007. 557 页
301. 萧伯符. 商鞅法治理论及其现代借鉴. *中国法学*. 2002. 2. 頁 12-18.
302. 葛稳罡. 李商隐诗歌意象研究. Diss. 南京师范大学, 2007.
303. 董田春. 从董仲舒看中国古代形而上学思想的特色和功用. *榆林高等专科学校学报*. 1994. 1. 頁 15-19.
304. 蒋方, 张忠智. 试论《毛诗正义》之"文势"说. *北方论丛*. 2003. 3. 頁 52-58.
305. 蒋泽枫, 王英. 许慎《五经异义》的经学贡献. *通化师范学院学报*. 2008. 29(7). 頁 20-23.
306. 蒲立本. 古汉语语法纲要. 北京: 语文出版社. 2006. 230 页.
307. 蔡永贵, 李岩. 《右文说》新探. *新疆师范大学学报(哲学社会科学版)*. 1988. 1. 頁 46-53.
308. 袁学良. 古代书目分类法与文学典籍崖略. 成都: 巴蜀书社, 2002. 322 页
309. 袁海林. 论王引之《经传释词》的虚词研究方法. *大同高等专科学校学报*. 1998. 3. 頁 76-80.
310. 解慧全, 崔永琳, 郑天一. 古书虚词通解. 北京: 中华书局, 2008. 1301 页.
311. 言锋宇. 国学小常识. *高中生: 作文*. 2013. 3. 頁 31-39.
312. 詹镛. 《文心雕龙》的"隐秀"论. *河北大学学报: 哲学社会科学版*. 1979. 4. 頁 131-135.
313. 譚代龍. 《马氏文通》动字静字术语溯源研究综论. *汉语史研究集刊*. 2008. 1. 頁 15-40.
314. 许慎. 说文解字-附音序笔画检字. 北京市: 中华书局, 2013. 332 页
315. 许结. 论扬雄与东汉文学思潮. *中国社会科学*. 1988. 1. 頁 68-77.
316. 论语注疏 (简体中文版): 中华传世珍藏古典文库 / ed. 邢昺. 北京: 艺雅出版社, 2018. 580 页
317. 说文解字今释 / ed. 汤可敬. 长沙: 岳麓书社, 1997. 3600 页
318. 谢敏玉. 宋代哀祭文研究. Diss. 中山大学, 2010.

319. 谢鲁. 京剧“韵白”的“声”,“韵”,“调”: 戏剧之家. 北京: 首都教育出版社, 2002. 365 页
320. 谭其骧. 中国历史地图集. 原始社会夏商西周春秋战国时期. 北京: 中国地图出版社, 1982. 63 页
321. 谭成甫. 墨经分类译注. 北京: 中华书局, 1981. 182 页.
322. 费秉勋. 论《孔雀东南飞》. *克拉玛依学刊*. 1987/ 1. 頁 63-63.
323. 贾树新. 试谈刘勰的风骨说. *四平师院学报: 哲学社会科学版*. 1982. 1. 頁 4-11.
324. 赵伯义. 论洪亮吉的《比雅》. *古籍研究*. 2001. 4. 頁 46-49.
325. 赵友林. 论“事实”在《公羊传》《谷梁传》释经中的作用. *时代文学*. 2010. 1. 頁 103-118
326. 赵振铎. 训诂学史略. 郑州: 中州古籍出版社, 1988. 346 页
327. 赵振铎. 怎样学习训诂学. *四川自考: 文科版*. 2002. 9. 頁 29-34.
328. 赵殷尚. 韩柳古文的双重主题——以《圜者王承福传》与《种树者郭驼橐传》为例. *湖南科技学院学报*. 2011. 32.9. 頁 95-102.
329. 邓庆佑. 戚蓼生研究(中). *红楼梦学刊*. 2003. 2. 頁 48-57
330. 邓庆佑. 莫累戚翁遭骂名. *红楼梦学刊*. 1996. 4. 頁 24-31
331. 邵则遂. 古代中国的语法观. *人生与伴侣: 国学*. 2020. 7. 頁 134-135.
332. 郑伟. 毛诗大序» 接受史研究: 儒学文论进程与士大夫心灵变迁. 北京: 人民出版社, 2015. 374 页
333. 郑张尚芳. 上古音系. 上海: 上海教育出版社, 2003. 604 页.
334. 郑柏彦. 吴讷《文章辨体》中的辨体观念析论. *东吴中文学报*. 2015. 30. 頁 185-204.
335. 郑柏彦. 古典曲论中「体」,「格」,「法」,「式」的构词方式,概念内涵及其隐含之文体论意义. *淡江中文学报*. 2015. 33. 頁 41-83.
336. 郑芳祥. 超越「进取之累」- 陈騊《文则》新论. *东吴中文学报*. 2017. 33. 頁 81-107.
337. 郭绍虞. 诗品集解: 续诗品注. 北京: 人民文学出版社, 1963. 234 页.

338. 郭英德. "快哉"源于"自得"——读苏辙《黄州快哉亭记》随感. *文史知识*. 2021. 2. 頁 121-128.
339. 郭英德. 中国古代文体学论稿. 北京: 北京大学出版社, 1995. 224 页
340. 郭英德. 雅与俗的扭结——明清传奇戏曲语言风格的变迁. *北京师范大学学报: 社会科学版*. 1998. 2. 頁 10-15.
341. 金兆梓. 尚书诠译. 北京: 临中华书局有限公司, 2021. 480 页
342. 金圣叹. 金圣叹评点才子古文. 武汉: 中南民族大学论文. 1998. 116 页
343. 钱剑夫. 中国古代字典辞典概论. 上海: 商务印书馆, 1986. 295 页
344. 钱慧真. 《尔雅》的名物训释方式研究. *现代语文*. 2006. (12). 頁 121-122.
345. 问永宁. 从《太玄》看扬雄的人性论思想. *周易研究*. 2009. 4. 頁 29-34.
346. 陆侃如. 陆机《文赋》二例. *文学评论*. 1961. 1. 頁 41-53.
347. 陆宗达. 陆宗达语言学论文集. 北京: 北京师范大学出版社. 719 页
348. 陆宗达. 说文解字通论. 北京: 北京出版社, 1981. 237 页.
349. 陈平. 中国语言学的过去、现在与未来[J]. *语言战略研究*. 2018. 3(1). 頁. 25-36.
350. 陈建初. 《释名》考论. 湖南: 湖南师范大学出版社, 2007. 298 页
351. 陈振鹏 章培恒. 古文鉴赏辞典(上). 上海: 上海辞书出版社, 1997. 565 页
352. 陈望道. 修辞学发凡. 上海: 新文艺出版社, 1954. 250 页.
353. 陈洪. 论金圣叹易性写作兼及"全集"之编纂. *明清小说研究*. 2011. 4. 頁 122-130.
354. 陈芳. 漫谈古代作品的用典与传统文人的崇古意识. *海峡人文学刊*. 2021. 1. 頁 148-154.
355. 陈鸿儒. 《诗集传》叶音辨. *古汉语研究*. 2001. 2. 頁 61-64.
356. 陳建初. 釋名考論. 湖南: 湖南師範大學出版社, 2007. 480 页
357. 陳春風, 張濤. 淺探《爾雅》對普通語詞借義的訓釋. *保定學院學報*. 2008. 3(21). 頁 72-73.
358. 雷其坤. 互文见义与并提分承. *语文知识*. 2004. 3. 頁 28-34.
359. 霞紹暉. 邢昺《尔雅疏》与郑樵《尔雅注》比较研究. *儒藏论坛*. 2007.1. 頁 61-72.

360. 霞紹暉. 陆佃《尔雅新义》与邢昺《尔雅疏》比较研究. *宋代文化研究*. 2011. 1. 頁 14-18.
361. 韓非子 二版四册. / ed. 赖炎元, 傅武光. 台北: 三民书局, 2013. 840 页
362. 韩格平. 程先甲及其《选雅》. *古籍整理研究学刊*. 1994. 1. 頁 33-36.
363. 韩永进. 中国图书馆史. 北京: 国家图书馆出版社, 2017. 452 页
364. 顾炎武. 音学五书 音论. 北京: 中华书局. 1982. 168 页
365. 顾红. 《四库全书总目》史部类目的设置. *图书馆论坛*. 1985. 1. 頁 55-61
366. 颜之推. 颜氏家训 (中华经典名著全本全注全译丛书-三全本). 北京: 中华书局. 2022. 340 页.
367. 饶星. 孙愐《唐韵序》中的一个问题. *古籍整理研究学刊*. 4. 1985. 頁 48-61.
368. 馬建忠. 馬氏文通. 台北: 臺灣商務印書館, 1965. 352 页.
369. 馬德强. 關於《韻鏡》的"本書"問題—讀《中國音韻學研究》札記一則. *文献语言学*. 2021. 5. 頁 37-51.
370. 马伯乐著, 聂鸿音译. 代长安方言考. 北京: 中华书局, 2005. 215 页
371. 马恒君. 周易. 北京: 华夏出版社, 2001. 384 页
372. 马正平. 风—赋,比,兴:作为华夏诗歌创作与审美思维的原理模型何以可能?—基于思维现象学的汉语音法,字法词源学的考察. *徐州工程学院学报(社会科学版)*. 2020. 3(35). 頁 63-79
373. 马畅. 关于小说《琉璃》的翻译报告. Diss. 北京外国语大学, 2017.
374. 马雅琴, 张新科. 金圣叹《史记》评点的杰出成就. *光明日报*. 2007. 31. 頁 34-36
375. 高永奇. 试论陆法言的语言观及《切韵》音系之性质. *殷都学刊*. 3. 2000(3). 頁 52-69.
376. 高航. 昆剧与京剧韵白声调的比较分析. *渤海大学学报: 哲学社会科*. 2006. 28(4). 頁 53-62.
377. 高黛英. 《古文辞类纂》的文体学贡献. *文学评论*. 2005. 5. 頁 37-42.

378. 鲁洪生. 从赋、比、兴产生的时代背景看其本义. *中国社会科学*. 1993. 3. 頁 25-37
379. 鲁洪生. 汉儒对赋、比、兴的认识. *汉中师院学报: 哲学社会科学版*. 1987. 2. 頁 56-62.
380. 鲁玉玲. 刘向、刘歆 的编辑学成就——兼论编辑史上的《别录》和《七略》. *中国出版*. 2010. 10. 頁 70-73.
381. 鲁迅. 古籍序跋试译. 福建: 福建师大出版社, 1977. 177 页
382. 鲁迅. 魏晋风度及文章与药及酒之关系(节选). *中学历史教学*. 2013. 9. 頁 21-42.
383. 黄中业. 重评秦始皇帝. *社会科学战线*. 2001. 5. 頁 37-41.
384. 黄今许. 《骈雅》,《骈雅训纂》及其作者. *龙岩师专学报*. 1991. 2. 頁 53-60.
385. 黄光. 荀勖在目录学领域中的贡献. *新闻爱好者: 下半月*. 2008. 11. 頁 146-156.
386. 黄典诚. 汉语语音史. 合肥: 安徽教育出版社, 1993. 262 页
387. 黄子房. 世界上最大的韵书《佩文韵府》. *海南师范大学学报(社会科学版)*. 2007. 20 (4). 頁 129-132.
388. 黄庚. 《文心雕龙》与《昭明文选》中诂文的选文比较. *鞍山师范学院学报*. 2016. 18(1). 頁 45-51
389. 黄庚. 《文心雕龙》与《昭明文选》中诂文的选文比较. *鞍山师范学院学报*. 2016. 18(1). 頁 74-79.
390. 黄日星. «文赋» 的文艺心理学思想探析. 武汉: 中南民族大学论文, 2013, 212 页
391. 黄焯. 经典释文汇校. 经典释文汇校. 北京: 中华书局. 2006. 986 页.
392. 黄铭. 春秋公羊传 / 翻译 曾亦. 北京: 临中华书局有限公司, 2021. 809 页
393. 齐佩瑢. 训诂学概论. 北京: 中华书局. 337 页.
394. 龔宗傑. 明代戲曲中的詞作研究. 香港: 中華書局, 2019. 277 页

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Костанда І. Кодифікація стилю «веньті» (文体) у китайській лінгвістичній ідеології. *Актуальні питання іноземної філології*, (16), 2022. С. 91–98.
2. Костанда І., Валігура О. Фонетична кодифікація: кодифікатори в контексті стандартизації давньокитайської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 50 (1), 2021. С. 37-42.

Статті в наукових фахових виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

3. Костанда І. Становлення тлумачної традиції: генеза та розвиток давньокитайської екзегези традиційних текстів. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 14, 2020. С. 91-97 (Index Copernicus International, Google Scholar).
4. Костанда І. Валігура О. Лінгвальні засоби реалізації функції впливу в давньокитайському філософському тексті (на матеріалі релігійно-філософського трактату «Дао де цзін»). *Мова. Література. Фольклор*, 1(1), 2020. С. 35-42. (Index Copernicus International, European Reference Index for the Humanities або ERIH).
5. Костанда І. Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі наукової праці Яо Ная (姚鼐) «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»)). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: філологія. Соціальні комунікації*, 31 (70) 4, 2020. С. 208-212 (Index Copernicus International).
6. Костанда І. Традиційна класифікація форм тексту в контексті процесів кодифікації мов веньянь та байхуа. *Вісник Київського національного*

- лінгвістичного університету. Серія Філологія, 23(2), 2020. С. 84-91 (Google Scholar, Index Copernicus International, ERIHPLUS, Google Scholar, Slavic Humanities Index).
7. Костанда І. Словники рим як носії фонетичної кодифікації давньокитайської мови. *Нова філологія*, 1(80), 2020. С. 284-289 (Index Copernicus International, Crossref).
 8. Костанда І. Стилістична кодифікація: поява та розвиток традиційних форм тексту в мовах веньянь і байхуа. *Мова. Література. Фольклор*, (2), 2021. С. 91-95. (Index Copernicus International, European Reference Index for the Humanities або ERIH).
 9. Костанда І. Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі давньокитайського філологічного есе «Вень фу» («文賦», досл. «Проза та вірші») авторства Лу Цзі (陆机). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 15, 2021. С. 72-75. (Index Copernicus International, Google Scholar).
 10. Костанда І. Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі антології Чжао Міна (昭明) «Вибрані твори Чжао Міна» («昭明文选»). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 45, 2021. С. 202-208 (Google Scholar, ICI World of Journals, Index Copernicus International).
 11. Костанда І. Стилістична кодифікація традиційних форм віршованого тексту (на матеріалі першої теоретичної праці з віршування «Мао ши сюй» («毛诗序»). *Китаєзнавчі дослідження*, (3), 2021, С. 168-178 (Google Scholar, ResearchBib, EuroPub, Index Copernicus International).
 12. Костанда І. Валігура О. Становлення мовних норм: процеси кодифікації лексичної норми в Європі та стародавньому Китаї. *Закарпатські філологічні студії*. 18, 2021. С. 173-179 (Index Copernicus International).

13. Костанда І. Позалінгвальні та лінгвальні фактори формування граматики, як галузі давньокитайської лінгвістичної традиції. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 42 (1), 2021. С 209-214 (Index Copernicus International).
14. Костанда І. Стилiстична кодифікація традиційних форм тексту для мов веньянь та байхуа за періоду правління династії Мін. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: Філологія. Журналістика*, 32 (71) 4, 2021. С. 137-141 (Index Copernicus International).
15. Костанда І. Кодифікація стилістичних прийомів у давньокитайських мовах веньянь і байхуа. *Нова філологія*, (85), 2022. С. 138-143 (Index Copernicus International).
16. Костанда І., Валігура О. Дескриптивізм і прескриптивізм у китайській традиції кодифікації мов веньян і байхуа. *Сходознавство*, (89), 2022. С. 243-268 (SCOPUS, ERIHPLUS, Google Scholar, Slavic Humanities Index).
17. Костанда І. Позалінгвальні та лінгвальні фактори формування лексики, як галузі давньокитайської лінгвістичної традиції. *Закарпатські філологічні студії*, (24), Т.1, 2022. С. 139-143 (Index Copernicus International).
18. Костанда І. Кодифікація композиційних структур у працях Цзіня Шентаня: зв'язок «Історичних записів» Сима Цяня і роману «Річкове прибережжя» Ши Най аня. *Східний світ*, (1), 2023. С. 55-68 (SCOPUS, Slavic Humanities Index, Index Copernicus, Zeitschriftendatenbank, British Library, Ulrichsweb, EuroPub, Crossref).
19. Костанда, І. Принцип контрасту як композиційно-стилістична основа «Передмови до «Записів на камені»» («戚蓼生序本») авторства Ці Лушена (戚蓼生). *Китаєзнавчі дослідження*, (4), 2023. С 69-78 (Crossref, Google Scholar, ResearchBib, EuroPub, Index Copernicus International).
20. Костанда І. Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі трактату «Дянь Лунь. Лунь Вень» («典论. 论文») авторства Цао Пі (曹丕)).

Сходознавство, (91), 2023. С. 107–124 (SCOPUS, ERIHPLUS, Google Scholar, Slavic Humanities Index).

Статті в закордонних виданнях

21. Костанда І., Валігура О. Компаративний аналіз двох форм китайської літературної мови: веньянь і байхуа. *Studia Methodologica*, 50, 2020. С. 65-74 (Index Copernicus International).
22. Kostanda I., Kravchenko O., Shuliakov I., Kuzmenko Y., Dolynskiy I. Business game as an effective method of managing the development of communicative and professional competencies of philologists. *Apuntes Universitarios*, 13(1), 2, 2022. С. 209-223 (Web of Science, Index Copernicus International, Latindex, ERIHPLUS).
23. Kostanda I. Influence of Linguistic Ideology on the Concept of Codification of the First Ancient Chinese Dictionaries. *Transfer*, 18(1), 2023. С. 206-233 (SCOPUS, MIAR, CARHUS Plus, Latindex, ERIH Plus, ISOC, Bitra, Dice, RETI, DOAJ, Raco, ROAD)

ДОДАТОК Б
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. III-IV Конгрес сходознавців до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Київ, 23–24 грудня 2020 р.)
2. Міжнародна науково-практична відеоконференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови». (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 18–19 травня 2020 р.)
3. XIV міжнародна наукова конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, Київ, 5 листопада 2020 р.)
4. Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, Київ, 18–19 червня 2021 р.)
5. Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки на перехресті культур і цивілізацій: актуальні питання» (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Київ, 17–18 вересня 2021 р.)
6. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії» (Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», Одеса, 24–25 вересня 2021 р.)
7. Міжнародна науково-практична конференція «Global and national values along Great silk road: language, education and culture» (Самаркандський державний університет іноземних мов, Шанхайський університет іноземних мов, Самарканд-Шанхай, 11–12 жовтня 2021 р.).
8. Міжнародна наукова конференція, присвячена 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України «XXIV сходознавчі читання А. Кримського» (Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, Київ, 21 грудня 2021 р.).

9. Міжнародна науково-практична відеоконференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови»: «Україна у транскультурному й мультимодальному світі» (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 25 травня 2022 р.)
10. Міжнародна науково-практична відеоконференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови»: «Наративи сучасної України у світовій геополітиці» (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 18–19 травня 2023 р.)

ДОДАТОК В.
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Хань (漢朝, 206 р. до н.е. – 220 р. н.е.)
«Ер Я» («尔雅») – перший китайський тлумачний словник, що зберігся до наших часів. Згадується у «Хроніках династії Хань» (班固 «汉书»).
Східна Хань (東漢, 25–220)
«Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字», «Коментарі простих і пояснення складних ієрогліфів») – склав Сюй Шень (许慎, прибіл. 30–124 рр.), у ньому порушено питання фонетичної кодифікації ієрогліфів, прибіл. 121 р.
«Шимін» («释名» досл. «Пояснення імен») – вважається першим китайським етимологічним словником, автор Лю Сі (刘熙).
«Гун су вень» («通俗文», «Проста та зрозуміла мова») – перший у Китаї словник розмовних слів, написаний Фу Цяном (服虔).
Період Трицарства або Саньго (三國時代, 220–280)
«Гуан Я» («广雅») – тлумачний словник лексики конфуціанських канонів, автор Чжан Ї (张揖), близько 227 р.
Династія Вей (Цао-Вей) (曹魏, 220–266)
«Шен Лей» («声类», «Класи звуків») – найдавніший словник рим, складений Лі Деном (李登).
Період шести династій (六朝时, 222–589)
«Звук і рима» («声韵») – словник рим, склав Чжоу Ян (周研), складається з 41 тому.
Цзінь (晉朝, 266–420)
«Юнь цзі» («韵集», досл. «Зібрання рим») – словник рим, автор Хань Дао (韩道昭).

Західна Цзінь (西晉, 266–316)
«Юнь цзі» («韵集») – словник рим, автор Лю Цзін (吕静).
«Юнь цзі» («韵集») – словник рим, автор Дуан Хун (段宏), складається з 8 томів.
Північна Ці (北齐朝, 550–577)
«Юнь люе» («韵略») – словник рим, автор Ян Сючжі (阳休之, 509–582).
«Сю суй їнь юнь цзюе ї» («修续音韵决疑») – словник рим, автор Лі Ге (李概), складається з 14 томів.
«Юнь люе» («韵略») – словник рим, автор Ду Тайцін (杜台卿).
Лян (梁朝, 502–557)
«Сишен юньлюе» («四声韵略») – словник рим, автор Ся Хоуен (夏侯咏), складається з 13 томів.
Суй (隋朝, 581–618)
«Це юнь» («切韵», досл. «Розрізання рими») – словник рим, праця з фонології, укладений Лу Фа’янем (陆法言) у 601 році.
«Сишен чжигуй» («四声指归») – словник рим, автор Лю Шаньцзін (刘善经)
Тан (唐朝, 618–907)
«Виправлений та доповнений “Це юнь”» («刊谬补缺切韵») – словник рим, автор Ван Женьшан (王仁昉), 706 р.
«Тан Юнь» («唐韵», досл. «Рими династії Тан») – словник рим, автор Сунь Мян (孙愐), приблизно у 732 р.
Цзінь (金朝, 1115–1234)
«Скорочений виклад вживання рим Піншуя у новому виданні» («平水新刊韵略») – словник рим, автор Ван Веньюй (王文郁), офіційна книга рим династії Цзінь.

Сун (宋朝, 960–1279)
«Гуан юнь» («广韵», повна назва «Розширений та виправлений словник рим Великої династії Сун» («大宋重修广韵») – словник рим, за редакцією Ченя Пенняня (陈彭年) та ін.
«Лібу юнь луе» («礼部韵略», досл. «Ритуальна частина складання рим») (не зберігся до нашого часу) – словник рим, скорочена версія «Цзі Юнь», представлений вперше у 1007 р. Цю Юном та Ці Лунєм (丘雍, 戚纶).
«Цзі Юнь» («集韵», досл. «Зібрання рим») – словник рим, вийшов у 1039 році.
«Ер Я сінь ї» («尔雅新义») – етимологічний словник, автор Лу Дянь (陆佃)
«Юнь люе» («韵略») (повна назва «Скорочений виклад традиційного вживання ритуальних рим» («壬子刊礼部韵略») – словник рим, автор Лю Юань (刘渊).
Юань (元朝, 1271–1368)
«Гуцзінь юньхуей» («古今韵会», досл. «Зібрання стародавніх та сучасних рим») – словник рим, за редакцією Хуана Гуншао (黄公绍), 1292 р.
«Чжун юань їнь юнь» («中原音韵») – словник рим, автор Чжоу Децін (周德清), 1324 р.
«Юй чжу» («语助», досл. «Допоміжні слова») – словник службових слів, перша робота присвячена дослідженню граматики, автор Лу Ївей (卢以纬), 1324 р.
«Гуцзінь юньхуей цзюйяо» («古今韵会举要», досл. «Збірка ключових аспектів стародавніх та сучасних рим») – словник рим, за редакцією Сюна Чжуна (熊忠), доповнена версія «Гуцзінь юньхуей» («古今韵会»).
Мін (明朝, 1368–1644)
«Хуну Чжен-юнь» («洪武正韵», досл. «Правильні рими Хуну») – словник рим, вийшов у 1375 році за участю вчених Ле Шаофена (乐韶凤, ?–1380), Суна Ляня (宋濂, 1310–1381), був основою римування південних пісень,

«Лі янь цзе» («俚言解», буквально – «Пояснення сленгу») – тлумачний словник розмовної мови, написаний видатним екзегетом Ченем Шиюанем (陈士元, 1516–1597).
«Пянь Я» («骈雅» досл. «Витончені паралельні строфи») – тлумачний словник,, написаний у 1587 році Чжу Моу (朱谋, 1552–1664).
«Гун Я» («») – тлумачний словник, написаний екзегетом Фанем Ї-чжи (方以智).
«Лі вен дуй юнь» («笠翁对韵») – словник рим, написаний відомим актором традиційної опери Лі Юєм (李渔).
Цін (清朝, 1636-1912)
«Циюнь цзяньбянь» («词韵简编» досл. «Скорочене зібрання основних рим») – словник рим.
«Ту фен лу» («土风录», «Записи місцевих звичаїв») – тлумачний словник народних висловів, автор Гу Чжанси (顾张思).
«Ши Я» («拾雅») – тлумачний словник, автор Ся Вейтан (夏味堂).
«У фан юань їнь» («五方元音») – словник офіційних рим, автор Фань Тенфен (樊腾凤), перше видання у 1653 році.
«Пей вень юнь фу» («佩文韵府», досл. «Палата рим, що супроводжує офіційний текст») – найбільший словник рим у Китаї, з’явився у 1711 р.
«Їньюнь чаньчжен» («音韵阐徵», досл. «Фонетичні пояснення рими») – словник рим, вийшов у 1728 р.
«Гун су бянь» («通俗编», «Компіляція розповсюджених у народі висловів») – тлумачний словник розмовної мови складений Ді Хао (翟灏, 1712–1788 рр).
«Бе Я» (оригінальна назва «Бе Цзи» («别字»)) – тлумачний словник, автор У Юй (吴玉, 1698–1773).
«Бі Я» («比雅») – тлумачний словник, автор Хун Лянцзі (洪亮吉, 1746–1809).

«Ер янь» (« 迓言 », «Прості слова») – фразеологічний словник, автор Цянь Дачжао (钱大昭, 1744–1813).

«Ци лінь чжен юнь» («词林正韵», досл. «Ліс офіційних рим») – словник рим, автор Ге Цзай (戈载), вийшов друком у період з 1821 року до 1847 року.

«Чжи Я» («支雅»)–тлумачний словник, автор Лю Цань (刘灿, 1780–1849),
вийшов друком у 1826 році

«Суй цзінь ци юнь» («碎金词韵») – словник рим, автор Се Юаньхуай (谢元淮), вийшов друком у 1848 році.

«Сюань Я» («选雅») – тлумачний словник, автор Чен Сяньцзя (程先甲, 1871–1932).

ДОДАТОК Г.

«ДАСІЮЙ» («毛诗序») ПЕРЕДМОВА ДО «ШИ ЦЗІНУ» «诗经»

Пісня «Гуанджу» представляє чесноти імператриці, а «фен-пісня» – це початок «Книги пісень». Вона використовується для умиротворення Піднебесної та покращення стосунків між подружжям. Тому «фен-пісня» корисна як селянам, так і правителям долі. Ця пісня – це і натхнення, і настанова. Натхнення спонукає до руху, а повчання призводить до змін.

Вірші – це область, де люди висловлюють свої прагнення. Коли в серці є прагнення, мова перетворюється на вірші. Якщо почуття всередині наростають, вони знаходять своє вираження у словах. Якщо слів недостатньо, то зітхають. Якщо навіть зітхань недостатньо, то починають співати, а якщо цього мало, то танцюють, махають руками і стукають ногами.

Пристрасті та почуття породжують звук, і коли цей звук отримує письмовий опис (наприклад, поділяється на тони, кожен з яких має свою назву, такі як гун [宮], шан [商], цзяо [角], чжен [徵], юй [羽]), він стає музикою. Музика в періоди благополуччя приносить радість і гармонію в політиці управління, тоді як музика за часів безладу викликає гнів і нещадність у політиці. Музика в епохи занепаду приносить смуток та роздуми, а народ страждає.

Тому немає нічого ближчого за своїм впливом на врівноваження втрат і придбань, ніж вірші. Вони здатні впливати на Небо та Землю, пробуджувати духовне сприйняття та розуміти різницю між нечистою та святими духами. Стародавні царі використовували вірші для встановлення правильних стосунків між чоловіком і дружиною, виховання синівської шанобливості, зміцнення людяності, створення освіченої атмосфери та зміни вульгарних вдач.

Отже, вірші можна поділити на шість принципів. Перший принцип втілює пісню фен, другий – ода, третій – «бі», четвертий – «сін», п'ятий – «я», і шостий називається «гімни». Вищі принципи виправляють помилки тих, що нижче, а ті принципи, що нижче, приділяють увагу тим, що вище. Використовуючи витончену словесність як приховану пораду, той, хто говорить, уникає провини, а той, хто

слухає, отримує достатньо попередження. Ось чому це називається пошестю, або фен-піснею. Коли царство йде неправильним шляхом, ритуали і принципи справедливості втрачають свою силу, відсутня чітка політика управління, а в сім'ях занепадають звичаї, тоді змінюються «пісні фен» і «оди я». Історики царства аналізують причини втрат і досягнень, сумують за втратою людяності, засуджують нещадність в управлінні та політиці. Вони вигадують вірші і співають про свої почуття, щоб через пісню-фен донести вищим зміни в політиці і висловити скорботу про втрачені вдачі.

Тому зміни у фен відбивають почуття, але залишаються у межах ритуалу і праведних принципів. Виразити почуття – це природа народу, а дотримання ритуалів та праведних принципів – це спадщина древніх царів.

Тому, якщо пісня обмежена одним царством і виражає почуття лише однієї людини, вона називається «піснею-фен». Якщо ж вона охоплює всю Піднебесну і включає різноманітні аспекти, вона називається «ода-я».

Якщо поезія присвячена звеличенню народу і висловлює внутрішні почуття поета, вона називається «вітром». А якщо поезія описує світ та звичаї чотирьох напрямків, вона називається «елегантністю». «Оди-я» служать для виправлення та аналізу причин занепаду та процвітання в політичному управлінні володаря. У політичному управлінні є велике та мале, тому існують і малі оди, і великі оди.

Гімн – це посвята прекрасному і доброчесному образу правителя, а також доповідь про здійснені ним подвиги його предкам та духам. Вони вважаються чотирма початками і включають найважливіший зміст віршів.

Однак «Гуанджу» та «Лінчжі», спочатку, завдяки своїм позитивним змінам, відносили до «пісні-фен» про володаря або правителя і були пов'язані з Чжоу гуном. «Південь» означає, що заявлені зміни поширюються з півночі на південь.

«Гніздо сороки» і «Юй Юй» спочатку були «піснями-фен» про князів і містили в собі настанови древніх володарів, тому вони асоціювалися з Шао гуном.

«Чжоу Нань» і «Чжао Нань» є правильним початком шляху й основою позитивних змін для царя. Тому в «Гуанджу» виражається радість від можливості для гідної жінки стати придатною супутницею благородного чоловіка, а також

висловлюється занепокоєння моральними якостями та чеснотами цього благородного чоловіка. Він повинен поводитися гідно і не допускати непристойної поведінки через жіночу красу.

«Гуанджу» також вихваляє доброчесних жінок і закликає їх відповідати стандартам доброчесних чоловіків. Він порушує важливе питання про те, як розвивати чесноти, замість того, щоб мати жагу до жінок. Він закликає любити тихих і елегантних жінок, нудьгувати за чеснотами, але не дозволяти злим думкам руйнувати мораль.

Суть «Гуанджу» полягає в скорботі щодо гідних красунь і смутку про доброчесні таланти. Однак вона також наголошує на важливості збереження вищих чеснот у серці, що є головною ідеєю цього твору.

(переклад Ірина Костанда)

ДОДАТОК Г

ТРАКТАТ ЦАО ШІ (曹丕) «ДЯНЬ ЛУНЬ. ЛУНЬ ВЕНЬ» («典论. 论文»)

Літератори зневажали один одного, і так повелося з давніх часів. Фу І та Бань Гу були рівними в літературному таланті. Однак Бан Гу зневажає Фу І. У листі до свого молодшого брата Бань Чао він сказав: «Фу У-чжун отримав офіційну посаду чиновника Палати Орхідей, оскільки спроможний писати статті, але коли він береться за пензель, то одразу пише тисячу слів і не розуміє, де треба зупинитися». Звичайні люди завжди добре знають свої сильні сторони, але існує не єдиний вид літературного твору, і дуже мало тих, хто є сильним в усіх. Тому кожен, якщо в нього щось виходить добре, зневажає того, в кого це не виходить. Є стара народна приказка: «Коли у вас вдома зламається мітла, ви зрозумієте, що вона коштує тисячу золотих». Це тому, що люди не бачать чітко і не розуміють свої слабкі сторони.

Серед сучасних літераторів можна назвати лише сім вчених, ось вони: Кун Жун на прізвисько Вень Цзюй з Лу, Чень Лін на прізвисько Кун Чжан з Гуанліна, Ван Цань на прізвисько Чжун Сюань з Шаньяна, Сюй Гань на прізвисько Вей Чжан з Бейхая, Жуань Юй на прізвисько Юань Юй з Ченьлю, Їн Чан на прізвисько Де Лянь з Жунаня, Лю Чжень на прізвисько Гун Гань з Дунпіня. Ці «сім мудреців» сприйняли та зберегли все, чому навчалися, без будь-яких упущень; у мові своїх літературних творів ніхто з них нічого не позичав у інших; в літературному світі кожен з них нагадує стрімкого скакуна, який одним махом пролітає тисячу лі; однак важко вам доведеться, якщо забажаєте впрягти таких скакунів у одну упряжку, і ще складніше буде домогтися від них взаємодопомоги та підтримки. Я оцінив свої здібності через порівняння та вимірювання талантів інших людей, тому при написанні цієї праці зміг уникнути важкої ноші під назвою «літератори зневажають один одного».

Сильною стороною Ван Цаня є поезія, статті Сюй Ганя інколи мають здатність полегшувати страждання людей [викликані їхніми поганими звичками], однак він [Сюй Гань] рівний у своєму таланті Ван Цаню. Наприклад, твори Вана

Цаня «Ода першому походу», «Сходжу на вежу», «Ода акації», «Думи в поході», а також такі статті Сюй Ганя, як «Загадкова мавпа», «Ода глечики для вина з отворами для стоків», «Ода круглому віялу», «Ода апельсиновому дереву» не перевершують доробків Чжан Хена та Цай Юна, проте навіть інші праці (Ван Кана і Сюй Гана) гірші за ці твори. Написані Чень Лінем та Жуань Юем есе, таблиці, листи та пам'ятні записи є на цей час унікальними. Статті Їн Чана дуже гармонійні, але їм не вистачає сили почуттів; статті Лю Чженя мають силу почуттів, але їм бракує витонченості. Твори Кун Жуна – елегантні та високі, такі, що своєю піднесеністю перевершують буденність, виходять за межі людських здібностей, але він не майстер аргументації: ліризм переважає сенс, доходить до того, що в його творах навіть присутні жарти та глузливі вислови. Стосовно тієї літературно форми, в якій він віртуоз, то тут його можна поставити на один рівень з Ян Сюнем і Бан Гу.

Більшість поважає людей, які жили за сивої давнини та зневажає сучасників, більшість захоплюється славою, але не цінує реальність, такі люди також не бачать чітко своїх недоліків, а навпаки завжди дуже високої думки про свої моральні якості. Загальна мета написання більшості творів – однакова, але форма вираження – різна, тому меморіали та спростування повинні бути елегантними, листи та аргументація – раціональними, пам'ятні написи на камені та поминальні промови – щирими; пісні та вірші – неперевершено прекрасними! Стилїстика цих чотирьох тематичних напрямів різна, тому звичайні освічені люди в написанні певних літературних форм є майстерними або ні, і лише справжньому літературному таланту все до снаги!

Головною для твору є «енергія», якої існує два типи: прозора та імліста, але наявності енергії в літературній роботі неможливо домогтися старанною роботою, тобто просто доклавши зусиль. Якщо використовувати музику як метафору, то музичні мелодія, тональність, темп, ритм мають однакові стандарти оцінювання, проте, в залежності від енергійності виконання, звук виходить різним, так само й майстерність виконання може бути різною. Навіть якщо [вчитель і учень пов'язані спорідненістю і знання передаються зі всіма тонкощами і деталями] і є зв'язок, як

між батьком і сином, як між старшим братом і молодшим, то все одно неможливо передати свій талант іншій людині і навчити всьому в повній мірі!

Літературний твір має відношення до справи управління країною та є великим здобутком, який можна передати майбутнім поколінням. Вік звичайної людини та навіть вік довгожителя мають свою межу, слава і щастя обмежуються одним людським життям, все невідворотно закінчується; в цьому й полягає відмінність від есе, яке може існувати та розповсюджуватися вічно, для нього не існує часових обмежень. Тому стародавні автори повністю присвячували себе написанню, намагаючись висловити свої думки у літературних есе, їм не потрібні були пишні промови істориків, не потрібна влада високих чиновників, проте слава про цих авторів сама по собі буде передаватися від покоління до покоління! Тому Чжоу Вень-ван, коли потрапив до в'язниці, явив світові «Книгу змін», Чжоу Гундан, досягнувши розквіту, створив «Книгу ритуалів». Якщо б Чжоу Вень-ван не потрапив до в'язниці, то не зробив би велику справу, а якщо б Чжоу-гун не досягнув розквіту, то змінив би свої цілі. Тому люди в давнину зневажали цінність яшми, але розуміли безцінність часу – вони боялися безповоротно втратити його! Більшість людей не згодні наполегливо працювати й терпіти нестатки, вони бояться голоду і холоду, а багаті та знатні прагнуть розкоші й легкості буття, такі люди переймаються лише нагальними справами та відмовляються від великих досягнень, які можна передавати на тисячу років уперед. Сонце й місяць здійснюють свій вічний кругообіг, проте тіло людини та її зовнішність марніють кожного дня; моргнути не встигнеш, як людина, і вся безліч речей на землі, проходить крізь зміни, старіє і вмирає, а це дуже болісно для людей з високими прагненнями та ідеалами!

Кун Жун та решта вже відійшли до іншого світу, і лише Сюй Ган, написавши «Обговорення вчення Золотої середини», залишив по собі неперевершено видатні думки!

(переклад Ірина Костанда)

ДОДАТОК Д
ТРАКТАТ ЛУ ЦЗІ (陆机) «ВЕНЬ ФУ» («文赋»)

Кожного разу, коли я читаю твори талановитих літераторів, я осягаю всі їхні ідеї та роздуми, які вони передавали через свою творчість. Безумовно, стиль має нескінченну кількість видозмін, але красу та потворність, переваги та недоліки текстів завжди можна визначити, щоб оцінити. Кожного разу, коли я пишу сам, то особливо гостро усвідомлюю тернистість шляху, яким йдуть інші автори. Часто мене охоплює хвилювання, що мої наміри неясно відображаються в тексті й що я не можу передати точно той зміст, який хочу. Мабуть, це питання нескладне для усвідомлення, але складне для вирішення.

Я написав «Оду про прозу» саме для того, щоб проаналізувати твори видатних попередників і пояснити, як створювати те, що покращить текст, і те, що може йому зашкодити. Можна навіть сказати, що видатні твори літераторів минулих епох уже виразно демонструють тонку та складну природу літературних текстів. Що ж до вміння використовувати спеціальні прийоми, які вживалися у текстах попередніх століть, то це подібне до того, як намагатися виточити рукоять для сокири, не маючи навиків столяра, а лише саму рукоять як взірєць. Так само і стиль, і прийоми, які його створюють, знаходяться перед очима, але вміння майстра використовувати їх вправно й доречно важко виразити словами. У цьому творі я пояснюю все, що можна пояснити словами. Від давніх-давен я осягаю Небо і Землю, глибоко занурююся у дослідження всього існуючого, аналізую численні пам'ятки літератури та канонічні книги – і все для того, щоб загартувати та розвинути свій дух!

Коли почергово змінюються чотири пори року, мене захоплює швидкоплинність часу; коли я спостерігаю за змінами розквіту та вмирання всього живого, в мене виникає безліч думок. Під час безвідрадного осіннього переходу, дивлячись, як усі рослини гинуть, я відчуваю смуток; під час чарівної весняної пори, помічаючи, як пишніють гілки верб, я відчуваю радість. Мій розум зосереджений, як крижаний сніг у горах, а прагнення – величезні, вони немов сягають небесної

височини. Оспівуючи великі досягнення мудреців минулого та їхні величні звершення, вихваляю добродієність та мудрість святих давнини. Прогулюючись поміж книжкових полиць, насолоджуюсь безцінними творами, і натхненний, починаю створювати власний твір.

Коли розпочинаю писати, складаю детальний план, поринаю у глибокі роздуми, шукаю всюди і досліджую все. Душа летить за межі восьми напрямів, думка пливе високо у небі, залишаючи внизу найвищі гори. Літературні ідеї народжуються подібно до того, як сходить сонце: спочатку все нечітко й не має форми, але поступово насичується кольорами та стає виразним. У цей момент образи стають ясними і переплітаються, перетікають один в одного. Проявляється прекрасна суть філософських трактатів та літописів, слова ллються, як потужний потік. Вся краса стилю шести видів мистецтв збирається на кінці пензлика. Уява стає стрімкою, то злітаючи високо вгору, то зриваючись глибоко униз. То я раптово піднімаюся над Небесним озером, то неочікувано пірнаю у глибокі земні джерела. Іноді слова дістаються важко, як риба, що застрягла на гачку в глибині; іноді вони спадають легко, мов птах, збитий стрілою у височині. Я вичерпую змісти, не висловлені віками, і використовую фрази, не знані тисячоліттями. Те, що було сказано попередниками, як квітка, що розквітла вранці, але цвіт її вже опадає; а ті змісти, які ще не мали вираження, наче бутон, котрий пишно розпускається ввечері. За мить я охоплюю минуле і сучасне, лише раз моргнувши, можу пролетіти весь Всесвіт.

Коли визначився з головною ідеєю, працюю над планом. Влучний вибір слів, упорядкованість ідей потрібні для того, щоб ясно передати форми явних речей і проявити все, що має звучання. Докладно роз'яснюю складне, йду від прихованого до явного, крок за кроком прямую від простого до складного. Іноді я дію прямо, розкриваючи загальну картину, наче лютий тигр, який підкорює усіх тварин в горах, а іноді обираю незвичайні фрази, що виглядають у тексті як морський дракон, котрий раптово виринає з води та лякає птахів. Іноколи одразу виникає відповідне слово, а часом, не зважаючи на докладені зусилля, відповідність не складається. У такі моменти потрібно позбавитися сторонніх думок, зосередитися, впорядкувати

свої ідеї, щоб висловити їх словами, Небо і Землю відсторонено втілити в образах, на кінці пензля зібрати все існуюче у Всесвіті. Спочатку слова даються насилу, ніби їм важко злітати з вуст, та наприкінці літературна думка вільно та бурхливо розтікається на папері. Упорядкування головної думки наче повторює будову дерева: потрібно виділити найважливіше, щоб воно стало стовбуром, а фрази та слова подібні до гілок дерева – коли стовбур потужний, тоді й гілки з листям стають пишними. Внутрішній стан та зовнішній вигляд дійсно дуже узгоджені, зміну емоцій важко приховати. Почуття радості проявляється усмішкою, тоді як згадка про важкі події відбивається виразом суму на обличчі.

Іноді, беручи до рук пензля, незчуєшся, як одним його змахом створюється все задумане, а іноді тримаєш його і відчуваєш розпач. Письменництво сповнене радості й завжди викликало захоплення святих мудреців. Воно шукає образи в порожнечі та звуки в тиші. Обмежені за величиною сторінки містять безмежні істини, великі думки виходять із невеликого за розміром серця. Сенс слів розширюється і розширюється, зміст проникає все глибше і глибше, подібно до того, як аромат квітів стає все більш насиченим; як гілки верби пишніють, а тінь від них густішає; як сяючий вихор, що легко піднімається з землі; мов важкий потік туші, котрий виливає літературну думку на папір.

Стилі твору різноманітні, об'єкти реальності багатогранні, розмаїття речей нескінченне; їхнє повне вираження дуже складно зобразити. Витончені звороти слів подібні до талановитих ремісників, що змагаються між собою, а літературний зміст – до майстра, який має креслення і повинен уважно стежити, чи у правильному напрямку докладається їхня майстерність. Використання слів повинно бути ретельно обміркованим, незалежно від того, глибокий чи поверхневий твір, і в обох випадках володіння словом має бути бездоганним!

Навіть якщо звичайні правила написання порушуються, все ж потрібно намагатися ясно передати образи. Таким чином, поціновувачі витонченої мови віддаватимуть перевагу вишуканим образам; ті, хто цінує раціональність, робитимуть акцент на точності висловів. Якщо викладати думку занадто просто, то статті бракуватиме повноти аргументації, а імпульс, закладений у творі, розсіється.

Вірші служать для вираження почуттів та емоцій і мають бути у цьому виразними та витонченими.

Оди використовуються для розкриття подій і повинні мати чітку структуру та ясне мовлення.

Надписи на кам'яних стелях відзначають заслуги – їм належить бути чесними та відповідними.

Панегірики передають сум за покійними і мають плавно плинути, передаючи почуття скорботи.

Римовані надписи призначені для запису заслуг і повинні бути лаконічними, демонструвати освіченість, але й передавати теплоту почуттів.

Повчальні надписи служать для критики помилок, тож мусять бути виразними, а також доброчесними та сповненими чистоти.

Гімни використовуються для прославляння досягнень і доброчесності, вони повинні бути вільними та піднесеними, а також барвистими й виразними.

Теорії покликані виражати оцінки правильності чи неправильності дій і мають бути точними, звертатися до деталей та демонструвати широту поглядів.

Меморандуми призначені для звітування вищим посадовим особам, тож зобов'язані мати рівний тон, бути елегантними й відповідати події.

Пояснення використовуються для аналізу та аргументації, тож їхня мова повинна бути за інтонацією палкою та запальною, але дотепною та продуманою до найменших дрібниць.

Окремі жанри або стилі письма можуть відрізнятися одне від одного, але загалом вони дотримуються певних правил або структурних особливостей. Спільна вимога полягає в тому, щоб уникати надмірності та відхилень від зазначених стандартів. Значення повинне бути зрозумілим, аргументація – повною і обґрунтованою, але слід пам'ятати, що текст не має бути занадто довгим. Об'єктивні явища мають безліч аспектів, і стилі письма також часто змінюються.

При написанні тексту важливо бути винахідливим та виразним у висловлюваннях, використовувати барвисті й чіткі образи, як у співгрупі п'яти кольорів. У цей час акцент робиться на чуттєвому і вишуканому вираженні ідеї;

мовлення є багатим на барви і мелодію, з різними тонами та переплетінням звуків. Це подібно до того, як п'ять кольорів, гармонійно поєднуючись, створюють яскравий ефект. Навіть якщо вибір слів та їх використання не мають жорстких правил, встановлення ідеального літературного стилю може бути важким завданням, тому важливо розуміти закони та порядок змін, що нагадує природну здатність потоку приймати в собі й змішувати воду з маленьких джерел. Якщо ви пропустите момент змін і намагатиметесь пристосуватися пізніше, то це все одно, що намагатися з'єднати кінець з початком, що неминуче призводить до плутанини і хаосу.

Якщо кольори не поєднуються, то забарвлення буде невиразним і яскравість втратиться. Іноді наступний фрагмент тексту може зіпсувати попередній, а іноді й попередній може вплинути на наступний. Часом мова може бути не дуже рівною та влучною, але викладення – послідовним; а часом мова є рівною та влучною, але порядок викладення може бути порушеним. Коли ці два елементи розділені, кожен з них здатен бути прекрасним, але якщо їх об'єднати, вони можуть зіпсувати один одного. Вибір слів та фраз вимагає ретельного розгляду, обмірковування, відкидання та погодження. Якщо дотримуватися правил добору слів, то слова і фрази будуть узгоджуватися зі структурою й вписуватися у літературний стиль. Інколи розмаїтість слів і багатство значень можуть призвести до незрозумілості виразу. У тексті є лише одна головна тема, і якщо її значення повністю розкрито, то не потрібно більше повторювати. Ключові моменти висловлюються коротко, щоб виділити головну думку, це є способом створити виразний вислів. Навіть коли ви висловлюєтесь послідовно й літературний текст набуває виразності, його можна ще більше підсилити за допомогою вдалого вислову.

Коли у тексті більше користі, ніж вад, його слід залишити без змін. Іноді організація слів подібна до ткання різнокольорового полотна, вишуканого та блискучого: вислови є пишними й виразними, подібними до яскравого шиття; емоції злагоджені, як мелодія музичних інструментів. Якщо у вас немає власних оригінальних ідей, то, боюся, ви будете повторювати попередніх майстрів. У такому разі навіть коли задуми походять з вашого серця, все одно, гадаю, що хтось

вже їх використовував. Коли є щось, через що ви дійсно можете зіпсувати своє ім'я, то доведеться відмовитися від цього, навіть якщо воно є цінним для вас.

Іноді окремі речення виділяються з-поміж інших, вони схожі на красиві квіти та пишні хліби на полі. Та якщо звучання не можна передати, а тінь не можна наздогнати, то ці чудові вислови стають самотніми, відокремленими і жодним чином не узгоджуються з посередніми словами тексту. Вони – коштозна рідкісна знахідка, тож часом ви коливаєтеся, не бажаючи позбавлятися їх, навіть якщо вони не відповідають контексту. Ці речення у тексті – наче дорогоцінне каміння у гірських породах, яке підсвічує гори; наче перли у воді, що прикрашають ріки. Текст же може бути подібним до необрізаних кущів, котрі виглядають неохайно, але все ж приваблюють птахів.

Літературний твір має великий вплив, і через нього передаються чимало важливих ідей. Він робить шляхи спілкування безперешкодними, виступаючи мостом, що перетинає часи; відображає важливість філософських ідей у світі навколо нас. Навіть на найширшій дорозі, де відкривається безліч напрямів, він може вказати власний шлях у житті. Його вплив подібний до впливу дощу й роси на все живе; його методи такі ж витончені та загадкові, як у духів і богів. Літературні тексти, вигравірувані на золоті й камені, прославляють і поширюють по всьому світу чесноти та мудрість, вони є незмінними у віках; а тексти, які виконують під акомпанемент музичних інструментів, змінюються з кожним новим днем і набувають нових змістів.

(переклад Ірина Костанда)

ДОДАТОК Е
КОМЕНТАР ЦЗИНЯ ШЕНТАНЯ (金圣叹)
ДО РОМАНУ «РІЧКОВЕ ПРИБЕРЕЖЖЯ» («水浒传»)

По суті, щоб зрозуміти книгу, ви повинні спочатку дізнатися про прагнення душі її автора. Наприклад, у статтях «Історичних записок» виявилось глибоке, аж від серця, обурення Тайші Гуна, тому розділи «Хай Ся» та «Хо Чжи Чуань» написані дуже майстерно, настільки, що навіть в інших біографіях, як тільки зустрічається ситуація, де бореться шляхетність із багатством та заради благородства доводиться йти на вбивство, він продовжує висловлювати своє захоплення такими шляхетними людьми.

Ключовою концепцією його життєвого шляху є фраза з шести ієрогліфів «чуйні люди є в усі часи (кожна людина зустрічається з труднощами)», яка проходить через усі «Історичні записи».

У романі «Річкове прибережжя» такого немає, у Ши Най аня не було глибокого, аж від серця, обурення, про яке можна було б написати твір, окрім, як піклуватися про те, щоб їсти досхочу і добре одягатися, у автора не було інших турбот. І знову ж таки, такі емоції та настрої в серці були якраз до речі, тому що він, як то кажуть, захотів «витягнути папір і прикласти пензлик», знайшов тему і написав від себе дуже багато чудових слів, тому цінності автора в романі такі ж майже як у святого праведника. Читачі пізніших поколінь не знали цього, тому надягли на твір про Річкове прибережжя шапку «вірності та шляхетності», але абсолютно неправильно порівнювати написання Ши Най анем «Річкового прибережжя» з гнівним написанням «Історичних записів» Сима Цянем.

У «Річковому прибережжі» є багато глибоких серйозних слів для опису тієї бездонної огиди та розчарування, які викликає у автора Сун Цзянь, щоб після прочитання у читачів виникло обурення щодо «Сун Цзяня – людини, яка не їсть свиней та собак». Але люди, які читали роман, ніколи не знають цього авторського задуму.

У романі «Річкове прибережжя» Сун Цзян описаний з максимальним прагненням викликати в читача огиду, що означало (своєрідно символічно) «першим знищити головного призвідника», що стосується інших послідовників (головного героя), то вони не бралися до уваги.

Хтось може запитати: Якщо Ши Най-ань хотів знайти тему для написання, щоб показати свою майстерність письменника, то чому йому обов'язково потрібно було обирати таку тему при широкому виборі будь-яких інших?

І я скажу вам чому: це тому, що описати тридцять шість людей, значить описати тридцять шість видів життєвого досвіду, тридцять шість типів осіб і тридцять шість типів характеру, таким чином створюється простір, в якому можна виписати, а в цьому просторі можна виписати безліч проміжних сюжетів. Тема – це найважливіше в написанні роману, головне, щоб тема була гарною, і тоді книгу легко написати майстерно.

Хтось може ще запитати: а що можна сказати про теми двох книг, таких як «Подорож на Захід» та «Трицарство»?

Я відповім вам: жодну з них не можна вважати вдалою. Оскільки історична епопея «Трицарство» («三国演义») була написана на основі історичних записів, персонажі, події та репліки вже були там від початку, але автору доводиться писати їх ще раз, і немає зайвого простору для більш розширених описів, за таких обставин важко писати добре. Це дуже схоже на те, як урядовець оголошує указ (володаря) підлеглим: його у наказі тільки голос, яким наказ оголошується, але хіба може цей чиновник сам наважитися хоча б на одне слово зменшити або збільшити у тексті володаревого указу? Роман «Подорож на Захід» написаний надто погано, натягнуто і з примусом слова зв'язуються у текст, щоб вийшла ця історія про те, як їздили за сутрами. Вона схожа на те, як запускають хлопавки в Новорічну ніч: одну за одною, одну за одною, в історії немає яскравого зачину та повороту сюжету, наступне дуже тісно пов'язане і продовжує попереднє, таким чином читачеві можна без шкоди зупинити читання в будь-якому місці. Не виникає відчуття, що читач мимоволі залучений до читання.

Прийоми написання роману «Річкове прибережжя» всі почерпнуті з «Історичних записів», але у романі є набагато більш вдалі місця, ніж у «Історичних записах». Потрібно сказати, що «Історичні записи» – це книга, яка сповнена хороших прийомів написання, а роман «Річкове прибережжя» – це книга, яка перейняла їх усі.

Коли ми читаємо книгу, ми маємо бачити загальну, всебічну перспективу. Наприклад, у 70-му розділі роману «Річкове прибережжя» він (автор) підсумовував усе нижче в одному розділі. Коли ми читаємо назву цього розділу, ми знаємо, що всі ті дві тисячі слів унизу – це один великий сюжет. Багато проміжних сюжетів – це демонстрація майстерності створення зачинів і поворотів сюжету. Якщо ви довго перечитуєте, але не розумієте (якщо ви не розумієте цієї пропозиції, просто використовуйте вихідний текст).

Роман «Річкове прибережжя» писався дуже не легко, досить прочитати сімнадцятий розділ, в якому з'являється Сун Цзян, і ви зрозумієте, що автор подумки вже більше ста разів продумував цей сюжет. Якби він писав недбало, він би ще в першому розділі представив Суна Цзяна. І в такий спосіб роман «Річкове прибережжя» став би просто «рахунком за проточну воду» (流水帳), тобто текстом, у якому події описуються без прикрас у хронологічному порядку.

Раніше я казав, що «Річкове прибережжя» краще за «Історичні записи», але люди не вірили. Ви ж знаєте, я не говорю просто так. Ці «Історичні записи» – це події, передані в тексті, а роман «Річкове прибережжя» – це текст, народжений подіями.

Що ж до подій переданих у тексті, то спочатку відбувалися реальні події і лише потім письменник талановито їх описував, і хоча літературний талант Сима Цяна величезний, але все-таки навіть у цьому випадку все описати – це складно та втомлює. З текстом, народженим подіями все інакше, тут від початку і до кінця сувою потрібно слідувати за натхненням, а що додати, а що відняти з сюжету залежить від волі автора.

Автор роману «Річкове прибережжя» справді мав план написання (бачив перспективу та планував сувій). Коли я читав його книгу, то хоча йому потрібно

було написати про 108 розбійників, але він перш за все, як то кажуть «поставив на самий фасад для краси», те що «шанує батьків сина» (Сун Цзяна) – і це, по-перше.

[108 розбійників представляють] Тридцять шість зірок Тяньган (кожна зірка Тяньган представляє бога, і всього 36 божественних генералів), сімдесят два земних окупи (тобто 72 земні духи), але три «земні духи» в романі (Чжу У, Чень Да, Ян Чунь) спочатку стали розбійниками, а це, очевидно, означає «йти проти неба» – і це, по-друге.

Можна побачити, що абсолютно правильно, ватажком розбійників поставлений Сун Цзян, але йому не дають одразу «вийти вперед», крім нього виписано й іншого персонажа Чао Гая (晁盖), який стояв над ним [Сун Цзяном] – і це, третє.

Усі – і «божественні генерали», і «земні духи», кожен із новачків з'являється у творі не одразу – і це, по-четверте.

Весь сюжет книги можна висловити чотирма останніми ієрогліфами наприкінці твору: «Великий світ у Піднебесній» («天下太平») – і це, по-п'яте.

Три місця у творі, звані «верхівками кам'яних стел» (на початку – прихід безчестя, у середині – «село кам'яної стели», наприкінці – «108 розбійників») – це важливі частини роману «Річкове прибережжя».

Роман «Річкове прибережжя» не описує чудес, святих та нечисту силу, саме в цьому і є незвичайна письменницька майстерність. У романі «Подорож на Захід» щоразу, коли проблема не може бути вирішена, звертаються за допомогою до Наньхай Гуаньїнь.

У романі «Річкове прибережжя» зовсім немає неприродно піднесеної і спеціально архаїзованої мови [у персонажів], якою б не була людина, вона каже відповідними їй становищу словами та інтонаціями – це винятково.

«Річкове прибережжя» це твір однієї людини і, цілком очевидно, що це зібрання історичних біографій [для передачі майбутнім поколінням]. Коли справа доходить до опису конкретних речей у середині, то абзац за абзацом авторське оповідання перетворюється на статтю [документальне есе]. Є два, три томи, які

можна розглядати як єдине ціле, а є місця, де п'ять чи шість речень можна розглядати як єдине ціле.

Інші книги – прочитав один раз і все, а от «Річкове прибережжя» не набридає перечитувати, чому ж так? Тому що автор кожен характер кожного з 108 персонажів виписав із реального життя.

У романі «Річкове прибережжя» описано 108 характерів, насправді це 108 типажів. В іншій книзі з описаних 1000 чоловік усі виглядають майже як один, а з описаних двох – це немов опис одного.

У романі «Річкове прибережжя» частини розділу написані за правилами написання частин глави, пропозиції написані за законами речень, слова написані за правилами написання слів. Я думаю, що якщо ви хочете прищепити дітям хоч трохи культури, то потрібно наставляти їх читати уважно та багаторазово роман «Річкове прибережжя».

Коли він зможе осягнути різні прийоми листа і видатні слова та речення, що містяться в «Річковому прибережжі», його лист стане настільки сильним, що буде здатний зламати бамбук, але водночас він буде надзвичайно легким.

Частина «Суд міста Цзянчжоу стосовно пограбувань» – приголомшлива, але частина «Суд щодо пограбування особняка Дамінга», яка слідує після неї – ще більш приголомшлива. Частина «Пан Цзіньлянь викрадає Хань» – приголомшлива, але частина «Пан Цяюнь викрадає Хань», яка слідує після неї – ще більш приголомшлива. Частина «Полювання на тигра в Янгані» – приголомшлива, але частина «Вбивство тигра в повіті Ішуй», яка слідує після неї – ще більш приголомшлива. Талант автора справді подібний до моря. «Пограбувати суд», «Вкрасти Хань», «Бій з тигром» – все це надзвичайно складні теми для написання. Невже можна написати добре за всіма цими темами? Проте автор не боїться, і більше того, він хоче по кожній темі написати дві частини.

У «Спадщина Сюаньхе» спеціально написано імена 36 осіб, щоб показати, що ці 36 людей справді існують. Але в сімдесятому розділі так багато обставин, але ви повинні знати, що автор вигадав все сам. Тепер, прочитавши цей роман про сімдесят глав, ви познайомитеся з тридцятьма шістьма людьми. І кого б ви з них не

вибрали, будь-який буде ніби старовинний друг, і ви переконаєтеся, наскільки висока майстерність написання цього роману.

Зі 108 чоловік (якби мене попросили їх оцінити) я б поставив У Суну найвищу оцінку. Враховуючи весь шлях Ши Цяна і Суна Цзяна, я б оцінив їх нижче.

Лу Да, природно, належить до найкращих людей. Представлений він [як людина] правильних моральних устоїв та великої статури. Якщо говорити про грубість у ньому, то, звичайно, певна грубість у ньому є. Якщо говорити про витонченість у ньому, то, справді він є витонченим. Але, не можу зрозуміти чому, коли я дивлюся на нього, то думаю, що він у чомусь поступається У Суну. Я думаю, що Лу Да – це один із найвидатніших людей, але У Сун – це небожитель! А у Лу Да є багато рис, через які йому далеко до У Суна. У романі «Річкове прибережжя» є багато місць з описом людської грубості, і безліч способів, щоб описати різні її види. Як наприклад, Лу Да грубий через гарячий (вибуховий) і нетерплячий характер, Ши Цзінь грубий через молодість, Лі Куй грубий через жорсткість і нерозсудливість, У Сун грубий через «відсутність кордонів для благородних лицарів», Жуань Сяоці грубий через «неможливість висловити горе і гнів», Цзяо Тін грубий через поганий характер.

Лі Куй – найкращий з людей. Він описаний як дуже простодушна людина без удавання і лицемірства в серці. дуже наївно написано. Судячи з задуму автора, зі всіх 107 людей, які жили у горі, він [Лі Куй] ні на кого не дивився зверхньо. Фраза в «Мен-цзи»: «багаті і знатні не можуть бути розпусними, бідні і смиренні не повинні бути мінливими, а наділені владою не повинні поступатися і здаватися під загрозами» – така його характеристика є абсолютно правильною і доречною.

Таким чином, щоб написати статтю, ви обов'язково повинні відчувати різноманітні яскраві почуття. Якщо у вас є такі почуття, то ви можете, не докладаючи особливих старань, як то кажуть «іти за рукою», але все одно цей твір вийде майстерно, видатним. Але якщо немає таких емоцій для висловлювання, то статтю дійсно доводиться писати із зусиллям, примушуючи себе, і тоді іншим людям вона здається прісною та несмачною, як то кажуть «несмачною як жувальний віск».

Точно так само, як в описі Лі Куя, хіба не прекрасні слова йдуть абзац за абзацом весь текст, проте не знаєте, що вся правильність опису абзац за абзацом – це все наслідки від вчинків Суня Цзяна, тому-то і [це писання] прекрасно настільки, що й не вимовиш. Автор приховує за цим описом свою ненависть до віроломства Суня Цзяна, ось тому безперервно показує щирість Лі Куя, зробивши його протилежним чином. Намір автора був у тому, щоб явно показати огидні якості Суня Цзяна, проте, несподівано, вдалося позначити чудові якості Лі Куя. Це ніби метал списа бажаючи вбивати людей, а натомість здобув велику майстерність [в бою].

Жуань Сяоці – найкращий з людей, крім того, що він описаний з таким же колоритом як і інші, серед 180 персонажів, він єдиний, хто добрий і прямолінійний, у нього легко і чисто на душі, і слова його легкі і прямі, спілкуванні з ним, якщо в людей і був «бруд на душі», то весь зникав без сліду.

У «Річковому прибережжі» є багато (стилістичних) прийомів, яких немає в інших книгах, і деякі з них перераховані нижче:

1. Є інверсійний (перевернутий) прийом. Так називають [прийом], коли важливе слово, яке має йти наприкінці, несподівано ставлять попереду. Так є у прикладі про двох ковалів – батька та сина – із заїжджого двору біля підніжжя гори Утай-шань, і [у прикладі про] город настоятеля кумирні Ю в монастирі Дасянго, і [у прикладі про] пані Ву з сином, які разом із пані Ванган пішли дивитися тигра, і [у прикладі проте, як] Лі Куї вирушив купувати фінікові тістечка й зустрівся з Тан Луном та іншими

2. Метод «розповіді». «Так називають [прийом], коли дві людини гаряче починають говорити одночасно: один ще не перестав говорити, і вже вступає інший, але це все треба описати одним розчерком пера. Так, наприклад, Цюй Даочен з храму Вагуань говорить: “Брате, вгамуй гнів і послухай маленького ченця”. Лу Чжишень сказав: “Ти говори, ти говори” і так далі»

3. «Метод змії в траві та нитки в золі». Наприклад, Цзін Янган старанно багато разів вимовляє [пророчі] слова “дорожня палиця”, на вулиці Цзиши йому безперервно трапляються безліч ієрогліфів [зі значенням] “завіса” і т. д. На перший

погляд, начебто нічого особливого, але якщо придивитися уважно, то можна помітити сполучну нитку, яка проходить через усю розповідь і змушує все розвиватися

4. Метод «плям від туші». Наприклад, Наприклад, [у ситуації коли] У Юн говорить про трьох [братів] Жуань, [коли] Ян Чжи бере участь у змаганнях з військового мистецтва в Пекіні, [коли] тітонька Ван розмірковує про вітроплинні почуття, [коли] У Сун бореться з тигром, [коли] в селі Хайдао схопили Суна Цзяна, [коли] відбувається другий бій Чжу Цзячжуана і т. д.

5. Існує метод голок у бавовні та шипів у глині. Наприклад, Хуа Жун хотів, щоб Сун Цзян зняв кангу, але Сун Цзян не погоджувався; Чао Гай раз за разом бажав спуститися з гори, але Сун Цзян раз у раз умовляв його залишитися і тільки востаннє не став відмовляти. Крім пера і чорнила, [в тексті] є ще гостре лезо, що прямо стирчить.

6. Існує метод порошкового фарбування тильного боку. Якщо потрібно відтінити віроломства Суна Цзяна, то це випадково підкреслить щирість Лі Куя; якщо виділити точність і чесність, властиві Ши Сю, то це випадково підкреслить суперечливість і безпутність Яна Сюна.

7. Так називають прийом вклиненого цитування, коли великий текст, і погано починати (оповідання) раптово, тому спочатку пишеться маленький, цитуючий його (передбачає) текст Наприклад, перед тим як описати Со Чао, потрібно спочатку написати про Чжу Цзіна; перед великим сьйвом ви повинні спершу сказати про п'ять речей. “Чжуан-цзи” каже: “Вітер народжується на землі, піднімаючись з кінчика зеленої трави і поступово поширюючись на всю долину...”».

8. Метод хвоста видри. Так називають [прийом], коли великий абзац тексту погано закінчувати спокійно чи невиразно, а треба [наприкінці] дати ще більший імпульс для роздумів залишити слід. Наприклад, як наприкінці оповідань про те, як Лян Чжуншу та Дунго Яньу повернулися додому, Веньбін вступив на посаду в повіті, У Сун перемиг тигра, спустився з пагорба і зустрів двох мисливців, після

того, як бризнула кров біля Вежі Качечок-мандаринок, написати про місячне світло біля рову і так далі.

9. Метод справедливого порушення закону. Наприклад, після того, як У Сун переміг тигра, автор написав про те, що Лі Куй вбив тигра, а потім написав про Ер Цзе, який бився з тигром; після того, як Пань Цзіньлянь обдурила молодця, він також написав про те, як Пань Цяюнь обдурила молодця; після пограбування в місті Чжоучен відразу описати пограбування особняка Дамін; Після того, як Хе Тао заарештував злодіїв, він написав про арешт злодіїв Хуан Анем; після визволення Ліня Чуна він написав про визволення Лу Цзюньї; після Чжу Фея і Лей Хенфан Чао Гая він написав про Чжу Фея, Лей Хенфана і Сун Цзяна. Навмисно піднімаючи теми з порушенням закону, він через взаємне порівняння кожного шангу, кожної розв'язки нічого нічого не залишається прихованим і недомовленим, і в цьому радість. Ось уже справді: методи є скрізь (вся справа в методах).

10. Метод невеликого порушення закону. Наприклад, Лінь Чун купував ножі, а Ян Чжи продавав ножі, Тан Ньюер і брат Юнь, Чжен Ту в м'ясній лавці і Цзян Меньшень у півній лавці Куайхолінь, палицю з буддійського храму Вагуань і меч для випробувань з гірського хребта Угунлін і т.д.

11. Метод неможливості скорочення. Наприклад, щоб написати про злочин Суна Цзяна, ви повинні спочатку повідомити про золото в поясній сумці, але спершу все ж треба описати, що трапилось між Янь Посі і Чжан Санем, та перед цим все ж слід написати, як Сун Цзян попросив стару Янь По про послугу, але й тоді треба спочатку розказати про труну [оплачену грошима] Сун Цзяна. Все це [повинно] бути, навіть якщо такий текст не стосується основної розповіді.

12. Метод можливого крайнього скорочення. Наприклад, коли У Сун в'їхав у повіт Янгу, і трапилось так, що У Да туди переїхав, і вони випадково побачили один на одного; іншим прикладом може бути те, як Сунцзян, поївши рибного супу в павільйоні Піпа, декілька днів страждав від болів живота.

13. Метод об'єднання вертикалей. Наприклад, [дійство] перед храмом Білого Дракона, [коли] Лі Цзюнь, Ер Чжан, Ер Тун, Ер Му та інші вже прибули в рятувальних човнах, але Лі Кую важливо було увірватися в місто [із наміром

вбивати]; а ще коли у сільському храмі Сюаньнюй, Чжао Нен та Чжао Де вже вийшли, але [раптово] спотикаються через коріння дерев, солдати починають кричати і т. ін. Все це багатократно посилює відчуття страху в читачів.

14. Метод перломнення гір хмарами. Наприклад, після нападу на Чжу Цзячжуана, раптово з'являється вставка про боротьбу з тигром і втечу з в'язниці Цзе Чженя і Цзе Бао... оскільки текст занадто довгий, він буде [виглядати] громіздким, тому для розмежування висвітлюють по черзі то один, то інший бік подій.

15. Є метод продовження тязиви очеретяним клеєм. Наприклад, Яньцін відправився в Ляншаньбо, щоб повідомити про лист, і зустрів по дорозі Яна Сюна і Ши Сю, і вони не були знайомі один з одним. І від Ляншаньбо до Дамінфу вони йдуть по тому самому шляху, чому цей шлях у них один єдиний? Побачивши, що він використовуватиме палицю жуї для боротьби з сороками та віщування, він виявив майстерність у бою, потім одним ударом перекинув Ши Сю, передражнив ім'я і т. д. Все це було ретельно розраховане.

У колишні часи нащадки читали «Річкове прибережжя», щоб дізнатися багато пустих справ. Але незважаючи на те, що ця книга є грубим читанням, потім знатимуть багато способів побудови тексту після її прочитання. Мало того, що вони дізнаються, що є багато способів побудови тексту в «Річковому прибережжі», вони також, прочитавши «Державну політику», «Історичні записи» та інші книги, в яких також чимало прийомів, знатимуть про прийоми побудови тексту також в них. У колишні часи, коли нащадки читали такі книги, як «Державна політика» та «Історичні записи», вони читали лише про пусті справи, що справді було просто смішно.

ДОДАТОК Є

«ПЕРЕДМОВА ДО «ЗАПИСІВ НА КАМЕНІ»» («戚蓼生序本»)

ЦІ ЛУШЕНА (戚蓼生).

Я чув, що Цзян Шу міг співати двома голосами одночасно, один голос виходив із горла, а інший із носової порожнини; Хуан Хуа міг писати двома руками на двох дерев'яних дощечках для письма, лівою рукою він писав статутним стилем, а правою рукою писав скорописом, я ніколи не бачив подібного. Однак прочитавши зараз книгу «Записки на камені», я немов почув як один співає на два голоси, але при цьому горло і ніс це єдине, нероздільне ціле (на окремі голоси), я немов побачив як пишуть на різних дощечках, але ліва і права це єдине, нероздільне ціле, але все одно в одній пісні я чую два голоси, а від руху однієї руки з'являються написи на двох дощечках, і це просто неймовірно! Дивовижний ефект, якого неможливо досягти, було втілено у «Записах на камені»! Просто дива!

Слова у цій книзі пишні і різноманітні, точність використання слів не поступається попередникам, і це очевидно для всіх (усі, хто має очі можуть цим захоплюватися), тому спочатку не будемо обговорювати це спеціально. А подивимося, що ж тайлося в його серці і було написано рукою, здається, що він коментує одне, а насправді описує інше. На поверхні – незвичайність і мінливість, а насправді описана правдивість та цілісність, на поверхні – суворий праведний шлях, а насправді описані непристойності; цей спосіб написання такий самий як у літописі «Весни та Осені», в якому багато слів із прихованим значенням, і історику доводилося волею неволею вдаватися в алегоричній формі листа, як то кажуть «використовувати вигнутий пензлик»

Я намагався інтерпретувати (пояснити, розтлумачити) їх одне за одним: описуючи мешканців жіночих покоїв та його справи надзвичайно витончено і урочисто, але змушуючи людей відчувати повною мірою їх зачарування; описуючи знатну сім'ю, рід якої відзначився великими заслугами, багатство і пишнота їх покоїв, що скрізь впадає у вічі, достаток і розквіт, а насправді показує, що занепад

уже проступає; описуючи наполегливість і впертість Баюя, насправді виявляє його чуйність і високу прозорливість, роблячи його нічим не гіршим Лі Ся (历下) і Лан Є (琅琊); описуючи Дай-юй ревнивою і різкою, змушує людей їй співчувати, так само як Чао Е на місяці, і Ньюве полагодив небозвід.

В іншому, як, наприклад, у мальовничому описі покоїв Баочай, при зображенні одягу та ароматів, він приводить душі людей в сум'яття і змушує частіше битися їх серця. Однак у самій книзі немає грубості і вульгарності в жодному слові, в жодній фразі, чого справді є надзвичайно важко досягнути! І хоча це пише одна рука, і співає один голос, але є і розпуста, а є і чеснота, є і смуток, але є і радість, все виглядає так, наче одна рука виписує картину двома пензликами одночасно. Неймовірно! То хіба Цао Цин це не Цо Цюймін і Сіма Цянь із хронік неофіційної історії?

Але я кажу, що, хоча автор мав намір створити два смислові напрями, читач повинен зрозуміти лише одну думку. Наприклад, у картині є три камені, але у прекрасному пейзажі лише один гірський пік; коли йдеш, оглядаючи краєвид з обох боків дороги, а найкрасивіше – це дерева на узбіччі. Потрібно зрозуміти цю думку і тоді читати книгу, щоб осягнути глибокий зміст, закладений автором. Це як ловити місяць у воді, а зловиш тільки промінь ясного світла, це небесні квіти під час дощу, можна лише вдихнути їхній аромат. Чи можливо тоді не зрозуміти, що зміст цієї книги прямо не виражений у словах? Якщо закінчення цієї книги засмучує, то треба пам'ятати, що процвітання та занепад циклічні, а всі долі – ілюзії та бульбашки, так само легко руйнуються як і порожні фантазії, автор своєю мудрістю та проникливістю зміг показати істину, і це не потребує подальших підтверджень. Але за будь-що треба осягнути всю глибину, і тільки тоді зможете пройти весь лабіринт і зрозуміти головний задум автора. Є так багато людей, які можуть тільки читати книги (розуміючи лише буквальный зміст і не проникаючи в глибину) і намагаються зрозуміти історію каменю, але як мало таких людей, які відкривши цю книгу, можуть справді зрозуміти справжній задум Цао Сюеціня!

(переклад Ірина Костанда)